VERGILIU

Eneida

255

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

www.dacoromanica.ro

PUBLIUS VERGILIUS MARO

Eneida

1964.

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

www.dacoromanica.ro

Traducere de *Eugen Lovinescu*
Text revăzut, Prefață, Tabel cronologic, Note și Indice de
Eugen Cizek

www.dacoromanica.ro

PREFAŢĂ

Publius Vergilius Maro şi-a asigurat perenitatea printr-o capacitate uluitoare de a unifica, de a concentra într-o operă poetică nu prea întinsă cunoştinţele, eforturile, idealurile contemporanilor şi înaintaşilor. Într-o sinteză, iscusit orchestrată, au fost condensate armonios cuceririle ştiinţei, filozofiei, moralei şi mai ales ale artei poetice. Însă toate acestea au fost învestite cu o veritabilă capacitate de-a emoţiona, au căpătat posibilitatea de-a cuceri inimile cititorilor, după ce oamenii au atins un nivel de civilizaţie şi cultură mult superior, tocmai pentru că poetul a ştiut să le confere o viaţă intensă în care pulsează aspiraţiile arzătoare ale semenilor săi.

Opera lui Vergiliu a apărut într-un moment crucial din istoria statului sclavagist roman. În secolul I î.e.n. dezvoltarea acestuia atinsese un nivel foarte înalt. Italia ajunsese centrul economic, social şi politic al unui uriaş imperiu care îngloba toate teritoriile de pe ţărmul Mediteranei, „marea noastră" *(mare nostrum)*, cum o numeau romanii. Avuţii uriaşe se concentrau la Roma. Senatorii romani care comandau armatele şi guvernau întinsele teritorii extra-italice, provinciile, concesionarii de impozite (publicanii), cămătarii, agenţii „companiilor" comerciale şi financiare, strîngeau averi uriaşe din exploatarea sclavilor şi a popoarelor subjugate Romei. Prin diverse ajutoare, distribuţii alimentare şi altfel de înlesniri, ei cointeresau într-un fel şi sărăcimea liberă romană. Conco-

www.dacoromanica.ro

mitent însă, situaţia acesteia în producţie se înrăutăţeşte ireversibil. Bogăţaşii transportau în Italia mase uriaşe de sclavi (după anumite evaluări pînă la o treime din populaţie), care concurau şi ruinau pe micii producătorii liberi în oraşe şi mai ales la ţară. Micii proprietari de pămînt dispăruseră aproape în sudul şi centrul peninsulei şi se menţineau cu dificultate în nordul ei. Predominau marile proprietăţi funciare, aşa-numitele *latifundia*, lucrate de sclavi foarte numeroşi. Dar, deşi aceste mase de sclavi îmbogăţiseră pe proprietarii latifundiilor, productivitatea muncii lor rămînea scăzută. A luat astfel naştere în ultimele patru decenii ale secolului o tendinţă spre stimularea proprietăţii mici şi mijlocii din Italia, considerată mai rentabilă. Totuşi, latifundiile au continuat să deţină o pondere decisivă în agricultura ţării.

Rezultatul frămîntărilor politice interne ale Italiei secolului I î.e.n. a fost regimul de dictatură militară a lui Octavian August, care afirma că el restaurează republica tradiţională şi afişa ostentativ respectul faţă de senat. În realitate, August a cumulat toate atribuţiile care să facă din el stăpînul absolut al statului. Sub masca dualităţii puterii — a împăratului şi a senatului — se disimula stîngaci monarhia. Întrucît a pus capăt războaielor civile, a consolidat ordinea socială sclavagistă şi a favorizat un anumit reviriment al vieţii economice, regimul augusteic a reuşit să obţină un sprijin larg printre categoriile cele mai diverse ale proprietarilor de sclavi, să-şi creeze o bază socială relativ largă. Chiar opoziţia aristocraţilor, fideli tradiţiilor şi idealurilor republicane, era foarte slabă. De altfel regimul augusteic preconiza restabilirea moravurilor şi credinţelor străvechi, atunci depreciate. August a iniţiat o vastă activitate propagandistică, în care erau antrenaţi şi poeţii epocii.

Abolirea în practică a libertăţilor civice a determinat o relativă stagnare a prozei. În schimb poezia a cunoscut o înflorire fără precedent în perioada 40—15 î.e.n., perioadă al cărui conţinut a ilustrat tranziţia lentă a contemporanilor de la deznădejdea, generată de războaiele civile şi de impasul economico-social, la speranţă, a reliefat itinerariul spiritual complex al

www.dacoromanica.ro

romanilor din acea vreme. Poezia epocii augusteice dispunea de precedente strălucite : Lucreţiu şi aşa-numiţii *poetae novi* sau *neoteroi* (în limba greacă), adică poeţii noi, poeţii moderni. Viziunea grandioasă a lui Lucreţiu, arta sa viguroasă, concepţia materialistă avansată au influenţat salutar poeţii celei de-a doua jumătăţi a secolului. *Poetae novi* imprimaseră o direcţie originală evoluţiei literelor latine. Cunoscători şi ei ai filozofiei materialiste epicureice, abandonaseră eposul de tip homeric. Ei preferaseră poezia de dimensiuni reduse, concentrarea exprimării poetice şi cultivaseră în special lirica erotică.

Mulţi poeţi ai epocii lui August au debutat în cenaclurile neoterice. Cei mai importanţi dintre ei, Vergiliu, Horaţiu, Properţiu, Varius, Tucca etc. au militat însă pentru o nouă orientare a poeziei, orientare ale cărei principii au fost codificate de Horaţiu în a sa *Artă poetică*. Ei au utilizat experienţa neotericilor în domeniul perfecţionării formelor, tehnicii metrice rafinate, deşi n-au dispreţuit contribuţia marilor poeţi arhaici, dar au lărgit considerabil tematica şi au abordat noi şi diverse modalităţi poetice. Ei au depăşit problematica intimistă a neotericilor şi au creat o poezie patriotică profund romană, în care au proslăvit gloria imperiului latin şi tradiţiile italice consacrate. Poeţii epocii lui August au conceput reînnoirea ca un clasicism latin. De aci cultul armoniei, echilibrului raţional şi ambiţia de a rivaliza nu atît cu poeţii elenistici cît mai ales cu titanii poeziei greceşti clasice. Cei mai mulţi dintre promotorii noului clasicism s-au dezvoltat în cenaclurile literare ale timpului, în special în cenaclul lui Mecena. Consilier şi prieten al lui August, Mecena a sprijinit materialiceşte pe poeţi, din care a încercat să facă în mod abil şi cu prudenţă instrumente ale propagandei imperiale.

*

Vergiliu reflectă, încă în primele creaţii, cu sensibilitatea sa complexă, tribulaţiile, speranţele, reacţiile de tot felul ale concetăţenilor, învăluindu-le într-un lirism distilat în retortele

www.dacoromanica.ro

unui meşteşug desăvîrşit. Prima sa operă importantă au constituit-o *Bucolicele*, zece mici poeme pastorale.

Vergiliu şi-a luat ca model *Idilele* poetului siracuzan Teocrit (secolul al III-lea î.e.n.). Acesta descrisese cu remarcabilă autenticitate viaţa, moravurile, preocupările unor ciobani. El exprimase astfel aspiraţia intensă a unor pături ale societăţii sclavagiste din epoca elenistică spre evaziune, spre vieţuire fericită într-un peisaj natural deosebit de simplu, structural distinct de cel al marilor oraşe greco-orientale. Şi pentru marele poet mantuan peisajul pastoral a constituit un liman al fericirii, întrezărită printre dureroasele vicisitudini ale epocii. Totuşi, el n-a ştiut şi nici n-a vrut să-l figureze cu autenticitatea modelului său. Cadrul pastoral din bucolice este evident artificios, iar eroii care-l populează poartă veşminte de păstor ca pe nişte straie împrumutate pentru un interval de timp foarte scurt. Spre deosebire de personajele *Idilelor* teocritiene, ei nu leapădă grijile, preocupările, obiceiurile Italiei secolului I î.e.n. Ei rămîn contemporani ai poetului mantuan, tributari realităţilor romane, la care Vergiliu face aluzie atît de des.

În *Bucolice*, Vergiliu atestă o erudiţie mitologică remarcabilă, a cărei utilizare aproape ostentativă scoate în evidenţă influenţe neoterice mai intense decît în operele posterioare. Păşind pe urmele lui Lucreţiu, poetul mantuan schiţează în bucolica a şasea un tablou al genezei universului influenţat de materialismul epicureic.

Coloratura lirică accentuată se reliefează pe toate dimensiunile poeziei bucolice vergiliene. Comprehensiunea nuanţată a poetului urmăreşte personajele în acţiunile lor şi mai ales în analiza pasiunilor, realizată cu un acut simţ al observaţiilor exacte, pregnante. Dacă mediul pastoral vergilian pare artificial şi ciobanii atestă erudiţie surprinzătoare — îl recunosc pe Arhimede numai dintr-o aluzie — sentimentul naturii prezent adesea în versurile *Bucolicelor* şi evocările emoţionante ale frumuseţilor firii, apar autentice, spontane. Natura vergiliană din *Bucolice* se deosebeşte substanţial de cea sugerată de Teocrit, îndeobşte fecundă şi luminoasă, scăldată de un soare

www.dacoromanica.ro

exuberant. Contururile peisajelor apar în *Bucolice* învăluite de calmul înnoptării. Patru bucolice sfîrşesc printr-un pastel al înserării în sat, unde coboară odihna meritată de cei trudiţi (*Bucolicele* I, II, VI şi X). În ciuda unei melancolii estompate, cîteodată subtil filtrată, natura vergiliană comunică sentimente tonice, expresia dragostei pentru natură şi oameni al unui admirator al concepţiei materialiste, promovată de Epicur şi Lucreţiu.

Limba, stilul, tehnica metrică utilizate de Vergiliu în *Bucolice*, contribuie la realizarea timbrului lor suav, plin de graţie. Un istoric literar contemporan afirmă că astfel *Bucolicele* au dobîndit sensul unei adevărate fugi muzicale [1]. Versul este plastic şi totodată sonor, nuanţînd o gamă întreagă de inflexiuni totdeauna pure.

După ce este expropriat şi alungat de pe ogorul strămoşesc, Vergiliu se refugiază la Roma. Intuind forţa poeziei lui Vergiliu şi utilitatea captării unui asemenea talent, Octavian şi consilierii săi îl compensează pentru pierderile suferite.

În aceste împrejurări poetul abordează un nou gen prin redactarea *Georgicelor* [2], în care îşi propune să cînte şi să îndrume munca plugarului. Dificultăţile aprovizionării Italiei, prilejuite de situaţia politică a vremii — ţărmurile peninsulei erau blocate de fiul lui Pompei, duşman al lui Octavian şi Orientul aparţinea lui Antoniu — impuneau stimularea energică a agriculturii. Dar agricultorii erau dezorientaţi din cauza războaielor civile şi a exproprierilor consecutive. Vergiliu le acordă ajutorul său modest prin poemul didactic pe care-l scrie.

În acest poem muncile plugarului şi crescătorului de animale sînt descrise cu o minuţie remarcabilă: Vergiliu prezintă competent uneltele, terenurile agricole, îngrijirile de care au nevoie vitele etc. Există în poem unele observaţii interesante încă şi astăzi, rod al unei documentaţii vaste, deosebit de

[1] Ettore Paratore, *Storia della letteratura latina* (Istoria literaturii latine), Firenze, ed. a II-a, 1961, p. 373.

[2] Titlul este revelator. În limba greacă *ghe* înseamnă pămînt, iar *ergon* — lucrare.

www.dacoromanica.ro

zeloase. Poetul utilizează în primul rînd experienţa sa de fiu de ţăran şi de mic proprietar agricol, observaţiile efectuate în cursul călătoriilor prin peninsulă şi prin Sicilia. Vergiliu face apel şi la lucrările de specialitate ale antichităţii. Dar itinerariul vergilian a fost iluminat mai cu seamă de geniul artistic şi de filozofia materialistă a lui Lucreţiu, celebrat în *Georgice* cu neţărmurită admiraţie. De la marele său predecesor, poetul mantuan a deprins ideea necesităţii de a cunoaşte şi studia profund legile care guvernează natura.

În raport cu *Bucolicele*, universul poetic vergilian îşi lărgeşte considerabil limitele şi cîştigă noi adîncimi. Dragostea pentru natură capătă o anumită gravitate, un ton solemn. Natura oferă omului posibilitatea de a-şi ameliora existenţa printr-o muncă asiduă, raţional dirijată. Dar în munca stăruitoare, *labor improbus*, Vergiliu nu vede numai sursa ameliorării vieţii şi calea de reîntoarcere la legendara abundenţă a vîrstei de aur a omenirii, ci şi izvorul echilibrului moral. Munca în mijlocul naturii constituie pentru Vergiliu drumul spre atingerea faimoasei ataraxii epicureice, echilibrul intern desăvîrşit, preconizat de Lucreţiu. Munca este deci glorificată ca adevărata condiţie a omului.

Versificaţia atestă o cunoaştere fără cusur a procedeelor metrice, o siguranţă perfectă în alcătuirea versurilor. Sub raportul rafinării, şlefuirii formei, *Georgicele* constituie cea mai realizată operă a poetului. Cauza principală trebuie însă căutată în posibilitatea de-a finisa îndelung poemul, posibilitate neîntîlnită ulterior de autor. Într-adevăr, *Eneida*, opera majoră a lui Vergiliu, n-a putut fi desăvîrşită de poet, pentru că moartea l-a surprins înainte de revizuirea finală.

*

Cele douăsprezece cărţi ale Eneidei relatează aventurile străbunului legendar al romanilor, troianul *Aeneas* (în greceşte *Aineias*). Poetul îl surprinde în plină furtună luptînd să-şi salveze flota. Ajuns pe litoralul african în cetatea recent fon-

www.dacoromanica.ro

dată a Cartaginei, Enea povesteşte conducătoarei emigranţilor fenicieni, frumoasa Dido (sau Didona cum apare în traducerea lui E. Lovinescu), cucerirea Troiei de către greci, plecarea lor din ruinile fumegînde ale cetăţii microasiatice şi peripeţiile succesive, desfăşurate sub semnul profeţiilor care recomandau Italia ca noua lor patrie. Urmează idila Enea-Dido, părăsirea Cartaginei la îndemnul zeilor şi sosirea în Laţiu, după o incursiune a lui Enea în infern, unde i se dezvăluie clar viitorul (cartea VI). Ultimele şase cărţi înfăţişează aventurile lui Enea în Italia, unde trebuie să poarte un război crunt, ajutat de etrusci şi arcadieni împotriva unei puternice coaliţii indigene, condusă de Turnus, un şef local foarte viteaz, care-i dispută mîna Laviniei, fiica lui Latinus, căpetenia latinilor. Epopeea se încheie cu moartea lui Turnus, ucis de Enea. Pricina îndelungatelor tribulaţii ale troienilor rezida în ura aspră a Iunonei, soţia şi sora lui Iupiter, conducătorul zeilor Olimpului. Această ură avea un dublu izvor: 1) zeiţa auzise că noua cetate întemeiată de troieni va nimici Cartagina, oraş îndrăgit de ea; 2) Iunona fusese dispreţuită de Paris, un troian. Asupra celei dintîi motivări a acţiunii epopeii, motivare istorică, poetul va insista în mod deosebit şi va neglija pe cea-laltă, motivarea mitologică. Dar de ce Vergiliu a ales tocmai acest subiect? Este limpede că *Eneida* nu satisface vechea promisiune, exprimată de el în *Georgice* (III, 46), de-a glorifica faptele de arme ale lui August. În cadrul aspiraţiilor spre o sinteză magnifică, poetul din Mantua se îndreaptă spre o viziune mai vastă, unde să integreze armonios trecutul şi prezentul, iluminate de panegiricul grandios al Romei augusteice. Vergiliu depăşeşte tradiţionala epopee istorică latină, preferată de poeţii arhaici Ennius şi Naevius cu două secole în urmă, ca şi cea mitologico-erotică, creată de poeţii epici ai Alexandriei elenistice. El optează pentru un subiect homeric, adecvat glorificării patriotice a trecutului Romei. Legenda peregrinărilor lui Enea avea o mare vechime. Vehiculată de marinarii protoelenici, care

www.dacoromanica.ro

proslăveau pe zeiţa Venus[1], ea a fost adoptată uşor de italici. Dispunem de ştiri referitoare la circulaţia acestei legende în timpul primului război punic (mijlocul secolului al III-lea î.e.n.). Chiar înainte de aceasta, acarnienii ceruseră ajutor romanilor împotriva etolilor, altă populaţie greacă, invocînd faptul că ei nu participaseră la asediul Troiei, străbuna Romei. Ulterior, Naevius va introduce această legendă în poezia epică latină, iar Cato cel Bătrîn chiar în istoriografie. Ulterior, toţi scriitorii romani au considerat pe Enea ca strămoşul cert al latinilor. Raporturile lui Enea cu Italia permiteau deci lui Vergiliu evocarea antichităţilor italice şi stabilirea unei origini preistorice, aproape sacră, pentru obiceiurile contemporane, inclusiv pentru cele desuete, dar resuscitate de August în numele restaurării vechilor deprinderi salutare ale strămoşilor latini. Aventurile lui Enea nu numai că aminteau rătăcirile lui Ulise şi luptele din jurul Troiei, dar puteau fi uşor declarate fructul unui destin glorios, început cu ele şi culminat în triumful Romei atotputernice. August şi rudele sale din gens Iulia declarau adesea că ei descind din Iulus, fiul lui Enea şi deci celebrarea acestuia le servea interesele. În felul acesta Vergiliu putea conferi o actualitate stringentă unei poveşti pline de eroi şi peripeţii homerice.

Într-adevăr Homer a fost marele model al lui Vergiliu. Cadrul *Eneidei* este homeric. Toţi exegeţii moderni ai lui Vergiliu au subliniat că primele şase cărţi constituie o mică *Odisee*, iar celelalte şase o *Iliadă* prescurtată. Înrîurit întrucîtva de concepţiile estetice ale neotericilor, care recomandau concizia şi condamnau „cartea mare", adică lucrarea literară prea întinsă, marele poet mantuan condensează vastul material homeric într-o alcătuire mai concentrată, mai densă. Dar Vergiliu n-a datorat lui Homer numai cadrul, numai armatura epopeei. În numeroase episoade se pot descifra fără dificultate împrumuturile directe. Astfel furtuna care aduce pe Enea la

[1] Se pot recunoaşte în *Eneida* cîteva vechi locuri de popas ale corăbierilor mediteraneeni ca Erix, Actium etc.

www.dacoromanica.ro

ţărmurile Cartaginei aminteşte de cea care lovise pe Ulise în cartea a cincea a *Odiseei* şi-l aruncase pe insula feacilor ; povestirea fascinantă a nenorocirilor troiene, depănată de Enea în faţa Didonei, corespunde celei a lui Ulise la curtea lui Alcinou ; Enea, abandonînd pe Didona, aminteşte pe Ulise părăsind pe Calipso ; jocurile funerare în cinstea lui Anchise au ca precedent homeric pe cele organizate în onoarea lui Patroclu ; expediţia lui Nisus şi Eurial seamănă cu cea a lui Diomede şi Ulise (*Iliada*, c. X) ; ciocnirile eroilor din ultimele patru cărţi ale epopeei sînt vizibil inspirate de incidente similare din *Iliada*. La această listă lungă de similitudini s-ar putea adăuga încă foarte multe exemple edificatoare. Dar Vergiliu nu numai că nu disimulează sursa, ci chiar o subliniază prin toate mijloacele. Savantul francez Cartault[1] a indicat explicaţia : nu este vorba atît de imitaţie, ci de luptă înverşunată cu modelul pe terenul lui, luptă generată de ambiţia de a-l întrece. Relevarea împrumutului invită, parcă, pe cititor să consulte textul homeric şi să constate superioritatea interpretării vergiliene. De altfel Vergiliu selecţionează şi investeşte cu sensuri noi împrumuturile homerice într-un nou ansamblu, în care abundă elemente fără precedent în literatura greacă, unde poetul mantuan şi-a ales şi alte izvoare. Astfel cucerirea Troiei este tributară lui Pisandru (poet din secolul al VI-lea î.e.n.). În alte episoade apar reminiscenţe din tragicii greci, din Euripide şi chiar din Sofocle. Astfel moartea Amatei pare inspirată din cea a Iocastei[2]. Stesihor, Pindar şi alţi poeţi greci au influenţat şi ei într-o anumită măsură creaţia vergiliană. Dar în afară de Homer, poetul mantuan plăteşte tribut mai ales epicului alexandrin Apollonios din Rodos, autor grec din secolul al III-lea î.e.n. al poemului *Argonauticele*, în care înfăţişează peregrinările căutătorilor lînei de aur. Dragostea

[1] A. Cartault, *L'art de Virgile dans l'Enéide* (Arta lui Vergiliu în *Eneida*), Paris, 1926, vol. I, p. 73.
[2] Sofocle, *Oedip rege*, 1263 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Didonei din cartea a patra a fost clar influențată de pasiunea Medeei pentru Iason

Vergiliu a datorat însă mult și precedecesorilor romani. Se simt ecouri din epicii arhaici Ennius și Naevius (în primele patru cărți mai ales în episodul Didonei, unde apar și alte influențe, pe lîngă cea a lui Apollonios), dar și din Lucrețiu, Catul. Lirismul spontan al neotericilor, virtuozitatea lor tehnică, predilecția pentru analiza psihologică, și-au pus pecetea asupra artei vergiliene din *Eneida*. Cît privește legenda lui Enea, Vergiliu a fost tributar pentru multe aspecte romane înaintașilor latini. El s-a adresat și prozatorilor : Cato, Varro etc. În unele discursuri ca cel al lui Drances și al lui Turnus, ambele din cartea a unsprezecea (pp. 324—327), se resimte influența elocinței romane contemporane.

Trebuie repetat insistent că toate elementele împrumutate predecesorilor latini și mai ales greci au fost prelucrate original de Vergiliu, primind semnificații noi. La acestea autorul a adăugat episoade inedite. Compunerea cărții întîi este concludentă. Vergiliu a urmat în linii mari cărțile cinci și opt din *Odiseea*, dar a inserat și motive împrumutate altor autori, îndeosebi lui Apollonios, și mai ales a intercalat fragmente evident originale ca discursul zeiței Venus sau descrierea Cartaginei. Deși călăuzit de modelul homeric, Vergiliu a dat o coloratură originală descrierii furtunii marine. Nu este vorba numai de atitudinea eroilor, dar chiar elementele materiale apar modificate : piere nu o corabie, ci este periclitată o flotă întreagă, Neptun salvează, nu distruge pe corăbieri, supraviețuitorii, mult avantajați în raport cu Ulise, scăpat din naufragiu absolut singur, ajung într-un port și nu pe un țărm obișnuit. Aceste mutații corespund concepției profund diferite asupra soartei eroilor. Desigur, eterogenitatea materialelor utilizate și amploarea operei — nefinisată de autor — au dat naștere unor contradicții între o carte și alta, între un episod și altul : Elena apare în cartea a șasea în altă lumină decît în cartea a doua. În cartea a șasea se arată că Palinurus a alunecat în valuri pe furtună, dar în cartea a cincea poetul

www.dacoromanica.ro

descrisese căderea lui pe-o mare calmă. Totuşi, originalitatea lui Vergiliu nu rezidă în ordonarea şi îmbogăţirea materialului în raport cu precedentele homerice sau de altă origine, cît în concepţiile sale particulare ca şi în arta înveşmîntării artistice originale a unui conţinut original articulat.

Narareа aventurilor legendare ale lui Enea apare permanent impregnată de semnificaţii politice contemporane. Numeroase episoade sînt investite de poet cu un sens actual. Elemente istorice precise ca faptele lui August şi triumfurile Romei sînt inserate în textura *Eneidei* sub forma digresiunilor profetice, evident miraculoase, fantastice, dar reprezentînd ceea ce un cercetător italian a numit „spiritul animator al legendei lui Enea“ [1]. Astfel Iupiter promite în cartea întîi gloria Romei într-o viziune concentrată a istoriei ascensiunii latine. Tot el anunţă fuziunea troienilor emigraţi în Laţiu şi a aborigenilor într-o seminţie glorioasă (cartea XII). Două tablouri mirifice prezintă toată istoria Romei din epoca legendară a lui Romulus pînă la victoria de la Actium [2] şi recentele tratative cu parţii, vecinii răsăriteni ai imperiului roman. Ele sînt inserate în cărţile a şasea şi a opta cu prilejul figurării convorbirii dintre Enea şi Anchise în infern şi al descrierii scutului dăruit de Venus lui Enea. Astfel motivul homeric al scutului — în *Iliada* apare descrierea pavezei lui Ahile — capătă un înţeles original, totodată roman şi contemporan [3]. Numeroase alte episoade, chiar dacă nu cuprind incursiuni ample în istoria Romei, comportă aluzii transparente la realităţi romane istorico-politice. Astfel, atrăgînd atenţia asupra Cartaginei, mai ales în cartea a patra, Vergiliu reaminteşte cumplita încleştare între aceasta şi Roma, cel mai important eveniment din istoria pa-

[1] Augusto Rostagni, *Storia della letteratura latina* (Istoria literaturii latine), ed. a II-a, Torino, 1955, vol. II, p. 58.

[2] *Actium* (locul victoriei lui Octavian asupra lui Antoniu) apare în traducerea lui Lovinescu sub forma de Acţiu.

[3] Şi cuvintele profetice rostite în Creta de penaţii Troiei comportă aluzii la gloria viitoare a Romei (p. 71). De altfel şi în alte pasaje apar aluzii similare.

www.dacoromanica.ro

triei. Diferite elemente reliefează intenţia poetului. Didona muribundă prevesteşte uriaşul conflict, a cărui evocare fusese deja preparată de autor şi menţionează acel *dirus ultor* „cumplit răzbunător" al suferinţelor ei, în speţă Hanibal, generalul cartaginez, ajuns cîndva la un pas de cucerirea Romei (p. 117). Influenţa catalogului cetăţilor elenice din *Iliada*, participante la războiul troian (*Iliada*, II, 497 şi urm.) este realmente descifrabilă în prezentările cetăţilor italice, raliate în jurul lui Turnus sau lui Enea (în cărţile VII şi X), dar aceste descripţii vergiliene sînt străbătute de un adînc patriotism, de glorificarea entuziastă a Italiei şi devin astfel indubitabil originale.

De altfel, întreaga epopee scoate în relief pe toate planurile posibile ideea destinului glorios al Romei. Reprezentant al proprietarilor de sclavi din Italia, poetul considera ca normale şi salutare extinderea continuă a imperiului vast al romanilor şi aservirea nemiloasă a popoarelor din bazinul mediteranean. Desigur, Vergiliu pledează pentru clemenţă, pentru toleranţă faţă de subjugaţii Romei. Îl predispuneau la o asemenea atitudine rezultatele observaţiilor asupra condiţiei semenilor săi, receptivitatea deosebită faţă de suferinţele umane, potenţată de circulaţia intensă a ideilor filozofice umaniste în epoca lui August. Contribuiau însă şi exigenţele social-politice ale vremii : provinciile trebuie exploatate în folosul romanilor, dar nu secătuite şi administrate astfel ca nu numai un singur om să beneficieze de roadele aservirii lor, ci cercuri mai largi ale clasei proprietarilor de sclavi din Italia. Vergiliu predică nu numai toleranţa faţă de învinşi ci şi supunerea necondiţionată a tuturor în faţa autorităţii romane şi la nevoie zdrobirea împotrivirilor din calea cuceririi romane. Celebrele versuri din cartea a şasea ilustrează concentrat această concepţie asupra menirii romane : *„Tu adu-ţi aminte, romane, să cîrmuieşti cu putere noroadele, să stabileşti rosturile păcii, să cruţi pe cei ce se supun şi să zdrobeşti pe trufaşi ; iată menirea ta."* (pp. 189—190). În ciuda umanismului său adînc Vergiliu nu înţelegea adevărata esenţă a faimoasei *pax romana* (pacea romană) : împilarea cruntă a popoarelor, jefuirea sistematică a

www.dacoromanica.ro

bogăţiilor materiale şi spirituale ale învinşilor. Poetul nu voia şi nici nu putea să conceapă altceva decît dominarea tuturor popoarelor de către romani.

De aceea, destinul lui Enea, care depăşeşte inflexibil toate piedicile, alcătuieşte doar preludiul destinului grandios al Italiei, evocat de atîtea ori de către poet. Triumful eroului troian prefigurează şi pe cel al Romei, capătă valoare de simbol al victoriei ineluctabile a urmaşilor lui. Spiritul laudelor Italiei din cartea a doua a *Georgicelor* (versurile 136—176) domină infrastructura istorico-legendară a poemului: la înfăptuirea naşterii Romei, concepută ca suprema binefacere dăruită de soartă omenirii, au contribuit atît cerul cît şi pămîntul, au adus sîngele lor toate populaţiile Italiei, inclusiv etruscii şi grecii, popoare neitalice [1]. Într-adevăr, pentru Vergiliu, fiu de ţăran din nordul Italiei, patria nu includea doar Roma şi Laţiul, ci cuprindea întreaga peninsulă. Aşa cum s-a arătat deja [2], cărţile a şaptea şi mai ales a opta constituie un nucleu de poezie patriotică autentic italică. În pofida cîtorva imitaţii homerice de detaliu, poetul ne poartă departe de lumea eroilor eposului grec, într-un peisaj accentuat italic. Catalogul triburilor italice, apariţia magnifică a Tibrului, vizitarea arcadienilor lui Evandru de către eneazi, celebrarea cultului lui Heracle, plimbarea pe locurile menite să adăpostească ulterior zidurile Romei, nu sînt decît cele mai importante etape ale acestui itinerar italic. Astfel creaţia Romei devine sarcina fundamentală a tuturor seminţiilor italice şi Vergiliu se dezvăluie ca cel mai sensibil interpret al neliniştilor şi speranţelor Italiei contemporane lui. În acest fel devine *Eneida* în primul rînd un poem profund patriotic, un poem cu adevărat italic. Întors spre trecut, poetul mantuan glorifică originea divină a Romei, stăpînitoarea popoarelor şi, concomitent, îi proclamă perenitatea.

---

[1] Vezi şi Paratore, *op. cit.*, p. 389.
[2] Cartault, *op. cit.*, p. 81.

www.dacoromanica.ro

Dacă utilizează legende şi tradiţii clenice, poetul nu ezită să insere în poem legende latine străvechi ca cea a meselor mîncate sau cea a scroafei cu treizeci de purcei, din cărţile a şaptea şi respectiv a opta. *Eneida* este de fapt rezultatul celei mai scrupuloase investigări a antichităţilor italice, a vechilor obiceiuri şi instituţii ale peninsulei [1]. Poetul a dispus de cea mai minuţioasă documentaţie, ale cărei date esenţiale le-a sintetizat aci. Vergiliu dovedeşte o cunoaştere excelentă a ceremoniilor şi riturilor religioase tradiţional italice, în special a ceremoniilor funebre : scriitorul latin Macrobiu va spune ulterior că Vergiliu poseda atît de temeinic dreptul pontifical, încît merita a fi mare pontif [2]. O serie întreagă de aspecte ale vieţii politice, sociale, private ale romanilor epocii, în special obiceiuri tradiţionale sînt ilustrate abundent de epopeea vergiliană. Astfel Iupiter părăseşte în cartea a zecea sfatul olimpienilor, însoţit de cortegiul zeilor, aşa cum făceau la Roma consulii (p. 283). Dezbaterile consiliului zeilor amintesc de cele ale senatului. Atitudinea lui Enea faţă de fiul său şi chiar faţă de tovarăşii de peregrinare este cea a unui veritabil *pater familias* „tatăl familiei". În multe împrejurări nu numai comportările latinilor, ci chiar cele ale troienilor, prezintă similitudini cu cele ale romanilor. Ceremoniile şi pietatea lor, întrecerile sportive [3] sînt cele ale romanilor. Mai mult, chiar în Cartagina arhaică întîlnim moravuri romane. Întocmai ca la Roma, dreptatea se împarte la porţile templului şi senatul se întruneşte în interiorul incintei sacre (p. 25). De altfel templul menţionat de poet cu această ocazie este în realitate roman, perfect similar construcţiilor religioase latine. Vergiliu consemnează cîteodată vechi obiceiuri latine : în cartea a noua

[1] Astfel face aluzie la vechiul obicei roman de-a solicita, printr-o formulă magică, zeii cetăţii asediate să părăsească cetatea care trebuie cucerită (p. 48).

[2] Macrobiu, *Saturnalia*, 1, 24, 16.

[3] Jocurile funebre au programul jocurilor troiene ale lui August ; plimbarea lui Enea împreună cu Evandru aminteşte de itinerariul deplasărilor triumfale din Roma clasică.

www.dacoromanica.ro

Turnus dă semnalul luptei aruncînd sulița în fața taberei romane, precum în Roma primitivă declarau război preoții feciali prin azvîrlirea unei sulițe însîngerate pe teritoriul dușmanilor (p. 253). Pentru Vergiliu nu era de conceput decît o artă cetățenească, educativă: consemnarea obiceiurilor și faptelor glorioase ale străbunilor și chiar ale contemporanilor corespundea unei misiuni de educație morală a cititorilor.

Cum am relevat mai sus, viziunea istorică a lui Vergiliu este categoric optimistă. Istoria Italiei este reprezentată ca un progres neîncetat, grandios. Faptul este demn de reținut pentru că toată proza istoriografică a vremii proclamă destrămarea moral-istorică a societății. Era un loc comun în istoriografia latină proslăvirea trecutului său glorios, totdeauna fericit și condamnarea prezentului imoral, în evident regres etic și social-politic. Salustiu și Liviu, iar mai tîrziu alți istorici au susținut ferm o asemenea concepție. Vergiliu, deși glorifică trecutul, consideră prezentul ca încununarea unei propășiri aproape liniare. Dar acest prezent este epoca lui August.

Justificarea puterii romane reprezintă totodată și justificarea regimului augusteic. Triumful acestuia semnifică pentru poet realizarea unei necesități istorice. *Eneida* este nu numai un poem patriotic, ci și un poem dinastic, nu numai exaltarea Italiei, ci și glorificarea casei lui August. Am semnalat deja cele două laturi ale patriotismului vergilian: 1) dragostea arzătoare pentru patrie, pentru frumusețile, oamenii și obiceiurile ei; 2) elogierea politicii romane de împilare a popoarelor. Mentalitatea sa de mic proprietar italic explică această dublă orientare a poetului, după cum motivează și atașamentul față de familia lui August. După Actium acesta adusese în Italia pacea. În afară de aceasta, Vergiliu devenise poet celebru și om bogat — cu sprijinul regimului de altfel — și frecventa elita societății sclavagiste, al căror exponent devenise. De asemenea, el a păstrat legături cu August și consilierii săi literari în lunga perioadă a redactării și a citit împăratului unele cărți din *Eneida*. În sfîrșit, pacea civică corespundea idealului epicureic de tihnă fericită, împărtășit de Vergiliu.

www.dacoromanica.ro

Elogiul casei lui August se poate descifra frecvent. Enea şi Iulus erau strămoşii prezumtivi ai gintei Iulia. Proslăvirea lor marca elogiul, în orice caz măgulirea lui August. Descrierea jocurilor funerare troiene comportă aluzii la cele contemporane, instituite de August. Descripţia entuziastă a construirii Cartaginei de către Didona implică şi ea o aluzie la proiectul augusteic de reclădire a marii cetăţi africane. Abundă însă şi elogiul direct. După ce descrisese Venerei ascensiunea Romei, Iupiter adaugă: *„Din strălucitul sînge al troienilor se va naşte Cezar, ce-şi va întinde stăpînirea pînă la ocean şi numele pînă la stele; el se va numi Iulius, după marele lui strămoş Iulus. Scăpată de griji, chiar tu îl vei primi cîndva în cer, încărcat de prăzile Răsăritului; oamenii îl vor slăvi şi pe dînsul în rugăciunile lor"* (p. 15).[1] Urmează elogiul păcii stabilite de August. Este semnificativă deificarea împăratului şi prezentarea lui ca învingătorul Orientului, ca exponentul tipic al virtuţii italice. August apare elogiat şi în profeţia lui Anchise din cartea a şasea, dar mai ales în descripţia scutului din cartea a opta. Lupta de la Actium şi triumful augusteic deţin aci ponderea principală. Vergiliu se referă şi la alţi membri ai familei imperiale; el deplînge moartea prematură a lui Marcellus, nepotul împăratului în profeţia lui Anchise, mai sus citată. Acest elogiu i-a atras recunoştinţa familei imperiale. Trebuie însă subliniat că Vergiliu n-a ajuns niciodată un poet de curte. Nu numai că n-a frecventat vreodată asiduu curtea imperială, dar n-a multiplicat ilimitat elogiile pînă la adulaţia obositoare la care au ajuns unii poeţi ai epocii imperiale.

Vergiliu n-a fost niciodată un veritabil filozof şi n-a aparţinut ferm unei şcoli filozofice sau alteia. Idei filozofice, influenţe ale sistemelor filozofice majore ale epocii sînt însă descifrabile în unele pasaje din *Eneida* ca şi în producţiile poetice anterioare. Vestigiile epicureismului materialist, studiat

[1] Cezar menţionat aci este desigur August şi nu tatăl său adoptiv, dictatorul.

www.dacoromanica.ro

în tinereţe şi spre care îl orientaseră şi lecturile aplicate din marele poet materialist Lucreţiu, se pot desluşi şi în *Eneida.* Vergiliu rămîne fidel idealului lucreţian de pace şi elogiază în continuare — mai ales în cartea a şaptea — viaţa simplă în mijlocul peisajului agrest. Ca şi Lucreţiu, el crede în progresul şi în demnitatea omului. Scepticismul său religios este de asemenea tributar influenţelor epicureice, dar pe lîngă fertilul filon epicureic se relevă şi ecouri stoice: accentele de fermitate morală din atitudinea unor eroi (Enea, Didona) le evidenţiază [1]. Vergiliu plăteşte un greu tribut idealismului filozofic; dacă în *Bucolice* profesase o cosmologie materialistă, în cartea a şasea a *Eneidei* pune în gura lui Anchise o explicaţie idealistă a formării lumii. Pe urmele lui Platon, corifeul idealismului grec, imaginează psihicul captiv în închisoarea materială a corpului. Călăuzit poate de Ennius, Vergiliu poposeşte pe meleagurile idealismului pitagoreic. Acelaşi Anchise prezintă concepţiile lui Pitagora privitoare la transmigrarea sufletelor, care ar trăi înainte de naşterea corpului şi i-ar supravieţui pentru a se întrupa în altă fiinţă. Dar, din fericire, aceste opinii indubitabil idealiste nu s-au integrat ferm în viziunea poetului despre lume, nu l-au înrîurit adînc.

Vergiliu nu credea în zei şi mai ales în intervenţia lor în viaţa omului. El declară limpede aceasta chiar în primele versuri ale poemului: *„E cu putinţă oare să fie atîta urgie în suflete cereşti?"* Nisus se întreabă dacă nu cumva impulsurile interioare ale oamenilor sînt zeii care îi îmboldesc la acţiune, impulsuri deificate din neştiinţă de muritori (p. 257). Relatînd moartea lui Anxur, Vergiliu constată şi ironizează speranţele deşarte ale profeţilor, vanitatea formulelor magice (p. 299). Olimpul este artificial ordonat de poet, zeii sînt oarecum înnobilaţi, dar privaţi de autenticitatea din poemele homerice, izolaţi de existenţa şi faptele pămîntenilor. Intervenţia zeilor, totdeauna factice, se manifestă numai în

[1] Stoicismul avea o bază materialistă, dar predica morala îndurării, idealistă şi individualistă.

www.dacoromanica.ro

momentele de maximă importanţă. Războinicii le solicită sprijinul, dar ei contează pe vitejia lor şi izbîndesc datorită ei. Iupiter vergilian este interpretul fidel — şi foarte palid în realitate — al destinului, existent în afara şi deasupra lui. Ceilalţi zei se limitează doar la stimularea unor intenţii ale oamenilor. După cum Iris în cartea a cincea se mărgineşte la încurajarea sentimentelor antirăzboinice ale femeilor troiene, intervenţia Iuturnei în cartea a douăsprezecea nu face decît să învioreze animozităţile rutulilor, nemulţumiţi de condiţiile armistiţiului şi impresionaţi de situaţia dificilă a lui Turnus (pp. 143—145, respectiv 351—353). În realitate factorul uman este cel decisiv; fiinţele mitologice sînt mai ales elemente decorative. Vergiliu perfecţionează moralmente pe zei, pentru că ei reprezintă doar accesorii artificiale; miraculosul are în *Eneida* o funcţie exclusiv estetică. În afară de aceasta nu rămîne decît ritul, a cărui scrupuloasă respectare este recomandată de Vergiliu, fidel sprijinitor al resuscitării obiceiurilor vetuste.

Dacă Vergiliu se deplasează dezinvolt în mitologia greacă, frecvent modificată şi îmbogăţită prin inserarea tradiţiilor romane, destinul constituie pentru el o forţă efectivă: *fatum*, destinul, determină în linii esenţiale toate evenimentele. Fiecare popor, fiecare cetate, fiecare om posedă un *fatum* al său. Apar aci ecouri ale unor vechi idei romane, generate de condiţiile dificile ale existenţei în prima perioadă a orînduirii sclavagiste, şi concepţii stoice asupra soartei. Un rol în constituirea opiniilor vergiliene referitoare la *fatum* l-a deţinut şi doctrina materialistă a lui Lucreţiu. *Fatum* reprezintă în mare măsură ordinea imuabilă în desfăşurarea lucrurilor, legea care dictează evoluţia în natură şi societate. Cum am subliniat deja, fundarea Romei este tot efectul necesităţii, identificată de autor ca *fatum*. Vergiliu nu alunecă totuşi spre fatalism. *Fatum* se realizează prin faptele oamenilor. El nu trebuie aşteptat pasiv, ci cunoscut şi înfăptuit. Firește, oamenii nu-l pot înlătura definitiv, dar îl pot întîrzia. Dragostea Didonei

www.dacoromanica.ro

şi gelozia lui Turnus au încetinit ritmul realizării destinului eneazilor.

*

Vergiliu a fost un excelent cunoscător al psihicului uman. În raport cu mulţimea faptelor şi cu multitudinea personajelor, care acţionaseră în admirabila lume homerică, în *Eneida* intervin relativ puţine personaje. S-ar părea că faptele trec pe primul plan şi nu promotorii lor. Dar personajele sînt figurate de poet cu un talent excepţional. El atestă cunoaşterea multilaterală, profundă a omului. Observator subtil al reacţiilor şi manifestărilor umane celor mai variate, marele poet mantuan modelează eroii după chipul contemporanilor săi. El împrumută foarte puţine atribute eroilor homerici şi preferă descrierea oamenilor vremii sale, formaţi la un nivel de dezvoltare a societăţii sclavagiste mult mai înalt decît cel al contemporanilor lui Homer. Personajele sale nu au veridicitatea fermecătoare a eroilor homerici, dar sînt investigaţi mai fin, mai nuanţat.

Personajul principal este desigur Enea. Mulţi exegeţi occidentali, în special germani şi francezi[1], n-au înţeles cu adevărat structura eroului vergilian şi au reproşat autorului o pretinsă artificialitate, o imaginară lipsă de relief a personajului. Într-adevăr, structurarea psihologică eroului troian n-a urmat normele construirii antice a caracterelor. Eroii literaturii antice aveau de regulă o structură clară, geometric alcătuită, definitiv fixată, foarte adesea străină de mutaţii şi contradicţii etice. Însă, întocmai ca un scriitor modern, Vergiliu nu stabileşte de la început, în forme imuabile, caracterul eroului, nu-i dăruieşte o vigoare morală egală, ci îi urmăreşte nuanţat formarea, îl modelează sub ochii cititorilor. Dintr-un anumit punct de vedere, *Eneida* este poemul formării şi consolidării morale a lui Enea. Eroul apare iniţial ca viteaz şi leal, dar oscilant, confuz. Deşi investit de Hector ca moştenitor al Ilionului,

[1] Cartault, *op. cit.*, p. 87.

www.dacoromanica.ro

lasă pe tatăl Anchise să dirijeze emigrarea. În plină călătorie mărturiseşte Andromacăi o accentuată oboseală morală. Sosit ca un încercat cîrmuitor de popoare la Cartagina, se lasă totuşi învins şi chiar derutat de dragoste. Respectarea datoriei faţă de *fatum* îl întăreşte, dar el se desăvîrşeşte abia prin călătoria în infern, unde îşi află limpede soarta şi învaţă să se călească. Iese din lumea umbrelor palide consacrat ca prototip al faimoasei *uirtus romana :* răbdarea, fermitatea, renunţarea virilă ajung să se interfereze în mod fericit în conduita sa. Soseşte cu intenţii pacifice în Laţiu. Luptă decis şi cu mare bravură, dar fără plăcere şi mai ales fără ură. O singură însuşire apare constant şi cu intensitate egală : profunda lui umanitate. De aici intensa oroare de război. Deşi învoiala cu latinii este încălcată şi bătălia generală ia locul duelului între el şi Turnus, Enea păşeşte neînarmat pe cîmpul de luptă şi încearcă să oprească războiul (p. 355). Viteaz, la nevoie aspru, Enea apare ataşat cu fervoare unor valori umane fundamentale ca probitatea, loialitatea, generozitatea faţă de cei umili şi cei înfrînţi. Cuvintele adresate de el lui Lausus muribund contrastează flagrant cu vorbele trufaşe aruncate de Turnus lui Pallas doborît în ţărînă (pp. 296—297). Pornind de la această calitate originară, dar şi ea treptat limpezită, Enea capătă fermitatea, clarviziunea şi înţelepciunea necesară, după modelul celor mai vestite căpetenii romane, dar cu nuanţele şi complexitatea oamenilor vremii lui August. Creatorul său îi acordă adesea cîte un epitet caracteristic. Aceste epitete, destul de numeroase şi variate, nu sînt simple ornamente. Ele corespund comportărilor eroului şi punctează etapele formării sale. Epitetele ilustrative pentru isprăvile războinice şi pentru potenţarea fermităţii abundă în ultimele cărţi : *heros* „eroul", *ingens* „voinicul", *optimus armis* „cel mai iscusit în arme", *sacuus* „temutul". În prima parte întîlnim mai ales alte epitete, adecvate ostenelii sufleteşti, dar şi umanităţii şi lealităţii eroului : astfel Enea este *bonus* „bunul". Două epitete revin frecvent :

www.dacoromanica.ro

pater „tatăl" — reprezentativ pentru menirea eroului [1] — şi *pius*, definitoriu pentru structura lui morală. Epitetul este numai parţial redat în limba romînă prin „pios". Negreşit, Enea este un pios, pentru că respectă *fatum*-ul şi zeii, pentru că el cunoaşte riturile dar şi pentru că îşi iubeşte familia şi patria şi săvîrşeşte cele necesare salvgardării lor. El întruchipează pietatea rituală a romanilor, cu totul străină de pasiune, de elan mistic. Dar Enea este *pius* şi pentru că este leal şi mai ales prudent, atent să evite acţiunile necugetate, ce ar stingheri împlinirea soartei sale.

Enea este construit ca un personaj complex şi mobil — aproape întocmai ca un erou modern — şi apare ca protagonistul epopeii, însă poetul obţine rezultate interesante şi în urzirea altor caractere. Tiriana Dido, concepută după modelul unei matroane romane contemporane, biruită de iubire, ilustrează capacitatea lui Vergiliu de a analiza pregnant psihicul feminin şi a-l recrea artistic, pînă la nivelul oscilaţiilor infinitesimale. Sosirea lui Enea metamorfozează existenţa ei. Detaşată de trecut, ea devine treptat conştientă de dragostea arzătoare nutrită pentru Enea. Vergiliu relevă procesul acestei fatale elucidări în discuţia purtată de Dido cu Anna, sora ei (pp. 93—95) şi mai ales în urmărirea manifestărilor dezordonate, pasionate ale îndrăgostitei, care a acceptat deja victoria patimii şi vrea să cucerească pe bărbatul iubit (p. 96). Relevant pentru deziluzia şi variatele reacţii subsecvente este şi lungul monolog de la p. 115, în care Didona îşi expune gîndurile relativ confuz, în congruenţă cu tensiunea nervoasă excesivă atinsă de agitaţiile psihice şi cu declinul ei moral. În final, Vergiliu reliefează însă resuscitarea tăriei morale : Didona nu se spînzură ca o eroină din tragedia greacă, ci se străpunge cu sabia precum un viteaz. Intervenţiile directe ale poetului potenţează efectele emoţionale şi conferă o densitate remarcabilă evocării figurii nefericitei cartagineze.

[1] Şi alte personaje din Eneida primesc epitetul de *pater*, mai ales Iupiter, stăpînul cerului şi pămîntului şi Neptun, stăpînul, tatăl mărilor, apelor.

www.dacoromanica.ro

Măestria vergiliană în investigarea psihicului feminin este atestată şi de alte portrete de femei, mult mai succint alcătuite dar tot atît de pregnante: Anna, Amata şi mai ales Camilla, frumoasa fecioară căzută în lupta pentru apărarea patriei, energică, viteză, leală.

Celelalte personaje sînt sumar creionate, deşi adesea nuanţat surprinse şi îndeobşte în plină acţiune. Aproape toate sînt personaje pozitive; fugitiv se conturează eroi negativi, cu totul neînsemnaţi ca Sinon, trădătorul Troiei şi Drances, de altfel netipic. Mezenţiu, căpetenia expulzată a etruscilor apare ca un *impius*, un nelegiuit, se poartă crud cu oamenii şi sfidează pe zei, dar este deosebit de viteaz. Priveliştea fiului său mort, bravul Lausus, îl transformă total, îl umanizează. Vergiliu îi descrie jalea cu intensă compasiune. Turnus are şi el defecte morale, mai ales de tip homeric: este frust, crud, neîndurător şi orgolios. Apare totuşi ca viteaz şi leal, adevărat războinic italic şi în ultima instanţă profund nefericit.[1] Tipul tînărului erou viteaz apare şi în imaginile, concis dar sugestiv alcătuite, ale lui Lausus, Pallas sau chiar Iulus.

Sînt însă caracteristice profilele lui Nisus şi Eurial. În evocarea acestor tineri troieni, menţionaţi iniţial în cartea a cincea şi ulterior în cartea a noua, Vergiliu se întrece pe sine. Nicăieri, poate, elanul liric, spontaneitatea sa cuceritoare atît de sensibilă, atît de profundă, n-au atins o asemenea intensitate. Între Nisus cel destoinic, mai chibzuit şi gata oricînd să se jertfească pentru mai tînărul său prieten, şi Eurial viteaz, avîntat, plin de candoare, atît de spontan în replica dată ocrotirii emoţionante a tovarăşului de arme mai vîrstnic, se înfiripă una dintre cele mai înduioşătoare prietenii. Poetul mantuan consacră acestei prietenii o adevărată baladă lirică.

[1] Descripţia spaimei ce cuprinde pe Turnus, după ce nu reuşeşte să-l atingă cu bolovanul său uriaş pe Enea (p. 375) este realizată la o înaltă tensiune emoţională, dar mai ales cu acurateţe uimitoare. Vergiliu surprinde cu sagacitate frămîntările lăuntrice ale lui Turnus şi expresia lor exterioară, fizică.

www.dacoromanica.ro

În cartea a noua el narează în ritm de cîntec eroic strămoşesc faptele memorabile ale celor doi prieteni, dar inseră comentariile sale, care vibrează de emoţie, de gingăşie spontană. Naraţia prieteniei şi morţii acestor doi tineri oferă una dintre cele mai impresionante pagini din *Eneida*.

S-a remarcat adesea că epicul vergilian nu are forţa şi nici autenticitatea seducătoare a poeziei homerice, dar că poetul mantuan excelează în revelarea şi compătimirea durerilor omeneşti, relativ mai rar evocate de marele său înaintaş elen. Vergiliu află accesul către sufletele cititorilor prin dezvăluirea şi compătimirea suferinţei umane, cristalizate în aşa-numita poezie a lacrimilor. „*Adevărata artă a* Eneidei *se află efectiv în aceste pagini de cea mai înţelegătoare omenie*", afirmă istoricul literar italian Ettore Paratore[1]. Sînt caracteristice scene ca accea în care tînărul Eurial roagă pe tînărul Iulus, orfan de mamă, să poarte de grijă mamei sale (pp. 260—261) şi în special aceea în care bătrîna îşi jeleşte feciorul mort, nefericitul prieten al lui Nisus (p. 267). Prin înfăţişarea apocaliptică a nenorocirilor Troiei, moartea lui Priam, răpirea logodnicei în faţa alesului etc., Vergiliu transmite cititorului sentimentul, destul de rar întîlnit în antichitate, al milei pentru învinşi.

Deşi a glorificat campaniile militare romane, Vergiliu a nutrit un profund umanism şi a deplîns războiul aducător de lacrimi, *lacrimabile bellum*. Nu numai Enea, ci Iupiter însuşi detestă vărsarea de sînge şi refuză contemplarea morţii lui Pallas (p. 296). Poetul îşi mărturiseşte compasiunea pentru cei săraci; împrumută lui Apollonios din Rodos imaginea torcătoarei sărace, care munceşte pînă în zori[2]. Astfel Vergiliu face aluzie la gospodina nevoiaşă, trudind la torsul lînei înaintea revărsatului zorilor, cu înţelegerea umană a unui fiu de ţăran, cunoscător autentic al vieţii istovitoare a celor umili (p. 238).

[1] Paratore, *op. cit.*, p. 395.
[2] *Argonautica*, III, 291.

www.dacoromanica.ro

În comprehensiunea durerii, în apropierea de oameni, totdeauna emoţionantă, adesea plină de cea mai spontană candoare, rezidă magia lirismului vergilian, evidenţiat atît de frecvent într-un poem epico-eroic, totuşi monumental ca viziune, ca substanţă. Nu numai că Vergiliu comentează, cu înţelegere sinceră, faptele triste, după consumarea lor — cităm şi notaţiile lirice la înmormîntarea lui Pallas (p. 316) — dar vesteşte nenorocirile şi ia atitudine faţă de urmările lor în viaţa oamenilor (p. 297).[1] Nu numai rătăcirile şi durerile prilejuiesc incursiunea lirică cu multe faţete, determină pe poet să elaboreze gestul participării sale la peripeţii, ci şi faptele memorabile ale eroilor ; isprava lui Lausus, pildă de iubire filială, atrage aprecieri emoţionante (pp. 307—308). În asemenea situaţii, pentru un scurt fragment poetic, Vergiliu pare să renunţe la obiectivarea necesară, spontan dar perfect conştient. De altminteri pasaje întinse care conţin de regulă cele mai importante momente din desfăşurarea acţiunii poemului comportă un veritabil subtext liric.

Sensibilitatea delicată a poetului se relevă şi în atitudinea faţă de natură, în *Eneida*, ca şi în operele poetice anterioare. Adevărat romantic *avant la lettre*, în unele pasaje din *Eneida* poetul izbuteşte o amplă comuniune între fantezia sa artistică şi natură. Şi în *Eneida*, ca şi în producţiile poetice anterioare, Vergiliu schiţează adevărate pastele. Fără îndoială natura apare numai ca un cadru al acţiunii omului[2], dar ea

[1] Toţi exploratorii lumii vergiliene au insistat asupra aşanumitei melancolii a poetului. Nu se poate contesta prezenţa unei melancolii, delicat distilată în unele notaţii pe marginea înregistrării suferinţei umane. Dar rolul melancoliei vergiliene nu trebuie exagerat şi mai ales trebuie elucidate cauzele. Am relevat deja complexitatea sensibilităţii poetului, înţelegerea lui pentru durere, neliniştea lui aproape modernă. Dar şi anxietăţile contemporanilor, abia salvaţi dintr-un lung război civil, se oglindesc în neliniştea şi melancolia vergiliană.

[2] Descripţia naturii ca scop în sine apare abia la scriitorii din ultimele secole ale imperiului roman. Printre alţii trebuie amintit Iulian Apostatul (secolul al IV-lea e.n.) pentru corespondenţa sa, unde sînt descrise peisaje încîntătoare.

www.dacoromanica.ro

ocupă un loc important în epopee, pus în evidență de subtextul liric al peisajelor. Adesea descripția naturii contrastează cu zbuciumul oamenilor și-l scoate în relief. „*Era noapte și toate vieţuitoarele gustau pe pământ liniștea somnului după trudă; pădurile și mările furtunoase se odihneau; era clipa cînd stelele se află la mijlocul drumului lor, cînd totul zace pe ogoare; dobitoacele, păsările cu pene colorate și cele ce zboară pe deasupra apelor întinse și cele ce se adăpostesc în cîmpiile pline de hățișuri, ațipite de somn și tăcere, își îndulcesc grijile și uită ostenelile. Numai biata Didona nu-și putea găsi odihna în somn; pentru ochii și inima ei nu era noapte; grijile îi creșteau și, izbucnind din nou, patima-i se dezlănțui...*“ (p. 113). Desigur nu lipsesc nici descripții ale naturii mînioase, pradă stihiilor — tabloul furtunii pe mare de pildă — dar Vergiliu prefera natura liniștită, echilibrată, deci evocarea peisajului calm, tonifiant. De aci poate și predilecția pentru noapte. Vergiliu a fost un poet al nopții, scăldată doar de lumina lunii și a stelelor „*Noaptea se lăsă și învălui pămîntul cu negrele-i aripi*“ (p. 236). Fapte importante, profețiile aflate de Enea, evenimente capitale — moartea Didonei, pieirea lui Nisus și Eurial — se petrec noaptea. Peisajul luminos solar nu-l atrage pe poet nici în *Eneida*. Vergiliu a fost însă și un poet al mării și al apelor. A evocat cu aceeași pasiune înfățișarea valurilor marine învolburate de furtună și apele line ale Tibrului, tăiate în tăcere de corăbiile troiene, vopsite în culori vii. Dar și aci a prevalat nu descripția rafinată și impersonală, ci poezia gestului. Este vorba desigur de gestul participării spontane a sufletului sensibil al poetului la viața peisajului evocat. Sufletul generos și delicat al poetului vibrează adînc cînd contemplă peisajul mirific, ca și atunci cînd privește, înțelege și participă la faptele, gîndurile și sentimentele omului.

Am spus mai sus că narația vergiliană n-are nici forță, nici cursivitatea celei homerice. Dar în afară de momentele lirice atît de emoționante și peisajele magistral construite, abundă și tablourile, am spune, scenele concepute dramatic; de pildă,

www.dacoromanica.ro

dialogul final dintre Enea şi Didona (pp. 105—106). Influenţa normelor teatrului grec, deja menţionată, se poate descifra în multe episoade, încărcate de o mare tensiune tragică. Astfel s-a arătat că în cartea a doua a *Eneidei* se poate delimita o veritabilă tragedie narată, ce înfăţişează căderea Troiei. Autorul a sugerat sentimentul tragic, amalgam de milă şi groază, prin figurarea înfrîngerii celor drepţi şi buni, prin doborîrea nevinovăţiei în lupta fără speranţă împotriva destinului, a orientat treptat evenimentele către nefericirea finală, ilustrată prin moartea lui Priam ; întocmai ca în tragedia clasică, a respectat chiar regula tradiţională a celor trei unităţi, de timp, loc, acţiune[1]. Şi alte „scene" comunică intens fiorul tragediei — de exemplu moartea Didonei — dar toată epopeea vibrează de un impresionant patetism. Patosul dramatic însoţeşte cititorul aproape pe tot parcursul lecturii. Fantezia plurivalentă a poetului se relevă în descrierile sale de-o rară veridicitate, dar şi în comparaţii pregnante, care învestesc naraţia cu o sugestivitate remarcabilă. Este deosebit de impresionantă compararea Didonei, scuturată de fiorii dragostei, încă nemărturisită şi neîmpărtăşită, cu o ciută, incidental rănită în codrii Cretei de un vînător. Ciuta aleargă deznădăjduită prin dumbrăvi, în timp ce vînătorul nici nu ştie că a rănit-o (p. 96). Enea, rezistînd rugăminţilor Annei de a amîna plecarea, este asemuit cu un stejar puternic (p. 109—110), corabia lui Menesteu cu o porumbiţă (p. 129), agitaţia Amatei cu rotirea unui titirez (p. 206). Chipurile şi vitejiile eroilor cîştigă plasticitate prin comparaţii strălucitoare : Pallas, plin de mîndrie, este comparat cu un luceafăr (p. 243), Turnus, atacînd tabăra troiană, cu un lup flămînd şi mînios (p. 253) ; tot el purcede la luptă pe cîmpie, aşa cum păşeşte un armăsar falnic (p. 329). Unele comparaţii sînt împrumutate sau inspirate de eposul homeric, dar adaptate, încadrate în context în chip specific. Alte comparaţii se dovedesc profund ori-

[1] A se vedea Gh. Guţu, *Privire asupra cărţii a II-a a Eneidei*, *Studii clasice* IV, (1962), pp. 212—216.

www.dacoromanica.ro

ginale şi romane : Enea urmăreşte pe Turnus aşa cum hăituieşte ogarul cel iute pe cerb (p. 369).

Cu talent rafinat poetul mantuan utilizează metafore, epitete, metonimii, prolepse şi alte figuri de stil. El se străduieşte să orneze abundent expunerea ideilor, să o înveşmînteze cu imagini plastice, înzestrate de regulă cu mai multe valenţe. De aci şi o relativă supraîncărcare a stilului, care poate părea uneori alambicat excesiv pentru gustul lectorului modern. În loc de *panis* „pîine", Vergiliu spune frecvent *Ceres* — zeiţa grînelor, deci metonimie — în loc de *vinum* „vin" utilizează *Bachus*[1] etc. Cititorul modern poate avea impresia că poetul aglomerează cîteodată sinonimele, exprimă prin multe cuvinte o singură idee, şi forţează epitetele, uneori exagerate, violente — *ingens, immanis* „uriaş, monstruos". Totuşi este incontestabil că imagistica vergiliană iradiază efecte captivante, unde se interferează valorile picturale cu cele melodice, de-o mare forţă emoţională.

Cercetătoarea franceză Marie Desport a evidenţiat rolul fascinaţiei şi al efectelor incantatorii ale poeziei vergiliene. Poetul şi-a elaborat imaginile cu scopul conştient de a-şi fermeca cititorul. Incantaţia a fost realizată printr-o pluralitate de mijloace. Episodul morţii lui Palinurus (pp. 151—153) prilejuieşte elaborarea unei adevărate poezii a somnului prin efectele plastice şi melodice sugerate.[2] Vergiliu utiliza magistral vibraţiile sonore, ecoul, inflexiunile cele mai subtile. Sunetele, florile, parfumurile, magia somnului îşi răspund şi corespund unei poezii perfect compuse. Emoţiile şi faptele umane evoluează permanent într-un cadru sonor adecvat. Oracolele lui Faunus apar ca voci în noapte, grota Sibilei vibrează ca o

[1] Traducerea lui E. Lovinescu de cele mai multe ori n-a reprodus astfel de metonimii.

[2] Marie Desport, *L'incantation virgilienne* (Incantaţia vergiliană), Bordeaux, 1952, p. 369.

www.dacoromanica.ro

orgă uriaşă, iar sirenele înseşi se înfăţişează ca nişte aluzii la un sunet, la un ecou. Ritmul anumitor versuri, cadenţa magic elaborată, creează şi ele efecte muzicale. Aliteraţiile şi armonia imitativă contribuie de asemenea la urzirea fondului sonor al epopeei. Poetul sugerează astfel prin sunetele care alcătuiesc cuvintele, şuieratul şerpilor, porniţi în urmărirea lui Laocoon (p. 43) şi reproduce în acelaşi fel galopul cailor goniud în cîmpie.

Dar Vergiliu este în special un pictor de mare valoare. Posesor al unui desen expresiv însă echilibrat, el excela în efectele de lumină şi culoare. El surprinde diverse nuanţe de lumină, căci dispune de o paletă bogată, nuanţată, profund sensibilă. Deşi cîntăreţ al peisajului nocturn, Vergiliu a îndrăgit culorile calde, în special roşul: crepusculul roşu, luna scăldată în aur roşcat, aurora roşie, norii rubinii, platoşă şi blăni roşcate, canaful roşu al coifului. El relevă revărsarea de culoare şi lumină prilejuită de ospăţul din Cartagina şi urmăreşte efectele cromatice de pe aripile lui Iris în timpul zborului ei.

Hexametrul dactilic, versul *Eneidei*, curge lin şi armonios. Vergiliu posedă o ştiinţă perfectă a ritmului, modelat astfel ca să corespundă conţinutului de idei: cadenţa cîştigă în gravitate cînd acţiunea urcă spre momente solemne. Rafinamentul tehnicii artistice vergiliene este elocvent ilustrat de structura versurilor. Autorul nu s-a străduit să-şi uniformizeze perioadele ci a alternat în funcţie de conţinut şi efect estetic frazele lapidare cu cele lungi, încărcate. A utilizat totuşi un lexic pregnant, strălucitor, simplu, dar atent şlefuit. Este de fapt vocabularul latinei clasice, al limbii literare a epocii, în care neologismele, arhaismele, elenismele, destul de rare, corespund totdeauna unei intenţii artistice. Abundă desigur vocabulele, consacrate ca poetice. În general se preferă sensurile prime, valorile concrete ale cuvintelor. Cunoscător perfect al

www.dacoromanica.ro

puterii sugestiei, Vergiliu găseşte îndeobşte termenul adecvat, care să aprindă sau să mîngîie.[1]

*

Deci, în pofida unor reminiscenţe străine, greceşti şi romane, creaţia poetică vergiliană a fost evident originală. Fără îndoială că pe urmaşi i-a impresionat nu cîntăreţul dinastiei lui August şi al cuceririlor romane, ci poetul uman, sensibil, plin de înţelegere pentru om, ce apreciază munca acestuia şi crede în progres.

Încă din antichitate Vergiliu a fost iubit mai mult ca oricare alt poet roman. În timpul lui August, Ovidiu a imitat episoade vergiliene în *Metamorfoze* şi alte opere. Tot secolul I al erei noastre l-a idolatrizat. *Eneida* a fost introdusă în şcoli ca text de studiu în acelaşi grad ca şi poemele homerice. Seneca şi Petroniu îl citau frecvent şi-l elogiau, iar Calpurnius Siculus (ca şi ceilalţi doi, a trăit în vremea lui Nero) îl imita în eglogele sale. Vergiliu era popular şi în straturile modeste ale societăţii: pe zidurile oraşului Pompei s-au descoperit stihuri vergiliene, scrijelate adesea stîngaci. Versurile sale erau gravate pe pietrele funerare şi trecute pe firmele prăvăliilor. În a doua jumătate a veacului, poeţii Silius Italicus şi Statius au inaugurat o adevărată religie poetică a mantuanului: îi celebrau ziua de naştere şi-i vizitau anual mormîntul. Efervescenţa entuziasmului nu a dispărut în secolele următoare. Operele lui Vergiliu au constituit obiectul unor minuţioase studii filologice, unor ample şi interesante comentarii ca cele ale lui Servius, Donatus, Macrobiu etc. Aceste studii au continuat şi după dispariţia imperiului roman. Textul vergilian era copiat şi imitat de nenumărate ori. Biserica se străduia să utilizeze în folosul ei popularitatea poetului mantuan, declarîndu-l precursor al creştinismului şi falsificînd semnificaţia unor pasaje din ope-

[1] Marie Desport, *op. cit.*, pp. 397—398, remarcă veritabile formule incantatorii.

www.dacoromanica.ro

rele sale — mai ales din bucolica a patra — spre a încerca să susţină aceste pretenţii abile. Anumite legende îl transformau într-un magician atotputernic, într-un făcător de minuni. Numele însuşi îi era deformat, din *Vergilius* în *Virgilius*, asociat cuvîntului *virga* „nuia". Însă marii poeţi îl admirau nemărginit şi sezisau componentele umaniste ale concepţiilor lui: Dante l-a ales ca ghid în călătoria sa literară prin infern, iar Petrarca l-a imitat. Toată Renaşterea îl adora: Montaigne îl considera unul dintre cei mai mari scriitori antici, Boileau, Racine, Voltaire vorbeau cu entuziasm despre el sau îl imitau. Romanticii îl salutau ca pe primul poet modern, ca pe marele lor precursor, şi-l traduceau fervent. Valoroşi poeţi ai secolului al XX-lea l-au admirat. Giuseppe Ungaretti a fost şi este printre ei. George Coşbuc i-a tradus aproape integral opera.

Emoţionat de soarta tragică a celor doi prieteni nedespărţiţi, Nisus şi Eurial, Vergiliu a exclamat în cartea a noua: „*Ferice de voi! Dacă versurile mele se vor bucura de vreo trecere, niciodată timpul nu vă va şterge numele din amintirea veacurilor, cîtă vreme va trăi neamul lui Enea lîngă stînca neclintită a Capitoliului şi cîtă vreme romanii vor avea împărăţia lumii*" (p. 265).

Însă aspiraţiile marelui poet mantaun, formulate cu modestia-i obişnuită, au fost întrecute de împrejurări. Imperiul roman s-a destrămat de aproape un mileniu şi jumătate, dar geniul lui Vergiliu continuă să ilumineze calea poeziei şi să desfete.

EUGEN CIZEK

www.dacoromanica.ro

TABEL CRONOLOGIC

70 î.e.n. 15 octombrie — S-a născut Publius Vergilius Maro la *Andes*, sat din apropierea oraşului Mantua din nordul Italiei. Unii cercetători identifică Andes cu *Pietola*, tîrguşor de lîngă actuala Mantova. Tatăl poetului, numit de un biograf medieval al poetului *Vergilius Rusticus*, avusese o origine şi o situaţie socială foarte modeste. El începuse ca olar şi lucrător cu ziua pe ogoarele unui proprietar de pămînt, numit *Maius* sau *Magius*. Ulterior, el s-a căsătorit cu *Magia Polla*, fiica lui Magius şi şi-a încropit o mică proprietate, pe care făcea agricultură şi creştea albine. Potrivit uneia dintre numeroasele legende, care circulau în antichitate pe seama naşterii poetului, Magia Polla l-ar fi născut pe Vergiliu într-un şanţ de pe ogoarele soţului ei. Poetul a avut trei fraţi: Silon şi Flavius — morţi la vîrsta copilăriei — şi Valerius Proculus, zămislit de mama sa cu alt soţ; acest frate vitreg a supravieţuit poetului şi l-a moştenit.

58—44 î.e.n. La vîrsta de 12 ani poetul şi-a început studiile la Cremona, oraş situat relativ aproape

www.dacoromanica.ro

de proprietatea părintească. El şi-a continuat educaţia la *Mediolanum* (azi *Milano)* şi, ulterior, la Roma. Comentatorul roman Donatus afirmă că Vergiliu a îmbrăcat toga virilă (purtarea acestui veşmînt, togă complet albă, marca trecerea de la copilărie la tinereţe) în anul 55, chiar în luna şi ziua morţii lui Lucreţiu. Această informaţie are însă numai o valoare alegorică (cei doi mari poeţi îşi trec torţa geniului). Vergiliu a studiat iniţial arta oratorică, ca orice tînăr roman. A fost, poate, elevul retorului M. Epidius, profesorul lui Octavian şi Antoniu. Nu se simţea atras de retorică şi avea o voce stinsă. S-a consacrat filozofiei şi poeziei. A fost elevul filozofului epicureu Siron, pe care-l admira cu fervoare, a citit pe Lucreţiu şi a frecventat cercurile poetice ale epocii, în special cele neoterice. În această perioadă se pare că a scris o serie de opere poetice de dimensiuni reduse. Dispunem astăzi de o culegere cu asemenea lucrări, dar exegeţii moderni ai operei vergiliene se îndoiesc de autenticitatea lor. Este probabil că lucrările de tinereţe s-au pierdut sau au fost distruse de Vergiliu însuşi — atît de exigent cu el însuşi — şi ulterior anumiţi epigoni le-au recompus în maniera poetului mantuan. Mulţi cercetători consideră totuşi că cele numite *Catalecta* (lucrări alese, detaşate) sînt autentice. Una dintre ele a fost intitulată de exegeţi *Rămas bun retoricii,* o alta *Despre casa lui Siron,* alta *Contra retorului Annius Cimber* etc. În culegerea acestor opere de tinereţe, numită *Appendix Vergiliana,* figurează poeme în hexametru dactilic, în distihuri elegiace etc.

www.dacoromanica.ro

44 î.e.n. Cezar este ucis şi la Roma începe o perioadă foarte agitată.

Vergiliu se reîntoarce în casa părintească. Este acum un om matur. După imaginile păstrate din antichitate (biografii, picturi murale etc.) era un om înalt, foarte oacheş, slab, puţin stîngaci.

42 î.e.n. Are loc lupta de la Filippi, în care armatele triumvirilor înfrîng legiunile republicane.

Cam în aceeaşi perioadă (43—42 î.e.n.) Vergiliu începe redactarea *Bucolicelor*. Se pare că poetul a scris întîi bucolica a doua, apoi bucolica a treia etc. Bucolica a zecea a fost probabil scrisă în 37 î.e.n. şi a fost deci ultima. Prin urmare *Bucolicele* ar fi scrise între 42 sau 43 şi 37 î.e.n.

41 î.e.n. Începe exproprierea în folosul veteranilor a teritoriilor acelor cetăţi italiene care susţinuseră cauza lui Brutus şi a lui Cassius, căpeteniile republicanilor. Este supus exproprierii şi teritoriul Cremonei. Cum acesta nu era suficient, sînt confiscate şi proprietăţi mantuane limitrofe.

Se pare că ajutat de Asinius Pollio, om politic şi intelectual roman, care controla administraţia teritoriilor din nordul Italiei, dacă nu chiar de Octavian însuşi, poetul îşi salvează pămîntul de primul val de exproprieri. Ecouri ale acestei salvări fericite apar în bucolica întîi.

40—39 î.e.n. Sub consulatul prietenului său Asinius Pollio (40 î.e.n.) Vergiliu scrie bucolica a patra, în care exprimă renaşterea speranţelor de pace pentru multchinuita Italie. Pollio nu se mai

www.dacoromanica.ro

află dincolo de Pad şi patrimoniul poetului este din nou ameninţat. El încearcă să-l apere, dar este alungat de un centurion care l-a ameninţat cu moartea şi a vrut chiar să-l ucidă. Vergiliu se refugiază la Roma.

38 î.e.n. Vergiliu face deja parte din cenaclul lui Mecena. El fusese prezentat consilierului conducătorului imperiului de către Pollio şi de către poetul Cornelius Gallus, vechi prieten al său. Poetul mantuan ajunge un personaj proeminent al cenaclului. Se împrieteneşte cu poeţii Varius şi Tucca. Împreună cu Varius prezintă lui Mecena pe Horaţiu. Vergiliu primeşte în compensaţie pentru patrimoniul său o vastă proprietate în Campania, unde îşi va petrece o mare parte din timp. Devine repede un om bogat. Va dispune de o casă la Roma şi de o avere de zece milioane de sesterţi, „din darurile prietenilor", spune Donatus. Într-adevăr, poetul era un prieten exemplar şi frecventa casele celor mai bogaţi aristocraţi.

37—30 î.e.n. Vergiliu compune *Georgicele.* Nu poate fi vorba de o comandă a lui Mecena, cum afirmau biografii antici, dar este posibil ca poetul să fi fost încurajat de protectorul său, în timpul tratativelor din sudul Italiei (37 î.e.n.) dintre triumviri, la care au asistat printre alţii Mecena şi Vergiliu.

29 î.e.n. Vergiliu citeşte *Georgicele* lui August, care-şi îngrijea sănătatea la Atella (sudul Italiei) în timpul verii.

26 î.e.n. Poetul Properţiu menţionează şi glorifică *Eneida.* O consideră opera poetică cea mai

www.dacoromanica.ro

valoroasă a antichității. Este probabil că Vergiliu să fi început alcătuirea *Eneidei* încă din 29 î.e.n. Comentatorii antici se referă la o comandă a lui August, dar a fost desigur numai o simplă încurajare. În același an s-a sinucis Cornelius Gallus, devenit suspect lui August. La ordinul împăratului, Vergiliu a modificat sfîrșitul *Georgicelor*, unde se afla un elogiu al lui Gallus.

23—22 î.e.n. Prima jumătate a *Eneidei* era deja redactată. Cărțile a doua, a patra și a șasea sînt în orice caz terminate de Vergiliu. De altfel, cartea a doua conține aluzii la evenimentele anului 28 î.e.n., iar cartea a șasea deplînge moartea prematură a lui Marcellus, nepotul împăratului, survenită la sfîrșitul anului 23 î.e.n. Or Vergiliu a citit împăratului tocmai cele trei cărți mai sus menționate. În timp ce el recita elogiul patetic al lui Marcellus, August a plîns, iar Octavia, mama tînărului mort și sora împăratului, a leșinat. Ulterior, ea a dăruit poetului zece mii de sesterți pentru fiecare dintre versurile din fragmentul consacrat memoriei lui Marcellus. Deși avusese totdeauna o atitudine demnă față de curtea imperială, Vergiliu n-a refuzat acest dar, atît de însemnat.

22—19 î.e.n. Vergiliu lucrează la prima redactare a celei de-a doua jumătăți a *Eneidei*.

19 î.e.n. Pentru a pune la punct unele detalii și a desăvîrși *Eneida* în liniște, Vergiliu întreprinde o călătorie în Grecia. Dorea să rămînă aci trei ani. Dar după vizitarea orașului Megara,

www.dacoromanica.ro

unde se îmbolnăveşte, întîlnindu-l la Atena pe August care revenea din Orient, se întoarce cu acesta în Italia. Moare la *Brundisium* (sudul Italiei) la 21 septembrie, în vîrstă de cincizeci şi unu de ani. Cenuşa sa a fost transportată la Neapolis şi îngropată într-un mormînt din apropierea acestui oraş.

Poetul ceruse prietenilor săi Varius şi Tucca să ardă manuscrisul *Eneidei*. În faţa refuzului lor categoric, le-a recomandat insistent să nu-l publice, pentru că opera era nefinisată. Sub controlul lui August, Varius a editat *Eneida*, în starea în care o lăsase autorul, sau cu foarte mici modificări, pe baza notaţiilor marginale ale lui Vergiliu.

*

1805 Vasile Aron redactează prima traducere românească a *Eneidei;* datorită împrejurărilor această tălmăcire n-a văzut lumina tiparului.

1896 Apare prima tălmăcire în metru original a *Eneidei*, datorată poetului George Coşbuc. Pînă în 1905 au mai apărut alte patru ediţii succesive ale acestei tălmăciri.

1913 Apare traducerea în proză a *Eneidei*, aparţinînd lui Nicolae Pandele.

1938 Apare traducerea în proză a *Eneidei*, întocmită de Eugen Lovinescu şi reprodusă în volumul de faţă.

1956 E.S.P.L.A. editează tălmăcirea în versuri a lui D. Murăraşu din *Eneida* lui Vergiliu.

www.dacoromanica.ro

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Frumoasa traducere a *Eneidei*, semnată de E. Lovinescu, a apărut inițial în 1938. Tălmăcirea lui Eugen Lovinescu este o lucrare literară nu filologică și de aceea nu totdeauna fidelă literii textului vergilian. În prezenta ediție m-am străduit să mă apropii de textul latin, fără a altera coloratura specifică a tălmăcirii. Am tradus unele cuvinte, chiar unele versuri omise de E. Lovinescu și mai ales am căutat să elimin unele autohtonizări excesive ale autorului care cîteodată a confundat arbitrar societatea antică cu cea romînească feudală și a tradus *Erebul* prin *iad*, *zeițele* prin *zîne* și chiar *Iupiter* prin *Dumnezeu*.

M-am abătut însă adesea de la indicațiile *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* și, după exemplul ediției *Odiseei* (apărută tot în „*Biblioteca pentru toți*" cu nr. 164), am lăsat multe forme romînizate de autor pentru unele nume de persoane sau popoare, localități, așezări etc.

Explicațiile mitologice din note, în mod necesar sumare, pot fi completate de cititor cu informații din dicționarul de mitologie greacă și romană a lui Pierre Grimal (Paris, 1951), cartea lui N. A. Kun, *Legendele și miturile Greciei antice* (traducere romînă, București, 1958 și 1960) și chiar vechea mitologie a lui Decharme.

www.dacoromanica.ro

Revizuirea traducerii lui E. Lovinescu s-a efectuat după ediția lui H. Goelzer (Virgile, *Enéide*, Paris, „Les Belles Lettres", 1934).

În limba română forma corectă a numelui poetului este Vergiliu, singura recomandată de *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație.*

E. C.

www.dacoromanica.ro

Cînd luptele viteazului [1], care, izgonit de ursită de pe ţărmurile Troiei, şi-a pus cel dintîi piciorul pe malurile Laviniului [2], în Italia. Pe multe mări şi pămînturi a mai fost zvîrlit de urgia zeilor şi de mînia neiertătoarei Iunone [3]; mult a avut de pătimit în războaie pînă să dureze un oraş [4] şi să-şi statornicească

[1] Viteazul este Enea, unul dintre cei mai însemnaţi eroi legendari ai troienilor, pornit spre Italia în fruntea unui grup de pribegi, după căderea cetăţii natale în mîinile grecilor. În mitologie apare ca fiu al troianului Anchise şi al zeiţei Venus. El este protagonistul *Eneidei*. Vezi şi în indice.

[2] Potrivit mitologiei, Enea a fondat pe ţărmurile Laţiului, la sud-est de Roma, cetatea Laviniu (în latineşte *Lauinium*). Cercetările ştiinţifice moderne au identificat această aşezare legendară în ruinele cetăţii Laurent (în latineşte *Laurentum*), de fapt anterioară sosirii în Italia a lui Enea. Laurentul era cetatea semiţiei latine a laurentinilor şi a lui Latinus, bătrînul lor căpetenie.

[3] *Iunona* (sau Iuno, la greci Hera), sora şi soţia lui Iupiter, una dintre cele mai importante divinităţi ale panteonului greco-roman. Era considerată zeiţa căsătoriei şi a naşterilor, ocrotitoarea femeilor măritate. Fiind fiica lui Saturn, poetul o va numi astfel puţin mai departe.

[4] Adică Laviniu.

www.dacoromanica.ro

zeii[1] în Laţiu, leagănul seminţiei latine, al strămoşilor albani şi al zidurilor înalte ale Romei.[2]

Muză[3], povesteşte-mi aceste fapte: povesteşte-mi mînia zeiţei ce l-a silit pe un om cunoscut prin credinţă să înfrunte atîtea nenorociri şi să îndure atîtea necazuri! E cu putinţă oare să fie atîta urgie în suflete cereşti?[4]

A fost odată o cetate străveche, întemeiată de pribegi tirieni, Cartagina, departe, în faţa Italiei şi a gurii Tibrului, cetate puternică prin bogăţii şi vajnică în războaie[5], care, se spune că-i plăcea Iunonei mai mult decît toate celelalte, şi chiar decît insula Samos[6]. Aici îşi avea armele, aici îşi avea carul, şi, dacă i-ar fi îngăduit ursita, aici ar fi vroit zeiţa să statornicească domnia lumii. Auzise însă că din sîngele troian va ieşi un vlăstar ce va răsturna odată şi odată cetatea tiriană[7] şi că un popor aprig în războaie şi stăpîn pînă departe va porni pentru a nimici

[1] *Zeii* familiei şi căminului său, destinaţi să ajungă ulterior divinităţile tutelare ale Romei.

[2] Romanii credeau că seminţia latină a rezultat din fuziunea troienilor lui Enea şi a aborigenilor din Laţiu. Din aceştia proveneau locuitorii oraşului Alba Longa, iniţial întemeiată de latinii din Laviniu, iar din albani descindeau romanii.

[3] *Eneida* începe printr-o invocare a muzei, ca şi *Iliada* şi *Odiseea* lui Homer. Muza trebuie să inspire, să asiste eforturile poetice ale poetului. Muzele sînt cele nouă fiice ale lui Iupiter şi ale Mnemosinei (Memoria). Ca şi Homer, Vergiliu utilizează singularul „muză".

[4] Ca şi majoritatea contemporanilor săi, Vergiliu nu mai credea în zei: de aci această întrebare. Pentru poet, zeii constituiau un element tradiţional al decorului epic.

[5] Oraşul Cartagina, colonie a cetăţii feniciene Tir, se afla în Africa de nord, pe ţărmul Tunisiei actuale. Potrivit legendelor, tiriana Didona şi însoţitorii ei fondaseră Cartagina.

[6] Aci se găsea în antichitate un sanctuar vestit al Iunonei.

[7] Aluzie la un general roman, probabil la *Scipio Aemilianus*, care a distrus Cartagina în anul 146 î.e.n.

www.dacoromanica.ro

puterea Libiei[1]; aşa hotărîseră parcele[2]. La teamă i se mai adăuga şi amintirea războiului vechi, pe care mai mult decît alţii îl uneltise ea de dragul grecilor la zidurile Troiei. Timpul nu-i şterse din suflet pricinile mîniei şi ale durerii; în fundul inimii îi stăteau şi acum săpate amintirea judecăţii lui Paris[3], nedreptatea făcută frumuseţii ei, neamul nesuferit al troienilor[4] şi cinstea adusă lui Ganimede, ce fusese răpit de Iupiter[5]. Înteţită de acestea, ea ţinea de aceea departe de Laţiu şi-i zvîrlea pe toate mările pe troienii scăpaţi de mîna danailor şi a neînduplecatului Ahile[6], care băjeneau de mulţi ani în voia soartei pe toate mările. Atîta trudă a cerut întemeierea poporului roman!

Abia se depărtaseră de ţărmurile siculilor[7] şi-şi întinseră pînzele la vînt, spintecînd voioşi cu pintenul

[1] Libia reprezintă aci întreaga Africă septentrională.

[2] Zeiţele ursitei, trei la număr: *Clotho, Lachesis, Atropos.*

[3] Frumosul *Paris*, fiu al lui Priam (căpetenia supremă a troienilor) arbitrase o dispută pentru frumuseţe între zeiţele Iunona, Venus şi Minerva. El o preferase pe Venus. De aci ura înverşunată a Iunonei faţă de Enea, în acelaşi timp troian şi fiu al zeiţei Venus.

[4] Troienii se trăgeau din Dardanus, fiul lui Iupiter şi al Electrei. Dardanus, după ce venise în Asia, se căsătorise cu fiica lui Teucer şi întemeiase Troia. Iunona, totdeauna geloasă pe augustul său soţ, nu putea decît să deteste pe nişte descendenţi ai Electrei, rivala sa.

[5] *Ganimede*, fiul lui Tros, deci troian şi vlăstar al neamului odios, fusese îndrăgit de Iupiter, care l-a răpit şi l-a adus în Olimp (munte din Tesalia, după mitologie reşedinţă a zeilor), unde devenise paharnicul zeilor.

[6] Cel mai viteaz dintre eroii greci, care au asediat Troia. Faptele sale au fost narate de Homer în *Iliada*. Era fiul lui Peleu şi al zeiţei Tetis. Grecii erau numiţi în poemele epice şi danai, după Danaus, erou legendar, venit din Egipt în Grecia şi prin urmare strămoşul lor.

[7] *Siculii* sînt aci locuitorii insulei Sicilia (denumire generică). Ei alcătuiau de fapt cea mai veche seminţie ce populase Sicilia.

www.dacoromanica.ro

de aramă al corăbiilor lor spuma sărată a mării[1], cînd fiica lui Saturn, în sufletul căreia mocnea încă vechea rană, îşi spuse în sine:

„Să mă dau oare bătută şi să mă opresc de la ceea ce am pornit? Să nu pot eu îndepărta pe căpetenia teucrilor[2] de la ţărmul Italiei? Ursitele mă împiedică. Pallas[3] a putut totuşi preface în cenuşă flota argienilor[4] şi i-a putut scufunda şi pe greci în mare numai din pricina vinii, ori, mai bine, a nebuniei unuia dintre dînşii, a lui Aiax, fiul lui Oileu! Ea a aruncat dintre nori trăsnetul cel repede al lui Iupiter[5] şi le-a împrăştiat corăbiile şi a răscolit mările cu vînturile. Ea l-a putut înşfăca pe vinovat şi l-a făcut să verse flăcări din pieptu-i străpuns, şi l-a ţintuit apoi pe vîrful unei stînci![6] Iar eu, stăpîna zeilor, sora şi soţia lui Iupiter, mă lupt zadarnic de

[1] Ca şi Homer în *Odiseea*, după versurile introductive, Vergiliu îşi călăuzeşte cititorii în plină desfăşurare a acţiunii, revenind ulterior (în cărţile II şi III) asupra evenimentelor anterioare, narate de Enea.

[2] În *Eneida* troienii sînt adesea numiţi teucri, după strămoşul lor Teucer.

[3] *Pallas Atena*, fiica lui Iupiter, numită de romani mai ales Minerva, a fost iniţial zeiţă a războiului, în special a strategiei. Ulterior, a fost considerată zeiţă a înţelepciunii, ocrotitoare a culturii, ştiinţelor, artelor şi meşteşugurilor, inclusiv a făuririi corăbiilor. În timpul războiului troian a sprijinit pe greci.

[4] Argienii sînt aci toţi grecii (denumire generică). De fapt se numeau argieni locuitorii cetăţii Argos, în care era adorată Iunona.

[5] *Iupiter* (la greci *Zeus*), conducătorul divinităţilor, era stăpînul trăsnetului şi al fulgerelor.

[6] În timpul cuceririi Troiei, unul dintre fruntaşii armatei greceşti, Aiax, fiul lui Oileu, răpise pe fecioara Casandra, fiica lui Priam, din templul Minervei, unde ea se refugiase. Ca să răzbune această ofensă, zeiţa a dezlănţuit o puternică furtună pe mare, după îmbarcarea grecilor şi l-a aruncat pe Aiax peste o stîncă abruptă.

www.dacoromanica.ro

atîţia ani împotriva unui singur popor! Cine o să mai slăvească de acum înainte puterea Iunonei ori o să-i mai aducă cu smerenie la altare rugăciuni şi jertfe?"

Frămîntînd astfel de gînduri în sufletul învăpăiat, zeiţa sosi în Eolia, ţara furtunilor [1], lăcaşul de unde pornesc viforniţele. Aici domneşte Eol, care, în fundul unei peşteri uriaşe, ţine sub stăpînirea lui vînturile răzvrătite, furtunile zgomotoase şi le încătuşează în închisoare. Mînioase, ele freamătă în jurul porţilor în vuietul muntelui; de pe o stîncă prăpăstioasă, cu toiagul în mînă, Eol le domoleşte neastîmpărul şi le potoleşte mînia. Dacă nu le-ar înfrîna, vînturile ar spulbera în văzduh marea, pămîntul şi cerul înalt; de teamă, atotputernicul tată al zeilor le-a închis în peşteri adînci, peste care a prăvălit namile de munţi şi le-a dat un stăpîn, care, supus el însuşi unor noime, să ştie cînd să le strîngă hăţurile şi cînd să le sloboadă. La dînsul veni atunci Iunona să i se roage cu aceste cuvinte:

— Eol, ţie ţi-a dăruit tatăl zeilor şi al oamenilor puterea de a îmblînzi valurile şi de a le umfla cu ajutorul vînturilor. Un neam duşman pluteşte pe marea tireniană [2], ducînd Ilionul [3] şi penaţii [4] lui în-

[1] *Eolia,* ţara furtunilor este localizată în actualele insule *Lipari,* la nord de Sicilia. Eol apare ca stăpîn al vînturilor şi în *Odiseea.*

[2] Se numeşte Marea Tireniană acea parte din Marea Mediterană aflată la vest de peninsula italică.

[3] Adică Troia, numită şi Ilion, cetate situată pe ţărmul nord-vestic al Asiei Mici, în Frigia, ţară care în antichitate mărginea Marea Marmara. Potrivit tradiţiei, Troia a fost asediată timp de zece ani şi cucerită de greci în secolul al XII-lea î.e.n. Ruinele Troiei au fost descoperite în apropierea satului Hisarlîk.

[4] Zeii casnici, zei ai locuinţelor. Dacă cineva îşi schimba locuinţa lua cu el şi penaţii. Enea ducea cu el penaţii casei sale şi tradiţiile Troiei. (Vezi şi mai sus nota 1 de la p. 2).

www.dacoromanica.ro

vinşi în Italia. Dezlănţuie furtunile, scufundă corăbiile ori împrăştie-le şi seamănă marea cu leşurile lor. Am patrusprezece nimfe[1] frumoase la chip; în schimbul slujbei ce-ţi cer, pe cea mai mîndră dintr-însele, pe Deiopeea, ţi-o voi da cu cununie, ca să-şi petreacă viaţa cu tine şi să te facă tatăl unei odrasle frumoase.

La aceste Eol îi răspunse:

— Rostul tău, stăpînă, e să porunceşti şi al meu să ascult. Dacă am vreo putere, ţie ţi-o datoresc; tu mi-ai dat toiagul domniei şi ocrotirea lui Iupiter; tu îmi dai putinţa să iau parte la ospeţele zeilor şi să fiu stăpînul norilor şi al furtunilor.

După ce rosti aceste cuvinte, el lovi cu stratul lăncii muntele gol; prin deschizătura făcută vînturile se îmbulziră ca o turmă năvalnică, suflînd val-vîrtej peste pămînt. Eurus şi Notus, vîntul Africus, aducător de furtună[2], se prăvăliră de-a valma asupra mării şi o zguduiră din adîncuri, rostogolind valuri năprasnice spre ţărm. Strigătele oamenilor se amestecară cu scîrţîitul odgoanelor. Norii întunecară îndată cerul şi lumina zilei şi le luară vederea troienilor; o noapte adîncă se lăsă peste mare, cerul bubui şi văzduhul strălucea de fulgere dese; moartea apropiată se arătă de pretutindeni privirii corăbierilor. Un fior rece înmuie deodată trupul lui Enea; gemînd şi ridicîndu-şi mîinile spre cer, el rosti aceste cuvinte:

— Cu cît au fost mai fericiţi cei ce au murit sub ochii părinţilor lor, lîngă zidurile înalte ale Troiei!

[1] Divinităţi secundare, reputate pentru frumuseţea lor. Unele aveau în grijă rîurile, în care şi locuiau (naiadele), altele copacii (driadele), altele munţii (oreadele) etc.

[2] *Eurus* era un vînt care sufla de la sud-est; *Notus* era un vînt al sudului, iar *Africus* bătea de la sud-vest.

www.dacoromanica.ro

Viteazule între vitejii danailor, o Tidide[1], de ce n-am murit pe cîmpia Ilionului, de ce nu mi-am dat duhul răpus de mîna ta, acolo unde aprigul Hector[2] zace doborît de sulița lui Ahile, unde a pierit voinicul Sarpedon[3], unde Simoisul[4] rostogolește în valurile lui scuturile, coifurile și cadavrele atîtor viteji!

Pe cînd vorbea așa, furtuna dezlănțuită de Acvilon[5] izbi în față pînza și ridică talazurile pînă la cer[6]; lopețile se sfărîmară; vasul se răsuci și-și întoarse coasta spre valurile ce se îngrămădeau cît ți-i muntele; unii rămaseră atîrnați pe vîrful lor; prăpastia căscată le arăta altora fundul mării, unde nisipul fierbea. Luate de Notus, trei corăbii fură zvîrlite pe niște stînci ascunse, numite de italici „Altare"[7], ce-și întindeau spinările uriașe deasupra valurilor; împinse de Eurus în vaduri, alte trei — o, vedenie înspăimîntătoare! — se sfărîmară și se împotmoliră în nisip. Un val năprasnic izbi din sus drept în bot, chiar sub ochii lui Enea, corabia ce ducea pe licieni

---

[1] *Tidide* este *Diomede*, fiul lui Tideu. Diomede a fost un celebru erou grec, care, potrivit legendei homerice, cauzase mari pierderi troienilor asediați.

[2] Fiul lui Priam, cel mai viteaz dintre capii oștirii troienilor. A pierit ucis de Ahile.

[3] Fiu al lui Iupiter, comanda sub zidurile Troiei pe licieni, aliați ai Ilionului. A fost ucis de Patroclu, prieten nedespărțit al lui Ahile.

[4] Unul din rîurile care scăldau cîmpiile sub zidurile Troiei. Era afluent al Scamandrului, principalul rîu care curgea în preajma Troiei.

[5] *Acvilonul* sau *Boreul* era un vînt năprasnic, care sufla de la nord.

[6] Se consideră că pentru acest impresionant tablou al furtunii pe mare Vergiliu s-a inspirat din Homer, *Od.*, V, 292 și urm. (vezi traducerea E. Lovinescu, Biblioteca pentru toți, nr. 164, pp. 74—77). În orice caz descripția poartă pecetea talentului original al lui Vergiliu.

[7] Se pare că Vergiliu se referă la niște stînci situate la intrarea golfului Tunis (actuala Tunisie).

www.dacoromanica.ro

şi pe credinciosul Oronte ; plecat pe vîslă, cîrmaciul fu smuls şi zvîrlit în mare peste cap. De trei ori şuvoaiele răsuciră corabia şi o învîrtiră pe loc, pînă ce vîrtejul iute o trase la fund. Începură să răsară oameni plutind deasupra genunii, arme de ostaşi, scînduri de corabie şi comorile Troiei. Furtuna răpuse corabia puternică a lui Ilioneu şi pe cea a viteazului Ahate şi pe cea pe care se urcase Abas, şi pe cea a bătrînului Alete ; prin încheieturile desfăcute ale coastelor toate se umplură de apa vrăjmaşă şi se deschiseră prin crăpături.

În vremea aceasta, Neptun [1] simţi că marea se frămînta zgomotos şi că se dezlănţuise furtuna şi că apele liniştite de la fund se ridicaseră deasupra. Se tulbură adînc şi, înălţîndu-şi capu-i liniştit peste valuri, privi atunci în larg, unde zări corăbiile lui Enea risipite pe întinsul mării şi pe troieni copleşiţi de talazuri şi de prăpădul ploilor. Ca frate pricepu numaidecît vicleşugul şi mînia soru-sii Iunona [2]. Chemă atunci la dînsul pe Eurus şi Zefirul [3] şi le vorbi aşa :

— Pîn-într-atît purtaţi în voi trufia neamului din care vă trageţi [4] ! Fără porunca mea, vînturilor, cutezaţi să răsturnaţi cerul şi pămîntul, şi să ridicaţi cogeamite valuri ? Las' că vă arăt eu vouă ! Să potolesc numai talazurile dezlănţuite, şi o să-mi plătiţi apoi greşelile cu altfel de pedeapsă. Pieriţi din ochii mei de spuneţi stăpînului vostru că mie şi nu lui i-a

[1] Zeul mărilor, stăpînul lumii acvatice ; grecii îl numeau Poseidon.

[2] *Neptun, Iunona* şi *Iupiter* erau fraţi.

[3] *Zefirul,* vînt de apus.

[4] Vînturile se trăgeau din titani (fiii cerului şi ai pămîntului), care cutezaseră să se ridice împotriva zeilor şi să-i atace.

www.dacoromanica.ro

dat soarta împărăţia mării şi temuta furcă [1]. El stăpîneşte numai peste stîncile uriaşe unde-s lăcaşurile voastre, Eure [2]; să se grozăvească la curtea lui şi să domnească în peştera unde-s închise vînturile.

Astfel vorbi şi, înainte chiar de-a sfîrşi, domoli apele umflate, împrăştie norii îngrămădiţi şi aduse din nou soarele. Unindu-şi străduinţele, Cimotoe şi Triton [3], desprinseră corăbiile din stîncile ascuţite; însuşi Neptun le ridică cu furca lui, le deschise drum printre nisipurile întinse, şi, după ce linişti apa, lunecă pe deasupra valurilor cu roţile uşoare ale carului său. Cînd izbucneşte răscoala în sînul unui popor şi cînd sufletul norodului clocoteşte, torţele şi pietrele zboară; din orice-i vine la îndemînă, furia îşi face arme; dar dacă zăreşte un bărbat vrednic prin virtuţi şi merite, mulţimea tace şi ascultă cu urechile ciulite. Numai cu vorba, el înfrînează sufletele şi moaie inimile. La fel se potoli şi freamătul valurilor, de îndată ce zeul privi peste ape şi, purtîndu-şi caii sub cerul înseninat, zbură, cu hăţurile slobode în ceru-i uşor.

Osteniţi, eneazii [4] se siliră acum să ajungă în grabă la ţărmul cel mai apropiat şi se îndreptară spre malul Libiei. Într-o scobitură adîncă se află aici un loc, din care o insulă face un port; venind din larg, valurile se frîng de coastele ei şi, întorcîndu-se îndărăt, se despică în cercuri; de o parte şi de alta se ridică

[1] Aluzie la *trident*, simbolul puterii lui Neptun asupra mărilor, de care zeul nu se despărţea niciodată: era o furcă cu trei dinţi.

[2] Neptun se adresează numai lui Eurus, dar de fapt vorbeşte cu toate vînturile.

[3] *Cimotoe* era o nereidă (nimfă a mării), iar *Triton* un zeu marin, jumătate-om, jumătate-peşte; el servea ca ajutor al lui Neptun, ca un crainic al acestuia. În cartea a cincea Vergiliu va menţiona mai mulţi tritoni.

[4] Adică troienii, tovarăşii lui Enea.

www.dacoromanica.ro

stînci năprasnice ; doi colţi ameninţă cerul ; la picioarele lor, adăpostite, apele stau nemişcate ; deasupra se apleacă o perdea de păduri clătinate de vînt şi un codru negru cu umbra-i deasă. În fund, sub nişte stînci povîrnite, se află o peşteră, adăpost al nimfelor, cu izvoare de apă dulce, cu jilţuri tăiate în stîncă. Aici se odihnesc corăbiile ostenite, fără să mai fie legate cu lanţuri ori înfipte în fund de cîrligul ancorei. Aici sosi şi Enea cu cele şapte corăbii ce-i mai rămăseseră din întreaga flotă ; după ce rîvniseră atîta uscatul, troienii scoborîră pe ţărmul dorit şi îşi întinseră pe nisip mădularele, de pe care şiroia apa sărată. Ahate scăpără numaidecît scîntei dintr-o cremene şi aprinse cu ele frunzele ; strînseră în jur ramuri uscate şi dădu drumul focului în vreascuri. Deşi osteniţi, troienii scoaseră din corăbii grîul stricat de apă şi uneltele de făcut pîine şi se puseră să usuce la foc boabele scăpate pentru a le rîşni între pietre.

În vremea aceasta Enea se urcă pe o stîncă, îşi roti ochii peste întinsul mării ca să vadă dacă nu-l zăreşte cumva aruncat de valuri pe Anteu şi corăbiile frigiene, pe Capis ori armele lui Caicus din vîrful pupelor [1]. Nu i se arătă nici o corabie în zare, ci numai trei cerbi rătăcind pe ţărm ; în urmă venea o turmă întreagă, păscînd în lung şirag prin văi. Enea stătu locului şi, luînd arcul şi săgeţile, pe care i le ducea credinciosul Ahate, culcă mai întîi la pămînt pe cei din frunte ce-şi purtau pe sus capetele cu ramuri ca nişte copaci, puse apoi pe fugă întreaga turmă şi o urmări cu săgeţile-i în codrii stufoşi ; şi nici nu se opri înainte de a fi culcat la pămînt namilele de trupuri a şapte cerbi, cît era şi numărul corăbiilor lui. Se întoarse apoi în port şi îşi împărţi

[1] Căpitanii îşi atîrnau armele la pupă. Anteu, Capis, Caicus sînt însoţitori ai lui Enea, rătăciţi în timpul furtunii. Corăbiile frigiene sînt, desigur, corăbiile troiene.

www.dacoromanica.ro

vînatul între tovarăşi ; le mai împărţi şi vinul, pe care bunul Aceste[1] îl încărcase în butoaie pe ţărmul Siciliei şi li-l dăruise în clipa plecării ; le mîngîie apoi sufletele mîhnite cu aceste vorbe :

— Tovarăşi, nu de acum cunoaştem suferinţele ; am înfruntat altele şi mai mari ; un zeu o să le pună odată şi lor capăt. Aţi înfruntat turbarea Scilei[2] şi larma stîncilor ei pînă în adîncul apelor ; aţi înfruntat şi stîncile ciclopilor[3] ; veniţi-vă în fire şi risipiţi-vă teama şi durerea ; într-o zi vă veţi bucura poate şi de amintirea lor. Prin atîtea încercări, prin atîtea primejdii, noi ne îndreptăm spre Laţiu, unde ursita ne făgăduieşte o viaţă tihnită ; acolo o să fie îngăduit Troiei să învie. Răbdaţi cu tărie şi aşteptaţi un viitor mai norocos.

Astfel grăi Enea şi, deşi era ros de griji, se arătă tuturor încrezător şi îşi înăbuşi în suflet durerea adîncă. Tovarăşii se puseră pe treabă ca să-şi gătească ospăţul din vînat ; jupuiră pieile de pe coastele cerbilor şi le scoaseră măruntaiele ; unii le tăiară în bucăţi şi, zvîcnind încă de viaţă, le înfipseră în frigări ; alţii puseră pe ţărm vasele de aramă sub care făcură foc. Îşi întremară astfel puterile, mîncînd ; culcaţi prin iarbă, băură vin vechi şi se ospă-

[1] Troianul Aceste fondase în Sicilia o aşezare, cetatea Segesta, în care poposise Enea.

[2] *Scila* era un monstru marin cu şase capete, care înghiţea corăbierii ce se apropiau de sălaşul său. În apropiere se afla *Caribda*, un monstru marin şi mai înspăimîntător. Legenda referitoare la aceşti monştri traducea în limbaj mitologic dificultăţile trecerii marinarilor prin strîmtoarea Messina, dintre Sicilia şi peninsula italică, în antichitate mult mai îngustă ca în prezent. Se pare că Scila era o stîncă submarină, iar Caribda un vîrtej marin.

[3] Păstori antropofagi uriaşi, cu un singur ochi în mijlocul frunţii, localizaţi de romani pe ţărmul Siciliei, în preajma muntelui Etna. Pribegii troieni nimeriseră pe meleagurile lor (vezi mai jos, cartea III).

www.dacoromanica.ro

tară din vînatul îmbelşugat. După ce-şi astîmpărară foamea şi îşi strînseră mesele, stătură mult de vorbă, şi-şi plînseră tovarăşii pierduţi. Şovăind între nădejde şi teamă, cînd îi socoteau vii, cînd credeau că au murit şi că nu le mai aud chemarea. Piosul Enea, mai ales, jelea în el soarta viteazului Oronte, a lui Amicus şi cruda ursită a lui Licus şi pe viteazul Gias şi pe Cloantus.

Erau tocmai pe sfîrşite, cînd, privind din înaltul cerului marea plină de catarge şi pămînturile întinse şi ţărmurile şi popoarele împrăştiate, Iupiter se opri în creştetul cerului şi îşi aţinti ochii peste ţinuturile Libiei. În vreme ce frămînta în suflet astfel de griji, iată că, mîhnită şi cu ochii scăldaţi în lacrimi, sosi şi Venera şi îi cuvîntă aşa :

— O, tu ce cîrmuieşti cu poruncile tale veşnice soarta oamenilor şi a zeilor şi-i înspăimînţi cu trăsnetul, ce fărădelege a putut săvîrşi faţă de tine fiul meu Enea, ce fărădelege au putut săvîrşi troienii, pentru ca, după ce au îndurat atîtea nenorociri, din pricina Italiei, să li se închidă întreg pămîntul ? Ai făgăduit, totuşi, că într-o zi din sîngele întinerit al lui Teucer [1] vor ieşi, după ce se vor scurge veacuri, atotstăpînitorii romani, ce vor ţine sub domnia lor toate pămînturile şi mările ; ce te face acuma, tată [2], să-ţi schimbi hotărîrea ? Numai cu gîndul la viitor mă mai puteam mîngîia de soarta vitregă de pînă azi, de căderea Troiei, şi de jalnicele ei ruine. Aceeaşi soartă îi prigoneşte însă şi acum pe vitejii ce au îndurat atîtea necazuri ; ce capăt soroceşti nenorociri-

[1] Strămoşul eneazilor, *Teucer*, era originar din Creta. Şi-a căsătorit fiica sa, Batieia, cu Dardanus, ziditorul Ilionului (vezi şi mai sus nota 4 de la p. 3).

[2] *Venera* sau *Venus* (la greci *Afrodita*), zeiţa frumuseţii, era fiica lui Iupiter.

www.dacoromanica.ro

lor lor ? După ce a scăpat de mîinile aheilor [1], Antenor [2] a putut, totuşi, străbate nesupărat în golful Iliriei [3] şi în ţinuturile dinăuntru ale liburnilor [4], a putut trece dincolo de izvorul Timavului [5], de unde rîul se aruncă din munţi ca o mare năvalnică prin nouă guri deodată şi acoperă cîmpiile cu valurile-i zgomotoase. El a reuşit să zidească oraşul Patavium [6] şi să statornicească un adăpost troienilor ; să-şi dea numele poporului şi să atîrne în cui, ca trofee, armele Troiei. Liniştit, el se odihneşte acum în pace netulburată ; iar noi, sînge din sîngele tău, cu toate că ne-ai făgăduit nemurirea cerească, după ce ne-am pierdut corăbiile (ce grozăvie !), sîntem lăsaţi în voia urgiei unei singure zeiţe şi aruncaţi departe de ţărmurile Italiei. Asta e răsplata credinţei ? Aşa ne aşezi în domnie ?

Privind-o cu zîmbetul cu care înseninează cerul şi furtunile, tatăl zeilor şi al oamenilor îşi sărută părinteşte fiica şi-i grăi apoi astfel :

— Linişteşte-te, Citeree [7], ursita poporului tău rămîne neclintită ; vei vedea cetatea şi zidurile făgăduite ale Laviniului, şi vei aduce chiar tu pe mărinimosul Enea în lăcaşurile Olimpului ; hotărîrea mi-a rămas nestrămutată. Fiindcă te roade însă grija, mă

---

[1] Grecii epocii miceniene, cuceritorii legendari ai Troiei erau numiţi în antichitate ahei.

[2] Un cunoscut fruntaş al troienilor, cruţat de greci, după cucerirea Ilionului, pentru că se pronunţase pentru pace în timpul asediului (Homer, *Il.*, VII, 347 şi urm.). A fondat cetatea Patauium în Italia.

[3] O regiune de pe ţărmul Mării Adriatice, în vestul Iugoslaviei.

[4] *Liburnii* locuiau pe ţărmurile Mării Adriatice.

[5] Rîu din nordul Italiei.

[6] *Patauium*, cetatea lui Agenor, se afla în nordul peninsulei italice. Actualmente se numeşte *Padova*.

[7] Adică stăpîna Citerei. Insula Citera (azi *Cerigo*), situată la sud de Grecia continentală, era consacrată zeiţei Venus.

www.dacoromanica.ro

voi spovedi şi îţi voi deschide cartea viitorului, ca să descoperi tainele soartei. Enea va purta un crîncen război în Italia ; va birui popoare cumplite şi le va da oraşe şi legi ; trei veri îl vor vedea domnind în Laţiu şi trei ierni vor trece după înfrîngerea rutulilor [1]. Fiul său Ascaniu, căruia i se dă acum şi porecla de Iulus — dar i se spunea Ilus pe vremea atotputerniciei Ilionului — va stăpîni, lună cu lună, treizeci de ani încheiaţi şi îşi va strămuta scaunul domniei de la Laviniu la Alba Longa, pe care o va întări cu ziduri puternice. Trei veacuri întregi va domni aici neamul lui Hector, pînă ce Ilia [2], o vestală din viţa regilor [3], se va da în dragoste cu Marte şi va naşte doi fraţi gemeni. Îmbrăcat cu blana roşcată a lupoaicei ce-i hrănise, Romulus va alcătui apoi un neam de strînsură, va clădi cetatea lui Marte [4] şi-şi va da numele romanilor, cărora nu le pun nici un hotar stăpînirii şi nici un soroc : le-am hărăzit o putere fără margini. Chiar şi neînduplecata Iunonă, a cărei ură frămîntă astăzi şi marea şi pămîntul şi cerul, îşi va îmblînzi gîndul şi va ocroti împreună cu mine pe romani, stăpînitorii lumii, neamul purtăto-

[1] Un trib italic din Laţiu, vecin cu laurentinii.

[2] Cunoscută sub numele de *Rea Silvia*, fiica lui Numitor, membru al familiei căpeteniilor din Alba. Vestalele erau la romani preotesele zeiţei Vesta, obligate să rămînă caste cît timp slujeau pe zeiţă.

[3] Desigur un asemenea rege (în latină *rex*) se deosebea fundamental de monarhii din orînduirile feudală şi capitalistă. Aceşti regi, ca şi basileii din poemele homerice, nu erau decît şefi militari, căpetenii războinice ale ginţilor şi triburilor. Iniţial ei erau aleşi de adunările membrilor comunităţii gentilice şi abia ulterior au devenit ereditari. De aceea „rege" nu traduce exact pe *rex*, din care provine de altfel, dar nu dispunem de alt termen mai potrivit în limba romînă.

[4] *Marte* (la greci Ares) era zeul războiului. Se afirma că ar fi fost tatăl copiilor Iliei, Romulus şi Remus.

www.dacoromanica.ro

rilor de togi[1]. Asta e voinţa mea. Va veni a vreme, în scurgerea veacurilor, cînd neamul lui Assaracus[2] va supune Ftia şi preafrumoasa Micena şi va domni în Argosul învins[3]. Din strălucitul sînge al troienilor se va naşte Cezar[4], ce-şi va întinde stăpînirea pînă la ocean şi numele pînă la stele ; el se va numi Iulius, după marele lui strămoş Iulus[5]. Scăpată de griji, chiar tu îl vei primi cîndva în cer, încărcat de prăzile Răsăritului[6] ; oamenii îl vor slăvi şi pe dînsul în rugăciunile lor[7]. Vremile cumplite se vor îmblînzi atunci ; războaiele se vor curma. Credinţa străbună şi Vesta[8] şi Quirinus[9] cu fratele său Remus vor da legi lumii întregi ; porţile temutului templu al răz-

[1] *Toga* era un veşmînt specific roman. Consista dintr-o bucată de stofă (pînă la 4 m lungime şi 3 m lăţime) de obicei confecţionată din lînă albă ; se înfăşura în jurul corpului.

[2] Strămoş al lui Enea, fiu al lui Tros şi rege legendar al troienilor.

[3] Ftia era un ţinut din Tesalia. Aci se născuse Ahile. Micena se ridica în centrul Peloponezului şi era capitala lui Agamemnon, conducătorul grecilor care asediaseră Troia. Argosul era reşedinţa lui Diomede. Toate acestea simbolizau Grecia, asupra căreia troienii şi urmaşii lor îşi vor lua revanşa.

[4] *Cezar* este aci *Caesar Octauianus*, ulterior împăratul August, fiul adoptiv al lui *Caius Iulius Caesar*.

[5] Iulus, fiul lui Enea şi al Creusei.

[6] Aluzie la cucerirea Egiptului (31 î.e.n.) şi la alte victorii repurtate de August în Orient.

[7] Încă din timpul vieţii, August a fost adorat ca zeu în anumite provincii ale imperiului roman, dar îndeobşte asociat cultului zeiţei Roma.

[8] Zeiţa focului din vatră şi a căminului, aci simbol al tradiţiilor romane. Era o divinitate italică foarte veche. Romanii divinizau şi abstracţiunile (Credinţa, Vrajba etc.).

[9] *Quirinus* este aci alt nume al lui Romulus, fondatorul Romei. În realitate Quirinus era un străvechi zeu italic al războiului, devenit ulterior protector al plugarilor. Era de origine sabină. În cele din urmă Romulus a fost asimilat acestui Quirinus.

www.dacoromanica.ro

boiului[1] se vor închide cu puternice zăvoare de fier. Înăuntru, nelegiuita Vrajbă, pe o grămadă de arme cumplite, cu mîinile legate la spate cu o sută de noduri de aramă, groaznică, cu gura însîngerată, se va frămînta neputincioasă.

Zise şi din înaltul cerului trimise pe Mercur, fiul Maiei[2], pentru ca ţara şi zidurile noi[3] ale Cartaginei să adăpostească pe troieni şi pentru ca nu cumva, necunoscînd ursitele, Didona să nu-i alunge din hotarele ei. Purtat de aripi, zeul străbătu cîmpiile văzduhului şi se opri curînd pe ţărmurile Libiei, unde se grăbi să împlinească poruncile lui Iupiter. Din îndemnul lui, punii[4] îşi înfrînară pornirea sălbatică şi, mai ales, regina se simţi cuprinsă de bunătate şi blîndeţe faţă de troieni.

În vremea aceasta, după ce se zbuciumase toată noaptea cu gîndurile, de cum se iviră zorile, piosul Enea ieşi ca să iscodească locurile necunoscute. Pe ce ţărmuri îl aruncase vîntul? Pustiile, pe care le vedea dinaintea ochilor, erau locuite de oameni ori de fiare? Voia să cerceteze şi să povestească tovarăşilor

[1] Se referă la una din cele mai vechi divinităţi romane, Ianus, care ocrotea pe romani în timp de război. De aceea porţile templului său rămîneau deschise totdeauna cînd Roma se afla în conflict cu alte popoare. După ce secole la rînd templul fusese permanent deschis, August îl închisese pentru o anumită perioadă din motive propagandistice. Iniţial zeu al porţii (în latină *ianua*), Ianus avea două chipuri, unul în faţă, celălalt în spate, unul pentru cei care intrau pe poartă, celălalt pentru cei care ieşeau.

[2] *Mercur* era curierul zeilor. El ocrotea comerţul (în numele său se regăsea rădăcina cuvîntului latin *merx*, „marfă") şi pe drumeţi. Conducea în infern pe morţi. Maia, fiica lui Atlas, era mama lui Mercur.

[3] *Cartagina* era proaspăt edificată.

[4] Cartaginezii erau numiţi de către romani — *puni*. Pe linia resentimentelor tradiţionale, Vergiliu caută să sugereze cruzimea şi perfidia cartaginezilor. De fapt romanii s-au purtat cu punii cel puţin tot atît de crud.

www.dacoromanica.ro

cele aflate. Îşi adăposti de aceea corăbiile într-o scobitură a pădurii, în văgăuna unei stînci, încercuită de copaci cu umbră deasă. Întovărăşit numai de Ahate, el purcese apoi rotind în mînă două suliţi cu vîrful lat de fier. În mijlocul pădurii, îi ieşi deodată înainte maică-sa cu chipul, portul şi armele unei fecioare spartane ori ca Harpalice din Tracia [1], cînd îşi îndemna caii şi întrecea în goană zborul vîntului Eurus. Îmbrăcată ca de vînătoare, ea îşi atîrnase pe umeri arcul uşor şi-şi lăsase pletele să-i fluture în vînt, cu genunchii goi şi cu cutele largi ale rochiei prinse într-un nod.

— Flăcăilor, îi întîmpină ea, spuneţi-mi de n-aţi văzut cumva rătăcind pe aici pe una din surorile mele cu tolba pe spate şi cu o blană tărcată de rîs, ori fugărind în chiote un mistreţ plin de spume ?

Aşa grăi Venera şi fiul ei îi răspunse astfel :

— N-am auzit, nici n-am văzut pe nici una din surorile tale, fecioară — ce alt nume să-ţi dau, că nici chipul, nici glasul nu ţi-s de muritoare ? Eşti, de bună seamă, o zeiţă : poate sora lui Febus [2] sau vreo nimfă ? Oricine ai fi, arată-te binevoitoare, ogoaie-ne necazul şi spune-ne sub ce soare şi în ce parte a lumii am fost aruncaţi ? Nu cunoaştem oamenii şi locurile şi rătăcim mînaţi aici de vînturi şi de valuri. Multe jertfe îţi vor aduce mîinile noastre pe altarele tale.

Venera îi răspunse atunci :

— Nu sînt vrednică de aşa cinste. Fecioarele tiriene obişnuiesc să poarte tolbă şi să-şi încalţe pînă

[1] Fiica unei căpetenii trace, cunoscută pentru aptitudinile ei sportive.

[2] *Febus Apolo,* fiu al lui Iupiter şi al Latonei, era zeul căldurii solare şi al artelor, ocrotitorul ghicitorilor şi al arcaşilor ; sora sa, *Diana* (la greci Artemis) era zeiţa fecioară a vînătorii şi a lunii.

www.dacoromanica.ro

sus piciorul în coturn [1] de purpură. Eşti în ţinuturile punice, printre tirieni şi în faţa oraşului lui Agenor [2]; acolo sînt hotarele libienilor, neam neînvins în război. Peste împărăţia asta domneşte Didona fugită din Tir de groaza fratelui ei. Povestea nenorocirilor ei e lungă; îţi voi aminti doar lucrurile de căpetenie. Bărbatul ei se numea Siheu, cel mai bogat dintre fenicieni, pe care biata Didona îl iubea din toată inima. Taică-su i-o dăduse fecioară; se căsătorea pentru întîiaşi dată. Fratele ei Pigmalion, cel mai nelegiuit dintre oameni, domnea peste Tir şi vrajba izbucni între dînşii. Orbit de patima banilor, ticălosul nu mai ţinu seama de iubirea surorii lui, şi-l străpunse în ascuns cu pumnalul, în faţa altarului, pe bietul Siheu şi-şi ascunse multă vreme fapta prin fel de fel de minciuni, iar pe îndurerata soţie o înşelă cu vorbe deşarte. Chipul bărbatului neîngropat i se arătă însă în somn Didonei. Răsărindu-i cu faţa nespus de galbenă, el îi arătă altarul însîngerat, pieptul străpuns de pumnal şi-i destăinui astfel crima făptuită la curte. O sfătui apoi să-şi grăbească fuga şi să-şi părăsească patria şi, ca ajutor de pribegie, îi descoperi, tăinuită în pămînt, o veche comoară necunoscută de nimeni, grămezi de aur şi de argint. Îngrozită de aceste destăinuiri, Didona se pregăti să fugă şi îşi strînse tovarăşi; în jurul ei se adunară toţi cei ce-l urau ori se temeau de tiran; ei puseră mîna pe corăbiile ce se aflau tocmai gata de plecare şi le încărcară cu aur. Avuţiile lacomului Pigmalion au pornit astfel pe mare; o femeie era în fruntea băjeniei. A sosit aici, unde vei vedea peste puţin zidurile mari şi cetăţuia ce se înalţă a tinerei Cartagine; au

[1] O încălţăminte cu talpă groasă, purtată în antichitate.

[2] Adică oraş întemeiat de urmaşii lui Agenor, rege al Sidonului, cunoscută cetate feniciană ce se afla pe teritoriul Libanului actual.

www.dacoromanica.ro

cumpărat o întindere de pămînt, atît cît s-o poată cuprinde cu o piele de taur, de unde şi numele cetăţuiei de Birsa [1]. Dar voi cine sînteţi ? De pe ce tărîmuri veniţi ? Încotro vă îndrumaţi ?

Întrebîndu-l astfel, Enea îi răspunse, suspinînd din adîncul sufletului :

— O, zeiţă, dacă mi-aş începe povestea, luînd-o de la capăt şi dacă ai avea răgaz să ne asculţi izvodul nenorocirilor, luceafărul de seară ar izgoni ziua şi ar închide porţile cerului, înainte de a fi sfîrşit. Am pornit peste fel de fel de mări din străvechea Troia — dacă ţi-a venit pînă la urechi numele ei — dar o furtună ne-a zvîrlit din întîmplare pe ţărmurile Libiei. Eu sînt piosul Enea ; faima mi-a mers pînă la cer : îmi aduc în corăbii penaţii scăpaţi din mîinile duşmanului. În Italia îmi caut o patrie iar neamul mi se trage din Iupiter. M-am supus soartei, şi, cu ajutorul mamei mele, zeiţa Venus, ce mi-a călăuzit drumul, am pornit pe marea frigiană [2] cu douăzeci de corăbii ; din ele abia mi-au rămas şapte, zdrobite de valuri, de vînturi. Necunoscut, sărman, eu însumi rătăcesc prin aceste pustiuri ale Libiei, izgonit din Europa şi din Asia.

Nelăsîndu-l să se mai tînguiască, Venera îi curmă astfel durerea :

— Oricine ai fi, de vreme ce-ai sosit la Cartagina, nu cred să sorbi suflarea vieţii duşmănit de zei. Apuc-o înainte şi du-te de aici la pragul reginii. Căci te vestesc că ţi s-au întors tovarăşii şi ţi s-au înapoiat corăbiile ce s-au pus la adăpost de cum s-au schimbat

[1] *Birsa*, în limba punică „cetate", însemna în greacă „piele". De aci, probabil, legenda că Didona ar fi cumpărat atît ogor, cît cuprinde o piele de bou. Însă ea ar fi tăiat pielea în fîşii subţiri şi ar fi cuprins astfel o întindere de pămînt suficientă pentru construirea unei cetăţi.

[2] Adică *Marea Egee.*

www.dacoromanica.ro

vînturile ; ţi-o vestesc, numai dacă părinţii nu m-au învăţat greşit să citesc în zborul păsărilor. Priveşte la cele douăsprezece lebede bucuroase că sînt grămadă, pe care însă odinioară, repezindu-se asupra lor din înaltul văzduhului, un vultur le-a risipit pe cerul senin ; uite-le cum se lasă pe pămînt în lung şirag, ori îşi caută de sus locul unde să se pogoare. După cum s-au strîns iarăşi împreună, de se joacă acum foşnind din aripi şi se rotesc în aer cîntînd, tot aşa şi corăbiile şi tinerii tăi tovarăşi ori sînt în port, ori intră acum cu pînzele întinse. Porneşte dară şi îndreaptă-te încotro te duce drumul ăsta.

Ea zise, şi, cum se întoarse, grumazul trandafiriu îi străluci de lumină şi de pe creştet păru-i împrăştiă o zeiască mireasmă de ambrozie ; rochia îi căzu pînă pe picioare şi după mers se văzu că era, într-adevăr, o zeiţă. Enea îşi dădu seama că e maică-sa şi-i aruncă aceste cuvinte, în timp ce ea se îndepărta :

— Pentru ce, nemilostivo, îţi înşeli de atîtea ori fiul cu arătări deşarte ? De ce nu mi-i dat să-ţi dau mîna în mîinile mele şi să-ţi aud glasul adevărat şi să-ţi răspund ca un fiu ?

El o dojeni cu astfel de cuvinte şi-şi îndreptă paşii spre cetate. Zeiţa învălui însă pe drumeţi în ceaţă şi-i înfăşură într-o mantie deasă de negură, ca să nu-i poată nimeni zări ori să se apropie de dînşii şi să-i zăbovească din cale, întrebîndu-i de unde veneau, iar ea se urcă în văzduh, şi zbură spre Pafos [1], bucuroasă să-şi revadă lăcaşurile, unde pe cele o sută de altare ale templului ardea tămîia din Saba [2] şi se împrăştia mireasma ghirlandelor proaspete. Drumeţii porniră pe calea ce li se deschidea înainte şi se urcară pe colnicul cel mai înalt dinaintea cetăţii, de unde se

[1] Oraş din insula Cipru cu un sanctuar celebru al Venerei.
[2] Ţinut din sudul peninsulei Arabiei, vestit pentru mirodeniile sale.

www.dacoromanica.ro

vedeau zidurile din faţă. Enea se minună de aceste curţi, nu de mult doar nişte bordeie ; se minună de porţi, de forfota norodului şi de uliţele aşternute cu piatră. Harnicii tirieni zoreau : unii lucrau la ziduri, clădeau cetăţuia, rostogoleau pietrele cu mîinile lor ; alţii îşi alegeau locul potrivit pentru casă şi-l închideau cu o brazdă. Îşi alegeau judecători, magistraţi şi sfatul cel sfînt al obştei. Unii săpau porturile [1], alţii aşezau temeliile unui teatru şi tăiau din stîncă uriaşe columne, podoabe măreţe pentru scena viitoare. Muncă de adevărate albine, cînd, la începutul verii, la soare, pe cîmpurile înflorite, unele duc roiurile celor tinere ; altele strîng mierea curgătoare şi umplu fagurii cu dulcele ei nectar ; altele primesc povara tovarăşelor ce sosesc ori se înşiră la luptă şi izgonesc de la faguri leneşa turmă a trîntorilor. Lucrul zoreşte şi mierea care miroase a cimbru îmbălsămează aerul.

— Ferice de voi, că v-aţi înălţat zidurile, zise Enea, privind spre acoperişurile caselor cetăţii.

Învăluit în ceaţă (negrăită minune !) păşi apoi printre tirieni şi se amestecă de-a valma cu dînşii şi nimeni nu-l zări.

În mijlocul oraşului se afla o dumbravă cu umbră plăcută, în locul unde, după ce fuseseră spulberaţi de valuri şi de furtuni, punii scoseseră din pămînt capul unui cal aprig, semn pe care li-l arătase chiar Iunona ; le prevestea că vor fi iscusiţi în războaie şi de-a pururi bogaţi. Aici Didona înălţă un templu Iunonei, plin de pe acum de daruri şi de ocrotirea zeiţei ; o tindă de aramă se ridica pe treptele lui ; grinzile erau legate cu scoabe cu aramă şi pînă şi uşorii porţilor, ce gemeau, erau tot de aramă. În

[1] In Cartagina existau două porturi, care comunicau între ele. Cel mai mare era portul militar.

www.dacoromanica.ro

această dumbravă i se arătă lui Enea o priveliște ce-i potoli pentru întîiași dată frica : abia aici îndrăzni el să prindă nădejde că se va mîntui și, în nenorocirea lui, să se încreadă într-un viitor mai bun, căci, în timp ce aștepta pe regină, privind cu de-amănuntul frumusețile mărețului templu și minunîndu-se de bogăția orașului, de dibăcia meșterilor strînși la un loc și de sporul lucrului, el zări, zugrăvite la rînd, luptele troiene și războaiele, a căror vîlvă se împrăștiase în toată lumea, și pe Atrizi[1] și pe Priam și pe Ahile, pornit împotriva amîndurora. Se opri și cu lacrimi în ochi zise :

— Mai e oare, Ahate, vreun colț de pămînt care să nu fie plin de nenorocirile noastre ? Uite Priam ! Și în această țară depărtată fapta își are răsplata și se mai varsă lacrimi pentru suferinți, iar durerile omenești înduioșează sufletele. Nu te mai teme ; faima Troiei ne va aduce și nouă cîndva mîntuirea.

El zise, și suspinînd din adînc, își sătură ochii cu aceste priveliști zadarnice ; pe obraz îi curgeau șiroaie de lacrimi, că vedea cum se luptau grecii în jurul Pergamului[2] : aici fugeau ei încolțiți de tinerimea troiană, dincolo frigienii, pe care-i gonea din car Ahile, cu un canaf pe coif.

Nu departe recunoscu cu lacrimi în ochi, după albeața pînzelor, corturile lui Resus[3], căzute, de cum

[1] *Atrizii*, adică fiii lui Atreu, erau Agamemnon și Menelau. Paris răpise pe Elena, soția lui Menelau, basileul din Sparta, care venise sub zidurile Troiei să-și recapete femeia și să se răzbune.

[2] Citadelă a Troiei. În Eneida, Pergamul este utilizat ca alt nume al Troiei. În vremurile istorice era numit Pergam un oraș de pe rîul Caicus, mult mai la sud de Troia și capitala regatului atalizilor, creat în 282 î.e.n.

[3] Căpetenie tracă, sosită în ajutorul Troiei. A fost ucis de Diomede chiar în noaptea venirii sale, pierind în timpul somnului (vezi Homer, *Il.*, X, 473).

www.dacoromanica.ro

îl furase somnul, în mîinile lui Diomede ; plin de sîngele vărsat, el le jefuise şi adusese în taberele grecilor caii focoşi înainte chiar de a fi gustat din păşunile Troiei şi de a fi băut din apa Xantului [1] ; în altă parte, după ce-şi pierduse armele, Troilus [2] fugea ; tînăr necopt încă, nenorocitul îndrăznise să se lupte cu Ahile ; răsturnat pe spate, spînzurat de carul gol, ţinînd încă hăţurile cailor ce-l tîrau ; capul şi pletele îi atîrnau pe pămînt şi suliţa, cu vîrful în jos, lăsa o dîră prin praf. În altă parte, nişte femei din Ilion, cu părul despletit, se îndreptau spre templul Minervei, ce-i duşmănea ; mîhnite, smerite, lovindu-se cu pumnii în piept, ele duceau o mantie zeiţei, care îşi ţintise însă privirile neînduplecate în pămînt. Aiurea, după ce-l tîrîse de trei ori în jurul zidurilor Troiei, Ahile vindea acum pe bani trupul neînsufleţit al lui Hector [3]. Cînd zări veşmintele, carul şi chiar leşul prietenului său şi pe Priam, întinzîndu-şi mîinile fără vlagă, Enea scoase un suspin sfîşietor din adîncul inimii [4]. El se văzu pe sine însuşi de-a valma printre căpeteniile grecilor şi deosebi oştile răsăritului şi oştile negrului Memnon [5]. Apriga

---

[1] Alt nume al rîului Scamandru, din cîmpia troiană. Potrivit unei legende posthomerice, dacă aceştī cai ar fi băut din apele Scamandrului şi ar fi mîncat iarbă troiană, grecii n-ar fi putut cuceri vreodată Ilionul.

[2] Unul din fiii lui Priam.

[3] Bătrînul Priam răscumpăra leşul lui Hector (vezi Homer, *Il.*, XXIV, 478).

[4] Vergiliu rezuma aci conţinutul unor scene celebre din *Iliada*.

[5] Fiul Aurorei, care ajutase pe troieni cu oastea sa etiopiană. Fusese ucis de Ahile. Legenda lui Memnon este posthomerică.

www.dacoromanica.ro

Pentesileea mergea în fruntea amazoanelor [1], cu scuturi ca un crai-nou. Cu o cingătoare de aur pe sub sînul gol, războinica fecioară se arunca în vîltoarea luptătorilor şi, deşi femeie, îndrăznea totuşi să se măsoare cu bărbaţii.

În timp ce dardanul [2] Enea privea aceste tablouri minunate şi nu-şi mai lua ochii încremeniţi de la ele, regina Didona, frumoasă la chip, se îndreptă spre templu urmată de un mare alai de tineri, întocmai ca Diana, cînd întinde hora pe ţărmurile rîului Eurotas [3] ori pe înălţimile Cintului, întovărăşită de o mie de oreade ce se grămădesc în juru-i ; pe umăr ea poartă tolba şi cînd merge le întrece în statură pe toate celelalte zeiţe, încît o tainică bucurie încolţeşte în adîncul sufletului de mamă al Latonei. Aşa părea şi Didona, aşa păşea şi ea voioasă în mijlocul poporului ei, şi-i îmbărbăta pe toţi la lucru pentru întemeierea împărăţiei viitoare. Înconjurată de oşteni, se aşeză apoi la uşa templului, sub bolta din mijloc, pe un jilţ

[1] Femei războinice, din diferite regiuni, dar mai ales din Sciţia. Descindeau din Marte şi nimfa Harmonia. Ele trăiau necăsătorite, întocmai ca bărbaţii : erau războinici de temut. În fruntea lor se afla o regină. Încă din copilărie îşi suprimau unul dintre sîni, spre a fi mai libere în mişcări în timpul luptelor : în limba greacă, *amazon* însemna „fără sîn". Legendele posthomerice relatau că o parte dintre amazoane au venit în ajutorul Troiei, sub comanda reginei Pentesileea. Ahile a ucis-o în luptă. Faptele Pentesileei au fost înfăţişate de Quintus din Smirna, poet grec din secolul al IV-lea e.n., în cartea întîi a poemului său *Posthomerica*, în care nara evenimentele necuprinse de Homer în poemele sale.

[2] Ca urmaşi ai lui Dardanus, troienii erau numiţi dardani.

[3] Un rîu din Laconia, ţinut din sudul Peloponezului. Pe malurile lui locuiau spartanii, o seminţie de greci dorieni, buni războinici şi excelenţi vînători. *Cintus* era un munte din insula Delos, unde Latona a născut pe Apolo şi Diana.

www.dacoromanica.ro

înalt [1]. Pe cînd împărţea dreptatea, rostea legi oamenilor, le rînduia tuturor deopotrivă, ori trăgea la sorţ fiecăruia partea lui de muncă, Enea zări, deodată, sosind cu mare alai, pe Anteu şi pe Sergestus şi pe viteazul Cloantus şi pe ceilalţi troieni, pe care furtuna îi răzleţise pe mare şi îi împinsese departe, pe alte ţărmuri. Rămăseseră încremeniţi ; cuprinşi de bucurie şi de teamă şi el şi Ahate ardeau de nerăbdare de a-şi îmbrăţişa tovarăşii ; nesiguranţa celor ce-i aşteptau le chinuia însă sufletele. Se stăpîniră dară şi, învăluiţi în negura lor, stătură să vadă care fusese soarta tovarăşilor, pe ce ţărm îşi lăsaseră corăbiile şi la ce veniseră, căci soli aleşi de pe toate corăbiile se îndreptau, în larma mulţimii, spre templu, cerînd ocrotire. După ce intrară şi li se dădu voie să vorbească, Ilioneu, ca mai bătrîn, începu să cuvînteze astfel cu glasul domol :

— Regină, ţie ţi-a hărăzit Iupiter să clădeşti o cetate nouă şi să pui sub jugul legii neamuri trufaşe ; noi, nişte bieţi troieni zvîrliţi de vînturi pe toate mările, te rugăm să nu îngădui să ni se dea foc corăbiilor : ar fi o nelegiuire. Cruţă un popor credincios şi ascultă mai de aproape păsurile noastre. Noi nu venim cu sabia trasă ca să jefuim ţara Libiei şi să ducem la ţărm prăzile luate. Nu hrănim în suflete o astfel de îndrăzneală şi nu li se cuvine unor învinşi astfel de trufie. E un ţinut, pe care grecii îl numesc Hesperia [2], pămînt străvechi, războinic, rodnic ; odi-

[1] Deşi acţiunea se desfăşoară în Cartagina arhaică, îmbrăcămintea, clădirile, templele, ospeţele, obiceiurile etc. sînt cele ale romanilor din vremea lui August (vezi şi prefaţa).

[2] *Hesperia* însemna, de fapt, ţara apusului, ţara asfinţitului. Pe măsura explorării bazinului mediteranean, grecii au numit Hesperia întîi Epirul, apoi Italia, în cele din urmă Spania. Aici Hesperia este Italia.

www.dacoromanica.ro

nioară îl locuiau enotrii [1]; acum, se spune că urmaşii îl numesc Italia de la numele uneia dintre căpetenii [2]. Într-acolo ne era drumul, cînd, răsărind dintre valuri, ploiosul Orion [3] ne-a împins în nişte vaduri ascunse şi, cu ajutorul vînturilor năprasnice, învinşi de valuri, ne-a zvîrlit peste ape pe nişte stînci neumblate; puţini dintre noi am răzbit pînă la ţărmurile voastre. Dar de ce neam de oameni sînt ele locuite? Ce ţară atît de sălbatică îngăduie astfel de obiceiuri? Nu sîntem lăsaţi să ne adăpostim pe ţărm; locuitorii pornesc cu război împotriva noastră şi ne opresc să poposim pe cel dintîi pămînt pe care l-am întîlnit aici. Dacă nesocotiţi omenia şi armele unor muritori, temeţi-vă însă de zei ce-şi aduc aminte de bine şi de rău. Căpetenia noastră era Enea, decît care n-a fost altul mai drept, mai credincios şi mai aprig în războaie. Dacă soarta ni l-a mîntuit, dacă mai răsuflă încă şi nu doarme printre umbrele morţii, nu ne temem că ai să te căieşti de-l vei îndatora. În ţinuturile Sicilici avem cetăţi şi ogoare şi pe slăvitul Aceste din sînge troian. Îngăduie-ne numai să ne tragem pe ţărm corăbiile zdruncinate de vînturi, să le punem bîrne tăiate din pădurile voastre şi să le retezăm lopeţi. Dacă ni-i dat să ajungem în Italia, după ce ne vom găsi căpetenia şi tovarăşii, voioşi ne vom îndrepta atunci spre Italia şi spre Laţiu; dar dacă, dimpotrivă, nu mai e nici o nădejde şi dacă te-au înghiţit, bunule părinte al troienilor, valurile Libiei, şi nu ne-a mai rămas să sperăm măcar în Iulus, atunci să

[1] O legendară populaţie prehelenică venită din Arcadia grecească în Italia centrală cu 500 de ani înaintea războiului troian sub conducerea lui Enotrus.

[2] Istoriograful grec *Tucidide* (sec. V—IV î.e.n.) menţiona un *Italos*, considerat de el ca rege al siculilor.

[3] Constelaţia Orion era vizibilă pe cer de la mijlocul verii pînă la începutul iernii; în acest interval bîntuiau furtuni violente.

www.dacoromanica.ro

pornim cel puţin spre marea Sicaniei [1] la locuinţele pregătite pentru noi, din care am venit aici, şi la regele Aceste.

Astfel vorbi Ilioneu şi toţi dardanizii îi încuviinţară vorbele cu murmure. Cu ochii în pămînt, Didona le răspunse atunci în puţine cuvinte :

— Troieni, lăsaţi la o parte teama ; să nu aveţi nici o grijă. Cruda nevoie a unei domnii ce începe mă sileşte să iau astfel de măsuri şi să-mi păzesc cu ostaşi pînă departe hotarele ţării. Cine n-a auzit de neamul troienilor, cine nu ştie de cetatea Troiei şi de vitejia acestor luptători, şi de nenorocirile unui război atît de mare ? Noi, punii, nu sîntem doar atît de întunecaţi la minte şi nici soarele nu-şi înhamă caii atît de departe de oraşul nostru tirian. Fie că doriţi să plecaţi în Hesperia şi spre ţinuturile lui Saturn [2], fie că doriţi să mergeţi în ţara Erixului [3] şi la regele Aceste, eu vă voi lăsa să plecaţi nestingheriţi şi vă voi ajuta. Dacă doriţi însă să vă sălăşluiţi cu mine în ţinuturile astea, oraşul pe care-l clădesc e al vostru ; trageţi-vă pe ţărm corăbiile ; voi privi la fel pe troieni şi pe tirieni. Să dea zeii ca, împins de acelaşi vînt, să vină aici şi căpetenia voastră Enea ! Voi trimite cercetaşi de-a lungul ţărmului şi le voi porunci să iscodească pînă la capătul Libiei,

[1] Alt nume al Siciliei.

[2] Vechi zeu italic, identificat cu Cronos, tatăl lui Iupiter şi stăpîn al zeilor, înainte de a fi răsturnat de fiul său ; după ce fusese alungat din Olimp, Saturn domnise în Italia în legendara eră de aur a omenirii. De aceea Italia era ţara lui Saturn.

[3] Rege legendar al Siciliei care dăduse numele său unui munte din nord-vestul insulei (azi numit *Monte di San Giuliano),* unde se ridica în antichitate un templu al Venerei. L-a provocat la luptă pe Hercule, dar a fost învins şi ucis de acesta.

www.dacoromanica.ro

ca să vadă dacă n-a fost cumva aruncat pe țărm și nu rătăcește prin păduri sau prin orașe.

Însuflețiți la auzul acestor cuvinte, și tatăl Enea și viteazul Ahate ardeau de nerăbdare de a sfîșia vălul de negură ce-i înconjura. Ahate îi spuse numaidecît lui Enea :

— Fiu al zeiței, ce hotărîre iei acum ? Ai văzut că totul ne-a ieșit cu bine : ne-am găsit corăbiile și tovarășii ; doar unul lipsește, pe care l-am zărit noi înșine cum s-a scufundat în valuri ; toate celelalte se potrivesc cu vorbele mamei tale.

Abia rostise aceste cuvinte, cînd negura ce-i învăluia se desfăcu repede și se risipi în văzduhul senin. Enea se arătă deodată strălucitor de lumină, asemenea zeilor în chip și statură. Căci însăși zeița îi dăduse fiului ei plete frumoase, îi suflase pe chip rumeneala tinereții și în privire un farmec ademenitor, ca podoabele pe care i le adaugă fildeșului mîna meșterului ori ca argintul ori ca marmora de Paros [1] cînd se îmbracă în aur galben.

În mirarea tuturor, Enea grăi atunci astfel reginei :

— Cel pe care-l căutați e dinaintea voastră. Eu sînt troianul Enea scăpat din valurile Libiei. Stăpînă, numai ție ți-a fost milă de negrăitele nenorociri ale Troiei. Tu ne primești în orașul și în casa ta, pe noi, cîți am scăpat din mîinile grecilor, istoviți de atîtea suferințe pe uscat și pe mare și lipsiți de toate cele trebuincioase. Nu e în putința noastră, Didona, să-ți mulțumim cum s-ar cuveni, cum n-ar fi în putința întregului neam troian împrăștiat pe tot pămîntul. Dacă mai e o putere, care să deosebească pe cei buni, dacă mai e undeva dreptate și un cuget, care se știe curat, zeii să-ți dăruiască răsplată vrednică de tine !

[1] Insulă din Marea Egee, era celebră pentru marmura care se extrăgea aci.

www.dacoromanica.ro

Ferice de veacul ce ţi-a dat lumina vieţii ! Ferice de părinţii ce te-au născut, aşa cum eşti ! Cît timp apele se vor arunca în mare, cît timp umbrele pădurilor vor întuneca văile munţilor şi stelele vor străluci pe cer, în orice ţară m-ar împinge ursita, slava, numele şi laudele tale vor trăi de-a pururi în noi.

Grăind astfel, el îşi întinse dreapta prietenului său Ilioneu şi stînga lui Serestus, apoi celorlalţi, vitejilor Gias şi Cloantus.

În faţa acestei privelişti, Didona înmărmuri la început, dar se înduioşă apoi de nenorocirile viteazului şi-i grăi aşa :

— Vlăstar de zeiţă, ce ursită vrăjmaşe te urmăreşte printre atîtea primejdii ? Ce putere te-a împins spre ţărmurile astea sălbatice ? Tu eşti vestitul Enea, fiul troianului Anchise, pe care l-a născut Venera pe malul Simoisului ? Mi-aduc aminte că odinioară, izgonit din ţara lui părintească, Teucer [1] a venit la Sidon ca să întemeieze o nouă ţară cu ajutorul lui Belus. Tatăl meu, Belus, pustia în vremea aceea bogata insulă Cipru, pe care o biruise şi o supusese. De atunci am aflat de nenorocirile Troiei, de numele tău şi de cel al regilor greci. Cu toate că vă era duşman, însuşi Teucer vă ridica în slava cerului şi se lăuda că se trage din străvechiul vostru neam. Veniţi de aceea, tinerilor, în casele noastre ; o ursită la fel m-a făcut şi pe mine să trec prin multe nevoi şi să mă aşez la urmă în ţara asta. Ca una care cunosc nenorocirea, ştiu să ajut şi pe alţii la necaz.

[1] Fratele lui Aiax, căpetenie vestită a grecilor sub zidurile Troiei, a fost exilat de Telamon, tatăl său, pentru că nu împiedicase sinuciderea lui Aiax. Cu ajutorul regelui Sidonului Belus, a întemeiat în Cipru oraşul Salamina. Teucer se înrudea prin mama sa cu familia lui Priam, dar nu trebuie confundat cu Teucer, strămoşul troienilor, menţionat mai sus.

www.dacoromanica.ro

Astfel vorbi şi-l însoţi pe Enea la curţile ei şi porunci totodată să se aducă jertfe de mulţumire în templele zeilor. Mai trimise, de asemenea, şi tovarăşilor lui Enea de pe ţărm, douăzeci de tauri, o sută de porci cu părul zbîrlit, o sută de miei graşi cu mamele lor, darurile unei zile pline de bucurie.

În vremea aceasta, înăuntrul palatului ce-ţi lua ochii de bogăţie, se făceau pregătiri pentru ospăţ în mijlocul încăperilor. Se întinseseră scoarţe lucrate cu meşteşug din mîndră purpură, se aşezară pe mese tacîmuri de argint, pe care erau sculptate în aur faptele vitejeşti ale strămoşilor, lungul izvod al isprăvilor săvîrşite de atîţia vîteji de la obîrşia cea mai îndepărtată a neamului.

Dar cum dragostea de tată nu-l lăsa în tihnă, Enea trimise repede la corăbii pe Ahate ca să-i povestească totul lui Ascaniu şi să-l aducă în cetate; toată grija tatălui se îndrepta asupra fiului său. Porunci totodată să i se aducă bogăţiile scăpate din prăpădul Troiei; o mantie brodată cu chipuri de aur, un văl cu mariginile brodate cu flori de acant[1] galben, găteala Elenei[2] din Argos, daruri minunate de la maică-sa Leda[3], pe care le adusese de la Micene, cînd venise la Troia pentru săvîrşirea căsătoriei ei neîngăduite; în afară de aceasta, un sceptru, pe care-l purtase odinioară Ilionea, fata mai mare a lui Priam, o salbă de mărgăritare şi o coroană de aur bătută cu pietre scumpe. Grăbit să-i împlinească poruncile, Ahate se şi îndreptă spre corabie. Venera uneltea însă în acest timp noi viclenii şi punea la cale noi gînduri. Ea voia, anume, ca Amor[4] să-şi schimbe înfăţişarea

[1] Un fel de salcîm din Egipt.

[2] Pentru frumoasa Elena, răpită de Paris lui Menelau, izbucnise războiul troian.

[3] Soţia lui Tindar, mama Elenei şi a Clitemnestrei, a lui Castor şi Pollux.

[4] *Amor* sau *Cupidon*, fiul Venerei, era zeul dragostei.

www.dacoromanica.ro

şi chipul şi să vină în locul ducelui Ascaniu, şi prin darurile aduse să aprindă dragostea pătimaşă a reginei, strecurîndu-i văpaia pînă în măduva oaselor ; se temea, de bunăseamă, de curtea aceasta nestatornică şi de aceşti tirieni mincinoşi ; ura înverşunată a Iunonei o chinuia şi neliniştea îi tulbura odihna nopţii. De aceea ea grăi aşa înaripatului Amor :

— Fiule, puterea şi tăria mea, fiule, tu care singur nu te temi de trăsnetele atotputernicului nostru părinte, vin la tine ca să-ţi cer cu smerenie ajutorul. Ştii că fratele tău Enea e aruncat de mare pe toate ţărmurile lumii din pricina urii nedreptei Iunone şi ai luat şi tu adesea parte la necazul meu. Feniciana Didona îl ţine acum în loc şi-l întîrzie cu momeli. Eu mă tem de ce poate ascunde ospeţia Iunonei, care nu se va lăsa învinsă într-o cumpănă atît de însemnată. De aceea mă gîndesc să i-o iau înainte, s-o ademenim pe regină prin vicleşug şi să-i incing inima, aşa ca să nu-i schimbe gîndul altă zeiţă, ci să fie legată ca şi mine de Enea prin dogoarea dragostei. Iată acum chipul cum ai putea s-o faci. Pe Ascaniu, copilul de rege, la care ţin ca la ochii din cap, l-a chemat tatăl lui iubit şi se găteşte să vină la Cartagina, cu daruri scăpate de înec şi de băjenia Troiei. Eu îl voi adormi şi-l voi duce în munţii Citerei ori ai Idaliei [1], şi-l voi ascunde în lăcaşul meu sfînt, ca să nu afle de meşteşugurile mele ori să mi le strice tocmai la mijloc. Tu schimbă-ţi chipul numai pe o singură noapte ; copil, ia-ţi înfăţişarea de copil al lui Iulus iar cînd Didona, voioasă şi ameţită de vin, te va lua la sînu-i în timpul ospăţului şi te va îmbrăţişa cu dulci sărutări, strecoară-i în taină văpaia iubirii şi varsă-i veninul.

[1] Munţi din insula Cipru vestiţi pentru templul Venerei zidit aici.

www.dacoromanica.ro

Amor ascultă vorbele iubitei lui mame, îşi scoase aripile şi vesel se puse să păşească aidoma ca Iulus, în vreme ce Venera turnă dulcea odihnă în trupul lui Ascaniu şi îl luă strîns la sîn în dumbrăvile din înălţimile Idaliei, unde moalele maghiran îmbălsămat îl înveli în umbra plăcută a florilor lui. Ascultînd de povaţă, Cupidon mergea acum vesel, călăuzit de Ahate, şi ducea la Cartagina darurile lui Enea. La sosirea lui, regina se aşează pe un pat de aur, pe nişte scoarţe minunate, în mijlocul tuturor. Tatăl Enea şi tinerimea troiană veniră şi ei tocmai atunci şi se întinseră pe paturi de purpură. Robii turnară apă pe mîinile mesenilor, şi le dădură ştergare catifelate, şi scoaseră pîinea din coşuri. Cincizeci de slujitoare se îndeletniceau înăuntrul palatului ca să rînduiască în lung şirag bucatele şi să aprindă focul în cămin. Alte o sută de roabe şi tot atîţia robi de aceeaşi vîrstă încărcară felurile de mîncare pe mese şi aduseră paharele. După poftirea reginei, sosiră şi mulţi tirieni în palatul strălucitor şi se întinseră pe paturile cu velinţi colorate. Cu toţii se minunară de darurile lui Enea, se minunară de Iulus şi de faţa îmbujorată a zeului, de vorbele lui prefăcute şi de mantia şi vălul brodat cu galben acant. Ursită să cadă jertfă, îndeosebi biata Didona nu se mai putea sătura şi se înflăcăra privind; şi copilul şi darurile o mişcau deopotrivă. După ce-l sărută pe Enea, prinzîndu-i-se de gît, şi după ce potoli dragostea adîncă a celui ce-l lua drept fiul lui, Amor se duse la regină. Fără să ştie ce zeu avea în poală, biata Didona nu-şi mai lua ochii şi inima de la dînsul şi-l ţinea la sîn. Cu gîndul la povaţa mamei lui, el începu să şteargă încetul cu încetul amintirea lui Siheu şi încercă să-i trezească la o nouă dragoste sufletul pustiu şi inima-i dezvăţată cu iubirea. După ce ridicară bucatele de pe mese, se aduseră ulcioare mari, pe care le umpleau cu vin.

www.dacoromanica.ro

Strigăte se înălţară în palat şi glasurile mesenilor vuiau prin întinsele încăperi; din tavanele aurite atîrnau candelabre aprinse şi flacăra torţelor biruia întunericul nopţii. Regina ceru atunci şi umplu cu vin o cupă grea de aur bătută cu pietre scumpe, din care băuse Belus şi toţi urmaşii lui. O tăcere adîncă se făcu în palat:

— Iupiter, spuse ea, care ne-ai dat legile ospeţiei, fă ca ziua asta să fie o zi de veselie şi pentru tirieni şi pentru cei plecaţi din Troia şi fă ca urmaşii noştri să-şi amintească de ea. Fii printre noi şi tu, Bachus [1], de la care purcede veselia, şi tu, prielnică Iunonă, iar voi, tirieni, sărbătoriţi cu voioşie ospăţul ăsta, ce ne-a strîns la un loc.

Vorbi şi stropi masa cu prinosul vinului, după care atinse numaidecît cupa cu vîrful buzelor şi-o trecu lui Bitias [2], îndemnîndu-l să bea; el goli fără zăbavă cupa înspumată, sorbindu-i pînă la fund vinul. Băură apoi şi ceilalţi fruntaşi, în timp ce pletosul Iopas [3] începu să zică din chitara-i aurită cîntecele învăţate de la marele Atlas [4]; cîntă, astfel, rătăcirile lunii şi întunecimile soarelui, obîrşia neamului omenesc şi a dobitoacelor, de unde vin trăsnetele şi ploaia; cîntă Arcturul [5] şi ploioasele Hiade [6] şi cele două Urse, pentru ce soarele se grăbeşte atît de mult iarna să se

[1] Numit la greci şi Dionisos, fiu al lui Iupiter şi al Semelei, zeul viţei-de-vie, al petrecerilor, inspiraţiei şi al fertilităţii.

[2] Numele unui cunoscut şef cartaginez.

[3] Adică poet care rătăcea pe la curţile basileilor greci. Şi în *Odiseea* apar asemenea cîntăreţi.

[4] Unul dintre giganţi. Anumite legende tardive au făcut din el un bun astronom: de aceea elevul său cînta „rătăcirile lunii şi întunecimile soarelui". Atlas a fost transformat de zei într-un munte (în actualul Maroc) şi condamnat să poarte cerul pe umerii săi.

[5] Numele unei stele.

[6] Constelaţie însoţită de ploi în prima sa fază.

www.dacoromanica.ro

scufunde în ocean şi piedica ce ţine pe loc nopţile de vară atît de tîrziu.

Tirienii izbucniră atunci în ropote de urale şi troienii îi urmară, iar biata Didona stătu toată noaptea de vorbă şi sorbi pînă la fund paharul dragostei, iscodind mereu pe Enea, ba despre Priam, ba despre Hector, ba despre armele feciorului Aurorii, ba despre caii lui Diomede, ba despre vitejia lui Ahile.

— Mai bine, oaspe, spuse ea la urmă, pune-te de ne povesteşte de la obîrşia lor vicleşugurile grecilor şi nenorocirile neamului vostru, precum şi pribegiile tale, căci iată a şaptea vară de cînd rătăceşti din mare în mare şi din ţară în ţară.

www.dacoromanica.ro

Toţi tăcură şi îşi aţintiră cu luare-aminte privirile spre Enea, care, din patul înalt [1], porni astfel :

— Îmi poruncești, stăpînă, să-mi împrospătez din nou cumplita-mi durere, şi să povestesc cum au nimicit grecii puterea Troiei şi jalnica-i împărăţie ; nenorociri pe care le-am văzut chiar eu şi la care am luat parte din plin. La auzul acestei povestiri, ce mirmidon sau dolop [2], ori ce soldat al nemilosului Ulise şi-ar putea stăpîni lacrimile ? Umeda noapte a şi început să se împrăştie de pe cer şi stelele ce apun ne îndeamnă la somn. Dacă ţii însă atît de mult să afli nenorocirile noastre şi să asculţi pe scurt clipele din urmă ale Troiei, deşi mi-e groază să-mi amintesc şi dau îndărăt în faţa jalei, voi începe. Înfrînţi de luptă şi respinşi de soartă, după scurgerea atîtor ani, sfătuiţi de Minerva, căpeteniile grecilor au înjghebat un cal cît un munte, ale cărui coaste le-au îmbinat din scînduri de brad, ca şi cum ar fi fost pasă-mi-te un dar pentru întoarcerea lor acasă ; aşa mergea

[1] Romanii mîncau aşezaţi în cot pe un pat, confecţionat anume pentru ospeţe *(torus)*.

[2] *Mirmidonii* şi *dolopii* erau populaţii din Tesalia (centrul Greciei continentale) conduse la asediul Troiei de Ahile şi de fiul acestuia, Neoptolem, numit şi Pirus.

www.dacoromanica.ro

zvonul. Înăuntru, în pîntecele lui întunecos, au ascuns în taină viteji, pe care i-au ales prin tragere la sorţi, şi au umplut pînă-n fund marile goluri cu ostaşi înarmaţi. În faţă se află insula atît de cunoscută Tenedos[1], ce înflorise cît timp dăinuise puterea lui Priam; acum nu mai rămăsese însă dintr-însa decît un golf, un adăpost nu tocmai sigur pentru corăbii. De cum ajunseră aici, grecii se pitiră pe ţărmul pustiu, în timp ce noi credeam că plecaseră spre Micena. Întreaga Troie îşi lepădă veşmîntul de jale; se deschiseră porţile; cu toţii doreau să vadă taberele grecilor, cîmpiile pustii şi ţărmul părăsit. Uite, aici fuseseră oştile dolopilor, dincolo îşi întinsese cortul nemilosul Ahile; aci fusese locul corăbiilor, dincolo luptau de obicei oştile. Unii căscau gura la darul făcut fecioarei Minerva, dar care avea să ne aducă pierzania şi se minunau de mărimea calului. Din viclenie, ori că aşa ne-a fost scris, Timete[2] ne îndeamnă numaidecît să-l aducem la zidurile oraşului şi să-l aşezăm în cetăţuie. Capis[3] şi cei chibzuiţi la minte ne sfătuiră însă, dimpotrivă, să aruncăm în mare darul grecilor, pentru că nu putea fi decît o capcană, ori să-l zvîrlim pe foc, ori să-l sfredelim şi să-i cercetăm ascunzişurile pîntecelui. Norodul se împărţi nehotărît în tabere deosebite.

Iată că Laocoon[4] se coborî, înflăcărat, din cetăţuie, urmat de un mare alai şi strigă de departe:

— Oameni buni, ce nebunie v-a apucat? Vă închipuiţi că duşmanii au plecat? Ori credeţi că daru-

[1] Insulă din Marea Egee, la sud de strîmtoarea Dardanele.
[2] *Timete* avea motive să urască pe Priam, din ordinul căruia pieriseră soţia şi fiul său.
[3] Unul din tovarăşii lui Enea purta un nume identic (vezi mai sus); probabil că tocmai acesta este menţionat aci.
[4] Fratele lui Anchise şi unchi al lui Enea, preot al zeului Neptun.

www.dacoromanica.ro

rile grecilor pot fi lipsite de vicleşug ? Aşa-l cunoaşteţi pe Ulise[1] ? Ori în calul ăsta s-au ascuns grecii, ori e vreo unealtă anume făcută împotriva zidurilor noastre ca să ne cerceteze casele şi să tabere deasupra oraşului, ori ascunde alt vicleşug. Nu vă încredeţi în cal, troieni ; orice ar fi, eu mă tem de greci chiar cînd aduc daruri.

Vorbind astfel, îşi înfipse cu putere suliţa în coastele calului şi în pîntecele căptuşit cu scînduri scobite. Ea se opri tremurînd şi, o dată cu izbirea pîntecelui, golurile răsunară, scoţînd un geamăt prelung. Şi dacă nu ne-ar fi fost potrivnice ursitele, şi, dacă nu ni s-ar fi rătăcit minţile, el ne-ar fi înduplecat să sfîşiem cu suliţa ascunzişurile argolice[2] şi Troia ar trăi şi acum, iar voi, mîndre curţi ale lui Priam, aţi sta şi azi în picioare !

Iată însă că nişte ciobani troieni tîrîră cu mare zarvă la rege, legat fedeleş, un tînăr ce le ieşise anume în cale ca să ducă la bun sfîrşit viclenia şi să deschidă Troia grecilor. El se predase de bună voie, încrezător şi pregătit pentru amîndouă : să-şi împlinească vicleşugul ori să piară de o moarte sigură. Tinerimea troiană se îngrămădi de pretutindeni ca să vadă şi se lua la întrecere ca să-şi bată joc de dînsul. Ascultă acum viclenia grecilor şi de la nelegiuirea unuia cunoaşte-i pe toţi ! De îndată ce se opri în mijlocul privirilor tuturor, tulburat, neînarmat, el îşi roti ochii peste mulţimea troienilor, zicînd :

— Vai, în ce ţară sau pe ce mări mi-aş mai putea găsi un adăpost acum şi ce-i mai rămîne de făcut, bietului de mine, de vreme ce nu mai am loc nici la

[1] Regele Itacei, mică insulă de pe ţărmul de sud-vest al Greciei (actualmente *Thiaki).* Fruntaş al armatei greceşti, era cunoscut pentru şiretenia sa.

[2] Adică din Argos, echivalent aci cu întreaga Grecie. Deci argolic este aci grecesc.

www.dacoromanica.ro

greci şi iată că şi troienii supăraţi vor să mă pedepsească cu moartea ?

Tînguirea lui înduioşă sufletele şi toată înverşunarea se potoli. Îl îndemnarăm să ne spună din ce neam se trăgea şi ce ştiri aducea ; să ne spună pe ce-şi întemeia încrederea, cu toate că era în mîinile noastre. După ce-şi veni în fire, din spaimă, el începu astfel :

— Orice mi s-ar putea întîmpla, îţi voi spune, stăpîne, numai adevărul şi nici nu voi tăgădui că sînt de neam grec ; ţi-o mărturisesc chiar de la început. Dacă vitregia soartei a făcut din Sinon [1] un nenorocit, ea n-o să-l facă însă un ticălos şi un mincinos. Poate că ţi-a venit din zvon la ureche numele lui Palamede [2], urmaşul lui Belus, şi slava-i dusă de faimă : după ce l-au învinuit pe nedrept de trădare, pelasgii l-au condamnat, fără vină, la moarte, deoarece se arătase potrivnic războiului, iar acum, cînd nu mai trăieşte, tot ei îl plîng. Sărac şi rudă cu dînsul, tata m-a trimis la el de la începutul războiului ca tovarăş de arme. Cît timp Palamede a stat neatins în scaun şi avea cuvînt în sfaturile căpeteniilor, m-am bucurat şi eu de oarecare nume şi cinste. După ce însă ura făţarnicului Ulise — şi toţi o ştiu — l-a răpus din lumea asta, mîhnit, mi-am tîrît şi eu viaţa în întuneric şi jale, răzvrătit în mine de pacostea ce căzuse peste prietenul nevinovat. Şi nici nu mi-am pus strajă gurii, nebunul de mine ! ci i-am făgăduit că, dacă va

[1] *Sinon* nu apare la Homer şi nici al alt autor grec. Este o creaţie a lui Vergiliu sau este luat dintr-o operă care n-a ajuns pînă la noi.

[2] *Palamede*, fiul lui Nauplius, rege al Eubeei (insulă mare din arhipelagul grecesc), se trăgea din Belus, rege al Egiptului. El demascase pe Ulise, pe cînd acesta încerca să evite participarea la războiul troian, dar, ulterior, fusese învinuit de trădare. Ulise a fabricat probe false şi Palamede a fost ucis de către conducătorii armatei greceşti.

www.dacoromanica.ro

fi să mă întorc biruitor acasă la Argos[1], îl voi răzbuna, așa că am stîrnit prin vorbele mele urgia lui Ulise. Iată obîrșia năpastei ce a dat peste mine; din pricina asta a început el să mă prigonească cu fel de fel de învinuiri și să împrăștie în popor zvonuri în doi peri și, urmărindu-și mortiș ținta, să-și caute arme împotriva mea. Și nici nu s-a lăsat, pînă ce, la urmă, cu ajutorul lui Calchas[2]... Dar ce să mai zgîndărese lucruri dureroase? Ce să vă mai țin cu vorba? Dacă-i priviți la fel pe toți grecii și, dacă vă ajunge să știți că sînt grec, ca să mă pedepsiți — pedepsiți-mă! Nu alta dorește Ulise și Atrizii vă vor fi prea îndatorați!

Neștiind pînă unde merge nelegiuirea și viclenia grecilor, noi ardeam de dorința de a-l întreba de pricina plecării lui. El urmă și, prefăcîndu-se speriat, ne vorbi așa:

— Osteniți de un război atît de lung, de multe ori au voit grecii să părăsească Troia și să se întoarcă acasă — și ce bine ar fi fost să se fi întors! I-au împiedicat însă mereu vifornițele mării și i-a speriat austrul în clipa cînd voiau să plece, dar, mai ales de cînd au înjghebat calul ăsta din scînduri de arțar, s-au pus tunetele să bubuie pe tot întinsul cerului. Mirați, l-au trimis atunci pe Euripil[3] să cerceteze oracolul lui Apolo[4], iar el ne-a adus aceste jalnice cuvinte: „Cu sîngele unei fecioare ați potolit vînturile, ca să porniți spre țărmurile Troiei; numai cu sînge vă veți

[1] Și aci Argos reprezintă denumirea generică pentru întreaga Grecie.

[2] Descendent al lui Apolo, prezicătorul principal al armatelor grecești, interpretul voinței zeilor.

[3] O căpetenie tesaliană, care participa la războiul Troiei.

[4] La Delfi (în centrul Greciei) preoții lui Apolo interpretau bolborosclile unei femei (Pitia) și pretindeau a transmite — în fraze intenționat ambigue — răspunsul zeului la întrebările muritorilor.

www.dacoromanica.ro

putea întoarce, jertfind viaţa unui grec.“ Cînd vorbele astea au ajuns la urechile norodului, toţi au încremenit şi un fior de gheaţă ne-a pătruns pînă-n măduva oaselor ; pe cine-l păştea moartea ? Pe cine cerea Apolo ? Ulise trase atunci cu multă gălăgie pe Calchas în mijlocul mulţimii şi-l întrebă ce jertfă cerea oracolul ? Mulţi îmi preziceau de pe atunci crima nelegiuită a neîntrecutului în viclenie Ulise, şi, în tăcere, bănuiau ce o să se întîmple. Zece zile încheiate Calchas a tăcut şi s-a închis în muţenia lui şi n-a voit să rostească numele cuiva ca să-l dea morţii. Numai cînd l-au biruit stăruinţele zgomotoase ale lui Ulise, el a rupt tăcerea vicleană şi m-a hărăzit altarului. Toţi încuviinţară ; nenorocirea, de care se temea fiecare, o primeau acum cu uşurare, cînd o vedeau căzînd asupra unuia singur. Sosise şi ziua cumplită ; mi se pregăteau cele sfinte : făină sărată şi panglicile în jurul tîmplelor [1]. Mărturisesc că m-am smuls de la moarte şi am rupt lanţurile şi, tiptil, m-am pitulat la vreme de noapte în păpurişul noroios al unui smîrc şi i-am aşteptat să plece, de-ar fi fost să plece. Acum nu mai am nici o nădejde să-mi văd ţara strămoşească, copiii dragi şi tatăl dorit ; pe dînşii îşi vor răzbuna poate grecii fuga mea şi îmi vor plăti vina în sîngele bieţilor de ei. De aceea, în numele zeilor, care ştiu adevărul, în numele neprihănitei dreptăţi, dacă mai e vreo dreptate pe pămînt, te rog, fie-ţi milă de atîtea necazuri şi de un om ce suferă fără vină.

Înduioşaţi de lacrimile lui, noi îi dăruirăm viaţa, ba ne fu chiar milă. Priam porunci numaidecît să-i

[1] Jertfirea unei fiinţe umane era un fapt excepţional, prin care se solicita o favoare importantă din partea zeilor (apare şi la traci, ca şi la geţi). Însă în mod normal se sacrificau animale. Pe creştetul victimei se presăra făină amestecată cu sare ; pe cap se punea o panglică lată.

www.dacoromanica.ro

scoatem cătuşele şi să-i dezlegăm lanţurile grele şi-i grăi cu vorbe prietenoase :

— Oricine ai fi, uită de acum pe grecii pierduţi pentru tine [1] ; al nostru vei fi, dacă îmi vei răspunde cinstit la cele ce te întreb : pentru ce-au ridicat namila asta de cal ? cine-i meşterul ? ce ţel au urmărit ? e vreun dar făcut zeilor ? ori poate vreo unealtă de război ?

Astfel vorbi Priam. Meşter în vicleşuguri şi în prefăcătoria grecilor, Sinon îşi ridică la cer palmele slobode acum de lanţuri :

— Pe voi, stele nemuritoare, şi pe neprihănita voastră sfinţenie ; pe altare şi pe groaznicele scule ale morţii, de care am fugit, pe voi, bentiţe ale zeilor, pe care le-am purtat ca jertfă, vă iau martori că mi-i îngăduit să rup legile sfinte ce mă leagă de greci, că mi-i îngăduit să-i urăsc şi să le dau în vileag toate tainele ; nu mă mai leagă nici o datorie către ţara mea. Să-ţi împlineşti numai şi tu făgăduiala şi, dacă vă voi ajuta să scăpaţi Troia, spunîndu-vă adevărul şi destăinuindu-vă lucruri însemnate, să te ţii de cuvînt. Toată nădejdea grecilor şi încrederea în războiul, pe care l-au pornit, a fost în sprijinul Minervei. Din clipa însă în care nelegiuitul Diomede şi Ulise, născocitorul tuturor ticăloşiilor, s-au pus să răpească din templul sfînt statuia zeiţei [2], au omorît paznicii cetăţii şi au înşfăcat-o, cutezînd să pîngărească cu mîinile lor pline de sînge bentiţele fecioarei [3] — din clipa

[1] Sînt cuvinte utilizate de un roman şi nu de un troian. Generalii romani spuneau transfugului „oricine ai fi, vei fi al nostru". Caracterul profund roman al poemului este atestat şi prin acest fapt.

[2] Ulise şi Diomede au furat într-o noapte din templul troian al Minervei *Palladium*, statuia zeiţei, de care se spunea că depinde destinul cetăţii.

[3] Vergiliu se referă la panglicile care înconjurau capul statuii Minervei.

www.dacoromanica.ro

aceea au început să scadă şi să dea îndărăt speranţele grecilor şi, părăsiţi de zeiţă, să le slăbească puterile. Şi că i-a părăsit, Tritonia[1] le-a arătat-o prin semne sigure. Abia i-au aşezat statuia în tabără şi i s-au şi aprins flăcări în ochii aţintiţi spre noi; o sudoare sărată i-a scăldat tot trupul şi, minune mai mare, de trei ori s-a ridicat de la pămînt, clătinîndu-şi scutul şi tremurîndu-şi lancea. Calchas ne-a sfătuit îndată să încercăm să fugim pe mare, deoarece zidurile Troiei nu vor putea fi dărîmate cu armele, dacă grecii nu-şi vor lua din nou ocrotirea zeilor la Argos şi dacă nu vor aduce îndărăt statuia, pe care o şi trecuseră peste mare în scobitele lor corăbii. Şi acum că au plecat ajutaţi de vînt în ţara lor, au făcut-o doar ca să pregătească alt război şi să capete sprijinul zeilor ca să treacă apoi din nou marea şi să cadă asupra voastră, pe neaşteptate; aşa le-a tălmăcit Calchas voinţa zeilor. Şi tot din îndemnul lui, ca să potolească pe zeiţă, în locul statuii au înălţat calul ăsta pentru a-şi ispăşi nelegiuita lor faptă. Calchas ne-a îndemnat însă să înjghebăm o namilă atît de mare din scînduri de stejar şi s-o înălţăm pînă la cer ca să nu poată încăpea pe porţi şi să nu fie dusă în cetate, ca nu cumva să ocrotească poporul cu aceeaşi credinţă. Căci, dacă vor pîngări mîinile voastre darul Minervei — întoarcă-se mai degrabă piaza rea împotriva lui Calchas — o mare pacoste are să lovească împărăţia lui Priam şi pe troieni; dacă însă, dimpotrivă, veţi sui calul în oraş chiar cu mîinile voastre, la rîndul ei, Asia are să pornească cu război împotriva Greciei; iată ursita ce aşteaptă pe nepoţii voştri!

[1] Unul din supranumele purtate de Minerva, născută pe ţărmurile lacului Tritonis din Libia. Numele lacului poate fi apropiat de numele zeului-peşte, Triton.

www.dacoromanica.ro

Numai cu astfel de momeli şi prin vicleşugurile lui Sinon, noi am dat crezare celor spuse de dînsul, aşa că, după ce nu ne-au înfrînt nici Diomede, nici Ahile din Larissa[1], nici zece ani de lupte, nici o mie de corăbii, ne-au biruit minciunile şi lacrimile prefăcute ale grecului ăsta.

În clipa aceasta o minune şi mai înfiorătoare ni se arătă bieţilor de noi şi ne tulbură sufletele luate pe neaşteptate. Laocoon, preotul ales prin sorţ al lui Neptun, îi aducea tocmai ca jertfă un taur pe altar. Iată însă că, deodată — mi-i groază numai cînd mă gîndesc — doi şerpi porniră din Tenedos pe marea liniştită, se aşternură pe valuri în rotocoale uriaşe şi se îndreptară unul lîngă altul spre ţărm. Piepturile li se ridicau dintre talazuri, iar creştetele sîngerii li se înălţau peste unde; partea dindărăt a trupului lovea uşor apa, iar spinarea li se încovoia în inele uriaşe. Marea vîjîia spumegînd; iată-i acum pe ţărm, cu ochii înflăcăraţi de sînge şi de foc, lingîndu-şi cu limbile ce fremătau gurile şuierătoare. Înspăimîntaţi, o luarăm cu toţii la fugă. Dar ei porniră drept spre Laocoon; lunecînd mai întîi în jurul trupurilor celor doi copilaşi, şerpii îi încolăciră muşcînd din carnea nenorociţilor. Mai pe urmă îl înşfăcară şi pe Laocoon, ce sărise cu o armă în ajutor şi-l încătuşară în cercuri straşnice. După ce-i cuprinseră mijlocul de două ori şi-i trecură de două ori spinarea solzoasă în jurul gîtului, îşi înălţară pe deasupra capetele şi lungile lor gîtlejuri. Murdărit pe bentiţe cu bale şi puroi negru, Laocoon căută să-şi desfacă nodurile cu mîinile, umplînd văzduhul de răcnete cumplite, ca mugetele taurului rănit cînd fuge de altar şi-şi scutură de pe grumaz securea rău împlîntată. Şerpii se tîrîră apoi

[1] Oraş din Tesalia, în centrul Greciei. Însă, în realitate, Ahile provenea din Ftia.

www.dacoromanica.ro

pînă sus la templu, şi se îndreptară spre altarul nemiloasei Minerva, unde se ascunseră sub picioarele zeiţei şi sub bolta scutului ei.

O nouă spaimă cuprinse atunci sufletele înfricoşate ale privitorilor : cu toţii spuneau că Laocoon şi-a ispăşit pe bună dreptate fărădelegea, deoarece pîngărise cu suliţa calul sfînt, şi-i înfipsese în trup vîrful blestemat.

Ei strigau că trebuie să ducem numaidecît chipul de lemn în templul zeilor şi să ne rugăm de sprijinul lor. Sparserăm de aceea zidurile şi-i deschiserăm drum printre ele. Cu toţii se aşternură pe lucru ; unii îi puseră pe sub picioare tăvălugi ca să lunece, alţii îi trecură pe după gît funii de cînepă. Unealta blestemată urcă astfel peste ziduri plină de ostaşi ; copiii şi fecioarele cîntau imnuri sfinte şi erau bucuroşi să atingă funia cu mîna. Ea înaintă pînă ce alunecă, ameninţătoare, în inima oraşului. O, patrie, o, Ilion, lăcaş al zeilor, şi voi, ziduri troiene, vestite în războaie, de patru ori s-a oprit în pragul porţii cetăţuiei, şi de patru ori au zăngănit armele înăuntrul pîntecelui. Uituci şi orbiţi de nebunie, noi zorirăm totuşi şi aşezarăm namila blestemată în cetăţuia sfîntă. În clipa asta, Casandra[1] îşi deschise gura şi ne vesti soarta ce ne aştepta, dar Apolo îi menise să nu fie niciodată crezută de troieni. Iar noi, bieţii, pentru care ziua asta era cea din urmă, am împodobit oraşul cu ghirlande ca în zi de sărbătoare.

În vremea aceasta cerul se învîrti şi noaptea se ridică din ocean[2] şi înfăşură în umbra-i uriaşă pămîntul şi cerul şi vicleşugurile grecilor. Risipiţi pe acasă, troienii se liniştiră ; somnul le amorţi trupurile ostenite, în timp ce oştirea grecească porni de la Tenedos

[1] Fiica lui Priam care avea darul profeţiilor.

[2] Romanii credeau că luna se ridică din ocean. Ei considerau Pămîntul ca centru al Universului.

www.dacoromanica.ro

în corăbiile înşiruite în tăcerea nopţii sub privirea prietenoasă a lunii şi se îndreptă spre ţărmul cunoscut. Iată că vasul regelui Agamemnon înălţă un semn luminos; ocrotit de voinţa zeilor duşmănoşi, Sinon deschise pe furiş ascunzătoarea de brad şi dădu drumul grecilor închişi în pîntecele ei. Calul îi scoase vraişte la lumină şi, astfel, voioşi, se iviră din bolta lemnului şi se lăsară jos pe funie căpeteniile, Tesandru şi Stenelus, şi crudul Ulise, şi Acamas, şi Toas, şi Neoptolem, nepotul lui Peleu, şi, printre cei dintîi, Mahaon, şi Menelau şi însuşi Epeos, meşterul capcanei [1]. Ei năvăliră în cetatea îngropată în somn şi beţie; uciseră străjile şi, deschizînd porţile, primiră pe ceilalţi tovarăşi cu care se strînseră în cete înţelese de mai înainte.

Era tocmai ceasul, cînd, strecurîndu-se ca un har al zeilor, începe somnul dintîi al bieţilor oameni. Şi iată că în vis mi se păru că-l văd pe Hector, mîhnit, vărsînd şiroaie de lacrimi, întocmai ca odinioară, tîrît de car, negru de pulbere însîngerată, cu picioarele umflate, prin care era trecută o curea... Vai, în ce hal se afla! cît era de departe de viteazul ce s-a întors îmbrăcat cu armele lui Ahile ori după ce a împroşcat foc în corăbiile grecilor! Avea o barbă murdară, cu pletele năclăite în sînge, plin de puzderie de răni primite în jurul zidurilor. Izbucnind în plîns, mi s-a părut că eu însumi l-am strigat cu aceste cuvinte mîhnite:

[1] Tesandru şi Acamas erau fiii lui Teseu, celebrul rege al Atenei, ucigaşul Minotaurului şi tatăl lui Hipolit. Ei nu sînt menţionaţi în eposul homeric, spre deosebire de ceilalţi luptători aci menţionaţi. Stenelus conducea carul de luptă al lui Diomede, Toas era căpetenie a etolienilor (locuiau în vestul Greciei), Mahaon era fiul lui Esculap, iscusit ca şi tatăl său în arta medicală. Epeos, inspirat de Minerva, construise calul de lemn. Ca fiu al lui Ahile, Neoptolem era nepotul lui Peleu.

www.dacoromanica.ro

— O, tu, fală a Dardaniei [1], o, nădejde a teucrilor, de ce ai întîrziat pînă acum? De pe ce tărîmuri soseşti, multaşteptatule Hector! Cît de istovit te vedem astăzi, după moartea atîtor viteji ai tăi, după atîtea chinuri ce au sleit Troia şi pe apărătorii ei! Ce întîmplare nenorocită ţi-a sluţit seninul tău chip? De ce mi-a fost dat să văd rănile astea?

Dar el nu mi-a răspuns nimic şi nici nu s-a oprit la întrebările-mi deşarte, ci a scos doar un geamăt jalnic din fundul inimii.

— Fiu al zeiţei, fugi şi scapă şi pe ai tăi din flăcări; duşmanul a pus mîna pe cetate. Troia se prăbuşeşte din culmea înălţimii ei. Ne-am făcut datoria faţă de ţară şi de Priam; dacă Troia ar fi putut fi apărată cu braţul, încă de mult ar fi fost mîntuită de braţul meu. Ea îţi încredinţează vasele sfinte şi penaţii ei; ia-i ca tovarăşi ai ursitei tale şi caută-le un adăpost, pe care ai să-l înalţi odată pentru dînşii, după ce vei fi pribegit pe multe mări.

Astfel vorbi şi chiar cu mîinile lui îmi aduse din altarul tăinuit chipul Vestei împodobit cu bentiţe şi focul veşnic. În oraş izbucni însă din ce în ce mai mult strigăt de jale şi, deşi locuinţa tatălui meu Anchise se afla mai la o parte, înconjurată de copaci, zgomotele se limpezeau şi zăngănitul armelor se apropia mereu. Sării din pat, mă urcai pe vîrful acoperişului şi stătui cu urechile ciulite. Cînd focul bătut de vînturi năprasnice se dezlănţuie prin lanuri, ori cînd, umflat de apele muntelui, rîul pustieşte ogoarele, culcă la pămînt semănăturile bogate, truda boilor, şi tîrăşte cu el la vale pădurile, auzind zgomotul din vîrful unei stînci, ciobanul, neştiutor, ascultă încremenit: aşa stăteam şi eu şi ascultam. Numai atunci s-a văzut cît preţuieşte buna credinţă a grecilor şi li

[1] Ţara dardanilor, adică a troienilor.

www.dacoromanica.ro

s-a dat pe față viclenia. Mistuit de foc, palatul lui Deifob [1] se și prefăcuse într-un morman de ruine; casa de alături a lui Ucalegon se aprinsese și ea; strîmtoarea lui Sigeu [2] se lumină pînă departe. Izbucniră strigăte de oameni și zgomote de trîmbițe. Înnebunit, pusei mîna pe arme, fără să-mi dau seama ce aș putea face cu ele. Ardeam însă de dorința de a strînge la luptă o ceată de viteji pentru a alerga cu ei în apărarea cetățuiei. Turbarea și mînia mă scoaseră din minți; un singur gînd mă stăpînea, că e frumos să lupți și să mori. Scăpat printre săgețile grecilor, iată însă că Pantus, fiul lui Otris, preot al templului lui Apolo din cetățuie venea spre casa tatălui meu, în goană nebună, și ducea într-o mînă vasele sfinte, chipurile zeilor învinși, iar cu cealaltă își tîra nepoțelul.

— Cum merge lupta, Pante? mai sîntem stăpîni pe cetățuie?

Abia rostii cuvintele astea, cînd el îmi răspunse gemînd:

— A sosit ziua din urmă și ceasul de apoi al Troiei. Nu mai sînt troieni, nu mai e Troia și marea lor slavă! Nemilosul Iupiter le-a trecut pe toate grecilor; în orașul aprins ei stăpînesc. Namila de cal urcată în inima cetății varsă ostași și Sinon biruitor lățește cu o torță incendiul și-și bate joc de noi. Pe porțile larg deschise sosesc alții cu miile, cîți parcă n-au venit din marea Micenă, iar alții se ațin pe ulițele înguste ca să taie calea fugarilor; stau cu săbiile de fier scoase din teacă, cu vîrful strălucitor, gata

[1] Unul din fii lui Priam. După moartea lui Paris o luase în căsătorie pe Elena. Îl vom regăsi mai jos (cartea VI) în timpul călătoriei lui Enea în Infern.

[2] Golful lui Sigeu se afla la nord-est de Troia, în apropierea intrării în Helespont (Dardanele).

www.dacoromanica.ro

de măcel. Numai străjerii porţilor mai încearcă să lupte şi se împotrivesc în luptă oarbă.

Aţîţat de aceste cuvinte ale lui Pantus şi de voinţa zeilor, mă repezii printre flăcări şi în încăierare, acolo unde mă chema cumplitul duh al războiului şi freamătul şi zgomotul ce se înălţau în văzduh. Mi se adăugară ca tovarăşi Rifeu şi viteazul Epitus, ce-mi ieşiseră înainte pe lună, şi Hipanis şi Dimas ; se mai strînse pe lîngă noi şi tînărul Corebus, fiul lui Migdon [1]. Aprins de o dragoste nebună pentru Casandra, el tocmai sosise în zilele acelea la Troia şi ca viitor ginere aducea ajutor lui Priam şi troienilor. Bietul n-a voit să asculte de îndemnurile logodnicei lui care ştia viitorul.

Cînd îi văzui strînşi la un loc, gata de luptă, le mai strigai şi eu :

— Tinerilor, zadarnică vi-i bărbăţia ; dacă doriţi să mă urmaţi în cea din urmă încercare, să ştiţi că nu-i nici un sorţ de izbîndă. Zeii, în mîna cărora stătea puterea noastră, s-au dus cu toţii, şi şi-au părăsit templele şi altarele [2]; voi săriţi în ajutorul unui oraş ars ; să ne aruncăm în mijlocul prăpădului şi să murim. O singură scăpare mai au învinşii : să nu nădăjduiască nici o scăpare.

Prin aceste cuvinte, sufletele tinerilor se înflăcărară. Apoi, ca nişte lupi prădalnici, pe care foamea turbată îi scoate orbeşte în bezna nopţii, şi pe care-i aşteaptă puii cu gîtlejurile arse, răzbirăm printre oştile duşmanilor la o moarte sigură şi merserăm

[1] Rege al Frigiei.

[2] Anticii considerau că o cetate nu poate fi cucerită decît dacă zeii ocrotitori o părăsiseră. Generalii romani citeau, uneori, în faţa unei cetăţi asediate o formulă, care avea puterea să atragă zeii cetăţii şi să-i facă să părăsească oraşul. Dar, desigur, în vremea lui Vergiliu asemenea credinţe nu mai aveau decît valoarea unui ciudat obicei străvechi.

www.dacoromanica.ro

spre mijlocul oraşului. Noaptea deasă ne învălui în umbrele ei. Cine ar putea zugrăvi în cuvinte măcelul şi prăpădul nopţii aceleia, ori ar putea jeli îndeajuns atîtea suferinţe ? Se prăbuşea străvechiul oraş care a stăpînit atîţia ani ; pe uliţe, ici şi colo, prin case şi pragurile templelor sfinte, stăteau aruncate leşuri neînsufleţite ; şi nu numai troienii plăteau tributul sîngelui ; vitejia se trezea uneori în inimile învinşilor şi biruitorii greci cădeau şi ei. Pretutindeni jale sfîşietoare, pretutindeni groază, şi peste tot rînjetul cu mii de feţe al morţii. Androgeu [1] ne ieşi cel dintîi în cale, cu mare alai de greci ; el nu ne recunoscu, ci ne luă drept fraţi de arme şi ne întîmpină cu vorbe prietenești :

— Grăbiţi-vă, băieţi ; ce-i lenea asta pe voi ? Alţii jefuiesc Troia în flăcări şi o cară cu ei, pe cînd voi abia acum vă scoborîţi din corăbii.

Dar nu isprăvi bine şi, după răspunsurile ce-i treziră bănuieli simţi că nimerise în mijlocul duşmanilor. Înăbuşindu-şi glasul, se trase atunci uluit un pas îndărăt. Întocmai ca omul care a călcat fără veste, cu pasul îndesat, într-un mărăciniş un şarpe şi, speriat, o ia la goană, cînd îl vede cum se ridică furios, cu gîtul umflat, aşa se sperie şi Androgeu cînd ne văzu şi o luă la fugă. Noi îi înconjurarăm pe greci în rînduri strînse. Cum nu cunoşteau locurile şi nu mai puteau de frică, îi culcarăm la pămînt. Norocul zîmbi celei dintîi ciocniri. Nemaiputînd de bucurie şi prinzînd inimă, Corebus zise atunci :

— Să urmăm, prieteni, calea mîntuirii, pe care ne-a arătat-o întîia izbîndă : norocul ni s-a dovedit prielnic. Să ne schimbăm scuturile şi să ne punem însemnele grecilor : viclenie ori vitejie, cine mai caută cînd e vorba de duşmani ? Chiar ei au să ne dea armele.

[1] Unul dintre conducătorii armatei greceşti.

www.dacoromanica.ro

Astfel vorbi şi îşi puse coiful cu canaf şi scutul frumos împodobit al lui Androgeu şi îşi prinse la şold sabia greacă. Rifeu şi chiar şi Dimas şi întreaga tinerime îi urmară bucuroşi pilda ; fiecare se înarmă cu armele de curînd cucerite. Merserăm amestecaţi cu grecii, deşi nu aveam nici un zeu de partea noastră ; ne încăierarăm şi dădurăm multe lupte prin noaptea oarbă ; şi pe mulţi greci îi trimiserăm în Orcus [1]. Unii fugeau la corăbii şi îşi căutau scăparea la ţărm ; de teamă, alţii se urcau din nou în cal şi se ascundeau la adăpostul cunoscut al pîntecelui lui. Dar nimeni nu trebuie să-şi pună nădejdea, cînd zeii sînt potrivnici. Iată că ni se arătă deodată Casandra, fiica lui Priam, tîrîtă de păr din templul Minervei. În zadar îşi înălţa ea spre cer ochii în vîlvătăi, deoarece plăpîndele-i mîini îi erau încătuşate în lanţuri. Scos din minte, Corebus nu mai putu răbda priveliştea şi, hotărît să piară, se aruncă în gloata duşmanilor. Îl urmarăm cu toţii şi ne năpustirăm în rînduri strînse. Furăm însă copleşiţi de pe acoperişul templului de săgeţile fraţilor noştri înşelaţi de înfăţişarea armelor şi de coifurile greceşti ; se născu atunci un jalnic măcel. Cu un strigăt de mînie pentru că li se răpise fecioara, grecii se adunară din toate părţile şi se năpustiră, năprasnicul Aiax, amîndoi Atrizii şi întreaga oaste a dolopilor, întocmai ca vînturile ce se ciocnesc cînd se dezlănţuie furtuna, de vîjîie pădurile, şi Zefirul şi Notus şi Eurus [2] mîndru de carul Aurorii şi înspumatul Nereu [3], ce izbeşte şi răscoleşte cu furca lui pînă în fund apele mării. Răsăriră şi cei pe care prin umbra deasă a nopţii îi

[1] Un vechi zeu roman al infernului şi al morţii. În acelaşi timp, infernul însuşi era numit Orcus, după numele zeului.

[2] Mitologia înfăţişa vînturile străbătînd văzduhul pe care de luptă. Eurus venea de pe meleagurile Aurorii.

[3] Un zeu al mărilor, tatăl nereidelor, reprezentat în mitologie ca un bătrîn.

www.dacoromanica.ro

împrăştiaserăm prin tot oraşul ; ei ne recunoscură scuturile şi armele mincinoase şi atraseră luarea-aminte a celorlalţi asupra graiului nostru deosebit. Pe dată furăm copleşiţi de număr ; şi, lovit de mîna lui Peneleu, Corebus căzu numaidecît la altarul Minervei ; căzu şi Rifeu, omul cel mai drept [1] dintre troieni şi slujitorul preacredincios al adevărului : zeilor li s-a părut însă altfel. Pieriră şi Hipanis şi Dimas, străpunşi chiar de tovarăşii lor. Nici pe tine, Pante, nu te-a putut scăpa de la moarte, nici marea ta credinţă, nici bentiţa sfîntă a lui Apolo. Cenuşă a Troiei, rug al neamului meu, vă iau martori că în clipa căderii voastre nu m-am ferit nici de armele duşmanului, nici de primejdii şi, dacă mi-ar fi fost scris, aş fi meritat să cad ucis de mîinile grecilor. Ne-am smuls la urmă din încăierare, Ifitus, Pelias şi cu mine ; Ifitus, îngreuiat de vîrstă, iar Pelias, şchiopătînd din pricina unei răni primite de la Ulise. Strigăte ne chemară însă spre curţile lui Priam, unde dădurăm peste o năprasnică luptă, ca şi cum tot războiul s-ar fi strîns acolo şi ca şi cum nimeni n-ar fi pierit aiurea în oraş ; atît era încăierarea de mare, atît de năvalnic se repezeau grecii asupra palatului, izbindu-i pragul de la adăpostul scuturilor. Lipiseră scările de ziduri şi le sprijiniseră pe trepte, chiar în faţa uşilor ; cu stînga grecii se apărau cu pavezele împotriva suliţelor noastre, iar cu dreapta se agăţau de acoperiş ; la rîndul lor, troienii prăvăleau peste dînşii turnurile şi ţiglele caselor. Văzînd că totul se sfîrşise, ei se pregăteau să se apere din pragul morţii cu tot ce le venea înainte : aruncară de aceea asupra lor şi grinzile aurite, podoabele curţilor strămoşilor noştri ; cu săbiile scoase, alţii făceau zid de apărare

[1] Acest elogiu al lui Rifeu a determinat pe marele poet italian Dante să aşeze acest personaj printre cei drepţi în *Paradisul* său.

www.dacoromanica.ro

în rînduri strînse în dosul uşilor. Însufleţit din nou, mă hotărîi să alerg în ajutorul curţilor lui Priam, să dau sprijin luptătorilor şi să sporesc puterile învinşilor.

Era o intrare printr-o uşă tainică ce lega ca un coridor deosebitele părţi ale casei lui Priam, pe unde, în vremurile bune, obişnuia Andromaca[1] să vină neînsoţită la socri şi să le aducă pe micul Astianax[2]. Pe acolo răzbătui pînă pe acoperiş, de pe care bieţii troieni aruncau zadarnic săgeţi. La margine se afla un turn cu vîrful înălţat pînă la cer, de unde se vedea întreaga Troie şi corăbiile şi tabăra grecilor. Scurmîndu-l de jur împrejur cu pîrghii de fier, în încheieturile şubrede ale caturilor de sus, îl smulseserăm din temelie şi-l îmbrîncirăm ; el lunecă pe neaşteptate, se prăvăli cu zgomot şi căzu peste capetele grecilor...

Alţii sosiră însă în loc, peste care căzură la fel bolovani şi tot felul de arme.

În faţa tindei, chiar în prag, se arătă Pirus, ale cărui arme îţi luau ochii de scînteierea aramei, întocmai ca o viperă, care, după ce şi-a petrecut iarna sub pămînt, ghiftuită de ierburi otrăvitoare[3], năpîrlită şi strălucitoare de tinereţe, îşi rostogoleşte acum inelele lucii şi îşi înalţă pieptul drept spre soare, mişcîndu-şi în gură limba cu trei vîrfuri. Împreună cu dînsul uriaşul Perifas, şi purtătorul de arme Automedon, ce fusese odinioară conducătorul cailor lui Ahile, şi toată tinerimea din Sciros[4] veniră şi aruncară flăcări pe

[1] Soţia lui Hector şi deci nora lui Priam. A ajuns ulterior sclava lui Neoptolem.

[2] Copilul lui Hector şi al Andromacăi.

[3] Romanii credeau că veninul şerpilor se datoreşte ierburilor otrăvitoare, pe care aceştia le-ar fi mîncat.

[4] Pirus fusese crescut de mama sa Deidamia în insula Sciros, din Marea Egee, pe lîngă bunicul său, Licomede. După moartea tatălui său Ahile, venise la Troia împreună cu mulţi războinici din această insulă.

www.dacoromanica.ro

acoperiş. Punînd mîna pe o secure cu două tăişuri Pirus se repezi în fruntea tuturor asupra pragurilor puternice şi smulse canaturile din uşorii de aramă ; tăind apoi una din bîrne, el găuri lemnul puternic şi deschise o largă fereastră, prin care se zări înăuntrul palatului şi se arătară lungile coridoare ; se văzură şi tainicele lăcaşuri ale lui Priam şi ale vechilor noştri regi şi, în prag, străjile ce-l păzeau.

Curţile răsunau încă de gemete şi de jalnică larmă şi pînă în fund bolţile vuiau de bocete de femei ; strigătele se înălţau pînă la stelele de aur. Mamele îngrozite rătăceau prin odăi, îmbrăţişau uşile şi le sărutau. Pirus dădu buzna cu bărbăţia moştenită de la tatăl său. Nici drugii uşii şi nici chiar paznicii nu-l mai puteau opri ; sub loviturile înteţite ale berbecului, uşa se nărui şi, scoase din ţîţîni, căzură şi canaturile. Grecii îşi făcură drumul cu de-a sila, răzbiră năvalnic şi, trecînd pragurile, măcelăriră pe cei întîlniţi în cale, iar încăperile le umplură peste tot cu ostaşi ; nici puhoiul nu se avîntă cu atîta furie, cînd îşi iese din matcă rupînd zăgazurile, doboară cu valurile lui tot ce i se pune în cale, se revarsă umflat peste ogoare şi tîrăşte pe tot întinsul cîmpiei staulele şi turmele. Am văzut cu ochii mei în pragul palatului pe Neoptolem, scos din minţi de atîta măcel, împreună cu cei doi Atrizi, am văzut şi pe Hecuba [1] şi pe cele o sută de nurori şi pe Priam pîngărind cu sîngele lui focurile de pe altare, pe care chiar el le sfinţise. Cele cinzeci de iatacuri, făgăduitoare de mîndri nepoţi, şi uşile, falnic împodobite cu aurul răpit de la barbari, se prăbuşiră ; pe unde nu răzbătuse focul erau stăpîni grecii.

[1] Soţia lui Priam. Avea 50 de fii şi 50 de fiice. (Vergiliu numeşte aci nurori şi pe fetele Hecubei.) Locuiau toţi în acelaşi palat.

www.dacoromanica.ro

Poate dorești să afli și soarta lui Priam.

Cînd își văzu cetatea cucerită, ușile palatului zdrobite și pe dușman năvălind înăuntru, bătrînul își puse zadarnic pe umerii gîrboviți de bătrînețe armele, de care se dezvățase de mult, se încinse cu sabia-i nefolositoare și se aruncă în vălmășagul dușmanilor ca să moară. În mijlocul curților, sub cerul liber se afla un mare altar : lîngă el un dafin străvechi atîrna deasupra altarului acoperind sub umbra-i penații. Ca niște porumbițe gonite de neagra furtună, Hecuba și fiicele ei ședeau îngrămădite în jurul altarului și îmbrățișau zadarnic statuile zeilor. Cînd zări pe Priam, acoperit cu armele lui din tinerețe, ea îi strigă :

— Bietul meu bărbat, ce gînd rău te-a pus să te încingi cu astfel de arme ? Și încotro te avînți ? Nu e nevoie acum de așa ajutor și de apărători ca tine, nici chiar de Hector al meu, dacă ar mai trăi. Vino repede aici lîngă mine : altarul ăsta ne va scăpa pe toți, ori vom muri de-a valma împreună.

Iată însă că Polites, unul din fii lui Priam, scăpat de loviturile ucigătoare ale lui Pirus, fugea printre săgeți, printre dușmani, prin lungile săli boltite și, rănit, își căuta un adăpost prin încăperile goale. Voind să-i dea lovitura de moarte, înfierbîntat, Pirus îl urmări și era mai-mai să pună mîna pe dînsul și să-l încolțească cu sulița, cînd, ajuns în fața părinților, Polites căzu și-și dădu duhul în valuri de sînge. Deși-l aștepta moartea și pe dînsul, Priam nu se mai putu stăpîni, ci se lăsă în voia mîniei, strigîndu-i :

— Pentru ticăloșia și pentru îndrăzneala ta, să-ți mulțumească zeii după vrednicie (dacă mai e în cer o dreptate ce ține seamă de toate astea) și să-ți dea răsplata cuvenită, ție, care ai făcut să văd cu ochii pieirea copilului meu și ai pîngărit privirea unui pă-

www.dacoromanica.ro

rinte cu o astfel de moarte! Nici chiar Ahile, din care minți că te tragi, nu s-a purtat așa cu dușmanul său Priam; el a cinstit dreptul celui ce se roagă și mi-a dat înapoi cadavrul lui Hector, pentru a-l îngropa, și m-a lăsat să mă întorc în cetatea mea.

Așa grăi bătrînul și aruncă o lance neputincioasă pe care arama scutului o respinse pe dată cu zgomot surd, rămînînd asfel atîrnată în căptușeala lui. Pirus îi răspunse:

— Du-te de aceea ca sol din parte-mi și spune-le toate astea tatălui meu Ahile. Nu uita să-i povestești groaznicele mele fapte și că Neoptolem s-a ticăloșit. Acum însă mori.

Rostind aceste cuvinte, îl trase pînă în altar pe bătrînul ce tremura și luneca în balta de sînge a fiului său; cu stînga îl înșfăcă și cu dreapta scoase de la șold sabia strălucitoare și i-o înfipse pînă-n mîner. Iată sfîrșitul lui Priam, sortit să moară în mijlocul Troiei în flăcări și al ruinelor Pergamului, el, stăpînitorul de altădată al Asiei, falnic prin atîtea ținuturi și noroade. Trunchiul lui uriaș zace acum pe țărm, cu capul tăiat din umeri, un leș de nerecunoscut.

Atunci pentru întîiași dată mă apucă o strașnică groază; rămăsei înmărmurit cînd văzui pe bătrînul rege dîndu-și duhul în crunte chinuri și îmi veni înaintea ochilor icoana iubitului meu tată; mi se arătă Creusa [1] părăsită, casa jefuită și primejdiile ce-l amenințau pe micul Iulus. Mă uitai îndărăt să văd cîți tovarăși mi-au mai rămas. Sleiți, cu toți mă părăsiseră; unii săriseră la pămînt sau, istoviți, se aruncaseră în mijlocul flăcărilor.

[1] Fiica lui Priam, soția lui Enea și mama lui Iulus.

www.dacoromanica.ro

Rămăsesem singur şi, cum rătăceam şi îmi preumblam ochii pretutindeni la lumina orbitoare a flăcărilor, iată că zării pe pragul templului Vestei pe Elena ascunsă într-un loc tainic. Temîndu-se şi de duşmănia troienilor, din pricina dărîmării oraşului, şi de răzbunarea grecilor, şi de mînia soţului părăsit[1], blestem al Troiei şi în acelaşi timp şi al patriei ei, se pitulase lîngă altar. Sufletul mi se aprinse, mînia mă îndemna să răzbun pieirea patriei şi să pedepsesc pe vinovată. Va să zică, ea se va întoarce nevătămată la Sparta şi în strămoşeasca Micenă şi va păşi ca o regină, dusă cu alai, şi îşi va vedea bărbatul, palatul, părinţii şi copiii, însoţită de femei troiene şi de robi frigieni. Priam a murit de sabie ! Troia a pierit de foc. Ţărmul dardan a fost de atîtea ori stropit de sînge ! Ei, nu ; nu se va întîmpla aşa ; şi deşi nu-i vreo ispravă de a pedepsi o femeie şi biruinţa nu aduce nici o cinste, voi fi proslăvit totuşi că am stîrpit o pacoste, şi că am pedepsit o vinovată şi mă voi bucura că mi-am potolit setea răzbunării şi am împăcat cenuşa alor mei.

Astfel de gînduri îmi treceau prin minte şi era cît pe ce să mă reped mînios, cînd deodată mi se arătă dinaintea ochilor maică-mea, mai limpede ca oricînd şi strălucind în întuneric într-o lumină curată ca o adevărată zeiţă, frumoasă şi mîndră, aşa cum obişnuieşte să se arate numai zeilor. Apucîndu-mă cu dreapta, ea mă opri şi mai adause aceste cuvinte din gura-i trandafirie :

— Ce durere atît de mare îţi răscoleşte, fiule, mînia-ţi nepotolită ? Pentru ce ţi-ai pierdut cumpătul ? Ce ţi s-a făcut dragostea pentru mine ? Mai bine te-ai duce să vezi unde ai lăsat pe Anchise, împovărat de ani, dacă-ţi mai trăieşte încă soţia

[1] Menelau.

www.dacoromanica.ro

Creusa şi micul Ascaniu. Cetele grecilor îi încolţesc din toate părţile şi, dacă nu m-aş îngriji eu de dînşii, i-ar fi mistuit flăcările şi i-ar fi doborît sabia duşmană. Nu frumuseţea vrăjmaşă a lacedemonienei [1], nici vina lui Paris, cum crezi tu, ci nemilostivirea zeilor a prăbuşit împărăţia asta şi a năruit Troia din culmea slavei ei. Uită-te, căci am să dau la o parte norul ce-ţi întunecă privirea muritoare ca o perdea lăsată pe ochi şi-ţi pluteşte în juru-ţi ca o umedă ceaţă ; nu te teme de poruncile maicei tale şi nu te feri de a-i asculta poveţele. Colo, unde vezi mormane de ruini şi de bolovani peste bolovani, şi valuri de fum şi de praf, cu uriaşa lui furcă Neptun zguduie zidurile din temelie şi răstoarnă întreaga cetate din adîncuri. Dincolo, neînduplecata Iunonă stă la porţile scheene [2] şi, încinsă cu sabia, cheamă furioasă din corăbii oştile greceşti. Priveşte : strălucind în mijlocul unui nor şi înarmată cu înspăimîntătoarea-i Gorgonă [3], Minerva stă pe vîrful cetăţuiei. Chiar Iupiter le dă grecilor vitejie şi puteri noi : tot el aţîţă pe zei împotriva troienilor. Fugi, fiule, şi pune capăt luptei. Voi fi pururi lîngă tine şi te voi duce neatins pe pragul casei tale părinteşti.

Zise şi se şterse în umbra deasă a nopţii. Zării atunci chipurile încruntate şi umbrele mari ale zeilor duşmani ai Troiei. În clipa aceea văzui cum se mistuia în flăcări Ilionul şi se prăbuşea din temelie Troia

[1] Adică a Elenei, fosta soţie a lui Menelau, regele Spartei, cetate numită şi Lacedemona.

[2] Porţile scheene ale Troiei dădeau în acea parte a cîmpiei unde se găsea tabăra grecilor. În greceşte *skaios* (de unde vine denumirea porţilor) înseamna „stîng".

[3] Pe scutul Minervei se afla chipul Gorgonei (numită şi Medusa), monstru marin ucis de eroul Perseu, ajutat de zeiţă, şi transformat ulterior în emblema ei.

www.dacoromanica.ro

lui Neptun [1] ca un frasin bătrîn de pe creştetul munţilor ; după ce l-au crestat la rădăcină cu dese lovituri de secure, ţăranii se iau la întrecere ca să-l doboare ; copacul ameninţă să cadă şi cu un tremurat de frunze îşi clatină vîrful la fiecare lovitură pînă ce, biruit de răni, scoate geamătul din urmă şi, smuls din munte, acoperă totul sub sfărîmături.

Mă scoborîi cu ajutorul zeiţei, răzbii printre flăcări şi duşmani. Săgeţile îmi făcură loc şi flăcările se dădură la o parte. Cînd ajunsei la pragul locuinţei părinteşti, în casa strămoşilor mei, tata, pe care doream din tot sufletul să-l iau cu mine pe vîrful munţilor şi pe care-l întîlnii mai întîi, îmi spuse că, după picirea Troici, nu mai vroia să trăiască şi să îndure pribegia.

— Gîndiţi-vă voi la fugă, ne spuse el, voi ce aveţi sîngele proaspăt al tinereţii şi puterile încă neştirbite ale naturii. Dacă zeii ar fi voit să mai trăiesc, mi-ar fi păstrat cetatea asta. E destul şi prea destul că i-am văzut întîia nimicire [2] şi că am trăit după ce a fost cucerită. Aşa, iată-mă acum întins ; luaţi-vă rămas bun de la trupul meu şi apoi plecaţi. Îmi voi găsi moartea din mîna duşmanului ce se va îndura de mine ori va căuta pradă. Mă mîngîi uşor de lipsa mormîntului. De mult îmi trăiesc fără folos anii, urît de zei, din clipa în care atotputernicul a suflat asupră-mi adierea trăsnetului şi m-a atins cu focul lui. [3]

Vorbind astfel, el stărui în hotărîrea lui şi nu se mişca din loc. Pe noi, dimpotrivă, ne podidi atunci

[1] Neptun şi Apolo ridicaseră pentru Laomedon, regele Troiei, zidurile cetăţii lui. El însă îi înşelase şi nu le dăduse plata cuvenită.

[2] Troia fusese cucerită cîndva şi de Hercule.

[3] Mîniat pe Anchise, pentru că dezvăluise legătura lui cu zeiţa frumuseţii, Iupiter voise să-l ucidă cu trăsnetul. Dar Venus îl ocrotise şi fusese doar uşor atins de trăsnet.

www.dacoromanica.ro

plînsul, şi pe soţia mea Creusa şi pe Ascaniu şi pe toţi ceilalţi ai casei ; îl rugarăm să nu ne piardă pe toţi împreună cu dînsul, să nu sporească nenorocirea ce ne izbise. El nu voi şi rămase neclintit în hotărîrea lui şi nu se urni din loc. Mă bătu din nou gîndul să pun mîna pe arme şi, în culmea deznădejdei, nu doream decît să mor, căci ce-mi rămînea de făcut şi ce sorţi de izbîndă mai aveam ?

— Cum ai crezut, tată, că aş putea fugi părăsindu-te pe tine ? Cum a putut ieşi din gura ta de tată o astfel de nelegiuire ? Dacă au hotărît zeii să nu mai rămînă nimeni dintr-o cetate atît de mare şi, dacă şi tu ai hotărît să adaugi pieirea ta şi a lor tăi la pieirea Troiei, uite, uşa e deschisă pentru moartea asta. În curînd va intra pe ea Pirus plin încă de sîngele lui Priam, el, care ucide pe copil în faţa tatălui său şi pe tată înaintea altarului. Pentru asta m-ai smuls, mamă, dintre săgeţi şi flăcări, pentru ca să văd pe duşman în mijlocul casei mele şi pe Ascaniu, pe tatăl meu şi pe Creusa măcelăriţi unul în sîngele celuilalt ? Arme, daţi-mi arme, prieteni ; moartea cheamă pe cei învinşi. Lăsaţi-mă să mă întorc iarăşi printre greci. Lăsaţi-mă să mă întorc iarăşi la luptă. Nu vom muri astăzi cu toţii nerăzbunaţi.

La aceste cuvinte mă încinsei din nou cu sabia şi, vîrîndu-mi stînga în curelele scutului, mi-l potrivii, şi dădui să ies din casă. Îmbrăţişîndu-mi genunchii, soţia se agăţă de mine în prag şi-mi întinse pe micul Iulus.

— Dacă te duci să pieri, ia-ne şi pe noi în toate primejdiile tale. Dacă pui vreo nădejde în arme, apără mai întîi casa asta. Pe seama cui rămîn şi micul Iulus şi tatăl tău şi eu, pe care mă numeai odinioară soţia ta ?

Pe cînd striga astfel şi umplea casa întreagă cu bocetele ei, ni se arătă deodată o minune de nespus. În timp ce se afla în braţele şi sub ochii îndureraţilor părinţi, iată că se văzu o limbă străvezie de foc strălu-

www.dacoromanica.ro

cînd pe creştetul lui Iulus ; flacăra îi mîngîia părul moale, fără a i-l vătăma, şi se răsfăţa în jurul tîmplelor. Speriaţi, noi începurăm să tremurăm de frică şi încercarăm să-i scuturăm pletele aprinse şi să stingem cu apă focul sfînt. Vesel, Anchise îşi înălţă voios ochii la stele şi-şi ridică braţele spre cer cu următoarea rugăciune :

— Atotputernice Iupiter, dacă te poate înduplecа rugăciunea cuiva, uită-te cu îndurare la noi ; atît îţi cerem şi, dacă o meritărm prin credinţa noastră, dă-ne ajutorul tău şi întăreşte-ne prorocirea.

Abia rosti bătrînul cuvintele acestea, cînd se şi auzi bubuitul unui tunet la stînga şi, lunecînd de pe cer prin întuneric, o stea căzu lăsînd în urmă-i o dîră de lumină. Noi o văzurăm atingînd acoperişul casei noastre şi, strălucitoare încă, ea se ascunse în pădurile Idei [1], arătîndu-ne astfel drumul ; pe o mare întindere, brazda ei lumina încă şi locurile de primprejur miroseau a pucioasă. Biruit de minune, tata se ridică atunci în picioare, înălţă rugăciuni zeilor şi se închină la steaua sfîntă :

— Nu mai încape de acum nici o zăbavă ; vă urmez oriunde vă veţi duce ; o, zei ai neamului meu, ocrotiţi-mi casa, ocrotiţi-mi nepotul. Semnele astea vin de la voi şi Troia e în paza voastră. Mă plec voinţei tale şi nu mă mai împotrivesc, fiule, să te însoţesc.

Astfel vorbi Anchise şi în cetate se şi auzi mai desluşit pîrîitul focului şi para îşi apropia dogoreala.

— Hai, tată, suie-te în cîrcă ; o să te iau eu pe umeri ; sarcina nu-mi va fi prea grea ; orice s-ar întîmpla, o să împărţi de acum înainte şi primejdiile şi scăparea. Micul Iulus să mă întovărăşească, iar Creusa

[1] Muntele Ida (actualmente *Kaz Daghi)* se afla la sud-est de Troia.

www.dacoromanica.ro

să ne urmeze de departe [1]. Voi, slujitorii, luaţi seama la ce vă voi spune. La ieşirea din oraş, pe un deal se află un vechi templu părăsit al Cererei [2]; alături e un chiparos străvechi, păstrat cu sfinţenie de mulţi ani de către părinţii noştri. Să mergem pe drumuri deosebite şi să ne strîngem cu toţii în acelaşi loc. Tu, tată, ia în mînă vasele sfinte şi penaţii patriei. Cum am ieşit abia dintr-o luptă şi dintr-un măcel atît de năprasnic, nu-mi e îngăduit să le ating, înainte de a mă fi spălat în apa curgătoare a unui rîu.

Rostind aceste cuvinte, îmi aşternui pe laţii mei umeri şi pe grumazul încovoiat o haină făcută din piele galbenă de leu şi mă aplecai sub povară; micul Iulus mă apucă de mîna dreaptă şi se ţinu de mine cu paşii lui mărunţi; soţia mă urmă de departe. Mergeam prin locuri întunecoase; şi cu toate că pînă adineauri mă lăsaseră nepăsător ploaia de săgeţi şi grecii ieşiţi în cale în cete, acum orice adiere mă speria, orice zgomot îmi aţîţa încordarea şi grija şi pentru tata din cîrcă şi pentru Iulus ce se găsea lîngă mine. [3] Ajunseserăm la porţi şi credeam că scăpasem de orice primejdie, cînd, deodată, mi se păru că aud apropiindu-se un zgomot de paşi şi tata privind prin întuneric îmi spuse:

— Fiule, zoreşte, fiule; se apropie. Zăresc scuturi strălucind şi armuri scînteind.

Într-un moment de groază, nu ştiu ce putere duş-

[1] Un grup prea numeros ar fi atras atenţia grecilor, care mişunau pe străzile cetăţii. De altfel această atitudine faţă de Creusa nu trebuie să ne surprindă: poetul ţinea seama de faptul că acţiunea se desfăşoară în plin patriarhat şi la porţile Orientului, unde soţia nu însemna prea mult.

[2] Templele zeiţei Ceres, zeiţa roadelor cîmpului, mai ales a grîului, se aflau îndeobşte în afara oraşelor.

[3] Acest pasaj pare inspirat din tragedia *Laocoon* a lui Sofocle. Din această piesă nu s-a păstrat decît un fragment la istoriograful grec Dionis din Halicarnas, fragment utilizat aci de poet.

www.dacoromanica.ro

mană îmi tulbură mintea ; căci în timp ce o luai la goană peste cîmp şi trecui de linia ştiută a drumului, bietul de mine pierdui pe Creusa — ori că soarta a voit ca să rămînă în urmă, ori că a rătăcit din drum, ori că, ostenită, s-a aşezat ; şi nici n-am mai văzut-o de atunci ! Şi nici nu m-am uitat îndărăt să văd dacă nu s-a pierdut, nici nu m-am mai gîndit la dînsa, înainte de a fi ajuns pe dealul unde se afla templul sfînt al străvechei Ceres ; adunîndu-ne aici la un loc, ea singură ne-a lipsit, înşelîndu-ne aşteptarea tuturor, a fiului şi a soţului ei. În deznădejdea mea, pe care dintre oameni şi dintre zei nu l-am învinuit ? Ce clipă mai dureroasă am trăit în prăpădul cetăţii ? Încredinţai tovarăşilor pe Ascaniu, pe tatăl meu Anchise şi penaţii Troiei şi-i adăpostii în fundul unei văi ; îmi pusei armele strălucitoare şi mă îndreptai spre oraş, hotărît să trec iarăşi prin toate, să străbat din nou Troia întreagă, punîndu-mi capul în primejdie.

Mă întorsei mai întîi spre zidurile şi porţile pe unde ieşisem şi mă luai prin întuneric după urmele paşilor mei, iscodind cu privirea. Pretutindeni grozăvia îmi cuprindea sufletul ; pînă şi tăcerea mă înspăimînta. Mă dusei apoi acasă, cu gîndul că poate s-o fi întors acolo. Grecii dăduseră însă buzna şi erau acum stăpîni peste întreg palatul. Chiar în clipa aceea, înteţit de vînt, focul se ridicase pînă la acoperiş, limbile de pară se înălţau deasupra, iar vîlvătaia umplea furioasă văzduhul.

Înaintai să văd din nou curţile şi cetăţuia lui Priam. Sub bolţile goale ale templului Iunonei, Fenix [1] şi năprasnicul Ulise străjuiau, ca păzitori, prada. Aici se îngrămădeau comorile Troiei, jefuite din templele în flăcări, mesele zeilor, ulcioarele cu totul şi totul de aur şi veşmintele furate. Copiii şi femeile îngrozite stăteau

[1] Bătrîn fruntaş al armatei greceşti. Ajutase la educarea lui Ahile.

www.dacoromanica.ro

în jur în lung şir.[1] Ba chiar îndrăznii să ridic glasul în mijlocul nopţii şi să umplu uliţele cu strigătele mele; mîhnit, zadarnic o chemai pe Creusa şi-i rostii mereu numele. Şi cum o căutam şi umblam ca un nebun după dînsa, prin casele oraşului, mi se arătă dinaintea ochilor năluca Creusei, chipul ei cunoscut, doar ceva mai mare. Încremenii ; părul mi se făcu vîlvoi şi glasul îmi amuţi în gîtlej. Ea începu atunci să grăiască, alungîndu-mi grija cu aceste cuvinte :

— Pentru ce, iubitul meu soţ, te laşi în voia unei dureri nebune ? Totul s-a întîmplat după voinţa zeilor ; nu vrea nici ursita să te însoţească de aici Creusa, nici stăpînitorul înaltului Olimp. Te aşteaptă o lungă pribegie, în care vei trebui să brăzdezi întinsul nesfîrşit al mării înainte de a sosi în ţara Hesperiei, unde Tibrul lidian[2] curge lin printre ogoare bogate în oameni. Acolo te aşteaptă un trai fericit, o împărăţie şi o soţie de neam regesc ; nu mai plînge după iubita ta Creusa. Nu eu voi vedea mîndrele palate ale mirmidonilor sau ale dolopilor şi nici nu voi merge ca roabă a femeilor din Grecia, eu, troiană şi nora zeiţei Venus. Pe mine mă ţine pe aceste meleaguri mama cea mare a zeilor.[3] Acum rămîi cu bine, şi păstrează-ţi dragostea faţă de copilul nostru.

---

[1] Femeile şi copiii aşteptau ca şefii armatei greceşti să-şi împartă sclavii. Această tăcere, care se întindea acum peste locuri înainte pline de zgomotul luptelor, este deosebit de impresionantă. Vergiliu şi-a amintit, poate, de prologul piesei *Troienele* a lui Euripide.

[2] Tibrul este numit aci lidian, pentru că trecea prin Etruria şi se considera că locuitorii ei descind din lidieni, locuitori ai Asiei Mici.

[3] Creusa se referă la *Cibele sau Rea, mama zeilor*, în mod special venerată în Asia Mică. Creusa spune într-un fel că zeiţa a luat-o pentru cultul ei, facilitînd astfel viitoarea căsătorie a lui Enea în Italia. Să se observe că, totuşi, Creusa dezvăluie viitorul soţului său mai clar chiar decît prezicerile ulterioare.

www.dacoromanica.ro

După ce grăi astfel, în timp ce eu lăcrimam şi voiam să-i spun multe, mă părăsi şi se mistui în văzduhul uşor. De trei ori încercai să-i îmbrăţişez grumazul şi de trei ori chipul ei prins în zadar îmi scăpă din mîini ca o boare uşoară ori ca un vis înaripat. O dată cu zorile mă întorsei şi eu la tovarăşi, unde, spre marea mea mirare, dădui peste mulţi alţi fugari, bărbaţi şi femei, mulţime gata de bătjenie, jalnică gloată. Strînşi de pretutindeni, luînd cu ei care ce putuse, erau hotărîţi să mă urmeze oriunde i-aş duce. Iată că Luceafărul se arătă pe vîrful cel mai înalt al Idei ; se crăpa de ziuă. Grecii străjuiau toate porţile cetăţii şi nu mai puteam nădăjdui s-o ajutăm. Resemnat, îl luai în cîrcă pe tata şi mă îndreptai spre munţi.

www.dacoromanica.ro

După ce din voia zeilor s-a prăbuşit puterea Asiei şi neamul nevinovat al lui Priam şi după ce a căzut mîndrul Ilion şi întreaga Troie fumega din temelii, îndemnul ceresc ne-a silit să pornim în lungă pribegie şi să căutăm ţinuturi pustii. Ne înjghebarăm nişte corăbii la poalele Antandrului [1] şi ale munţilor Idei din Frigia, deşi nu ştiam încotro ne va duce norocul şi unde ne va fi dat să ne aşezăm. Strînsei la un loc pe fugari. Abia începuse primăvara şi taică-meu ne sfătui să lăsăm pînzele în voia soartei ; lăcrimînd, părăsii ţărmul, portul şi cîmpia unde fusese odinioară Troia. Pornii pribeag în larg cu tovarăşii, cu fiul meu şi cu penaţii, zeii cei mari ai patriei. Nu departe se afla o ţară războinică, cu întinse cîmpii arate de traci şi stăpînită odinioară de aprigul Licurg [2] — ţară cu legături de prietenie şi de rudenie cu noi, pe vremea înfloririi Troiei. Poposii aici şi, urmărit de soarta-mi duşmană, începui să ridic zidurile unui oraş numindu-l Eneada, de la numele meu. Mă grăbii să aduc un sacrificiu mamei mele Venera şi celorlalţi zei, ca să-mi

[1] Un orăşel situat la sud de Troia, la poalele muntelui Ida.
[2] Aprig, pentru că Licurg se împotrivise introducerii cultului zeului Bachus în ţara sa. Tracii locuiau în Peninsula balcanică şi se întindeau pînă la Marea Egee.

www.dacoromanica.ro

ocrotească lucrul pornit şi tocmai jertfeam la ţărm un taur gras atotputernicului stăpîn al cerului. Alături era o movilă, pe culmea căreia se aflau lăstare de corn şi un mirt stufos. Apropiindu-mă şi încercînd să smulg din pămînt cîteva mlădiţe verzi pentru a-mi acoperi altarul cu ramuri înfrunzite, văzui deodată o minunăţie de neînchipuit. Din cel dintîi copăcel, pe care-l smulsei din pămînt, începură să se prelingă din rădăcini picături de sînge negru şi să păteze pămîntul cu zeama lor. Un fior rece îmi străbătu trupul şi sîngele îmi îngheţă în vine de groază. Încercai atunci să smulg tulpina mlădioasă a altui copăcel şi să aflu cu tot dinadinsul pricina minunii, dar şi din coaja lui se scurse tot sînge negru. Frămîntat de tot felul de gînduri, mă pusei să mă rog nimfelor cîmpului şi lui Marte Gradivul, ocrotitorul ogoarelor geţilor [1], ca să întoarcă spre bine vedenia şi să ne ferească de piaza rea. Cînd, cu o încordare şi mai mare, apucai a treia tulpină, proptindu-mi genunchii în nisipul din faţă — s-o spun ori să tac ? — un geamăt jalnic se auzi din adîncurile movilei şi un glas îmi ajunse la urechi :

— Pentru ce sfîşii, Enea, un nenorocit ? Cruţă-i cel puţin mormîntul ; nu-ţi pîngări neprihănitele-ţi mîini. Născut şi eu în Troia, nu-ţi sînt străin, iar sîngele ăsta nu curge din trunchiul unui copac. Fugi de ţara asta sălbatică, fugi de ţărmul ăsta al lăcomiei. Eu sînt Polidor [2] ; aici m-a străpuns şi m-a acoperit un lan de săgeţi de oţel, ce au încolţit deasupra mea cu vîrfuri ascuţite.

[1] Romanii confundau pe tracii care locuiau în nord cu triburile getice şi considerau pe Marte ca principalul zeu al tracilor. Epitetul *Gradiuus* vine, se pare, de la verbul *gradior* „a înainta" (în luptă).

[2] Ideea metamorfozei lui Polidor a fost preluată de Vergiliu de la Apollonius din Rodos, poet grec din secolul al III-lea î.e.n. Homer afirma că Polidor a fost ucis în luptă de către Ahile.

www.dacoromanica.ro

Cuprins atunci de o nouă frică, înmărmurii, părul mi se făcu vîlvoi şi glasul îmi amuţi în gîtlej.

Nemaibizuindu-se în oştile Troiei şi văzîndu-şi cetatea tot mai strîns împresurată, bietul Priam îl încredinţase mai de mult, în taină, pe fiul său Polidor, împreună cu multe bogăţii regelui Traciei, ca să aibă grijă de dînsul. De cum se prăbuşi însă puterea Troiei şi norocul o părăsi, trecînd de partea lui Agamemnon şi a oştirilor biruitoare, Polimnestor călcă în picioare drepturile cele mai sfinte, îl omorî pe Polidor şi puse mîna pe averi. Blestemată sete de aur, la cîte nu împingi tu pe oameni ! După ce mi se mai potoli spaima, povestii minunea asta a zeilor fruntaşilor poporului şi mai ales tatălui meu şi le cerui părerea. Toţi fură într-un gînd : să pornim din ţara blestemată, unde s-au pîngărit legile ospeţiei şi să dăm vînt pînzelor. Orînduirăm o înmormîntare lui Polidor, grămădind un morman de pămînt peste movilă ; deasupra ridicarăm pentru manii [1] lui altare împodobite cu bentiţe vinete şi cu chiparoşi negri ; în jur boceau, după datină, femeile troiene cu părul despletit. Turnarăm pe mormînt vase în care spumega laptele călduţ şi potire cu sîngele sfînt al jertfelor ; îi închiserăm astfel sufletul în mormînt şi ne luarăm rămas bun de la dînsul, chemîndu-l pentru cea din urmă oară.

De îndată ce ne puturăm încrede în mare şi vînturile potoliră talazurile şi fîşîitul blînd al austrului prinse a ne chema în larg, tovarăşii umplură ţărmurile şi traseră corăbiile în apă. Ieşirăm din port ; pămîntul şi oraşele apucau să se şteargă în urmă.

---

[1] Zeii morţilor la romani. Înmormîntarea troianului Polidor se desfăşoară după ritualul roman.

www.dacoromanica.ro

În mijlocul mării se află o insulă sfîntă [1], plăcută lui Neptun şi mamei nereidelor [2]. Odinioară ea rătăcea în jurul tuturor ţărmurilor pînă ce, drept mulţumită, Apolo o legă de înalta Miconos şi de Giaros [3] şi o făcu să rămînă nemişcată şi să fie locuită, fără să-i mai pese de vînturi. Mă îndreptai într-acolo ; liniştită, ea ne primi obosiţi, cum eram, în portul ei adăpostit şi, scoborîndu-ne din corăbii, proslăvirăm cu toţii cetatea lui Apolo. Regele Anius, domnitor peste oameni şi în acelaşi timp şi preot al lui Apolo, ne întîmpină, cu tîmplele încinse cu bentiţe şi cu laurul sfînt, şi recunoscu în Anchise pe vechiul lui prieten ; ne dădurăm mîinile în semn de ospeţie şi îi intrarăm sub acoperiş. Eu mă închinai în templul străvechi al zeului zidit din piatră :

— Dă-ne şi nouă, slăvite Apolo, un cămin statornic ; dă celor osteniţi un sălaş, urmaşi şi o cetate care să dăinuiască ; păstrează în noi, cei scăpaţi din mîinile grecilor şi ale neîmblînzitului Ahile, o nouă Troie. După cine să ne luăm ? Încotro porunceşti să ne îndreptăm ? Unde să ne aşezăm căminul ? Dă-ne, tată, un semn al voinţei tale şi pogoară-te în sufletele noastre.

Abia rostisem cuvintele astea, cînd deodată văzurăm că se cutremură toate, şi porţile templului şi laurul zeului ; întregul munte se clătină în jurul nostru, trepiedul gemu în sanctuarul ce se deschisese. Ne aruncarăm smeriţi la pămînt şi un glas ne ajunse la urechi :

— Nebiruiţilor troieni, ţara din care a pornit obîrşia neamului vostru, tot ea o să vă primească la în-

[1] Insula sfîntă este Delos, situată în arhipelagul Cicladelor. În vremea în care era încă plutitoare, Latona, mama lui Apolo, găsise aci un adăpost sigur. Apolo păstrase recunoştinţă insulei. La Delos se afla, de altfel, un sanctuar celebru al lui Febus Apolo.

[2] Adică zeiţa *Doris*, fiica bătrînului zeu marin Oceanus.

[3] Insule din arhipelagul Cicladelor.

www.dacoromanica.ro

toarcere în rodnicu-i sîn [1]; căutaţi urmele străvechii voastre mame. Acolo seminţia lui Enea va domni peste toate ţinuturile, şi copiii copiilor lor şi cei ce se vor naşte dintr-înşii.

Astfel glăsui Apolo şi o mare bucurie învălmăşită de chiote se ridică printre noi: cu toţii se întrebau, care să fie oare cetatea unde ne chema Apolo în pribegia noastră şi unde ne poruncea să ne întoarcem. Răscolind tradiţiile oamenilor de odinioară, tata ne spuse atunci:

— Ascultaţi căpetenii, şi aflaţi în ce vă stă nădejdea. În mijlocul mării se află Creta, insula lui Iupiter [2], unde se înalţă muntele Ida [3], leagănul neamului nostru şi unde o sută de cetăţi mari înfloresc în preabogata-i împărăţie. De acolo, dacă îmi amintesc bine cele auzite, străbunul nostru Teucer a sosit pe ţărmurile Troiei de şi-a ales scaun pentru domnie. Pe atunci Ilionul şi cetatea Pergamului nu se înălţau încă; băştinaşii locuiau prin fundul văilor. Din Creta ne-au venit şi cultul Mamei zeilor de pe muntele Cibele [4] şi ţimbalele de aramă ale coribanţilor [5] şi numele muntelui Ida; de acolo ne-a venit şi tăcerea cucernică a misterelor zeiţei şi obiceiul de a înhăma lei la carul ei [6]. Să urmăm de aceea calea, pe care ne îndrumă porunca zeilor. Să potolim vînturile prin jertfe şi să ne îndreptăm spre

[1] După o anumită legendă, strabunul troienilor (Dardanus), se născuse în Etruria, deci în peninsula italică.

[2] Potrivit mitologiei aici fusese crescut Iupiter.

[3] Muntele Ida din Creta se află în centrul insulei şi este mai înalt decît cel din Asia Mică.

[4] *Cibele* era şi un munte din Frigia, de la care provenea şi numele zeiţei. Cibele, veche divinitate microasiatică; a fost înglobată în mitologia greco-romană ca fiică a Cerului, soţia lui Saturn şi deci mamă a lui Iupiter, Neptun, Pluto etc., zeiţă a pămîntului şi a fiarelor, mamă a zeilor şi a oamenilor.

[5] Sacerdoţii zeiţei Cibele care dansau acompaniindu-se cu ţimbale de aramă.

[6] Carul Cibelei era tras de lei.

www.dacoromanica.ro

ţărmurile Cretei. Drumul nu-i lung ; cu ajutorul lui Iupiter, în trei zile corăbiile noastre vor poposi pe ţărmul Cretei.

Vorbind astfel, el jertfi după datină victimele, un taur lui Neptun şi altul ţie, frumosule Apolo, o mioară neagră Furtunei, şi una albă Vînturilor prielnice [1].

În vremea aceea se răspîndise zvonul că Idomeneu [2] fusese izgonit şi părăsise împărăţia tatălui său, că ţărmurile Cretei erau pustii, că locuinţele fuseseră părăsite de duşmani şi că ne aşteptau pe noi. Strigăte de bucurie se înălţau pe întrecute în corăbii ; tovarăşii se îndemnau unii pe alţii să mergem spre Creta, ţara străbunilor noştri. Părăsirăm deci portul Ortigia [3] şi zburarăm pe mare ; ocolirăm Naxosul cu munţii cutreieraţi de bacante, verdea Donusa, Olearosul şi Parosul alb ca zăpada [4], Cicladele risipite pe mare şi trecurăm prin valurile zbuciumate ale strîmtorilor înguste. Cum vîntul ne bătea din spate şi ne iuţea mersul, poposirăm, în sfîrşit, pe ţărmurile străvechi ale cureţilor [5]. Mă apucai atunci să ridic cu nerăbdare zidurile oraşului atît de dorit, căruia îi dădui numele de Pergam, şi îndemnai poporul, bucuros de acest nume, să-şi iubească vatra şi să înalţe o cetăţuie în apărarea oraşului. Ne traserăm corăbiile pe ţărmul uscat ; tinerimea pornise chiar să se însoare şi să lucreze ogoarele ; eu orînduiam legi şi locuinţe, cînd, deodată, în aerul stri-

[1] Antincii divinizaseră şi fenomenele atmosferice.

[2] Regele Cretei, care participase la cucerirea Troiei. La întoarcere, în timpul unei furtuni, făgăduise zeilor sacrificiul primei fiinţe întîlnite la debarcare. Dar aceasta fiind chiar fiul său, nu respectase promisiunea ; ulterior, a izbucnit ciuma în insulă şi Idomeneu a fost alungat.

[3] Ortigia este aici insula Delos, numită şi astfel.

[4] *Naxos, Donusa, Olearos* (ori Antiparo) şi *Paros* fac parte din arhipelagul Cicladelor. Naxos era vestită pentru cultul bachic. Bacantele erau preotesele cultului bachic.

[5] Adică insula Creta.

www.dacoromanica.ro

cat, o groaznică molimă şi o vreme ucigaşe se abătură peste noi, peste copaci, peste semănături ; oamenii îşi dădeau duhul, ori se tîrau istoviţi de boală. [1] Seceta se puse să pîrjolească ogoarele sterpe ; ierburile se uscau şi semănăturile arse nu ne mai dădeau hrană. Tata mă îndemna să străbat încă o dată marea ca să cercetez oracolul din Ortigia şi să cer îndurarea lui Apolo şi să-l întreb cînd ne va pune capăt ostenelilor, unde ne poruncea să ne căutăm ajutor împotriva necazurilor şi încotro să ne îndreptăm paşii.

Era noapte şi somnul cuprinsese toate vietăţile de pe pămînt. Pe cînd şedeam culcat, fără să dorm, iată că mi se arată dinaintea ochilor, limpede, în belşugul de lumină al lunei pline revărsată pe ferestrele făcute în zid, chipurile sfinte ale zeilor şi penaţii, pe care îi scăpasem din mijlocul flăcărilor ce mistuiau Troia şi-i luasem cu mine. Ei prinseră a-mi vorbi astfel, risipindu-mi grijile prin cuvintele lor :

— Ceea ce ţi-ar spune Apolo, dacă te-ai duce la Ortigia, îţi spune aici ; chiar el ne-a trimis la pragul tău. Noi, care, după prăpădul Troiei, te-am urmat pe tine şi armele tale ; noi, care, călăuziţi de tine, am străbătut pe corăbii marea dezlănţuită ; tot noi vom ridica pînă în înaltul cerului pe nepoţii ce vor veni şi vom da cetăţii lor stăpînirea lumii. [2] Unor oameni atît de mari pregăteşte-le ziduri vrednice de dînşii ; nu te feri de suferinţele unei lungi pribegii ; trebuie să-ţi muţi aşezarea ; nu spre ţărmurile astea te-a îndemnat Apolo să vii ; nu în Creta ţi-a poruncit să te sălăşluieşti. Este o ţară poreclită de greci Hesperia, ţară străveche, puternică prin arme şi prin rodnicia pămîntului. Odinioară o locuiau enotrii ; se spune că urmaşii au pore-

[1] Vergiliu rezumă descripţia ciumei din cartea a treia a *Georgicelor*.

[2] Aci apare într-o formă foarte clară un ecou al pretenţiilor de dominaţie mondială ale Romei lui August.

www.dacoromanica.ro

clit-o acum Italia, de la numele căpeteniei lor. Iată adevăratul nostru adăpost ; de acolo a venit Dardanus şi străbunul Iasius [1], obîrşitorul neamului troian. Scoală-te şi spune-i voios bătrînului tău tată cuvintele astea, asupra cărora nu mai e îndoială. Caută Coritul şi ţinuturile ausoniene [2]; Iupiter nu te vrea pe ogoarele Cretei.

Înmărmurit la ivirea unor astfel de vedenii şi la glasul zeilor — că nu era la mijloc un vis, ci le desluşeam aievea chipul şi pletele încununate în bentiţe şi faţa — o rece sudoare îmi îmbroboni tot trupul. Sării repede din aşternut, îmi înălţai spre cer glasul smerit şi mîinile întinse şi vărsai pe altar vin curat. După sfîrşirea jertfei, bucuros îl înştiinţai pe Anchise şi-i povestii totul cu de-amănuntul. El încuviinţă că obîrşia neamului nostru era îndoielnică şi din faptul că ne-am născut din doi străbuni [3] se înşelase iarăşi în căutarea patriei strămoşeşti.

— Fiule, îmi spuse el pe urmă, soarta Troiei te urmăreşte ; Casandra mi-a prorocit, totuşi, întîmplările astea. De-abia acum îmi aduc aminte că ne spunea de o împărăţie cuvenită neamului nostru, pe care o numea cînd Hesperia, cînd Italia. Cine ar fi putut însă să creadă că troienii aveau să pornească spre ţărmurile Hesperiei ? Ori, cine ar fi putut da vreo crezare prorocirilor Casandrei ? Să ne plecăm în faţa lui Apolo, să-i urmăm sfatul, şi să luăm o cale mai bună.

Astfel grăi şi în culmea bucuriei cu toţii ne-am supus poveţei. Părăsirăm locul acesta, unde lăsarăm doar cîţiva tovarăşi [4] ; desfăcurăm pînzele şi pornirăm cu

[1] Fratele lui Dardanus care l-a însoţit pe acesta în Asia.

[2] *Coritul* sau *Cortona* era un oraş din Etruria. Ausonian, adică italic.

[3] Cei doi străbuni erau, desigur, cretanul Teucer şi italicul Dardanus.

[4] Astfel a rămas în Creta o cetate a Pergamului a carei întemeiere era atribuită lui Enea şi de alţi autori antici (Strabo, Pliniu, Plutarh).

www.dacoromanica.ro

vasele pe întinsa cîmpie a mării. Pe cînd corăbiile se aflau în larg, de nu se mai zărea nici urmă de pămînt ci numai apă cît vedeai cu ochii, ni se opri deasupra creştetelor un nor vînăt, ce aducea cu dînsul întuneric şi furtună ; valurile se zburliră. Vînturile răscoliră pe dată apa şi mari talazuri se ridicară ; furăm zvîrliţi care-ncotro în noianul apelor. Norii întunecară lumina zilei şi bezna umedă ne acoperi cerul ; fulgerele se înteţiră spintecînd norii. Aruncaţi din drumul nostru, rătăcirăm în neştire pe valuri [1] ; pînă şi Palinurus [2] ne mărturisi că nu mai putea deosebi ziua de noapte şi că nu-şi mai amintea de drum prin mijlocul apelor. Rătăcirăm astfel pe mare trei zile fără soare din pricina ceţei întunecoase şi tot atîtea nopţi fără stele. În ziua a patra zărirăm, în sfîrşit, ivindu-se uscatul din valuri ; desluşirăm din depărtare munţii şi ciubuce de fum ce se înălţau în văzduh. Scoborîrăm pînzele şi ne repezirăm la lopeţi ; opintindu-se, corăbierii izbiră fără zăbavă spuma mării şi măturară apele albastre.

Scăpaţi astfel din valuri, Strofadele [3] ne primiră mai întîi pe ţărmurile lor. Numite aşa de greci, ele sînt nişte insule din marea Ionică, locuite de cruda Celeno şi de celelalte harpii [4], după izgonirea lor de la curţile

[1] Vergiliu s-a inspirat aci din cartea a douăsprezecea a *Odiseei* în care Ulise relatează naufragiul însoţitorilor săi după plecarea din insula Soarelui (traducere E. Lovinescu, pp. 177—178).

[2] Cel mai bun cîrmaci din flota lui Enea.

[3] Două insule mici din Marea Ionică, situate în apropierea ţărmului Peloponezului, la sud-est de insula Zante.

[4] Harpiile — Celeno, Aello şi Ocypete — erau nişte monştri, jumătate femei, jumătate păsări de pradă. Ele erau fiicele lui Neptun şi personificau forţa furtunii la Homer şi Hesiod. Aici este însă o reminiscenţă din lectura lui Apollonios din Rodos. Vergiliu utilizează şi o veche legendă din Laţiu, cea a meselor mîncate.

www.dacoromanica.ro

lui Fineu[1], pe care-l lăsaseră, de frică, să mănînce în tihnă. Niciodată mînia zeilor n-a scos din undele Stixului[2] o urgie şi un blestem mai cumplit. Ele au chip de fecioară ; o scîrboasă scursoare li se prelinge din pîntece ; au gheare şi faţa vînătă de foame.

Ajunşi aici, intrarăm în port, unde şi văzurăm o cireadă de boi graşi şi o turmă de capre împrăştiate prin iarba cîmpului şi nici un păstor. Tăbărîrăm pe ele cu arme chemînd pe zei şi chiar pe Iupiter să ia parte la pradă ; întinserăm apoi paturi de brazde de-a lungul ţărmului şi tocmai ne ospătam din bucatele îmbelşugate, cînd deodată sosiră harpiile, zburînd vijelios din munţi cu fîlfîit puternic de aripi ; ele ne smulseră bucatele şi le pîngăriră cu atingerea lor murdară, cobind groaznic şi împrăştiind o duhoare nesuferită. Departe, într-un loc ferit sub scorbura unei stînci, apăraţi de jur împrejur de copaci cu o umbră deasă, ne întinserăm apoi din nou mesele şi ne aprinserăm focul la altare ; repezindu-se de cealaltă parte, de prin văgăuni ascunse, stolul lor zgomotos dădu şi acum tîrcoale cu ghearele lor în jurul prăzii şi ne pîngări mîncarea cu bale. Poruncii atunci tovarăşilor să pună mîna pe arme şi să pornească război nemilos cu crîncenele dihănii. Ei făcură cum le-am poruncit ; îşi puseră săbiile în iarbă şi îşi ascunseră scuturile ca să nu se vadă. Cînd se repeziră iarăşi cu zgomot spre ţărm, de sus de unde stătea la pîndă, Misenus[3] dădu un semnal de trîmbiţă ; tovarăşii se năpustiră şi încercară un nou fel de luptă, ca să sfîrtece cu fierul murdarele păsări de mare. Lovi-

---

[1] *Fineu*, rege al Traciei, era urmărit de harpii, trimise de Iupiter (el îşi orbise fiii din prima căsătorie). Harpiile îl împiedicau să mănînce. Argonauţii le-au alungat însă în Strofade.

[2] Fluviu care curgea în lumea subpămîneană a lui Pluton, adică în Infern.

[3] Unul din tovarăşii lui Enea, care va muri lîngă ţărmul italic şi va da numele său unui promontoriu, celebru în antichitate, lîngă actualul Napoli.

www.dacoromanica.ro

turile nu li se prindeau însă de pene şi trupul nu li se alegea cu vreo rană ; se înălţară apoi în văzduh în zbor iute, lăsînd prada pe jumătate mîncată şi murdărită de urmele lor scîrboase.

Numai Celeno se opri pe o stîncă înaltă şi de acolo ne cobi aşa :

— După ce ne-aţi tăiat boii şi ne-aţi ucis juncii, mai găsiţi cu cale, troienilor, să ne purtaţi şi război şi să alungaţi nevinovatele harpii din ţara lor strămoşească ? Ascultaţi de aceea şi nu uitaţi vorbele astea ale mele. Ceea ce vă voi spune, Apolo a aflat-o de la atotputernicul Tată şi mi-a destăinuit-o mie, cea mai în vîrstă dintre Furii[1] : „Vă îndreptaţi spre Italia şi vînturi neprielnice vă vor duce acolo ; veţi izbuti să intraţi în porturi. Dar nu veţi înconjura cu ziduri oraşul ce vi-i hărăzit înainte de a fi siliţi de o foame năprasnică de a vă roade pînă şi mesele, drept pedeapsă că aţi încercat să ne ucideţi."

Zise şi, luîndu-şi zborul, se ascunse în pădure. Tovarăşii înlemniră de frică ; un rece fior le îngheţă deodată sîngele în vine ; vitejia le pieri. Ori că erau zeiţe, ori că erau numai nişte păsări năprasnice şi spurcate, nu mai voiau să se lupte cu dînsele, ci să le îmbuneze cu rugăciuni şi făgăduieli. Cu mîinile împreunate, tatăl meu Anchise se rugă de pe ţărm la zei şi porunci să li se aducă jertfele cuvenite :

— Zeilor, feriţi de la noi ceea ce ne ameninţă ; zeilor, abateţi de la noi nenorocirea asta şi milostiviţi-vă de un popor credincios.

Porunci apoi să se desprindă odgoanele de ţărm şi să se dea drumul frînghiilor catargelor ; vîntul le umflă pînzele, şi noi lunecarăm pe valurile înspumate, acolo unde ne mînau vîntul şi cîrmaciul. Din mijlocul valu-

[1] Poeţii confundau uneori harpiile cu Furiile, zeităţi infernale care chinuiau sufletele criminalilor. Grecii le numeau Erinii.

www.dacoromanica.ro

rilor ni se şi arătă Zacintul păduros, Dulichium şi Same [1] şi stîncile înalte ale Neritului [2]. Ocolirăm repede stîncile Itacei, ţara lui Laerte [3], şi blestemarăm pămîntul ce a hrănit neamul nemilosului Ulise. Curînd ni se arătară în ceaţă vîrfurile muntelui Leucate [4] şi templul temut de corăbieri al lui Apolo. Obosiţi, ne îndreptarăm totuşi acolo şi intrarăm în orăşel. Aruncarăm de pe proră ancora iar pupele se lipiră de ţărm. Împotriva aşteptărilor noastre ne scoborîrăm apoi pe uscat, şi pentru a ne curăţi de păcate, aduserăm jertfe lui Iupiter, arzîndu-i pe altare victimele făgăduite. Sărbătorirăm apoi pe ţărmurile Acţiului jocurile troiene [5]; goi, cu trupul frecat cu untdelemn, tovarăşii se luară la luptă după obiceiul strămoşesc; toţi se bucurau că am scăpat printre atîtea cetăţi greceşti şi că ne-am tăiat drum printre duşmani. În vremea aceasta, soarele îşi împlini rotirea în jurul pămîntului şi friguroasa iarnă tulbură marea cu furtunile ei. Atîrnai pe uşa de la intrare a templului scutul de aramă purtat odinioară de marele Abas [6] cu următorul vers:

„Enea închină aceste arme luate de la grecii biruitori".

Poruncii apoi să părăsim portul şi vîslaşii să se pună pe lucru; tovarăşii izbiră atunci pe întrecute marea, brăzdîndu-i valurile. Curînd pierdurăm din ochi vîrfurile înalte ale feacilor [7], merserăm de-a lungul ţăr-

[1] Zacint, Dulichium şi Same erau insule din Marea Ionică.
[2] Munte din partea septentrională a Itacei.
[3] Tatăl lui Ulise.
[4] Munte din insula Leucadia, separată printr-o strîmtoare îngustă de coasta sud-vestică a Greciei.
[5] În amintirea victoriei repurtată la Acţiu asupra lui Antoniu (31 î.e.n.) şi în cinstea lui Apolo, August organizase aci jocuri şi sărbători, celebrate la interval de cinci ani. Vergiliu creează abil un precedent îndepărtat în timp şi venerabil pentru aceste jocuri.
[6] Războinic grec ucis de Enea.
[7] Locuitori ai insulei Corcyra, actualmente Corfu.

www.dacoromanica.ro

mului Epirului şi, poposind în portul Chaoniei, ne urcarăm pe dealul pe care-i aşezat oraşul Butrotum [1].

Aici un zvon de necrezut ne veni la urechi : că Helenus [2], fiul lui Priam, domneşte peste oraşele greceşti şi că prin căsătoria lui cu văduva lui Pirus îi luase şi scaunul şi că Andromaca se măritase din nou cu un bărbat din ţara ei. Rămăsei înmărmurit şi sufletu-mi se aprinse de o mare dorinţă de a sta de vorbă cu Helenus şi de a afla de la dînsul toate întîmplările lui atît de minunate. Lăsîndu-mi corăbiile în port, pornii de la ţărm, tocmai cînd, într-o dumbravă din faţa oraşului pe malul unui închipuit Simois, Andromaca aducea jertfe şi daruri funerare cenuşii lui Hector şi-i chema manii la mormîntul gol acoperit cu iarbă verde, cărora le înălţase două altare. Cînd mă zări venind cu arme troiene, ca în faţa unei minuni, încremeni de spaimă. Căldura vieţii o părăsi şi leşină, aşa că numai după multă vreme putu rosti :

— E oare cu adevărat chipul tău ? Eşti tu aievea Enea ? Trăieşti tu într-adevăr ? Ori dacă ai murit, unde e Hector ?

Zise şi vărsă şiroaie de lacrimi şi umplu dumbrava cu bocetele ei. Şi cum părea înnebunită de durere, abia îi putui răspunde în tulburarea mea cu vorbe îngăimate :

— Trăiesc, cu adevărat, şi-mi duc viaţa numai în necazuri ; nu sta la îndoială ; ceea ce vezi e aievea. Ce s-a întîmplat cu tine după moartea unui soţ ca Hector ? Ce soartă vrednică de voi amîndoi ţi-a zîmbit din nou ? Andromacă a lui Hector, mai eşti soţia lui Pirus ?

Ea îşi coborî privirea şi-mi răspunse astfel cu glas încet :

---

[1] Chaonia era o parte din Epir : oraşul Butrotum se afla în apropierea ţărmului.

[2] Frate geamăn al Casandrei luat ca sclav de Pirus.

www.dacoromanica.ro

— Polixena[1], fată a lui Priam, dintre noi toate, numai tu ai fost fericită, pentru că ai fost osîndită să mori pe mormîntul duşmanilor sub zidurile înalte ale Troiei şi n-ai suferit ocara de a fi trasă la sorţi şi nici n-ai intrat ca roabă în patul stăpînului biruitor. După prăpădul Troiei, m-au purtat pe fel de fel de mări şi a trebuit să rabd dragostea trufaşă a fiului lui Ahile, silită să nasc în robie[2]. Pe urmă el s-a dus la Sparta ca să ia de soţie pe Hermiona[3], fiica Elenei, iar pe mine m-a dăruit robului său Helenus. Îndrăgostit însă nebuneşte de logodnică, pe care i-o răpea Pirus, şi urmărit de Furiile ce pedepsesc fărădelegile, Oreste s-a năpustit pe neaşteptate asupra lui şi l-a ucis lîngă altarul tatălui său[4]. La moartea lui o parte din împărăţie a trecut lui Helenus, care a poreclit toate cîmpiile şi ţara întreagă cu numele de Chaonia, de la troianul Chaon şi a clădit pe dealurile astea un nou Pergam, o nouă cetăţuie iliacă. Dar pe tine ce vînturi şi ce soartă te-au călăuzit ori ce zeu te-a adus fără să ştii pe ţărmurile noastre? Ce face micul Ascaniu? Mai trăieşte? Se mai bucură de lumina zilei, el pe care în Troia[5]... Suferă de moarte mamei lui? Pilda ta şi a lui Hector, unchiul său, i-a trezit oare virtuţile strămoşeşti şi vitejia bărbătească?

Astfel vorbea ea, plîngînd şi scoţînd în zadar lungi gemete, cînd iată că Helenus, fiul lui Priam, ne întîmpină venind dinspre oraş cu mult norod. Îşi recunoscu fraţii şi ne duse voios spre curţile lui, vărsînd lacrimi la fiecare vorbă a noastră.

---

[1] După cucerirea Troiei, Polixena a fost ucisă pe mormîntul lui Ahile.

[2] Andromaca a născut lui Pirus pe Molossus, pentru viaţa căruia ea tremură în *Andromaca* lui Euripide.

[3] Fiica lui Menelau şi a Elenei şi nepoată a Ledei.

[4] Oreste fusese logodit cu vara sa. Îl ucisese pe Pirus la Delfi, lîngă un altar consacrat lui Ahile.

[5] Aci Vergiliu a lăsat versul neterminat.

www.dacoromanica.ro

Păşii mai departe şi găsii o mică Troie şi un Pergam după asemănarea celui mare ; un pîrîu uscat numit tot Xant ; la intrare sărutai pragul porţii Schei. Ca şi mine troienii se bucurară că au dat peste un oraş prieten. Regele îi primi sub largile lui porticuri ; în mijlocul curţii, printre bucatele întinse pe talere de aur, ei băură cupe de vin şi vărsară pahare în cinstea zeilor.

Trecu astfel zi după zi ; adieri prielnice ne chemau la drum ; puternicul austru umfla pînzele. Mă dusei atunci la rege şi-l ispitii cu vorbele aceste :

— O, fiu al Troiei, tălmaci al zeilor, tu, care de pe trepied cunoşti gîndurile lui Apolo, tu, care dezlegi taina şoaptelor laurilor din Claros [1] şi citeşti în mersul stelelor şi în ciripitul păsărilor şi în zborul lor pe sus, dumireşte-mă asupra oracolelor ce m-au sfătuit prin semne să pornesc spre Italia şi să caut ţinuturile ei depărtate. Numai harpia Celeno mi-a prorocit o cumplită foame ca o minune de un fel nou, faptă de nespus. De ce primejdie să mă feresc mai întîi ? Cum aş putea să biruiesc atîtea necazuri ?

După ce jertfi la început, potrivit datinei, cîteva junci, Helenus ceru îndurarea zeilor ; îşi dezlegă bentiţele sfinte de pe cap [2], mă luă chiar el de mînă şi, tulburat de puterea-ţi zeiască, mă duse în templul tău, Apolo ! După aceea cuvîntă astfel din gura-i de proroc :

— Fiu al Venerei, nu-i nici o îndoială că umbli pe mare sub paza zeilor ; aşa a voit-o ursita şi aşa a hotărît-o Iupiter ; aşa i s-a depănat firul. Ca să poţi colinda mai sigur mările şi ca să te poţi odihni în por-

[1] La Claros, în Asia Mică, exista o grotă înconjurată de o pădure de dafini, în care sacerdoţii lui Apolo prevesteau viitorul.

[2] Helenus îşi pusese bentiţele pentru sacrificiu. Acum însă trebuia să le dezlege ; anticii nu-şi imaginau un profet anunţînd viitorul decît cu capul descoperit şi despletit.

www.dacoromanica.ro

tul italic, din multe îţi voi destăinui doar cîteva. Pe celelalte parcele mă împiedică să le ştiu şi Iunona să le rostesc. Înainte de toate, Italia, pe care o crezi aproape şi în ale cărei porturi te şi pregăteşti să intri, e departe ; un drum lung şi greu peste ţări întinse te desparte de ea. Pentru a-ţi aşeza cetatea într-o ţară liniştită, va trebui mai întîi să vîsleşti în undele siciliene şi să colinzi valurile mării tireniene şi lacurile infernului [1] şi să treci de insula Ea a Circei [2]. Îţi voi da şi semne ; întipăreşte-ţi-le adînc în minte. Cînd în strîmtoare vei găsi lîngă apa unui fluviu singuratic, sub stejarii de pe ţărm, o uriaşă scroafă albă, culcată cu treizeci de godaci strînşi în jurul ugerelor ei — să ştii că acolo e locul oraşului şi capătul necazurilor tale. Nu te teme că va trebui să rozi din lemnul mesei ; ursita se va împlini. Cheamă-l pe Apolo şi te va ajuta. Fugi însă de ţinuturile din faţă, fugi de partea vecină a coastei italice scăldată de valurile mînioase ale mării Ionice, locuită de greci vicleni [3]. Aici şi-au aşezat oraşul Locri urmaşi ai lui Naryx [4] ; dincolo, Idomeneu din Lictus [5] a umplut cu oştile lui cîmpiile Salentului ; acolo, la adăpostul unui zid, se află orăşelul Petilia al lui Filoctet, căpetenia melibeilor [6]. După ce vei străbate întinsul mării şi corăbiile se vor opri, cînd vei

[1] Lacul Avern. (Vezi mai jos, în cartea a VI-a.)

[2] Vrăjitoare care îşi transforma oaspeţii în animale.

[3] Grecii colonizaseră Sicilia răsăriteană şi sudul Italiei, numit de acea Grecia Mare *(Magna Graecia)*.

[4] Oraşul Locri din sudul Italiei era o colonie a locrienilor din Naryx. Tipul grecesc de colonie-cetate, fondată de anumiţi locuitori din alt oraş şi independentă de el, n-are nici o legătură cu odiosul sistem colonial din orînduirea capitalistă.

[5] Oraş din Creta. Idomeneu ocupase ţinutul salenţilor din Calabria (extremul sud al Italiei).

[6] Alungat de o răscoală din oraşul său — Melibeea (în Tesalia) — după ce se reîntorsese din războiul troian, Filoctet a întemeiat în Italia meridională, la nord de Crotona, oraşul Petilia (azi *Strongoli)*.

www.dacoromanica.ro

ridica altare şi vei aduce jertfe de mulţumire zeilor, nu uita să-ţi acoperi capul cu un văl de purpură, pentru ca nu cumva în timpul jertfei sfinte să ţi se arate chipul unui duşman şi să tulbure sacrificiul. Şi tovarăşii tăi să păzească la jertfe datina asta, să o păzeşti şi tu şi să-i rămînă credincioşi şi strănepoţii.[1] Cînd vîntul te va împinge departe de Italia spre ţărmul Siciliei şi cînd zăvoarele strîmtorilor Pelorului[2] vor începe să se zărească, ţine-te de malul stîng şi fă un mare ocol în jurul insulei ; fugi de ţărmul şi de marea din partea dreaptă. Se spune că ţinuturile astea s-au rupt în două în urma unui puternic şi năprasnic cutremur ; atît de mari schimbări poate aduce îndelungata scurgere a vremii ! Pînă atunci amîndouă făceau un singur pămînt ; marea şi-a deschis însă cu sila drum şi a despărţit prin apele ei ţărmul Italiei de cel al Siciliei şi cu apele-i de spumă ale strîmtorii scaldă şi astăzi ogoarele şi oraşele de pe cele două ţărmuri. Scila păzeşte ţărmul drept, iar neînduplecata Caribdă pe cel stîng ; cu vîrtejul genunii sale ea înghite de trei ori pe zi în adîncurile ei valurile uriaşe şi le aruncă apoi pe rînd în văzduh, lovind cu ele bolta cerului. Scila stă pitulată în ascunzişul negrei sale peşteri ; numai capul şi-l scoate afară ca să tragă corăbiile spre stîncile ei. Jumătatea de sus pînă-n brîu are chip de om cu sîn frumos de fată ; jumătatea de jos are trup uriaş de peşte cu coadă de delfin şi pîntece de lup. Oricît te-ar zăbovi, e mai bine să ocoleşti columnele capului Pachinum al Siciliei, decît să vezi o singură dată pe groaznica Scilă în peştera fără fund şi stîncile vuind de lătratul cîinilor ei verzui. Apoi, dacă am darul prorocirii, dacă merit oricît de puţină crezare şi

[1] Era încă un rit roman, a cărui geneză Vergiliu o atribuie troienilor lui Enea.

[2] Munte care închidea de la sud-est intrarea în strîmtoarea dintre Sicilia şi Italia.

www.dacoromanica.ro

dacă Apolo îmi destăinuie adevărul, înainte de orice, fiu al zeiței, îți voi da un singur sfat și ți-l voi aminti mereu: mai presus de toate, închină-te puternicei Iunona; fă-i făgăduieli și înduplec-o cu daruri și rugăciuni; numai așa vei putea părăsi Trinacria [1] și vei fi lăsat să ajungi în ținuturile Italiei. Cînd vei poposi acolo, du-te la Cume [2] și la lacurile sfinte ale Avernului înconjurate de păduri și cată de vezi într-o peșteră de la poalele unei stînci pe preoteasa în delir [3], ce-și rostește prorocirile și le înseamnă pe frunzele copacilor, rînduindu-le și punîndu-le apoi deoparte, unde rămîn nemișcate, așa ca să-și schimbe șirul. Dacă la deschiderea ușii o adiere de vînt suflă peste frunze și le împrăștie, ea nu-și mai bate capul să le prindă din zbor și să le pună la locul lor. Cei veniți s-o iscodească, pleacă atunci fără răspuns și blestemă peștera Sibilei [4]. Cît despre tine, cu oricîtă nerăbdare te-ar chema tovarășii, cu oricîtă putere ți-ar umfla pînzele dorul de plecare și orice vînturi prielnice ai avea, să nu-ți pară rău de vremea pierdută, ci du-te la preoteasă și roag-o să-ți dezvăluie ursita. Să ți-o spună ea singură; va consimți să deschidă gura și să-ți răspundă. Ea îți va arăta popoarele Italiei și războaiele ce vei avea de purtat; ea îți va lămuri în ce chip le vei putea ocoli sau înfrunta; roag-o, și ea îți va arăta drumul izbăvirii. Iată sfaturile, pe care mi-i îngăduit

[1] *Trinacria* era insula triunghiulară, terminată prin trei promontorii *(treis akrai* în limba greacă: Pelorus, Pachinum, Lilibeum), adică Sicilia.

[2] Prima colonie greacă din Italia, fondată de calcidieni (Calcis se afla în insula Eubeea) în secolul al VIII-lea î.e.n. (la nord de Napoli). La est de Cume se afla Avernul, lac de origine vulcanică.

[3] Se referă la Sibila din Cume, care a fost multă vreme oracolul romanilor. Se credea că prezicerile ei sînt inspirate de zei.

[4] Pentru Enea, Sibila nu va mai scrie prevestirile pe frunze.

www.dacoromanica.ro

să ţi le dau. Du-te şi prin faptele tale înalţă pînă-n slăvi numele Troiei.

După ce-mi vorbi aşa cu glas prietenos, Helenus porunci să se ducă în corăbii daruri bogate de aur şi de fildeş ; le mai încărcă cu bani de argint şi cu vase de la Dodona [1] şi cu o zale făcută din plăci prinse în trei cîrligaşe de aur şi un coif ascuţit la vîrf şi cu panaşul rîurînd ca nişte plete, armele lui Pirus. Şi tata îşi avu partea lui de daruri. Ne mai dădu apoi cai şi călăuze, împlinind şi numărul vîslaşilor şi înarmîndu-i pe toţi.

În timpul acesta Anchise porunci să gătim corăbiile de plecare şi să întindem pînzele în voia vîntului prielnic. Helenus îi vorbi atunci cu glas smerit :

— Anchise, tu, care te-ai învrednicit să te însoţeşti cu Venera, tu, pe care mila zeilor te-a scăpat de două ori dintre ruinele Troiei, iată pămîntul făgăduit al Ausoniei [2] ; zoreşte-ţi corăbiile spre dînsul. Va trebui totuşi să pluteşti multă vreme pe lîngă el, deoarece mai e mult pînă la partea Ausoniei, pe care ţi-a sortit-o Apolo. Du-te tată fericit al unui fiu atît de pios. Dar de ce să mai lungesc vorba şi să vă fac să pierdeţi vînturile ce se ridică ?

Tot atît de mîhnită de despărţirea noastră pentru totdeauna, Andromaca nu se lăsă mai prejos în dărnicie, ci ne aduse haine brodate cu fire de aur şi o mantie troiană pentru Ascaniu. Îl încărcă apoi de stofe şi-i vorbi aşa :

— Primeşte, copile, darurile astea ieşite din mîna mea ; ele să-ţi amintească de dragostea veşnică pentru tine a Andromacăi, văduva lui Hector ; sînt cele din urmă daruri de la ai tăi, o, tu, singura amintire

[1] La Dodona, în Epir, era un oracol vestit.

[2] Alt nume dat în vechime peninsulei italice. Însă ausonii erau de fapt o populaţie care locuia iniţial între Tibru şi Vulturn, deci în centrul Italiei.

www.dacoromanica.ro

ce-mi mai rămîne de la scumpul meu Astianax, care avea ochii tăi, mîinile tale, înfăţişarea ta. Acum ar fi şi el de-o vîrstă cu tine [1].

Însă eu, gata de plecare, le spuneam cu ochii scăldaţi în lacrimi :

— Fiţi fericiţi, voi, cărora vi s-a împlinit ursita, pe cînd pe noi ne cheamă mereu alte zări ; voi v-aţi găsit, în sfîrşit, odihna şi nu mai trebuie să bateţi drumurile mării, nici să căutaţi ogoarele Ausoniei ce fug mereu de noi. Aici aveţi alt Xant şi o Troie zidită de mîinile voastre ; nădăjduiesc s-o fi ridicat sub semne mai bune şi să nu mai stea în drumul grecilor. Dacă voi ajunge vreodată la Tibru şi la ogoarele de pe malurile lui, dacă voi vedea zidurile hărăzite neamului meu, din cele două oraşe înrudite şi din cele două neamuri vecine, unul din Epir şi celălalt din Italia, ieşite tot din Dardanus şi trecute prin aceleaşi nevoi — vom face o singură Troie cu un singur suflet ; fie ca şi pe nepoţii mei să-i însufleţească acelaşi gînd [2] !

Pornirăm apoi de-a lungul munţilor Ceraunici [3], pe unde e drumul mai scurt spre Italia. Soarele scăpătă şi munţii se învăluiră în umbre dese. După ce traserăm la sorţi pe vîslaşi [4], ne întinserăm lîngă apă la sînul multdoritului pămînt ; ne risipirăm pe ţărm,

[1] După cucerirea Troiei, grecii îl omorîseră pe Astianax, aruncîndu-l de pe meterezele cetăţii.

[2] Aci Verigiliu face aluzie la evenimente contemporane. Butrotum, oraşul lui Helenus, devenise de curînd colonie romană (oraş ai cărui locuitori erau cetăţeni romani) şi, după Acţiu, August fondase în Epir oraşul Nicopolis, ai cărui locuitori erau consideraţi în mod oficial ca rude ale poporului roman.

[3] Lanţ de munţi din Epir şi Albania.

[4] Întrucît urmăreau să utilizeze fără întîrziere timpul cel mai favorabil pentru trecerea canalului Otranto (între Epir şi Italia), organizau din vreme vîslaşii.

www.dacoromanica.ro

ne puserăm să ne odihnim ; somnul ni se strecură în trupurile trudite. Noaptea nu ajunsese încă la jumătatea drumului ei, cînd harnicul Palinurus se şi sculă din culcuşul lui, cercetă vînturile, iscodi adierile cu urechea. Urmări apoi mersul tăcut al stelelor : al Arcturului, al ploioaselor Hiade, al celor doi Trioni [1] şi al lui Orion, cu armele-i de aur [2]. Cînd văzu că totul era liniştit pe cerul senin, dădu cu trîmbiţa semnalul de plecare de pe pupa corăbiei. Ne ridicarăm atunci tabăra şi întinzîndu-ne pînzele, pornirăm la drum.

Zorile se roşiseră alungînd stelele, cînd zărirăm în depărtare dealurile înfăşurate în negura dimineţii şi pămîntul Italiei abia mijînd din valuri. Ahate strigă numaidecît : Italia ! şi flăcăii salutară şi dînşii Italia cu chiote de veselie. Anchise încunună atunci cu frunze un ulcior, îl umplu cu vin şi, din capătul pupei, se rugă la zei :

— Zei, stăpîni ai mării, şi ai pămîntului, şi ai furtunilor, înlesniţi-ne un drum uşor şi suflaţi-ne vînturi prielnice.

Vîntul multdorit se şi înteţi ; portul se apropie şi se lărgi ; pe un deal se ivi un templu al Minervei. Tovarăşii strînseră pînzele şi întoarseră privirile spre ţărm. Portul se deschise spre răsărit, în arc. La intrare îl ascundeau nişte stînci bătute de valuri ; înalte ca turnurile, ele îşi întindeau braţele spre mare în două rînduri de ziduri ; cu cît ne apropiam, cu atît templul părea că se depărtează. Ca un semn, zării patru cai albi ca zăpada păscînd departe pe cîmp.

— Ne aduci războiul, pămînt primitor ! strigă atunci Anchise. Caii se pregătesc de război ; cu război ne ameninţă herghelia asta. Cîteodată ei sînt însă

[1] Adică cele două Urse.

[2] În mitologie constelaţia Orion era reprezentată ca un războinic gigantic cu arme de aur.

www.dacoromanica.ro

înhămaţi şi ştiu de frîu. Mai e de aceea nădejde şi de pace.

Ne închinarăm atunci războinicei Minerva, ea, care ne-a primit cea dintîi. Ne acoperirăm apoi capul cu un văl troian, în faţa altarului, şi urmînd sfatul de căpetenie al lui Helenus, aduserăm jertfe cuvenite Iunonei, ocrotitoarea grecilor. De îndată ce ne îndeplinirăm după datină sacrificiul, întoarserăm spre mare catargurile cu pînzele întinse şi părăsirăm ţărmurile locuite de greci. În drum zărirăm golful şi oraşul Tarentului zidit, după cum se spune, de Hercule [1]; în faţă se ridică templul Iunonei şi dealurile Caulonului şi Scilacelui [2], unde se sfarmă corăbiile. Din depărtare, zărirăm, ieşind din valuri, Etna şi auzirăm mugetul cumplit al mării, stîncile izbite de talazuri şi vuietul frîngerii lor de ţărmuri; fundul mării fierbea învolburînd şi nisipul cu apa.

— Asta-i, de bunăseamă, Caribda, zise Anchise, astea-s cumplitele stînci, despre care ne-a vorbit Helenus. Îndepărtaţi-ne de aici, flăcăi; opintiţi-vă cu toţi la lopeţi.

Ei făcură cum li se porunci. Palinurus întoarse numaidecît spre stînga prora, care scrîşni şi, după pilda lui, cu toţii o ţinură pe stînga în bătaia vîslelor şi a vînturilor. Un val ne înălţa pînă-n slavă şi ne scufunda apoi pînă-n măruntaiele pămîntului. De trei ori stîncile gemură din fundul văgăunelor lor şi de trei ori spuma ţîşni stropind stelele. Vîntul ne lăsă apoi o dată cu soarele; obosiţi şi neştiind dru-

[1] După o anumită legendă Tarentul a fost întemeiat nu de Hercule, ci de Taras, fiul lui Neptun. În realitate grecii fondaseră aci, în ţinuturi locuite de iapigi, o colonie în secolul al VII-lea î.e.n.

[2] *Caulon* şi *Scylaceum* erau alte localităţi din această regiune.

www.dacoromanica.ro

mul, plutirăm spre ţărmul ciclopilor[1]. Adăpostit de vînturi, portul stătea nemişcat şi larg ; alături, însă, bubuia Etna printre groaznice ruini ; uneori arunca pînă-n slavă nori negri de fum într-un vîrtej de smoală, de cenuşă fierbinte, din care se înălţau limbi de foc pînă-n stele ; alteori, arunca pietroaie smulse din măruntaiele muntelui şi azvîrlea în văzduh valuri de lavă şi fierbea în adîncimile-i fără fund. Se spunea că sub munte se află strivit trupul aproape ars de trăsnete al lui Encelad[2] şi că, aşezată deasupra lui, Etna varsă flăcări prin spărtura cuptoarelor ei ; de cîte ori, obosit, uriaşul se întoarce pe o parte, întreaga Sicilie se cutremură cu zgomot şi cerul se acoperă de fum. Din pădurile, în care ne ascunseserăm, furăm siliţi să privim toată noaptea grozăviile astea, fără să ştim de unde veneau bubuiturile. Nu se zărea nici o licărire de stele ; bolta nu era luminată ci numai norii stăpîneau cerul întunecat şi noaptea adîncă învăluia luna.

A doua zi, cînd se arătă luceafărul dimineţii şi zorile se porniră să risipească umedele umbre ale nopţii, se ivi deodată din pădure un necunoscut, ciudat la chip, nespus de slab şi de rău îmbrăcat, cu mîinile întinse spre ţărm. Privirăm lung la dînsul ; era de o murdărie nemaipomenită, cu barba pînă în piept, cu veşmîntul prins în spini ; încolo, după cît se vedea, era grec ; fusese şi el trimis împotriva Troiei, cu oştile ţării lui. Cînd ne văzu de departe hainele şi armele troiene, speriat, şovăi puţin şi-şi

[1] Vergiliu adoptă versiunea lui Homer cu privire la Ciclopi (*Odiseea*, IX, în traducerea E. Lovinescu, pp. 117—118).

[2] Mitologia atribuia frămîntările Etnei mişcărilor unui gigant numit Encelad, trăsnit de Iupiter, care prăvălise deasupra lui muntele Etna. Giganţii ca şi titanii erau fiinţe mitice, de dimensiuni uriaşe.

www.dacoromanica.ro

opri pasul ; pornind apoi în goană spre ţărm, ne rugă astfel în lacrimi :

— În numele zeilor de sus şi al aerului dătător de viaţă, luaţi-mă cu voi, troieni ; duceţi-mă oriunde şi voi fi mulţumit. E drept că sînt unul dintre grecii ce au pornit cu război împotriva Troiei ; dacă vina faptei mele vă pare fără iertare, aruncaţi-mă în valuri şi scufundaţi-mă în fundul mării. Dacă-i să mor, mai bine să mor de mîna oamenilor.

Vorbindu-ne aşa, el ne îmbrăţişă genunchii şi aruncîndu-ni-se la picioare, nu se mai descleşta de ele. Îl îndemnarăm să ne spună cine era şi din ce neam se trăgea şi să ne mărturisească nenorocirea ce-l prigonea. Însuşi Anchise îi întinse mîna ca să-l îmbărbăteze printr-un semn de prietenie. Lăsîndu-şi la o parte spaima, el ne vorbi atunci :

— Sînt de neam din Itaca, tovarăş al nefericitului Ulise : mă numesc Ahemenide [1] ; tatăl meu Adamastus era sărac şi bine ar fi fost de mă mulţumeam cu sărăcia lui ! Eu am plecat însă la Troia. Cînd au părăsit locurile astea, tovarăşii m-au uitat în graba lor şi m-au lăsat în peştera Ciclopului, o vizuină plină de sînge şi de bucate însîngerate, întunecoasă, uriaşă. Ciclopul [2] e înalt de loveşte cerul cu creştetu-i. Scăpaţi pămîntul, zeilor, de aşa urgie ! Nu-i chip să-i înfrunţi privirea, şi nici să stai de vorbă cu dînsul. Se hrăneşte cu măruntaiele şi sîngele închegat al bietelor victime. L-am văzut chiar eu cum, stînd culcat pe spate, a înşfăcat cu braţu-i uriaş pe doi dintre flăcăii noştri şi cum i-a zdrobit de stîncă, umplînd pragul de sîngele vărsat ; l-am văzut mîn-

[1] Acest personaj, în întregime inventat de Vergiliu, a permis poetului să introducă în această carte episodul homeric al lui Polifem, utilizat de Homer în cîntul al nouălea din *Odiseea*.

[2] Se referă la Polifem, un ciclop sîngeros, care capturase pe Ulise şi fusese orbit de acesta.

www.dacoromanica.ro

cîndu-le măruntaiele numai şiroaie de sînge şi cum, caldă încă, carnea li se zbătea între măsele. N-a rămas însă nepedepsit, că Ulise n-a putut răbda aşa grozăvie şi nici nu şi-a uitat viclenia într-o primejdie atît de mare. Cînd ghiftuit şi mort beat şi-a scăpătat capul în jos şi s-a întins cît ţi-i namila de mare în peşteră, dînd din el în somn zeamă murdară şi bucăţi de carne stropită cu vin însîngerat — noi am chemat mai întîi în ajutor pe zei ; ne-am tras apoi la sorţi rosturile, şi, înconjurîndu-l, i-am scos cu un par ascuţit ochiul ce i se ascundea sub fruntea-i tîmpă, asemenea unui scut din Argos [1] sau globului soarelui. Ne-am bucurat că am răzbunat sufletele tovarăşilor morţi. Voi însă, nenorociţilor, tăiaţi funiile ce vă leagă de ţărm şi fugiţi, că în afară de Polifem, care-şi închide oile în peşteră şi le mulge, alţi o sută de ciclopi tot atît de cumpliţi locuiesc pe ţărmurile astea şi rătăcesc pe vîrful munţilor. S-au împlinit trei luni de zile de cînd îmi tîrăsc viaţa prin păduri, prin bîrloagele fiarelor sălbatice şi de cînd mă uit la ciclopii ăştia cum se scoboară de pe stînci şi tremur la tropăitul paşilor şi la glasul lor. Mă hrănesc cu ce-mi pot da copacii, ghindă şi coarne tari ca piatra ; mă mai ţin şi cu rădăcina buruienilor smulse din pămînt. Am iscodit în toate părţile şi de abia acum v-am zărit corăbiile venind pentru întîiaşi dată spre ţărm ; orice mi s-ar întîmpla, m-am hotărît să viu la voi ; destul că am scăpat de neamul blestemat al ciclopilor. Puteţi să-mi luaţi acum viaţa oricum aţi voi.

Abia sfîrşise de vorbit, cînd şi zărirăm pe vîrful unui munte pe însuşi Polifem scoborînd în mijlocul turmelor spre ţărmul atît de bine cunoscut ; o dihanie cumplită, uriaşă, slută, cu ochiul scos, ce-şi sprijinea

[1] Scutul argian era rotund şi de mari dimensiuni.

www.dacoromanica.ro

paşii pe un trunchi de brad drept toiag ; după dînsul veneau oile miţoase, singura-i bucurie şi mîngîiere în nenorocirea lui. Cînd ajunse la mare, înaintă pînă-n larg, unde, scrîşnind de durere, îşi spălă cu apă sîngele ce i se scurgea din ochiul stors ; deşi păşea acum prin mijloc, valurile nici nu-i ajungeau pînă la brîul uriaş. Speriaţi, o rupserăm la fugă, luînd cu noi, după cum se cuvenea, şi pe bietul Ahemenide ; tăiarăm pe tăcute odgoanele, şi, încovoiaţi pe vîsle, brăzdarăm voinicește marea. Cum ne simţi, Polifem îşi îndreptă paşii de unde venea zgomotul. Cînd văzu însă că nu mai putea să ne înşface, era să se ia la întrecere cu valurile Mării Ionice şi scotea un răcnet atît de cumplit de se cutremurară apele şi se înfioră pînă departe pămîntul Italiei, iar Etna bubui şi ea din adîncile-i peşteri. Neamul întreg al ciclopilor ieşi atunci din păduri şi dădu buzna spre port şi umplu tot ţărmul. Privirăm la aceşti fraţi ai Etnei, cum stăteau fără putere, cu ochii sîngeroşi, cu creştetul în cer, sobor îngrozitor, asemenea stejarilor ce-şi înalţă vîrfurile în nori sau chiparoşilor, pădurea înaltă a lui Iupiter, ori dumbrava sfîntă a Dianei.

Frica năprasnică ne împinse să desfacem în grabă funiile şi să întindem pînzele vînturilor prielnice. Sfaturile lui Helenus ne îndemnau însă să n-o luăm printre Scila şi Caribda, drum care ne-ar fi dus la pieire. Ne hotărîserăm să ne întoarcem îndărăt, cînd iată că ne ieşi în cale Boreul suflînd dinspre strîmtoarea Pelorului ; trecurăm dincolo de stîncile de la gura rîului Pantagia [1], de golful Megarei, şi de limba

[1] Gura fluviului sicilian Pantagia, vărsîndu-se în mare lîngă Leontini, era înconjurată de stînci.

www.dacoromanica.ro

de pământ abia ieşită din apă a Tapsului [1]. Cum mai trecuse o dată pe lîngă dînsele, Ahemenide, tovarăşul nefericitului Ulise, ni le arătă acum nouă.

În golful Sicaniei, în faţa Plemirului, bătut de valuri, se află o insulă, pe care întîii ei locuitori au numit-o Ortigia [2]. Se spune că fluviul Alfeu din Elida [3] şi-ar fi croit un drum tainic pe sub mare şi acum prin tine, Aretusa, îşi amestecă valurile cu cele ale Siciliei!

După cum ne era obiceiul ne închinarăm puternicilor zei ai locului şi de aici trecurăm pe lîngă ogoarele îngrăşate de apele mocirlosului Helor [4]; ne strecurarăm apoi pe lîngă piscurile ascuţite şi stîncile înaintate în mare ale Pachiniului; de departe ni se arătară Camarina, căreia soarta nu i-a îngăduit să fie atinsă vreodată [5] şi cîmpiile goale şi oraşul Gela, poreclit aşa de la numele năvalnicului său fluviu [6]. Curînd apoi, înaltul Acragas [7], de unde s-a odrăslit odinioară o rasă mîndră de cai, ne abătu de

[1] Megara era o colonie siciliană a megarienilor, situată la nord de Siracuza. Peninsula Tapsus se afla între Megara şi Siracuza.

[2] Vasta radă a Siracuzei era închisă spre est şi spre sud de promontoriul Plemirium şi insula Ortigia.

[3] Potrivit legendelor, fluviul Alfeu din vestul Poloponezului (Elida) nu se vărsa în mare, ci curgea subteran pînă în Sicilia, unde revenea la suprafaţă prin fîntîna Aretusa.

[4] Rîul Helor se varsă în mare între Siracuza şi capul Pachinium (azi *Passaro*), care reprezintă extremitatea sud-estică a Siciliei.

[5] Oraşul Camarina se afla pe coasta meridională a Siciliei. În apropiere existase o mlaştină, pe care locuitorii Camarinei o asanaseră în pofida unei interdicţii a oracolului de la Delfi. Curînd însă siracuzanii s-au servit de trecerea oferită prin secarea mlaştinii şi au pătruns în Camarina.

[6] Aluzie la fluviul numit Gelas şi la oraşul Gela.

[7] Acragas, numit de romani *Agrigentum* (azi *Girgenti*), era una din cele mai puternice cetăţi greceşti din Sicilia.

www.dacoromanica.ro

la tine, Selinunte[1], bogat în palmieri, şi trecurăm şi de apele Lilibeului[2], primejdioase din pricina stîncilor ascunse sub valuri şi poposirăm, în sfîrşit, pe ţărmurile portului Drepan[3]. Aici, după ce am străbătut prin atîtea furtuni, l-am pierdut pe Anchise, singura mîngîiere în mijlocul grijilor şi suferinţelor mele. Aici, scumpe tată, cu toate că te-am smuls zadarnic din ghearele atîtor primejdii, m-ai părăsit, istovit de necazuri[4]. Nici Helenus, care mi-a prezis atîtea nenorociri, nici cumplita Celeno nu mi-a prorocit şi durerea asta. Aici mi-a fost capătul trudei; aici, ţinta rătăcirilor. După ce am plecat din Drepan, un zeu m-a împins, stăpînă, spre ţărmurile voastre.

Astfel, în ascultarea tuturor, istorisi tatăl Enea cele rînduite de zei şi pribegiile lui. Tăcu, în sfîrşit, şi, punînd capăt povestirii, se lăsă odihnei.

---

[1] Selinunt era o altă colonie greacă, situată tot pe ţărmul meridional al Siciliei, la vest de Acragas.

[2] Capul Lilibeum, situat în vestul Siciliei era înconjurat de stînci.

[3] *Drepanum,* azi *Trapani,* se afla în nord-vestul Siciliei, lîngă muntele Erix.

[4] Apare aci unul din impresionantele accente lirice ale *Eneidei.*

www.dacoromanica.ro

În vremea aceasta, cuprinsă încă de mult de o mare neliniște, reginei i se deschise o rană în suflet și porni să se mistuie de o tainică văpaie. Vitejia eroului și faima neamului său îi veneau mereu în minte. Chipul și vorbele lui i se întipăriră în suflet. Zbuciumul dragostei îi alungă odihna trupului. A doua zi, pe cînd zorile luminau pămîntul cu razele soarelui și risipeau de pe cer negurile umezi ale nopții, cu mințile rătăcite, Didona grăi astfel credincioasei ei surori :

— Anna[1], soră scumpă, ce or fi însemnînd vedeniile astea ce mă frămîntă și mă înspăimîntă ? Cine e oaspetele ăsta nou, care a sosit în casa noastră ? Cît de mîndru-i la chip ! Ce viteaz e și ce fapte a săvîrșit ! Eu una cred, și nu mi se pare numai, că-i din viță de zei. Frica dă de gol pe omul nevolnic — dar pe dînsul cît l-a prigonit soarta ! De ce războaie ne-a vorbit ! Dacă n-aș fi neclintită și nestrămutată în hotărîrea

[1] *Anna* este un nume de origine semitică. Poetul arhaic roman Naevius a pus cel dintîi pe lîngă Dido o soră și confidentă cu numele de Anna. Dar personajul respectiv — confidenta — apărea destul de frecvent în literatura antică. Astfel și în *Argonautica* lui Apollonius, care a influențat într-o anumită măsură această carte a patra a *Eneidei,* apare o asemenea confidentă (sora Medeei).

www.dacoromanica.ro

mea de a nu mă mai lega cu nimeni în lanţul căsniciei, după ce moartea soţului mi-a înşelat dragostea dintîi ; dacă nu mi-ar fi silă de patul şi de făclia de nuntă, poate că numai de data asta aş mai fi putut greşi. Da, Anna, după moartea bietului Siheu şi după ce ticăloşia fratelui meu mi-a stropit căminul cu sînge, îţi mărturisesc că numai omul ăsta mi-a înfrînt mîndria şi mi-a clintit sufletul din hotărîrea lui. Recunosc urmele vechii mele patimi. Dar mai degrabă să mă înghită pămîntul sub picioare ori să mă prăvale trăsnetul atotputernicului părinte printre palidele umbre şi în întunericul adînc al Erebului [1], decît să te calc în picioare, Ruşine [2], ori să-ţi rup legăturile sfinte. Omul care m-a legat cu dînsul cel dintîi, mi-a luat şi dragostea ; să o aibă de aceea el şi să o păstreze în mormînt.

Vorbind astfel, ea îşi scăldă sînul în lacrimile ce o podidiseră. Anna îi răspunse :

— Tu, care-mi eşti mai dragă decît lumina zilei, ai să-ţi petreci oare întreaga-ţi tinereţe singură şi mîhnită ? N-ai să cunoşti şi tu plăcerile iubirii şi bucuria de a fi mamă ? Crezi oare că cenuşei şi umbrelor morţilor le mai pasă de credinţa păstrată ? Înţeleg că nici unul dintre peţitori nu ţi-a îndoplecat pînă acum inima rănită, nici în Libia, nici odinioară în Tir. Te înţeleg că ai dispreţuit pe Iarbas [3] şi pe celelalte căpetenii, pe care i-a născut pămîntul ăsta al Africii bogat în viteji. Vei lupta însă şi împotriva unei iubiri ce-i după glasul inimii tale ? Nu te-ai gîndit în ce ţară te-ai aşezat ? De o parte, ne înconjoară oraşele getulilor, neam neînfrînt, şi numizii, călăreţi fără

[1] Erebul (de la grecescul *erebos* „întuneric") este Infernul, sălaşul umbrelor, adică al sufletelor celor morţi.

[2] Ruşinea este personificată şi zeificată.

[3] Iarbas era un şef de trib african, regele Getuliei.

www.dacoromanica.ro

frîu[1], şi neprimitoarea Sirtă[2]; de alta, ţinutul nelocuit din lipsa apei şi prădalnicii Barcei[3]; să-ţi mai amintesc de războaiele ce se pun la cale în Tir şi de ameninţările fratelui tău? Eu cred că numai cu voia zeilor şi cu ocrotirea Iunonei au apucat drumul ăsta corăbiile troiene. Ce oraş mare ai să vezi, dragă soră, şi ce straşnică împărăţie o să răsară din căsătoria voastră! Din tovărăşia cu armele troienilor la ce slavă o să se ridice gloria punică! Nu-ţi rămîne decît să ceri încuviinţarea zeilor şi, după ce vei aduce jertfele cuvenite, pune-ţi tot sufletul în găzduirea oaspeţilor, caută orice prilej, care să le zăbovească plecarea, cîtă vreme furtuna şi ploiosul Orion bîntuie pe mare, cîtă vreme corăbiile nu-s încă drese şi ceru-i neînduplecat.

Cu vorbele acestea îi învăpăie inima, aprinsă de mai înainte de dragoste, îi trezi nădejdea în sufletu-i îndoit şi-i risipi sfiala.

Se duseră mai întîi în temple şi se rugară la altare de milostivire; jertfiră, după datină, mioare alese Cererei, dătătoarea de legi[4], lui Apolo şi tatălui Lieu[5], dar mai presus de toţi Iunonei, în grija căreia sînt legăturile căsniciei. Ţinînd cupa în mîna dreaptă,

---

[1] Numizii locuiau pe coasta Africii de Nord, între Cartagina şi Mauritania, şi getulii în interior, la sud de aşezările numide. Se pare că numizii, excelenţi călăreţi, nu foloseau frîul (vezi Titus Livius, 21, 44, 1).

[2] Se referă la ţărmul celor două Sirte, golfuri aflate pe coasta Tunisiei actuale *(Syrtis minor)* şi Libiei *(Syrtis maior)*.

[3] Se referă nu la locuitorii cetăţii Barce, întemeiată în Cirenaica (Libia) ulterior, ci la băştinaşii de pe teritoriul unde se va ridica acest oraş.

[4] După un vers din poetul roman Calvus, contemporan cu Cicero, Ceres învăţase pe oameni să lucreze pămîntul şi iniţiase legile, în special cele ale căsătoriei.

[5] Lieu *(Lyaeus)* era alt nume al lui Bachus, de la verbul grecesc *lyein* „a dezlega" (deci a se libera de griji, cu ajutorul vinului).

www.dacoromanica.ro

chiar preafrumoasa Didona o vărsă între coarnele unei vaci albe. În faţa statuilor zeilor, păşi spre altarele încărcate de jertfe ; îşi înnoi darurile în fiecare zi, căutînd cu înfrigurare în pieptul deschis al victimelor şi iscodindu-le măruntaiele calde încă. Ah, minţile neştiutoare ale cititorilor viitorului[1] ! La ce folosesc într-o dragoste nebună făgăduielile făcute zeilor ? La ce folosesc templele ? O dulce văpaie o mistuia în vremea aceasta pînă în măduva oaselor şi rana ascunsă îi creştea în inimă. Ardea biata Didona şi rătăcea nebună prin întregul oraş ca o căprioară neprevăzătoare, pe care, gonind-o prin pădurile Cretei, un cioban a străpuns-o de departe cu o săgeată şi i-a lăsat, fără să ştie, în rană fierul sprinten ; căprioara cutreieră în fugă pădurile şi dumbrăvile dicteice[2], dar săgeata ucigaşă îi stă mereu înfiptă în coaste. Uneori Didona îl ducea pe Enea prin mijlocul oraşului şi-i arăta bogăţiile cartagineze şi cetatea gata să-l primească ; se pornea să vorbească, dar se oprea în mijlocul cuvîntului. Alteori, îl poftea, pe înserate, la alte ospeţe la fel cu cel dintîi, şi, nebună, îl ruga să-i mai povestească o dată nenorocirile Troiei, sorbindu-i din nou cuvintele. Apoi, după ce se despărţeau, cînd luna îşi ascundea la rîndu-i lumina şi stelele în asfinţit îi îndemnau pe toţi la somn, numai ea se frămînta în palatul pustiu şi se culca pe patul pe care stătuse Enea. Îl auzea şi-l vedea, parcă ar fi fost de faţă, ori, fermecată de asemănarea cu chipul tatălui lui, ţinea în braţe pe Ascaniu, cu gîndul că-şi va înşela poate nebunia. Turnurile începute nu se mai înălţau, tinerimea nu se mai îndeletnicea cu mînuirea armelor, nu mai lucra la porturi,

[1] La romani anumiţi prezicători *(haruspices)* ghiceau viitorul după aspectul măruntaielor aparţinînd animalelor sacrificate. Vergiliu exprimă clar scepticismul, chiar dispreţul faţă de asemenea practici.

[2] Muntele Dicteu se afla în insula Creta.

www.dacoromanica.ro

ori la întăriturile puternice pentru război ; lucrurile pornite se opriseră ca şi uriaşele ziduri şi schelele ridicate pînă la cer.

De îndată ce simţi că pe Didona o cuprinsese patima şi că nici grija bunului nume n-o mai putea înfrîna, Iunona, fiica lui Saturn şi iubita soţie a lui Iupiter, rosti Venerei aceste cuvinte :

— Mare cinste şi straşnică biruinţă aţi mai cîştigat, tu şi fiul tău [1] ! O să rămînă de pomină, că vicleşugul a doi zei a răpus o biată femeie ! Îmi dau bine seama că te temi de cetatea mea şi că eşti plină de bănuieli faţă de aşezările măreţei Cartagine. Cum se vor sfîrşi însă toate astea ? Unde vom ajunge cu atîta gîlceavă ? De ce să nu încheiem mai bine o pace veşnică şi să n-o pecetluim cu o nuntă ? Ai cîştigat ce ai rîvnit din toată inima. Didona arde de patimă şi a sorbit otrava puternică a dragostei pînă în măduva oaselor. Să stăpînim mai bine laolaltă peste poporul ăsta cu puteri deopotrivă ; din parte-mi n-o voi împiedica pe Didona să ia un soţ troian şi să-ţi aducă drept zestre pe tirienii ei.

Cum simţi că Iunona îi vorbise cu gînd prefăcut pentru a strămuta pe ţărmurile Libiei împărăţia ursită Italiei, Venera îi răspunse astfel :

— Cine ar putea fi atît de smintit să nu-ţi primească învoiala ori să se măsoare cu tine în război ? Numai de s-ar împlini cu bine ceea ce-mi spui ! Scrisul soartei mă face să mă îndoiesc că Iupiter ar primi ridicarea unei singure cetăţi pentru tirieni la un loc cu pribegii troieni, ori că ar încuviinţa amestecarea sau înfrăţirea celor două popoare. Tu eşti însă soţia lui ; ţie ţi-i cu putinţă să-l înduplecî cu rugăciuni. Porneşte tu şi eu te voi urma.

Iunona îi răspunse atunci astfel :

[1] Iunona se referea la Cupidon.

www.dacoromanica.ro

— O iau asupra mea. Îţi voi spune acum ce-i mai grabnic. Enea şi biata Didona se chibzuiesc să se ducă la vînat în pădure, de îndată ce se va ivi soarele şi va alunga cu razele-i negurile ce învăluie pămîntul. În vreme ce vînătorii vor alerga călări şi vor înconjura pădurea cu reţele [1], eu le voi vărsa de deasupra dintr-un nor negru o ploaie amestecată cu grindină şi voi răscoli tot cerul cu tunete. Învăluiţi în beznă, vînătorii se vor risipi. Didona şi Enea vor nimeri în aceeaşi peşteră, unde voi fi de faţă şi, dacă mă pot bizui pe învoirea ta, îi voi uni într-o cununie statornică şi-i voi da-o de soţie. Asta să le fie nunta.

Venera nu se împotrivi la cererea ei, ci o încuviinţă zîmbind de viclenia pusă la cale.

În vremea aceasta Aurora se înalţă din ocean. De cum se iviră zorile, floarea tinerimii ieşi pe porţi; vînătorii duceau laţuri cu ochiuri rare, pînze şi pari cu vîrful de fier; cavalerii massili [2] şi cîinii cu mirosul ager se îmbulzeau. Fruntaşii cartaginezi o aşteptau la pragul palatului pe regină, care întîrzia în iatacul ei. Împodobit cu aur şi purpură, calul stătea şi-şi muşca nerăbdător zăbala plină de spume. Iată că se arată, în sfîrşit, şi Didona, cu un mare alai, cu o mantie de purpură cu tivul colorat, cu o tolbă de aur, cu părul prins într-o panglică de aur, cu rochia-i de purpură sumeasă cu o copcă tot de aur. După dînsa veneau fruntaşii troieni şi veselul Iulus, iar alături de Didona păşea, unind cele două alaiuri, Enea, cel mai frumos dintre toţi, asemenea lui Apolo, cînd părăseşte Licia, sălaş de iarnă şi rîul Xant şi se duce la Delos [3],

[1] În aceste reţele fiarele erau împinse şi apoi omorîte.

[2] Trib din Numidia orientală, adică din apropierea Cartaginei.

[3] Potrivit mitologiei, Apolo locuia în timpul iernii în oraşul Patara din Licia, într-un templu de pe ţărmurile Xantului. În timpul primăverii se muta în insula Delos, unde sosirea sa se celebra cu mare fast.

www.dacoromanica.ro

insula mamei lui, unde întinde din nou coruri şi dansuri, în timp ce cretanii, driopii[1] şi agatirşii[2], cu trupul vopsit, saltă de-a valma în jurul altarelor. Zeul păşeşte pe piscurile Cintului[3] cu o cunună de frunze de lauri pe părul revărsat, pe care îl leagă cu o fîşie de aur ; tolba îi sună pe umeri. La fel de sprinten păşea şi Enea şi aceeaşi frumuseţe îi strălucea pe mîndru-i chip.

După ce ajunseră în munţii înalţi şi la vizuinile neumblate ale fiarelor, aruncîndu-se de pe stînci, căprioarele sălbatice începură să coboare de pe coaste ; aiurea cîrduri de cerbi părăseau şi ele piscurile şi străbăteau în goană cîmpiile întinse, ridicînd nori de praf. Mîndru de calul lui aprig, tînărul Ascaniu alerga prin mijlocul văilor, şi se lua la întrecere cînd cu unii, cînd cu alţii şi se ruga ca printre atîtea dobitoace să-i iasă şi un mistreţ acoperit de spume ori să se coboare din munţi vreun leu roşcat.

Iată însă că cerul prinse a vui deodată de groaznice bubuituri ; veni apoi o ploaie amestecată cu grindină şi fruntaşii tirieni şi tinerimea troiană şi Ascaniu se împrăştiară de teamă, care încotro, ca să-şi caute vreun adăpost pe cîmp ; şuvoaiele începuseră să se prăvălească acum din munţi, cînd Didona şi Enea ajunseră la aceeaşi peşteră. Pămîntul[4] şi Iunona, ca nuntaşă, dădură mai întîi semnalul : fulgerele scăpărară pe cerul, martor al nunţii ; nimfele urlară pe vîrful munţilor. Ziua aceasta a fost începutul pieirii Didonei şi adevărata pricină a nenorocirii ei ; de

[1] Greci din Beoţia occidentală (centrul Greciei).

[2] Sciţi traciza ţi sau mai degrabă traci, care locuiau în Transilvania. Ei îşi tatuau corpul. Aici Vergiliu îi citează pentru a sugera participarea barbarilor de la nord la sărbătorirea reîntoarcerii lui Apolo, la care erau reprezentaţi toţi grecii.

[3] Munte din insula Delos.

[4] *Pămîntul* (în latină *Tellus*), cea mai veche divinitate, era invocat cu prilejul căsătoriilor, ca şi Iunona.

www.dacoromanica.ro

acum nu-i mai păsa nici de cinste, nici de bunul ei nume ; nu se mai gîndi la o dragoste tainică, ci o socoti drept cununie, sub care cuvînt îşi acoperi vina.

În vremea aceasta faima se împrăştie prin toate oraşele mari ale Libiei. Faima [1], pacoste, decît care nu-i alta mai sprintenă ; tăria îi stă în iuţeală ; cu cît merge, cu atît creşte în putere. Mică de frică, la început, se înalţă apoi în văzduh, calcă pe pămînt şi îşi ascunde capul în nori. Supărîndu-se pe zei [2], se spune că Pămîntul a născut-o ca o soră mai mică a lui Ceus [3] şi a lui Encelad, sprintenă la picioare şi cu aripi iuţi. Fiară groaznică, uriaşă, cîte pene are pe trup, tot atîţia ochi pururi deschişi are dedesubt (negrăită minune !) şi tot atîtea limbi şi tot atîtea guri, ce sporovăiesc şi tot atîtea urechi ciulite. Noaptea zboară între cer şi pămînt, văzînd prin întuneric, fără să se lase furată de dulcele somn ; ziua şade de strajă pe acoperişul caselor, ori pe turnurile înalte, de unde vîră spaima în oraşele mari, tot atît de dîrză în minciună şi în bîrfeli ca şi atunci cînd vesteşte adevărul. Ea împrăştia acum voioasă printre noroade tot felul de vorbe, povestindu-le deopotrivă ceea ce se întîmplase ori ce născocise ea ; că sosise din Troia Enea, cu care preafrumoasa Didona nu se sfiise să se însoţească şi că acum petreceau împreună în desfătări, cît era iarna de lungă, şi că din pricina patimei ruşinoase îşi uitaseră de ţările lor. Iată zvonurile, pe care groaznica zeiţă le

---

[1] Personificarea vergiliană a Faimei sau Zvonului (în latină *Fama)* a rămas celebră. Puţine trăsături au fost împrumutate portretului Vrajbei (în greacă *Eris),* alcătuit de Homer în cîntul al patrulea al *Iliadei.* Genealogia Faimei ca monstru a fost creată în întregime de Vergilu. Portretul vergilian a fost ulterior imitat de Ovidiu *(Metamorfoze,* 12, 39), dar şi de autori care au trăit multe secole mai tîrziu (J. B. Rousseau, Boileau etc.).

[2] Zeii azvîrliseră în Tartar pe copiii Pămîntului, titanii şi giganţii.

[3] *Ceus* era un titan.

www.dacoromanica.ro

răspîndea din gură în gură. Fără zăbavă, își abătu apoi zborul spre regele Iarbas și-i aprinse sufletul cu vorbele ei și-i înteți mînia. Fiu al lui Hammon [1] și al nimfei Garamantida [2], pe care acela o răpise, Iarbas ridicase lui Iupiter în marea lui împărăție o sută de temple mărețe, și-i așezase o sută de altare, unde ardea un foc nestins, strajă veșnică a zeilor ; pămîntul dimprejur se îngrășase de sîngele vitelor, iar pragurile templelor erau împodobite cu ghirlande de tot felul de flori. Cu sufletul tulburat și mînios de zvonurile amare, se spune că se rugase îndelung lui Iupiter, cu mîinile ridicate, smerit în fața altarelor, printre chipurile zeilor.

— Atotputernice Iupiter, în cinstea căruia neamul maurilor [3], întins la ospețe, pe paturi cu velințe colorate, varsă prinoase de vin, vezi tu oare tot ce se petrece ? Ori poate ne speriem în zadar de trăsnetele tale, iar fulgerele țîșnite din nori, ce ne înspăimîntă sufletele, cad la întîmplare și nu fac decît o larmă deșartă ? O femeie, care a pribegit în hotarele noastre și și-a cumpărat pe bani dreptul de a-și întemeia un orășel, căruia eu i-am dat pămînt de arat și dreptul de a-l stăpîni, n-a vrut să mă ia de bărbat și a primit pe Enea, ca un stăpîn, în țara ei ! Și acum, întocmai ca Paris, cu un alai de oameni muieratici, cu o scufie meonică [4] legată pe sub bărbie, cu ple-

[1] Divinitate libiană a deșertului identificată de greci și romani cu Zeus și respectiv Iupiter.

[2] Fiica unui legendar Garamas, rege al unor triburi africane. Numele de garamanți era atribuit în antichitate unor africani din interiorul continentului.

[3] Aici maurii sînt toți locuitorii din nordul Africii.

[4] Meonia era un ținut din Lidia, țară din Asia Mică. Aici Meonia este utilizată pentru Lidia și, prin extensie, pentru Frigia, vecină cu ea. După o legendă, scufia frigiană fusese inventată de regele Midas al Frigiei, spre a-și ascunde urechile de măgar, care-i crescuseră. Scufia frigiană avea clape lungi, încheiate sub bărbie.

www.dacoromanica.ro

tele înmiresmate, e stăpîn pe pradă, în timp ce eu îţi aduc daruri în temple şi mă închin unor puteri deşarte !

Astfel se rugă Iarbas, îmbrăţişînd altarele. Atotputernicul îl auzi şi-şi întoarse privirile spre cetatea Didonei şi spre îndrăgostiţii ce-şi uitaseră de bunul lor nume. El îi vorbi atunci aşa lui Mercur :

— Du-te repede, fătul meu, cheamă zefirul şi zboară, de-i vorbeşte lui Enea, ce zăboveşte acum în Cartagina tiriană şi nu se mai gîndeşte la cetatea ce i-a fost hărăzită de ursită, şi du-i cuvintele mele cu vînturile repezi. Nu aşa om ne-a făgăduit preafrumoasa lui mamă şi nu pentru asta l-a scăpat de două ori de oştile grecilor [1], ci un bărbat vrednic să domnească peste Italia, o ţară plină de popoare puternice şi frămîntată de războaie şi un bărbat care să ducă mai departe neamul izvorît din sîngele străvechi al lui Teucer şi să cucerească întregul pămînt. Dacă nu-l înflăcărează măreţia sarcinii şi dacă nu-şi dă nici o trudă pentru gloria lui, de ce să-l lipsească şi pe Ascaniu de împărăţia Romei ? Ce are de gînd ? Ce nădejde îl face să zăbovească în mijlocul unui neam vrăjmaş ? Nu se mai gîndeşte la urmaşii lui italici şi la ogoarele Laviniului ? Să plece ! Iată ce voiesc să i-o vesteşti din partea mea !

Zise şi Mercur se gătì să asculte de porunca tatălui său ; îşi legă mai întîi la picioare sandalele înaripate de aur ce-l duc prin văzduh peste mări şi ţări ca suflarea vîntului. În mînă îşi luă nuiaua, cu care cheamă din Orcus palidele suflete, iar pe altele le trimite în

[1] Venus îl scăpase pe Enea de Diomede (Homer, *Il.*, 5,311) iar Neptun îl salvase de loviturile lui Ahile (*Ibidem*, 20,291). În plus Venus îşi scăpase fiul şi în noaptea cuceririi Troiei.

www.dacoromanica.ro

bezna Tartarului [1], cu care aduce ori răpeşte somnul, ori închide ochii morţilor ; cu ea împrăştie vînturile şi pluteşte prin norii furtunoşi [2]. Pe cînd zbura, el zări piscul şi coastele prăpăstioase ale neostenitului Atlas, care propteşte cerul pe creştetul lui ; capul lui împădurit cu brazi e pururi încins în nori negri şi bătut de vînturi şi de ploi ; o mantie de zăpadă îi acoperă umerii. Din bărbie se reped şuvoaie, iar groaznice sloiuri de gheaţă îi prind barba [3]. Aici se opri mai întîi Mercur cu aripile nemişcate şi îşi făcu apoi vînt cu tot trupul pentru a se repezi spre mare ca pescăruşul ce zboară pe deasupra apei, pe lîngă ţărm şi în jurul stîncilor pline cu peşti. După ce lăsă în urmă Atlasul, aşa zbura şi Mercur între cer şi pămînt şi despica vînturile spre ţărmul nisipos al Libiei.

De îndată ce ajunse la colibele numizilor [4] cu picioarele lui înaripate, el zări pe Enea punînd temelii de cetate şi clădind noi locuinţe. Purta o sabie înstelată cu o piatră de jasp roşcat ; pe umeri îi cădea o mantie strălucitoare de purpură, pe care i-o lucrase şi i-o dăruise chiar Didona, şi-i petrecuse prin urzeală un fir subţire de aur. Fără zăbavă Mercur îi spuse :

— Ai ajuns să pui temeliile înaltei Cartagine ; robit de dragostea unei femei, îi ridici acum o mîndră cetate ; ţi-ai uitat de împărăţie şi de ursită. Chiar stăpînul zeilor mă trimite din seninul Olimp, el, care cu

[1] Regiunea cea mai întunecată a universului, carcera marilor vinovaţi faţă de zei, se deosebea iniţial de Orcus, infernul propriu-zis. *Tartarul se afla sub Orcus, sau într-un sector al lui.* Dar adesea Vergiliu le echivalează, numind infernul cînd Tartar, cînd Orcus.

[2] Această nuia este caduceul, atributul zeului Mercur.

[3] În descripţia lui Atlas poetul îmbină elemente ale peisajului acestui munte din Marocul actual şi trăsături ale titanului Atlas.

[4] Se referă aci la aşezările de la marginea oraşului Cartagina, care mai tîrziu vor forma un cartier exterior incintei, numit *Megara.*

www.dacoromanica.ro

puterea-i zeiască roteşte cerul şi pămîntul şi mi-a poruncit să străbat văzduhul ca să-ţi spun aceste cuvinte : „Ce ai de gînd ? Cu ce nădejde îţi pierzi vremea în ţara Libiei ? Dacă nu te înflăcărează măreţia sarcinii tale şi nu-ţi dai nici o trudă pentru gloria ta, gîndeşte-te cel puţin la Ascaniu şi la nădejdea moştenitorului tău Iulus, căruia îi este sorocită domnia Italiei şi pămîntul roman."

După ce vorbi astfel, Mercur îşi părăsi chipul, sub care putea fi văzut de oameni şi, fără să mai aştepte vreun răspuns, pieri din ochi în aerul străveziu.

Tulburat de această vedenie, Enea încremeni ; părul i se făcu vîlvoi de groază şi glasul i se opri în gîtlej. Înspăimîntat de îndemnul ceresc şi de porunca zeilor, ardea de dorinţa de a pleca cît mai repede şi de a părăsi o ţară atît de dragă. Ce putea însă să facă ? Cu ce cuvinte să încerce să o domolească pe regina înnebunită de dragoste ? De unde să înceapă ? Gîndurile i se zbuciumau cînd într-o parte, cînd în alta ; se chibzuia în fel şi chip. După ce stătu la cumpănă, i se păru mai potrivit să cheme pe Mnesteu, pe Sergestus şi pe viteazul Serestus şi să le poruncească să pregătească în taină corăbiile, să strîngă troienii la ţărm, să-i înarmeze, dar să ţină în ascuns pricina noilor măsuri. Cît timp buna Didona nu bănuia încă nimic şi nici nu se aştepta la curmarea unei dragoste atît de mari, el o să încerce să pătrundă la dînsa şi să caute clipa cea mai nimerită pentru a-i vorbi şi calea cea mai bună pentru a-şi ajunge scopul. Cu toţii ascultară bucuroşi şi-i împliniră porunca. Cum se temea chiar şi de ceea ce era sigură — căci cine ar putea înşela o femeie care iubeşte ? — regina bănui vicleşugul şi simţi cele ce se puneau la cale. Aceeaşi nemiloasă Faimă îi aduse vestea înarmării corăbiilor şi a pregătirii de plecare. Scoasă din fire, pătimaşă, ea începu să colinde întregul oraş ca o bacantă aţîţată la scoaterea

www.dacoromanica.ro

din templu a odoarelor sfinte ale zeului, cînd la trei ani vin orgiile cu strigăte în cinstea lui Bachus şi Citeronul vuieşte noaptea de chiuituri [1]. Ea îi vorbi, la urmă, lui Enea, aşa :

— Ai nădăjduit, viclene, să poţi ascunde o nelegiuire atît de mare şi să-mi ieşi pe nesimţite din ţară ? Nimic nu te mai poate opri, nici dragostea mea, nici credinţa ce mi-ai jurat, nici moartea crudă a Didonei ? Îţi pregăteşti corăbiile la vreme de iarnă şi vrei să înfrunţi marea în mijlocul furtunilor ! Chiar dacă nu te-ai duce spre o ţară străină şi spre un cămin necunoscut ci, dacă vechea Troie ar mai fi încă, ai porni tu cu vasele spre dînsa pe o mare răscolită de vînturi ? Adevărul e că fugi de mine. Pe lacrimile mele, pe mîna ta dreaptă (pentru că mie nu mi-am lăsat nimic altceva), pe clipele trăite împreună, pe cununia noastră începută, dacă am vreun merit în ochii tăi şi m-ai iubit puţin, fie-ţi milă de casa mea ameninţată cu prăbuşirea, şi, dacă mai încape vreo rugăminte, părăseşte-ţi gîndul ăsta. Din pricina ta mă urăsc neamurile Libiei şi regii numizilor, din pricina ta mă duşmănesc tirienii ; tot din pricina ta mi-am pierdut cinstea şi bunul meu nume, de care mă bucuram înainte de a te cunoaşte. Pe mîna cui mă laşi tu să mor, oaspete ? — căci numai numele ăsta mi-a mai rămas din bărbatul ce mi-ai fost ? La ce să mai trăiesc ? Să aştept ca fratele meu Pigmalion să-mi dărîme zidurile ori ca getulul Iarbas să mă ducă în robie ? Cel

[1] Din doi în doi ani (după calculul anticilor însă, o dată la trei ani) pe muntele Citeron din Beoţia şi anume în epoca solstiţiului de iarnă se celebrau bacanalele, orgiile în cinstea lui Bachus. Se scoteau afară din templu toate odoarele sfinte ale zeului, dîndu-se astfel semnalul începerii orgiei. Se auzeau strigătele *Euoi Bacche* şi bacantele cutrierau despletite munţii toată noaptea, bătînd tobele şi agitînd tirsul (atributul bacantelor, toiag înfăşurat în viţă şi terminat la un capăt printr-un con de pin).

www.dacoromanica.ro

puţin, dacă înainte de a fugi, mi-ai fi lăsat o mărturie a dragostei noastre, dacă aş vedea cum mi se joacă în palat un copilaş, care să-mi amintească de chipul tău, nu m-aş socoti cu totul înşelată şi părăsită.

Astfel vorbi, iar Enea o privea cu ochii împietriţi; hotărît să asculte porunca lui Iupiter, el se sili însă să-şi ascundă în suflet durerea ce-l rodea. Îi răspunse, la urmă, în puţine cuvinte:

— Nu voi tăgădui, regină, că mi-ai făcut mai mult bine decît ai putea spune şi nu voi înceta niciodată să-mi amintesc cu drag de Elissa [1], atît cît îmi voi aminti de mine însumi, şi cît va mai fi o suflare în trupul ăsta. Voi spune puţine vorbe, aşa cum cere împrejurarea. Să nu-ţi închipui că am crezut că o să-mi ascund plecarea în taină, dar nici nu ţi-am făgăduit să te iau de soţie şi nici n-am venit aici cu gîndul la căsătorie. Dacă mi-ar fi fost dat să-mi duc viaţa după plac şi să-mi văd de nevoi, m-aş fi îngrijit înainte de toate de Troia şi de scumpele rămăşiţe ale morţilor mei... Înaltele curţi ale lui Priam s-ar înălţa şi acum şi cu mîna mea aş fi clădit pentru învinşi al doilea Pergam. Acum însă, Apolo îmi porunceşte să mă duc în marea Italiei, după cum şi oracolele Liciei [2] îmi poruncesc la fel. Mi-e dragă Italia, ea este patria mea. Dacă pe tine ca feniciană te farmecă zidurile Cartaginei şi priveliştea oraşului libian, de ce să le iei în nume de rău troienilor că vor să se aşeze în Italia? Şi nouă ni-i îngăduit să ne căutăm o ţară în pămînt străin. De cîte ori noaptea acoperă pămîntul cu umedele-i umbre, de cîte ori se ivesc pe cer stelele de foc, chipul mîhnit al tatălui meu Anchise mi se arată în vis şi mă înfioară; şi copilul meu Ascaniu mă mustră de nedreptatea ce-i fac unei fiinţe atît de dragi, pe care o lipsesc de domnia Italiei şi de ţinuturile ce-i sînt

[1] Alt nume al Didonei.
[2] Adică oracolele zeului care locuieşte în Licia.

www.dacoromanica.ro

hărăzite. Iată că acum crainicul zeilor, trimis chiar de Iupiter, mă jur pe capul amîndorura, mi-a adus prin văzduh poruncile lui. L-am văzut cu ochii mei în cetate într-un nor de lumină şi i-am sorbit cuvintele cu urechile mele. Încetează de aceea de a mă mîhni şi pe mine şi pe tine cu plîngerile tale. Nu de bunăvoie pornesc spre Italia.

Pe cînd rostea aceste cuvinte, ea se uita de mult la dînsul pieziş şi-şi plimba ochii în toate părţile şi-l măsura în tăcere cu privirile de sus pînă jos, pînă ce, izbucnind de mînie, îi vorbi aşa :

— Nu, nu, nu ţi-e mamă o zeiţă, viclene, şi nici Dardanus nu-i urzitorul neamului tău, ci Caucazul stîncos te-a născut şi tigroaicele Hircaniei te-au alăptat [1]. Pentru ce să mă mai înşel ? Ce ocară mai amară să aştept ? Gemut-a el oare la plînsul meu ? Întorsu-şi-a ochii spre mine ? Vărsat-a măcar o lacrimă de duioşie, ori fostu-i-a milă de iubita lui ? Ce mi s-ar putea întîmpla mai rău ? Nici puternica Iunonă, nici Iupiter nu pot privi astea cu ochi nepăsători. Nu mai e credinţă pe lume. Aruncat pe ţărm, lipsit de toate, eu l-am primit şi, în nebunia mea, am împărţit cu dînsul domnia. I-am scăpat corăbiile de la pierzare şi pe tovarăşi de la moarte. Furiile mă încing şi mă iau cu ele ! Acum îmi vorbeşte de Apolo şi de oracolele Liciei, de crainicul zeilor trimis chiar de Iupiter ca să-i aducă prin văzduh groaznica poruncă, parcă zeii n-ar mai avea altceva de făcut şi numai grija de noi le tulbură liniştea ! Nu te ţin şi nici nu mai încerc să te înduplec : du-te ! Porneşte cu vîntul spre Italia. Caută-ţi o ţară peste mări. Dacă mai e pe lume o dreptate cerească, trag nădejdea să-ţi iei pedeapsa printre stîncile mării şi să chemi adesea numele Didonei. De-

[1] Pentru antici munţii Caucaz reprezentau o regiune aspră, locuită de triburi sălbatice. Hircania se afla la sud de Marea Caspică pînă în apropierea Caucazului.

www.dacoromanica.ro

parte de tine, te voi urmări totuşi cu negrele torţi şi cînd înghetul morţii îmi va despărţi sufletul de trup, îţi voi ieşi ca o umbră pururi în cale ; îţi vei primi, mişelule, pedeapsa şi o voi afla, căci vestea îmi va veni pînă în fundul infernului.

Cu aceste cuvinte ea îşi curmă vorba şi, mîhnită, fugi de lumina zilei ; pieri astfel din ochii lui şi-l lăsă nedumerit, tocmai cînd se gătea să-i răspundă plin de teamă. Roabele o luară în braţe şi o duseră leşinată în iatacu-i de marmură şi o culcară în pat.

Deşi inima sfîşiată de dragoste gemea adînc într-însul, deşi dorea să-i aline durerea cu vorbe mîngîioase şi să-i alunge mîhnirea, piosul Enea ascultă totuşi de poruncile zeilor şi se duse să-şi vadă de corăbii. Troienii se puseră atunci pe lucru mai vîrtos şi traseră de pe ţărm vasele, ale căror tălpi unse cu smoală începură să plutească. În graba plecării, ei aduseră din pădure lopeţi făcute din trunchiuri cu frunzele pe ele şi necioplite încă. Îi puteai vedea cum umblau grăbiţi şi se scurgeau din toate ungherele oraşului, ca nişte furnici, care, cu gîndul la iarnă, jefuiesc o movilă mare de grîu, şi-şi duc boabele în muşuroiul lor. Trece neagra lor oştire pe cîmp şi răreşte prada prin iarbă pe o cărăruie strîmtă ; unele împing din greu cu umărul boabe mari ; altele supraveghează şirurile şi pedepsesc furnicile rămase în urmă ; întreaga potecă fierbe de forfoteala lor. Ce simţeai tu, Didona, cînd vedeai pregătirile astea de plecare ? Ce gemete scoteai, cînd zăreai din vîrful cetăţii cum foiau ţărmurile şi cînd vedeai cum marea întreagă clocotea sub ochii tăi de larmă învălmăşită. Nemiloasă dragoste, la cîte nu împingi tu inimile oamenilor ! Iat-o din nou silită la lacrimi, să încerce să-l înduplece iarăşi cu rugăciuni şi să-şi umilească mîndria în faţa dragostei, ca să nu moară zadarnic şi să lase vreun mijloc neîncercat.

— Anna, vezi ce îmbulzeală e pe ţărm. Troienii

www.dacoromanica.ro

s-au strîns de pretutindeni ; pînzele n-aşteaptă decît vîntul să sufle în ele ; corăbierii şi-au încununat bucuroşi vasele cu flori. Dacă m-aş fi putut aştepta la o durere atît de mare, aş fi putut să o şi îndur. Împlineşte-mi totuşi singura dorinţă ce mi-a mai rămas în nenorocirea mea ; căci numai de tine ascultă mişelul şi numai ţie îţi încredinţa tainele inimii lui ; numai tu ştii cum să-i vorbeşti şi anume cînd. Du-te, dragă soră, şi spune-i cu umilinţă trufaşului duşman, că nu eu m-am jurat cu grecii la Aulis [1] să nimicesc neamul troian, că nu eu am trimis corăbii împotriva Pergamului şi nici n-am pîngărit mormîntul bătrînului Anchise [2]. Pentru ce nu vrea de aceea, neînduratul, să-mi asculte vorbele ? Unde zoreşte ? Să-i împlinească numai voia asta bietei lui iubite : să aştepte o vreme mai potrivită pentru plecare şi nişte vînturi mai prielnice. Nu-i mai cer vechea credinţă de soţ, pe care a călcat-o, şi nici să se lipsească de frumosul Laţiu şi să se lase de împărăţia lui ; nu-i cer decît un timp scurt de linişte şi de răgaz patimii mele, pînă soarta mă va deprinde cu durerea mea de neînfrînt. E cea din urmă îndurare ce-i cer. Fie-ţi milă de sora ta. Dacă mi-o va da, îl voi răsplăti cu prisosinţă prin moartea mea.

Astfel o rugă Didona şi biata soră îi tot ducea lui Enea plîngereile şi venea îndărăt cu răspunsurile. El nu se lăsă însă înduplecat de nici o tînguire şi-i ascultă vorbele fără să se îndure, că aşa voia ursita şi un zeu îi astupase urechile, ca stejarul cu trunchiul înţepenit de veacuri, pe care vîntoasele Alpilor se întrec să-l

[1] Port din Beoţia, situat în golful eubeic, nu departe de Teba. Aci, înainte de-a porni spre cetatea lui Priam, se concentraseră armatele greceşti sub conducerea lui Agamemnon şi juraseră pieirea Troiei.

[2] Este, poate, o aluzie la o legendă pe care Vergiliu n-o menţionează în cartea a treia, după care mormîntul lui Anchise ar fi fost violat de Diomede.

www.dacoromanica.ro

smulgă şi-l izbesc cînd dintr-o parte, cînd dintr-alta; uraganul vîjîie şi frunzele căzute din copacul zgîlţîit acopăr pămîntul jur împrejur; stejarul stă însă neclintit pe stînca lui şi, pe cît îşi înalţă creştetul în văzduh, pe atît îşi înfige rădăcinile în fundul pămîntului. Încolţit mereu din toate părţile, la fel şi marele suflet al viteazului se zbuciuma; mintea îi rămăsese însă neclintită, iar lacrimile Didonei curseră fără să-l înduplece.

Abia atunci, înfricoşată de soarta ce-o aştepta, Didona chemă moartea şi i se scîrbi de lumina zilei. Şi ca să se întărească şi mai mult în hotărîrea de a se lepăda de viaţă, iată că, pe cînd îşi punea darurile pe altarele pe care ardea tămîia (ce grozăvie!), apa sfîntă se înnegri, iar vinul, pe care îl vărsa, se făcu sînge [1]. Văzu, dar nu spuse nimănui, nici chiar surorii sale... Se afla apoi la curte un mic templu de marmură închinat bărbatului dintîi, pe care îl cinstea cu multă grijă şi-l împodobea cu panglici de lînă albă şi cu ghirlande de frunze ca de sărbătoare; cînd noaptea învăluia pămîntul în beznă, i se părea că aude de acolo glasuri şi că bărbatul său o chema: o cucuvaie stingheră se jelea mereu pe acoperiş şi umplea văzduhul cu bocete prelungi. Multe prorociri ale profeţilor pioşi de odinioară îi veneau în minte şi o speriau cu ameninţarea lor; chiar şi chipul neînduplecat al lui Enea o urmărea în vis. I se părea mereu că e părăsită, că aleargă singură pe drumuri lungi şi caută pe tirieni în ţări pustii. Cînd îl apuca nebunia, şi Penteu vedea la fel în juru-i ceata eumenidelor, doi sori şi două Tebe [2], iar

[1] Acestea erau desigur semne foarte rele.

[2] Eumenidele sînt Furiile. *Penteu,* rege legendar al Tebei, a fost pedepsit de Bachus pentru că se împotrivise introducerii cultului acestui zeu în regatul său. Penteu a înnebunit şi ulterior a fost sfîşiat de bacante, conduse chiar de Agave, mama sa. Şi în *Bacantele* lui Euripide, Penteu, chinuit de demenţă, vede doi sori şi două Tebe (*Bacantele,* 918).

www.dacoromanica.ro

Oreste, fiul lui Agamenon, e înfăţişat pe scenă cum fuge de mama lui înarmată cu făclii şi şerpi negri şi găseşte la pragul templului Furiile răzbunătoare ce-l aşteptau [1].

Învinsă de durere, regina se lăsă în voia deznădejdii şi se hotărî să moară, chibzuindu-se doar numai asupra momentului şi a mijlocului ; nu lăsă, totuşi, să i se citească ceva pe faţă şi, ca şi cum ar mai nădăjdui, îi vorbi aşa mîhnitei ei surori :

— Mă poţi ferici, dragă soră, căci am găsit chipul cum să-l aduc îndărăt pe necredincios ori să mă mîntui de dînsul pentru totdeauna. La capătul oceanului, unde soarele apune, se află ţara etiopienilor [2], cea mai depărtată din toate, unde vînjosul Atlas poartă pe umerii lui bolta bătută cu stele aprinse. Mi-a venit de acolo o preoteasă de neam din Massilia [3], paznica templului hesperidelor, care dădea de mîncare balaurului [4] şi veghea ramurile copacului sfînt, împrăştiind în juru-i mierea şi macii ce aţipesc. Ea se laudă că farmecele ei pot dezlega inimile de chinuri şi strecoară în altele griji năprasnice, că pot închega apele pîraielor şi întoarce stelele din drum, că pot chema noaptea sufletele morţilor ; auzi pămîntul mugind sub picioare şi

[1] Pentru a-şi răzbuna tatăl, căzut pradă uneltirilor Clitemnestrei, soţia lui, şi ale lui Egist, amantul ei, Oreste îşi ucisese mama. Furiile au urmărit însă pe Oreste cu răzbunarea lor pentru uciderea Clitemnestrei. Acest motiv apăruse la Eshil, Euripide şi la scriitorul roman arhaic Pacuvius.

[2] Poeţii antici numeau uneori etiopieni pe toţi locuitorii ţărilor tropicale. *Ops* însemna în greacă „faţă", iar *aitho* „a arde" : deci etiopienii erau cei cu faţa arsă, pîrlită de soare.

[3] *Massilia* este aici ţara massililor (vezi p. 98, nota 2).

[4] Hesperidele, nepoatele lui Atlas, erau nişte nimfe, care aveau — potrivit mitologiei — o grădină în apropierea reşedinţei bunicului lor, adică în centrul necunoscut pe atunci al Africii. Această grădină, plină de mere de aur, era păzită de un şarpe monstruos (*draco* în limba latină, adică un balaur, un dragon).

www.dacoromanica.ro

vezi copacii scoborîndu-se din munţi. Iau martori, dragă soră, pe zei şi te iau şi pe tine, ce-mi eşti atît de scumpă, că fără să vreau, am ajuns la vrăjitorii [1]. Ridică în taină, în curtea din fund a palatului, un rug şi aşază deasupra-i armele, pe care necredincosul le-a lăsat atîrnate în camera lui de culcare, aşază tot ce a mai rămas de la dînsul şi patul de nuntă, de unde mi s-a tras pieirea ; doresc să ard orice mi-ar putea aminti de el, aşa cum m-a îndemnat preoteasa.

După ce vorbi aşa, tăcu şi chipul i se îngălbeni. Annei nu-i trecu, totuşi, prin minte că, sub cuvînt de vrajă, soru-sa se gătea de moarte ; nu-şi putea închipui aşa nebunie şi că se putea întîmpla ceva mai rău decît la moartea lui Siheu. De aceea ascultă. După ce înălţă în curtea din fund a palatului un rug mare din stejar şi din brad, însăşi regina împodobi locul cu ghirlande şi cu cununi ca la morţi ; cum ştia bine ce o să se întîmple, aşeză deasupra rugului tot ce rămăsese de la Enea şi sabia uitată şi chipul lui de ceară.

De jur împrejur se înălţau altare, iar preoteasa cu părul despletit chemă cu glas de tunet pe cei trei [2] sute de zei ai infernului, Erebul, Haosul [3], pe întreita Hecate [4] şi pe fecioara Diana cu trei feţe [5] ; stropi de asemenea cu apă, provenită, spunea, din izvoarele Avernului ; aduse în grabă nişte buruieni cu puf pe

[1] Fireşte însă că Didona nu credea în magie. Ea dorea numai să-şi înşele sora. Dar simularea scenei de magie nu face decît să potenţeze efectul dramatic al sfîrşitului Didonei.

[2] Numărul trei era adesea utilizat în formulele magice.

[3] Haosul şi Erebul reprezintă aci personificări ale lumii subpămîntene.

[4] Hecate, zeiţa magiei, a tenebrelor şi a spectrelor, era adesea reprezentată de sculptori cu trei capete (*diua triformis* îi spunea Horaţiu în *Ode*, 3, 22, 4).

[5] *Diana* (la greci Artemis), sora lui Apolo, era zeiţa fecioară a vînătorii şi a lunii. Cultul Dianei se înrudea cu cel al Hecatei şi îndeobşte cele două zeiţe erau confundate.

www.dacoromanica.ro

ele, tăiate pe lună plină cu o coasă de aramă[1], din care se scurgea un suc negru de venin ; mai aduse şi moţul[2], smuls înainte de a-l înghiţi maică-sa, de pe fruntea unui mînz abia născut. Cu făină sfîntă în mîinile curate[3], cu un picior descălţat, cu rochia deschisă, chiar Didona stătea lîngă altar şi chema, înainte de a muri, mărturia zeilor şi a stelelor ştiutoare ale destinului şi ceru dreptate şi răzbunare, dacă mai e vreo putere cerească cu milă de îndrăgostiţii înşelaţi.

Era noapte şi toate vieţuitoarele gustau pe pămînt liniştea somnului după trudă ; pădurile şi mările furtunoase se odihneau ; era clipa cînd stelele se află la mijlocul drumului lor, cînd totul tace pe ogoare ; dobitoacele, păsările cu pene colorate şi cele ce zboară pe deasupra apelor întinse şi cele ce se adăpostesc în cîmpiile pline de hăţişuri, aţipite în somn şi tăcere, îşi îndulcesc grijile şi uită ostenelile. Numai biata Didona nu-şi putea găsi odihna în somn ; pentru ochii şi inima ei nu era noapte ; grijile îi creşteau şi, izbucnind din nou, patima-i se dezlănţui, umflată de valurile mîniei. Ea se întări în hotărîrea luată şi se frămînta cu astfel de gînduri : „Ce-mi mai rămîne de făcut ? Să mă întorc la vechii mei peţitori pentru a fi înjosită şi să cer cu umilinţă mîna numizilor, pe care de atîtea ori n-am voit să-i iau de bărbaţi ? Să plec şi eu cu corăbiile troienilor şi să mă supun hotărîrii lor ? Mi-a şi folosit că i-am ajutat şi şi-au amintit multă vreme de binele ce le-am făcut ! Da chiar dacă aş voi, cine mi-ar îngădui-o ? Cine ar primi în corăbiile lor tru-

[1] În magie se foloseau instrumente din aramă, metal mai vechi decît fierul.

[2] Vergiliu nu spune de fapt *moţ* ci *amor* „dragoste", aci afrodisiac. Într-adevăr excrescenţa neagră de pe fruntea mînjilor abia născuţi — şi pe care o mănîncă de obicei iepele — era uzitată în prepararea filtrelor erotice.

[3] Adică purificate prin abluţiuni pentru a putea oferi zeilor o prăjitură din făină.

www.dacoromanica.ro

faşe o fiinţă atît de nesuferită ca mine ? Nu cunoşti încă, nenorocito, viclenia seminţiei lui Laomedon [1] ! Şi chiar dacă m-aş duce cu dînşii, îi voi însoţi eu singură pe corăbierii ăştia biruitori, ori voi lua cu mine şi pe tirieni şi pe toţi ai mei, pe care, după ce i-am smuls atît de anevoie din Tir, îi voi purta din nou pe mări şi-i voi lăsa în voia vînturilor ? Mai bine mori, după cum ai meritat-o, şi caută-ţi leacul durerii în fier. Tu, dragă soră, te-ai lăsat cea dintîi înduplecată de lacrimile mele şi mi-ai adus pe cap nenorocirile astea şi m-ai aruncat pradă duşmanului. N-ar fi fost mai bine să nu mă mărit şi să duc o viaţă fără prihană, ca fiarele [2], ferită de astfel de griji ? De ce nu mi-am păstrat credinţa jurată cenuşii lui Siheu ?"

Aşa se plîngea de i se rupea inima.

În vremea aceasta, hotărît să plece, după ce pregătise totul, Enea dormea pe pupa înaltă a corăbiei, cînd iată că i se arată în vis chipul zeului ce mai fusese o dată la dînsul cu aceleaşi poveţe şi care semăna leit cu Mercur şi la glas şi la faţă şi la părul bălai şi cu toate podoabele tinereţii.

— Fiu al zeiţei, îi spuse el, mai poţi dormi liniştit în clipele astea ? Nu vezi primejdiile ce te încolţesc din toate părţile ? Nu auzi cum suflă vînturile prielnice ? Hotărîtă să moară, regina frămîntă în suflet viclenii şi gînduri cumplite şi fierbe în clocotul urii. Nu te grăbeşti să pleci, cît mai e cu putinţă să te grăbeşti ? Dacă zorile te mai găsesc pe meleagurile astea, vei vedea marea plină de corăbii, făclii ameninţătoare aprinse pretutindeni şi tot ţărmul arzînd în flăcări. Pleacă, nu mai întîrzia ; nimic nu se schimbă mai lesne decît inima femeii.

---

[1] Pentru că troianul Laomedon refuzase să achite datoria faţă de zeii Apolo şi Neptun.

[2] Didona se referă la fiarele singuratice, care-şi au fiecare cîte un bîrlog.

www.dacoromanica.ro

După ce vorbi aşa, se risipi în bezna nopţii.

Speriat de vedenia neaşteptată, Enea se smulse din somn şi-şi îndemnă tovarăşii :

— Sculaţi-vă repede, flăcăi, puneţi mîna pe vîsle şi sloboziţi iute pînzele ; un zeu a venit din înaltul cerului şi ne îndeamnă să ne grăbim şi să tăiem pentru a doua oară odgoanele răsucite. Oricine ai fi, te urmăm, zeule, şi-ţi ascultăm bucuros porunca [1]. Ajută-ne, bunule, ocroteşte-ne şi adu-ne pe cer stele prielnice.

Zise şi, trăgîndu-şi din teacă sabia fulgerătoare, tăie odgoanele. Acelaşi avînt îi cuprinse îndată pe toţi troienii, care ridicară repede ancorele şi părăsiră ţărmurile. Marea nu se mai vedea de corăbii ; opintindu-se, ei înspumau valurile şi măturau apele albastre.

Aurora părăsise acum patul de aur al lui Triton [2] şi împrăştia pe pămînt cele dintîi raze ; cînd regina văzu din înălţima palatului că se luminează de zi, că vasele se depărtau pe mare în şir, că ţărmul şi portul erau părăsite şi fără vîslaşi, ea începu să se bată cu pumnul în pieptu-i frumos, să-şi smulgă părul bălai.

— O, Iupiter, va pleca, zise ea ; veneticul ăsta îşi bate joc de mine chiar în ţara mea ! Nimeni nu va pune mîna pe arme ; din tot oraşul nimeni nu se va lua după dînsul şi nu va porni corăbiile ca să-l urmărească ? Duceţi-vă, aduceţi repede flăcări, sloboziţi pînzele, vîsliţi ! Dar ce vorbesc ? Unde mă aflu ? Ce nebunie mi-a cuprins mintea ? Biată Didonă, de abia

---

[1] Enea nu era absolut sigur că în vis i se arătase Mercur. O superstiţie, răspîndită la romani, făcea să se considere ca o grava eroare faptul de-a da unui zeu un nume care aparţinea altei divinităţi.

[2] *Aurora* (la greci *Heos*) era reprezentată în mitologie ca o femeie frumoasă, strălucitoare, totdeauna cu degetele trandafirii. Ea se îndrăgostise de un muritor, troianul Triton, fiul lui Laomedon. Îl răpise şi-l convinsese pe Iupiter să-l facă nemuritor. Dar, în fiecare dimineaţă ea părăsea patul soţului pentru a aduce lumina oamenilor şi zeilor.

www.dacoromanica.ro

acum simţi nelegiuirea faptei tale ? Ar fi trebuit să o simţi cînd i-ai dat sceptrul. Asta era credinţa omului, despre care se spune că-şi duce penaţii patriei şi că l-a purtat în cîrcă pe bătrînul său tată ! Nu puteam să pun mîna pe dînsul, să-i sfîrtec în bucăţi trupul şi să i-l zvîrl în mare ? Nu puteam să-i ucid tovarăşii şi chiar pe Ascaniu şi să i-l dau la masă ca să mănînce dintr-însul ? Chiar dacă soarta luptei ar fi fost îndoielnică, de vreme ce sînt gata să mor, de cine aş fi avut să mă tem ? Aş fi venit cu torţele în tabăra lui, aş fi dat foc vaselor, l-aş fi nimicit pe tată, pe fiu, cu tot neamul lor, şi, la urmă, mi-aş fi pus capăt şi mie. Soare, ce luminezi cu razele tale toate faptele oamenilor şi tu, Iunonă, martoră a tuturor suferinţelor mele, şi tu, Hecate, al cărei nume vuieşte noaptea în toate răspîntiile oraşului [1], Furii răzbunătoare şi voi, zei ai Elissei, ce se stinge, auziţi-mi glasul, întoarceţi-vă asupra celor răi dreapta voastră răzbunare şi ascultaţi-mi rugăciunile din urmă. Iar dacă îi e dat nelegiuitului ăsta să ajungă la ţintă şi să se scoboare pe uscat, dacă aşa i-a hotărît destinul şi nu se mai poate schimba ceva, să-l urmărească atunci cu războaie popoare viteze şi, pribegind din ţara lui şi smulgîndu-se din braţele lui Iulus, să se ducă să cerşească sprijin străin ; să-i vadă murind pe ai lui mişeleşte, iar după ce se va fi supus legilor unei păci nedrepte, să nu se bucure nici de domnie, nici de viaţă ; să piară înainte de vreme şi trupul să-i rămînă neîngropat în malul apelor [2]. Iată ce vă cer, iată cuvintele din urmă stropite cu sîngele

[1] Statuile zeiţei Hecate erau puse la răspîntii, a căror zeiţă era.

[2] Didona prevesteşte tribulaţiile din Italia ale lui Enea (vezi mai jos în cărţile a opta şi a douăsprezecea.) Prin condiţiile păcii Enea va renunţa chiar la numele de troieni pentru ostaşii săi. După o anumită legendă, a avut o moarte prematură, înecat în apele unui rîu din Italia, trei ani după încheierea păcii.

www.dacoromanica.ro

meu. Ura voastră, tirieni, să-i urmărească neamul şi pe toţi cei ce vor veni ; aduceţi bucuria aceasta cenuşei mele. Să nu se lege nici prietenie şi nici pace între cele două popoare [1] ; să se ridice din oasele mele un om [2], care să ducă sabia răzbunătoare şi focul printre plugarii ieşiţi din Dardanus. Acum, cîndva, oricînd va mai fi vreo rămăşiţă de putere, blestem ca cele două ţărmuri să se urască între ele, marea să se încaiere cu marea, armele cu armele ; să se lupte ei şi strănepoţii lor.

Ea vorbi aşa, iar sufletul i se zbuciuma în toate felurile şi căuta să se smulgă cît mai repede de la o viaţă nesuferită. Spuse atunci cîteva vorbe Barcei, doica lui Siheu, deoarece cenuşa doicii ei rămăsese în patria de odinioară :

— Dragă doică, cheam-o aici pe soru-mea Anna ; spune-i să zorească a-şi stropi trupul cu apă de izvor şi să aducă cu dînsa vitele şi darurile cerute de preoteasă ca ispăşire ; să vină, şi tu să-ţi încingi fruntea cu panglică sfîntă. Vreau să săvîrşesc sacrificiul, pe care l-am pregătit după datina lui Pluton [3], să pun capăt grijilor şi să dau flăcărilor rugul cu chipul troianului [4].

Astfel vorbi, iar doica zori atît cît îi îngădui bătrîneţea. Scoasă din minţi la gîndul faptei cumplite pe care o pregătea, rostogolind priviri însîngerate, cu

[1] Aci imprecaţiile Didonei evocă războaiele punice. Cu luciditate, cu darul de-a întrevedea viitorul, pe care-l atribuiau anticii muribunzilor, ea prevesteşte şi viitorul îndepărtat.

[2] Didona evocă şi cumplita figură a lui Hanibal.

[3] *Pluton* sau *Pluto* (la greci *Hades*), zeul infernului, era stăpînul lumii subpămîntene, aşa cum Iupiter, fratele său, era stăpînul Olimpului. De altfel în original apare *Ioui Stygio*, de la *Iuppiter Stiggius*, adică Iupiter, stăpînul Stixului, tradus de E. Lovinescu prin Pluton.

[4] Se referă la masca de ceară, menţionată mai sus. Distrugînd masca de ceară a lui Enea, Didona trebuia să nimicească dragostea pentru eroul troian.

www.dacoromanica.ro

obrajii tremurînd şi acoperiţi de pete, palidă de apropierea morţii, se năpusti apoi în fundul palatului, se urcă nebună pe treptele rugului, trase din teacă sabia lui Enea, pe care i-o ceruse în dar: însă nu pentru scopul acesta. Aici, după ce privi încă o dată veşmintele troiene şi patul atît de bine cunoscut, se lăsă puţin în voia lacrimilor şi a gîndurilor, se întinse apoi în pat, rostind aceste cuvinte din urmă:

— Amintiri ce mi-aţi fost atît de scumpe, cît mi-au îngăduit-o soarta şi zeii, primiţi-mi sufletul şi scăpaţi-mă de suferinţe. Am trăit şi am străbătut drumul hărăzit de ursită; umbra măreaţă a aceleia ce am fost se va duce acum sub pămînt. Am întemeiat o mîndră cetate, mi-am văzut zidurile ridicate; mi-am răzbunat bărbatul şi am pedepsit crima nelegiuitului meu frate. Fericită, aş fi fost prea fericită, numai dacă vasele troiene n-ar fi venit la ţărmurile noastre.

Spuse şi, cu gura lipită de pat, adause:

— Voi muri nerăzbunată, dar numai să mor; da, da, vreau să mă duc printre umbre. Să vadă cu ochii lui din largul mării nemilosul troian focul şi să ducă cu dînsul piaza rea a morţii mele.

După ce rosti aceste cuvinte, slujitoarele o văzură căzînd străpunsă de fier[1], cu mîinile stropite şi cu sabia scăldată de sînge. Curţile vuiră de ţipetele lor; ştirea se răspîndi ca fulgerul în cetatea zguduită. Prin case se auziră numai gemete şi bocete de femei; văzduhul vuia de plînsete ca şi cum duşmanii ar fi intrat în cetate şi Cartagina ori vechiul Tir s-ar prăbuşi,

[1] Comentatorii au remarcat deja că Didona nu se spînzură ca Iocasta sau Fedra, ci piere de sabie ca un adevărat erou, ca Aiax de pildă. S-a observat de asemenea că nimeni, nici cititorul şi nici vreo cartagineză nu o vede pe Didona sinucigîndu-se. Slujitoarele o zăresc doar străpunsă de sabie, prăbuşită sub loviturile fierului; se relevă deci faptul împlinit, efectul sinuciderii. Ca în tragedia greacă, momentul cel mai sîngeros al dramei se consumă în spatele scenei.

www.dacoromanica.ro

iar flăcările năprasnice ar fi cuprins acoperişurile caselor şi ale templelor zeilor.

Cînd auzi, înspăimîntată, zgîriindu-şi obrazul cu unghiile şi bătîndu-se în piept cu pumnii, Anna se năpusti prin mulţime şi o chemă pe nume pe Didona ce trăgea să moară.

— La asta te gîndeai tu, dragă soră ! Voiai să mă înşeli ! Iată ce însemnau rugul, focul şi altarele astea ! După ce m-ai părăsit, de ce să mă plîng mai întîi ? Că n-ai voit să mă iei ca tovarăşă în moarte ? De ce nu m-ai chemat să-ţi împărtăşesc soarta ? Aceeaşi durere, aceeaşi clipă ne-ar fi răpus viaţa la amîndouă ! Cu mîinile astea am ridicat rugul, cu glasul meu am chemat zeii părinţilor noştri, ca apoi să nu fiu de faţă în clipa morţii. Te-ai nimicit, dragă soră, pe tine, pe mine, poporul, senatul şi cetatea ta. Aduceţi apă să-i spăl rănile, şi, dacă mai rătăceşte pe buze vreo suflare, să i-o sorb cu gura mea.

Vorbind astfel, ea urcă treptele rugului şi, strîngîndu-şi în braţe sora ce trăgea să moară, o încălzea la sînul ei şi-i ştergea cu haina sîngele negru ce i se scurgea din rană. Didona mai încercă să-şi ridice pleoapele grele, dar se prăbuşi din nou : rana deschisă în piept îi şuiera. De trei ori încercă să se sprijine în cot ; de trei ori căzu în pat şi căută cu ochii tulburi lumina cerului şi gemu cînd o găsi. Înduioşată de lungile suferinţi ale unei morţi atît de grele, atotputernica Iunona trimise atunci din Olimp pe Iris [1] ca să-i dezlege sufletul din cătuşele trupului. Cum nu pierea de o moarte bună ci înainte de vreme, din pricina unei patimi neaşteptate, Proserpina nu-i smulsese încă şuviţa de păr bălai şi nici nu-i închi-

[1] Personificarea curcubeului şi mesagera zeilor, în special a Iunonei.

www.dacoromanica.ro

nase capul zeului infernului [1]. Umedă de rouă, Iris străbătu văzduhul cu aripile aurii, pe care bătaia razelor soarelui zugrăvea mii de culori şi îşi opri zborul asupra capului Didonei :

— Îi închin lui Pluton, zise ea, după poruncă, şuviţa asta şi te dezleg de cătuşele trupului tău.

Astfel grăi şi cu dreapta îi tăie şuviţa ; o dată cu ea căldura vieţii i se risipi şi sufletul îi zbură în văzduh.

[1] Întocmai cum se smulgea un smoc din blana animalelor sacrificate, se presupunea că regina infernului, Proserpina, tăia o suviţă din părul muribunzilor şi-l oferea ca dar soţului său Pluton. Dar Didona nu murea de-o moarte naturală. Vergiliu sugerează prin evidenţierea întîrzierii Proserpinei, nemulţumirea zeilor faţă de sinucidere, care provoca sfîrşitul înaintea termenului stabilit de ei.

www.dacoromanica.ro

În vremea aceasta, Enea se îndrepta cu corăbiile în largul mării şi brăzda valurile înnegrite de Acvilon ; ochii i se întorceau încă spre zidurile curţilor ce se luminau de flăcările rugului nefericitei Elissa. Nu puteau cunoaşte pricina unui foc atît de năprasnic, dar faptul că ştiau durerea cumplită ce rămîne de pe urma unei iubiri înşelate şi ce poate o femeie înnebunită de patimă, le aducea troienilor o bănuială plină de presimţiri rele. De cum ajunseră în larg şi nu se mai zărea nici urmă de uscat, ci numai mare şi cer de jur împrejur, un nor vînăt li se opri deasupra, aducînd cu dînsul bezna şi furtuna, iar valurile se întunecară. Însuşi cîrmaciul Palinurus strigă din înălţimea pupei lui :

— De ce s-o fi acoperit cerul cu nori atît de mari ? Ce ne-a mai pus în cale tatăl Neptun ?

După ce vorbi astfel, porunci corăbierilor să strîngă pînzele şi să se pună vîrtos la vîsle, iar el întinse vintrele pieziş cu bătaia vîntului şi grăi aşa :

— Mărite Enea, chiar Iupiter să mi-o spună, şi eu tot n-aş trage nădejde să ajungem în Italia pe o vreme ca asta. Vîntul s-a schimbat şi valurile ne bat din coastă ; furtuna s-a ridicat dinspre apusul ce s-a înnegrit ; văzduhul e numai nori. Nu putem nici să-i

www.dacoromanica.ro

ţinem piept vijeliei, nici să răzbim. Fiindcă soarta e mai tare decît noi, să ne lăsăm în voia ei şi să ne schimbăm drumul. Îmi dau chiar cu gîndul că nu sîntem departe de ţărmul primitor al fratelui tău Erix [1] şi de porturile sicanilor [2], numai dacă citesc bine în stelele, pe care le-am mai văzut o dată.

Piosul Enea îi răspunse atunci:

— Văd şi eu că aşa vor vînturile şi că tu te lupţi în zadar cu ele; lasă pînzele în voia lor şi schimbă drumul. Poate fi oare vreun ţărm mai plăcut, unde să doresc a-mi îndrepta corăbiile obosite, decît cel în care voi găsi pe Aceste, scoborîtorul din Dardanus, şi care adăposteşte în sînul lui şi oasele tatălui meu Anchise?

După ce rosti acestea, se îndreptară spre port; vînturile prielnice le umflară pînzele; corăbiile zburau pe marea în clocote şi, în sfîrşit, troienii ajunseră bucuroşi în ţărmul cunoscut [3].

De departe, din vîrful unui munte, Aceste zări cu uimire sosirea corăbiilor prietene şi le ieşi în cale, înarmat cum era cu două suliţe şi cu pielea unei ursoaice din Libia pe dînsul. El era fiul unei troiene făcut cu fluviul Crinisius [4] şi nu-şi uitase obîrşia: se bucură de aceea, văzîndu-i întorşi, şi îi primi voios

[1] Ca fiu al Venerei, zămislit cu argonautul Butes, Erix era fratele vitreg al lui Enea. Cum a rezultat dintr-o altă notă (vezi p. 27, nota 3), domnise în Sicilia şi edificase un templu în cinstea mamei sale.

[2] Sicanii sînt locuitorii Siciliei, adică sicilieni (vezi nota 1 de la p. 27).

[3] Troienii poposiseră aci în anul precedent (vezi mai sus, în cartea a treia).

[4] Înaintea războiului troian, fusese întemeiată o colonie a Ilionului în Sicilia. Crinisius era un fluviu sicilian, dar, ca orice rîu, în mitologie, avea un zeu al său. Acesta o iubise pe Egesta, fiica troianului Hippotes.

www.dacoromanica.ro

în aşezarea lui cîmpenească şi-i mîngîie prieteneşte de ostenelile îndurate.

A doua zi, de cum se ivi soarele şi ziua alungă stelele, Enea îşi chemă în juru-i tovarăşii risipiţi pe tot ţărmul şi din vîrful unei movile, le vorbi aşa :

— Slăviţi troieni, popor ieşit din sîngele străvechi al zeilor, lună după lună s-a scurs şi iată că s-a împlinit anul de cînd am îngropat rămăşiţele şi oasele tatălui meu şi i-am ridicat altare. E tocmai ziua, dacă nu mă înşel, pe care de-a pururi am să o plîng, şi pe care de-a pururi am să o cinstesc, pentru că aşa aţi voit-o voi, zeilor ; zi pe care, chiar dacă aş petrece-o ca pribeag în nisipurile Getuliei, ori ca prizonier în Marea Egee, ori la Micene, aş slăvi-o totuşi cu închinările din fiecare an, aş împlini toate cele-sfinte după datina noastră şi i-aş încărca altarele cu daruri. Iată însă că acum ne-am întors şi, de bună seamă, nu fără voinţa zeilor, chiar acolo unde se odihnesc cenuşa şi oasele tatălui meu, într-un port, unde găsim numai prieteni. Veniţi de aceea să-i prăznuim cu toţii voioşi amintirea, să-i cerem vînturi prielnice şi să ne îngăduie ca, după ce voi întemeia oraşul, să-i aduc în fiecare an jertfele astea în templul pe care să i-l închin. Aceste, troian ca şi noi, vă dăruieşte cîte doi boi de fiecare corabie ; chemaţi la praznicul sfînt şi pe zeii părinţilor voştri şi pe cei pe care-i cinsteşte oaspetele nostru. Aceste. În afară de asta, cînd aurora a noua va aduce muncitorilor dalba zi şi va polei lumea cu razele ei, voi da troienilor mai întîi nişte lupte de întrecere între corăbii ; apoi cine e iute de picior, ori cine se bizuie în puterile lui şi e mai tare în aruncarea suliţei sau a săgeţilor uşoare, ori cine se încumetă să se încaiere la lupta cu ces-

www.dacoromanica.ro

tul [1] — să vină şi să aştepte plata meritată a frunzei de palmier [2]. Acum tăceţi însă cu toţii şi încingeţi-vă tîmplele cu ramuri [3].

El grăi astfel şi îşi încununa fruntea cu mirtul închinat mamei sale [4]. La fel făcu şi Helimus şi bătrînul Aceste şi copilul Ascaniu, şi, după dînşii, întreaga tinerime. Părăsind adunarea, Enea se îndreptă apoi întovărăşit de mulţime spre mormîntul lui Anchise, unde vărsă pe pămînt, după datină, două cupe de vin curat, două de lapte proaspăt şi două cu sîngele victimelor. Aruncă apoi flori purpurii şi rosti aceste cuvinte :

— Închinare ţie, încă o dată, sfîntul meu tată [5]; închinare ţie, cenuşă, scăpată în zadar de la Troia, suflet şi umbră a părintelui meu. Nu mi-a fost dat să caut cu tine ţara Italiei, ogoarele făgăduite şi Tibrul, oricare ar fi el, ce curge prin Ausonia.

Abia rosti aceste cuvinte, cînd un şarpe lunecos se tîrî din fundul mormîntului, se încolăci de şapte ori în şapte inele uriaşe, înconjură liniştit mormîntul, ocolind altarele ; pe spate era presărat cu pete azurii, iar sclipirile de aur ale solzilor aveau strălucirea

[1] Lupta cu cestul era cel mai frecvent (şi cel mai primejdios) gen de pugilat antic. Cestul (în latină *caestus*) era o mănuşă foarte grea, formată din fîşii din piele de bou, încrucişate una peste alta şi armate cu bucăţi de plumb şi cuie de fier. Cestul căptuşea braţul pugilistului pînă la cot.

[2] Întrecerile navale erau rezervate troienilor, dar la celelalte concursuri (alergări, pugilat, tragere cu arcul) puteau participa şi sicilienii. Asemenea jocuri funebre aveau loc frecvent în antichitate : Homer a descris jocurile prilejuite de înmormîntarea lui Patroclu *(Il,* XXIII, 257—897).

[3] Enea recomandă o tăcere pioasă, în special evitarea cuvintelor nefaste. Îşi îndeamnă tovarăşii să-şi încingă tîmplele cu cununi, pentru că la ceremoniile religioase participanţii obişnuiau să poarte pe cap crenguţe şi coroane de flori.

[4] Mirtul era consacrat Venerei.

[5] Anchise era invocat ca un semizeu.

www.dacoromanica.ro

curcubeului ce aruncă din nori, în bătaia soarelui, fel de fel de culori. La vederea lui, Enea rămase încremenit. Şarpele îşi tîrî lungu-i trup printre cupe şi paharele poleite, atinse puţin din bucate şi, fără să facă vreun rău, părăsi apoi altarele, din care se ospătase şi intră în fundul mormîntului. Enea porni şi mai vîrtos jertfa începută în cinstea tatălui său, neştiind dacă şarpele era duhul ocrotitor al locului[1] ori sluga credincioasă a tatălui său ; înjunghie, după datină, două mioare, tot atîţia porci şi tot atîtea junci negre[2] şi vărsă vinul din cupe, chemă sufletul marelui Anchise şi manii ca să vină de pe malurile Aheronului[3]. Tovarăşii, fiecare după puterea lui, aduseră şi ei bucuroşi daruri, cu care încărcară altarele şi jertfiră junci. Alţii aşezară la rînd căldări de aramă şi, culcaţi în iarbă, puneau jăratec sub frigări şi prăjeau măruntaiele victimelor. Sosi, în sfîrşit, şi ziua aşteptată. Caii soarelui[4] aduseră a noua Aurora cu lumină curată ; faima jocurilor ce se pregăteau, numele vestit al lui Aceste ademeniseră pe toţi vecinii ; o mulţime veselă acoperea ţărmul, unii doritori să vadă pe troieni, alţii pentru a lua parte la jocuri. Se aşezară mai întîi răsplăţile în văzul tuturor, în mijlocul arenei. Trepiede sfinte, cununi de verdeaţă,

[1] Anticii îşi imaginau adesea geniul tutelar al unui loc sub forma unui şarpe.

[2] Animalele jertfite divinităţilor infernale, inclusiv manilor, trebuiau să fie de culoare închisă. Sacrificarea combinată a unor oi, porci şi bovine (în latină *oues, sues, tauri*) constituia o jertfă importantă, numită *suouetaurilia.*

[3] Se credea că manii veneau de pe malurile Aheronului, fluviu din infern, spre a asista la sacrificiile săvîrşite în onoarea lor.

[4] Soarele (la romani *Sol*, la greci *Helios*), străbătea cerul într-un car tras de cai albi, care suflau lumina pe nări, imagine mitică a scurgerii zilei. Iniţial divinitate importantă, *Sol* a ajuns să fie considerat mai tîrziu ca un slujitor al zeilor olimpieni.

www.dacoromanica.ro

ramuri de palmier, preţul victoriei, arme, veşminte purpurii, talanţi de aur şi de argint [1]. O trîmbiţă vesti de pe o movilă din mijlocul arenei începerea jocurilor [2].

Lupta o porniră mai întîi patru vase cu vîsle grele, alese din întreaga flotă. Mnesteu conducea cu aprigii lui lopătari iutea *Balenă* [3], Mnesteu care va fi curînd italic şi din care îşi trage numele familia Memia [4]; Gias conducea uriaşa *Himeră*, mare cît un oraş, pe care o mîna tinerimea troiană cu trei rînduri de vîsle aşezate unele peste altele. Sergestus, de la care îşi obîrşeşte numele familia Sergia, se afla pe marele *Centaur*, iar verzuia *Scilă* era sub conducerea lui Cloantus, de unde ţi se trage neamul, romanule Cluentius. Departe, în mare, în faţa ţărmului, de care se sfarmă valurile înspumate, se află o stîncă, acoperită adesea de valurile umflate, cînd viforniţele iernii ascund cerul sub nori; cînd marea e liniştită, se înalţă însă tăcută în mijlocul valurilor nemişcate ca o cîmpie, unde păsările de mare se răsfaţă la soare. Aici aşează tatăl Enea un stejar cu frunze verzi pe el, ca un semn pentru corăbieri, pe care să-l ocolească pentru a se întoarce din nou în port. Corăbiile se rînduiră în locu-

[1] Talantul, de fapt monedă antică, este utilizat de Vergiliu pentru a indica o cantitate anume, de obicei imprecisă, de aur sau de argint.

[2] Vergiliu reflecta toate preocupările vremii sale, în special cele încurajate de August ca tradiţional romane. August, cunoscînd şi pasiunea pentru concursuri sportive a populaţiei capitalei sale, încuraja întrecerile atletice şi stabilea recompense substanţiale. Ca de obicei, Vergiliu atribuie lui Enea măsuri adoptate de August.

[3] Numele celor patru corăbii sînt, probabil, cele ale chipurilor monştrilor mitologici care ornau prorele lor (vezi şi nota 1 de la p. 166).

[4] Ca şi *gens Iulia* a lui Cezar şi August, unele familii importante din Roma îşi alcătuiseră genealogii care le făceau să descindă din troienii lui Enea. E cazul familiilor citate aci.

www.dacoromanica.ro

rile hotărîte de sorţi ; în picioare, la pupă, fruntaşii îţi luau ochii de departe cu aurul şi purpura de pe veşmintele lor ; tinerimea ce-i însoţea, cu fruntea încununată cu frunze de plop [1], cu umerii goi şi lucioşi de untdelemn, se aşeză pe bănci ; cu braţele întinse pe vîsle, cu urechea ciulită, aşteptau cu toţii semnalul ; cuprinşi de teamă, de nelinişte, şi de setea biruinţii ce se trezise într-înşii, inimile li se zbăteau. La sunetul limpede al trîmbiţei, porniră fără zăbavă din locurile lor ; văzduhul vui de strigătele lopătarilor ; valurile spintecate de mişcarea braţelor lor spumegau ; tăiau apa cu brazde deopotrivă ; marea întreagă se despică răscolită de lopeţi şi de pintenii cu trei rînduri de dinţi. Nici carele la alergări nu se reped şi nu gonesc atît de nebuneşte, cînd îşi părăsesc ocolul şi cînd, aplecaţi peste ele, vizitiii îşi scutură hăţurile fluturătoare pentru a lovi. Întreaga pădure, din jur, vuia de urale, de freamătul privitorilor şi de îmbărbătarea lor pentru luptători ; ţărmurile stîncoase întorceau glasurile, pe care dealurile lovite le împrăştiau mai departe.

În mijlocul învălmăşelii şi al freamătului, Gias alunecă cel dintîi şi se avîntă în larg în fruntea celorlalţi ; după dînsul venea Cloantus, cu lopătari mai buni, dar încetinit, din pricina greutăţii corăbiei lui. În urmă, la aceeaşi depărtare, *Balena* şi *Centaurul* se sileau să prindă locul întîi şi cînd *Balena* o apuca înainte, cînd *Centaurul* o biruia şi o întrecea, cînd mergeau amîndouă alături şi brăzdau apa sărată cu trupul prelung.

Ei se apropiau acum de stîncă şi se aflau lîngă ţintă, cînd Gias, care pînă aici fusese cel dintîi şi se

[1] Plopul era consacrat lui Hercule, zeul puterii. Coroanele din frunze de plop erau puse pe cap la jocurile funebre şi erau decernate învingătorilor.

www.dacoromanica.ro

simţea învingător la mijlocul vîrtejului, strigă cîrmaciului său Menetes :

— Ce-ai apucat aşa la dreapta ? Întoarce-te încoace ; ţine-te de ţărm chiar dacă ai ajunge cu capătul vîslei stîncile din stînga ; lasă altora largul.

Dar cum se temea de nişte stînci ascunse, Menetes întoarse prora spre valurile din larg.

— Unde te duci atît de departe de ţintă ? Ia-o spre stîncă, Menetes ! îi strigă din nou Gias, cînd deodată zări pe Cloantus căzîndu-i din spate şi luînd-o mai pe aproape. Ţinînd drumul spre stînga, printre corabia lui Gias şi stîncile răsunătoare, Cloantus îi ieşi numaidecît înainte şi, ocolind ţinta, ajunse în larg fără piedică. O grozavă mînie se aprinse atunci în tînărul Gias ; nu-şi putu opri lacrimile ce-l podidiră şi, uitîndu-şi de cuviinţă şi de viaţa tovarăşilor lui, îl aruncă în mare pe nedestoinicul Menetes din înaltul corăbiei : puse chiar el mîna pe vîslă, luă locul cîrmaciului, îşi îndemnă vîslaşii şi îşi întoarse prora spre ţărm. După ce ieşi din fundul mării, îngreuiat de hainele leoarcă, bătrînul Menetes se căţără pe vîrful stîncii şi se întinse să se usuce. Troienii rîseră de dînsul, cînd îl văzură căzînd şi apoi înotînd ; rîdeau şi cînd vărsa apă sărată, pe care o înghiţise [1]. În cei doi rămaşi în urmă, Sergestus şi Mnesteu, se aprinse atunci nădejdea de a-l întrece pe Gias, care întîrziase. Sergestus trecu cel dintîi şi se apropie de stîncă ; nu-l întrecea totuşi pe celălalt cu toată lungimea corăbiei, ci numai cu partea de dinainte, iar cealaltă parte o ajungea din spate ciocul *Balenei*. Mergînd de la un capăt la celălalt al corăbiei, printre vîslaşi Mnesteu îi îndemna aşa :

[1] Acest pasaj, în special acest ultim episod, poartă pecetea influenţei homerice. El pare inspirat de o întîmplare similară, petrecută între Menelau şi Antioh, descrisă în cîntul XXIII al *Iliadei*.

www.dacoromanica.ro

— Acum, acum împingeţi la vîsle, tovarăşi ai lui Hector, pe care v-am ales în ziua din urmă a Troiei, ca să veniţi cu mine ; acum dovediţi-vă bărbăţia, acum dovediţi-vă puterea, pe care aţi arătat-o în sirtele [1] Getuliei, în Marea Ionică şi în apele nepotolite ale Maleei [2]. Nu mai rîvnesc la locul dintîi, nu mă mai lupt ca să birui. Deşi, totuşi... Dar biruiască cei cărora le-ai dat tu biruinţa, Neptune ; să nu păţim numai ruşinea de a ajunge la coadă ; atît să izbutim, prieteni, şi să scăpăm de ocară.

Ei se încordară atunci din toate silinţele ; pupa de aramă se cutremură de loviturile puternice ale lopeţilor, valurile fugeau pe dedesubt ; vîslaşii tremurau din tot trupul ; de gîfîieli gura li se usca ; sudoarea curgea leoarcă pe dînşii. O întîmplare le aduse izbînda dorită, căci, în avîntul lui, voind să treacă prea aproape de stîncă, Sergestus intră într-un loc primejdios şi se izbi, nefericitul, de nişte colţi ieşiţi înainte. Stînca se zgudui, iar vîslele, lovindu-se de ascuţişul pietrei, se zdrobiră şi prora sfărîmată rămase atîrnată.

Vîslaşii se ridicară în picioare cu zarvă şi îşi pierdură vremea scoţînd pîrghii de fier şi cängi cu cîrlige ascuţite, strîngînd de pe mare sfărîmăturile lopeţilor. Voios, îmbărbătat de izbîndă, iuţindu-şi zborul şi desfăşurîndu-şi pînzele, Mnesteu se avîntă în largul mării, cum se avîntă spre cîmpie porumbiţa speriată din vägăuna întunecoasă a stîncii, unde îşi are cuibul şi puii dragi ; în spaima ei, ea zboară bătînd zgomotos din pene cît e aproape de stîncă ; de îndată ce lunecă însă în aerul liniştit, ea spintecă văzduhul şi nici nu-şi mai mişcă aripile iuţi. Astfel tăia apa şi Mnesteu cu *Ba-*

[1] Aci *sirte* înseamnă golfuri.

[2] Capul *Maleea* din sudul Peloponezului, care trebuia depăşit pentru a se trece din Marea Egee în Marea Ionică era foarte primejdios din pricina curenţilor şi stîncilor ascunse.

www.dacoromanica.ro

lena lui, cînd se apropia de ţintă ; astfel o ducea în zbor însuşi avîntul luat. El lăsă în urmă mai întîi pe bietul Sergestus ce se trudea să iasă din stîncile şi nisipurile în care intrase, cerînd în zadar ajutor şi trudindu-se să-şi facă drum cu vîslele rupte. Ajunse apoi pe Gias şi greoaia *Himeră* ; lipsită de cîrmaci, ea fu lăsată în urmă. Nu-i mai rămăsese decît Cloantus, ce se afla aproape de ţintă ; se luă după dînsul şi opintindu-se din răsputeri, îl încolţi de aproape ; strigătele se înteţiră atunci şi cu toţii îl îmbărbătau pe Mnesteu ; văzduhul clocotea de chiote. La gîndul că şi-ar pierde o biruinţă cîştigată, Cloantus şi tovarăşii lui şi-ar fi dat viaţa numai să izbutească. Izbînda îi îmbărbăta şi pe tovarăşii lui Mnesteu ; ei îşi închipuiau că pot birui, pentru că se credeau în stare. Se poate ca amîndouă vasele ar fi cîştigat biruinţa ajungînd odată la ţintă, dacă, întinzîndu-şi mîinile spre mare, Cloantus nu s-ar fi închinat din tot sufletul şi nu s-ar fi rugat de zei cu făgăduinţi :

— Zeilor, stăpînitori ai mării, pe ale cărei unde alerg, vă făgăduiesc să vă aduc pe ţărm, la picioarele altarelor voastre, un taur alb şi, credincios jurămîntului, îi voi arunca măruntaiele în apele voastre sărate şi voi vărsa prinoase de vin limpede.

Spuse şi din adîncul apelor îi auziră glasul toată ceata nereidelor şi a lui Forcus şi fecioara Panopeea şi chiar Portunus [1], cu braţul lui vînjos, îi împinse corabia, care, mai iute decît vîntul şi decît sprintena săgeată, zbură spre ţărm şi intră în port. Chemîndu-i pe toţi, după datină, feciorul lui Anchise puse atunci pristavul să strige cu glas puternic biruinţa lui Cloantus şi-i încinse fruntea cu o cunună de laur verde. Dădu apoi ca răsplată fiecărei corăbii cîte trei junci după

[1] Forcus (*Phorcus* în latină) era o divinitate marină, fratele lui Nereu ; *Panopeea* era una din cele 50 de nereide ; *Portunus* era o zeitate romană, care proteja porturile.

www.dacoromanica.ro

alegere, vin din belşug şi un talant mare de argint; mai adăugă pentru căpetenii şi alte daruri alese; biruitorului îi dădu o mantie de aur, pe marginea căreia alerga de jur împrejur un larg tiv de purpură în două rînduri de şerpuituri; ţesătura înfăţişa un copil de rege urmărind cerbii în pădurile Idei cu săgeţile; aprins de goană, el părea că gîfîie, cînd vulturul, purtătorul trăsnetului lui Iupiter, i se năpusti asupra-i din vîrful unui munte, îl înşfăcă în ghearele-i încovoiate şi-l ridică în înaltul cerului [1]. Zadarnic bătrînii lui paznici îşi înălţau mîinile la cer şi cîinii umpleau văzduhul cu lătratul lor furios. Lui Mnesteu, care ajunsese al doilea, Enea îi dădu o platoşă făurită dintr-o întreită ţesătură de zale de aur prinsă în cîrlige, pe care el însuşi i-o luase lui Demoleu [2], cînd îl biruise pe malurile Simoisului, sub zidurile înalte ale Troiei; i-o dădu ca să-i slujească ca podoabă şi ca pavăză în lupte. De grea ce era, doi robi, Fegeu şi Sagaris, abia o puteau duce, optintindu-se, pe umeri; îmbrăcat cu ea, Demoleu urmărea totuşi în goană pe troienii risipiţi. Ca premiu al treilea dădu două ligheane de aramă şi două cupe de argint împodobite cu sculpturi în relief.

Toţi biruitorii îşi primiseră acum darurile şi mergeau mîndri, cu tîmplele încununate cu panglici de purpură, cînd iată că, scăpînd cu multă trudă de blestemata de stîncă, cu vîslele sfărîmate, cu vîslaşii aşezaţi pe un singur rînd, sosi şi Sergestus, aducîndu-şi ca vai de dînsul corabia, în hohotele de rîs ale mulţimii. Întocmai ca un şarpe, pe care, prinzîndu-l în drum, i-a trecut de-a curmezişul o roată cu şină de aramă ori l-a lăsat pe jumătate mort un drumeţ cu o lovitură de piatră. În zadar se răsuceşte şi caută să fugă cu lun-

[1] Copilul de rege era Ganimede, menţionat de Vergiliu în cartea întîi. Vulturul îl răpise pentru Iupiter.

[2] Acest erou grec, numit Demoleu nu apare în eposul homeric.

www.dacoromanica.ro

gul lui trup ; partea sănătoasă, cu ochii scăpărători, îşi înalţă şuierînd capul ; partea rănită nu-l lasă însă să se sprijine pe inele şi să se încovoaie asupra lui însuşi. Aşa se tîra şi vasul lui Sergestus cu ce-i mai rămăsese din vîsle ; se ajută totuşi cu pînzele umflate de vînt şi intră în port. Bucuros că-şi scăpase vasul şi-şi adusese îndărăt tovarăşii, Enea îi dădu şi lui Sergestus ca dar pe roaba Foloe, cretană de felul ei, iscusită în meşteşuguri casnice, şi cu copii de ţîţă.

Cum se sfîrşi această luptă, piosul Enea porni spre o pajişte verde, înconjurată din toate părţile de dealuri acoperite cu păduri ; în mijlocul văii se afla arena unui amfiteatru, unde veni însoţit de multe mii de privitori şi se aşeză în mijlocul lor pe o movilă. De aci, pofti pe cei ce voiau să se ia la întrecere la fugă şi, pentru a-i îmboldi, le arătă răsplăţile.

Troienii şi sicilienii veniră din toate părţile, în frunte cu Nisus şi Eurial ; Eurial, frumos la chip şi fraged la vîrstă, Nisus vestit prin marea lui dragoste faţă de dînsul[1]. După ei veni Diores, din slăvitul neam al lui Priam ; apoi Salius împreună cu Patron, unul din Acarnania, iar celălalt dintr-o familie arcadiană din Tegeea[2] ; după aceea doi tineri sicilieni, Helimus şi Panopes, ce-l însoţeau de obicei pe bătrînul Aceste prin păduri ; şi mulţi alţii, pe care i-a acoperit uitarea.

După ce se strînseră cu toţii în jurul lui, Enea le vorbi aşa :

— Ascultaţi cu voioşie şi cu luare-aminte la ce o să vă spun. Nimeni dintre voi nu va pleca nedăruit. Vă voi da cîte două suliţe cretane cu vîrf de fier lustruit şi o secure cu două tăişuri, lucrată în

[1] A se vedea mai jos în cartea a noua detalii despre aceşti doi eroi troieni.

[2] Acarnania era o regiune din Grecia, situată la sud de Epir, iar Tegeea un oraş din Peloponez.

www.dacoromanica.ro

argint. Răsplata asta va fi pentru toţi deopotrivă. Cei trei biruitori dintîi vor mai primi şi alte premii ; îşi vor încinge fruntea cu o cunună galbenă de măslin ; celui dintîi îi voi da un cal împodobit cu falere[1] ; celui de al doilea, o tolbă de amazoană plină cu săgeţi trace şi cu o lată curea bătută cu aur, avînd ca încheietoare o pafta de piatră preţioasă; cel de al treilea să se mulţumească cu coiful ăsta luat de la un grec.

După ce vorbi astfel, fiecare îşi luă locul şi, de îndată ce li se dădu semnalul, se repeziră, pornind ca vîrtejul, cu ochii pironiţi la ţintă. Cu mult înaintea tuturor se avîntă Nisus, mai iute decît vîntul şi decît trăsnetul înaripat ; după dînsul venea Salius dar la o mare depărtare ; ceva mai în urmă Eurial, iar după dînsul Helimus, urmat de Diores, picior lîngă picior, cu capul întins spre umărul lui ; dacă ar mai fi fost loc de alergat, l-ar fi întrecut ori ar fi lăsat izbînda nehotărîtă între dînşii. Şi acum, aproape la capăt, cînd se apropiau obosiţi de ţintă, iată că bietul Nisus lunecă pe un cheag de sînge, în locul unde se tăiaseră nişte junci şi sîngele împrăştiat muiese pămîntul şi iarba verde. Tînărul, care se şi bucura de izbîndă, nu-şi putu înţepeni paşii şovăitori, înfigîndu-şi călcîiul în pămînt, ci căzu cu faţa în noroi şi în sîngele victimelor. Nu uită, totuşi, de Eurial, nici de dragostea ce i-o purta, şi, ridicîndu-se de pe pămîntul lunecos, se puse de-a curmezişul lui Salius, care, căzînd şi el, rămase întins pe nisipul închegat de sînge. Eurial se avîntă şi, biruitor cu ajutorul prietenului său, ajunse cel dintîi în mijlocul uralelor şi îmbărbătării celor ce-l priveau. Helimus ajunse după dînsul, iar Diores cîştigă premiul al

[1] Falerele (în latină *phalerae)* erau podoabe atîrnate la gîtul oamenilor sau cailor.

www.dacoromanica.ro

treilea. Salius umplu atunci toată încăperea marelui amfiteatru cu strigăte asurzitoare, cerînd de la bătrînii din rîndurile dintîi, ca să-i dea lui premiul, smuls prin înşelăciune [1]. Eurial avea de partea lui dragostea mulţimii, lacrimile ce-l făceau şi mai frumos şi virtutea şi mai plăcută cînd se întîlneşte într-un trup frumos. Diores, care luase loc printre biruitori, îl ajuta şi striga cu glas tare că în zadar cîştigase premiul din urmă, dacă i se dădea lui Salius locul întîi. Tatăl Enea le spuse atunci :

— Copii, răsplăţile rămîn ale voastre şi nimeni nu le va clinti şirul. Să-mi fie îngăduit însă să plîng nenorocirea nemeritată a unui prieten.

Vorbind astfel, el îi dădu lui Salius o blană uriaşă de leu din Getulia, miţoasă şi cu unghii aurite. Nisus spuse atunci :

— Dacă învinşii sînt răsplătiţi atît de bine şi dacă ţi-i milă de cei ce cad, ce răsplată vrednică de mine o să-mi dai mie, ce aş fi luat premiul întîi, dacă soarta vrăjmaşă nu m-ar fi doborît ca şi pe Salius ?

Şi vorbind aşa, îşi arăta faţa şi mîinile murdare de noroi. Bunul Enea îi zîmbi şi porunci să i se aducă un scut lucrat de meşterul Didimaon, pe care grecii îl luaseră de la uşa templului lui Neptun [2] şi-l cinsti pe tînăr cu acest dar frumos.

După ce isprăvi cu alergările şi cu împărţirea darurilor zise :

— Acuma, cine se simte destul de tare şi cu inimă bărbată, să vină să-şi ridice braţele cu pumnii prinşi în cest.

Astfel vorbi şi făgădui două premii luptătorilor ; biruitorului un juncan, cu fruntea împodobită cu aur

[1] Într-adevăr intervenţia lui Nisus nu fusese cinstită. Oprit în cursă pe porţiunea lunecoasă a terenului, Salius căzuse pe spate.

[2] Helenus îl luase de la Pirus şi-l dăduse lui Enea.

www.dacoromanica.ro

şi cu panglici ; celui învins, drept mîngîiere, o sabie şi un coif frumos. Şi nu aşteptă mult căci pe dată şi ieşi la iveală, în murmurul tuturor, Dares cu puterea lui năprasnică ; numai el îndrăznise odinioară să se măsoare cu Paris [1]; tot el lovise şi culcase pe jumătate mort pe nisipul galben, lîngă mormîntul marelui Hector, pe Butes, care pînă atunci îi biruise pe toţi, un uriaş ce se făIea că se trăgea din neamul lui Amicus din Bebricia [2]. Aşa păşi cel dintîi la luptă Dares cu capul în sus şi-şi arătă umerii laţi, întinzîndu-şi cu trufie pe rînd braţele, cu care lovea puternic aerul. I se căută un potrivnic, dar nimeni dintr-o mulţime atît de mare nu îndrăznea să se măsoare cu dînsul şi să-şi înfăşoare pumnul în curele. Socotind de aceea că toţi se feresc de luptă, el veni voios în faţa lui Enea şi, fără să mai aştepte, şi înhăţă cu stînga taurul de coarne şi vorbi astfel :

— Fiu al zeiţei, dacă nimeni nu se încumetă să se ia la luptă, cît o să mai stau ? Ce o să mai aştept ? Dă-mi voie să-mi iau răsplata.

Toţi troienii murmurau şi cereau să i se dea premiul făgăduit învingătorului.

În clipa aceasta, Aceste îl dojeni cu vorbe amare pe Entellus, ce stătea culcat lîngă dînsul pe un pat de iarbă verde :

— Entellus, zadarnic ai fost odinioară cel mai vajnic dintre vitejii noştri, dacă rabzi acum să ţi se sufle astfel de premii fără nici o luptă ? Unde-i divinul Erix, dascălul nostru — de care în zadar tot

[1] La Troia, Paris era reputat ca pugilist iscusit. Poeţii posteriori lui Homer nu l-au zugrăvit ca un laş. Aci Vergiliu face aluzie la jocurile prilejuite de funeraliile lui Hector.

[2] Amicus, rege al bebricilor, localizaţi în Asia Mică şi anume în apropiere de Marea Neagră (în Bitinia), nutrise o adevărată pasiune pentru pugilat.

www.dacoromanica.ro

pomeneşti ? Unde ţi-i faima răspîndită în toată Sicilia ? Unde-s prăzile atîrnate la uşa casei tale ?

Entellus îi răspunse :

— Dorul de laude şi de glorie nu m-a părăsit ; frica nu mi l-a izgonit încă din suflet, ci sîngele încetinit de ani s-a răcit, iar puterile istovite mi-au îngheţat în trup. Dacă aş avea acum ca odinioară vigoarea tinereţii, care-i dă trufaşului ăsta atîta încredere şi fală, n-ar fi nevoie să mă ademenească răsplata unui taur frumos, că doar nu mă uit la premii.

Vorbind aşa, el aruncă în mijlocul arenei două cesturi de o greutate uriaşă, în care obişnuia odinioară să-şi învelească pumnii năprasnicul Erix, cînd pornea la luptă şi cu ale căror curele vîrtoase îşi înfăşura braţele. Cu toţii rămaseră înmărmuriţi, căci erau făcute din pielea a şapte tauri cu bucăţi de fier şi de plumb. Mai mult decît toţi încremeni chiar Dares şi se trase îndărăt. Mărinimosul Enea le luă în mîini şi le cîntări şi le răsuci uriaşele curele încolăcite. Bătrînul Entellus grăi atunci astfel :

— Ce-ar fi dacă vreunul din voi ar fi văzut cestul cu care era înarmat Hercule în groaznica luptă, pe care a dat-o chiar pe ţărmul ăsta ? Fratele tău Erix a purtat pe vremuri armele ce le vezi... uite-le, stropite şi acum de sînge şi cu bucăţi de creier ; cu ele a îndrăznit să-l înfrunte pe Hercule, cu ele umblam şi eu, cînd un sînge mai viu îmi dădea putere, şi bătrîneţea pizmaşă nu-mi albise tîmplele. Dar dacă troianul Dares nu vrea să se lupte cu armele mele şi dacă şi piosul Enea e de aceeaşi părere şi Aceste încuviinţează şi el, să ne luptăm cu arme deopotrivă ; pentru tine las la o parte cestul lui Erix ; nu te mai teme şi scoate-ţi cestul troian.

Vorbind aşa, el îşi aruncă de pe umăr mantaua şi, dezgolindu-şi membrele, ciolanele lui mari şi braţele,

www.dacoromanica.ro

se înfipse ca un uriaş în mijlocul arenei. Enea aduse atunci nişte cesturi la fel şi înfăşură chiar el braţele amîndurora cu arme deopotrivă. Stătură pe dată drepţi, se înţepeniră în vîrful picioarelor şi, neînfricoşaţi, îşi întinseră braţele în văzduh. Pentru a se feri de lovituri, ei îşi traseră îndărăt capetele trufaşe, dar, încolăcindu-şi mîinile, se încinse lupta. Mai sprinten în picioare, unul se bizuia pe tinereţe ; mai puternic prin greutatea corpului, celuilalt îi şovăiau genunchii ce-i tremurau, iar suflarea greoaie îi scutura mădularele. Multe din loviturile lor izbeau văzduhul fără folos, multe căzeau cu zgomot în coaste ori vuiau adînc în piept ; mîna le alerga mereu în jurul urechilor şi al tîmplelor şi fălcile pocneau sub grindina izbiturilor. Înfipt în picioare, neclintit din loc, Entellus îşi urmărea din ochi potrivnicul şi se ferea de lovituri, mişcîndu-şi doar trupul, în vreme ce Dares părea că bate cu scule de război o cetate înaltă, ori împresoară cu armele o fortăreaţă cocoţată pe un vîrf de munte şi dibuie acum aici, acum dincolo, dînd tîrcoale din toate părţile, iscodind tot locul cu viclenii şi încolţindu-şi zadarnic duşmanul cu tot felul de atacuri.

Înălţîndu-se, Entellus îşi ridică, în sfîrşit, braţul ; cînd îi văzu lovitura ce-i venea de sus, Dares se feri, şi-şi dădu în lături trupul cu o mişcare sprintenă. Entellus îşi risipi, astfel, puterea în vînt şi, greoi, se prăbuşi la pămînt, aşa cum cade pe Erimant[1] ori pe vîrful Idei un brad scorburos, smuls din rădăcini. Îngrijoraţi, troienii şi sicilienii se ridicară în picioare ; un vaier se înălţă în văzduh şi numaidecît alergă înduioşat Aceste ca să-şi ridice de jos bătrînul prieten. Fără să zăbovească şi să se sperie din pricina căderii, Entellus se întoarse la

[1] Munte din Arcadia, adică din Peloponez.

www.dacoromanica.ro

luptă şi mai înverşunat, iar mînia îi oţeli puterea ; ruşinea şi simţul vitejiei lui îi aprinseră sufletul. Plin de dorul răzbunării, el îl urmări în întreaga arenă pe Dares, care fugea, lovindu-l cînd cu dreapta, cînd cu stînga, fără răgaz, fără odihnă ; ca norii ce-şi aruncă grindina deasă cu zgomot pe acoperişuri, aşa şi Entellus îl fugărea şi-l izbea cu amîndouă mîinile pe Dares.

Nevoind ca răzbunarea să meargă prea departe şi ca Entellus să-şi ducă pînă la capăt apriga-i mînie, tatăl Enea puse sfîrşit luptei şi îi scoase din mîini pe Dares istovit şi domolindu-l cu aceste vorbe :

— Ce ai înnebunit, nenorocitule ? Nu simţi că te măsori cu puteri mai mari şi că zeii ţi-s potrivnici ? Lasă-te biruit de zeu ! — zise şi despărţi cu vorba pe luptători. Prietenii îl luară atunci pe Dares, ce abia îşi mai tîra picioarele obosite, şi-şi bălăbănea capul încoace şi încolo, vărsînd pe gură sînge închegat amestecat cu dinţi, şi îl duseră la corăbii ; Enea îi chemă apoi şi le dădu coiful şi sabia, iar lui Entellus îi lăsară coroana de laur şi taurul. Cu sufletul plin de trufie şi mîndru de taurul cîştigat, biruitorul spuse atunci :

— Fiu al Venerei, şi voi, troieni, judecaţi acum, cît am fost de puternic în vremurile mele şi de la ce moarte l-aţi scăpat pe Dares, cînd l-aţi scos din mîinile mele.

Şi spunînd acestea, se puse în faţa taurului, ce stătea ca răsplată a luptei, şi, trăgîndu-şi îndărăt pumnul îl izbi de sus drept între coarne cu cestul lui cumplit de-i zdrobi ţeasta şi-i risipi creierul. Taurul se clătină şi se prăbuşi apoi ţeapăn la pămînt. Entellus mai rosti apoi şi aceste cuvinte pornite din inimă :

— În locul lui Dares, îţi închin, Erix, jertfa asta mai vrednică după ce am biruit şi acum mă las de cest şi de meşteşugul pe care l-am învăţat de la tine.

www.dacoromanica.ro

Enea pofti apoi pe cei ce voiau să se ia la întrecere cu arcul şi hotărî premiile. Cu mîna lui puternică, ridică el însuşi catargul corăbiei lui Serestus şi prinse cu o sfoară de vîrful lui o porumbiţă ca ţintă arcaşilor. Luptătorii se strînseră şi îşi aruncară numele într-un coif de aramă pentru a fi traşi la sorţ ; cel dintîi ieşi în uralele tuturor Hipocoon, fiul lui Hirtacus [1]. După el veni Mnesteu, biruitorul din lupta de adineauri a corăbiilor, încoronat încă cu o cunună de măslin. Al treilea, Eurition, fratele tău, slăvite Pandarus [2], care, la îndemnul Minervei de a strica învoiala, ţi-ai aruncat cel dintîi săgeata în mijlocul grecilor. La urmă ieşi din fundul coifului Aceste, ce se încumeta să se încerce şi el în această luptă de tineri. Cu toţii îşi încordară apoi arcul din toate puterile şi îşi scoaseră săgeţile din tolbă. Săgeata lui Hipocoon porni cea dintîi cu un zbîrnîit de coardă, spintecă aerul uşor şi veni de se înfipse în lemnul catargului din faţă. Catargul se zgudui şi pasărea speriată fîlfîi din aripi şi toată împrejurimea vui de urale zgomotoase. După dînsul, veni aprigul Mnesteu cu arcul încordat, cătînd în sus cu ochii şi cu săgeata, îndreptate deopotrivă spre ţintă ; nu putu însă, bietul, atinge chiar pasărea cu săgeata ; rupse numai nodurile sforii de in, cu care era legată de picior de vîrful catargului ; porumbiţa îşi luă zborul în vînt şi fugi pe sub norii negri. Eurition, ce-şi încordase de mai înainte arcul, şi-şi ţinea săgeata gata să plece, se rugă repede de fratele său [3] şi, urmărind

[1] Hirtacus apare în *Iliada*, XIII, 771.

[2] *Pandarus*, fiul lui Licaon, unul dintre şefii licienilor, veniţi să ajute pe troieni, instigat de Minerva, a tras cu arcul asupra lui Menelau, spre a rupe armistiţiul încheiat între greci şi troieni (Homer, *Il.*, IV, 105).

[3] Adică de Pandarus, ucis sub zidurile Troiei de Diomede (Homer *Il.*, V, 295). Pandarus este invocat ca o divinitate protectoare.

www.dacoromanica.ro

cu privirea porumbiţa ce spinteca voioasă aerul, o străpunse sub norul negru ; pasărea îşi dădu duhul între stelele de pe cer şi, căzînd fără viaţă, aduse în lunecarea ei şi săgeata ce o străpunsese. Mai rămăsese Aceste care nu mai avea cum birui pentru a-şi arăta iscusinţa arcului său răsunător ; slobozi totuşi o săgeată în văzduh. În clipa aceasta li se arătă ochilor o minune, menită să aibă un mare înţeles, după cum au dovedit-o faptele pe urmă şi profeţii speriaţi au vestit întîmplările ce aveau să se împlinească într-un viitor îndepărtat. Căci, spintecînd norii, săgeata se aprinsese deodată în zbor şi îşi însemnă drumul cu o brazdă de foc şi se mistui, dispărînd apoi în văzduh, ca stelele, ce se desprind adesea de pe cer şi străbat văzduhul în zbor, tîrîndu-şi după ele coada. Troienii şi sicilienii rămaseră înmărmuriţi şi cerură ocrotirea zeilor ; Enea nu socoti însă semnul neprielnic, ci-l îmbrăţişă pe Aceste ce se bucura şi-l încărcă de mari daruri şi-i vorbi aşa :

— Ia-le, taică ; deşi ai fost năpăstuit de sorţi, stăpînul zeilor a voit prin minunea asta să cîştigi premiul ; vei primi darul ăsta chiar de la bătrînul Anchise, un vas cu chipuri săpate pe dînsul, pe care Ciseu [1], regele Traciei, i l-a dat odinioară ca amintire şi chezăşie de prietenie.

Vorbind astfel, îi încinse tîmplele cu o cunună de laur verde şi-l numi pe Aceste înaintea tuturor celorlalţi biruitori. Cu toate că el doborîse pasărea din înaltul cerului, cumintele Eurition nu-i pizmui cinstea. Premiul al doilea fu dat celui ce rupsese sfoara şi cel din urmă cui nimerise cu săgeata în catarg.

---

[1] *Ciseu*, rege trac, era tatăl *Hecubei* şi deci socru al lui Priam.

www.dacoromanica.ro

Înainte de sfîrşirea luptei, tatăl Enea chemă la dînsul pe Epitide, povăţuitorul şi tovarăşul lui Iulus [1], şi-i şopti la ureche :

— Du-te şi spune-i lui Ascaniu, că, dacă şi-a adunat ceata lui de copii şi a pregătit totul pentru alergările de cai, să-şi aducă gloatele şi să se arate în arme în cinstea bunicului [2].

El însuşi pofti norodul risipit să se dea la o parte din circ şi să lase cîmpul deschis. Se iviră atunci dinaintea ochilor părinţilor, copii la fel de strălucitori, pe caii puşi în frîu ; tinerimea troiană şi siciliană îi întîmpină cu un freamăt de admiraţie pentru chipul cum mergeau. Cu toţii aveau, după datină, pletele încinse cu o cunună de frunze retezate şi purtau în mînă două suliţe de corn cu vîrful de fier ; unii aveau o tolbă uşoară pe umăr şi un lanţ de aur împletit le atîrna de la gît pe piept. Ei întruchipau trei cete cu tot atîţia conducători ce le conduceau ; cetele se desfăcură apoi : cîte doisprezece tineri urmară pe cîte un conducător, împărţiţi pe două şiruri, fiecare cu cîte un fruntaş. Cea dintîi ceată era voioasă de a avea în frunte pe micul Priam, cu acelaşi nume ca şi bunicul lui, fiul lui Polites [3], sorocit de a popula Italia cu odrasla lui strălucită ; el călărea pe un cal trac cu pete albe, cu pintenii gleznelor albi, şi-şi purta sus fruntea, tot albă. Al doilea conducător era Atis, de unde şi-au tras neamul Atii din

[1] Desigur că numai în sclavagismul clasic adolescenţii nobili aveau însoţitori şi preceptori, dar poetul atribuie şi acest obicei epocii peregrinărilor lui Enea.

[2] Vergiliu atribuie deci lui Enea creaţia aşa-numitelor jocuri troiene, iniţiate de Sulla şi reluate de Cezar şi de August.

[3] Vergiliu a relatat mai sus, în cartea a doua, uciderea lui Polites de către Neoptolem. Micul Priam va întemeia în Laţiu, după Vergiliu, oraşul Politorium.

www.dacoromanica.ro

Laţiu[1], Atis, un copil drag lui Iulus, cu care era de o vîrstă. Cel din urmă şi cel mai frumos dintre toţi, venea Iulus, călare pe un cal sidonian[2], pe care preafrumoasa Didona i-l dăruise ca amintire şi chezăşie de dragoste. Ceilalţi copii încălecau pe cai sicilieni de-ai bătrînului Aceste. Troienii primiră cu urale pe copiii sfioşi şi-i priveau cu bucurie, deoarece găseau într-înşii trăsăturile străbunilor lor. După ce străbătură voioşi întreaga arenă pe dinaintea ochilor părinţilor în aşteptarea semnalului, dat de departe de Epitide cu un strigăt însoţit de o pocnitură de bici, cele două rînduri se despărţiră pe dată, alergînd unii într-o parte, alţii în alta şi, desfăcîndu-şi şirurile, împărţiră în două tabere fiecare din cele trei cete; la un nou semnal, ei se întoarseră unii împotriva celorlalţi cu sulițele întinse ca de încăierare. Făcură apoi şi alte mişcări, fie înainte, fie înapoi, în direcţii potrivnice şi se desfăşurară în două cercuri ce se întretăiau, făurind astfel icoana luptei. Acum fugeau şi îşi arătau spatele duşmanului, acum se întorceau şi se năpusteau cu sulițele, acum făceau pace şi mergeau alături doi cîte doi. După cum se spune că Labirintul de odinioară din Creta avea o mie de drumuri oarbe şi înşelătoare, prin care, o dată rătăcit, nu mai puteai da de urmă şi ieşi afară[3], tot aşa şi copiii troienilor îşi tăiau drumul unii altora şi se încrucişau fugind şi luptînd în joacă, asemenea del-

[1] Mama lui August făcuse parte din *gens Atia,* considerată de poet a descinde din acest troian Atis. Prietenia dintre Atis şi Iulus prevestea unirea familiei Atia cu *gens Iulia* a lui August.

[2] Sidonian, adică fenician.

[3] Labirintul era un palat construit la Cnossos de Dedal, celebrul arhitect legendar. De fapt legenda are o bază reală. Palatul de la Cnossos, aşa cum indică cercetările arheologice, avea o serie întreagă de încăperi complicate, care serveau ca depozite de cereale.

www.dacoromanica.ro

finilor care, înotînd prin valuri, brăzdează Marea Carpatiei[1] şi a Libiei şi se hîrjonesc prin unde. Datina acestor alergări şi lupte a împrospătat-o apoi Ascaniu, cînd a înconjurat cu ziduri Alba Longa şi tot el i-a învăţat pe vechii latini să le serbeze în chipul cum le serbase şi dînsul în copilărie cu tinerimea troiană. Albanii i-au învăţat pe copiii lor şi de la ei le-a primit Roma, şi le-a păstrat apoi ca o amintire glorioasă de la strămoşi. Pînă astăzi jocul se numeşte jocul Troiei, iar copiii ce le joacă se numesc şi acuma ceata troiană. Astfel se sfîrşiră luptele date în cinstea marelui Anchise.

Iată că pentru întîia oară de la sosirea în Sicilia, norocul încetă de a le mai fi credincios troienilor. Pe cînd ei cinsteau prin jocuri felurite mormîntul lui Anchise, frămîntată de fel de fel de gînduri şi cu vechea ei durere nelecuită încă, Iunona trimise pe Iris din înaltul cerului la flota troiană şi puse vînturile să o ajute în zbor ; coborînd, pe cărarea curcubeului cu mii de culori, Iris ajunse nevăzută într-o clipă pe pămînt, unde zări o mare învălmăşeală de lume şi, privind spre port, văzu portul pustiu şi corăbiile părăsite. Doar mai departe, într-un loc singuratic al ţărmului, femeile troiene jeleau moartea lui Anchise[2] şi se uitau cu toate mîhnite la întinderea nesfîrşită a apei şi se plîngeau :

— Vai, cîte valuri ne-au mai rămas să străbatem, după ce ne-am ostenit atît ! spuneau într-un glas.

Ele ar fi vrut să se aşeze undeva şi nu mai puteau răbda greutăţile pribegiei pe mare. Meşteră neîntrecută la rele, Iris se strecură atunci printre dînsele, după ce-şi lepădase înfăţişarea şi haina de zeiţă, luînd chipul bătrînei Beroe, soţia lui Doricle din

[1] Insula Carpatos se afla lîngă ţărmul Cariei din Asia Mică. Marea din jur era numită Marea Carpatiei.

[2] La romani femeile nu asistau la jocurile publice.

www.dacoromanica.ro

Tmaros [1], ca una ce se bucurase odinioară de trecere, din pricina neamului, numelui şi copiilor ei. Sub chipul ei se amestecă printre femeile troiene :

— Sărmanele de noi, suspină ea, de ce nu ne-au omorît oştile greceşti sub zidurile patriei ! Popor nefericit, ce nenorociri îţi mai pregăteşte soarta ! Se împlineşte a şaptea vară de la căderea Troiei, de cînd sîntem tîrîte peste toate mările şi toate pămînturile şi prin atîtea stînci şi furtuni, umblînd pe întinsul mării, după o Italie ce fuge dinaintea noastră. Am ajuns, în sfîrşit, în ţara lui Erix, fratele lui Enea, iar regele Aceste ne-a găzduit. Cine ne împiedică să punem aci temelie de ziduri, să întemeiem un oraş pentru copiii noştri. O, patrie, o, penaţi, care în zadar aţi scăpat din mîinile duşmanilor ! Oare nu vor mai fi ziduri care să poarte numele Troiei ? Oare nu voi mai vedea niciodată fluviile Xant şi Simois, care să-mi amintească de Hector ? Mai bine veniţi cu mine să ardem corăbiile blestemate, căci mi s-a arătat în somn chipul Casandrei, cu duhul zeilor într-însa, ce-mi întindea o torţă aprinsă : „Aici căutaţi Troia, mi-a spus ea ; aici e cetatea voastră. A sosit ceasul faptelor." După aşa minune nu mai încape zăbavă. Iată cele patru altare ale lui Neptun ; chiar zeul ne dă focul şi ne îndeamnă.

Vorbind astfel, ea puse numaidecît mîna pe un cărbune aprins, şi, ridicîndu-şi dreapta în aer, îl azvîrli cît putu şi-l aruncă. Sufletele troienelor încremeniră, iar inima li se opri. Atunci una dintr-însele, cea mai bătrînă din toate, Pirgo, doica atîtor copii ai lui Priam, spuse :

— Asta nu e Beroe, nu e soţia troiană a lui Doricle ; priviţi la aerul ei de zeiţă, la ochii ei de foc ;

[1] Munte din Epir, adică din ţara în care domnea troianul Helenus.

www.dacoromanica.ro

ce înfăţişare, ce frumuseţe, ce glas, ce mers ! M-am despărţit de ea chiar adineauri şi am lăsat-o pe Beroe bolnavă şi mîhnită, că numai ea avea să lipsească de la datorie şi nu putea să-i aducă lui Anchise cinstea cuvenită.

Astfel vorbi. La început, troienele nu ştiau ce să creadă şi se uitau cu ciudă la corăbii, cumpănindu-se între dragostea pentru ţara de aici şi cea pentru ţara spre care le chema ursita, cînd iată că zeiţa se înalţă deodată cu aripile întinse, tăind în zbor un arc măreţ sub nori. Înmărmurite, în faţa minunii, ele alergară atunci ca nebunele, chiuind, ca să ia din focul vetrelor ; unele apucară chiar tot ce se afla pe altare şi aruncară de-a valma ramuri şi facle. Focul se întinse fără frîu printre băncile lopătarilor, printre vîsle şi pupele de brad zugrăvite [1].

Eumelus alergă atunci într-un suflet la mormîntul lui Anchise şi în amfiteatru cu vestea că ardeau corăbiile ; troienii se uitară îndărăt la scînteile ce zburau într-un nor negru de fum. Ascaniu, ce-şi conducea vesel alergările de cai, se avîntă numaidecît, aşa cum se găsea, spre portul tulburat ; sfătuitorii lui, ce-l urmau gîfîind, nu-l mai putură opri.

— Ce mai înseamnă şi nebunia asta nouă ? strigă el. Unde vă duceţi, nenorocitelor ? N-aţi dat foc taberei duşmane a grecilor, ci speranţelor voastre. Eu sînt Ascaniu al vostru.

Îşi aruncă la picioare coiful nefolositor, pe care-l purtase în timpul jocurilor de război ; alergară totodată şi Enea şi cetele troiene. De teamă, femeile o luară atunci la goană pe ţărm, care încotro şi se ascunseră în păduri, prin văgăunile stîncilor ce le ieşeau în cale ; le era ruşine de isprava făcută şi de lumina zilei ; venindu-şi în fire şi scăpate de nebunia,

[1] Pupele corăbiilor erau vopsite şi împodobite cu sculpturi colorate

www.dacoromanica.ro

pe care le-o vîrîse în ele Iunona, îşi recunoscură pe ai lor. Flăcările nu-şi încetară totuşi pentru asta furia nepotolită ; sub lemnul ud, cîlţul ardea vărsînd un fum gros ; focul mocnit mistui tălpoaiele şi prăpădul se întinse prin toate încheieturile vaselor. Nimic nu le putea fi de folos, nici truda oamenilor, nici apa aruncată. Piosul Enea îşi sfîşie atunci hainele şi cu mîinile întinse la cer chemă pe zei în ajutor :

— Atotputernicule Iupiter, dacă nu vrei să-i nimiceşti pe toţi troienii pînă la unul, dacă mila ta mai priveşte spre necazurile oamenilor, fă ca flăcările să se abată de la corăbiile noastre, scapă de la pieire puţinul ce ne-a mai rămas ; iar dacă o merit, aruncă-mă morţii cu trăsnetu-ţi răzbunător şi zdrobeşte-mă pe loc cu dreapta ta.

Abia rostise aceste cuvinte, că se dezlănţui pe neaşteptate o neagră furtună cu ruperi de nori ; munţii şi cîmpiile se cutremurau de bubuituri ; din întregul văzduh se revărsă un puhoi de apă din norii negri, pe care îi îngrămădea austrul ; corăbiile se umplură pînă sus ; lemnăria pe jumătate arsă se umflă de apă ; focul se stinse, în sfîrşit ; toate corăbiile, afară de patru, scăpaseră de nenorocire.

Tulburat de această cumplită întîmplare, tatăl Enea se frămînta îngrijorat şi se gîndea cînd la una, cînd la alta, neştiind dacă să se aşeze în ogoarele Siciliei, uitîndu-şi menirea, ori să pornească spre ţărmurile Italiei. Bătrînul Nautes [1], pe care îl învăţase Minerva şi-l făcuse cunoscut prin iscusinţa cu care dădea răspunsuri cu privire la teama de mînia cea mare a zeilor şi la hotărîrile destinelor, îl mîngîie pe Enea cu aceste vorbe :

[1] La Roma exista o *gens Nautia*, o familie care pretindea a descinde din troianul Nautes care scăpase statuia zeiţei Pallas din incendiul Troiei.

www.dacoromanica.ro

— Fiu al zeiței, să ne lăsăm în voia ursitei așa cum ne ia; orice s-ar întîmpla, să ne biruim soarta prin răbdare [1]. Ai pe Aceste, viță de zeu ca și tine; destăinuiește-i gîndurile și unește-te cu dînsul, căci asta dorește și el; lasă-i pe cei ce nu mai încap din pricina pierderii corăbiilor, pe cei ce nu mai vor să te urmeze în fapta-ți măreață și să-ți împărtășească soarta, pe bătrîni și femeile ostenite de atîta pribegie pe mare, în sfîrșit, pe toți cei neputincioși și cei ce se tem de primejdii. Alege-i și îngăduie-le să-și găsească în pămîntul ăsta un adăpost. Cu învoirea lui Aceste, ei își vor numi orașul Acesta [2].

Însuflețit de vorbele bătrînului său prieten, sufletul lui Enea era totuși chinuit de fel de fel de griji. Carul nopții ajunsese în crucea cerului, cînd i se păru că vede chipul tatălui său Anchise că se coboară din înălțimi și că-i vorbește astfel:

— Fiule, ce mi-ai fost mai scump decît viața, pe cînd aveam parte și eu de dînsa, fiule, tu, cel prigonit de ursita Troiei, vin acum din porunca lui Iupiter, ce s-a milostivit din înaltul cerului și ți-a stins el însuși focul ce-ți mistuia corăbiile. Ascultă de povețele bune ale bătrînului Nautes; du în Italia floarea tinerimii viteze, căci ai să te lupți în Lațiu cu un popor dîrz și cu datini aspre. Înainte de toate, trebuie să te cobori însă în lăcașurile infernului și să străbați adîncurile Avernului ca să te întîlnești cu mine. Eu nu sînt în Tartar, locașul nelegiuiților, și nici printre umbrele triste, ci locuiesc în Eliseu, în

[1] Filozofia stoică, creată în Grecia în secolul al III-lea î.e.n., se răspîndise și la Roma. Ea preconiza îndurarea, suportarea cu tărie și resemnare a vicisitudinilor existenței. Este aci, probabil, o urmă a influențelor stoice, active în societatea sclavagistă a vremii.

[2] Ulterior acest oraș se va numi Egesta sau Segesta (azi *Castellamare*). Istoricul grec Tucidide îl considera o colonie a troienilor.

www.dacoromanica.ro

soborul plăcut al celor drepţi[1]. După ce vei aduce din belşug jertfe zeilor din infern, fecioara Sibila te va călăuzi aici. Atunci o să vezi întreaga spiţă a neamului tău şi oraşul ce ţi s-a hărăzit. Acum rămîi cu bine, căci umeda noapte a ajuns la mijlocul drumului şi se scoboară, iar soarele duşman m-a şi atins cu suflarea gîfîită a cailor lui[2].

El vorbi şi se risipi în aer ca un fum uşor.

— Unde te grăbeşti ? îi strigă Enea. De cine te fereşti ? Cine te opreşte să-ţi săruţi fiul ?

Rostind aceste cuvinte, zgîndări cenuşa şi focul aţipit şi presărînd făină sfîntă şi împrăştiind fum de tămîie pe altarul penaţilor Troiei şi al căruntei Veste, înălţă rugăciuni smerite. Îşi chemă apoi pe dată tovarăşii şi, înaintea tuturor, pe Aceste şi le arătă porunca lui Iupiter, sfaturile tatălui său iubit, hotărîrea pe care o luase. Toţi fură de aceeaşi părere fără zăbavă şi Aceste nu se feri nici el. Trecură la pomelnic, în vederea noului oraş, femeile şi norodul ce voiau să rămînă, suflete ce nu simţeau nevoia unei glorii mai mari. Ceilalţi se puseră să lucreze bănci pentru vîslaşi, să înlocuiască grinzile arse de flăcări şi să facă vîsle şi frînghii, puţini la număr, dar călîţi la război. În vremea aceasta, Enea însemnă cu plugul hotarul oraşului şi trase la sorţi rînduiala locuinţelor ; el hotărî ca o parte să se cheme Ilion şi alta Troia.

Aceste se bucură de sporirea ţării lui ; strînse adunarea poporului şi dădu legi senatului chemat ; puse apoi temelia unui templu ce avea să se înalţe pînă la cer pe vîrful muntelui Erix în cinstea Venerei

[1] Potrivit mitologiei, sufletele eroilor trăiau fericite într-un compartiment anume al infernului, în Cîmpiile Elisee, unde gustau toate plăcerile.

[2] Deci Anchise confirmă prevestirile lui Helenus şi anunţă o coborîre în infern.

www.dacoromanica.ro

idalice[1]; orîndui un preot lîngă mormîntul lui Anchise, pe care-l înconjură cu o dumbravă sfîntă.

Poporul întreg se ospătase şi adusese jertfe pe altare, timp de nouă zile; vînturile potoliseră valurile şi Austrul, cu suflarea lui prielnică, îi chema iarăşi în larg. Se iscă atunci un vaier mare pe ţărm; petrecură cu toţii o noapte şi o zi îmbrăţişîndu-se. Chiar şi femeile, cărora călătoria pe mare li se părea cumplită şi nici nu voiau să audă de dînsa, doreau acum să plece şi să îndure toate necazurile pribegiei. Bunul Enea îi mîngîie cu vorbe prieteneşti şi, cu lacrimi în ochi, îi lăsă în grija lui Aceste, cel de un sînge cu dînşii. Porunci apoi să se jertfească trei viţei în cinstea lui Erix, o mioară vîntoaselor[2] şi să se taie pe rînd odgoanele. Cu capul încins cu o cunună de frunze retezate de măslin, departe de ţărm, stătea el însuşi la prora corăbiei, cu o cupă în mînă, şi arunca în valuri măruntaiele şi vărsa prinoase de vin. Vîntul se ridică, suflînd din spatele corăbiilor ce înaintau, iară vîslaşii loveau marea şi spintecau valurile. Frămîntată de griji, în vremea aceasta Venera se duse la Neptun de i se jeli astfel:

— Mînia nepotolită a Iunonei şi duşmănia, pe care nimic nu i-o moaie, mă silesc, Neptune, să mă scobor la tot felul de rugăciuni. Nimic n-o poate îmblînzi; nici timpul, nici jertfele, nici chiar cînd e înfrîntă de voinţa lui Iupiter, ori de hotărîrea soartei. Nu i-a fost de ajuns că a nimicit oraşul cel mai puternic al Frigiei şi că l-a tîrît prin toate ponoasele; ea urmăreşte acum şi rămăşiţele Troiei, cenuşa şi oasele celor morţi. Numai ea cunoaşte pricina unei duşmănii atît de mari! Ai văzut tu însuţi furtuna pe care a dezlănţuit-o deunăzi în Marea Libiei, cînd,

[1] Idaliana, adică din Idalium, oraş din Cipru, unde era venerată Venus.

[2] Furtunile (în text Vîntoasele) aveau un templu la Roma.

www.dacoromanica.ro

cu sprijinul vînturilor lui Eol, a învălmăşit fără folos marea cu cerul, în chiar împărăţia ta. Iată că acum a împins la crimă femeile troiene şi a ars mişeleşte corăbiile lui Enea, silindu-l să-şi lase, din lipsă de vase, tovarăşii într-o ţară străină ! Celor ce au mai rămas, te rog să le îngădui să străbată nestingheriţi marea şi să ajungă la Tibru în ţara laurentinilor [1] — dacă îţi cer lucruri îngăduite şi dacă parcele au hotărît să se aşeze acolo.

Fiul lui Saturn, stăpînitorul mărilor adînci, îi răspunse astfel :

— Ai tot dreptul, zeiţă a Citerei, să te încrezi în împărăţia mea, din care te-ai născut [2]. O şi merit pentru că adesea am potolit dezlănţuirea mîniei cerului şi a mării. Iau martori Xantul şi Simoisul, că nici pe uscat nu mi-a fost mai mică grija pentru Enea al tău. Cînd Ahile îi fugărea pînă sub ziduri, şi-i răpunea cu miile, de gemeau fluviile pline de leşuri şi Xantul nu-şi mai putea găsi loc ca să se verse în mare, ca să-l scap de la moarte, eu l-am înfăşurat într-un nor pe Enea, cînd se luase la luptă cu viteazul Ahile, cu toate că nici nu se puteau măsura în puteri şi nici zeii nu-l ocroteau [3]. Şi-am făcut-o tocmai cînd mă trudeam să dărîm pînă-n temelie zidurile Troiei, ce nu se ţinuse de jurămînt, ziduri ridicate chiar de mîinile mele. Şi acum am aceeaşi grijă pentru dînsul ; nu te teme ; Enea va ajunge, după cum doreşti, neatins la portul Avernului ; numai unul se va pierde în mare, căruia nu-i va da de urmă : unul singur va plăti pentru toţi.

---

[1] Adică în Laţiu (vezi p. 1, nota 2).

[2] Potrivit unei legende, Venus s-a născut din spuma mării şi înconjurată de valuri, a plutit pînă în Cipru, primul pămînt pe care a pus piciorul.

[3] A se vedea Homer, *Il.*, XXII, 290.

www.dacoromanica.ro

După ce liniști cu aceste vorbe sufletul zeiței, stăpînitorul mării își puse caii-n jug de aur, le trecu în gură zăbala înspumată și, slobozind din mînă hățurile, zbură ușor pe deasupra valurilor în caru-i de azur ; undele se scoborîră, marea își uită mînia și își culcă valurile sub roțile ce vuiau, iar norii fugeau ștergîndu-se în întinderea văzduhului. În urma lui venea un alai de fel de fel de făpturi : balene uriașe, ceata de zei bătrîni a lui Glaucus, și Palemon, fiul lui Ino [1], sprintenii tritoni și toată gloata lui Forcus ; la stînga alergau Tetis și Melite, și feciora Panopeea, și Neseea, și Spio, și Talia, și Cimodoce [2].

O dulce bucurie porni să mîngîie sufletul îngîndurat al tatălui Enea ; el porunci să se înalțe repede toate catargele, să se întindă de-a curmezișul vergile pentru pînze ; întinseră apoi dintr-o dată frînghiile, iar pînzele se umflară cînd la stînga, cînd la dreapta ; răsuciră la fel, de o parte și de alta, capetele de sus ale stinghiilor ; vînturile prielnice le băteau din spate. În fruntea tuturor, Palinurus călăuzea șirul des al corăbiilor ; ceilalți aveau porunca să se țină după dînsul. Umeda noapte ajunsese aproape la mijlocul drumului ei ; întinși pe băncile lor tari, corăbierii se odihneau lîngă vîsle, cînd, lunecînd ușor de pe bolta înstelată, Somnul despică în zor palele întunericului, dădu la o parte umbrele și merse de-a dreptul spre tine, Palinurus, pentru a-ți aduce vise, de unde avea

[1] *Glaucus* a fost un cioban beoțian, care s-a aruncat în mare, după ce mîncase o anumită plantă și a devenit un zeu marin. *Palemon,* simplu muritor, se aruncase în valuri împreună cu mama sa *Ino,* ca să scape de urmărirea tatălui său nebun. Palemon și Ino au devenit apoi zeități marine.

[2] Toate acestea erau nereide. În descrierea cortegiului lui Neptun, Vergiliu s-a inspirat și din *Iliada* (XIII, 23—30) dar și din celebra sculptură a lui Scopas (secolul al V-lea î.e.n.) care se afla la Roma.

www.dacoromanica.ro

să ţi se tragă pieirea. Luînd chipul lui Forbas [1], zeul se aşeză pe pupa corăbiei şi se puse să vorbească astfel:

— Palinurus, fiu al lui Iasus, valurile ne duc singure corăbiile; un vînt neschimbat ne umflă pînzele şi-ţi îngăduie un ceas de odihnă. Pune-ţi capul jos; dă puţină odihnă ochilor obosiţi. Pentru cîtva timp îţi voi ţine eu locul.

Ridicîndu-şi abia pleoapele aţipite, Palinurus îi răspunse:

— Crezi că nu ştiu ce înseamnă înfăţişarea potolită a mării şi valurile-i liniştite? Să mă încred eu în fiara asta şi să-l las pe Enea pe seama vînturilor viclene, după ce am fost de atîtea ori înşelat de semnul amăgitor al cerului?

El vorbea astfel, strîns de cîrmă, pe care n-o lăsa nici o clipă din mînă, cu privirile aţintite spre stele. Zeul îl atinse atunci pe amîndouă tîmplele cu o ramură muiată în apa Letei [2], căreia Stixul i-a dat puterea să adoarmă şi, în ciuda împotrivirii lui, îi scăpătă ochii în somn. Abia începuse toropeala neprevăzută să-i moleşească trupul, cînd zeul se năpusti asupra-i şi-l dădu peste cap în valuri cu cîrmă cu tot şi cu o parte din pupă, pe care o smulse în cădere. În zadar îşi chemă de mai multe ori tovarăşii în ajutor. Somnul îşi luă zborul ca o pasăre în văzduh. Corăbiile îşi urmară însă drumul pe marea netulburată ca mai înainte şi, mulţumită făgăduinţii lui Neptun, fără nici o frică. Şi iată că se apropiau acum de stîncile sirenelor [3] primejdioase în vremea aceea şi albe de oasele multor corăbieri; începuse să

[1] Personaj care apare şi în *Iliada*.

[2] Apele fluviului Lete din infern aduceau somnul şi uitarea.

[3] Sirenele erau fiinţe mitice, care amăgeau pe marinari cu vocea lor încîntătoare şi-i ucideau. Dar neputînd să-l seducă şi pe Ulise (*Od.* XII, 166, traducerea E. Lovinescu, pp. 170—171), se aruncaseră în mare şi se transformaseră în stînci.

www.dacoromanica.ro

se audă de departe zbuciumul necurmat al talazurilor ce se zdrobeau de ele, cînd tatăl Enea prinse de veste că vasul îi rătăcea în voia valurilor, fără cîrmaci ; el se puse atunci singur să-l cîrmească prin undele întunecate, gemînd amarnic, cu inima îndurerată de moartea prietenului său.

— Fiindcă te-ai încrezut prea mult în liniştea vicleană a cerului şi a mării, vei zăcea acum, Palinurus, neîngropat pe pămîntul străin.

www.dacoromanica.ro

Astfel vorbi Enea cu lacrimi în ochi, iar corăbiile cu pînzele întinse ajunseră în sfîrşit la ţărmurile Cumei, aşezare întemeiată de eubei. Întoarseră atunci prorele spre mare; dintele puternic al ancorei legă corăbiile de fund, iar pupele rotunjite tiviră ţărmul. Plină de nerăbdare, tinerimea sări pe pămîntul Italiei. Unii făceau să ţîşnească flacăra ascunsă în vinele cremenei: alţii se puseră să cerceteze în grabă pădurile, vizuinile fiarelor, şi-şi arătau izvoarele descoperite.

În timpul acesta, piosul Enea o luă spre piscul unde se înălţa templul închinat lui Apolo şi ceva mai încolo înspre tainiţa, o peşteră uriaşă, temută de toţi, a Sibilei, pe care Apolo o umple de duhul lui puternic şi-i dezvăluie viitorul. Enea şi tovarăşii lui se apropiară acum de dumbrava Triviei[1] şi de templul ei de aur.

[1] Unul din numele purtate de Hecate, identificată cu Diana ca zeiţă a răspîntiilor (*triuius* „ocrotitor al răspîntiilor"; *triuium* „răspîntie")

www.dacoromanica.ro

Cînd a fugit din ţara lui Minos [1], Dedal [2] a cutezat, după cum se ştie, să se avînte în aer cu ajutorul unor aripi repezi şi a răzbit pe drumul acesta nemaiumblat spre miazănoaptea cea friguroasă, pînă ce şi-a oprit zborul, uşurel, pe înălţimile calcidice [3]. De cum s-a coborît pe pămîntul acesta, ţi-a închinat ţie, Apolo, aripile lui, şi apoi ţi-a ridicat un templu uriaş, pe ale cărui uşi a sculptat moartea lui Androgeu [4]; mai încolo, bieţii atenieni erau siliţi să plătească drept pedeapsă cîte şapte copii în fiece an; urna stătea alături cu sorţii traşi. În faţă, deasupra mării, se arăta pămîntul Cretei. Aici era înfăţişată dragostea spurcată a Parsifaei cu un taur, cu care s-a împreunat prin vicleşug; apoi Minotaurul, corcitură, jumătate om, jumătate taur, rodul unei patimi neîngăduite [5]. Dincoace, clădirea ridicată cu

[1] Rege legendar al Cretei. Capitala sa era Cnossos. Arheologii au dovedit că în Creta, în jurul Cnossosului, a existat efectiv o civilizaţie prehelenică importantă, numită de ei minoică (după Minos) şi chiar un stat centralizat (la începutul mileniului al doilea î.e.n).

[2] Atenianul Dedal, deja menţionat, a fost închis de Minos în Labirintul construit de el. A evadat de acolo împreună cu fiul său, Icar, slujindu-se de aripi artificiale. Dar Icar s-a apropiat prea mult de soare, a cărui căldură a topit ceara care-i lipea aripile de trup, şi a căzut în mare, în timp ce Dedal a reuşit să se salveze.

[3] În realitate Cume, la care se referă aci Vergiliu, se afla la nord-vest de Creta şi la mare distanţă de această insulă.

[4] Dedal a reprezentat în relief evenimente la care a participat, petrecute la Atena şi în Creta. Androgeu, fiul lui Minos, a fost ucis de atenieni din invidie pentru că el luase toate premiile la jocurile sportive din Atena. Dar Minos a subjugat Atena şi a obligat-o să-i predea anual şapte băieţi şi şapte fete, hrană pentru Minotaur, un monstru pe care-l ţinea închis în Labirint. Această legendă reflectă de fapt hegemonia cretană în bazinul Mării Egee, caracteristică unei anumite perioade din istoria timpurie a lumii greceşti.

[5] Minotaurul era fiul Pasifaei, soţia lui Minos, şi al unui taur.

www.dacoromanica.ro

trudă şi cu întortocheri încîlcite. Din mila pentru marea iubire a Ariadnei [1], însuşi Dedal a descurcat totuşi întorsăturile amăgitoare ale Labirintului, călăuzind paşii nesiguri ai lui Teseu cu un fir de aţă. Şi tu, Icare, ai fi avut o bună parte într-o lucrare atît de frumoasă, dacă durerea tatălui tău i-ar fi îngăduit-o. De două ori s-a încercat să-ţi sape în aur nenorocirea ; de două ori însă mîna părintească i-a căzut. Troienii ar fi stat să cerceteze totul pînă la capăt, dacă Ahate, ce fusese trimis înainte, nu s-ar fi întors împreună cu preoteasa lui Apolo şi a Dianei, Deifobe, fiica lui Glaucus [2], care-i vorbi astfel lui Enea :

— Nu-i vremea acum să te opreşti la asemenea privelişti ; jertfeşte mai degrabă şapte junci nepuse încă la jug şi tot atîtea oi alese după datină.

Astfel îi vorbi şi troienii nu zăboviră ca să-i împlinească sfintele porunci, iar preoteasa îi pofti în peştera-i adîncă.

În coastele muntelui eubeic se află săpată o peşteră mare cu o sută de uşi, spre care duc o sută de drumuri largi şi de unde se rostogolesc tot atîtea glasuri, răspunsurile Sibilei. Ajunseseră la intrare, cînd fecioara zise :

— A sosit timpul să cercetăm oracolul ! Zeul ! Iată zeul !

Grăind astfel înaintea uşii, se schimbă deodată la faţă, părul i se despleti ; începu să gîfîie, iar sînul i se umflă într-un zbucium cumplit. Părea că se face

[1] Fiica lui Minos. Ea s-a îndrăgostit de Teseu, fiul regelui Atenei şi i-a dat, după indicaţiile lui Dedal, un fir lung, care i-a îngăduit acestuia, venit să ucidă Minotaurul, să iasă din culoarele inextricabile ale Labirintului, după ce a ucis monstrul. Ulterior Teseu a părăsit-o pe Ariadna.

[2] Adică Sibila, din care Vergiliu face o fiică a zeului marin Glaucus.

www.dacoromanica.ro

mai mare, iar glasul nu mai era glas de om, învolburat fiind de suflarea tot mai apropiată a zeului.

— De ce întîrzii cu rugăciunile şi cu jertfele, troianule Enea ? De ce întîrzii ? Grăbeşte-te, căci nu ţi se vor deschide altfel porţile cele mari ale temutului templu.

După ce vorbi astfel, tăcu. Un fior de gheaţă străbătu prin oasele troienilor, iar Enea ridică din adîncul inimii această rugăciune :

— Apolo, tu te-ai înduioşat pururi de cumplitele suferinţe ale Troiei ; tu ai îndreptat mîna lui Paris şi săgeţile troiene în trupul lui Ahile ; sub călăuzirea ta am colindat atîtea mări ce scaldă ţări întinse şi am pătruns pînă la depărtatele neamuri ale massililor şi pînă în cîmpiile mărginite de sirte. Iată că am pus, în sfîrşit, piciorul pe ţărmul Italiei, care mereu fugea de noi. Fie ca piaza rea a Troiei să ne fi urmărit numai pînă aici. Se cuvine acum ca şi voi toţi, zei şi zeiţe, ce aţi urgisit cetatea Ilionului şi slava fără margini a Troiei, să cruţaţi neamul troian. Şi tu, preasfîntă preoteasă, care cunoşti viitorul, lasă-i pe troieni să-şi aşeze în Laţiu penaţii pribegi şi zeii prigoniţi ai ţării lor ; nu cer doar decît împărăţia ce mi-a fost ursită. Voi închina atunci lui Apolo şi Dianei un templu trainic de marmură [1] şi voi soroci zile de sărbătoare de la numele lui Apolo. Şi pe tine te aşteaptă în ţara mea un mare sanctuar, unde îţi voi aşeza oracolele şi tainele viitorului prorocite de tine poporului meu [2] ; îţi voi închina, milostivă fecioară,

[1] Aluzie la templul ridicat în 27 î.e.n. de August pe colina palatină în cinstea lui Apolo şi a Dianei.

[2] În templul lui Iupiter de pe Capitoliu erau păstrate aşanumitele cărţi sibiline, tălmăcite de preoţi. După legendă ele fuseseră date romanilor de o sibilă. Distruse într-un incendiu, ele au fost reconstituite de August şi aşezate în templul lui Apolo.

www.dacoromanica.ro

preoți aleși de mine. Nu-ți încredința însă frunzelor versurile, pentru ca nu cumva să se răvășească și să zboare prin aer luate de repezile vînturi. Vorbește, te rog, chiar tu.

Cu aceste cuvinte isprăvi. Nedomolită încă de puterea lui Apolo, preoteasa se frămînta însă prin peșteră și căuta să izgonească din suflet duhul puternic al zeului, ce-i osteni și mai mult gura plină de spume, îi potoli avîntul sălbatic și o mlădie, robind-o voinței lui. Cele o sută de uși uriașe ale peșterii se deschiseră atunci de la sine și aduseră prin văzduh cuvintele preotesei :

— Abia ai scăpat de cumplitele primejdii ale mării și altele cu mult mai cumplite te pîndesc pe uscat. Troienii vor ajunge în ținuturile Laviniului ; alungă-ți de aceea grija asta din suflet. Ei nu vor fi însă bucuroși că au ajuns. Văd războaie, năprasnice războaie și Tibrul în spume rostogolind valuri de sînge. Vei găsi acolo și un Simois și un Xant și o tabără greacă [1] ; alt Ahile s-a și născut în Latiu, fiu și el de zeiță [2]. Nu va lipsi nici Iunona, care se ține mereu pe urma troienilor. În necazurile tale, de cîte popoare italice și de cîte orașe nu te vei ruga ! Pricina atîtor nenorociri va fi și de data asta o femeie străină [3] și tot o căsătorie încheiată afară din țara ta. Tu nu te lăsa însă copleșit de nevoi, ci ține-le piept chiar mai mult decît îți îngăduie soarta. Cea dintîi cărare de scăpare, nici nu-ți trece prin gînd, ți-o va deschide un oraș grecesc [4].

---

[1] Aluzie la rutuli, care vor ataca pe troieni în Latiu, precum grecii la Troia.

[2] Aluzie la căpetenia rutulilor, la Turnus, fiu al nimfei Venilia, după cum Ahile era feciorul nereidei Tetis.

[3] Lavinia, care va reapărea mai jos.

[4] Se referă la orașul arcadianului Evandru, întemeiat pe Palatin.

www.dacoromanica.ro

Cu astfel de cuvinte Sibila din Cume își rosti cumplitele-i taine din fundul templului și mugi în peșteră, înfășurînd adevărul în vorbe întunecate ; atît de tare o lovise Apolo cu frîul lui și-i îmboldise sufletul rătăcit. De îndată ce-i trecu furia-i profetică și i se potoli gura înspumată, eroul Enea începu :

— Priveliștea necazurilor ce mi-o arăți, fecioară, nu-i pentru mine nici nouă, nici neașteptată. Le cunosc mai dinainte și pe toate le-am trăit în sufletul meu. Îți cer doar un singur lucru : deoarece se spune că aici e poarta tărîmului celuilalt și mlaștina întunecoasă alcătuită din scursorile Aheronului [1], să-mi fie îngăduit să mă duc să văd fața scumpului meu tată. Arată-mi drumul și deschide-mi sfintele uși. Eu l-am scos în cîrcă din flăcări și l-am smuls din mijlocul dușmanului, ce ne urmărea cu mii de săgeți. El m-a întovărășit în pribegie pe toate mările, și, deși era slab, a înfruntat urgia valurilor și a cerului, mai mult decît i-o îngăduiau puterile și soarta bătrîneții. Tot el m-a rugat și m-a povățuit chiar să vin smerit la tine și să-ți bat la ușă. Milostivește-te, fecioară, de tată și de fiu, căci totul ți-i cu putință și nu în zadar te-a rînduit Hecate peste dumbrăvile Avernului. Orfeu a putut să scape sufletul soției sale cu ajutorul chitarei tracice și al cîntecelor lirei [2]. Pollux și-a răscumpărat cu moartea pe frate-său și cu schimbul se duc și vin pe același drum de atîtea

[1] Solul vulcanic, vaporii sulfuroși făcuseră să se creadă în antichitate că în ținutul situat la nordul golfului Napoli ar fi existat o trecere în lumea subterană. Se zicea că apele lacului Avern ar fi fost alimentate de scurgerile unuia din fluviile infernului, Aheronul.

[2] Orfeu, fiu al unui zeu fluvial și al muzei Caliope, era celebru prin arta sa muzicală (cînta pe o liră cu șapte coarde). A reușit să scoată din infern pe soția sa Euridice, datorită talentului său neobișnuit.

www.dacoromanica.ro

ori [1]. Ce să mai pomenesc de marele Teseu şi de Hercule, nepotul lui Alceu [2] ? La urmă şi eu mă trag din Iupiter.

Cu astfel de vorbe se ruga, ţinînd îmbrăţişate altarele, cînd preoteasa se porni să grăiască aşa :

— Născutule din sînge de zei, fiu al lui Anchise, e lesne să te pogori în Avern ; uşa întunecatului Pluton este deschisă zi şi noapte ; să te întorci însă înapoi, să ieşi la lumina zilei, sus pe pămînt, în asta stă greutatea, în asta e primejdia. Numai puţini iubiţi şi ocrotiţi de Iupiter, sau pe care o virtute fără seamăn i-a înălţat pînă în cer, feţi de zei, au putut s-o facă. Pădurile se întind peste tot cuprinsul pînă acolo, iar Cocitul [3] lunecă domol şi-l înconjoară cu brîul lui negru. Dacă te simţi însă însufleţit de atîta rîvnă, dacă ţi-e atît de dor să străbaţi de două ori mlaştinile Stixului şi să vezi bezna Tartarului şi vrei să te măsori cu o faptă atît de nesocotită, iată ce trebuie să faci mai întîi. Într-un copac stufos se doseşte o ramură închinată Proserpinei, ale cărei frunze şi nuieluşă sînt cu totul de aur. Pădurea întreagă o ascunde ochilor ; umbrele o închid în vîlcele întunecoase. Nu-i dat să ajungă pe celălalt tărîm decît celui ce a putut smulge de pe copac ramura cu plete de aur. Preafrumoasa Proserpina a hotărît ca darul ăsta să i se aducă numai ei. Cînd o ramură e smulsă, creşte la loc alta de aur şi nuieluşa dă frunze tot de aur. Caut-o de aceea cu ochii pe sus şi, de-o găseşti, rupe-o cu mîna, că, dacă ţi-i scris să mergi în infern,

[1] Leda avusese doi fii, care se iubeau foarte mult între ei ; Pollux cu Iupiter, şi Castor cu un muritor (Tindar). După moarte, Iupiter le-a îngăduit, la insistenţele lui Pollux, să petreacă împreună şase luni în cer şi apoi şase luni în infern.

[2] Hercule şi Teseu coborîseră şi ei în infern.

[3] Cocitul, fluviu al infernului, apare la Homer ca un braţ al Stixului, care-şi amestecă apele cu cele ale Aheronului.

www.dacoromanica.ro

ea se va desprinde de bunăvoie ; altminteri n-ai putea-o smulge oricît te-ai trudi şi nici chiar cu tăişul fierului. În afară de asta, nu ştii, vai ! că unul din credincioşii tăi tovarăşi stă întins neînsufleţit pe ţărm şi pîngăreşte cu leşul lui toată flota, în timp ce tu umbli după oracole şi zăboveşti pe pragul nostru. Înainte de toate, aşază-l în lăcaşul lui de veci şi-l îngroapă ; jertfeşte-i apoi oi negre ; ele să fie întîia ispăşire. Numai după aceea vei putea vedea dumbrăvile Stixului şi ţinuturile în care nu răzbat cei vii.

După ce grăi acestea, tăcu.

Enea porni, cu ochii în jos, cu chipul mîhnit şi ieşi din peşteră, cu gîndul la tainele nepătrunse ale viitorului. Credinciosul Ahate mergea alături şi păşea frămîntat de aceleaşi gînduri. Mult se chibzuiră între dînşii şi de fel de fel de lucruri : de ce tovarăş mort să fi pomenit oare preoteasa şi trupul cui trebuia să-l îngroape ?... Cînd ajunseră însă pe nisipul ţărmului, dădură peste Misenus, răpus de o moarte nevrednică. Misenus era fiul lui Eol şi decît el nu se afla altul mai meşter în a chema pe ostaşi cu trîmbiţa-i de aramă şi a-i îmbărbăta cu cîntecul de luptă. Fusese tovarăşul marelui Hector şi cu dînsul înfruntase multe lupte, iscusit şi în trîmbiţă şi în mînuirea suliţei. După ce Ahile răpusese în luptă pe fiul lui Priam, viteazul Misenus se alăturase ca tovarăş de Enea şi nu urmase astfel o soartă mai mică. Pe cînd cînta însă dintr-o scoică găunoasă, de vuiau mările, chemîndu-i la întrecere pe zei, Triton, potrivnicul lui — dacă lucru-i cu putinţă — luase pe neaşteptate pe cîntăreţ şi-l aruncase în valurile ce forfoteau printre stînci.

Toţi plîngeau în hohote în juru-i, îndeosebi piosul Enea. Cu lacrimi în ochi, se grăbi pe urmă să împlinească cît mai curînd poruncile Sibilei şi toţi se întrecură în a-i ridica din lemne un rug în chip de altar pînă la cer. Porniră de aceea spre o pădure sihastră,

www.dacoromanica.ro

ascunzişul nestrăbătut al fiarelor : brazii căzură la pămînt, cerul vui de loviturile securii, trunchiurile frasinilor şi stejarii, uşor de crăpat, fură despicaţi cu ajutorul penelor ; ulmii uriaşi se prăvăliră din creştetul munţilor. Enea însuşi se puse numaidecît la lucru şi, îndemnîndu-şi tovarăşii, se încinse cu aceleaşi arme ; privind apoi la pădurea fără sfîrşit, frămînta singur în inima lui gînduri mîhnite şi se rugă aşa :

— Numai de mi s-ar arăta ramura de aur în pădurea asta atît de mare ! Că tot ce-a spus preoteasa de tine, Misenus, n-a fost — vai — decît prea adevărat !...

Abia rosti vorbele acestea cînd, iată că două porumbiţe se pogorîră din văzduh, zburînd chiar pe dinaintea lui şi se lăsară pe pajiştea verde. Enea îşi dădu seama că erau păsările mamei lui [1] şi, voios, se rugă de dînsele :

— Fiţi călăuzele mele şi, dacă este vreun drum, îndreptaţi-vă zborul prin văzduh spre dumbrava unde ramura bogată umbreşte pămîntul gras. Iar tu, sfînta mea mamă, nu mă părăsi în cumpăna asta grea.

Vorbind astfel, se opri, ca să observe semnele ce-i dădeau şi încotro se îndreptau. Porumbiţele ciuguleau ici şi colo şi înaintau în zbor numai atîta cît puteau să se ia după dînsele ochii celui ce le urmărea. Cînd ajunseră apoi la gura rău mirositoare a Avernului, se înălţară sprintene şi se lăsară prin văzduhul străveziu, de se aşezară apoi amîndouă pe un arbore, în locul atît de dorit de Enea, de unde aurul, fiind de altă culoare, licărea printre crengi [2]. După

[1] Porumbelul era o pasăre consacrată Venerei.

[2] De altă culoare decît restul crengilor. Descoperirea ramurii de aur aminteşte descoperirea lînii de aur de către Medeea şi Iason în *Argonautica* lui Apollonius din Rodos.

www.dacoromanica.ro

cum pe gerul iernii străluceşte în păduri vîscul cu frunzele-i tinere, ce n-au crescut din copacul ce-l poartă şi-i înconjoară trunchiul rotund cu fructele lui ca şofranul, aşa se arăta şi creanga de aur pe stejarul stufos, aşa foşnea mişcată de vîntul lin. Enea o apucă numaidecît, şi, deşi se împotrivea, o rupse grăbit şi se duse apoi cu dînsa la peştera preotesei Sibila.

În vremea aceasta troienii plîngeau la ţărm pe Misenus şi-i aduceau cinstea din urmă cenuşii lui nepăsătoare [1]. Ridicară mai întîi un rug falnic din brazi răşinoşi şi din butuci de stejar, aşezîndu-i pe de lături frunze negre, iar în partea dinainte chiparoşi de îngropăciune şi-l împodobiră pe deasupra cu arme strălucitoare; alţii aduseră apă fierbinte în căldări de aramă, luate în clocot de pe foc, spălară şi unseră trupul răcit pe veci. Se auzi un geamăt. Bocindu-se, întinseră apoi pe pat pe Misenus şi-l acoperiră cu haine de purpură, giulgiul obişnuit; alţii luară pe umeri targa uriaşă — tristă datorie — şi, după datina strămoşească puseră facla sub rug, cu capul întors într-o parte. Arseră una peste alta grămezi de tămîie, bucate şi ulcioare, împreună cu untdelemnul vărsat dintr-însele. După ce cenuşa se spulberă şi focul se stinse, spălară cu vin rămăşiţele şi cenuşa caldă, iar Corineu [2] strînse oasele şi le închise într-o urnă de aramă; tot el îşi înconjură de trei ori tovarăşii cu apă proaspătă, pe care o stropi cu o creangă de măslin rodnic; după ce-i curăţi pe ostaşi, rosti cuvintele de rămas bun. Piosul Enea ridică apoi la poalele unui munte un mormînt falnic şi-i puse în vîrf armele viteazului, o vîslă şi o trîmbiţă. De la

[1] Ceremoniile religioase descrise se regăsec în funeraliile lui Patroclu, care încep în cîntul XVIII al *Iliadei* şi se încheie în cîntul XXIII.

[2] Unul dintre tovarăşii lui Enea.

www.dacoromanica.ro

dînsul, locului i s-a spus Misen, nume pe care-l poartă de atunci prin veacuri. [1]

După ce sfîrşi acestea, Enea se grăbi să împlinească poruncile Sibilei. Se afla o peşteră adîncă cu o gură uriaşă, săpată în piatră, apărată de un lac negru şi de nişte păduri întunecoase, deasupra căreia nici o pasăre nu-şi putea îndrepta zborul nevătămată, din pricina duhoarei ce ieşea din genunile negre şi se înălţa în văzduh. De aceea şi grecii i-au dat locului numele de Aornon[2]. Preoteasa aduse mai întîi aici patru junci negre şi le stropi cu vin pe frunte ; le smulse apoi părul de deasupra dintre coarne, pe care-l puse, ca întîia jertfă, pe focul sfînt, chemînd cu glas puternic pe Hecate, puternică şi în cer şi în Ereb. Alţii le înjunghiară cu cuţitul şi strînseră în cupe sîngele cald. Enea însuşi lovi cu sabia o mioară cu lîna neagră, şi-o jertfi în cinstea mamei eumenidelor şi puternicului ei frate [3] ; iar ţie, Proserpina, o vacă stearpă. Ridică apoi un altar pentru jertfa adusă noaptea regelui Stixului [4] şi aruncă în flăcări trupurile întregi ale juncilor [5], vărsînd peste măruntaiele încinse de foc uleiul gras. Iar, de cum dădu în zori, cu puţin înainte de răsăritul soarelui, pămîntul purcese a geme sub picioare şi vîrfurile pădurii a se clătina şi cîinii prinseră a urla în umbră, la sosirea zeiţei [6].

---

[1] Şi azi, o peninsulă la vest de Puzzoli se numeşte *Punta di Miseno.*

[2] *Aornon*, „cel fără păsări" — în greaca veche.

[3] Mama eumenidelor era Noaptea *(Nox)*, iar fratele ei este Pămîntul, ambii fiind copii ai Haosului.

[4] Adică Pluton. Sacrificiile aduse zeilor infernului aveau loc în timpul nopţii. Proserpina, soţia lui Pluton, nu avea copii, de aceea i se jertfea o vacă stearpă.

[5] În sacrificiile aduse zeilor infernului se ardea toată carnea animalelor, fără excepţie.

[6] Zeiţa este Hecate. Cîinii făceau parte din alaiul ei.

www.dacoromanica.ro

— Departe, departe de aici, necredincioşilor, strigă preoteasa, ieşiţi cu toţii din pădure. Iar tu, Enea, vino după mine şi trage-ţi sabia din teacă. Acum fii viteaz, acuma să-ţi fie inima bărbată.

Numai atît rosti şi se repezi mînioasă în peştera deschisă ; Enea se ţinu vitejeşte de călăuza lui.

Zeilor, stăpîni ai sufletelor şi voi, tăcute umbre, tu, Haos, şi tu, Flegheton [1], voi, mute ţinuturi ale nopţii, îngăduiţi-mi să povestesc cele auzite, să dezvălui, cu voia voastră, lucrurile tăinuite în întunericul din fundul pămîntului.

Mergeau nevăzuţi prin bezna nopţii, prin umbra lăcaşului pustiu al lui Pluton şi prin împărăţia-i deşartă [2] ca pe un drum prin codri, pe o lună nesigură cu lumină puţină, cînd cerul e ascuns sub umbre iar noaptea şterge culorile lucrurilor.

Dinaintea tindei, lîngă cele dîntîi gîtlejuri din Orcus, şi-au făcut culcuşul Necazurile şi Grijile răzbunătoare ; aici locuiesc Bolile cu feţe supte şi mohorîta Bătrîneţe, şi Teama şi Foamea ce te sfătuieşte la rău şi urîta Sărăcie, apoi, chipuri cumplite la vedere, Moartea şi Suferinţa ; lîngă dînsele, Somnul, frate bun cu Moartea şi Plăcerile, păcate ale sufletului, iar, pe pragul din faţă, Războiul aducător de moarte şi paturile de fier ale Furiilor şi Vrajba cea nebună, cu părul de năpîrci, prins cu panglicuţe însîngerate.

În mijlocul tindei un ulm stufos, uriaş, îşi întindea ramurile, ca nişte braţe încărcate de veacuri, şi pe care se spune că Visurile deşarte şi-au făcut cuib şi se adăpostesc sub frunze. În afară de dînsele o mulţime de dihănii şi fel de fel de fiare : chiar lîngă poartă se aflau centaurii şi scilele cu două forme, şi Briareu cu o sută de braţe, şi balaurul din Lerna

[1] Haos şi Flegheton, fluviu din infern, personifică aici Erebul.

[2] Deşartă, pentru că era locuită numai de umbre.

www.dacoromanica.ro

şuierînd cumplit, şi Himera înarmată cu flăcări, şi gorgonele, şi harpiile, şi umbra lui Gerion cu trei trupuri. [1] Cuprins de o spaimă neaşteptată, Enea puse atunci mîna pe sabie, o trase din teacă şi o întinse împotriva arătărilor ce veneau spre dînsul, iar dacă înţeleapta preoteasă nu i-ar fi amintit că erau doar nişte vedenii uşoare fără trup, nişte plăsmuiri goale pe dinăuntru, s-ar fi năpustit să lovească fără folos cu fieru-i nişte umbre. De aici porneşte drumul care duce la apele Aheronului din Tartar. Tulbure de noroi, în fundul unei prăpastii clocoteşte vîrtejul lui şi-şi varsă mîlul în Cocit. Vîslaşul, care păzeşte apele şi rîul, e cumplitul Caron, de o murdărie înspăimîntătoare, cu o barbă ce-i atîrnă stufoasă pe piept, cu ochi de jar ce-i stau împietriţi. O haină slinoasă îi spînzură de un nod pe umeri. El singur îşi împinge barca cu o lopată şi o mînă cu pînzele, trecînd sufletele în luntrea ruginie ; e bătrîn, dar de bătrîneţea verde şi vînjoasă a zeilor. [2]

Mulţimea împrăştiată dădea buzna la ţărm, femei şi bărbaţi şi sufletele vitejilor vestiţi, morţi acuma, copii şi fecioare şi tineri arşi pe rug sub ochii părinţilor, ca frunzele ce se scutură prin păduri desprinzîndu-se de pe ramuri la întîiul frig al toamnei, ori ca stolurile de păsări ce se strîng la ţărm, venind din largul mării, cînd frigul le goneşte peste ocean şi le trimite în ţinuturi cu soare. Cum soseau, stăteau şi se rugau să-i

[1] Centaurii erau uriaşi, jumătate-oameni, jumătate-cai ; scilele, femei cu coadă de peşte ; Briareu, unul dintre giganţii care atacaseră Olimpul ; hidra din Lerna fusese un monstru ucis de Hercule, iar Himera, ucisă de Belerofon, avea un cap de leu, corp de capră şi coadă de şarpe ; Gerion era o fiinţă mitică cu trei capete, posesor al unei turme de vaci : a fost ucis tot de Hercule.

[2] Luntraşul Caron transporta umbrele morţilor în infern. De remarcat că numele lui nu apare în eposul homeric, dar se întîlneşte la tragicii greci.

www.dacoromanica.ro

treacă dincolo şi, din dragostea de ţărmul celălalt, îşi întindeau mîinile spre dînsul. Bătrînul primea însă ursuz cînd pe unii, cînd pe alţii, iar pe ceilalţi îi izgonea şi-i ţinea departe de ţărm. Mirat, tulburat de învălmăşeală, Enea zise :

— Spune-mi, fecioară, de ce dau buzna aşa la rîu ? Ce vor sufletele astea ? Pentru ce pe unele le alungă de la ţărm, iar altele măturâ cu vîslele apa vînătă ?

Bătrîna preoteasă îi răspunse astfel în cîteva cuvinte :

— Fiu al lui Anchise, vlăstar neîndoios de zei, în faţa ta sînt mocirlele adînci ale Cocitului şi mlaştina Stixului, în numele căreia chiar zeii se tem să jure strîmb. Mulţimea ce o vezi e gloata sărmanilor care au rămas neîngropaţi. Vîslaşul e Caron. Cei pe care îi trece peste apă sînt cei îngropaţi. Celorlalţi nu li-i îngăduit să treacă peste cumplitele unde şi pe valurile răguşite, înainte ca oasele lor să-şi fi găsit odihna mormîntului. De aceea se învîrtesc în jurul ţărmurilor şi rătăcesc o sută de ani ; abia atunci îi primeşte în luntre şi văd iarăşi apa dorită.

Enea îşi opri paşii, stătu frămîntat de fel de fel de gînduri, înduioşîndu-se de soarta lor nedreaptă. Zări aici, mîhniţi, ca unii ce erau lipsiţi de cinstea mormîntului, pe Leucaspe şi pe Oronte, mai-marele flotei liciene, doborîţi de austru la întoarcerea din Troia, pe o mare viforoasă, ce-i răsturnase în valuri, oameni şi corabie. [1]

Iată că se ivi şi Palinurus cîrmaciul, care, în drumu-i spre Libia, pe cînd se uita la stele, căzuse de curînd de pe pupă în mare şi se mistuise în valuri.

Abia îl mai recunoscu de mîhnit şi învăluit ce era în umbra deasă şi Enea îi şi vorbi numaidecît aşa :

[1] Vezi mai sus, în cartea întîi la descrierea furtunii pe mare.

www.dacoromanica.ro

— Ce zeu, Palinurus, mi te-a răpit dintre noi şi te-a scufundat în valuri ? Spune, te rog, căci Apolo, care nu m-a dat niciodată pînă acum de sminteală, nu m-a înşelat decît numai cînd mi-a prezis că vei trece marea şi vei ajunge sănătos la ţărmurile Italiei. Asta-i credinţa ce mi-a făgăduit-o ?

Atunci Palinurus :

— Stăpîne, fiu al lui Anchise, nu te-a înşelat oracolul lui Apolo, deoarece nu m-a înecat în mare un zeu, ci, dintr-o zguduire grozavă, mi s-a rupt vîsla ce-mi fusese încredinţată ca unui cîrmaci şi de care mă ţineam strîns, pentru a îndruma mersul corăbiei, şi, căzînd în mare, am tras-o după mine. Mă jur pe neînduplecata mare, că nu mi-a fost cîtuşi de puţin frică pentru mine, ci de vasul tău, care, cu cîrma pierdută, fără de cîrmaci, s-ar fi putut nimici în mijlocul unor talazuri atît de mari. Viforul m-a purtat prin valurile apei fără hotare timp de trei nopţi vijelioase. Abia în ziua a patra, de pe creasta unui talaz, am zărit Italia. Înotam încet spre uscat şi eram cît pe ce să ajung la ţărm, cînd un popor sălbatic, care, în neştiinţa lui, m-a luat drept o pradă, s-a năpustit cu fierul în mînă asupra mea, îngreuiat cum mă aflam de hainele leoarcă de apă, tocmai cînd căutam să mă agăţ cu mîinile de colţii ascuţiţi ai unei stînci. Valurile îmi poartă acum trupul, iar vînturile mă aruncă mereu pe ţărm. De aceea, te rog, pe plăcuta lumină a cerului şi pe văzduhul de sus, pe tatăl tău Anchise, pe nădejdea ce o pun în Iulus, care creşte, scapă-mă, nebiruitule, din chinurile astea : ori aruncă o mînă de ţărînă peste mine — fiindcă-ţi stă în putere — căci mă vei găsi în portul Velia [1] ; ori, dacă e vreun mijloc, dacă maică-ta,

[1] Adică nu departe de locurile în care se va ridica după cîteva secole oraşul Velia, azi *Castellamare della Brucca*. În apropiere se afla capul Palinurus.

www.dacoromanica.ro

zeiţa, îţi arată vreunul — deoarece nu cred că fără ocrotirea zeilor te pregăteşti să treci fluviul ăsta şi mlaştinile Stixului — dă mîna bietului de mine şi ia-mă cu tine peste apă, ca să mă odihnesc cel puţin după moarte într-un lăcaş liniştit.

Abia grăi, cînd preoteasa se porni aşa :

— Cum de ţi-a venit, Palinurus, o dorinţă atît de smintită ? Să vezi, fără să fii îngropat, apele Stixului şi cumplitul rîu al eumenidelor, să ajungi la mal împotriva scrisului sorţii ? Nu mai nădăjdui că vei clinti prin rugăciuni hotărîrile zeilor. Ia seama însă la cuvintele mele şi nu le uita, căci te vor mîngîia în marea ta nenorocire. Speriaţi de minunile cereşti, ce se vor arăta pînă şi prin oraşele lor cele mai depărtate, locuitorii îţi vor strînge oasele şi le vor pune într-un mormînt, deasupra căruia vor aduce prinoase, iar locul va purta pe veci numele lui Palinurus.

Cu aceste vorbe îi uşură suferinţele şi-i risipi o clipă durerea din inima-i mîhnită ; se bucură că va lăsa uscatului numele lui.

Enea stărui apoi în drumul început şi se apropie de fluviu. Cînd însă din mijlocul Stixului corăbierul îi zări mergînd prin pădurea tăcută şi ducîndu-şi paşii spre ţărm, le vorbi numaidecît, mustrîndu-i chiar cu vorbele astea :

— Oricine ai fi tu, ce te îndrepţi înarmat spre apele noastre, spune, de acolo de unde te afli, ce cauţi aici şi opreşte-ţi paşii. Aici e împărăţia umbrelor, a Somnului şi a Nopţii ce adoarme. Nu mi-i dat să trec cu luntrea peste Stix oameni vii. Nici n-am fost bucuros că am primit pe vremuri pe Hercule să-l duc peste mlaştină şi nici pe Teseu şi pe Piritou, cu toate că erau odrasle de zei şi aveau pu-

www.dacoromanica.ro

teri nebiruite [1]. Hercule a pus cu mîna lui în lanţuri pe paznicul înspăimîntat al Tartarului şi l-a tîrît chiar de lîngă jilţul regelui [2]. Ceilalţi au încercat să smulgă pe stăpîna Proserpina chiar din patul lui Pluton.

Ca răspuns la acestea, preoteasa Sibila grăi astfel pe scurt :

— Nu-i vorba acum de asemenea viclenii ; încetează de aceea de a te mai tulbura. Armele astea nu aduc nici o ameninţare. Namila de paznic poate, cît despre noi, să intre de-a pururi în peşteră şi să sperie umbrele fără sînge ; neprihănita Proserpina poate să rămînă în patul unchiului ei. [3] Enea troianul, vestit prin credinţă şi vitejie, se scoboară la umbrele de jos ale Erebului ca să-şi vadă părintele. Dacă pe tine nu te mişcă de loc o astfel de dragoste, priveşte atunci la creanga asta.

Şi scoase ramura ascunsă sub haină.

Sufletu-i mînios i se potoli atunci ca prin farmec. Sibila nu mai spuse nimic iar bătrînul se minună de darul sfînt al crengii fatale, pe care o vedea iarăşi după atîta vreme ; îşi întoarse de aceea luntrea-i verzuie şi-o trase lîngă ţărm. Alungă apoi sufletele celelalte, ce se aşezaseră pe băncile lungi, goli puntea şi făcu loc numaidecît în barcă lui Enea. Luntrea cusută gemu sub greutatea lui şi şuvoaie de apă intrară într-însa prin crăpături. Caron îi trecu, în sfîrşit, peste fluviu nevătămaţi, şi pe viteaz şi pe preoteasă, şi-i scoborî într-un păpuriş verzui pe un

[1] Hercule coborîse în infern spre a răpi pe cîinele Cerber, care păzea intrarea. Teseu, fiul lui Neptun, şi prietenul său Piritou, regele lapiţilor, au vrut să răpească din infern pe Proserpina.

[2] Adică Pluton.

[3] Ca fiică a zeiţei Ceres, Proserpina era nepoata soţului ei Pluton. Paznicul este, firește, Cerber.

www.dacoromanica.ro

mîl murdar. Întins cît e de lung în pragul peşterii, namila de Cerber umplu de larmă ţinuturile cu lătratul celor trei guri ale lui. Cînd văzu că şerpii de pe gît îşi zbîrleau capetele[1], preoteasa îi aruncă o turtă adormitoare, din miere şi alte buruieni de leac. În hămeseala lui, el îşi căscă cele trei guri şi înşfăcă turta, apoi, încovoindu-şi spinarea uriaşă, se întinse la pămînt şi umplu cu trupu-i întreaga peşteră. De îndată ce paznicul aţipi, Enea păşi pragul şi trecu iute peste ţărmul apei, de unde nu mai e întoarcere.

Deodată se auziră glasurile şi plînsetele sfîşietoare ale copilaşilor, ce scînceau chiar pe pragul infernului, pe care ceasul rău îi răpise, fără să aibă parte de dulceaţa vieţii şi, smulgîndu-i de la sînul mamei, îi adîncise în bezna timpurie a morţii. Lîngă dînşii erau cei osîndiţi la moarte pe nedrept. Locurile în infern nu sînt însă date fără sorţ şi fără judecată. Minos[2] îi cercetează pe toţi ; el clăteşte urna, şi cheamă apoi înaintea lui soborul tăcut al umbrelor şi le iscodeşte viaţa şi păcatele. În apropiere stăteau mohorîţi nevinovaţii ce şi-au făcut singuri seama, şi, din silă faţă de lume, s-au lepădat de viaţă. Cît ar voi acum să rabde, sus la lumina zilei, şi sărăcia şi muncile grele !

Ursita însă nu le-o îngăduie, iar mlaştina cumplită îi înlănţuie cu jalnica-i undă[3]. Stixul încolăcit de nouă ori în juru-i îi ţine însă departe.

---

[1] Cerberul era înfăţişat ca un dulău cu trei capete, care avea coadă de balaur şi şerpi pe trup în loc de blană.

[2] Regele Minos, fiu al lui Iupiter şi al frumoasei Europa, devenise după moarte judecător al morţilor în infern. Împreună cu fratele său Radamante şi cu Eac, judeca în infern faptele pămîntene ale celor care ajunseseră acolo după moarte.

[3] Pe linia tradiţiilor romane, care refuzau sinucigaşilor cinstirea cuvenită morţilor, Vergiliu condamnă şi deplînge sinuciderea, dar în vremea lui concepţiile stoice o admiteau şi chiar o recomandau în anumite împrejurări.

www.dacoromanica.ro

Mai încolo, se întinde peste tot cîmpul plîngerii : aşa se numeşte şesul ăsta. Poteci tainice îi ascund pe acei pe care o dragoste chinuitoare i-a mistuit cu otrava-i amarnică ; o pădurice de mirţi îi adăposteşte de jur împrejur ; grijile însă nu-i lasă în pace nici chiar după moarte. Aici văzu pe Fedra şi pe Procris [1] şi pe mîhnita Erifila ce-i arătă rana făcută de crudul ei fiu [2] ; apoi pe Evadne şi pe Pasifae ; Laodamia le întovărăşea, iar la urmă Cenis, bărbat la început, acum femeie, căreia soarta i-a dat din nou chipul de mai înainte [3]. Printre dînsele rătăcea prin pădure şi feniciana Didona, cu rana nevindecată încă. Cînd Enea ajunse lîngă dînsa şi-i dibui prin întuneric chipul întunecat, ca luna, pe care o vezi sau crezi numai că o vezi ivindu-se printre nori în pătrarul dintîi, lacrimile îl podidiră şi-i vorbi astfel cu dulce iubire :

— Biata mea Didonă, aşadar mi-a fost adevărată vestea că ai făcut pasul ăsta şi ţi-ai curmat viaţa cu fierul. Eu ţi-am fost pricina morţii ! Mă jur însă pe stele, pe zeii de sus şi pe tot ce e mai sfînt aicea, în fundul pămîntului, că fără voia mea am plecat, stăpînă, din ţinuturile tale. Poruncile zeilor, ce mă fac acum să umblu prin umbrele astea, prin locurile astea pline de mărăcini şi de mucegai şi prin noap-

[1] *Fedra*, soţia lui Teseu, şi-a iubit fiul vitreg, Hipolit, şi după ce i-a pricinuit moartea, s-a sinucis. *Procris*, soţia regelui Cefalus, pe cînd îşi urmărea geloasă soţul, a fost ucisă de o săgeată a acestuia, destinată unei fiare pe care o vîna.

[2] *Erifila*, soţia ghicitorului Amfiaraus, a fost ucisă de fiul său, Alcmeon, care voia să-şi răzbune tatăl, trădat de ea.

[3] *Evadne* s-a aruncat în flăcările rugului soţului său, tebanul Capaneu. *Laodamia* şi-a urmat în infern soţul Protesilas, cel dintîi dintre grecii ucişi de Hector în timpul războiului troian. *Cenis* a fost o tînără femeie, iubită de Neptun şi transformată de el într-un războinic destoinic ; în infern redevenise femeie. *Pasifae* a apărut şi mai sus.

www.dacoromanica.ro

tea adîncă, m-au alungat şi atunci ; nu mi-aş fi putut închipui însă niciodată că plecarea mea îţi va priciunui atîta durere. Opreşte-ţi paşii şi nu te feri de privirea mea. De cine fugi ? E cea din urmă oară cînd soarta mă lasă să-ţi vorbesc.

Prin aceste vorbe stropite cu lacrimi, Enea căuta să-i domolească sufletul învăpăiat de ură. Ea privea mohorît cu ochii ţintă în pămînt şi cu capul întors într-o parte. Chipul nu i se tulbură de cuvintele lui, ci sta ca o stîncă neclintită de cremene, ori ca o stană de marmură. O luă, în sfîrşit, la fugă şi umbra-i vrăjmaşă se făcu nevăzută în pădurea pletoasă, unde Siheu, bărbatul dintîi, se îngrijea de dînsa cu aceeaşi dragoste. Înduioşat de soarta nedreaptă, Enea o urmări multă vreme în lacrimi, cuprins de milă la plecarea ei.

De acolo el îşi urmă drumul. Ajunseră acuma la capătul cîmpiei, într-un ţinut ferit, pe unde se plimbau vitejii rămaşi de pomină în războaie. Aici îi ieşi înainte Tideu, apoi Partenopeu, vestit pentru armele lui, după aceea firavul chip al lui Adrast. [1] Aici se aflau troienii seceraţi în războaie, atît de jeliţi pe pămînt. Gemu, cînd îi văzu pe toţi în lung şirag, pe Glaucus şi pe Medon şi pe Tersiloh, pe cei trei Antenorizi şi pe Polibete, preotul zeiţei Ceres şi pe Ideu, ţinînd şi acuma armele lui Priam şi carul lui de război [2]. Mulţimea de suflete îl încercuiră din toate părţile. Nu se mulţumeau că-l văzură odată ; voiau să mai rămînă cu dînsul şi să meargă apoi împreună cu Enea ca să afle de ce venise acolo. Cînd fruntaşii grecilor şi gloatele lui Agamemnon zăriră

[1] *Tideu*, tatăl lui Diomede, *Partenopeu* şi *Adrast*, regele Argosului, au făcut parte dintre cei şapte eroi, care-au atacat Teba şi au căzut în luptă.

[2] Eroi troieni, căzuţi sub zidurile cetăţii. *Antenorizii* sînt cei trei fii ai lui Antenor. *Ideu* era vizitiul lui Priam.

www.dacoromanica.ro

însă pe viteaz şi armele lui ce scînteiau prin beznă, se bulucirăi, cuprinşi de o spaimă nespusă ; unii o luară la fugă, ca odinioară, cînd se grăbeau la corăbii ; alţii scoaseră gemete slabe ce le mureau în gîtlej. Văzu aici şi pe Deifob, fiul lui Priam, cu trupul sfîşiat peste tot, cu faţa sluţită fără milă, cu obrazul schilodit ca şi amîndouă mîinile, cu tîmplele găurite şi urechile ciopîrţite, cu nasul ciuntit de o lovitură mişelească. Abia îl putu recunoaşte cum căuta speriat să-şi ascundă cumplitele-i răni. Enea îi vorbi însă numaidecît, cu glas, pe care Deifob i-l recunoscu :

— Deifob, viteazule în lupte, vlăstar din neamul străvechi al lui Teucer, cine a născocit pentru tine o osîndă atît de cumplită ? Cine şi-a îngăduit ticăloşia asta faţă de tine ? Auzisem că în noaptea din urmă, după groaznicul măcel cu care ai potopit pe greci, ai căzut obosit peste un morman de leşuri aruncate claie peste grămadă. Ţi-am ridicat eu însumi cu mîna mea un mormînt gol în capul Reteu [1] şi cu glas puternic ţi-am chemat de trei ori sufletul. Locul ăsta îţi va păstra pe veci numele şi armele. Dar cum trebuia să plec, n-am putut, prietene, să-ţi găsesc trupul şi să-l pun în pămîntul strămoşesc.

La acestea Deifob îi răspunse :

— Prietene, n-ai uitat nimic. Ţi-ai făcut toată datoria faţă de cenuşa şi umbra mea. Pe mine soarta şi fapta nelegiuită a spartanei Elena m-au aruncat în năpasta asta. Iată semnele ce mi le-a lăsat. Căci ştii bine şi nu mai e nevoie să-ţi pomenesc în ce bucurie mincinoasă am petrecut noaptea din urmă. Cînd blestematul cal a sărit peste ziduri şi s-a urcat în înaltul Pergam, cu pîntecele lui doldora de ostaşi înarmaţi, Elena s-a prefăcut că serbează pe Bachus

[1] Capul Reteu se afla lîngă Troia, în Asia Mică.

www.dacoromanica.ro

cu troicnele ce scoteau chiote de orgie. Ea însăşi purta în mijlocul lor o torţă mare, cu care ademenea pe greci din vîrful cetăţuiei. Sleit de griji şi amorţit de somn, eu zăceam întins în bietul meu pat, în voia unei dulci şi adînci odihne, aidoma liniştii morţii. Buna mea soţie îndepărtă în vremea asta toate armele din casă şi-mi luă de sub căpătîi sabia-mi credincioasă. Chemă la curte pe Menelau şi deschise uşile, se vede, în nădejdea că fapta îi va fi de mare preţ în ochii bărbatului dintîi şi că aşa va putea şterge amintirea ticăloşiilor din trecut. Ce să mai întind vorba ? Grecii au dat buzna la patul meu şi, împreună cu dînşii, uneltitorul tuturor relelor, Ulise, nepotul lui Eol [1]. Zeilor, să le plătiţi grecilor toate astea, dacă răzbunarea ce vă cer este dreaptă. Dar pe tine, ce întîmplare te-a adus pe aici, din viaţă ? Răspunde ! Vii poate aruncat de urgia oarbă a mării sau din porunca zeilor ? Ori, atunci, ce te face să intri în lăcaşul ăsta fără soare şi prin ţinuturile astea întunecoase ?

Pe cînd vorbea aşa, Aurora pe carul ei cu patru cai trandafirii străbătuse în zboru-i jumătate din bolta cerului şi poate şi-ar fi trecut tot timpul ce i se dase cu vorbe la fel, dacă Sibila, călăuza lui, nu i-ar fi amintit, grăindu-i aşa pe scurt :

— Ne-apucă noaptea, Enea, iar noi ne pierdem vremea bocind. Drumul se desparte aici în două. Cel din dreapta duce la curţile marelui Pluton ; pe aici e drumul spre Eliseu. Cel din stînga te scoate la cumplitul Tartar, unde ticăloşii îşi primesc pedeapsa.

— Nu te supăra, preoteasă, îi răspunse Deifob. Iată că plec şi mă pierd în mulţime, întorcîndu-mă

[1] Duşmanii lui Ulise afirmau că el ar fi fost fiul tîlharului Sisif, la rîndul lui fecior al zeului Eol.

www.dacoromanica.ro

în beznă. Du-te, du-te, tu, fala noastră. Fie ca să te bucuri măcar tu de o soartă mai bună.

Atît rosti şi, cu vorba asta, îşi întoarse paşii înapoi.

Enea privi deodată îndărăt şi văzu în stînga, la poalele unei stînci, o mare cetate, înconjurată de trei rînduri de ziduri, pe care le încinge Fleghetonul, rîul cel repede al Tartarului, cu dogoarea flăcărilor lui, rostogolind cu zgomot stînci. În faţă se afla o poartă uriaşă, cu stîlpi puternici de oţel, încît nici un om, cît de năzdrăvan, nici chiar zeii n-ar fi putut-o doborî cu fierul. Un turn de fier se înalţa pînă-n nori. Pe prag şedea Tisifona [1], într-o rochie însîngerată, şi făcea de strajă zi şi noapte fără somn. De aici veneau gemete şi şuieratul nemilos al biciului şi zăngănitul lanţurilor de fier tîrîte. Enea se opri îngrozit şi ascultă zgomotul.

— Tecioară, spune-mi, de ce fapte sînt vinovaţi aceia? Cu ce osînde sînt pedepsiţi? Ce înseamnă vaietele astea?

Preoteasa prinse atunci să vorbească aşa:

— Slăvită căpetenie a troienilor, nici unui om curat la suflet nu-i este dat să calce pragul ăstă al fărădelegilor. Cînd Hecate m-a însărcinat cu paza Avernului, chiar zeiţa m-a purtat peste tot şi mi-a arătat pedepsele hotărîte de zei. Radamante din Creta stăpîneşte peste ţinuturile astea aprige ale durerii: el pedepseşte pe vinovaţi, îi cercetează şi-i sileşte să-şi spovedească greşelile săvîrşite sus pe pămînt, de a căror zadarnică tăinuire s-au bucurat în viaţă, zăbovind ispăşirea pînă ce le-a sosit ceasul morţii. La rostirea judecăţii, nemiloasa Tisifona pune o mînă pe bici şi bate pe vinovaţi dojenindu-i, iar cu cealaltă întinde cumpliţii ei şerpi, şi cheamă

[1] Una dintre Furii.

www.dacoromanica.ro

totodată cetele amarnicelor ei surori. Numai atunci li se deschid porţile sfinte, ce scîrţîie în ţîţîni cu un zgomot asurzitor. Vezi, ce paznic se află la intrare? Ce chip are dihania, care străjuieşte pragul? Înăuntru locuieşte uriaşa Hidră [1], şi mai cumplită încă, cu cincizeci de guri negre. După aceea Tartarul se deschide adînc, şi se întinde în beznă, de două ori cît e de la pămînt pînă în vîrful Olimpului. Aici sînt titanii, străvechile odrasle ale Pămîntului, pe care trăsnetul i-a rostogolit în fundul genunilor. Aici am văzut pe cei doi uriaşi, fiii lui Alois [2], ce s-au încercat să zdrobească cu mîinile lor bolta cea mare a cerului şi să răstoarne pe Iupiter din împărăţia lui. L-am văzut şi pe Salmoneu, supus la cumplite pedepse, fiindcă imitase fulgerele lui Iupiter şi trăsnetele Olimpului [3]. El mergea ca biruitor printre noroadele Greciei şi prin mijlocul oraşelor Elidei pe un car cu patru cai şi, fîlfîind o torţă în mînă, cerea să i se dea cinstea cuvenită zeilor, nebunul, căci umbla să asemuie norii şi fulgerul fără seamăn cu carul lui de aramă şi cu tropotul de copite al cailor. Dar tatăl atotputernic a azvîrlit cu trăsnetul dintre nori deşi — nu cu torţe, nu cu lumina afumată a răşinii — şi l-a rostogolit în infern într-un vîrtej năprasnic.

Am mai văzut acolo şi pe Titios [4], copilul pămîntului, din care s-au născut toate, cu un trup ce acoperea nouă iugăre întregi. O namilă de vultur îi sfîşie cu cîrligul ciocului ficaţii fără moarte şi mă-

[1] Nu se referă la cea ucisă de Hercule, aşezată de poet la intrarea infernului, ci la un alt balaur înfricoşător.

[2] *Otus* şi *Efialte*, doi giganţi, fiii lui Alois, au azvîrlit doi munţi peste Olimp în timpul luptei cu zeii, dar au fost în cele din urmă învinşi de Apolo.

[3] *Salmoneu*, rege în Elida, voise să rivalizeze cu Iupiter.

[4] *Titios* a fost străpuns de săgeţile lui Apolo şi ale Dianei, pentru că insultase pe mama lor, Latona.

www.dacoromanica.ro

runtaiele-i rodnice în chinuri le scormonește ca să se ospăteze și-și scurmă cuib în adîncul pieptului și nu dă o clipă de răgaz cărnii ce veșnic crește la loc. Ce să-ți mai spun de lapiți, de Ixion și de Piritou ? [1] Deasupra lor spînzură o stîncă neagră ce stă gata să cadă, ba pare că și cade chiar ; în față le iau ochii paturi înalte de sărbătoare cu speteze de aur și bucate gătite ca la o masă regească. Cea mai bătrînă dintre Furii stă însă alături și-i oprește să atingă cu mîna mesele și cu facla ridicată în aer se scoală și ea și țipă cu glas de tunet. Aici se află cei ce și-au năpăstuit în viață frații și și-au bătut părinții, ori și-au viclenit clienții [2], cei ce s-au folosit singuri de bogățiile agonisite și n-au dat cît de cît și rudelor, mulți la număr, și cei ce au fost uciși din pricina destrăbălării și cei ce au luptat în rîndurile dușmanilor, cei ce nu s-au temut să calce credința jurată stăpînilor lor ; închiși aici își așteaptă osînda. Nu umbla să afli care li-i pedeapsa, ori ce fel de vină și ce faptă i-a pierdut. Unii prăvălesc o stîncă uriașă ; alții, schilodiți, atîrnă de spițele roților ; aici șade și va ședea pe veci bietul Teseu ; Flegias [3], cel mai năpăstuit dintre dînșii, îi povățuiește, pe toți, strigînd cu glas puternic prin beznă :

— Pilda mea să vă învețe să fiți drepți și să nu nesocotiți pe zei. Ăsta și-a vîndut țara pentru aur

[1] Lapiții erau un popor mitic peste care domniseră succesiv *Ixion* și fiul său *Piritou*, mai sus menționat. Ixion o jignise pe Iunona. Piritou fusese pus în lanțuri de Pluton pentru încercarea de răpire a Proserpinei. Ixion era chinuit pe-o roată ce se învîrtea mereu, iar Piritou era legat de o stîncă.

[2] La Roma clienții erau oameni în general săraci, care depindeau de unul mai puternic (*patronus*) pe care-l slujeau și de care erau protejați.

[3] Rege al lapiților (Ixion era fiul său). Incendiase templul lui Apolo de la Delfi. Stătea veșnic flămînd în infern.

www.dacoromanica.ro

şi i-a adus cu sila un stăpîn nemilos ; a făcut şi a desfăcut legile pe bani. Celălalt a dat buzna în patul fetei lui şi s-a bucurat de o dragoste spurcată. Toţi au cutezat grozăvii fără nume şi au tras foloase din îndrăzneala lor. Chiar de aş avea o sută de limbi, o sută de guri şi un glas de fier, încă n-aş putea povesti toate felurile de nelegiuiri şi n-aş putea înşira toate numele pedepselor.

După aceste cuvinte, bătrîna preoteasă a lui Apolo se opri :

— Apoi, rosti ea, urmează-ţi drumul şi împlineşte-ţi sarcina luată. Să zorim, că se şi văd zidurile[1] făurite în cuptoarele ciclopilor şi, sub bolta dinainte, porţile, unde oracolul ne-a poruncit să ne atîrnăm darurile.

Astfel grăi Sibila şi, apucînd-o după aceea amîndoi pe drumuri întunecoase, străbătură locul ce-i mai despărţea şi se apropiară de porţi. Trecînd pragul, Enea se stropi pe trup cu apă proaspătă[2] şi atîrnă creanga în poarta din faţă.

După ce-şi împliniră, în sfîrşit, şi datoria asta şi aduseră şi prinosul zeiţei, nimeriră în nişte locuri frumoase, cu mîndreţe de dumbrăvi şi cu păduri bogate, lăcaşurile fericiţilor.[3] Aici un aer mai curat învăluie cîmpul cu o lumină trandafirie. Locurile au soarele şi stelele lor deosebite. Unii îşi întăreau trupul pe pajiştea verde, se luau la întrecere în joc şi se luptau pe nisipul galben. Alţii băteau pămîntul în dansuri şi spuneau versuri. Orfeu, într-o haină lungă, îi zicea dulce din cele şapte strune cu tonuri deosebite, pe care le ciupea cînd cu degetele, cînd cu

[1] Adică palatul lui Pluton.

[2] Înainte de-a pătrunde în locuinţele eroilor, Enea se purifică. La romani existau la intrarea templelor bazine cu apă purificatoare. Enea aduce un dar Proserpinei.

[3] Urmează descrierea Eliseului.

www.dacoromanica.ro

pana-i de fildeş. Aici era seminţia străveche a lui Teucer, vlăstarele mîndre, slăviţii viteji născuţi în vremuri mai bune, Ilus şi Assaracus şi Dardanus, urzitorul Troiei. De departe Enea se minună de umbrele astea, de arme şi de care. Suliţe stăteau înfipte în pămînt iar caii păşteau fără căţuşe, risipiţi pe cîmp. Patima lor din viaţă pentru care şi arme, dragostea de-a creşte cai zburdalnici le aveau şi acuma, după ce-au fost îngropaţi. Iată că zări pe alţii şi la dreapta şi în stînga, cum ospătau întinşi pe iarbă şi ziceau la un loc un pean [1], într-o dumbravă îmbălsămată de lauri, unde se rostogoleşte, prăvălindu-se de sus prin pădure, rîul bogat al Eridanului [2]. Aici se afla ceata celor răniţi în lupte pentru patrie şi a preoţilor fără prihană şi a poeţilor pioşi, care au cîntat în stihuri vrednice de Apolo, a celor ce au împodobit viaţa iscodind artele şi a celor ce, prin faptele lor bune, i-au făcut pe urmaşi să-i pomenească. Cu toţii aveau în jurul tîmplelor panglici albe ca zăpada [3].

Umbrelor, ce li se adunaseră în jur, Sibila le grăi astfel, mai cu seamă lui Museu [4], aflat în mijlocul unei mari mulţimi, ce se uita la dînsul, iar el îi întrecea pe toţi cu umerii lui înalţi :

— Spuneţi-mi, suflete fericite, şi tu, poetule divin, unde, în ce loc anume se află Anchise ? Pentru dînsul

[1] *Peanul* (în greaca veche *paian*) era un cîntec coral compus în cinstea lui Apolo. În cele din urmă orice cîntec vesel putea fi numit „pean".

[2] Eridanul, fluviul Eliseului, a fost identificat cu Rinul, Ronul sau cu Padul italian, care, de altfel, în apropierea izvoarelor curge subteran pe o anumită porţiune.

[3] De remarcat că Vergiliu aşază în Eliseu nu numai războinicii ci şi oameni de cultură, poeţi şi savanţi.

[4] Contemporan cu Orfeu, cîntăreţul mitic *Museu* a fost preot şi poet.

www.dacoromanica.ro

am venit aici şi-am trecut peste fluviile cele mari ale Erebului.

Museu îi răspunse la aceste în puţine cuvinte :

— Nimeni din noi n-are aşezare hotărîtă ; locuim prin dumbrăvile umbroase şi ne culcăm pe malul rîurilor ori pe pajiştile stropite de ape. Dacă aşa vi-e voia, treceţi totuşi peste colnicul ăsta şi vă voi scoate pe o potecă bună.

Rostind acestea, le-o luă înainte şi le arătă de sus cîmpiile strălucitoare, iar după aceea scoborî de pe vîrful colnicului la vale.

În vremea aceasta bătrînul Anchise privea cu drag la sufletele adăpostite într-o vîlcea, ce aveau să iasă la lumină sus pe pămînt, şi le număra cu sîrguinţă, cercetînd şirul urmaşilor şi pe scumpii lui nepoţi şi ursitele lor şi încercările prin care trebuiau să treacă şi obiceiurile şi faptele lor. Cînd îl văzu pe Enea venind pe pajişte spre dînsul, în marea-i bucurie întinse amîndouă braţele ; lacrimile-i îi curseră pe obraji şi cuvintele acestea îi ieşiră de pe buze :

— Bine că ai venit şi că dragostea ta, atît de multaşteptată de tatăl tău, a biruit piedicile drumului. Mi-a fost dat, fiule, să-ţi mai privesc faţa, să-ţi mai ascult glasul cunoscut şi să-i răspund ! Aşa îmi închipuiam şi eu în mine şi te aşteptam să vii, socotind clipele şi iată că socoteala n-a dat greş. Prin cîte mări fără hotare şi prin cîte primejdii ai mai trecut, fătul meu, pînă să te văd ! Şi cît m-am mai temut să nu-ţi facă vreun rău împărăţia Libiei !

Iar Enea :

— Tată, chipul tău mîhnit mi s-a arătat adesea şi m-a îndemnat să pornesc spre tărîmurile astea. Corăbiile aşteaptă în Marea Tireniană ; întinde-mi

www.dacoromanica.ro

mîna, taică, să ţi-o strîng, întinde-mi-o şi nu te feri de îmbrăţişările mele.

Şi pe cînd vorbea aşa, lungi şiroaie de lacrimi i se scurgeau pe faţă. De trei ori încercă să-i înconjure grumazul cu braţele, şi de trei ori prinse zadarnic o umbră, ce i se strecură din mîini, ca o adiere uşoară, ca un vis fugar.

În vremea aceasta Enea zări într-o vale ferită o dumbravă singuratică şi păduri cu tufişuri ce foşneau, şi rîul Lete, ce se prelingea pe lîngă aceste liniştite lăcaşuri. Pe malurile lui foiau popoare şi neamuri fără număr, ca albinele în livezi, cînd în zilele senine de vară se pun pe fel de fel de flori şi se îmbulzesc în jurul crinilor albi şi întreaga cîmpie zumzăie de zvonul lor. Cum nu ştia, Enea se sperie de această vedere neaşteptată şi cercetă care-i pricina, ce erau apele din depărtare şi ce umbre umpleau ţărmul cu marea lor mulţime.

Atunci bătrînul Anchise:

— Sînt sufletele cărora ursita le-a sorocit alt trup şi beau acum din undele rîului Lete apa aducătoare de linişte şi îndelungă uitare. De mult ţineam să-ţi vorbesc despre urmaşii mei şi să ţi-i arăt anume, şi să-i vedem pe rînd, pentru ca împreună cu mine să te bucuri şi mai mult că ai dat, în sfîrşit, de Italia.

— Tată, e cu putinţă oare ca unele din sufletele astea să-şi ia de aici zborul spre pămîntul de sus şi să se întoarcă din nou în trupuri greoaie? De unde dorul amarnic de viaţă la nenorociţii ăştia?

— Îţi voi spune, fătul meu, şi nu te voi mai ţine mult timp nedumerit, îi răspunse atunci Anchise şi începu să-i dezvăluie totul la rînd:

www.dacoromanica.ro

Dintr-un început un duh a însufleţit pe dinăuntru şi cerul, şi pămîntul [1], şi întinsele ape, şi bulgărele luminos al lunei, şi astrul titanic al soarelui [2]; răspîndit prin membrele universului, plămădit în trupu-i uriaş, sufletul a pus în mişcare întreaga materie.

De aici a pornit viaţa neamului omenesc şi a dobitoacelor, şi a păsărilor şi a tuturor vieţuitoarelor, pe care marea le poartă sub luciu-i de marmură. Sufletele au o obîrşie cerească; puterea focului trăieşte într-însele, cît timp nu le împovărează trupurile vătămătoare, iar membrele pămînteşti şi învelişul pieritor nu le îngreuie. Din împreunarea lor iese şi teama, şi dorinţa, şi durerea, şi bucuria; sufletele nu pot privi lumina cerească fiind închise în bezna temniţei lor oarbe. Chiar şi în ceasul din urmă, cînd viaţa le părăseşte, bietele de ele nu scapă în întregime de tot răul şi de toate necurăţeniile trupeşti; sînt de aceea osîndite ca multe dintre păcatele cu care s-au amestecat atîta vreme, să rămînă înrădăcinate în chip ciudat. De aceea sufăr pedepse şi-şi primesc osînda pentru relele de mai demult. Unele spînzură în aer bătute de vînturile uşoare; altele se spală într-o vîltoare adîncă de fărădelegile care le-au murdărit sau sînt arse în foc. Manii fiecăruia din noi suferă pedepsele meritate. De acolo trecem în întinsele Cîmpii Elisee. Puţini răzbim însă în ţinuturile astea fericite şi numai după

[1] Influenţat de concepţiile cosmogonice ale idealiştilor greci, Vergiliu credea că universul a fost organizat de un duh (în textul latin *spiritus*, apoi *mens*), care s-a unit cu materia şi a făurit viaţa. El adoptase şi teoria metempsihozei, vehiculată şi ea de filozofia idealistă antică, doctrina transmigrării sufletelor, care au trăit deja şi revin la viaţă în alte corpuri, ca şi concepţia reacţionară platoniciană a trupului ca o temniţă a sufletului.

[2] Potrivit unor mitologi, soarele şi luna erau copiii titanului Hiperion.

www.dacoromanica.ro

ce s-au împlinit sorocul şi veacurile îndelungate şi s-a şters murdăria cu care a fost îmbîcsit, sufletul rămîne un simţ neprihănit, ceresc, scînteia focului curat. Cînd roata vremii s-a învîrtit o mie de ani, zeii le cheamă pe toate, oştire fără sfîrşit, în rîul Lete, ca să uite de cele ce au fost şi să privească iarăşi bolta cerului şi să le apuce imboldul de a se întoarce din nou în alte trupuri.

Grăind astfel, Anchise trase apoi după dînsul pe Enea şi pe Sibila din mijlocul norodului, prin mulţimea zgomotoasă, se urcă pe o movilă, de unde-i putea zări în faţă pe toţi cei ce treceau în lung şirag şi le putea vedea chipul.

— Îţi voi arăta acum neamul troian şi gloria ce îi e menită în viitor, împreună cu toţi nepoţii ce vor ieşi din ginta italică, suflete preamărite, ce vor veni în numele nostru ; îţi voi dezvălui apoi şi soarta ta. Uite la tînărul de colo, ce se sprijină într-o suliţă de lemn : soarta i-a hotărît să fie cel mai aproape de lumină ; amestecat cu sînge italic, el va veni cel dintîi pe pămînt. Îl cheamă Silvius, nume alban, vlăstarul tău din urmă, rod al bătrîneţii tale, pe care soţia ta Lavinia îl va creşte în păduri [1]. Rege şi părinte de regi, prin el neamul nostru va stăpîni la Alba Longa. Cel de lîngă dînsul este Procas, fala neamului troian, şi Capis şi Numitor şi cel ce-ţi va purta numele, Silvius Enea, la fel de vestit şi pentru pioşenia şi pentru vitejia lui, de-i va fi dat să stăpînească vreodată asupra Albei [2]. Ce tineri ! Priveşte cît de voinici par ! Dintre cei cu

[1] *Silvius*, fiul lui Enea şi al Lavinei, a fost alungat din cetate de Iulus şi a crescut în păduri. De aci şi numele său (în latină *silva* înseamnă „pădure").

[2] Pînă la vîrsta de cinzeci şi trei ani, Silvius Enea a fost îndepărtat de la tron de un tutore, care a domnit în locul său. Ceilalţi au fost regi latini legendari.

www.dacoromanica.ro

tîmplele umbrite de coroana cetăţenească de stejar [1], unii vor ridica pe munte cetăţuia Collatină, iar alţii vor înălţa Nomentum şi Gabii şi oraşul Fidena şi Pometii şi Castrul lui Inuus şi Bola şi Cora [2], care vor fi atunci nume vestite, dar acum sînt nişte locuri fără nume.

Iată-l şi pe Romulus, fiul lui Marte, ce va urma la domnie bunicului său [3], Romulus, pe care-l va creşte maică-sa, Ilia, din neamul lui Assaracus [4]. Vezi tu cum stau cele două canafuri pe coiful său şi cum însuşi părintele zeilor i-a întipărit pe chip propria-i măreţie? Sub pavăza lui, fătul meu, vestita Romă îşi va întinde domnia peste pămîntul întreg, iar prin vitejia sa va sta alături de zei. Ea singură va încinge şapte munţi între zidurile sale. Ferice de dînsa, pentru rodnicia ei în viteji, ca şi mama Berecintia [5], care, cu o coroană cu zimţi pe cap, umblă în carul ei prin oraşele Frigiei, falnică de sămînţa ei de zei, care îmbrăţişează o sută de nepoţi, toţi locuitori ai cerului, toţi mai mari peste înălţimile văzduhului. Întoarce-ţi acum privirea încoace, uită-te la ginta ta, la romanii tăi. Aici e Cezar [6] şi toţi urmaşii lui Iulus, ce vor veni la lumină sub bolta cea mare a cerului. Iată şi bărbatul, ce ţi-a fost făgăduit de atîtea ori, Cezar August,

[1] Această coroană era purtată de fondatorii cetăţilor.

[2] Sînt înşirate aci numele unor oraşe din Laţiu.

[3] Bunicul este regele latin Numitor, tatăl Iliei.

[4] Adică din *gens Iulia*, care pretinde că descinde prin Enea din acest Assaracus.

[5] Adică Cibele, adorată pe muntele Berecint din Frigia. Era reprezentată adesea cu o coroană cu zimţi (*corona muralis*) pe cap.

[6] *Caius Iulius Caesar*, om politic, general şi scriitor celebru, din secolul I î.e.n. A primit titlul de *dictator* pe viaţă şi a condus cîţiva ani Roma ca şef al regimului de dictatură militară, instaurat de el. Octavian August, primul împărat roman, era fiul său adoptiv.

www.dacoromanica.ro

din neam de zei, care va înscăuna din nou vremurile de aur în Laţiu şi pe cîmpiile unde a stăpînit odinioară Saturn [1]; el îşi va duce împărăţia dincolo de garamanţi şi de inzi [2]; pămîntul ăsta se întinde peste semnele zodiacului, peste căile soarelui şi ale anului, unde Atlas, sprijinitorul cerului, răsuceşte pe umerii lui bolta bătută cu stelele aprinse. În aşteptarea lui ţinuturile Caspice şi ţara Meoţiei [3] tremură de pe acum la răspunsurile zeilor şi se tulbură de spaimă cele şapte guri ale Nilului [4]. Nici chiar Hercule n-a bătut atîtea meleaguri, deşi a săgetat căprioara cu picioarele de aramă şi a potolit pădurile Erimantului, iar de arcul lui a tremurat balaurul din Lerna [5] şi nici Liber, care îşi mînă carul biruitor cu hăţuri împletite în cîrcei de viţă, gonindu-şi tigrii de pe vîrful înalt al Nisei [6]. Şi mai stăm la îndoială ca să ne sporim faima prin faptele noastre? Zădărnici-ne-va teama să ne sălăşluim pe pămîntul Ausoniei?

Dar cine-i cela de colo, împodobit cu o ramură de măslin şi care duce în mîini odoarele sfinte? Îl cunosc după pletele şi barba lui albă; e întîiul rege

[1] Exilat din cer, Saturn a adus în Italia era de aur. Poeţii vremii o glorificau şi, ca să măgulească pe împăraţi, afirmau că aceştia o vor restaura.

[2] Adică locuitori ai Indiei. Aluzie la unele campanii militare întreprinse de August.

[3] Adică ţările de lîngă Marea Caspică şi Marea de Azov.

[4] Aluzie la cucerirea Egiptului de către Octavian, în anul 30 î.e.n. Nilul se varsă în Marea Mediterană printr-o deltă întinsă, pe teritoriul Egiptului.

[5] Aluzie la unele fapte ale lui Hercule: întrecerea căprioarei cu picioare de aramă, uciderea mistreţului de pe Erimant şi a Hidrei din Lerna.

[6] *Liber* este alt nume al lui Bachus, iar *Nisa* (în text latin *Nysa*) un munte din India. Se referă la legendara cucerire a Indiei de către Bachus.

www.dacoromanica.ro

roman, care va clădi pe legi măreţia Romei, adus la cîrma unei puternice împărăţii din orăşelul Cures şi de pe ogoru-i sărac [1]. După dînsul va veni Tullus [2], ce va tulbura liniştea patriei lui şi va chema la arme oamenii obişnuiţi cu odihna şi oştile dezvăţate de biruinţi. Cel ce urmează îndată după dînsul este trufaşul Ancus [3], care încă de pe acum se bucură mai mult decît trebuie de dragostea mulţimii. Vrei să vezi şi pe regii Tarquini [4] şi sufletul mîndru al lui Brutus [5], răzbunătorul poporului, şi fasciile, pe care le-a primit [6] ? El cel dintîi va căpăta grozava secure şi puterea de consul. Pe copiii lui, care vor porni război împotriva ţării, chiar el îi va trimite la osîndă, de dragul frumoasei libertăţi [7]. Bietul ! Oricum îi vor judeca urmaşii fapta, dragostea de ţară şi rîvna nepotolită de slavă îi vor birui în suflet. Priveşte acum hăt departe pe Decii şi Drusii şi pe asprul Torquatus înarmat cu o secure

[1] Cures era un oraş sabin din centrul Italiei. Regele pomenit este Numa Pompilius, al doilea dintrei cei şapte regi legendari ai Romei, succesorul lui Romulus.

[2] Se referă la al treilea rege al Romei, *Tullus Hostilius*.

[3] Este vorba de Ancus Martius, pe care istoricii îl descriu ca pe un rege paşnic şi constructiv.

[4] Adică Tarquinius, ginerele său Servius Tullius şi ginerele acestuia Tarquinius Superbus, toţi trei regi ai Romei.

[5] L. Iunius Brutus a condus răscoala care a înlăturat regalitatea la Roma.

[6] Fasciile (în latină *fasces*) erau un mănunchi de nuiele purtat la Roma, împreună cu o secure, de către lictori, însoţitorii consulilor. Aici simbolizează tocmai puterea consulară, şi relevă că Brutus a fost cel dintîi consul. În republica romană, instaurată de Brutus, cei doi consuli erau conducători supremi ai statului, aleşi pe termen de un an.

[7] Cei doi fii ai lui Brutus intraseră într-o conspiraţie, cu scopul de-a reîntrona pe regii alungaţi. Au fost condamnaţi la moarte sub ochii tatălui lor.

www.dacoromanica.ro

şi pe Camillus ce a adus înapoi steagurile [1]. Sufletele de colo, pe care le vezi licărind sub aceleaşi arme, unite acuma, cît timp bezna îi învăluie, ce cumplit război vor primi între dînsele, de cum vor păşi la lumina vieţii şi ce de lupte şi ce de măceluri! Socrul se va coborî din meterezele Alpilor şi din vîrful Monecului, iar ginerele îl va întîmpina urmat de oştile răsăritului [2]. Copii, nu vă deprindeţi cu aşa groaznice războaie şi nu vă întoarceţi împotriva patriei mîinile viteze. Şi tu, cel dintîi, cruţă-ţi ţara, tu, al cărui neam se trage din zei; aruncă din mînă arma, tu, sînge din sîngele meu [3].

Cela de colo e vestit pentru că a măcelărit pe greci; după ce va răpune Corintul, îşi va sui biruitor carul pe înălţimea Capitoliului [4]. Celălalt [5]

[1] Au existat trei generali romani cu numele Decius, care s-au jertfit toţi trei în lupta pentru a-şi salva armatele: *P. Decius Mus*, fiul său şi nepotul său (secolele al IV—III-lea). Au existat mai mulţi Drusi celebri: soţia lui August, Livia, aparţinea familiei lor. *T. Manlius Torquatus* şi-a condamnat la moarte fiul, care încălcase disciplina militară (340 î.e.n.). *M. Furius Camillus* a salvat Roma în timpul atacurilor galilor (secolul al IV-lea î.e.n.): el a recucerit steagurile romane capturate de gali în lupta de la Allia (390 î.e.n.).

[2] Aluzie la războiul civil dintre Pompei şi Cezar (secolul I î.e.n.). Pompei luase în căsătorie pe Iulia, fiica lui Cezar. Ginerele (adică Pompei) s-a retras în Orient, unde a pierit ucis din ordinul regelui Egiptului. Monecul era un promontoriu pe coasta de nord a Italiei.

[3] Anchise se adresează lui Cezar, urmaşul său.

[4] Se referă la *L. Mummius*, care a distrus Corintul după ce zdrobise ultima rezistenţă a grecilor, concentraţi în liga aheeană (146 î.e.n.). Capitoliul era cea mai importantă dintre cele şapte coline ale Romei. Aci se aflau templele zeilor şi aci se opreau alaiurile generalilor care-şi celebrau triumful.

[5] Se referă la *Paulus Emilius*, care a învins pe regele Macedoniei, Perseu (167 î.e.n.). Perseu pretindea a descinde din Ahile. Astfel Vergiliu descrie cucerirea romană a Greciei şi nimicirea urmaşilor celor doi principali duşmani ai Troiei, Agamemnon şi Ahile.

www.dacoromanica.ro

va nimici Argosul şi Micena lui Agamemnon şi chiar pe Perseu, din neamul preaputernicului Ahile ; îşi va răzbuna astfel strămoşii troieni şi templele pîngărite ale Minervei.

Cine ar putea să te lase la o parte pe tine, mărite Cato, ori pe tine, Cossus, ori pe voi, neam al Gracchilor şi pe cei doi Scipioni, două trăsnete ale războiului, prăpădul Libiei, ori pe tine, Fabricius, mare în sărăcia ta, ori pe tine, Serranus, care arunci sămînţă în brazdă ? Fabiilor, unde mă tîrîţi, obosit ? Tu, Maximus, eşti singurul, care prin încetineala ta vei aşeza din nou ţara [1].

Cred că alţii vor lucra cu mai multă mlădiere bronzul dîndu-i suflare, ori vor scoate din marmură chipuri vii, vor apăra mai iscusit procesele, vor trage cu compasul mişcările cerului şi vor prevesti răsăritul stelelor [2]. Tu adu-ţi aminte, romane, să cîrmuieşti cu putere noroadele, să stabileşti rosturile

[1] Vergiliu se referă la o serie de evenimente şi personalităţi vestite din istoria Romei. Menţionează pe *M. Porcius Cato*, vestit om politic roman (secolul al II-lea î.e.n.), pe învingătorul etruscilor *Aulus Cornelius Cossus* (secolul al V-lea î.e.n), celebra familie a Gracchilor (*Tiberius Sempronius Gracchus*, secolul al III-lea î.e.n. şi cei doi tribuni, *Tiberius* şi *Caius*, luptători pentru cauza ţărănimii romane oprimate)., pe *Publius Cornelius Scipio*, învingătorul lui Haniball (204 î.e.n.) şi pe nepotul său adoptiv, care a distrus Cartagina pe *C. Fabricius Luscinus*, învingătorul samniţilor, celebru pentru onestitatea lui, pe *M. Atillius Regulus Serranus* (secolul al III-lea î.e.n.), ajuns la rangul de consul după ce-şi cultivase ogorul ; ginta Fabiilor, care purtase singură război contra etruscilor şi urmaşul lor, *C. Fabius Maximus Cunctator*, adversarul lui Hanibal. Prin tactica sa militară prudentă Maximus a oprit ofensiva lui Hanibal şi a salvat Roma.

[2] Aici Vergiliu schiţează un fel de program pentru activitatea, pentru aşa-zisa „misiune" a poporului roman. Aceşti „alţii" sînt grecii cărora le recunoaşte superioritatea în cultură, pe tărîmul artei, ştiinţei, oratoriei. Romei îi va rămîne în schimb aşa-zisa conducere a lumii !

www.dacoromanica.ro

păcii, să cruţi pe cei ce se supun şi să zdrobeşti pe trufaşi ; iată menirea ta [1].

Astfel vorbi bătrînul Anchise, şi, cum Enea şi Sibila îl ascultau cu uimire, adăugă :

— Uite cum vine Marcellus, încărcat de prăzi bogate ; prin biruinţele lui va întrece pe toţi ceilalţi viteji ; cu călăreţii lui va aşeza ţara adînc zdruncinată de-o mare tulburare, va zdrobi pe cartaginezi şi pe galii răzvrătiţi şi va spînzura pentru a treia oară armele cucerite de la duşman în templul lui Quirinus [2].

Cum vedea mergînd alături de Marcellus, un tînăr frumos la chip şi cu arme ce-ţi luau privirea, dar cu fruntea mohorîtă şi cu ochii în jos [3], Enea întrebă :

— Cine-i, tată, cel ce-l însoţeşte pe erou ? E fiul lui ori vreunul din lungul şir al nepoţilor ? Ce zarvă printre tovarăşi ! Cît de mult seamănă cu dînsul ! Un zăbranic îi învăluie însă capul cu trista lui umbră...

Atunci bătrînul Anchise îi răspunse cu lacrimi în ochi :

---

[1] Vergiliu exprimă aici pretenţiile romane la hegemonie mondială şi justificările politicii de cucerire şi exploatare a popoarelor, care camuflau rapacitatea proprietarilor de sclavi din Italia. Sub pretextul păcii şi organizării, romanii impuneau popoarelor un jug cumplit. August agita asemenea lozinci cu privire la forţa şi menirea paşnică a Romei.

[2] *M. Claudius Marcellus*, general roman din ultimul sfert al secolului al III-lea î.e.n. A înfrînt pe galii cisalpini (cei care locuiau în nordul Italiei) în anul 222 î.e.n. şi a luptat împotriva lui Hanibal în cel de-al doilea război punic.

[3] Vergiliu se referă aici la *M. Claudius Marcellus*, urmaş al celui mai sus menţionat şi fiu al Octaviei, sora lui August. Unchiul său îi dăduse ca soţie pe Iulia, fiica lui, şi-l indicase ca succesor al lui. Dar Marcellus a murit prematur în anul 23 î.e.n.

www.dacoromanica.ro

— Fătul meu, nu mă iscodi asupra nemărginitei dureri a urmaşilor tăi [1] ! Soarta îl va arăta doar pământului şi nu-i va îngădui să trăiască mai mult. Seminţia romană li-ar fi părut zeilor prea puternică, dacă darul ăsta ar fi dăinuit. Ce gemete va scoate atunci Cîmpul lui Marte [2] întins lîngă marele oraş ! Şi ce prohod vei vedea, Tibrule, cînd vei curge pe lîngă mormîntul proaspăt !... Niciodată vreun vlăstar din neamul troian nu va trezi speranţe mai mari în sufletul strămoşilor lui latini ! Niciodată ţara lui Romulus nu se va mîndri atît de mult cu vreunul din fiii ei ! Unde-i pioşenia, unde-i credinţa strămoşească şi braţul lui nebiruit în război ! Nimeni nu l-a înfruntat nepedepsit în luptă, fie că pornea pe jos împotriva duşmanului, fie că-şi înfigea pintenii în pîntecele calului acoperit de spume. Sărmane copil, de-ai putea frînge cumplita-ţi soartă, vei fi şi tu Marcellus !... Aduceţi crini cu mîinile pline ! Să împrăştii flori purpurii, să acopăr cel puţin sufletul nepotului meu cu darurile astea şi să-mi îndeplinesc o datorie zadarnică !...

Astfel rătăceau ei, ici şi colo, prin ţinutul negurii cu întinsele sale cîmpii şi se uitau la toate. După ce Anchise îşi duse fiul peste tot locul şi-i înflăcără sufletul de dorul slavei viitoare, îi mai povesti războaiele ce avea să le poarte mai tîrziu, îi arătă popoarele laurentine şi oraşul lui Latinus, şi în ce chip avea să poată înfrînge greutăţile ori să se ferească de dînsele

[1] Se afirma că Octavia a leşinat cînd Vergiliu a citit în faţa lui August acest pasaj privitor la fiul ei mort.

[2] Cîmpul lui Marte era situat între incinta Romei şi Tibru. A jucat un rol important în viaţa politică romană. Aci, în mausoleul pe care August şi-l pregătise, a fost depusă cenuşa lui Marcellus

www.dacoromanica.ro

În infern sînt două porţi ale somnului, din care una-i din corn : pe acolo se spune că ies cu uşurinţă umbrele adevărate [1] ; cealaltă-i strălucitoare şi lucrată în fildeş ca zăpada : pe aici manii trimit pe pămînt visurile înşelătoare.

În vreme ce Anchise îşi petrecea cu vorbele acestea fiul şi pe Sibila, îi scoase pe poarta de fildeş.

Enea apucă de-a dreptul spre corăbii şi-şi găsi tovarăşii. Porni apoi spre portul Caieta [2], luînd-o de-a lungul ţărmului. Aruncă ancora din capul prorei, iar pupele se înşirară nemişcate lîngă ţărm.

[1] Adică visele care au o bază reală, care pot să se împlinească.

[2] Oraş din sudul Laţiului. Actualmente se numeşte *Gaeta*.

www.dacoromanica.ro

Pînă şi tu, Caieta, doică a lui Enea, ai lăsat prin moartea ta o veşnică glorie ţărmurilor noastre; şi în zilele de acum cinstea adusă pomenirii tale sfinţeşte încă locul unde te odihneşti şi numele îţi înseamnă mormîntul în întinsa Hesperie [1].

După ce împlini slujbele îngropăciunii cerută de datină şi după ce înălţă mormîntul, o dată cu potolirea mării, Enea îşi întinse pînzele şi părăsi portul. O boare uşoară bătea în apropierea nopţii; lumina albă a lunii îi călăuzi drumul, iar marea strălucea în razele-i tremurătoare. Troienii lunecară pe lîngă ţărmurile insulei, unde Circe [2], fiica soarelui, umple pădurile neumblate cu zvonul cîntecelor şi îşi luminează noaptea curţile cu lemnul îmbălsămat al cedrului, în timp ce mîna îi plimbă suveica zgomotoasă între firele subţiri ale urzelei. Ajungeau pînă la dînşii răgetele mînioase ale leilor

[1] După cum promontoriul Palinurus şi capul Misenus aveau numele unor eroi legendari ai lui Enea, tot astfel se considera că numele oraşului Caieta provine de la cel al doicii lui Enea, decedată prin aceste locuri după reîntoarcerea lui din infern.

[2] O legendă posthomerică localiza reşedinţa zeiţei Circe pe muntele Circeius (azi *Monte Circello*), situat nu departe de Caieta şi separat în antichitate de continent printr-un canal îngust.

www.dacoromanica.ro

ce-şi scuturau lanţurile şi mugeau pînă noaptea tîrziu, grohăitul mistreţilor cu părul zburlit şi mormăitul urşilor din fundul gropilor şi urletele lupilor năprasnici, în care farmecele nemiloasei zeiţe îi prefăcuseră pe oameni. De teamă ca pioşii troieni să nu intre în port şi să nu se scoboare pe ţărm ca să pătimească şi ei aceeaşi soartă, Neptun le suflă din spate un vînt prielnic în pînze, le iuţi mersul şi-i trecu dincolo de clocotul apelor. Marea pornise acum să se rumenească de razele dimineţii şi Aurora cea aurie strălucea din înaltul văzduhului în caru-i de trandafiri, cînd, deodată, vînturile se liniştiră, orice suflare aţipi şi lopeţile începură să lupte zadarnic cu apa neclintită. Din larg Enea zări atunci o pădure întinsă, prin mijlocul căreia panglica veselă a Tibrului îşi ducea spre mare apele-i repezi pline de nisip gălbui; în jur şi pe deasupra tot felul de păsări obişnuite cu malurile şi cu albia fluviului fermecau văzduhul cu ciripitul lor şi se zburătăceau prin pădure. El porunci corăbierilor să cîrmească şi să îndrepte prorele spre ţărm şi intră bucuros în fluviul umbrit.

Voi povesti acum, Erato [1], care erau regii, care era starea lucrurilor şi rînduiala din străvechiul Laţiu, în clipa cînd oastea troiană a poposit pentru întîiaşi dată pe ţărmurile Ausoniei şi voi purcede de la obîrşia întîielor lupte. Tu, muză, inspiră-ţi poetul; voi cînta crîncenele războaie, oştile scoase la luptă, regii, pe care numai răzbunarea i-a împins la măcel, gloatele etrusce şi întreaga Italie sub arme. Un cîmp mai larg mi se deschide, urzesc o lucrare mai însemnată.

[1] *Erato*, zeiţă înfăţişată totdeauna cu lira în mînă, era muza poeziei lirice, mai ales erotice. Abordînd a doua parte a epopeei, în care va relata lupta pentru o femeie — Lavinia — Vergiliu adresează muzei o nouă invocaţie.

www.dacoromanica.ro

Bătrînul rege Latinus domnea liniştit peste cetăţi ; pacea dăinuia de mult. Se spune că el se trăgea din Faunus şi din nimfa Marica din Laurent ; Faunus era feciorul lui Picus, care te pomenea pe tine ca tată, Saturn, obîrşia neamului lui [1]. Zeii nu i-au dat însă urmaş bărbătesc ; feciorul îi murise de copil. O singură fată îi rămăsese ca moştenitoare a casei, a atîtor ţinuturi, fată în vîrsta măritişului. Mulţi fruntaşi din Laţiu şi chiar din întreaga Italie o peţiseră şi, îndeosebi, Turnus, cel mai frumos dintre toţi, tînăr, de viţă aleasă, căruia soţia regelui i-ar fi dat fata cu drag, dacă nu i-ar fi fost teamă de nişte minuni trimise de zei. În mijlocul curţilor, mai la o parte, se afla un laur stufos păstrat cu sfinţenie de mulţi ani ; se spunea că Latinus îl găsise acolo, cînd pusese temeliile oraşului şi i-l închinase lui Apolo, de unde îşi luase numele şi cetatea Laurentului.

Iată că într-o zi, venind cu mare zumzet prin aerul limpede (negrăită minune !) un roi de albine se aşează pe vîrful laurului şi, prinzîndu-se de lăbuţe unele de altele, rămaseră spînzurate de ramurile lui verzi. Augurul lămuri pe dată : „Văd cum se apropie un viteaz străin şi cum, pornind de acolo, o oaste pune stăpînire pe cetăţuia oraşului nostru."

Altă dată, pe cînd fecioara Lavinia se afla lîngă taică-său şi înteţea focul altarului cu o torţă, flacăra îi cuprinse pletele-i şi-i mistui (ce grozăvie !) găteala, cosiţele de domniţă, cununa-i bătută cu nestemate ; prinsă într-un sul de fum şi de lumină gălbuie, ea împrăştie focul în palatul întreg. În-

[1] În genealogia eroilor latini, Enea pune numele vechilor divinităţi italice : *Faunus*, zeu al pădurilor, *Picus* şi nimfa *Marica*, adorată, probabil, de laurentini. În perioada clasică cultul acestor zeităţi îşi pierduse importanţa, datorită introducerii mitologiei greceşti.

www.dacoromanica.ro

tîmplarea li se păru tuturor năprasnică şi ca un semn ceresc. Augurii [1] tălmăciră că pe fată o aştepta o soartă strălucită, dar că, în schimb, pe popor îl păştea un mare război. Îngrijorat de atîtea semne, regele Latinus se duse la oracolul tatălui său Faunus, care prevestea viitorul, în dumbrava unde cascada Albuneei îşi vuieşte apele-i sfinte, umplînd văzduhul de duhoare [2]. Aici vin neamurile italice şi ale Enotriei întregi să-şi caute dezlegarea nedumeririlor; aici îşi rînduieşte preotul ofrandele, şi se culcă în noaptea tăcută pe pieile întinse ale oilor tăiate. De îndată ce adoarme, încep să-i fîlfîie în jur mulţime de vedenii; aude tot felul de glasuri, stă de vorbă cu zeii şi întreabă sufletele din fundul Avernului. Aici veni şi tatăl Latinus ca să cerceteze oracolul şi, după ce jertfi, cum cere datina, o sută de oi, se întinse de adormi pe pieile aşternute pe pămînt, cînd, deodată, se ridică un glas din adîncul pădurii: „Nu-ţi mărita fata, fătul meu, cu un soţ latin, nu te încrede în căsătoria pregătită. Va veni un ginere străin, al cărui sînge amestecat cu al nostru ne va înălţa numele pînă la slava cerului şi ai cărui strănepoţi vor vedea la picioarele lor şi vor stăpîni toate ţinuturile, pe care le luminează soarele în drumul lui de la un ocean la celălalt" [3].

Vorbele tatălui său Faunus şi sfaturile date în taina nopţii, Latinus nu le-a păstrat în fundul sufletului. Pe cînd urmaşii lui Laomedon îşi legau co-

[1] Augurii făceau parte dintre cei care ghiceau viitorul la Roma.

[2] *Albuneea* era o nimfă proroc. Faunus avea oracole în codri: aici Vergiliu se referă la un asemenea oracol aflat într-un lac numit *La Zolforata*, aproape de Prattica, unde se presupune că se găsea oraşul laurentinilor.

[3] Anticii presupuneau că extremităţile lumii sînt scăldate de apele oceanului, şuvoi primordial de apă care ar înconjura pămîntul.

www.dacoromanica.ro

răbiile de malul înverzit al Tibrului, zvonul şi zburase prin împrejurimi şi împrăştiase vestea prin oraşele Italiei.

Enea, împreună cu fruntaşii oştirii şi cu frumosul Iulus, se întinseră la umbra unui copac înalt şi se puseră să-şi gătească ospăţul; după îndemnul lui Iupiter aşezară sub mîncare, pe iarbă, nişte turte de făină curată [1] şi le încărcară ca pe nişte talere cu bucate şi poame cîmpeneşti. După ce le isprăviră, lipsa de altă mîncare îi făcu să muşte şi din turtele subţiri; abia apucaseră să le atingă şi să-şi împlînte dinţii în marginea lor rotundă, fără să le cruţe măcar sferturile late, şi Iulus spuse:

— Uite că ne mîncăm şi mesele.

Glumi şi nu mai adăugă nimic. Vorba lui vesti însă capătul nenorocirilor. Tatăl Enea o smulse de pe buzele copilului, şi, uimit de înţelesul ei adînc, se chibzui. Apoi grăi:

— Închinare ţie, pămînt făgăduit de ursită; închinare şi vouă, zeilor ocrotitori ai Troiei! Aici e casa, aici e ţara noastră! De abia acum mi-aduc aminte că Anchise mi-a dezvăluit taina destinului: „Fătul meu, mi-a spus el, după ce veţi poposi pe ţărmuri necunoscute, după ce vă veţi isprăvi merindele, foamea vă va sili să vă mîncaţi mesele; în clipa aceea să ştii că ai ajuns, în sfîrşit, la liman şi nu uita să zideşti acolo cu mîna ta adăposturi şi să pui temeliile întăriturilor unui oraş." Asta-i foamea de care mi-a vorbit; asta-i încercarea ce ne va pune capăt pribegiei. Prindeţi inimă şi dimineaţă, în zori, să pornim din port în toate părţile ca să iscodim locurile, să vedem ce oameni le stăpînesc şi unde li-s aşezările. Pînă atunci, vărsaţi

[1] Aceste turte făcute din făină, lapte, ouă şi untdelemn, mîncate de troieni spre a realiza prevestirile harpiei Celeno, se aşezau în casele romane înaintea chipurilor penaţilor.

www.dacoromanica.ro

paharele în cinstea lui Iupiter, aduceţi rugăciuni lui Anchise şi puneţi din nou vinul pe mese.

După ce grăi astfel, îşi încinse tîmplele cu o ramură verde, se închină duhului locurilor [1], Pămîntului, cel mai vechi dintre zei, şi nimfelor, şi apelor necunoscute încă, apoi, pe rînd, Nopţii şi stelelor ce prindeau să mijească şi lui Iupiter slăvit pe muntele Ida şi Cibelei, slăvită în Frigia, şi părinţilor, unul în cer şi altul în Cîmpiile Elisee. Din înaltul senin al văzduhului, atotputernicul Iupiter tună atunci de trei ori şi, zguduindu-l cu mîna, desfăşură în slavă un nor orbitor de lumină şi de raze de aur. Zvonul se răspîndi pe dată printre troieni că a sosit, în sfîrşit, ziua ca să pună temelia zidurilor făgăduite ; se aşezară pe întrecute la masă, şi, bucuroşi de semnul ce le aducea noroc, îşi umplură din nou cu vin ulciorele încununate cu flori.

A doua zi, de îndată ce zorii luminară pămîntul, ei se risipiră în toate părţile ca să iscodească oraşele, ţara şi ţărmurile ; aici erau bălţile de unde izvorăşte Numicus [2] ; colo curgea fluviul Tibrul, dincolo locuiau vitejii latini. Enea alese apoi din toate rîndurile oştirii o sută de soli şi le porunci să meargă cu o ramură de măslin în mînă la cetatea lui Latinus, ca să-i aducă daruri şi să-i ceară pacea în numele troienilor. Ei şi plecară fără zăbavă, în timp ce Enea trase cu o brazdă puţin adîncă hotarul cetăţii, pe care o întări şi încinse întîiele lor case pe ţărm, ca pe o tabără, cu un parapet şi cu pari ascuţiţi.

---

[1] În original *Genius loci*, „geniul locului". Să se observe că rugăciunile lui Enea se adresează întîi zeităţilor străvechi ale locului respectiv şi abia în al doilea rînd olimpienilor.

[2] Rîu mlăştinos, care curgea paralel cu Tibrul. După o anumită legendă Enea s-ar fi înecat în bălţile lui. Unii savanţi l-au identificat în *Canale dello Stagno*, care curge din lacul Ostia.

www.dacoromanica.ro

După ce străbătură o bună bucată de drum, solii zăriră turnurile şi casele înalte ale Laurentului şi se apropiară de ziduri. Înaintea oraşului, copii şi tineri în floarea vîrstei învăţau călăria ori goneau cu carele prin pulbere. Unii îşi încordau din greu arcurile, alţii aruncau cu braţe vînjoase suliţe mlădioase ori se luau la întrecere la fugă sau în tragere la semn. Pornind în goana calului, unul dintr-înşii dădu de ştire bătrînului rege că au sosit nişte oameni înalţi şi necunoscuţi la îmbrăcăminte. Acela porunci să-i poftească la curte, şi se aşeză în jilţul strămoşesc în mijlocul sfetnicilor. În partea de sus a oraşului se afla curtea regească a lui Picus laurentinul, mare, sprijinită pe o sută de stîlpi, înconjurată de o pădure deasă şi privită cu smerenie de toţi latinii. Aici obişnuiau regii să-şi primească toiagul domnesc şi să iasă întîia oară însoţiţi de fasce ; aici era templul unde se aduna sfatul, aici era sala ospeţelor sfinte ; după ce jertfeau un berbec, aici se aşezau fruntaşii la mese ce nu se mai sfîrşeau. În tindă erau înşirate statuiele strămoşilor cioplite din cedru străvechi : Italus şi tatăl Sabinus [1], cel care a sădit întîi viţa-de-vie, ţinînd încă în mînă cosorul încovoiat şi bătrînul Saturn şi Ianus, cel cu două feţe [2], şi atîţi alţi regi de la obîrşia neamului şi toţi cîţi şi-au vărsat sîngele luptînd pentru ţară. Pe zidurile sfinte mai atîrnau fel de fel de arme, care luate de la duşman, securi, coifuri cu canafuri, zăvoare mari de porţi, suliţe, scuturi şi ciocuri smulse

[1] Strămoşul legendar al sabinilor, populaţie din centrul Italiei, considerată de romani străbună a lor, alături de latini şi etrusci.

[2] După unii mitografi, înainte de-a fi zeu, Ianus fusese un rege străvechi al Laţiului ; venise din Tesalia şi se stabilise pe colina Ianiculum. El ar fi civilizat pe primii locuitori ai Laţiului, ar fi primit pe Saturn în Italia şi, împreună cu el, ar fi inaugurat vîrsta de aur a omenirii. După moarte ar fi intrat în rîndul zeilor.

www.dacoromanica.ro

de la corăbii. Cu o scurtă trabee[1] pe dînsul, cu cîrja augurală într-o mînă, pe care avea să o poarte pe urmă Romulus şi, în stînga cu un scut, se afla însuşi Picus, îmblînzitorul de cai. Orbită de patimă, Circe l-a lovit cu o nuieluşă de aur şi i-a dat să bea farmece, prefăcîndu-l, astfel, într-o pasăre cu penele pestriţe. Şezînd în jilţul strămoşesc, ca într-un templu vrednic de zei, Latinus îi pofti pe teucri şi, de cum intrară, le cuvîntă cu glas blajin :

— Vorbiţi, dardanizi, căci vă cunoaştem şi ţara şi neamul, şi am auzit că v-aţi îndreptat drumul încoace. Ce doriţi ? Care poruncă sau ce nevoie v-a împins corăbiile prin atîtea mări albastre pînă la ţărmul Italiei ? Acum, ori că aţi greşit calea ori că aţi fost luaţi de furtună, cum se şi întîmplă adesea corăbierilor pe mare şi aţi intrat în gura Tibrului şi v-aţi oprit la noi în port, nu ne ocoliţi ospeţia şi aflaţi că latinii, din neamul lui Saturn, nu sînt oameni drepţi cînd sînt siliţi sau se tem de legi, ci din fire şi după datina bătrînului lor zeu. Îmi mai amintesc — deşi amintirea mi-o întunecă anii — că bătrînii aurunci[2] spuneau că Dardanus s-a născut în ogoarele astea şi că a ajuns pe urmă în oraşele frigiene de la poalele muntelui Ida şi în Samosul din Tracia, ce se numeşte azi Samotrace[3] ! Pornit de aici, din Coritul etrusc, el şade acum într-un scaun de aur în palatul înstelat al cerului şi sporeşte numărul zeilor, cărora le ridicăm altare[4]...

---

[1] Tunică scurtă de purpură, pe care iniţial o purtau regii şi, ulterior, augurii.

[2] Veche populaţie din Laţiul meridional.

[3] Insulă din nordul Mării Egee, în apropierea coastelor Traciei.

[4] După Vergiliu numai umbra lui Dardanus umbla prin infern (vezi mai sus în cartea VI). Sufletul său divinizat trăia în Olimp, alături de zei.

www.dacoromanica.ro

După ce vorbi, Ilioneu îi răspunse în chipul acesta :
— Mărite rege, din neamul slăvit al lui Faunus, nu furtuna ne-a mînat pe mare şi ne-a silit să poposim în pămînturile tale ; nici astrele ori ţărmul nu ne-au înşelat pentru a ne abate din calea noastră. Dintr-adins şi de bunăvoie sosim în cetatea asta după ce am fost izgoniţi dintr-o împărăţie mai mare decît toate acele pe care le-a luminat vreodată soarele în drumul lui de la un capăt la celălalt al lumii. Neamul nostru se trage din Iupiter ; tinerimea teucră e mîndră că scoboară dintr-însul ; troianul Enea ce ne-a trimis la pragul tău, e tot din neamul lui Iupiter. Chiar şi oamenii din ţările depărtate, bătute de valurile oceanului, pe care le împing îndărăt, ori cei, pe care zona fierbinte a soarelui dintre cele patru zone îi ţine departe de lume, au auzit de furtuna dezlănţuită din Grecia asupra cîmpiilor Idei, de soarta luptei dintre Europa şi Asia. După ce am scăpat din prăpăd, am rătăcit pe necuprinse mări ; iată că acum îţi cerem un adăpost pentru zeii strămoşeşti, un colţ de pămînt unde să trăim fără să supărăm pe nimeni, apa şi cerul, de care se bucură toţi. Nu vom fi o necinste pentru împărăţia ta ; nu mic îţi va fi numele şi nici nu vom uita vreodată recunoştinţa milostivirii tale. Italia nu se va căi niciodată că a primit la sînul ei pe troieni. O jur pe ursita lui Enea şi pe braţul lui puternic — şi în păstrarea credinţei ca şi la luptă —, pe care mulţi l-au încercat. Nu ne dispreţui, dacă venim la tine cu bentiţele în mîini şi cu vorbe smerite, căci multe neamuri ne-au căutat şi cerut prietenie. Ursita şi voinţa zeilor ne-au împins însă să ne căutăm un adăpost în ţinuturile voastre. Aici s-a născut Dardanus şi iată că tot aici ne aduce Apolo şi ne porunceşte să poposim pe malurile Tibrului şi la apa sfîntă a Numicului. Pe lîngă asta, Enea îţi trimite aceste neînsemnate daruri rămase din bogăţia de odi-

www.dacoromanica.ro

nioară, scăpate din prăpădul Troiei. Cu cupa asta de aur aducea prinoase în faţa altarelor bătrînul Anchise; iată mitra sfîntă, iată toiagul domnesc, iată veşmintele ieşite din mîna femeilor troiene, pe care le purta Priam, cînd împărţea dreptate norodului adunat în jurul lui.

La aceste vorbe ale lui Ilioneu, Latinus rămase neclintit şi numai privirea şi-o mişca; nu se gîndea atît la purpura brodată ori la toiagul domnesc al lui Priam, cît la măritişul fiicei şi se frămînta la amintirea oracolului strămoşului său Faunus; ăsta-i ginerele hărăzit ce a venit de departe ca să împartă cu dînsul grijile domniei; ăsta-i omul, al cărui neam va străluci prin vitejie şi îşi va întinde stăpînirea peste întregul pămînt! Voios, el grăi apoi:

— Zei, ajutaţi-mi gîndurile şi împliniţi-vă prorocirea. Troieni, veţi căpăta tot ce doriţi. Nu vă dispreţuiesc darurile. Cît timp va domni Latinus, nu vă vor lipsi nici roadele ogoarelor mănoase, nici bogăţia Troiei. Enea, dacă voieşte cu adevărat să mă cunoască, dacă-mi doreşte ospeţia şi tovărăşia, să vină şi să nu se teamă de a se întîlni cu un prieten. A strînge mîna stăpînului vostru va fi pentru mine un început de alianţă. Duceţi-i din partea mea vorbele astea: am o fată, pe care oracolele tatălui meu şi multe semne cereşti nu mă lasă să o mărit cu un bărbat din neamul nostru; semnele spun că va veni un ginere de pe ţărmuri străine şi că-i e dat Laţiului ca urmaşii lui să-i ridice numele în slăvi. Eu cred că pe Enea l-a ales ursita şi, dacă ochiul meu poate citi în viitor, îl doresc şi eu.

După ce grăi astfel, alese cîţiva cai dintre cei trei sute din grajdurile lui; porunci să li se dea troienilor cîte unul, iuţi ca vîntul şi cu învelitori brodate de purpură; coliere de aur le atîrnau pe piept; cu valtrapuri numai în aur, rodeau în dinţi o zăbală tot de

www.dacoromanica.ro

aur. Lui Enea îi trimise un car cu doi cai la fel, nişte zmei ce scoteau foc pe nări, din sămînţa cailor ieşiţi din împerecherea făcută în ascuns a iepelor viclenei Circe cu armăsarii tatălui ei [1]. Bucuroşi de daruri şi de răspunsul lui Latinus, troienii plecară călări ca să-i aducă lui Enea vorba de pace.

Iată că în vremea aceea nemiloasa Iunona se întorcea de la Argos purtată prin văzduh în caru-i; din înălţimea Pachinului sicilian ea zări de departe pe Enea voios şi corăbiile troienilor; îi văzu cum îşi părăsiră corăbiile şi ridicară zidurile, încrezători în pămînt. Cuprinsă de o durere năprasnică, se opri, dădu apoi din cap şi îşi vărsă mînia cu astfel de vorbe:

— Seminţie blestemată şi ursită a frigienilor, potrivnică voinţii mele! De ce n-au pierit în cîmpiile troiene? De ce n-au putut fi prinşi? De ce nu s-au mistuit în prăpădul Ilionului? Şi-au făcut drum prin mijlocul oştilor duşmane şi al flăcărilor! Mi-am sleit oare puterea sau mi-am îndestulat ura şi mi-am potolit-o? Dar de unde! După ce i-am gonit din ţară, am îndrăznit să-i urmăresc pe ape şi să le stau de-a curmezişul pe toate mările. Am istovit împotriva lor toate puterile cerului şi ale apei. La ce mi-au folosit sirtele şi Scila şi uriaşa Caribdă? Iată-i că se adăpostesc în albia Tibrului atît de rîvnită, fără să le pese de mare şi de mine! Marte a putut nimici neamul năprasnic al lapiţilor [2] şi însuşi tatăl zeilor a lăsat-o pe Diana să se răzbune pe vechiul oraş Calidon [3]; şi ce crimă atît de mare aveau de ispăşit la-

[1] Adică soarele, tatăl zeiţei Circe. Ea a împreunat pe furiş o iapă obişnuită cu unul din armăsarii care trăgeau carul solar.

[2] Lapiţii nu invitaseră pe Marte la căsătoria lui Piritou. Ca să se răzbune, zeul a provocat o luptă sîngeroasă între lapiţi şi centauri în timpul nunţii.

[3] Diana nu era cinstită de oraşul Calidon din Etolia. Zeiţa a trimis un mistreţ uriaş, ucis de Meleagru, şi apoi a provocat un război între etolieni şi cureţi.

www.dacoromanica.ro

piţii şi Calidonul ? Pe cînd eu, soţia lui Iupiter, deşi n-am lăsat nimic la o parte, deşi am încercat totul, mă văd învinsă de Enea. Dacă nu mi-i de-ajuns de mare puterea, n-o să mă feresc să cer ajutorul oricui ; dacă nu voi izbuti să-i înduplec pe zeii din cer, o să-i înduplec pe cei din infern. Dacă nu mi-i dat totuşi să alung pe Enea din ţara latinilor şi dacă i-a fost sorocit să ia de soţie pe Lavinia, bine, fie ! Pot însă amîna nunta şi zăbovi împlinirea destinului ; ba mai pot chiar să le nimicesc la amîndoi popoarele. Socrul şi ginerele n-au decît să se unească pe preţul pieirii supuşilor lor ; sîngele troian şi rutul îţi va fi zestrea, fecioară ; Bellona îţi va sta în fruntea nunţii.[1] Nu numai fiica lui Ciseu[2] a purtat în sîn o torţă şi a născut o flacără ce i-a dat foc casei ei ci şi Venera va avea în fiul ei un Paris, altă torţă, ce va da foc Troiei clădită din nou.

După ce grăi astfel, se coborî mînioasă pe pămînt şi chemă din lăcaşul cumplitelor Furii, din fundul genunilor întunecoase, pe înspăimîntătoarea Allecto[3], căreia îi plac războaiele, mîniile, vicleniile şi urzirile mincinoase. Chiar şi Pluton o urăşte, după cum o urăsc şi surorile ei din infern ; atîtea chipuri felurite ştie să ia, atît e de cumplită la înfăţişare şi atîţia şerpi îi foşnesc în cap ! Pentru a o aţîţa, Iunona o întîmpină cu vorbele acestea :

— Fiică a nopţii, dă-mi o mînă de ajutor ca să nu-mi pălească cinstea şi slava ; fă ca troienii să n-o poată peţi pe Lavinia şi să nu se aşeze pe pămîntul

[1] Este o ironie. Iunona era de fapt *pronuba*, adică ocrotitoarea căsătoriilor. Dar aici ea aplică epitetul său caracteristic Bellonei, zeiţa războiului sîngeros, reprezentată îndeobşte cu şerpi pe cap în loc de păr.

[2] Adică Hecuba, care, în timp ce purta în pîntece pe Paris, avea impresia că are în sîn o torţă.

[3] Una dintre cele trei Furii.

www.dacoromanica.ro

Italiei. Tu poţi să-i înarmezi pe unul împotriva celuilalt, pe fraţii cei mai strînşi uniţi, să semeni ură în sînul familiilor, să aprinzi dihonia şi să vîri moartea în case ; tu ai mii de chipuri şi mii de mijloace pentru a vătăma ; răscoleşte-ţi mintea bogată, rupe pacea încheiată, aruncă seminţele războiului ; fă ca tinerimea să se gîndească la arme, să le ceară şi în acelaşi timp să şi pună mîna pe ele.

Dospită în otrăvurile Gorgonei, Allecto se şi porni spre Laţiu şi spre curţile înalte ale regelui Latinus şi se lăsă pe pragul tăcut al reginei Amata [1], care, la gîndul sosirii troienilor şi al nunţii cu Turnus, se frămînta de grijă şi de supărări femeieşti. Allecto îi aruncă unul din şerpii răsuciţi în păru-i verzui, şi i-l strecură în sîn pînă în adîncul inimii, pentru ca, înnebunită de dînsul să răstoarne apoi întreaga curte. Fără să o atingă, năpîrca se furişă uşor printre haine şi piele, împrăştiindu-şi pe nesimţite suflarea-i otrăvită ; cînd se făcea colan de aur în jurul gîtului, cînd panglică împletită în cosiţele părului şi, lunecînd, i se plimba pe tot corpul. Cît timp otrava balelor ei îi atinse numai simţurile ori îi umblă numai prin trup fără să-i cuprindă şi sufletul, regina vorbi mai blînd aşa cum obişnuiesc mamele, jelind ursita fetei ei de a se mărita cu un troian.

— Ce fel de tată eşti că îţi dai fata după un pribeag din Troia, ca să o ducă de aici ? Nu ţi-e milă nici de copilă şi nici de tine ! Nu ţi-e milă nici de mama ei, pe care tîlharul o va părăsi la cea dintîi adiere a Acvilonului şi-i va lua odorul peste mări ? N-a pătruns tot aşa şi Paris în Lacedemona de a luat şi a dus-o la Troia pe Elena, fiica Ledei ? Unde ţi-e sfînta credinţă ? Unde ţi-e dragostea pentru ai tăi ? Unde-i cuvîntul dat de atîtea ori lui Turnus, care mi-e şi rudă ? Dacă le trebuie latinilor un ginere de neam străin, dacă aşa ţi-e voinţa şi aşa-ţi porunceşte şi tatăl

[1] Soţia lui Latinus şi mama Laviniei.

www.dacoromanica.ro

tău Faunus, cred că orice țară, care nu-i supusă sceptrului tău, e o țară străină. Asta au voit să spună zeii. Dacă mergem la obîrșia neamului lui, strămoșii lui Turnus sînt Inachus și Acrisius [1], iar patria îi e Micena, care e în inima Greciei.

Prin astfel de vorbe încercă ea zadarnic să-l înduplece pe Latinus ; cînd îl văzu însă neclintit în hotărîrea lui, otrava năpîrcii i se strecură în măruntaie și i se împrăștie în tot trupul ; tulburată de cumplite vedenii, uitîndu-și de sine, înnebunită, biata femeie se puse atunci să străbată în neștire tot orașul, ca un titirez învîrtit de șfichiul biciului. Copiii îl gonesc cu înverșunare în mari rotocoale în curtea goală ; bătut de curea, se răsucește în cercuri, în timp ce ei se minunează de jucăria ce prinde puteri sub loviturile lor. Tot atît de năvalnic umbla regina prin oraș și aţîța mînia norodului. Ba, la urmă, puse la cale o nelegiuire și mai mare ; ca și cum ar fi fost cuprinsă de nebunia lui Bachus, se duse în fundul pădurilor, unde își ascunse fata prin văgăuni pentru a o feri de troieni și a întîrzia astfel nunta.

— Evoe Bachus, chiuia ea, numai tu ești vrednic de fata mea ; numai pentru tine a luat ea în mînă tirsul încununat cu viță, pentru tine s-a încins în dans, pentru tine a lăsat să-i crească părul.

Zvonul se împrăștie ; cuprinse de aceeași nebunie, femeile porniră să-și caute alte căminuri ; cu gîtul gol și cu pletele în vînt, ele își părăsiră casele ; cu piei de ciută pe ele și cu cîte o nuieluşă de viță în mînă umpleau văzduhul cu bocete și chiote ; cu o torță de brad aprinsă, însăși Amata cînta în mijlocul lor imnul nunții fetei ei cu Turnus ; cu ochii tulburi de sînge începu apoi să țipe cumplit :

[1] *Inachus* era întemeietorul Argosului, iar *Acrisius*, rege legendar al acestei cetăți. Deci Turnus era grec de origine.

www.dacoromanica.ro

— Oriunde sînteţi, femei latine, ascultaţi-mă : dacă în sufletele voastre mai aveţi un pic de dragoste pentru biata Amata, dacă mai ţineţi la drepturile voastre de mame, dezlegaţi-vă panglicile din păr şi sărbătoriţi orgiile cu mine.

În chipul acesta, Allecto o mîna pe regina cuprinsă de nebunia lui Bachus prin văgăunele fiarelor din codri. După ce i se păru că aţîţase îndeajuns cele dintîi scîntei şi că răsturnase hotărîrile şi întreaga curte a lui Latinus, cumplita zeiţă se înălţă cu aripile-i negre pentru a zbura spre cetatea lui Turnus, întemeiată, se zice, de Danae, aruncată aici cu nişte pribegi de suflarea vîntului de miazăzi [1]. Strămoşii au numit-o Ardeea şi şi-a păstrat şi pînă azi numele, dar faima i s-a dus. Aici, în curţile lui înalte, pe la miezul nopţii, se odihnea Turnus. Allecto îşi lepădă chipul şi trupul de Furie şi îşi luă înfăţişare de babă ; îşi zbîrci fruntea, îşi legă cu o panglică părul alb, petrecîndu-şi o ramură de măslin ; părea leit Calibe, bătrîna preoteasă a Iunonei şi paznica templului. Aşa i se arătă tînărului înaintea ochilor şi-i grăi :

— O să îngădui, Turnus, să se irosească rodul atîtor munci, şi ca sceptrul să-ţi treacă în mîna unor venetici din Troia ? Regele nu te vrea de soţ şi nu vrea să-ţi dea zestrea, pe care ai cîştigat-o cu sîngele tău ; el umblă acum să-şi ia ca moştenitor al domniei un străin. Mai du-te de înfruntă primejdiile pentru un om ce şi-a bătut joc de tine ; zdrobeşte oştile etrusce ; ocroteşte pe latini ca să trăiască în pace. Însăşi puternica Iunona mi-a poruncit să-ţi spun vorbele astea în liniştea adîncă a somnului. Scoală-te şi zoreşte să-ţi înarmezi tinerimea ca să o scoţi, voios, la luptă

[1] După o anumită legendă Danae, fiica argianului Acrisius a venit în Italia, a întemeiat oraşul Ardeea şi s-a căsătorit cu Pilumnus, strămoşul lui Turnus. În timpul lui Vergiliu, Ardeea nu mai era decît un sat neînsemnat.

www.dacoromanica.ro

dincolo de ziduri, împotriva troienilor ce s-au aşezat pe malurile frumoase ale Tibrului şi dă-le foc corăbiilor zugrăvite ; iată voinţa neclintită a zeilor. Dacă nu vrea să-ţi dea fata şi să se ţină de cuvînt, să afle însuşi regele Latinus cine-i Turnus şi să-i încerce puterea.

Bătîndu-şi joc de preoteasă, tînărul îi răspunse astfel la rîndul lui :

— Să nu crezi că nu mi-a ajuns la urechi vestea că nişte corăbii au intrat în apele Tibrului ; nu căuta să vîri în mine, fără folos, teama ; nici Iunona nu ne-a uitat încă. Maică, bătrîneţea vlăguită nu mai poate deosebi adevărul şi îţi dă griji zadarnice şi te face jucăria unor spaime închipuite asupra luptelor între regi. Datoria unei preotese e să păzească statuile şi templele zeilor ; bărbaţii, în seama cărora e purtarea războaielor, vor face şi pacea şi războiul !

La aceste vorbe Allecto se aprinse de mînie. Pe cînd încă vorbea, un tremur îi cuprinse trupul lui Turnus şi ochii i se holbaseră spre Furia ce-şi arătă chipul adevărat şi îşi lăsă năpîrcile să şuiere. Şi în timp ce el voia să-i mai vorbească, cu tulburi ochi de pară, Allecto îl îndepărtă, scoase două năpîrci, pocni din bici şi grăi cu glas ameninţător :

— Eu sînt baba vlăguită, a cărei bătrîneţe nu mai poate deosebi adevărul şi-ţi dă griji zadarnice şi mă face jucăria unor spaime închipuite asupra luptelor între regi. Uită-te numai la astea : vin din lăcaşul cumplitelor mele surori şi aduc în mîna mea războiul şi moartea.

Vorbind aşa, îi aruncă tînărului o faclă şi i-o înfipse în inimă cu flăcările ei întunecate. O spaimă cumplită îl făcu să sară ars din somn ; sudoarea îi năpădise şiroaie tot trupul. Scos din minte, ceru armele şi le căută la căpătîiul patului şi prin întreaga-i curte ; într-însul se deşteptă patima săbiei şi ne-

www.dacoromanica.ro

bunia ucigaşă a războiului şi a răzbunării. Cînd flacăra vreascurilor încinge de jur împrejur o căldare de aramă, apa se umflă, clocoteşte în spume, iar cînd nu se mai poate stăpîni, se înalţă în văzduh, ca un abur negru. La fel şi mînia lui Turnus ; fără zăbavă, el îşi vesti căpeteniile că vor merge împotriva regelui Latinus, care a călcat pacea ; le porunci să-şi pregătească armele, să apere Italia şi să izgonească pe duşmani din hotare ; va şti să-i înfrunte numai el şi pe troieni, şi pe latini. După ce vorbi aşa, ceru ajutorul zeilor, iar rutulii începură să se îndemne pe întrecute la arme. Pe unii îi ademeneau frumuseţea şi tinereţea lui Turnus, pe alţii, neamul lui de regi, iar pe alţii, braţul încercat prin fapte vitejeşti.

Pe cînd Turnus îi însufleţea la război pe rutuli, Allecto puse la cale o nouă viclenie. Cu aripile ei negre zbură la troieni şi descoperi locul de pe ţărm, unde frumosul Iulus gonea fiarele spre cursele întinse de dînsul. Ca să vîre nebunia în ei, Allecto umplu nările cîinilor cu mirosul cunoscut de cerb şi-i puse să alerge năprasnic ; iată pricina tuturor nenorocirilor, iată cum s-a aprins războiul în sufletele locuitorilor.

Era un cerb frumos, cu coarnele mari, pe care îl creşteau, de cînd îl smulseseră de la ugerul mamei, copiii lui Tirrus, îngrijitorul turmelor regelui şi al moşiilor lui întinse. Sora lor, Silvia, îl îmblînzise cu multă dragoste : îi împodobea coarnele cu ghirlande de flori, îl pieptăna şi-l spăla în apa curată a izvorului.

Se deprinsese astfel cu mîngîierea mîinii şi se obişnuise cu masa stăpînului ; cerbul umbla prin păduri şi se întorcea singur acasă noaptea, oricît de tîrziu. Cum rătăcise pe departe, haita turbată a cîinilor lui Iulus îl stîrnise tocmai cînd se lăsase dus de apa fluviului la vale şi se răcorea de zăduf pe iarba verde.

www.dacoromanica.ro

Ca să-şi arate destoinicia, Ascaniu îşi încordă arcul şi trase o săgeată, iar Allecto îi călăuzi mîna şi săgeata se înfipse vîjîind în pîntecele şi coastele cerbului. Rănit, dobitocul îşi căută adăpostul obişnuit şi intră mugind în staul şi, plin de sînge, ca şi cum ar fi cerut milă, umplu toată casa de gemete. Silvia se lovi numaidecît cu palmele peste braţe şi începu să cheme în ajutor pe ţărani. Cum Furia stătea pitulată în fundul pădurii, ei şi porniră să vină, care cu un ciomag călit în foc, care cu o măciucă noduroasă ; mînia făcea armă din tot ce le ieşea în cale. Tirrus spinteca tocmai atunci în patru un butuc de stejar, în care bătuse nişte pene ; luîndu-şi toporul, el îşi strigă oamenii şi porni ca o furtună aşa cum se găsea. În timpul acesta, cruda zeiţă află clipa potrivită pentru a face rău ; din adăpostul ei se urcă pe acoperişul grajdului, de unde dădu semnul de chemare a ciobanilor, umplînd cu glasu-i cumplit buciumul încovoiat — de vuiră codrul şi adîncimile pădurilor. O auzi şi lacul îndepărtat al Dianei [1], o auziră şi apele pline de pucioasă ale albului Nar şi izvoarele Velinului [2], iar mamele speriate îşi strînseră pruncii la sîn. La chemarea ei, ţăranii cei aprigi puseră mîna pe arme şi alergară din toate părţile spre locul de unde venise cîntecul cumplit al buciumului ; în acelaşi timp, tinerimea troiană ieşi şi ea din tabără în ajutorul lui Ascaniu. Se înşirară în linie de bătaie, aşa că nu mai era o harţă de ţărani cu măciuci grele şi cu ciomege arse la vîrf, ci o luptă cu topoare, iar cîmpul se prefăcu pînă hăt în zare într-un lan de săbii scoase ; bătute de soare, scuturile îşi scînteiau lumina în văzduh, întocmai ca

[1] Lacul Dianei era situat la poalele munţilor Albani, lîngă Aricia. Actualmente se numeşte *Lago di Nemi*.

[2] Narul (azi *Nera*), rîu cu ape albe şi sulfuroase, era un afluent al Tibrului. Velinul (azi *Velino*) se vărsa în Nar şi era vestit pentru valea lui încîntătoare.

www.dacoromanica.ro

valurile cînd încep să se acopere de spumă, la întîia suflare a vîntului, iar marea se umflă puţin cîte puţin şi îşi înălţă tot mai mult undele pînă ce se ridică din fundul genunei spre cer. Înaintea tuturor păşea tînărul Almo, fiul mai mare al lui Tirrus [1] ; şuierînd în zbor, o săgeată îl culcă la pămînt ; fierul i se opri în gît şi-i înăbuşi cu valuri de sînge închegat umedul drum al glasului şi suflarea-i uşoară. În jurul lui căzu o mulţime de războinici, şi printre dînşii şi bătrînul Galesus [2], ce încercase să-i liniştească, omul cel mai drept şi mai bogat în moşii dintre italici ; cinci turme de oi şi cinci cirezi de boi i se întorceau seara în staule şi o sută de pluguri îi arau pămîntul.

Pe cînd lupta se încingea astfel pe cîmpie cu sorţi deopotrivă, Allecto, ce-şi împlinise făgăduinţa, deoarece dezlănţuise războiul şi sîngele care cursese de la întîia ciocnire, părăsi Hesperia şi, străbătînd biruitoare văzduhul, îi vorbi trufaş Iunonei :

— Iată că au pornit vrajba şi războiul, aşa cum ai dorit. Mai spune-le să încheie pace şi să se împrietenească dacă pot, acum cînd i-am stropit pe troieni cu sînge italic ! De-aş fi sigură că voieşti, aş face şi mai mult ; aş îndemna la luptă prin fel de fel de zvonuri şi cetăţile vecine ; aş aţîţa în suflete scînteia nebună a războiului ca să vină în ajutor din toate părţile ; aş împrăştia arme prin ogoare.

Iunona îi răspunse :

— Destule spaime şi viclenii ; ajung pricinile de război ; priveşte-i cum s-au şi încăierat ; armele apucate la întîmplare au şi început să se stropească cu sînge. Asta să le fie unirea ; nunta asta să o serbeze

[1] Almo, azi *Aquataccio*, era numele unei gîrle, care seca în timpul verii şi care se vărsa în Tibru, la sud de Roma. Adesea Vergiliu dă eroilor săi denumiri geografice, mai ales nume de ape.

[2] *Galesus* era şi el numele unui rîu din Italia.

www.dacoromanica.ro

mîndrul fiu al Venerei şi regele Latinus. Stăpînitorul înaltului Olimp n-ar îngădui însă ca tu să umbli slobodă la lumina zilei. Du-te, iar dacă va mai fi nevoie de ceva pentru izbîndă, o să mă îngrijesc eu singură.

Abia isprăvi de vorbit, că Furia îşi şi întinse aripile, în care şuierau şerpi şi se lăsă din înălţimi spre lăcaşul ei din infern. În mijlocul Italiei, la poalele unor munţi înalţi, se află un loc vestit în toată lumea, valea Amsanctului[1]; o pădure întunecoasă o învăluie din amîndouă părţile cu frunzişurile ei dese; la mijloc un şuvoi năvalnic vuieşte izbindu-se în vîrtejuri de stînci. Aici e o peşteră, prin care răsuflă neînduplecatul infern, genună adîncă, de unde dă năvală printr-o gură plină de duhoare Aheronul. Allecto se scufundă într-însa şi scăpă cerul şi pămîntul de făptura ei blestemată. În timpul acesta Iunona se ostenea să împingă pînă la capăt războiul; mulţimea de ciobani se îndreptă de pe cîmpul de luptă spre cetate cu trupul neînsufleţit al tînărului Almo, şi cu cel sluţit la chip al lui Galesus; ei se rugau de zei şi-l chemau pe Latinus. În mijlocul învinuirilor de omor, aduse troienilor, iată că sosi şi Turnus. Ca să vîre şi mai mult spaima în latini, el le spuse că regele îi chemase pe troieni la domnie pentru a-şi corci neamul, în timp ce pe dînsul îl alungase de la curte.

Tinerii, ale căror mame jucau, după pilda Amatei, dansul lui Bachus prin păduri neumblate, începură să se adune şi ei din toate părţile şi să ceară război; împotriva semnelor cereşti, împotriva ursitei, împotriva voinţei zeilor, cu toţii doreau lupta nelegiuită şi înconjurară curtea lui Latinus. Ca o stîncă în mijlocul mării, regele rămase însă neclintit; cu tot lătratul

[1] Lacul Amsanctului (azi *Lago d'Ansante*) se afla într-o regiune locuită de samniţi, pe fundul unui crater de vulcan. În apropiere se aflau peşteri cu izvoare sulfuroase, considerate de antici ca intrări în infern.

www.dacoromanica.ro

valurilor nenumărate din juru-i, sta locului din pricina greutăţii ei ; în zadar muchiile de piatră din jur gem, în zadar algele zdrobite de coastele ei sînt zvîrlite înapoi [1]. Cînd văzu însă că nu mai putea stăvili pornirea oarbă a mulţimii şi că toate se împlineau după voia Iunonei, el ceru fără folos mărturia cerului şi a zeilor, spunînd :

— Soarta ne doboară şi furtuna ne tîrăşte ! Cu sîngele vostru ticălos vă veţi plăti, nenorociţilor, fărădelegea, iar pe tine, Turnus, te aşteaptă o grea pedeapsă ; cînd te vei ruga zeilor va fi însă prea tîrziu. Cît despre mine mi-am cîştigat odihna, am ajuns la capătul vieţii, pierd doar o moarte fericită.

Şi fără să mai adauge ceva, se închise în curţile lui şi lăsă lucrurile în voia lor...

În Laţiu era odinioară o datină sfîntă păstrată apoi de cetăţile albane, şi azi de Roma, căpetenia lumii, atunci cînd porneşte războiul care aduce lacrimi [2] împotriva geţilor, a hircanilor sau a arabilor, ori cînd se duce împotriva inzilor şi înaintează mereu spre răsărit pentru a ne lua îndărăt steagurile ce ne-au fost răpite de parţi [3]. Sînt două porţi ale războiului (aşa se numesc) privite ca sfinte de credinţa noastră

---

[1] Comparaţia este împrumutată din eposul homeric (*Il.*, XV, 618) : acolo se compară rezistenţa grecilor în faţa asaltului troian cu o stîncă enormă, care sfidează marea şi furtuna. De altfel, comparaţia reapare în *Eneida* şi mai jos, anume în cartea a zecea.

[2] În original *lacrimabile bellum*. Vergiliu, totdeauna plin de înţelegere pentru suferinţele omeneşti, ştie că războiul aduce multe dureri, îl deplînge şi deci îl dezaprobă. Epitetul *lacrimabile* „cel ce aduce lacrimi", ilustrează atitudinea poetului faţă de război.

[3] Vergiliu face aluzie la campaniile întreprinse de August împotriva geţilor, hircanilor (situaţi în vecinătatea Mării Caspice), arabilor, parţilor, care în anul 20 î.e.n., au restituit romanilor steagurile capturate cu cîteva decenii în urmă de la Crassus (53 î.e.n.).

www.dacoromanica.ro

şi de teama de cruntul Marte ; o sută de zăvoare de aramă şi de drugi puternici de fier le închid, iar paznicul Ianus nu se mişcă niciodată din prag. Cînd senatul a hotărît războiul, împodobit cu trabeea cvirinală şi cu toga încinsă ca la Gabii [1], însuşi consulul deschide porţile ce scîrţîie şi dă semnalul luptei : tinerimea îl urmează şi trîmbiţele de aramă o întovărăşesc cu cîntecul lor răguşit [2]. Pentru a începe războiul împotriva troienilor, Latinus era ţinut să păstreze datina şi să deschidă cumplitele porţi ale templului. El nu voi însă să le atingă şi, ca să nu fie silit, se ascunse în fundul curţilor lui. Coborîndu-se din cer Iunona împinse atunci cu mîna ei porţile ce se urniră greu şi, răsucindu-le apoi pe ţîţîni, deschise uşa de fier.

Liniştită şi molcomă pînă acum, Ausonia se aprinse pe dată ; unii se pregăteau să meargă la luptă pe jos ; alţii se avîntau pe cai înalţi ridicînd praful, toţi cereau arme. Unii îşi frecau scuturile şi lăncile cu untură grasă ca să le facă lucioase ; alţii îşi ascuţeau topoarele de piatră. Desfăşurau voioşi flamurile şi ascultau cîntecul trîmbiţelor. Cinci mari oraşe îşi întinseră nicovalele ca să făurească arme noi : puternica Atina, mîndrul Tibur, Ardeea, Crustumerium şi Antemna [3], înconjurată cu turnuri, scobeau coifuri pentru apărarea capului ; împleteau scuturi rotunde, din mlădiţe de salcie ; îşi acopereau cu argint sûbţire platoşele de aramă şi pulparele uşoare. Iată ce ră-

[1] Toga locuitorilor oraşului *Gabii* se arunca pe spate mai mult decît cea obişnuită şi cu un capăt al său acoperea capul.

[2] Templul lui Ianus se deschidea cînd izbucnea un război. Vergiliu consideră acest obicei foarte vechi, dar Titus Livius atribuie regelui Numa al romanilor crearea unei asemenea datini.

[3] Atina era un oraş din estul Laţiului, la poalele Apeninilor ; Tiburul (azi *Tivoli*) se afla pe rîul Anio, Crustumerium şi Antemna la răsărit de Roma.

www.dacoromanica.ro

măsese din gustul lor pentru coasă şi dragostea pentru plug! Cu toţii îşi căleau acum în cupoare săbiile lăsate de părinţi. Trîmbiţele se porniră a suna; lozinca de luptă şi începu să umble printre şiruri. Zorit, unul îşi lua coiful din casă, altul îşi strunea în frîu caii focoşi, altul îşi punea scutul şi platoşa cu trei rînduri de cîrlige de aur şi îşi încingea apoi sabia credincioasă. Deschideţi-mi, acum, muze, Heliconul [1] şi cîntaţi-mi: ce regi au luat parte la război, ce oşti au venit cu dînşii de au umplut cîmpiile; cu ce voinici se făleа încă de pe atunci pămîntul bogat în viteji al Italiei şi ce războaie l-au mistuit. Voi vă aduceţi aminte, zeiţe, şi puteţi să povestiţi, pe cînd la noi nu s-a strecurat decît o slabă amintire.

Cel dintîi a pornit la război şi şi-a înarmat oştile cumplitul Mezenţiu, care nesocotea pe zei; venise de la ţărmurile etrusce [2]; alături de dînsul mergea fecioru-său Lausus, neîntrecut în frumuseţe decît doar de Turnus din Laurent. Iscusit în îmblînzirea cailor şi la lupta cu fiarele, ar fi meritat să asculte de altfel de porunci şi de alt tată decît Mezenţiu. Lausus era în fruntea a o mie de oşteni, ce l-au urmat fără folos din cetatea Agilla [3]. După dînşii frumosul Aventin [4], fiul lui Hercule, îşi plimba mîndru pe cîmpie carul împodobit cu ramura de palmier şi caii

[1] Munte din Beoţia, era considerat reşedinţa muzelor. Prezentarea popoarelor italice şi a luptătorilor, care urmează, a fost inspirată de catalogul *Iliadei* (II, 487 şi urm.), dar a fost concepută foarte original, oferind un prilej de investigaţie etnografică, dar şi de sprijinire a politicii lui August.

[2] Etruria se afla la nord de Laţiu. Corespundea întrucîtva cu Toscana actuală.

[3] Agilla, ulterior *Caere* (azi *Cervetere*), era cetatea lui Mezenţiu.

[4] Unele dintre personajele menţionate sînt scoase din vechile legende latine (cum va fi Ceculus), altele sînt inventate de poet ca acest Aventin, care poartă numele uneia dintre cele şapte coline ale Romei.

www.dacoromanica.ro

biruitori; semn al izbînzii părinteşti, pe scut avea un balaur cu o sută de şerpi încolăciţi în juru-i. Preoteasa Rea îl născuse în taină în pădurea de pe Aventin, după ce Hercule răpusese pe Gerion [1], şi poposise în ogoarele laurentine unde îşi scăldase boii aduşi din Spania în apele Tibrului. Ostaşii lui purtau în mînă suliţi şi nişte pari cu vîrfuri ascuţite de fier şi se luptau cu o sabie scurtă şi cu o lance mare sabină. Aventin mergea pe jos, înfăşurat într-o mare piele de leu cu coamă zburlită, iar colţii albi îi acopereau capul; cu haina aceasta a lui Hercule prinsă pe umeri, înspăimîntător, el se ducea spre curţile lui Latinus. Doi fraţi sosiră apoi de la zidurile Tiburului, numit aşa după numele fratelui lor Tiburtus: Catillus şi aprigul Coras, tineri de obîrşie din Argos [2]; printr-o ploaie de săgeţi, ei păşeau în fruntea oştilor, întocmai ca doi centauri, fii ai norilor [3]; cînd se reped în goană din vîrful munţilor, părăsind Homolul şi Otrisul plin de zăpadă, codrii deşi li se dau la o parte iar hăţişurile le trosnesc sub picioare. Se arătă apoi şi Ceculus, întemeietorul Prenestelui, fiul lui Vulcan [4], născut printre dobitoace la ţară şi despre care toate veacurile au crezut că a fost găsit pe o vatră [5]; o ceată

[1] După uciderea lui Gerion, Hercule a plecat din Spania cu vitele acestuia şi a stat un timp în Italia ca oaspete al regilor locali.

[2] Conform legendei, Tiburul a fost întemeiat de trei fraţi din Argos: Tiburtus, Coras şi Catillus.

[3] Centaurii, aşezaţi de legendă în Tesalia, unde se găseau munţii Homol şi Otris, erau fiii lui Ixion şi ai unui nor (*nubes* în latină este de genul feminin).

[4] Vulcan (la greci *Hefaistos*), zeul focului şi al făurarilor, era fiul lui Iupiter şi al Iunonei; deşi urît şi şchiop, a fost soţ al Venerei. Preneste era o localitate din Laţiu, acum *Palestrina*.

[5] Fiu al lui Vulcan, *Ceculus* stătea mereu pe lîngă foc, din care cauză i s-au îmbolnăvit ochii. De aci şi numele său: *caeculus* — diminutiv de la *caecus*, „orb".

www.dacoromanica.ro

de țărani îl întovărășea, oameni ce locuiau înălțimile Prenestelului și ogoarele Iunonei din Gabii și țărmurile răcoroase ale fluviului Anio [1] și munții stîncoși ai hernicilor udați de atîtea pîraie, și cei pe care îi hrănești tu, mănoasă Anagnie, și tu, slăvitule Amasenus [2]. N-aveau cu toții arme, nici scuturi, nici care ; cei mai mulți aruncau cu praștia bucăți de plumb ; unii aveau cîte două sulițe în mînă, și în cap o căciulă galbenă din piele de lup, cu piciorul stîng gol și cu dreptul înfășurat într-o opincă neargăsită.

În vremea aceasta, fiul lui Neptun, Mesap, îmblînzitorul de cai, pe care nu-l poate doborî nici focul, nici fierul, puse din nou mîna pe sabie și își chemă la luptă supușii de mult liniștiți și dezvățați cu războiul : gloatele fescenine și faliscii, ce locuiau pe înălțimile Soractelui, pe ogoarele Flaviniului, pe muntele și pe lîngă lacul Ciminus și pădurea sfîntă a Capenei [3]. Cu toții mergeau în coloane și își slăveau regele cu cîntece întocmai ca lebedele albe ce se întorc prin văzduh de la pășune scoțînd sunete dulci din lungile lor gîtlejuri, de vuiesc pînă departe fluviul și mlaștina Asia [4]. N-ai fi crezut că erau niște oști acoperite de aramă ce porneau la luptă, ci un stol de păsări ce zoreau cu strigăte răgușite din largul mării și se lăsau pe țărm. [5] Clausus,

---

[1] Gabii era un oraș cunoscut pentru cultul Iunonei. Anio (azi *Teverone*) este afluent al Tibrului.

[2] Anagnia (acum *Anagni)* era principalul oraș din munții Hernici. Amasenus era un fluviu care izvora din țara volscilor.

[3] Fescenium era o mică localitate așezată pe Tibru, nu departe de centrele faliscilor. *Soracte* (acum *Monte di San Oreste*) se afla în apropiere ca și lacul Ciminus și orașul Capena.

[4] Se referă la fluviul Caistru și mlaștina Asia din Lidia (regiune din Asia Mică).

[5] Etruscii lui Mesap, prin ordinea și strălucirea lor, ilustrează o civilizație relativ avansată. Datele arheologilor au confirmat supozițiile poetului.

www.dacoromanica.ro

din sîngele străvechi al sabinilor, era în fruntea unei mari oşti şi singur făcea cît oastea lui întreagă ; după ce Roma a primit în şînul ei pe sabini, dintr-însul s-a răspîndit în Laţiu tribul şi neamul Claudiilor [1]. Cu dînsul mergeau gloatele numeroase ale Amiternului, neamul străvechi al Curiilor, toţi războinicii Eretului şi ai rodnicei în măslini Mutusca şi cei ce locuiau oraşul Nomentum, ogoarele Roseei, de lîngă lacul Velinului şi stîncile prăpăstioase ale Tetricei şi muntele Sever şi Casperia şi Foruli şi malurile rîului Himella şi cei ce se adăpau din apa Tibrului şi a Fabarisului şi cei trimişi din răcoroasa Nursia şi gloatele Hortei [2] şi neamurile latine şi cei pe care îi despărţeau apele Alliei, nume blestemat la romani. [3] Mulţi ca valurile rostogolite de marea Libici, cînd, în apropierea iernii, Orion apune în unde, ori ca spicele bătute de soarele nou al verii în cîmpiile Hermului [4], sau în ogoarele galbene ale Liciei. Scuturile zăngăneau şi pămîntul le duduia sub picioare.

Halesus, fiul lui Agamemnon [5], duşmanul troienilor,

[1] Acest Clausus este prezentat ca strămoşul sabinului *Atta Clausus*, care s-a stabilit la Roma sub numele de *Appius Claudius Caecus*, împreună cu cinci mii de clienţi, după alungarea regilor. Vergiliu sugerează că acest eveniment s-ar fi petrecut în timpul lui Romulus, cînd o parte din sabini s-au aşezat la Roma.

[2] Războinicii lui Clausus provin dintr-o regiune muntoasă (Apeninul central, unde se aflau munţii Tetrica, Sever şi afluenţii Tibrului : rîurile Velinus, Himella, Fabaris, Allia), locuită de sabini, amestecaţi cu etrusci şi latini. În această regiune, mărginită la vest de cursul mijlociu al Tibrului, se aflau oraşele indicate de Vergiliu : Amiterna, Foruli, Curii, Eretum, Mutusca, Casperia, Nomentum, Nursia, Horta, ca şi teritoriul Roseea.

[3] Aici fuseseră înfrînţi romanii de triburile galice, coborîte din nord.

[4] Fluviu din Asia Mică.

[5] După Ovidiu, Halesus, fiul lui Agamemnon, fugise în Italia după uciderea tatălui său. Dar mai jos (în cartea X) Halesus apare ca fiul unui proroc.

www.dacoromanica.ro

Îşi înhămă caii la car şi-i aduse lui Turnus o mie de neamuri războinice ; pe cei ce aveau ogoarele rodnice în viţă ale Massicului [1] şi pe auruncii scoborîţi de pe dealurile lor înalte şi pe cei ce locuiau cîmpiile de alături ale Sidicinului şi pe cei ce veneau din Cales, pe cei de pe ţărmurile nisipoase ale Vulturnului şi pe aprigii saticuli [2] şi cetele oscilor [3], cu măciuci scurte şi rotunde legate de mînă cu o curea subţire ; braţul stîng le era acoperit de un scut din piele, iar de aproape se luptau cu o sabie încovoiată. Nu te voi uita în versurile mele nici pe tine, Ebal, despre care se spunea că erai fiul nimfei Sebetis şi al bătrînului Telon, pe cînd domnea peste teleboii din Capri [4] ; nemulţumit numai cu ogoarele părinteşti, el îşi întinsese stăpînirea şi asupra neamurilor saraste şi asupra cîmpiilor udate de Sarn şi asupra celor ce locuiau Rufra, Batulum, Celemna şi asupra celor apărate de zidurile Abellei, bogată în meri [5]. Obişnuiau să arunce cu suliţe lungi ca cele teutone ; pe cap aveau coifuri din coajă de plută ; scuturile de aramă le sclipeau, după cum le sclipea şi sabia tot de aramă. Ai venit la luptă din munţii Nersei [6], şi tu, Ufens [7] cu nume vestit şi cu arme norocoase. Tu domneai peste ecvicoli, cei cu pămînturi sterpe, de-

[1] Munte din Campania. Vergiliu trece la prezentarea populaţiilor meridionale.

[2] Tot în Campania se aflau oraşele Sidicinum, Cales, Saticulum, ca şi rîul Vulturn.

[3] Locuitorii plaiurilor occidentale ale Apeninilor, principala populaţie din Italia meridională.

[4] *Ebal,* fiul grecului Telon (care venise cu o colonie de teleboi în insula Capri din golful Napoli) şi al nimfei Sebetis, şi-a întins stăpînirea şi pe continent.

[5] Saraştii locuiau pe ţărmurile Sarnului (acum *Sarno*), care trecea pe lîngă Pompei. Localităţile Rufra, Batulum, Celemna se găseau în apropierea golfului Napoli, iar Abella în interiorul ţării.

[6] Oraş din ţara ecvilor (la sud de ţinuturile sabine).

[7] Numele unui fluviu.

www.dacoromanica.ro

prinşi mai mult cu vînatul prin păduri, ce-şi arau, înarmaţi, ogorul, şi le plăcea să caute mereu prăzi noi şi să trăiască numai din prădăciuni. Din porunca regelui Arhip, din Marruvium, sosi şi viteazul Umbro, preotul [1], cu un coif împodobit cu frunze de măslin; cu descîntecele şi cu mîinile, el ştia să adoarmă năpîrcile şi hidrele cu suflarea otrăvită; se pricepea să le potolească mînia şi să le lecuiască muşcăturile; nu s-a putut însă tămădui şi de rana făcută de o lance troiană; nici descîntecele, nici buruienile culese pe munţii marsilor nu i-au fost de vreun folos [2]. Te-au jelit, voinice, codrii Angitiei şi apele limpezi ale Fucinului şi străveziile lui lacuri [3].

Mai mergea la luptă şi frumosul fiu al lui Hipolit, vestitul Virbius, trimis de maică-sa Aricia [4], după ce-l crescuse în pădurea Egeriei [5], aproape de umedele ţărmuri unde se ridică bogatul altar al milostivei Diana. Se spune că după ce murise prin viclenia maşterei lui, rupt în bucăţi de caii lui înspăimîntaţi, şi plătise cu sînge răzbunarea tatălui său, Hipolit a fost înviat de buruienile lui Peon [6] şi de dragostsea Dianei şi s-a întors pe pămînt. Mîniat că un muritor a putut învia din întunericul infernului la lumina vieţii, atotputernicul părinte l-a prăbuşit atunci cu trăsnetele lui în apele Stixului pe Peon ce-l vindecase. Miloasă, Diana

[1] Umbro este de asemenea denumirea unui fluviu. Marruvium era centrul populaţiei samnitice a marsilor, cunoscută şi pentru anumite practici magice.

[2] A se vedea mai jos, în cartea a zecea.

[3] Codrul consacrat Angitiei era vecin cu lacul Fucin din ţinutul marsilor. În mitologie Angitia era sora Medeei.

[4] Reînviat la insistenţele Dianei, Hipolit s-a căsătorit cu nimfa Aricia (care va apărea şi în tragedia *Fedra* a scriitorului francez Racine din secolul al XVII-lea). Ea a dat numele său unui oraş situat la sud de Roma.

[5] Legenda nimfei Egeria se lega de cea a Ariciei. Tradiţia latină a asociat-o legendei regelui roman Numa.

[6] În poemele homerice medicul zeilor.

www.dacoromanica.ro

l-a îndosit însă pe Hipolit într-un adăpost tainic, în pădurea nimfei Egeria, pentru ca, singur şi necunoscut, să-şi petreacă zilele în mijlocul codrilor Italiei, sub numele de Virbius. Şi pînă azi caii sînt opriţi de a se apropia de templul şi dumbrăvile Dianei, de cînd, speriaţi de o dihanie ieşită din mare, au răsturnat pe ţărm carul tînărului Hipolit. Cu toate acestea fiul lui mîna acum pe cîmpie nişte armăsari focoşi şi zbura în car la război.

Întrecîndu-i pe toţi la statură, mîndru la înfăţişare, Turnus străbătea întîile rînduri cu armele în mînă. Pe coiful lui înalt, împodobit cu un întreit canaf, se afla o himeră ce vărsa foc pe gură ca un vulcan ; cu cît se înteţea lupta şi sîngele curgea, cu atît ea se frămînta şi împrăştia cumplitele flăcări. Pe aurul lucios al scutului era săpată Io, cu coarnele în sus, acoperită cu păr, schimbată în juncă ; alături, Argus o păzea şi taică-său Inachus curgea ca un rîu dintr-o urnă sculptată [1]. În urma lui Turnus păşea un stol de pedestraşi înarmaţi cu scuturi ; cetele lor se strîngeau pe toată întinderea cîmpiei împreună cu tinerimea argiană, cu oştile auruncilor, cu rutulii şi cu străvechii sicani, şi cu oştile sacrane şi cu labicii [2], cu scuturile zugrăvite, şi cu cei ce-ţi ară pădurile, Tibrule, şi ţărmul sfînt al Numiciului şi cu cei ce răscolesc cu plugul dealurile rutule şi muntele Circei şi locuiesc ţinuturile ocrotite de Iupiter, Anxur şi Feronia, căreia îi plac dumbrăvile verzi, din

[1] Io, fiica lui Inachus, regele Argosului, strămoşul lui Turnus (conceput în mitologie şi ca zeul fluviului, care străbate Argolida, fapt evidenţiat şi de Vergiliu), a fost transformată de Iupiter, care o iubea, în juncă, spre a o păzi de furia Iunonei. Aceasta a pus pe Argus, fiinţă mitică, cu o sută de ochi în cap, s-o supravegheze. Trimis de Iupiter, Mercur l-a adormit şi l-a ucis.

[2] În subordinea lui Turnus se aflau şi alte triburi italice, care locuiau la sud de aşezările rutulilor : sicanii, străbuni ai sicilienilor, sacranii (din Ardeea), labicii (din Labium) etc.

www.dacoromanica.ro

locurile unde se întinde mlaştina neagră a Saturei şi pe unde recele Ufens îşi taie drum prin văi adînci şi se aruncă în mare [1]. După ei, sosi şi viteaza Camilla, din neamul volscilor, în fruntea unei cete de călăreţi ce străluceau de aramă ; mîinile nu i se obişnuiseră cu furca şi cu treburile femeieşti ; fecioara se deprinsese cu munca aprigă a războiului şi se lua la întrecere cu vîntul ; ea ar fi fost în stare să zboare peste creştetele neatinse de seceră ale lanurilor fără să le strivească în goană spicele tinere ; sau să treacă marea peste valurile înalte fără să-şi ude tălpile. Toată tinerimea şi femeile ieşiră din case şi din ogoare ca să o privească cum mergea şi să se minuneze de mantia regească de purpură ce-i acoperea umerii strălucitori şi de copca de aur ce-i prindea părul şi de felul cum îşi purta tolba liciană şi de suliţa ciobănească cu vîrful de fier [2].

[1] Anxur este numele volsc al unei localităţi denumită de romani Terracina. În apropiere se aflau un pîrîu şi o pădure consacrate zeităţii rustice Feronia. Satura era, probabil, numele unei părţi din mlaştinile pontice, unde rîul Ufens îşi unea apele cu Amasenus.

[2] Enumerarea oştirilor italice se încheie cu apariţia aproape miraculoasă a Camillei, căpetenia volscilor din valea rîului Liris.

www.dacoromanica.ro

De îndată ce Turnus înalţă steagul războiului pe cetăţuia Laurentului şi trîmbiţele izbucniră răguşit, de îndată ce dădu vînt cailor năprasnici şi puse mîna pe arme, sufletele tuturor se tulburară ; Laţiul întreg se ridică în grabă ca un om şi tinerimea semeaţă începu să fiarbă. Cei mai însemnaţi dintre capii oştirilor : Mesap, Ufens şi nesocotitorul de zei Mezenţiu porniră să strîngă ajutoare de pretutindeni şi să golească ogoarele de lucrători. Trimiseră pe Venulus la cetatea lui Diomede [1] ca să-i ceară sprijin şi să-i vestească sosirea troienilor în Laţiu şi să-i arate că Enea îşi adusese penaţii învinşi şi spunea că ursita i-a hărăzit să domnească ; că multe neamuri se uniseră cu dînsul şi că numele începuse să i se răspîndească pînă departe în Laţiu. La ce ţintea venirea lui şi ce avea să urmeze, dacă norocul l-ar ajuta, Diomede putea şti mai bine decît Turnus ori regele Latinus.

Acestea se petreceau în Laţiu. Eroul troian, urmaşul lui Laomedon, le vedea şi se frămînta ; încolţit din toate părţile, se gîndea cu nelinişte cînd la una, cînd la alta, neştiind ce hotărîre să ia, întocmai ca faţa

[1] Alungat succesiv din Argos şi apoi din Etolia, Diomede poposise în Italia de sud, unde întemeiase cîteva cetăţi. Vergiliu se referă la cetatea Arpi, numită şi Argirippa.

www.dacoromanica.ro

tremurătoare a apei dintr-un vas de aramă, care răsfrînge lumina soarelui ori chipul scînteietor al lunii, o flutură în toate părţile, o aruncă în sus pînă ce loveşte cu ea tavanul.

Era noapte şi, ostenite, toate fiinţele de pe pămînt, păsări şi dobitoace, dormeau adînc, cînd, tulburat de grozăvia războiului, tatăl Enea se culcă pe ţărm, sub bolta răcoroasă a cerului şi izbuti, în sfîrşit, să se lase furat de o odihnă tîrzie. Iată că i se arătă atunci din frunzişul plopilor chiar zeul Tibrul, bătrînul zeu al locului ; o pînză subţire de in îl învăluia într-o mantie verzuie şi o cunună deasă de trestie îi încingea pletele. El porni să-i vorbească şi să-i potolească grijile :

— Vlăstar de zei, ce ne aduci rămăşiţele Troiei scăpate din mîinile duşmanilor şi ne păstrezi pe vecie Pergamul, tu eşti cel aşteptat de pămîntul Laurentului şi de ogoarele latine ; aici îţi va fi ţara, aici îţi vor rămîne penaţii ; nu da îndărăt şi nu te speria de ameninţările războiului ; apriga mînie a zeilor s-a potolit. Şi pentru ca să nu te crezi jucăria unor vedenii înşelătoare, află că vei da peste o namilă de scroafă, culcată la rădăcina stejarilor de pe ţărm, cu treizeci de godaci, albi ca şi mama lor, strînşi în jurul ţîţelor ei. Acolo va fi vatra oraşului, popasul suferinţelor tale ; după treizeci de ani împliniţi, de acolo va porni Ascaniu ca să întemeieze oraşul Alba, al cărei nume îi va aminti obîrşia [1]. Nu-ţi spun poveşti. Îţi voi arăta acum în cîteva vorbe în ce chip poţi ieşi biruitor din primejdiile ce te ameninţă. Nişte arcadieni, din neamul lui Pallas [2], au urmat steagurile

[1] Deci denumirea de Alba ar proveni de la scroafa albă *(alba sus)*.

[2] Strămoşul legendar al arcadienilor (populaţie din centrul Greciei) şi fondatorul cetăţii *Pallantium*, era Pallas, fiul lui Licaon.

www.dacoromanica.ro

regelui Evandru şi s-au aşezat prin meleagurile astea şi şi-au ridicat un oraş în munţi, numit Pallanteu, după numele străbunului Pallas.[1] Ei sînt necontenit în război cu neamul latin ; ia-i ca tovarăşi de luptă şi fă legămînt cu dînşii. Eu însumi te voi călăuzi printre valuri în susul apei ca să birui cu lopeţile undele. De aceea, scoală, fiu al zeiţei şi de cum începe să apună stelele, roagă-te Iunonei, după datină, şi potoleşte-i mînia şi ameninţările cu jurăminte smerite. Pe mine mă vei răsplăti după ce vei birui. Eu sînt zeul acestui fluviu, pe care-l vezi curgînd printre cîmpiile bogate, Tibrul cu valuri albastre, fluviul iubit de zei. Aici se va înălţa o cetate puternică, locuinţă a mea şi stăpînă peste cele mai mari cetăţi.

Spuse şi se scufundă în adîncul apelor ; o dată cu noaptea, îl părăsi şi somnul pe Enea. Se sculă şi cu ochii întorşi spre razele soarelui, ce mijeau, scoase, după datină, apă din fluviu în căvanul pumnilor şi rosti aceste cuvinte :

— Nimfe ale Laurentului, nimfe, de unde pornesc toate fluviile şi tu, Tibrule, cu unde sfinte, primiţi-l pe Enea şi feriţi-l de primejdii. Oriunde ţi-ar fi izvorul în care locuieşti, tu, ce te-ai milostivit de nenorocirile noastre, din orice ţinuturi îţi pornesc frumoasele ape, fluviu cu coarne de aur, stăpîn al apelor Italiei, pururi te voi slăvi cu jertfe şi daruri ; vino şi-ţi întăreşte numai prin semne făgăduielile.

Astfel vorbi şi îşi alese apoi din toată flota două corăbii ; le umplu cu vîslaşi şi le împărţi tuturor arme. Iată că deodată minunea se împlini ; în pădure li se

[1] Existau mai multe legende privitoare la Evandru. Unele susţineau că şi-ar fi ucis tatăl arcadian şi s-ar fi refugiat în Italia. Altele făceau din Evandru fiul zeului Mercur şi al profetei italice Carmenta. Se afirma că el ar fi fondat în Italia pe colina palatină (unde se afla reşedinţa lui August în vremea lui Vergiliu) o aşezare arcadiană.

www.dacoromanica.ro

arătă o scroafă albă culcată pe țărmul verde cu godacii toți albi, pe care piosul Enea ți-o jertfi ție, puternică Iunonă, și o puse împreună cu purceii pe altar. Cît ținu noaptea de lungă, Tibrul își potoli apele umflate și, trăgîndu-le îndărăt, le așternu ca un eleșteu adormit ori ca o mlaștină liniștită pentru ca lopețile să le spintece fără luptă. Troienii își zoriră astfel drumul voioși. Corăbiile unse cu smoală alunecau pe valuri; se mirau și undele, se mirau și pădurile nedeprinse să vadă scuturi de ostași ce scînteiau de departe și corăbii zugrăvite plutind pe fluviu. Vîslașii se încordau zi și noapte prin lungile lui cotituri, pe sub ramurile copacilor și spintecau umbra pădurilor verzi, răsfrîntă în luciul apei. Soarele de foc se urcase pînă-n crucea cerului, cînd zăriră de departe zidurile unei cetăți și cîteva case, pe care azi puterea romană le-a ridicat în slăvi; pe atunci Evandru stăpînea țara asta săracă. Întoarseră repede prorele spre mal și se apropiară de oraș. În ziua aceea regele Evandru aducea tocmai un sacrificiu lui Hercule și celorlalți zei într-o dumbravă din fața orașului. Cu dînsul se mai aflau și fecioru-său Pallas cu fruntașii tinerimii și cu sfatul bătrînilor; puțini la număr, ei ardeau tămîie în timp ce sîngele cald fumega încă pe altare. De cum văzură corăbiile mari lunecînd prin pădurea umbrită și pe vîslași încovoiați în tăcere pe lopeți se speriară și se sculară părăsind mesele. Viteazul Pallas porunci să nu oprească sacrificiul și, înșfăcînd o suliță, le ieși în cale troienilor și le strigă de departe, de pe o movilă:

— Din ce pricină ați pornit, flăcăi, pe drumuri necunoscute? Încotro vă duceți? Din ce neam sînteți? Din ce țară? Ne aduceți pace ori război?

Din înaltul pupei lui, tatăl Enea îi vorbi atunci astfel, întinzînd spre dînsul o ramură de măslin în semn de pace:

www.dacoromanica.ro

— Sîntem troieni şi armele noastre nu duşmănesc decît pe latinii, ce s-au pornit cu război trufaş împotriva noastră, nişte pribegi. Căutăm pe Evandru; înştiinţaţi-l că fruntaşii neamului troian au venit să-i ceară sprijinul armelor.

La auzul unui nume atît de vestit, Pallas înlemni:

— Oricine ai fi, spuse el, coboară şi vino de vorbeşte cu tata; fii oaspetele casei noastre.

Îi întinse apoi mîna şi i-o strînse lung pe a lui Enea. Părăsiră în urmă fluviul şi intrară în dumbravă.

Enea îi vorbi, în sfîrşit, regelui cu vorbe prieteneşti:

— O, cel mai bun dintre greci, înaintea căruia ursita m-a făcut să vin cu rugăciuni şi cu ramuri de măslin, împodobite cu panglici, nu m-am temut la gîndul că eşti căpetenia unui neam grec, arcadian, şi legat prin sînge cu amîndoi Atrizii. Ci sufletul meu cinstit, oracolele sfinte ale zeilor, strămoşii noştri înrudiţi şi numele tău vestit peste tot pămîntul, m-au îndemnat să mă unesc cu tine şi m-au făcut să ascult bucuros de porunca ursitei. Dardanus, întîiul ziditor al Troiei, fiul Electrei, după cum spun grecii, a venit la teucri; Electra era fiica lui Atlas, care sprijină pe umeri bolta cerească. Tatăl vostru e Mercur, pe care frumoasa Maia l-a zămislit şi născut pe creştetul îngheţat al muntelui Cilene[1]; iar Maia, dacă dăm crezare celor auzite, e fiica aceluiaşi Atlas, sprijinitorul bolţii înstelate. În chipul acesta, neamul nostru al amîndurora purcede din acelaşi sînge.[2] Bizuit pe toate astea, nu ţi-am trimis soli, nici n-am voit să-ţi ispitesc cu viclenie gîndurile, ci mi-am pus eu singur capul şi am venit cu rugăciune la pragul tău. Acelaşi neam al ru-

[1] Munte din Arcadia, unde se născuse Mercur.

[2] Legăturile de rudenie cu Atrizii şi cu Enea apar simplificate. Atreu descindea din Oenomaus, fiul lui Atlas; Maia, bunica lui Evandru şi Electra, mama lui Dardanus, erau fiicele aceluiaşi Atlas.

www.dacoromanica.ro

tulilor ne prigoneşte pe noi ca şi pe tine cu un război înverşunat, crezînd că, dacă ne va alunga, nu-l va mai împiedica nimic de a supune sub jugul lor întreaga Hesperie dintre cele două mări ce-i scaldă ţărmurile. Primeşte credinţa mea şi dă-mi tu pe a ta. Am cu mine războinici viteji, inimi oţelite şi o tinerime pusă la încercare.

Astfel vorbi, în timp ce Evandru i se uita drept în faţă şi în ochi şi îşi preumbla privirea peste tot trupul. Îi răspunse apoi în puţine cuvinte :

— Cu cîtă bucurie te văd şi te primesc pe tine cel mai vrednic dintre teucri ! Găsesc în tine glasul şi chipul tatălui tău Anchise ! Cînd Priam, fiul lui Laomedon, a venit în Salamina, ca să vadă ţara soru-sei Hesiona [1], s-a scoborît şi în ţinutul friguros al Arcadiei. Mă aflam atunci în floarea tinereţii ; abia îmi ieşiseră tuleiele ; eu sorbeam cu ochii căpeteniile troiene şi mai cu seamă pe Priam. Anchise îi întrecea însă în statură pe toţi. Ardeam de nerăbdarea tinerească de a-i vorbi, de a-i strînge mîna în mîna mea. Mă apropiai de dînsul şi-l întovărăşii bucuros în cetatea Feneului [2]. La plecare, mi-a dăruit o tolbă frumoasă cu săgeţi liciene, şi o hlamidă brodată cu fire de aur şi două frîie tot de aur, acum în stăpînirea feciorului meu Pallas. Prietenia, pe care mi-o ceri, am încheiat-o de mult cu jurămînt cu Anchise, aşa că, mîine, de cum s-o lumina de ziuă, o să vă dau drumul veseli de sprijinul meu şi o să vă ajut cu cele trebuitoare. Pînă atunci, fiindcă aţi venit aici ca prieteni, luaţi parte cu bucurie la sărbătoarea noastră anuală, pe care n-am putea-o amîna şi obiş-

[1] *Hesiona*, fiica lui Laomedon, se căsătorise cu Telamon, regele Salaminei.

[2] Cetatea Feneului se afla în Arcadia, aproape de muntele Cilene.

www.dacoromanica.ro

nuiţi-vă să şedeţi la ospeţele tovarăşilor voştri de arme.

După ce vorbi aşa, porunci să se aducă din nou bucatele şi paharele ce fuseseră luate de pe masă şi chiar el îi aşeză pe troieni pe nişte paturi de iarbă şi, ca să-l cinstească mai mult decît pe ceilalţi, îl pofti pe Enea pe un scaun de arţar acoperit cu o blană de leu. Tineri aleşi şi slujitorul altarului aduseră apoi pe întrecute carne friptă de vită, umplură panerele cu pîine şi le turnară vin. Enea şi tinerimea troiană îşi împărţiră spinarea întreagă a unui bou şi măruntaiele de la sacrificiu. [1]

După ce li se potoli foamea şi li se tăie pofta de a mai mînca, regele Evandru le vorbi :

— La sărbătoarea asta, la ospăţul ăsta dat după datină, la altarul ăsta închinat unui zeu atît de mare, nu ne-au silit vreo superstiţie deşartă şi uitarea vechilor zei, ci recunoştinţa că am scăpat de o cumplită primejdie. Priveşte mai întîi stînca spînzurată pe marginea muntelui, pietrele împrăştiate hăt departe, peştera, văgăuna pustie a muntelui şi mormanele tîrîte în prăbuşire. Aici se afla o peşteră neajunsă de lumina soarelui, unde locuia Cacus, o dihanie numai pe jumătate cu chip de om ; pămîntul peşterii era mereu jilav de sînge proaspăt ; pe porţile cumplite, spînzurau groaznice capete de oameni, mînjite de sînge stricat. Tatăl lui era Vulcan şi pe gura namilei, ce se urnea greu, ieşeau numai flăcări negre. Vremea ne-a adus, în sfîrşit, sprijinul dorit ; un zeu s-a abătut pe la noi, Hercule, răzbunătorul fărădelegilor. Mîndru

[1] La romani, măruntaiele, *exta* — ficat, plămîni, rinichi, inimă, stomac — erau îndeobşte aruncate în foc sau în valuri (cînd se jertfea zeităţilor marine). Dar, dacă se aducea un sacrificiu lui Hercule pe *Ara maxima*, măruntaiele erau consumate de cei care asistau la jertfă. Sacrificiile aduse lui Hercule aveau caracter de ispăşire sau de purificare.

www.dacoromanica.ro

că l-a răpus pe Gerion, uriaşul cu trei corpuri, şi de prăzile ce-i luase, el a trecut pe aici, mînîndu-şi taurii cuceriţi ; cireada lor umplea valea şi malurile rîului. Ca să nu-i rămînă nici o ticăloşie nesăvîrşită şi nici o viclenie neîncercată, Cacus, în nebunia lui, a întors de la păşune patru tauri mari şi tot atîtea junci arătoase şi, ca să nu-l dea de gol, dacă ar fi mers drept înainte, i-a tras de coadă schimbînd pe dos urmele copitelor, aşa că i-a putut ascunde în peştera-i întunecoasă, fără să lase vreun semn al înşelăciunii pentru cine i-ar fi căutat. În timpul ăsta Hercule îşi aduna de la păşune turmele sătule şi se pregătea să plece, cînd boii se puseră să mugească şi să umple cu jalea lor toată pădurea şi dealurile, de părere de rău că le părăseau. Una din junci le răspunse mugind şi ea din peştera adîncă, dînd astfel pe faţă vicleşugul lui Cacus. O cumplită mînie se aprinse atunci în sufletul lui Hercule care puse iute mîna pe ghioaga-i noduroasă şi urcă în goană vîrful înalt al muntelui. Pentru întîia oară l-au văzut ochii noştri pe Cacus cuprins de spaimă. Mai repede decît vîntul, de parcă-i crescuse aripi la picioare, fugi în peşteră, unde se închise. Desprinse apoi o stîncă uriaşă, ce atîrna în nişte lanţuri lucrate de Vulcan, şi întări cu ea intrarea peşterii, tocmai cînd sosi şi Hercule ; scrîşnind, el privi în toate părţile, ca să găsească intrarea ; clocotind de mînie, înconjură de trei ori muntele Aventin, şi de trei ori se încercă să împingă piatra din uşă, pentru ca apoi, ostenit, să se odihnească de trei ori în vale. Deasupra peşterii se ridica o stîncă ascuţită, prăpăstioasă din toate părţile, înaltă, unde păsările de pradă îşi găseau adăpost pentru cuiburi. Cum vîrful i se pleca la stînga spre fluviu, opintindu-se din dreapta, Hercule o împinse şi, smulgînd-o, în sfîrşit, din rădăcini, o rostogoli deodată ; văzduhul vui, malurile tresăriră şi, speriat, fluviul se puse

www.dacoromanica.ro

să curgă îndărăt. În clipa aceea se ivi la lumina zilei peştera, adăpostul lui Cacus, şi i se deschiseră pînă în fund văgăunile întunecoase, ca în clipa cînd pămîntul s-ar crăpa de vreun cutremur şi ar da la iveală locaşurile infernului, palidele ţinuturi de care se îngrozesc pînă şi zeii, iar de sus noi am putea privi în genunea adîncă şi umbrele morţilor ar tremura la lumina zilei. Prins fără veste de lumina neaşteptată din fundul văgăunii lui, Cacus urla îngrozitor, în timp ce Hercule îl lovea de sus cu ce-i venea la îndemînă, cu buturugi şi cu bolovani uriaşi. Văzînd că nu mai e scăpare, Cacus se puse atunci să verse pe gură nori de fum (negrăită minune!), învăluind peştera într-un întuneric ce-l răpea privirii; pretutindeni era un amestec de beznă şi de flăcări de foc. Nemaiputîndu-şi stăpîni mînia, Hercule se repezi atunci numaidecît dintr-o săritură printre flăcări, tocmai unde se rotea fumul mai gros şi unde fierbea peştera într-un nor mai negru şi, cu toate că dihania vărsa mereu flăcări în beznă, înşfăcîndu-l, el îl strînse în braţe ca într-un laţ, pînă ce-i ieşiră ochii din cap şi i se opri sîngele închegat în gîtlej. Smulse apoi porţile, iar peştera se deschise şi scoase la lumina zilei boii furaţi şi lucrurile îndosite. Hercule trase de picior hoitul afară, aşa că nu ne mai săturam privind ochii groaznici ai namilei, chipul, pieptul lui păros şi gura, din care nu mai ieşeau flăcări. De atunci prăznuim ziua asta şi urmaşii au păstrat-o bucuroşi. Potitius şi familia Pinaria, păzitoarea datinii[1] au înălţat în pădure altarul ăsta, pe care noi îl vom privi de-a pururea ca cel mai însemnat şi care, în adevăr, va rămîne

[1] *Potitii* şi *Pinarii* deţineau la Roma un fel de proprietate a cultului lui Hercule. Se afirma că zeul însuşi i-ar fi instruit şi le-ar fi indicat ceremoniile dorite de el. *Gens Potitia* deţinea rolul principal (*Pinarii* o secundau doar). Ea a dispărut la începutul secolului al III-lea î.e.n.

www.dacoromanica.ro

pe veci aşa [1]. De aceea, luaţi parte, tinerilor, la sacrificiul făcut în amintirea unei fapte atît de mari ; încununaţi-vă pletele cu frunze, ridicaţi-vă paharele în cinstea zeului, care e şi al vostru şi vărsaţi voioşi vinul.

După ce vorbi, îşi încinse pletele cu o cunună din frunzele ce bat în două culori ale plopului, închinat lui Hercule, ce-i atîrna de jur împrejur. Cu dreapta luă cupa sfîntă. Cu toţii vărsară apoi veseli prinosul pe mese şi se rugară zeilor.

În vremea aceasta, luceafărul de seară se ivi mai aproape ; preoţii în frunte cu Potitius mergeau încinşi, după datină, în piei şi cu făclii în mînă. Ospăţul se porni din nou ; umplură mesele cu al doilea rînd de bucate şi încărcară altarele cu tăvi pline. Cu tîmplele încinse cu ramuri de plop, salii [2] începură atunci să cînte în jurul altarelor ; un cor de tineri şi altul de bătrîni se puseră să proslăvească isprăvile lui Hercule : cum a strivit cu mîinile lui pe cei doi şerpi, trimişi de mama lui vitregă [3] ; cum a nimicit în luptă vestitele cetăţi ale Troiei şi Ehaliei [4] ; şi cum, tre-

[1] Se referă la *Ara maxima*, monument religios foarte apreciat de romani, situat la poalele Aventinului, lîngă Tibru.

[2] Preoţi ai zeului Marte, numiţi astfel pentru că executau dansuri *(salire*, „a dansa"), cu scuturile sacre pomenite mai jos. Numai Vergiliu îi menţionează cu prilejul prezentării ceremoniilor în cinstea lui Hercule.

[3] Iunona, geloasă pe Alcmena şi pe fiul ei, trimisese doi şerpi negri împotriva pruncului Hercule. Copilul se ridicase din leagăn şi strangulase pe cei doi dragoni.

[4] Cucerirea Troiei de către Hercule a fost deja menţionată. Hercule a scăpat de la moarte pe Hesiona, fiica lui Laomedon, urmărită de un monstru marin. Dar Laomedon nu şi-a respectat cuvîntul dat şi nu l-a recompensat pe salvator, care s-a răzbunat. Hercule a distrus Ehalia, cetate din Eubeea, pentru a pedepsi pe regele Euritos, care nu-şi ţinuse făgăduiala de a-şi da fiica celui care-l va întrece pe el şi pe fiii lui la tragerea cu arcul.

www.dacoromanica.ro

buind să asculte de Euristeu, a ieşit biruitor din fel de fel de încercări iscodite de vrăjmăşia Iunonei [1].

— Tu, nebiruitule, ai doborît cu braţul tău pe centaurii Hileu şi pe Folus, fiii norilor şi taurul din Creta şi leul uriaş de sub stînca Nemeei [2]. Tu ai făcut să tremure mlaştinile Stixului şi Cerberul, paznicul infernului, ce se culcă în peştera-i însîngerată peste oasele mîncate pe jumătate. Nici o arătare nu te-a înspăimîntat, nici chiar Tifeu [3], cu armele-i ridicate în văzduh ; nu ţi-ai pierdut cumpătul nici cînd balaurul din Lerna te-a înconjurat cu mulţimea lui de capete. Închinare ţie, vrednic vlăstar al lui Iupiter, tovarăş nou al zeilor. Fie-ne prielnic şi nouă şi prăznuirii ce-ţi facem !

Prin astfel de cuvinte proslăveau ei pe Hercule ; nu uitau nici de peştera lui Cacus şi nici chiar de cum vărsa pe nări flăcări. Întreaga pădure vuia de cîntecele lor, repetate de dealuri.

După ce se isprăvi prăznuirea sfîntă, se întoarseră în oraş. Împovărat de ani, Evandru mergea sprijinindu-se de Enea şi de fecioru-său, şi uita de osteneala drumului stînd de vorbă. Enea îşi preumbla cu mirare privirile peste tot ce-l înconjura şi, fermecat de locuri, îl întreba şi asculta cu plăcere lămuririle asupra tradiţiilor rămase de la strămoşi. Regele Evandru, întemeietorul cetăţii romane [4], îi spuse atunci :

---

[1] Iunona a pus pe Euristeu stăpînitor peste micenieni. Euristeu, fiul lui Stenelos, i-a impus lui Hercule săvîrşirea unor munci foarte dificile.

[2] Aluzie la o serie de munci ale lui Hercule : nimicirea centaurilor, uciderea (sau capturarea) taurului care vărsa foc pe nări şi devasta insula Creta, strangularea leului uriaş din Nemeea.

[3] Unul dintre giganţi, fiii Tartarului şi ai Pămîntului.

[4] Desigur nu Evandru, ci Romulus a întemeiat Roma. Dar Vergiliu se referă la faptul că Evandru ridicase o cetate pe locurile unde ulterior Romulus va fonda Roma.

www.dacoromanica.ro

— Prin pădurile astea locuiau odinioară faunî şi nimfe şi un neam de oameni născuţi din trunchiurile stejarilor, care n-aveau nici o rînduială de viaţă [1]; ei nu ştiau nici să înjuge boii, nici să adune averi, nici să cruţe cele agonisite. Se hrăneau doar cu roadele copacilor şi cu ceea ce vînau anevoie.

De teama lui Iupiter, care-l izgonise din împărăţia lui, aici s-a coborît Saturn [2], mai întîi, din înaltul Olimpului şi a adunat la un loc neamul ăsta nesupus şi risipit prin văgăunile munţilor. I-a dat apoi legi şi l-a numit Laţiu, adică ţinutul unde şi-a găsit un adăpost sigur [3]. Sub domnia lui au fost vremile ce le numim de aur, întru atît şi-a cîrmuit norodul în pace netulburată. Cu timpul, au venit însă vremuri mai proaste [4], în care s-au ivit nebunia războiului şi patima cîştigului. Atunci au apărut şi cetele ausonice şi neamurile sicane [5], aşa că ţara lui Saturn şi-a schimbat adesea numele; atunci s-au ridicat regi şi printre dînşii şi groaznicul şi uriaşul Tibris [6], după care itali-

[1] Evandru se referă la vremurile legendare, anterioare sosirii arcadienilor în Italia. În afară de nimfe şi fauni (divinităţi silvestre), Italia ar fi fost locuită de aborigeni, născuţi din trunchiuri de stejar.

[2] *Saturn* a fost la origine, probabil, un zeu italic al munţilor agricole, al însămînţării.

[3] În limba latină *latere* înseamnă „a se ascunde". Etimologia propusă de Vergiliu pentru *Latium* a fost însă contestată.

[4] În imaginea vîrstei de aur a omenirii (*aurea aetas*), un trecut îndepărtat foarte fericit, supravieţuiau amintiri ale vieţii din comuna primitivă, anterioară păstoritului şi agriculturii. Oamenii nu-şi aminteau de nivelul economic scăzut, mult inferior orînduirii sclavagiste, ci numai de egalitatea strămoşilor care trăiau în acele condiţii. Ei remarcau însă judicios că dorinţa de a obţine sclavi şi resurse materiale a stimulat conflictele dintre triburi. Legenda vîrstei de aur a circulat intens în literatura antică.

[5] Inainte de a trece în Sicilia, sicanii au locuit pe continent.

[6] Tibris, rege italic legendar, se înecase în fluviul numit ulterior Tibru.

www.dacoromanica.ro

cîi au numit apoi fluviul Tibru ; vechea Albula şi-a pierdut astfel adevăratul nume. Cît despre mine, după ce am fost izgonit din ţara mea şi am cutreierat prin mări îndepărtate, soarta atotputernică şi ursita neînduplecată m-au adus în locurile astea, unde m-a împins şi îndemnul mamei mele, nimfa Carmenta [1], şi oracolele lui Apolo.

După aceste vorbe, mergînd mai departe, el îi arătă lui Enea altarul şi poarta numită de romani carmentală, în cinstea nimfei Carmenta, preoteasa care, cea dintîi, a prezis destinul măreţ al strănepoţilor lui Enea şi slava Pallanteului. Îi arătă apoi pădurea, pe care vajnicul Romulus a hărăzit-o ca „adăpost" [2] şi, la poalele unui munte friguros, peştera Lupercalului [3], numită şi „Panos" de la porecla arcadiană a lui Liceu [4] ; îi mai arătă şi pădurea sfîntă a Argiletului [5], şi luînd ca martor locul, îi povesti moartea oaspetelui său Argus [6]. De aici îl duse la stînca Tarpeea şi la Capitoliu, ce-ţi ia azi ochii de aur, dar pe vremea aceea era plin de scaieţi sălbatici. Încă de atunci locul

[1] Mama lui Evandru prezicea viitorul. Cuvîntul latin *carmen* însemna şi „prorocire". De aci şi numele nimfei *Carmenta*.

[2] Într-o pădure aşezată între colina palatină şi cea a Capitoliului, Romulus a ridicat un refugiu (în latină *asylum*, cuvînt de origine greacă).

[3] Grotă aşezată la poalele Palatinului. De această peşteră era legată atît amintirea lupoaicei care alăptase pe Romulus şi Remus, cît şi a cultului străvechi al lui Faunus, zeitate pastorală.

[4] Zeul roman *Faunus Lupercus* corespundea divinităţii pastorale greceşti *Pan Lykaios*. De fapt Liceul (în greceşte *Lykaios*) era un munte în Arcadia, unde era adorat Pan.

[5] Argiletul, iniţial un crîng sacru aşezat la poalele Capitoliului, a devenit ulterior numele unui cartier din Roma.

[6] Un străin, care intenţionase să-l ucidă pe Evandru pentru a pune mîna pe domnia lui. Argus a fost omorît, dar Evandru i-a ridicat un mormînt în Argilet, pentru că îi fusese oaspete.

www.dacoromanica.ro

le vîra în suflet păstorilor fricoşi o spaimă sfîntă ; încă de atunci tremurau văzînd pădurea şi stînca.

— În pădurea asta, pe dealul ăsta, cu vîrful împădurit, adause Evandru, locuieşte un zeu, fără să ştim care anume. Arcadienilor li s-a părut adesea că l-au zărit chiar pe Iupiter, scuturîndu-şi cu dreapta pavăza întunecată şi adunînd norii. Ruinele celor două oraşe, pe care le vezi mai departe, sînt rămăşiţele aşezărilor de odinioară ; pe unul l-a zidit Ianus, pe celălalt Saturn, unul se numea Ianiculum, celălalt Saturnia.

Pe cînd vorbea aşa, se apropiară de casa săracă a lui Evandru şi vedeau cirezile de boi mugind prin forul roman şi prin locul unde-s azi Carinele bogate [1]. Cînd ajunseră, Evandru îi spuse în faţa casei :

— Iată pragul peste care a păşit Hercule după biruinţa lui ; iată curţile unde a locuit. Ai tăria, iubite oaspete, să urăşti bogăţia ; arată-te şi tu vrednic de dînsul şi priveşte-ne, fără dispreţ, sărăcia.

Spuse şi-l duse pe voinicul Enea sub sărmanul lui acoperiş, şi-l pofti să şadă pe un pat de frunze acoperit cu blana unei ursoaice din Libia. Noaptea se lăsă şi învălui pămîntul cu negrele-i aripi.

În vremea aceasta, speriată în inima ei de mamă şi de ameninţările laurentinilor şi de războiul aprig ce se punea la cale, în patul de aur al soţului ei, Venera îi vorbi aşa lui Vulcan şi-l străbătu de para dragostei :

— În vremea cînd căpeteniile grecilor pustiau Troia, care fusese osîndită de ursită şi zidurile ei ce trebuiau să cadă sub focurile lor, nu ţi-am cerut nici un ajutor pentru bieţii troieni şi nici arme făurite de mîinile tale iscusite ; cu toate că le datoram atîta

---

Forum Romanum era principala piaţă a oraşului Roma în timpul republicii (aci se desfăşurau şi întruniri politice, dezbateri judiciare etc.). Carinele, situat la marginea colinei esceviline, erau unul dintre cele mai frumoase cartiere ale Romei.

www.dacoromanica.ro

fiilor lui Priam şi că plînsesem adesea cumplitele necazuri ale lui Enea, n-am voit, iubitul meu soţ, să te trudeşti zadarnic. Acuma, după porunca lui Iupiter, Enea s-a oprit pe ţărmurile rutulilor ; vin de aceea să mă rog de puterea ta sfîntă : sînt o mamă care cere arme pentru fiul ei. Lacrimile zeiţei Tetis şi ale Aurorei [1] au putut să te înduplece. Priveşte numai cîte popoare se unesc, cîte cetăţi îşi închid porţile şi îşi ascut fierul împotriva mea şi spre pieirea alor mei.

Zeiţa vorbi astfel şi cum îl vedea stînd încă la îndoială, îi încolăci gîtul cu braţele-i albe ca zăpada, în dulci îmbrăţişări ; Vulcan se simţi deodată încins de o văpaie ştiută şi căldura, pe care o cunoştea, i se strecură în vine şi-i pătrunse trupul moleşindu-l, la fel ca dîra de foc a fulgerului ce sfîşie norii cu o lumină orbitoare. Venera se simţi mîndră de viclenia şi de puterea farmecelor ei. Atunci, biruit de dragostea cea veşnică, zeul grăieşte :

— Pentru ce cauţi pilde atît de vechi ? Nu te mai încrezi oare în mine, zeiţă ? Dacă ţi-ai fi arătat mai de mult dorinţa aş fi putut chiar şi atunci întări pe troieni. Nici atotputernicul Iupiter, nici ursitele nu se împotriveau ca Troia să mai dăinuiască, iar Priam ar mai fi putut domni încă zece ani. Iar acum, dacă te pregăteşti de război şi ăsta ţi-e gîndul, îţi făgăduiesc să-ţi dau tot ce se poate făuri în meşteşugul meu, tot ce se poate face din fier şi din aur topit la un loc cu argintul, tot ce sînt în stare să meşterească cuptoarele şi foalele mele ; nu te mai ruga şi nu te mai îndoi de trecerea ta.

După aceste vorbe, o îmbrăţişă aşa cum dorea ea şi, culcat la sînul soţiei lui, se lăsă în voia somnului plăcut.

[1] Tetis şi Aurora obţinuseră de la Vulcan arme pentru fiii lor, Ahile şi Memnon (plecat în ajutorul Troiei).

www.dacoromanica.ro

Noaptea străbătuse jumătate din drum şi întîile ceasuri de odihnă începuseră să risipească somnul, atunci cînd harnica gospodină silită să-şi ţină viaţa cu fusul şi cu munca rău plătită a lînei, aprinde focul mocnit sub cenuşă şi lucrează încă în puterea nopţii şi îşi îndeamnă şi roabele la lumina opaiţului, pentru a putea păstra neprihănit patul soţului şi creşte copiii micuţi. La fel, fără să mai zăbovească, Vulcan se scoală din culcuşul lui moale pentru a-şi vedea de cuptoare.

Nu departe de coastele Siciliei, lîngă Lipari, una din insulele eoliene [1], se ridică, printre stînci pline de fum, o insulă prăpăstioasă ; sub ea e o peşteră şi nişte văgăuni mîncate de focurile ciclopilor ce bubuie ca Etna ; se aud gemetele nicovalelor lovite puternic de ciocane ; scînteile sfîrîie zgomotos şi flacăra străluceşte în cuptoare. Aici e locuinţa lui Vulcan, de unde s-a numit Vulcania, aici se lasă din înaltul cerului zeul focului [2]. În peştera uriaşă ciclopii Brontes, Steropes şi Piracmon băteau goi fierul ; ei erau pe cale să isprăvească unul din trăsnetele pe care Iupiter le aruncă pe pămînt ; o parte rămăsese însă neisprăvită. Ei împletiseră anume trei raze de grindină, trei de ploaie, trei de foc roşcat şi trei de vînt repede ; amestecară acum şi fulgerele înfiorătoare, teama şi mînia cu flăcări ce urmăresc. În altă parte, unii zoreau să făurească pentru Marte un car cu roţi înaripate, de pe care zeul aţîţă oştenii şi cetăţile ; alţii poleiau pe întrecute scutul cumplit, arma Minervei înfuriate, împodobindu-l cu şerpi cu solzi de aur, cu năpîrci împletite ; pe pieptul zeiţei se afla chiar Gorgona, al cărei cap tăiat părea că-şi rostogolea încă ochii.

[1] Potrivit mitologiei, Eol, zeul vînturilor, îşi avea sălaşul în arhipelagul vulcanic aşezat la nord de insula Sicilia. Cea mai importantă insulă se numeşte Lipari.

[2] Vergiliu se referă la insula Hiera.

www.dacoromanica.ro

— Daţi la o parte totul, le spuse Vulcan, părăsiţi lucrul început, ciclopi, fii ai Etnei, şi fiţi cu băgare de seamă. Trebuie să făurim arme unui ostaş viteaz. Acum să vă arătaţi puterea, sprinteneala mîinilor şi iscusinţa meşteşugului vostru ; grăbiţi-vă fără zăbavă.

Nu spuse mai mult şi, după ce-şi împărţiră munca, se porniră pe dată cu toţii la lucru. Arama şi aurul curgeau în şuvoaie ; oţelul ucigaş se topea într-un cuptor mare. Ei făurîră, astfel, un scut uriaş, în stare să ţină singur piept tuturor armelor latinilor, din şapte foi puse una peste alta. Unii sorbeau cu foalele aerul şi-l dădeau apoi afară ; alţii vîrau în apă arama ce sfîrîia ; peştera gemea de izbitura nicovalelor ; meşterii îşi ridicau din greu braţele, toţi deodată, şi răsuceau cu cleştele puternic oţelul înroşit.

În timp ce zeul din Lemnos [1] zorea lucrul în peştera lui, blînda lumină a zilei şi cîntecul de dimineaţă al păsărelelor de sub streaşină îl deşteptară pe Evandru în săraca lui casă. Bătrînul se sculă, îşi îmbrăcă tunica şi îşi puse încălţămintea etruscă ; îşi petrecu apoi pe umeri, la coapsă, sabia arcadiană şi îşi înveli trupul într-o piele de panteră ce-i atîrna pe stînga. Cei doi cîini de pază ieşiră şi ei din casă şi-i întovărăşiră paşii. El se îndreptă spre locuinţa mai la o parte a oaspetelui său Enea, cu gîndul la cele ce vorbiseră şi la ajutorul făgăduit. Sculat tot atît de dimineaţă, şi Enea pornise tocmai atunci spre Evandru. Pe unul îl întovărăşea fecioru-său Pallas, pe celălalt Ahate. Întîlnindu-se, îşi strînseră mîinile şi, retraşi înăuntrul casei, se puseră, în sfîrşit, sfătui, fără martori. Regele vorbi cel dintîi :

— Slăvită căpetenie a troienilor, căci atît cît vei trăi tu nu voi putea niciodată crede că Troia a fost biruită şi împărăţia ei nimicită ; faţă de măreţia nu-

[1] Adică Vulcan. Aruncat de Iupiter din cer, într-un acces de mînie, Vulcan căzuse în insula Lemnos din Marea Egee.

www.dacoromanica.ro

melui tău, ajutoarele, pe care sîntem în stare să vi le dăm, sînt neînsemnate ; dintr-o parte sîntem închişi de Tibrul etrusc [1], din cealaltă ne înăbuşă rutulii, de li se aude în oraş şi zăngănitul armelor. Mă gîndesc însă să vă aduc sprijinul unui popor mare şi al unei ţări puternice ; mîntuirea vă vine de la o întîmplare neaşteptată ; norocul te-a îndreptat spre noi. Nu departe de aici se înalţă pe o stîncă străveche oraşul Agilla, întemeiat odinioară de neamul războinic al lidienilor, ce s-au aşezat prin munţii Etruriei. După ce a înflorit multă vreme, oraşul îndură azi stăpînirea trufaşă a lui Mezenţiu. Ce să-ţi mai povestesc groaznicele lui măceluri şi fărădelegile acestui tiran ? Facă zeii să cadă toate nelegiuirile asupra capului lui şi a neamului lui ! El lega pe oameni vii de stîrvuri şi le împreuna mîinile cu mîinile, gurile cu gurile, pînă ce, plini de sînge murdar, îşi dădeau sufletul după lungi chinuri, în îmbrăţişarea asta grozavă. Sătui de atîtea ticăloşii, oamenii au pus la urmă mîna pe arme ; i-au înconjurat casa, i-au omorît străjile, i-au dat foc din temelii, dar el a scăpat din măcel şi a trecut în ţara rutulilor, unde Turnus voieşte să-l apere cu oastea lui. De aceea, întreaga Etrurie s-a ridicat mînioasă ca un singur om şi cere cu armele ca să-i dea înapoi pe rege pentru a-l omorî. Pe tine, Enea, te voi pune în fruntea acestor mii de ostaşi. Încă de mult nenumăratele lor corăbii înşirate la ţărm aşteaptă cu nerăbdare semnul plecării. Îi ţine însă pe loc un preot bătrîn ce le-a tălmăcit astfel destinul : „Tinerime etruscă, floare a vitejiei strămoşeşti, o dreaptă durere vă împinge împotriva duşmanului şi o meritată dorinţă de răzbunare vă însufleţeşte împotriva lui Mezenţiu ! Nu-i e dat însă nici unui italic să fie în fruntea atîtor neamuri strînse la un loc ; căutaţi-vă căpetenii străine."

[1] Tibrul trecea prin Etruria. Cursul său superior se afla pe teritoriul etrusc.

www.dacoromanica.ro

Speriată de porunca zeilor, oastea etruscă s-a oprit atunci în această cîmpie. Solii lui Tarchon [1] mi-au adus coroane, sceptrul şi toate semnele domniei, şi m-au rugat să vin în tabără ca să iau frîiele stăpînirii tirenienilor. Bătrîneţea mea neputincioasă mă împiedică însă de a lua domnia, căci slăbiciunea mea nu poate face faţă războiului. L-aş fi îndemnat pe fecioru-meu, dacă nu s-ar fi născut dintr-o mamă sabină, şi n-ar fi de obîrşie italică. Şi vîrsta şi neamul tău răspund însă destinului ; pe tine te vor zeii, mergi de aceea în fruntea troienilor şi a italicilor, iar eu îţi voi da ca ajutor pe Pallas, nădejdea şi mîndria mea ; voiesc să înveţe sub povaţa ta rosturile războiului şi să rabde slujbele ostăşeşti ; să-ţi aibă sub ochi faptele şi să le ia de pildă încă din tinereţe. Îi voi da două sute de călăreţi arcadieni, floarea tinerimii, şi tot atît îţi va da şi Pallas în numele lui.

Astfel vorbea, în timp ce Enea şi credinciosul Ahate îşi ţineau privirile nemişcate, frămîntînd fel de fel de gînduri amare, cînd, deodată, Venera le dădu un semn din cerul senin : cît ai clipi, ţîşni cu vuiet din văzduh un fulger ; toate se cutremurară şi cîntecul goarnelor etrusce sfîşie depărtările. Toţi priviră spre cer ; bubuiturile izbucniră din nou şi pe cerul senin văzură într-un nor scînteind arme ce se loveau între ele. Pe cînd ceilalţi se îngroziră, Enea recunoscu, în tunete, făgăduinţa mamei lui :

— Oaspete, zise el, nu căuta ce vesteşte celui ce pleacă minunea asta [2] ; mie îmi vorbeşte Olimpul pentru că mama mea mi-a făgăduit că, dacă va porni

[1] Potrivit legendelor, Tarchon, fiul sau fratele lui Tirenus, condusese pe lidieni în Italia. După fuga lui Mezenţiu, el preluase comanda provizorie a oştirilor etrusce.

[2] Enea vrea să spună că acest semn priveşte nu pe Pallas, care pleca la război, ci pe el însuşi. Zgomotul de arme în cer vestea la romani războiul.

www.dacoromanica.ro

războiul, îmi va da semnul ăsta şi-mi va aduce în ajutor armele făurite de Vulcan. Ce măcel îi ameninţă pe bieţii laurentini ! Cum te voi pedepsi, o, Turnus ; şi tu, Tibrule, cîte scuturi, cîte coifuri şi cîte leşuri de voinici vei rostogoli în undele tale. Mai facă acum război şi mai rupă învoiala !

După ce vorbi aşa, se ridică de pe scaunul înalt, aţîţă mai întîi focul aţipit pe altarul lui Hercule şi se închină bucuros larilor [1] şi umililor penaţi, pe care îi văzuse ieri ; jertfi apoi mioare alese după datină şi la fel făcură şi Evandru şi tinerimea troiană. Se întoarse pe urmă la corăbii şi îşi văzu tovarăşii ; alese dintre dînşii pe cei mai viteji ca să-l urmeze la război ; ceilalţi se lăsară duşi la vale în voia apei ca să-l înştiinţeze pe Ascaniu despre tot ce se întîmplase. Evandru dădu cai troienilor ca să plece spre ogoarele etrusce ; lui Enea îi dărui un armăsar acoperit cu o piele roşcată de leu, cu unghii sclipitoare de aur. Se iscă atunci, deodată, zvonul, ce se răspîndi în tot oraşul, că o ceată de călăreţi se ducea spre zidurile regelui etrusc. De teamă, femeile se puseră pe rugăciuni ; frica le sporea o dată cu apropierea primejdiei şi icoana războiului li se arăta sub o înfăţişare şi mai cumplită. Strîngîndu-i la plecare mîna în mîna lui, Evandru îi spuse atunci fiului său, cu lacrimi în ochi :

— O, dacă Iupiter mi-ar da îndărăt anii ce s-au dus, şi de aş mai fi aşa cum eram atunci cînd am nimicit, sub zidurile Prenestelui, întîia oştire duşmană şi am ars, după biruinţă, mormane de scuturi ! Cu mîna asta a mea am trimis pe cealaltă lume pe regele Erilus, căruia maică-sa Feronia îi dăduse la naştere trei suflete (ce grozăvie !) şi trei rînduri de arme ; trebuia să-l omori de trei ori şi mîna mea i-a luat toate cele

[1] Se aduce deci o jertfă dublă : lui Hercule pentru întărirea armatei şi pentru victorie şi zeităţilor casnice, pentru ocrotirea locuinţelor şi a celor rămaşi în ele.

www.dacoromanica.ro

trei suflete şi l-a despuiat de toate cele trei rînduri de arme. [1] De aş mai fi tînăr, fătul meu, nu m-aş desface acum din dulcea ta îmbrăţişare şi niciodată vecinul meu Mezenţiu nu şi-ar fi bătut joc de bătrîneţea mea, omorînd atîţia oameni şi văduvindu-şi oraşul de atîţia locuitori. Pe voi, zei, şi pe tine, Iupiter, stăpînul zeilor, vă rog să vă milostiviţi de regele arcadienilor şi să ascultaţi rugăciunile unui tată; dacă voinţa voastră şi a ursitelor mi-l vor păstra neatins pe Pallas, dacă voi mai trăi ca să-l văd şi să-l îmbrăţişez, prelungiţi-mi, vă rog, viaţa şi voi îndura orice povară. Dacă, dimpotrivă, mă ameninţă lovitura cumplită a soartei, curmaţi-mi mai degrabă viaţa chinuită, acum cînd grija mi se amestecă cu nădejdea, acum cînd te mai strîng la piept, copilul meu, singura mîngîiere a bătrîneţilor mele, ca să nu-mi sfîşie auzul vestea cea rea.

Astfel vorbi bătrînul tată, luîndu-şi rămas bun de la fecioru-său şi slujitorii îl duseră apoi leşinat în casă.

Călăreţii ieşiră în vremea aceasta pe porţile deschise ale oraşului; în frunte mergea Enea şi credinciosul Ahate; după ei veneau ceilalţi fruntaşi ai Troiei; la mijloc se afla chiar Pallas, ce se deosebea prin hlamidă şi prin armele lui colorate, la fel cu luceafărul, pe care Venus îl iubeşte mai mult decît pe celelalte stele, în clipa cînd răsare din undele oceanului şi îşi arată pe cer sfîntul lui chip, împrăştiind întunericul. Femeile stăteau speriate pe ziduri, urmărind cu privirile norul de pulbere şi stolurile strălucitoare de aramă. Ca să le fie drumul mai scurt, călăreţii tăiau de-a dreptul prin hăţişuri; la un semnal, ei strînseră apoi rîndurile şi copitele cailor loveau cu zgomot cîm-

[1] *Erilus*, fiul nimfei Feronia şi rege al Prenestelui, nu apare la autorii anteriori lui Vergiliu, care face din el un monstru cu trei trupuri, deci un al doilea Gerion.

www.dacoromanica.ro

pia prăfuită. Nu departe de rîul rece al Ceritului [1], se afla o pădure întinsă, privită ca sfîntă după o tradiţie străbună ; dealuri acoperite cu brazi negri o înconjurau din toate părţile. Se spune că vechii pelasgi [2], întîii locuitori ai Laţiului, au închinat pădurea împreună cu o zi de sărbătoare lui Silvan [3], zeul ogoarelor şi al turmelor. Nu departe de acolo, Tarchon şi tirenienii [4] îşi aşezaseră tabăra într-un loc bine apărat ; de pe vîrful dealului li se putea vedea toată oastea şi corturile întinse pe cîmpie. Aici se opri Enea şi tinerimea lui aleasă, şi, obosiţi, se puseră să se odihnească ei şi caii.

În vremea aceasta, străbătînd norii văzduhului, Venera, zeiţa cea albă, aduse darurile lui Vulcan. De cum îşi zări fiul odihnindu-se într-o vale dosnică pe malul apei reci, ea i se arătă şi-i vorbi astfel :

— Iată darurile făgăduite, lucrate cu meşteşug de soţul meu ; acum să nu mai stai la cumpănă, fiule, de a chema cît mai repede la luptă pe trufaşii laurentini şi pe aprigul Turnus.

Ea vorbi, îşi sărută fiul şi întinse la rădăcina unui stejar armele scînteietoare.

Bucuros de darurile zeiţei şi mîndru de cinstea ce i se făcea, Enea nu se mai putea sătura privindu-le pe rînd ; suci şi răsuci în mînă coiful cu cumplitu-i canaf, ce scotea din el pară ; sabia ucigaşă, platoşa uriaşă dintr-o aramă tare, sîngerie, ca norul albastru ce se aprinde la razele soarelui şi-şi trimite pînă departe sclipirile ; mai admiră pulparele de aur şi argint

[1] Ceritul (azi *Vacina*) curgea în apropierea cetăţii *Caere*.

[2] Veche populaţie prehelenică. Istoricul grec Dionis din Halicarnas afirma că o parte dintre ei ar fi poposit în Italia, înainte de sosirea etruscilor, şi s-ar fi amestecat cu aborigenii.

[3] Veche divinitate italică.

[4] În *Eneida* etruscii sînt numiţi uneori tirenieni.

www.dacoromanica.ro

călite de două ori şi lancea şi sculpturile de nedescris ale scutului.

Cunoscînd oracolele şi tainele viitorului, Vulcan sculptase pe scut faptele strălucite ale Italiei şi biruinţele romanilor şi tot şiragul urmaşilor lui Ascaniu şi toate războaiele avute în şir. Se vedea o lupoaică cu pui culcată în peştera verde a lui Marte ; doi copii se jucau agăţaţi de ţîţele ei şi îşi sugeau fără teamă mama, care, cu grumazul întors, îi mîngîia pe rînd şi le netezea trupurile cu limba [1]. Nu departe se deosebeau Roma şi sabinele răpite [2], fără dreptate, de pe treptele unui amfiteatru în timpul jocurilor de circ ; pe dată se iscase un nou război între romani şi aprigii sabini, sub căpetenia bătrînului Taţiu. Mai încolo, după încetarea războiului, aceiaşi regi stăteau acum înarmaţi, cu cupele înaintea altarului lui Iupiter, şi-şi întăreau frăţia cu jertfa unei scroafe. Nu departe, patru cai iuţi rupeau în bucăţi pe Mettus (de ce nu te-ai ţinut de cuvînt, viclene albane ?) şi Tullus tîra prin pădure măruntaiele trădătorului, iar mărăcinişurile musteau de sîngele lui. [3] În altă parte, Porsenna poruncea romanilor să-l primească înapoi pe Tarquinius, pe care îl alungaseră, şi împresura oraşul. [4] Eneazii se re-

[1] Aluzie la legenda întemeierii Romei ; cei doi copii sînt Romulus şi Remus. După cum Homer descrisese scutul lui Ahile şi Hesiod pe cel al lui Hercule, Vergiliu înfăţişează pavăza lui Enea. Dar scenele prezentate în continuare vor avea o semnificaţie istorico-politică precisă. Pe scut figurau o serie de momente cruciale din istoria romanilor.

[2] Lipsiţi de neveste, tovarăşii lui Romulus, primii locuitori ai Romei, au răpit femeile sabinilor, vecinii lor. În cele din urmă cele două popoare au ajuns la o înţelegere.

[3] *Mettus Tuffetius*, dictator în Alba Longa, trădase pe aliaţii romani în războiul purtat de regele lor, *Tullus Hostilius*, împotriva cetăţii *Fidenae*.

[4] Regele etrusc *Porsenna* a vrut să reîntroneze pe *Tarquinius Superbus* ultimul rege al Romei, alungat după proclamarea republicii.

www.dacoromanica.ro

peziră însă să pună mîna pe arme ca să-şi apere libertatea. Porsenna era cînd mînios, cînd ameninţător, deoarece Cocles îndrăznise să rupă podul şi Clelia îşi desfăcuse lanţurile şi trecea fluviul înot. [1]

În partea de deasupra a scutului, Manlius [2], paznicul stîncii tarpee, stătea în faţa templului de pe înălţimea Capitoliului ; cocioaba lui Romulus îşi arăta stufoul pus de curînd [3] ; o gîscă cu pene argintii zbura sub porticurile aurite şi vestea prin gîgîitul ei că galii se apropiau [4]. Ei se strecurau, în adevăr, prin mărăcinişuri şi, la adăpostul întunericului şi al beznei, erau gata să pună mîna pe cetăţuie ; aveau plete aurii, haine cu fir şi mantale vărgate ; în jurul gîtului alb ca laptele atîrnau colane de aur ; în mîna fiecăruia scînteiau două lănci alpine, iar trupul le era apărat de nişte scuturi lungi. Vulcan sculptase pe salii jucînd, pe lupercii goi [5], scufiile de lînă ale flaminilor [6] şi scuturile căzute din cer [7] ; nişte cucernice matroane

[1] Vergiliu se referă la două fapte legendare celebre, petrecute în timpul războiului cu Porsenna : *Horatius Cocles* a rezistat singur asaltului etrusc, pînă cînd a fost tăiat, în spatele său, podul prin care duşmanii ar fi pătruns în Roma şi *Clelia*, ostatică a regelui vrăjmaş, a fugit din tabăra etruscilor împreună cu tovarăşele ei.

[2] După cucerirea Romei de către gali, Manlius a apărat cetăţuia (stînca tarpee în text).

[3] Pe Capitoliu s-a păstrat — şi s-a refăcut la nevoie — pînă în vremea lui Vergiliu coliba în care se spunea că trăise Romulus.

[4] Este scena salvării Capitoliului de către gîştele care ar fi vestit atacul nocturn al galilor.

[5] La 15 februarie începea la Roma sărbătoarea numită *Lupercalia*. Preoţii *luperci* jertfeau ţapi lui *Faunus Lupercus* şi făceau procesiuni în jurul Palatinului.

[6] *Flamines* erau şi ei sacerdoţi.

[7] Sub regele Numa căzuse din cer un scut de bronz, de care depindea supravieţuirea Romei. Pentru a împiedica sustragerea acestui scut, Numa pusese să se facă unsprezece scuturi similare. În timpul procesiunilor consacrate zeului Marte (între 1 şi 24 martie) salii plimbau aceste scuturi prin Roma.

www.dacoromanica.ro

duceau în care cu aşternuturi moi statuile zeilor.[1] Mai departe, înfăţişase împărăţia Tartarului, intrarea adîncă a lui Pluton şi pedepsele nelegiuiţilor, şi pe tine, Catilina, spînzurat de o stîncă gata să cadă şi tremurînd la vederea Furiilor[2]; dreptii locuiau de o parte şi Cato[3] le dădea legi.

În mijlocul scutului era înfăţişată în aur o mare umflată; valurile i se rostogoleau albite de spumă; în jur, înotînd în cerc, delfini de argint băteau valurile cu cozile şi spintecau talazurile. La mijloc se vedeau corăbiile de aramă, închipuind lupta de la Acţiu; întreaga Leucate părea că fierbe de dezlănţuirea războiului şi valurile sclipeau de aurul armelor. De o parte Cezar August ducea la luptă Italia cu senatul, poporul, penaţii şi zeii cei mari; el se vedea în picioare pe o pupă înaltă; în jurul tîmplelor se afla o îndoită cunună de flăcări, iar deasupra creştetului îi strălucea steaua părintească; mai încolo, ocrotit de vînturi şi de zei prielnici, Agrippa[4] îşi ducea oştile; pe fruntea lui strălucea o cunună rostrată[5], răsplată

[1] Vergiliu se referă la procesiunile închinate zeiţelor Ceres şi Carmenta.

[2] *Lucius Sergius Catilina* organizase în anul 63 î.e.n., o conspiraţie împotriva republicii oligarhice; aristocraţia îi făurise o amintire odioasă.

[3] *Marcus Porcius Cato*, numit Cato din Utica, exponent celebru al aristocraţiei senatoriale romane, a trăit în secolul I î.e.n.

[4] *Marcus Vipsanius Agrippa*, general al lui August, a condus de fapt flota romană la Acţiu.

[5] Coroană rostrată (*corona rostrata* sau *corona navalis*, în limba latină) făcută din prore de aur în miniatură, era o înaltă decoraţie romană. Agrippa a primit-o după ce zdrobise flota lui Sextus Pompeius (36 î.e.n.). Iniţial, această decoraţie se acordase ostaşului care în timpul bătăliei navale sărea cel dintîi pe puntea unei corăbii duşmane. Ulterior, au primit-o comandanţii flotelor victorioase.

www.dacoromanica.ro

a biruinței pe mare. În față era Antoniu [1] cu oaste de barbari în fel de fel de arme, biruitor al popoarelor răsăritului și de la țărmurile Mării Roșii ; el aducea cu dînsul Egiptul, oștile Orientului și popoarele îndepărtate ale Bactrianei [2] ; și, rușine, era întovărășit de o soție egipteană [3]. Toți se repezeau în aceeași clipă și, răscolită de lopeți și de pintenii cu trei dinți ai prorelor, marea întreagă se umplea de spumă. Se îndreptau spre larg ; ai fi crezut că Cicladele pluteau smulse pe valuri ori că munții înalți se ciocneau de munți, atît de grele erau corăbiile cu turnuri încărcate de oșteni. Aruncau în toate părțile, cu mîna sau cu unelte, sulițe de fier și cîlți aprinși ; cîmpiile mării se înroșeau de un măcel necunoscut încă. La mijloc, regina își înflăcăra oștenii cu sistrul [4] strămoșesc, fără să vadă cei doi șerpi ce o pîndeau de la spate [5]. Fel de fel de zei ciudați, printre care și Anubis care latră [6], luptau împotriva lui Neptun, a Venerei și a Minervei. Sculptat în fier, Marte se năpustea în mijlocul dușmanilor ; din

---

[1] Față de Octavian August, prezentat de poet ca exponent al tradițiilor romane, urmașul lui Enea, Antoniu simbolizează Orientul barbar. General al lui Cezar, după moartea acestuia s-a asociat cu Octavian și Lepidus împotriva ucigașilor lui Cezar și a stăpînit partea orientală a Imperiului roman pînă la Acțiu.

[2] Bactriana corespunde teritoriului republicilor sovietice din Asia Centrală.

[3] Este vorba de Cleopatra, regina Egiptului, luată în căsătorie de Antoniu, în pofida legilor romane. Ca și Horațiu de altfel, Vergiliu evită să pronunțe numele ei, considerat de romani ca nefast.

[4] *Sistrum*, instrument muzical făcut din metal, analog castagnetelor moderne, era întrebuințat în dansurile dedicate zeiței egiptene Isis.

[5] Aluzie la moartea care o aștepta pe Cleopatra. La Roma se considera că regina a pus doi șerpi veninoși s-o muște, după înfrîngerea de la Acțiu.

[6] Zeul egiptean Anubis avea un cap de cîine.

www.dacoromanica.ro

văzduh îl ajutau groaznicele Furii şi Vrajba alerga voioasă cu haina-i sfîşiată, iar Bellona venea după dînsa pocnind din biciu-i însîngerat. Apolo privea lupta din templul lui de la Acţiu şi îşi întindea arcul ; cuprinşi de spaimă, egiptenii, arabii, sabeii [1] o luau cu toţii la fugă. Chemînd în ajutor vînturile, însăşi regina îşi desfăşura pînzele şi îşi slobozea funiile. Vulcan o înfăţişase în mijlocul încăierării, galbenă de frica morţii apropiate, luată de valuri şi de vînturi. În faţă se vedea Nilul cu trupul uriaş plîngîndu-i cu jale şi, desfăcîndu-şi cutele hainei, îi chema pe învinşi în tainele apelor lui de azur.

Mai încolo, după ce intrase de trei ori în Roma pe carul lui triumfal [2], August îşi împlinea făgăduinţa făcută zeilor Italiei şi le închina trei sute de temple măreţe în întreaga cetate. Uliţele vuiau de chiote de bucurie, de jocuri şi de urale. În toate templele coruri de femei, în toate, altare ; iar înaintea altarelor, întinşi, boii înjunghiaţi. Sub porticul alb al templului lui Apolo [3], însuşi August privea darurile popoarelor şi le atîrna de uşile lui măreţe ; pe dinainte îi treceau în lung şirag noroadele biruite, deosebite prin limbă, prin veşminte şi arme. Vulcan înfăţişase aici neamul nomazilor şi pe africanii cu haina largă ; dincolo, pe lelegi, pe cari şi pe geloni înarmaţi cu săgeţi [4] ; Eufra-

[1] Trib din sud-vestul peninsulei arabice.

[2] Acest eveniment a avut loc în anul 29 î.e.n. August a celebrat prin trei triumfuri (trei defilări ale carului său festiv) prin Roma, trei evenimente în trei zile deosebite (13, 14 şi 15 August) : victoria de la Acţiu, cucerirea Egiptului, înfrîngerea dalmaţilor (care locuiau pe teritoriul Iugoslaviei actuale).

[3] Vergiliu se referă la templul ridicat de August, aproape de reşedinţa lui de pe Palatin, în cinstea lui Apolo (28 î.e.n.).

[4] Lelegii şi carii erau populaţii din Asia Mică. Gelonii erau sciţi din Ucraina de azi.

www.dacoromanica.ro

tul [1] curgea acum cu ape mai domoale. Înfăţişase şi morinii [2] de la capătul pământului, Rinul cu două braţe [3], dahii nepotoliţi şi Araxe [4], mînios pe podul aruncat peste dînsul.

Acestea erau minunile pe care Enea le admira pe scutul lui Vulcan, dăruit de maică-sa şi, cu toate că nu le înţelegea, puse voios pe umăr semnul slavei şi al soartei urmaşilor lui.

---

[1] Eufratul, fluviu asiatic şi hotar al imperiului roman (trecea prin Mesopotamia antică, adică prin Irakul actual), reprezintă pe armeni şi pe parţi, care locuiau pe malurile lui.

[2] Trib galic de pe teritoriul Belgiei actuale.

[3] Fluviul Rin despărţea imperiul roman de triburile germanice

[4] *Dahii* locuiau pe ţărmurile răsăritene ale Mării Caspice ; pe malul vestic al acestei mări se vărsa fluviul Araxe, izvorît din munţii Armenici.

www.dacoromanica.ro

Pe cînd într-un colţ îndepărtat se petreceau acestea Iunona trimise din înaltul cerului pe Iris la viteazul Turnus ce se odihnea atunci într-o vale sfîntă din pădurea strămoşului său Pilumnus şi-i vorbi astfel cu buzele de trandafir :

— Turnus, ceea ce nimeni dintre zei n-ar fi îndrăznit să-ţi făgăduiască, oricît ar fi dorit-o, iată că norocul îţi aduce dintr-o dată : Enea şi-a părăsit tabăra, tovarăşii şi corăbiile pentru a se duce pe Palatin, la locuinţa lui Evandru ; a ajuns chiar pînă la oraşele îndepărtate ale Coritului [1] şi înarmează o ceată de lidieni, nişte ţărani de adunătură. Ce mai aştepţi ? E vremea să-ţi scoţi caii şi carul. Nu mai întîrzia, ci pune mîna pe tabăra-i tulburată.

Astfel vorbi şi se înălţă în cer cu aripile desfăcute tăind în zboru-i printre nori un mare curcubeu. Tînărul o simţi şi, cu amîndouă mîinile ridicate spre cer, îi grăi aşa, pe cînd se îndepărta :

— Iris, podoabă a cerului, cine te-a trimis la mine din nori pe pămînt ? De ce s-a limpezit dintr-o dată cerul ? Văd cum s-a deschis bolta şi cum stelele co-

[1] Adică ale Etruriei. În acest loc Coritul reprezintă o denumire generică a cetăţilor etrusce.

www.dacoromanica.ro

lindă prin văzduh[1]. În faţa semnelor astea, te urmez oricine ai fi tu, care mă chemi la arme.

Vorbind astfel, păşi spre rîu[2] şi, luînd pe deasupra un pumn de apă, se rugă zeilor şi umplu văzduhul cu jurămintele lui. Întreaga oaste, bogată în cai, bogată în haine brodate cu aur, începu acum să se desfăşoare pe cîmpie. Mesap păşea în fruntea întîielor rînduri; cele din urmă ascultau de fiii lui Tirrus; la mijloc mergea Turnus, cu armele în mînă, cu creştetul deasupra tuturor; întocmai ca Gangele, care, umflat de şapte fluvii liniştite, curge tăcut, ori ca Nilul, cu unda-i gravă care, după ce şi-a tras de pe cîmpii apele-i rodnice, se închide în albia lui. Iată că troienii zăriră deodată cum se ridică un nor negru de praf şi cum întunericul se lasă peste cîmpii. Din turnul din faţa duşmanului, Caicus strigă numaidecît:

— Ce înseamnă, prieteni, vîrtejul ăsta, ce se rostogoleşte prin beznă? Puneţi repede mîna pe arme, luaţi-vă săgeţile, urcaţi la parapete; a sosit duşmanul!

Strigînd cît îi lua gura, troienii se traseră în dosul porţilor şi se urcară pe ziduri, de vreme ce, la plecare, aşa îi povăţuise destoinicul în arme Enea ca, orice s-ar întîmpla, să nu dea luptă deschisă şi să nu iasă pe cîmpie, ci să-şi apere taberele şi zidurile de după întărituri. De aceea, cu toate că ruşinea şi mînia îi îndemna să iasă la luptă, ei se mulţumiră să închidă porţile, după cum le poruncise Enea şi să-l aştepte pe duşman din turnuri cu armele în mînă. Luînd-o cu mult înaintea oştirii lui ce mergea încet şi însoţit nu-

[1] Anticii concepeau cerul ca o perdea care ascundea privirilor astrele în timpul zilei. Străbătînd cerul, Iris îl deschide şi lasă să se întrevadă stelele. Romanii considerau aceasta ca o minune foarte importantă.

[2] După o minune, ca şi după un vis, anticii trebuiau să se purifice, cu ajutorul apei.

www.dacoromanica.ro

mai de douăzeci de călăreţi aleşi, iată că Turnus se ivi deodată în faţa taberei, călare pe un sirep trac cu pete albe şi cu un coif de aur cu canaf roşu.

— Care dintre voi, flăcăi, va veni cu mine numai-decît împotriva duşmanului ? Care ?

Zicînd aşa, îşi zvîrli în văzduh sulița, ca semn al începerii luptei, şi se năpusti trufaş pe cîmpie. Ostaşii chiuiră şi-l urmară cu vuiet cumplit. Se miră de mişelia troienilor, că nu ieşeau la cîmp deschis şi nu voiau să se măsoare cu armele, ci stăteau ascunşi în tabere. Mînios, Turnus începu atunci să dea tîrcoale prin jurul zidurilor, căutînd vreo intrare prin coclauri, ca lupul ce se pune de pîndă lîngă stîna plină ; urlă în jurul ţarcului, rabdă vînturile şi ploile pînă noaptea tîrziu, în timp ce mieii se strîng behăind sub mumele lor. Mînios şi lacom, lupul se înverşunează să nu-i scape prada ; o foame de mult neîndestulată îl chinuie, gîtlejul i s-a uscat de poftă de sînge. Aşa se aprinse şi mînia lui Turnus ce se uita la zidurile taberei ; furia îi ardea măduva din oase ; pe unde să găsească o intrare ? Cum să scoată pe troieni din parapete şi să-i aducă în cîmp deschis ? Corăbiile li se aflau îndosite lîngă o parte a taberei, adăpostite şi de întărituri şi de apele fluviului. Turnus se năpusti atunci într-acolo poruncind tovarăşilor să le dea foc ; fierbînd de mînie, apucă el însuşi în mînă o faclă aprinsă de brad. Cu toţii se pun pe lucru ; îmbărbătaţi de Turnus, se înarmează cu torţe aprinse de brad ; o lumină mohorîtă de smoală se împrăştie pretutindeni, iar focul aruncă pînă la cer scîntei. Muzelor, spuneţi-mi ce zeu a scăpat pe troieni de la prăpăd şi a abătut de la vasele lor primejdia focului ? O veche tradiţie se leagă de întîmplarea asta şi amintirea a făcut-o nemuritoare. Pe cînd Enea îşi cioplea corăbiile în Frigia, la poalele muntelui Ida, şi se pregătea să străbată cu ele nemărginirea mărilor, se spune că

www.dacoromanica.ro

însăşi Cibele, mama zeilor, i-ar fi grăit aşa lui Iupiter :

— Împlineşte, fiule, tu care ai supus Olimpul [1], rugăciunea scumpei tale mame. Aveam o pădure, pe care o iubeam de mulţi ani, o dumbravă de brazi negri şi de arţari aşezată pe vîrful Idei, unde mi se aduceau jertfe. Eu i-am dăruit-o bucuroasă tînărului dardan Enea, cînd a avut nevoie de corăbii ; acum mă chinuie o mare îngrijorare. Linişteşte-mi teama şi îngăduie rugăciunilor mamei tale ca niciodată corăbiile astea să nu se vatăme de puterea apelor şi de străşnicia furtunilor ; să le fie cu noroc faptul că s-au născut în munţii noştri.

La acestea, fiul ei ce învîrteşte bolta înstelată îi răspunse :

— Încotro vrei să întorci, mamă, destinele ? Ce ceri pentru corăbiile astea ? Vrei să rămînă nemuritoare, deşi au fost făcute de mîini muritoare ? Vrei ca Enea să străbată fără primejdie printre nişte primejdii atît de mari ? Cărui zeu i s-a dat vreodată atîta putere ? Nu se poate. Cînd îşi vor ajunge însă ţinta în porturile Italiei, corăbiilor ce vor scăpa de valuri, după ce-l vor fi adus pe Enea în ogoarele Laurentului, le voi răpi forma muritoare şi le voi porunci să se prefacă în nimfe ale mării ca Doto, fiica lui Nereu, şi ca Galateea, ce spintecă cu pieptul lor valurile pline de spume [2]. Spuse şi luînd de martor Stixul [3], fluviul fratelui său, şi malurile lui între care fierb valuri negre de smoală, făcu un semn din cap, de care se cutremură întreg Olimpul. Venise, în sfîrşit, ziua făgăduită şi sorocul destinelor se împlinise, cînd

[1] Aluzie la victoria lui Iupiter asupra giganţilor şi titanilor răzvrătiţi împotriva sa.

[2] Doto şi Galateea, iubită de Polifem, erau două nereide.

[3] Jurămîntul pe Stix era pentru zei, inclusiv pentru Iupiter, cel mai de temut.

www.dacoromanica.ro

sosirea năvalnică a lui Turnus îi aminti Cibelei să abată focul de la corăbiile sfinte. Cu toţii văzură deodată o lumină necunoscută, şi un nor uriaş păru că străbate cerul venind din răsărit. Se auziră corurile Idei ; un glas înfricoşat se pogorî apoi din văzduh şi umplu de spaimă oştile troienilor şi ale rutulilor :

— Nu vă zoriţi, teucri, să-mi apăraţi corăbiile, nu vă înarmaţi braţele ; mai degrabă va izbuti Turnus să dea foc mării decît bradului lor sfînt. Iar voi, zeiţe ale apei, plecaţi slobode ; aşa v-o porunceşte mama zeilor.

Corăbiile îşi rupseră numaidecît lanţurile ce le ţineau de ţărm şi ca delfinii îşi vîrîră boturile în apă şi se făcură nevăzute în adînc, pînă ce se iviră din nou, plutind ca nişte tinere nimfe (minunată arătare !) tot atîtea la număr cîte corăbii fuseseră legate înainte la ţărm. Rutulii rămaseră înmărmuriţi ; se temu chiar şi Mesap, iar caii i se speriară. Pînă şi Tibrul se opri şi cu murmur surd se întoarse îndărăt spre izvor. Numai pe îndrăzneţul Turnus nu-l părăsi încrederea, ci îmbărbătă pe rutuli şi îi mustră în chipul acesta :

— Minunea pe care aţi văzut-o, îi ameninţă pe troieni ; lor le-a răpit Iupiter mijlocul de care se slujeau pînă acum ca să scape ; nu mai e nevoie de armele şi de focul rutulilor ! Marea li s-a închis, nu mai pot nădăjdui să fugă ; jumătate din lume le-a fost răpită ; iar uscatul e în mîinile noastre şi atîtea mii de neamuri italice se pregătesc de război. Nu mă sperie oracolele şi răspunsurile zeilor, cu care se făleşc duşmanii noştri. Să fie mulţumite ursita şi Venera că troienii au ajuns în cîmpiile rodnice ale Italiei. Şi eu am oracolele mele, care-mi menesc ca să stîrpesc neamul blestemat ce mi-a răpit soţia. Nu numai Atrizii au dreptul să se mînie şi nu numai Micena are dreptul să pună mîna pe arme. Nu le ajunge oare că au pierit o dată ? Le-ar fi fost de ajuns, dacă s-ar fi mulţumit să

www.dacoromanica.ro

păcătuiască numai o dată, şi dacă s-ar fi pus să urască tot neamul femeiesc. Întăriturile ce se ridică între dînşii şi noi, şanţurile ce ne zăbovesc, sînt numai o neînsemnată stavilă împotriva morţii ; de aceea în zadar au prins inimă. N-au văzut oare că, deşi au fost clădite de mîna lui Neptun, zidurile Troiei s-au prăbuşit totuşi în flăcări ? Cine dintre voi, voinicilor, e gata să le dărîme zidurile cu fierul şi să dea năvală cu mine în tabăra lor cuprinsă de spaimă ? Împotriva troienilor n-am nevoie de arme făurite de Vulcan [1] şi nici de mii de corăbii. Pot de aceea să se unească cu dînşii toţi etruscii şi n-au să se teamă nici de întuneric şi nici de furtul statuii Minervei sau de uciderea străjerilor din cetăţuie ; nu ne vom ascunde în pîntecele întunecos al unui cal, ci, ziua, pe faţă, sînt hotărît să le dau foc întăriturilor. Am să-i fac să vadă că nu se luptă cu grecii şi cu tinerimea pelasgă, a căror biruinţă Hector a zăbovit-o zece ani. Şi fiindcă o bună parte din zi s-a scurs, să vă mulţumiţi cu izbînda de pînă acum şi să vă odihniţi, în timpul rămas, cu gîndul la lupta ce se apropie.

Îi porunci apoi lui Mesap să pună paznici pe la porţi şi să înconjoare întăriturile cu focuri [2]. Aleseră paisprezece rutuli, ca să supravegheze cu ostaşi zidurile ; fiecare avea cîte o sută de războinici muiaţi în aur şi cu surguciuri de purpură. Ei făceau de strajă şi se schimbau cu rîndul ; culcaţi în iarbă beau golind ulcioarele de aramă. Focurile licăreau de jur împrejur ; străjile îşi petrecură astfel noaptea jucînd. Din înălţimea meterezelor troienii priveau la tot ce se petrecea şi vegheau sub arme pe creste ; cercetau cu nelinişte porţile, legau cu punţi turnurile şi zidurile,

[1] Aluzie la armele făurite de Vulcan pentru Ahile. Apoi face aluzie la flota grecilor şi la alte fapte petrecute în timpul războiului troian.

[2] Tabăra rutulilor este organizată ca o tabără romană.

www.dacoromanica.ro

adunau arme : Mnesteu şi aprigul Serestus îi îmbărbătau, căci pe ei îi însărcinase tatăl Enea să fie la nevoie căpeteniile tinerilor şi mai mari peste tabără. Desfăşurată pe ziduri, întreaga oştire stătea de pază cu schimbul, fiecare din locul ce i se încredinţase.

La una din porţi era de strajă Nisus, fiul lui Hirtacus, un ostaş viteaz, iscusit în aruncarea suliţelor şi săgeţilor. Ida, munte plin de vînat, îl trimisese ca tovarăş lui Enea. Lîngă dînsul se afla Eurial, decît care nu se afla altul mai frumos dintre ostaşii lui Enea şi dintre cei ce au purtat vreodată armele troiene, copil încă, pe al cărui obraz mijea întîiul puf al tinereţii. Din dragoste strînsă mergeau împreună la luptă ; chiar şi acum erau de pază la aceeaşi poartă. Nisus spuse :

— Euriale, oare zeii mi-au deşteptat porunca, pe care mi-o simt acum în suflet, ori poate dorinţa aprigă din noi se face în fiecare un zeu ? [1] De mult mă bate gîndul să pornesc la luptă ori să încerc altă faptă mare ; nu-mi tihneşte odihna. Vezi cît se încred într-înşii rutulii ; tot mai puţine focuri licăresc ; toate tac în jur. Uite la ce mă gîndesc şi ce-mi frămîntă mintea. Întreaga oştire şi toţi fruntaşii vor să-l cheme înapoi pe Enea, să se trimită oameni, care să ne aducă poruncile lui. Dacă-mi făgăduiesc ceea ce am de gînd să le cer pentru tine (că mie îmi ajunge numai fapta) cred că găsesc la poalele de colo o cărare, care să mă scoată la zidurile Pallanteului.

Cuprins de aceeaşi rîvnă de glorie, Eurial rămase înmărmurit şi îi răspunse astfel prietenului său :

— Aşadar nu vrei să mă iei cu tine la o faptă atît de mare ? Crezi că o să te las singur la primejdie ? Nu aşa m-a crescut printre grozăviile grecilor şi printre suferinţele Troiei tatăl meu Ofelte, oştean

[1] Asemenea reflecţii ilustrează concepţia raţionalistă a poetului, scepticismul său religios.

www.dacoromanica.ro

călit în războaie ; nu aşa m-am purtat cu tine, de cînd l-am urmat pe mărinimosul Enea şi ursita lui. Aici, în piept, îmi bate o inimă ce dispreţuieşte moartea şi vrea să plătească cu viaţa cinstea la care rîvneşti tu.

Nisus îi răspunse :

— Nu m-am îndoit niciodată de bărbăţia ta. Nici nu era cu putinţă altfel. Să mă crezi, aşa cum doresc ca zeii, ce-mi văd cu ochi buni gîndul, să mă readucă biruitor lîngă tine. Dar dacă o nenorocire sau un zeu m-ar răpune, şi multe se întîmplă la primejdie, cel puţin tu să trăieşti ; tinereţea ta e mai vrednică de viaţă. Vreau să-mi rămînă un prieten care să-mi culeagă trupul de pe cîmpul de luptă ori să-l răscumpere pentru a-l îngropa ; iar dacă soarta nu-l va lăsa, în lipsa trupului, să mă cinstească cu un mormînt şi să-mi aducă jertfele cuvenite. Nu vreau să fiu pentru biata maică-ta pricina unei dureri atît de mari, ea, care, singură dintre atîtea mame, a îndrăznit să te urmeze şi n-a primit adăpostul ce-i dădea milostivul Aceste.

Eurial îi răspunse :

— În zadar înşiri cuvinte fără noimă ; nu mă clinteşti din hotărîre. Să ne grăbim.

Sculă îndată străjile, care le luară locul cu schimbul. Îl întovărăşi apoi pe Nisus şi se duseră să caute pe Ascaniu.

Era ceasul cînd somnul scapă de griji toate vieţuitoarele pămîntului şi le face să uite de necazuri. Căpeteniile troienilor şi floarea tinerimii ţineau însă sfat asupra nevoilor neamului : ce are de făcut ? Pe cine să-l trimită numaidecît ca sol lui Enea ? Pe cînd se chibzuiau în mijlocul taberei, rezemaţi în lungile lor suliţi, cu scuturile în mînă, iată că Nisus şi Eurial le cerură cu stăruinţă ca să-i primească într-o pricină însemnată şi vrednică de luare-aminte.

www.dacoromanica.ro

Iulus porunci numaidecît să fie primiţi şi-l pofti pe Nisus să vorbească :

— Troieni, începu el, ascultaţi-ne cu bunăvoinţă ; nu ne judecaţi vorbele după vîrstă. Ameţiţi de beţie şi de somn, rutulii au amuţit ; noi am descoperit un loc de ieşire, lîngă poarta cea mai aproape de mare, la răscrucea drumului, unde focurile duşmanului sînt rare şi un fum negru se ridică în văzduh. Dacă ne îngăduiţi să nu scăpăm prilejul, vom merge să-l căutăm pe Enea în cetatea Pallanteu şi în curînd îl veţi vedea sosind aici cu prăzi, după ce va fi măcelărit pe duşmani. Drumul nu ne poate înşela, deoarece în desele noastre vînători prin văile întunecoase am zărit casele din marginea cetăţii şi am cercetat întregul fluviu.

Cu mintea coaptă de vîrstă, bătrînul Alete spuse atunci :

— Zei ai patriei mele, sub ocrotirea cărora stă de-a pururi Troia, nu vă gîndiţi la pieirea neamului nostru, de vreme ce aţi pus în piepturile tinerilor noştri nişte suflete atît de frumoase şi de hotărîte.

Vorbind aşa, el le strînse mîna la amîndoi şi-i îmbrăţişă, stropindu-le fruntea şi obrazul cu lacrimi.

— Cum am putea răsplăti cu vrednicie astfel de fapte ? Zeii şi sufletul vostru vă vor da de bună seamă cea dintîi răsplată ; piosul Enea vă va da-o pe urmă, iar tînărul Ascaniu nu vă va uita niciodată fapta.

— Nu văd mîntuirea noastră decît în întoarcerea tatei, spuse Ascaniu, şi de aceea mă jur, Nisus, pe penaţii puternici, pe larul lui Assaracus şi pe altarul preasfintei Vesta, că tot ce am şi tot ce nădăjduiesc îmi pun în mîinile voastre ; chemaţi-l pe tata ; aduceţi-l să-l văd ; nimic nu-mi poate risipi îngrijorarea decît întoarcerea lui. Vă voi da două cupe de argint cu chipuri sculptate, luate de tata la cucerirea Aris-

www.dacoromanica.ro

bei[1]; apoi două trepiede, doi talanți de aur, și un ulcior vechi dăruit de Didona. Iar dacă îmi va fi scris să cuceresc Italia și să pun mîna pe domnie și să trag prada la sorți[2]: ai văzut tu calul încălecat de Turnus și armele lui scînteind de aur? Să știi că voi pune deoparte calul, scutul și canaful cel roșu, care sînt de pe acum răsplata ta, Nisus. Tata îți va mai dărui apoi douăsprezece roabe alese, tot atîția robi cu armele lor și va mai adăuga și moșia regelui Latinus. Cît despre tine, copile drag, de o vîrstă cu mine, îți dau inima mea întreagă și te iau tovarăș și la bune, și la rele; n-o să mă mai apuc de nimic fără tine; în pace, ca și la război, o să am toată încrederea în tine, la fapte, ca și la sfat.

Eurial îi răspunse:

— Nici o clipă a vieții mele nu-mi va dezminți fapta de azi; numai de nu mi s-ar întoarce împotrivă norocul de acum! Dar mai presus de orice daruri, îți cer un singur lucru: am o mamă din neamul străvechi al lui Priam, care, pentru a fi cu mine, a părăsit pămîntul troian și cetatea regelui Aceste. Plec acum fără să-i spun primejdia în care îmi pun capul și fără să-mi iau rămas bun de la dînsa. Noaptea și mîna ta dreaptă mi-s martore că nu i-aș suferi lacrimile. Alin-o, te rog, în nevoie, și ajut-o în singurătatea ei. Lasă-mă să plec cu nădejdea asta și numai așa voi înfrunta mai bărbățește toate primejdiile.

Troienii plînseră mișcați, dar mai cu seamă frumosul Iulus; pilda aceasta de dragoste fiiască îi strînse inima. Îi răspunse apoi așa:

— Îți făgăduiesc tot ce se datorește pornirilor tale

[1] Oraș din Asia Mică, situat în apropierea Troiei și cucerit de Enea înainte de izbucnirea războiului cu grecii.

[2] Șeful armatei dirija împărțirea prăzii după victorie. El putea să sustragă o parte din ea tragerii la sorți.

www.dacoromanica.ro

frumoase ; mama ta va fi mama mea şi nu-i va lipsi decît doar numele de Creusa ; nu puţină cinste i se cuvine unei mame ce a născut un fiu ca tine. Oricum ar ieşi lucrurile, mă jur pe capul meu, pe care tata obişnuia să jure, că tot ce ţi-am făgăduit dacă te-ai întoarce, va fi şi partea mamei şi a neamului tău.

Vorbind astfel în lacrimi, îşi scoase totodată de pe umăr sabia aurită, pe care o lucrase cu meşteşug Licaon din Gnosos[1] şi-o potrivise într-o teacă de fildeş. Mnesteu îi dărui lui Nisus o piele de leu, iar credinciosul Alete îşi schimbă cu dînsul coiful. Cei doi ostaşi porniră pe dată înarmaţi, iar fruntaşii, tineri şi bătrîni, îi întovărăşiră cu urări de izbîndă pînă la poarta taberei. Cu o bărbăţie şi chibzuinţă ce-i întreceau cu mult vîrsta, frumosul Iulus le mai încredinţă şi alte solii către tatăl său : toate, vorbe zadarnice luate de vînt şi împrăştiate în nori.

Ieşiră şi trecură şanţurile şi se îndreptară prin bezna nopţii spre tabăra duşmană, unde aveau să ucidă mulţi înainte de a-şi găsi şi ei pieirea. Pretutindeni vedeau duşmani toropiţi de somn sau de băutură întinşi pe iarbă, care cu oiştea în sus, ostaşi printre hamuri şi roţi, şi alături arme şi pahare aruncate. Nisus vorbi cel dintîi :

— Eurial, a sosit clipa îndrăznelii ; să nu ne scape prilejul. Drumul e pe aici ; ca să nu ne ia duşmanii pe la spate, tu stai de strajă şi uită-te în toate părţile iar eu voi face pe aici prăpăd şi-ţi voi deschide drumul.

Şi după ce vorbi aşa, tăcu, pentru ca pe dată să se năpustească asupra mîndrului Ramnes, care, întins peste nişte velinţe, sforăia din adîncurile pieptului. Cu toate că era căpetenie şi augurul cel mai iubit al lui Turnus, ştiinţa lui de a ghici nu-l putuse scăpa de

[1] Meşterii cretani erau renumiţi pentru iscusinţa lor.

www.dacoromanica.ro

moarte. Lîngă dînsul ucise trei slujitori ai lui Remus, culcaţi, care cum se întîmplase, printre arme şi apoi pe purtătorul scutului său ; găsindu-i vizitiul întins chiar sub cai, cu capul plecat pe piept, i-l tăie cu sabia. Reteză apoi şi capul stăpînului, lăsîndu-i trunchiul să se zvîrcolească într-o baltă de sînge ; pămîntul şi patul chifteau de sînge negru. Ucise după aceea pe Lamirus şi pe Lamus şi pe tînărul şi preafrumosul Serranus, care jucase o bună parte din noapte ; ameţit de băutură adormise acum ; ce bine i-ar fi prins, de şi-ar fi lungit cheful pînă la ziuă ! La fel e leul nemîncat, care vîră spaima în stînă şi pe care o foame turbată îl împinge să sfîşie mieii muţi de groază şi mugeşte cu gura plină de sînge. Nici Eurial nu făcu un prăpăd mai mic ; cuprins şi el de aceeaşi turbare, seceră o mulţime de ostaşi necunoscuţi şi pe Fadus, pe Herbesus şi pe Retus şi pe Abaris, în somn, pe neştiute. Retus era treaz şi vedea totul ; de teamă se ascunsese însă după un ulcior mare, dar, cînd să se ridice, Eurial îi înfipse sabia în piept pînă-n mîner şi nu i-o scoase decît o dată cu viaţa. Retus îşi dete duhul în gîlgîiri de sînge amestecat cu vin. Încălzit de biruinţa-i hoţească, Eurial îşi înteţi măcelul şi se îndreptă spre ostaşii lui Mesap, unde vedea stingîndu-se cele din urmă focuri iar caii legaţi, ca de obicei, păşteau prin iarbă. Simţindu-l că se lasă prea mult tîrît de beţia sîngelui, Nisus îi spuse atunci :

— Să încetăm, că ziua se apropie şi ne va da de gol ; am vărsat destul sînge şi ne-am făcut drum printre duşmani.

Lăsară pe cîmp multe arme de argint, şi pahare, şi velinţe frumoase. Eurial luă doar colanul lui Ramnes şi cingătoarea lui cu ţinte de aur, pe care i le trimisese în dar bogatul Cedicus lui Remulus din Tibur, pentru a şi-l face de departe prieten ; Remu-

www.dacoromanica.ro

lus le lăsase moştenire nepotului său, iar la moartea acestuia căzuseră ca pradă de război în mîna rutulilor. Eurial le luă şi le prinse fără nici un folos de umerii lui puternici; îşi puse şi coiful lui Mesap împodobit cu canaf ce i se potrivea de minune. Ieşiră apoi din tabără spre locuri sigure. Iată însă că, în vreme ce grosul oştirii se afla rînduit pe cîmpie, nişte călăreţi, trimişi înainte din cetatea lui Latinus, veneau să aducă veşti lui Turnus. Erau vreo trei sute, toţi înarmaţi cu scuturi, sub conducerea lui Volscens. Ei se apropiau tocmai de tabără şi ajunseră lîngă ziduri, cînd îi zăriră de departe pe cei doi tineri fugind spre stînga pe o cărăruie dosnică. În umbra îndoielnică a nopţii, strălucind în razele lunii, coiful îl dădu de gol pe Eurial. Cum îl zări, Volscens le strigă din mijlocul alor lui:

— Opriţi-vă, băieţi, de ce-aţi apucat pe cărarea asta? De ce sînteţi înarmaţi? Încotro vă duceţi?

Ei nu răspunseră nimic, ci se grăbiră să fugă la adăpostul nopţii în pădure. Călăreţii se împrăştiară iute în toate părţile pe cărările cunoscute, şi puseră străji la toate ieşirile. Era o pădure plină de hăţişuri şi de stejari stufoşi, năpădită de mărăciniş des; doar cîteva poteci tăiau luminişuri prin desiş. Bezna pădurii şi greutatea prăzii îl încurcară pe Eurial, teama îl făcu să-şi piardă drumul. Nisus izbuti să fugă şi, fără să se mai gîndească la Eurial, trecu dincolo de duşmani şi de locurile numite azi albane de la numele Albei[1]; pe atunci regele Latinus avea acolo păşuni întinse. Cînd se opri şi căută în urmă, prietenul nicăieri.

— Bietul meu Eurial, zise el, în ce loc te-am lăsat? Unde să te caut acum?

[1] Această Alba, aflată aproape de Tibru, nu trebuie confundată cu celebra cetate Alba Longa, întemeiată de Ascaniu.

www.dacoromanica.ro

Se întoarse din nou pe potecile încîlcite ale pădurii înşelătoare, căutîndu-şi urmele paşilor şi rătăcind prin hăţişurile tăcute. Auzi tropote de cai, auzi zgomotul şi semnalele celor ce-i urmăreau. Nu trecu mult şi un strigăt îi ajunse la urechi ; îl văzu apoi pe Eurial, care, necunoscînd locul şi înşelat de beznа nopţii, fusese izbit de un atac neaşteptat. În zadar se zbătea el acum în mijlocul călăreţilor, care-l luau cu dînşii. Ce era de făcut ? În ce chip, cu ce arme să încerce să-şi scape prietenul ? Să se arunce în mijlocul duşmanilor ca să-şi găsească în luptă o moarte glorioasă ? Îşi trase braţul îndărăt, îşi înălţă suliţa şi, privind la luna de sus, i se rugă aşa :

— Zeiţă, fiică a Latonei, podoabă a astrelor şi păzitoare a pădurilor, ajută-mi în ceea ce fac ; dacă tatăl meu Hirtacus ţi-a adus vreodată pentru mine daruri la altare, dacă eu însumi le-am sporit cu prinosul vînatului meu, atîrnîndu-l de bolţile ori bătîndu-l pe uşile sfinte ale templului tău, îngăduie-mi să vîr spaima în călăreţii aştia şi călăuzeşte-mi arma prin văzduh. [1]

Spuse şi, încordîndu-şi toate puterile, aruncă fierul ; suliţa străbătu în zbor umbrele nopţii şi se înfipse în spatele lui Sulmon, unde se rupse şi aşchiile lemnului îi străpunseră inima. Vărsînd valuri de sînge cald, Sulmon se prăvăli şi, cuprins de îngheţul morţii, se zvîrcoli în lungi horcăieli. Rutulii se uitară în toate părţile. Îmbărbătat de izbîndă, Nisus ridică o nouă suliţă pînă în dreptul urechii şi, în timp ce duşmanii se frămîntau, ea şi străbătuse amîndouă tîmplele lui Tagus şi i se opri, fierbinte, în creierul zdrobit. Volscens nu mai putea de mînie : nevă-

[1] Aceeaşi zeiţă, fiica Latonei şi a lui Iupiter, se numea Luna sau Selene cînd strălucea pe cer, Diana sau Artemis, cînd ocrotea pădurile.

www.dacoromanica.ro

zîndu-l pe făptaş, nu ştia asupra cui să se năpustească :

— Cel puţin tu o să-mi plăteşti cu sîngele tău cald moartea amîndurora, zise el. Şi pe dată, se repezi cu sabia asupra lui Eurial. Înfricoşat, ieşit din minţi, nemaivoind să se ascundă în întuneric şi nemaiputînd răbda durerea, Nisus scoase atunci un ţipăt :

— Eu sînt, eu sînt, pe mine loviţi-mă, rutuli, toată viclenia e a mea ; el n-a cutezat nimic şi nici n-a putut nimic ; martor mi-e cerul şi stelele ce văd toate ; şi-a iubit doar prea mult pe bietul lui prieten.

Astfel vorbi Nisus dar sabia izbită cu putere străbătuse coastele lui Eurial şi-i zdrobise pieptul alb. Se prăvăli mort, iar sîngele îi împroşcă trupul frumos ; capul îi lunecă şi se lăsă moale pe umeri ca floarea purpurie care, tăiată de plug, lîncezeşte şi moare, sau ca macul bătut de ploaie, ce-şi lasă creştetul pe pieptul obosit [1]. Nisus se aruncă atunci în mijlocul rutulilor, căutîndu-l dintre toţi numai pe Volscens şi năpustindu-se numai asupra lui. Strînşi în jurul acestuia, duşmanii îi făcură faţă din toate părţile. El nu dădu totuşi îndărăt, ci îşi roti sabia ca fulgerul, pînă ce o înfipse în gura rutulului deschisă ca să strige, şi, astfel, murind, îi curmă şi lui viaţa. Străpuns de lovituri, se aruncă peste trupul prietenului neînsufleţit şi se odihni şi dînsul în liniştea morţii. Ferice de voi ! Dacă versurile mele se vor bucura de vreo trecere, niciodată timpul nu vă va şterge numele din amintirea veacurilor, cîtă vreme va trăi neamul lui Enea lîngă stînca neclintită a Capito-

[1] Această emoţionantă comparaţie apare iniţial la Homer (*Il.*, VIII, 306), dar fusese împrumutată şi de alţi poeţi, ca Apollonius din Rodos şi Catul.

www.dacoromanica.ro

liului şi cîtă vreme romanii vor avea împărăţia lumii. [1]

Biruitori, o dată cu prada luată îndărăt, rutulii duseră plîngînd şi cadavrul lui Volscens în tabără, unde jalea nu era mai mică, deoarece îl găsiseră pe Ramnes ucis, pe Serranus, pe Numa, şi alte căpetenii răpuşi în acelaşi timp ; toţi alergară în jurul cadavrelor şi al ostaşilor pe jumătate morţi şi la locul jilav încă de măcelul proaspăt, unde mai curgeau pîraie de sînge înspumat. Recunoscură în prada luată îndărăt şi coiful strălucitor al lui Mesap şi falerele cucerite cu atîta trudă.

Părăsind culcuşul de aur al lui Titon, Aurora lumina acum din nou pămîntul. Cînd soarele răsări şi începu să scoată totul din umbră, cu armele pe dînsul, Turnus îşi chemă flăcăii la luptă şi îşi adună oştile strălucitoare de aramă. Căpeteniile făcură la fel şi-i îmbărbătau cu vorba pe ai lor. Înfipseră apoi în vîrful a două suliţe (înspăimîntătoare privelişte !) capetele lui Eurial şi Nisus şi le însoţiră cu chiote.

Neosteniţi, troienii îşi rînduiră oastea în partea stîngă a întăriturilor, căci dreapta le era apărată de fluviu ; cum stăteau de pază în şanţurile lor largi, iar alţii vegheau mîhniţi din turnurile lor înalte, capetele ce picurau încă de sînge ale celor doi prieteni, înfipte în vîrful suliţelor, îi înlemniră de groază. În vremea aceasta, Faima, harnicul sol, zbură cu aripa-i repede prin tabăra înspăimîntată pînă la urechile mamei lui Eurial. Sîngele îi îngheţă pe dată în

[1] Puternic emoţionat de soarta celor doi prieteni, Vergiliu oferă unul dintre cele mai puternice accente lirice ale *Eneidei*. Să se observe însă că aşa cum poeziile lui Horaţiu au supravieţuit statului roman, depăşind speranţa exprimată de el de-a trăi cît imperiul Romei, versurile lui Vergiliu impresionează la două milenii după stingerea urmaşilor lui Enea (vezi şi prefaţa, p. XXXII).

www.dacoromanica.ro

vine ; fusul îi căzu din mîini şi se rostogoli la picioare. Cu ţipete jalnice şi smulgîndu-şi părul, ieşită din minţi, biata mamă alergă la întărituri pînă în rîndurile întîi ; nu-i păsa că mergea între bărbaţi, nu-i păsa de primejdie, de armele duşmanului ; umplea doar văzduhul cu bocete.

— În ce hal te văd, Eurial ! Tu, sprijinul bătrîneţii mele, ai putut avea cruzimea să mă laşi singură ? Cînd te-au trimis în aşa primejdie, biata ta mamă nu şi-a putut lua rămas bun de la tine ! Zaci acum într-un pămînt străin, pradă cîinilor şi păsărilor Laţiului ! Maică-ta nu te-a dus pînă la groapă, nu ţi-a închis ochii, nu ţi-a spălat rănile şi nici nu te-a acoperit în pînza pe care ţi-o lucram de zor, zi şi noapte, ca să mai uit de necazurile bătrîneţii [1]. Unde să te caut ? În ce pămînt ţi-s acum mădularele smulse, trupul sfîrtecat ? Atît mi-ai adus, fiule, din tine [2], pentru atît te-am urmat peste mări şi ţări ? Dacă vă mai milostiviţi, loviţi-mă, rutulilor, zvîrliţi-vă în mine toate săgeţile ; răpuneţi-mă pe mine mai înainte. Ori tu, atotstăpînule, îndură-te şi trimite cu fulgerul tău în fundul Tartarului capul ăsta blestemat, că nu-mi pot sfîrşi altfel viaţa asta nesuferită.

Bocetele ei îndurerară inimile tuturor şi un geamăt de jale îi cuprinse pe toţi ; avîntul războinic lîncezi. Văzînd că sporea durerea ostaşilor, Ilioneu şi Iulus, care avea lacrimi în ochi, porunciră lui Ideu şi Actor să o ia în braţe şi s-o ducă acasă la dînsa.

În vremea aceeasta izbucni de departe ţipătul groaznic al trîmbiţei de aramă, urmat de chiote, de vui văzduhul. Acoperiţi sub straşina scutului, volscii veniră în goană ca să umple şanţurile şi să smulgă

[1] La romani morţii erau înveşmîntaţi cu hainele lor cele mai bune.

[2] Mama lui Eurial avea sub ochi numai capul fiului ei.

www.dacoromanica.ro

parii întăriturii. Unii căutau o intrare şi încercau să se urce cu scările pe ziduri, acolo unde apărarea era mai slabă şi oştenii mai rari. Deprinşi din lungile lor războaie să-şi apere zidurile, troienii aruncau şi ei tot felul de arme şi-i izgoneau cu ţepuşe de fier. Mai rostogoleau şi pietroaie, doar ar putea frînge bolta de aramă a scuturilor, la adăpostul căreia însă rutulii nici nu se clinteau. Numai cu greu dădură îndărăt, căci, acolo unde duşmanii erau mai ameninţători, troienii prăvăliră o stîncă uriaşă, ce făcu prăpăd printre rutuli şi le zdrobi pavăza de scuturi. Cu toată îndrăzneala lor, rutulii nu se mai încumetară să se lupte, fără să-şi vadă duşmanii, ci căutară să-i alunge pe troieni de pe parapete cu săgeţi. În altă parte, cumplit la înfăţişare, Mezenţiu scutura o faclă de brad etrusc şi împrăştia foc şi fum, iar Mesap, îmblînzitorul de cai, fiul lui Neptun, smulse pari din parapet şi ceru scări ca să se urce pe ziduri.

Pe voi, muze, şi pe tine, Calliope[1], vă rog să-mi sprijiniţi glasul ca să pot cînta prăpădul şi omorurile săvîrşite atunci de sabia lui Turnus şi voinicii pe care, fiecare, i-a trimis în Orcus ; desfăşuraţi cu mine priveliştile măreţe ale acestui război — căci voi vi le amintiţi, zeiţelor, şi le puteţi povesti. Într-un loc prielnic se ridica un turn înalt cu mai multe caturi, pe care italicii se străduiau din toate puterile să-l cucerească şi să-l dărîme, pe cînd troienii, dimpotrivă, îl apărau cu pietre şi aruncau fără încetare săgeţi prin găurile ferestrelor lui. Turnus, cel dintîi zvîrli o torţă aprinsă, a cărei flacără se înfipse în coastele turnului ; înteţită de vînt, ea cuprinse apoi scîndurile şi se întinse la porţile ce ardeau. Înăuntru troienii fură cuprinşi de spaimă şi încercară zadar-

[1] Muza poeziei epice şi a elocvenţei.

www.dacoromanica.ro

nic să scape de primejdia ce-i ameninţa. În timp ce se trăgeau îndărăt şi se înghesuiau în partea cruţată de foc, din pricina greutăţii prea mari, turnul se prăbuşi cu un groaznic zgomot ce umplu văzduhul. Tîrîţi în prăbuşirea lui, troienii căzură pe jumătate morţi la pămînt, străpunşi de propriile lor arme şi cu pieptul zdrobit de aşchiile schelei. Numai Helenor şi Licus scăpară. În floarea tinereţii, fiu al regelui Meoniei şi al roabei Licinia, care-l născuse în ascuns, Helenor plecase la războiul Troiei în pofida opreliştilor ; simplu ostaş, el nu avea decît o sabie şi un scut alb. Cînd se văzu în mijlocul miilor de oşteni ai lui Turnus şi încolţit din toate părţile de oştile latinilor, ca o fiară înconjurată strîns de vînători, care deşi ştie că i-a venit ceasul, se aruncă totuşi înaintea morţii şi, dintr-o săritură, trece peste armele vînătorilor, la fel, gata să moară, Helenor se năpusti şi el în mijlocul duşmanilor, acolo unde văzu că erau mai mulţi.

Mai sprinten, Licus o zbughi printre duşmani şi printre arme, ajunse la zid şi încercă să se agaţe de muchie cu degetele şi să apuce mîinile, pe care i le întindeau tovarăşii. Urmărindu-l în goană, cu sulița întinsă, Turnus îl dojeni biruitor astfel :

— Credeai, nebunule, că o să ne poţi scăpa din mînă ? Şi în acelaşi timp, agăţat cum era, îl şi înşfăcă şi-l smulse cu o bucată bună de zid, cum înşfacă vulturul în cangea ghearelor un iepure sau o lebădă albă şi-i ridică în văzduh, ori cum răpeşte lupul din stînă un miel, pe care maică-sa îl cere înapoi behăind fără încetare. Un chiot se înălţă atunci de pretutindeni şi duşmanii se năpustiră ca să umple şanţurile cu pămînt şi să arunce pe creştetul zidurilor făclii aprinse.

Cu un pietroi smuls dintr-un munte, Ilioneu zdrobi pe Luceţiu ce se apropiase de poartă cu facla în

www.dacoromanica.ro

mînă ; Liger doborî pe Emation, iar Asilas pe Corineu, unul cu o suliţă aruncată cu dibăcie, celălalt cu o săgeată ce loveşte fără greş de departe ; Ceneu doborî pe Ortigius, iar Turnus pe biruitorul Ceneu ; tot Turnus ucise pe Itis, pe Clonius, pe Dioxip, pe Promolus, pe Sagaris şi pe Idas, care stătea în faţa turnurilor înalte. Capis îl ucise pe Privernus, pe care îl zgîriase uşor suliţa lui Temillas ; fără să se mai gîndească, el îşi aruncase atunci scutul şi îşi dusese mîna la rană ; o săgeată sprintenă zbură şi-i ţintui mîna de coapsa stîngă şi, pătrunzînd mai adînc, îi sfîşie plămînii cu o rană de moarte. Cu arme bogate pe dînsul, cu o hlamidă brodată, vopsită cu purpură iberică, se lupta nespus de frumosul fiu al lui Arcens, care-l trimisese la luptă, după ce-l crescuse în pădurea sfîntă a lui Marte, pe ţărmurile Simetului [1], unde-i altarul încărcat de daruri al milostivului Palicus [2]. Punîndu-şi jos suliţele, Mezenţiu îşi învîrti de trei ori praştia şuierînd deasupra capului şi, cu un plumb topit în drum [3], îl lovi drept în tîmple şi-l întinse mort pe nisip. Se spune că, deşi nu era deprins decît să urmărească fiarele sperioase din păduri, Ascaniu luase atunci pentru întîiaşi dată parte la luptă, aruncînd o săgeată iute şi că doborîse cu mîna lui pe voinicul Numanus, poreclit şi Remulus, ce se căsătorise de curînd cu sora mai mică a lui Turnus. Mîndru de proaspăta lui înrudire cu un rege, el mergea prin faţa oştirii, împroşcînd tot felul de batjocuri nevrednice şi strigînd cît îl ţinea gura :

[1] Fluviu din estul Siciliei.

[2] Palicus, fiu al lui Iupiter şi al Taliei, avea, împreună cu fratele său geamăn, un altar aşezat în apropierea muntelui Etna. Ei doi personificau două bălţi cu apă sulfuroasă, probabil contopite în vremea lui Vergiliu.

[3] Anticii credeau că plumbul azvîrlit de praştie se muia în contact cu aerul înainte de-a ajunge la ţintă.

www.dacoromanica.ro

— Să vă fie ruşine, frigienilor, că sînteţi pentru a doua oară încercuiţi în întăriturile voastre şi vă faceţi din ziduri o pavăză împotriva morţii! Iată cine vine să se însoare la noi cu sila! Care zeu, ce nebunie v-a adus în Italia? La noi nu sînt nici Atrizi, nici Ulise, meşterul în minciuni. Neam vînjos de oameni, noi ne băgăm mai întîi pruncii în fluvii ca să-i călim în frigul gheţii şi al apei. Încă de mici se apucă de vînătoare şi bat pădurile; joaca lor e să mîne caii, să arunce săgeţi din arc. Răbdătoare la muncă şi mulţumindu-se cu puţin, tinerimea noastră ori lucrează pămîntul cu plugul, ori dărîmă cetăţile în războaie. Toată viaţa ne-o petrecem cu fierul şi împungem spinarea boilor cu coada suliţei. Bătrîneţea greoaie nu ne slăbeşte isteţimea minţii şi nu ne iroseşte puterea trupului; ne punem coiful şi peste pletele cărunte şi ne place să aducem mereu prăzi noi şi să trăim din jafuri. Voi purtaţi haine vopsite cu şofran şi cu purpură strălucitoare; vouă vi-i dragă lenea, vă ţineţi numai de dansuri; aveţi tunica cu mîneci lungi [1] şi panglici la scufii; muieri frigiene, căci nu sînteţi frigieni, duceţi-vă pe vîrfurile Dindimului [2], unde fluierul cu două găuri vă zice cîntecele cu care sînteţi obişnuite. Tamburinele şi flautele Cibelei vă cheamă pe Ida; lăsaţi armele pe seama bărbaţilor şi nu mai staţi de luptă.

Ascaniu nu putu răbda vorbele trufaşe şi ocările; întorcîndu-se spre dînsul, îşi înstruni arcul cu coarda de păr de cal, cu stînga şi cu dreapta trasă îndărăt şi se opri pentru a se ruga mai întîi smerit lui Iupiter:

[1] La Roma numai orientalii şi oamenii moleşiţi purtau tunici cu mîneci lungi. De altfel, plin de dispreţ, Remulus îi numeşte pe oştenii lui Enea *Phryges* „frigieni", asiatici cunoscuţi la Roma pentru traiul lor luxos şi desfrînat.

[2] Munte din Frigia unde se celebrau sărbătorile Cibelei.

www.dacoromanica.ro

— Iupiter atotputernic, ajută-mi fapta îndrăzneață și chiar eu îți voi aduce în templele tale darurile cuvenite și voi jertfi în fața altarului tău un juncan alb, cu coarne aurite, tot atît de mare ca și maică-sa, care vrea să împungă și răscolește nisipul cu copitele.

Iupiter îl auzi și bubui din senin în stînga cerului și în aceeași clipă arcul ucigaș zbîrnîi și, după ce o trăsese îndărăt, săgeata zbură șuierînd groaznic, și-l lovi pe Remulus în cap și-i străbătu cu fierul tîmplele.

— Mai bate-ți acum joc de vitejia noastră cu vorbe îngîmfate! Iată cum le răspund rutulilor frigienii cei de două ori prinși.

Ascaniu nu rosti decît aceste cuvinte, iar troienii începură să chiuie de bucurie și să-și înalțe sufletele pînă la cer.

În vremea aceasta, dintr-un nor, Apolo privea din înălțimea văzduhului oștile italice și lagărul troian și-i cuvîntă așa biruitorului Iulus:

— Slavă ție, copile, pentru vitejia ta; așa vei ajunge la stele, vlăstarule de zeu, din care se vor naște zei. Are dreptate destinul ca să vrea să pună capăt tuturor războaielor sub domnia neamului lui Assaracus[1]. Troia nu te mai încape.

Rostind aceste vorbe, se coborî din înaltul cerului, și, dînd la o parte adierile vînturilor, se duse la Ascaniu, cu chipul bătrînului Butes, ce fusese înainte purtătorul armelor lui Anchise și paznicul credincios al curții lui, iar acum Enea îl dăduse lui Ascaniu ca însoțitor. Aidoma în totul bătrînului, Apolo își luase

[1] Vergiliu exprimă aci aspirațiile păturilor sociale conducătoare de la Roma de-a cuceri întreaga lume. Acest pasaj a fost scris după ce Octavian a închis pentru prima oară templul lui Ianus, marcînd astfel încetarea războaielor.

www.dacoromanica.ro

glasul, culoarea, părul alb şi armele ce zăngăneau cumplit. El îi vorbi astfel înflăcăratului Iulus :

— Să fii mulţumit, fecior al lui Enea, că ai răpus fără primejdie cu săgeata ta pe Numanus. Apolo e bucuros de întîia ta biruinţă şi nu-ţi pizmuieşte iscusinţa, care-i deopotrivă cu a lui ; de acum însă, copile, nu te mai amesteca în luptă.

Abia sfîrşi de vorbit, şi Apolo se şi făcu nevăzut privirilor muritorilor şi se risipi departe în văzduhul străveziu. Fruntaşii troieni recunoscură însă pe zeu şi săgeţile lui divine şi-i auziră tolba duduind în fugă ; ei potoliră, după porunca lui Apolo, dorul de luptă al lui Ascaniu şi se întoarseră din nou la ziduri, pentru a se arunca în mijlocul primejdiilor. Un chiot se înălţă de pe toate întăriturile. Îşi încordau din greu arcurile, învîrteau din curele suliţele ; întreaga cîmpie era acoperită cu arme ; scuturile şi coifurile zăngăneau de lovituri ; se porni o luptă înverşunată ca ploaia, care, venită din apus, dinspre furtunosul Capricorn, biciuieşte pămîntul, ori ca norii ce-şi aruncă în valurile mării grindina deasă, cînd mînia lui Iupiter spintecă norii grei de ploaie şi dezlănţuie din văzduh prăpădul de apă.

Pandarus şi Bitias, fiii lui Alcanor de pe Ida, crescuţi de zîna Iera[1] în dumbrava sfîntă a lui Iupiter, nişte tineri înalţi ca brazii şi ca munţii ţării lor, se apucară să deschidă de capul lor poarta ce le fusese dată în pază şi, bizuindu-se pe armele lor, îi poftiră pe duşmani să vină în cetate. Înăuntru, la dreapta şi la stînga, ei stăteau ca nişte turnuri cu fierul în mîini şi cu canafurile ce le sclipeau pe capetele trufaşe, ca doi stejari de pe malurile Padului ori ale plăcutului Adige, ce-şi avîntă creştetele stufoase

[1] Episodul lui Pandarus şi Bitias este inspirat de cîntul al treisprezecealea din *Iliada* lui Homer ; de altfel, Iera este o nereidă întîlnită şi în poemele homerice.

www.dacoromanica.ro

pînă la cer şi-şi clătesc vîrfurile înalte. Cum văzură poarta deschisă, rutulii se năpustiră. Cît ai clipi însă, Quercens, Aquiculus, cel cu armele frumoase, năvalnicul Tmarus şi Hemon cel războinic, fură siliţi să fugă cu cetele lor ori să-şi lase viaţa pe pragul porţii. Furia spori atunci şi mai mult în sufletele învrăjbite. Troienii se strînseră la un loc şi îndrăzniră să se încaiere de aproape şi să iasă dincolo de întărituri.

Pe cînd se războia în altă parte şi vîra spaima în troieni, i se vesti lui Turnus că duşmanul se prinsese într-o luptă nouă şi că lăsase poarta deschisă. El îşi părăsi atunci locul şi, cuprins de o mînie nebună, alergă la poarta Dardania[1] păzită de cei doi fraţi trufaşi. Cu o suliţă culcă mai întîi la pămînt pe Antifate, ce-i ieşise în cale, copilul din flori al unei tebane[2] şi al marelui Sarpedon; lancea lui de corn italic spintecă văzduhul, îi străbătu pîntecele şi i se înfipse în coşul pieptului; prin deschizătura rănii ţîşni un şuvoi de sînge negru, iar fierul se încălzi în plămînul străpuns. Doborî apoi cu mîna-i pe Merope, pe Erimant şi pe Afidnus. Văzîndu-l apoi pe Bitias cu ochii aprinşi şi cu sufletul învăpăiat, nu se porni cu suliţa, căci suliţa nu l-ar fi putut răpune, ci cu falarica[3], pe care o învîrti şi o aruncă ca un trăsnet vîjîind groaznic; nici scutul lui din două piei de taur, nici platoşa cu două zale de aur n-o putu opri. Trupul uriaşului se prăbuşi; pămîntul scoase un geamăt,

[1] Troienii dăduseră ieşirilor din tabăra lor numele porţilor Ilionului. Homer menţionează de mai multe ori o poartă dardană a cetăţii Troia.

[2] Vergiliu se referă la oraşul Teba din Misia, ţară din Asia Mică.

[3] Suliţă de luptă, mai grea decît cele obişnuite. Putea fi utilizată numai de un luptător foarte voinic. Era aruncată împotriva duşmanului cu mîna. Mai tîrziu a fost utilizată în timpul asediilor: maşinile de luptă o azvîrleau asupra întăriturilor vrăjmaşe.

www.dacoromanica.ro

deasupra-i scutul zăngăni cumplit, ca mormanul de pietre uriaşe aruncate de pe malul eubeic al mării la Baie [1], care se clatină şi se prăbuşeşte apoi, pînă ce cade sfărîmat în fundul genunii; apele se tulburâ şi deasupra se ridică un nisip negru; la zgomotul ei, Procita se cutremură din temelii, împreună cu Inarime, mormîntul de stîncă pus din porunca lui Iupiter deasupra lui Tifeu [2]. Marte, stăpînul armelor, spori atunci avîntul şi puterile latinilor şi le răscoli sufletul cu aprigul lui imbold, iar printre troieni vîrî fuga şi spaima. Latinii începură să se strîngă de pretutindeni, fiindcă era rost de luptă şi duhul războiului le intrase în suflete. Cînd îşi văzu fratele mort pe cîmpie şi simţi că norocul li se întorsese împotrivă şi că lupta mergea rău, Pandarus se opinti din toate puterile şi cu laţii lui umeri răsuci poarta pe ţîţîni, lăsînd pe dinafară pe mulţi din ai lui încăieraţi într-o luptă groaznică şi închizînd între ziduri pe alţii ce se năspustiseră înăuntru. Sărmanul nu-l văzuse pe Turnus ce se zvîrlise în mijlocul unei cete şi-l închise în cetate ca pe un tigru năprasnic în mijlocul unei turme fricoase. O nouă văpaie se aprinse pe dată în ochii lui Turnus; armele îi zăngăniră îngrozitor; canaful roşu îi tremură în vîrful coifului şi scutul împrăştia fulgere strălucitoare. Cum îi recunoscură chipu-i temut şi statura uriaşă, troienii se înspăimîntară, dar Pandarus se repezi la dînsul, şi, clocotind de mînie pentru moartea fratelui său, strigă:

— Nu-s aici curţile pe care Amata vrea să ţi le dea ca zestre; zidurile, în care te găseşti, nu-s ale

[1] Localitatea *Baiae*, situată în golful Neapolelui, la vest de Cume, era în antichitate o celebră staţiune balneo-climaterică.

[2] *Procita* este o insulă aşezată în faţa localităţii Baie; Inarime (azi *Ischia*) era o insulă vulcanică sub care, după mitologia latină, fusese îngropat de Iupiter gigantul Tifeu.

www.dacoromanica.ro

Ardeei, patria ta ; te afli în tabăra duşmanului ; nu mai e chip să ieşi din ea.

Fără să se tulbure, Turnus îi răspunse zîmbind :

— Dacă eşti atît de inimos, măsoară-te cu mine şi vei povesti curînd lui Priam că ai găsit aici un nou Ahile.

Spuse, în timp ce, opintindu-se din toate puterile, Pandarus îi aruncă o suliţă noduroasă din lemn necurăţat încă de coajă, care nu răni însă decît aerul, deoarece Iunona o abătu din drum şi suliţa se înfipse în poartă.

— Arma pe care o învîrte puternica-mi mînă nu te va greşi, că nu-s eu omul de lovitura căruia să poţi scăpa.

La aceste vorbe, Turnus se înălţă cu sabia ridicată şi cu o lovitură cumplită îl izbi în mijlocul frunţii între tîmple, şi-i despică în două obrajii neacoperiţi încă cu puf. Se iscă un vuiet şi pămîntul se cutremură sub greutatea uriaşului ; trupul lui prăbuşit, armele pline de sînge şi creierii zăceau în pulbere, iar cele două jumătăţi ale capului atîrnau deopotrivă pe amîndoi umerii.

Cuprinşi de spaimă, troienii se împrăştiară în goană şi, dacă biruitorului i-ar fi dat în gînd să sfărîme atunci zăvoarele cu mîna lui şi să dea drumul tovarăşilor să intre, ziua aceea ar fi fost cea din urmă şi a războiului şi a neamului troian. Dar o nebunească şi turbată poftă de sînge îl împinse împotriva duşmanilor. La început, doborî pe Faleris şi pe Giges, tăindu-i pulpele, aruncă apoi suliţele luate de la dînşii în spatele fugarilor. Iunona îi sporea puterea şi bărbăţia. Mai omorî apoi pe Halis şi pe Fegeu, căruia îi străpunse scutul ; şi pe Alcandru, pe Halius, pe Noemon, pe Pritanis, care, neştiind că se află în cetate, se luptau pe ziduri ca să alunge pe cei ce năvăleau ; Linceu se îndreptă spre dînsul şi-şi chema tovarăşii ;

www.dacoromanica.ro

rezemîndu-se de zidul din dreapta, Turnus îşi învîrti sabia şi, luîndu-i-o înainte, cu o singură lovitură, îi zbură departe capul cu coif cu tot. Răpuse apoi pe Amicus, stîrpitorul fiarelor sălbatice, mai meşter decît toţi în a unge cu otravă vîrful armelor şi o dată cu dînsul şi pe Clitius, fiul lui Eol, şi pe Creteu prietenul muzelor, tovarăşul lor, căruia îi plăcea să cînte din chitară şi să scoată melodii de pe strune, slăvind caii, faptele eroilor şi luptele. Auzind de prăpădul alor lor, sosiră la urmă mai-marii troienilor, Mnesteu şi vajnicul Serestus şi îşi văzură tovarăşii şi pe duşman în tabără.

— Unde fugiţi ? le strigă Mnesteu. Încotro ? Aveţi mai departe alte ziduri, alte întărituri ? E cu putinţă, troienilor, ca un singur om, înconjurat din toate părţile de zidurile noastre, să facă nepedepsit atîta prăpăd în cetate şi să trimită pe cealaltă lume pe fruntaşii tinerimii noastre ? Nu vi-i milă şi nu v-i ruşine, nemernicilor, nici de nefericita noastră patrie, nici de zeii strămoşeşti, nici de marele Enea ?

Înflăcăraţi de aceste vorbe, ei se îmbărbătară şi se strînseră în şiruri dese. Turnus se retrase încetul cu încetul din luptă şi se îndreptă spre fluviu, spre partea taberei înconjurată de Tibru. Troienii îl încolţiseră tot mai de aproape cu strigăte puternice, îndesindu-şi rîndurile ca o ceată de vînători ce încolţesc cu armele un leu năprasnic ; înfricoşat, deşi încă ameninţător şi cu privirea sîngeroasă, el dă îndărăt ; nici mînia, nici bărbăţia nu-i îngăduie însă să fugă, dar, oricît ar dori-o nu poate nici să-şi facă drum printre armele vînătorilor. Nehotărît, Turnus dădea încetul cu încetul înapoi, în timp ce sufletul îi fierbea de turbare. De două ori se năpusti prin mijlocul duşmanilor şi de două ori le puse pe fugă gloatele de-a lungul zidurilor. Oastea întreagă se strînse curînd la un loc din toate părţile taberei, iar împotriva atîtor

www.dacoromanica.ro

puteri, Iunona nu îndrăzni să-l mai apere, căci, din porunca lui Iupiter, Iris se scoborîse din cer, cu straşnice ameninţări, dacă Turnus n-ar părăsi tabăra troienilor. Pe lîngă aceasta, nici viteazul nu mai putea ţine piept, nici cu scutul, nici cu braţul săgeţilor ce-l copleşeau din toate părţile. În jurul tîmplelor coiful îi zăngănea mereu ; arama puternică i se dogise sub izbitura pietrelor, canaful îi căzuse de pe cap ; scutul nu mai putea face faţă loviturilor. Troienii, împreună cu cumplitul Mnesteu, îşi înteţiră loviturile cu suliţele lor. Sudoarea îi îmbrobonă întreg corpul în şiroaie negre de păcură ; nu-şi mai putea trage suflarea ; o gîfîială greoaie îi zgîlţîia trupul sleit. Dintr-o săritură se aruncă atunci cu toate armele pe el în fluviu, care îl primi în apele gălbui, îl înălţă deasupra valurilor molcome şi-l aduse voios tovarăşilor lui spălat de urmele de sînge.

www.dacoromanica.ro

În vremea aceasta se deschiseră curţile atotputernicului Olimp[1]; tatăl zeilor şi stăpînul oamenilor chemă sfatul zeilor în lăcaşul înstelat, de unde privea şi tabăra troienilor şi neamurile latine. După ce zeii luară loc în palatul cu uşile deschise, Iupiter începu astfel:

— Zei slăviţi, pentru ce v-aţi schimbat hotărîrea şi vă luptaţi acum cu suflet atît de duşmănos? Eu oprisem Italia să se războiască cu troienii. Ce înseamnă vrajba asta ce-mi nesocoteşte voinţa? Ce teamă i-a îndemnat şi pe unii şi pe alţii să pună mîna pe arme şi să pornească războiul? N-aveţi nici o grijă; va sosi şi timpul sorocit luptelor, cînd trufaşa Cartaginâ îşi va deschide drum peste Alpi şi va cădea cu foc şi sabie asupra cetăţii romane[2]. Atunci veţi putea să vă încăieraţi şi să nimiciţi totul, acum însă să se împlinească destinul şi primiţi cu voie bună înţelegerea încheiată.

Astfel grăi pe scurt Iupiter, dar frumoasa Venerâ se plînse mai din belşug:

[1] Pentru Vergiliu, Olimpul nu mai este muntele cu acest nume, ci cerul care se înalţă peste capetele oamenilor.

[2] Iupiter se referă la cel de-al doilea război punic (sfîrşitul secolului al II-lea î.e.n.), cînd Hanibal a invadat Italia.

www.dacoromanica.ro

— Tată, de-a pururi stăpînul oamenilor şi al zeilor, cui altuia i-am putea cere sprijinul ? Vezi îndrăzneala rutulilor, vezi cum Turnus îşi poartă calul prin mijlocul troienilor şi se avîntă beat de izbîndă ? Ba nici zidurile închise nu-i mai apără pe teucri ; ei se luptă acum dincoace de porţi pe creştetul întăriturilor şi umplu şanţurile cu sîngele lor. Enea, care-i departe, nu ştie nimic. Oare nu le vei îngădui să scape o dată de împresurare ? Duşmanii ameninţă încă o dată zidurile Troiei abia ridicate şi o nouă oştire şi un al doilea Diomede din Arpi se ridică pentru a doua oară împotriva troienilor. Alte răni mă aşteaptă de bună seamă şi eu, fiica ta, voi fi iarăşi ţinta armelor vreunui muritor.[1] Dacă troienii au venit în Italia fără voia ta, să-şi ispăşească păcatul şi să nu le dai nici un ajutor ; dar, dacă n-au ascultat decît de atîtea oracole ale zeilor din cer şi din infern, pentru ce-ţi poate oricine nesocoti poruncile şi urzi noi destine ? La ce să mai pomenesc de corăbiile arse pe ţărmul Erixului ? Ori de Eol, stăpînul furtunilor şi al vînturilor năprasnice, dezlănţuite din peşterile Eoliei ? Ori de Iris, care s-a coborît din înaltul văzduhului ? Acum chiar şi infernul (atît mai rămăsese netulburat) a fost aţîţat împotriva noastră. Allecto a fost pe pămînt, unde s-a dezlănţuit prin mijlocul cetăţilor italice. Nu mă gîndesc la împărăţia pe care ne-ai făgăduit-o ; am rîvnit-o atît cît a fost norocul cu noi ; să biruiască acum cei pe care îi vrei tu să biruiască. Dacă nu e nici un colţ de pămînt pe care să-l lase teucrilor neînduplecata ta soţie, te rog, tată, pe ruinele Troiei ce fumegă încă, îngăduie-mi cel puţin să-l scot neatins din mijlocul luptelor pe Ascaniu, îngăduie-mi

[1] Aluzie la rănirea Venerii de către Diomede la asediul Troiei. (Homer, *II.*, V. 330.)

www.dacoromanica.ro

să-mi scap nepotul. Enea poate fi zvîrlit pe mări necunoscute şi să apuce calea pe care i-o va deschide soarta ; să-mi fie însă învoit să-l apăr pe Ascaniu şi să-l mîntui din grozăvia războiului. Am oraşul Amatonta, înaltul Pafos şi Citera şi curţile din Idalia [1] ; să-şi petreacă acolo o viaţă fără fală, departe de zăngănitul armelor. Porunceşte Cartaginei să strivească Ausonia sub stăpînirea ei ; de acolo de unde va fi, Ascaniu nu se va împotrivi cu nimic domniei cartagineze. La ce i-a folosit lui Enea că a scăpat de prăpădul războiului, că a fugit prin mijlocul focurilor aprinse de greci, că a înfruntat toate primejdiile mării şi ale pămîntului pentru ca teucrii să-şi găsească în Laţiu un nou Pergam ? N-ar fi fost mai nimerit să fi rămas lîngă cenuşa stinsă a patriei lor şi pe pămîntul unde a fost Troia ? Dă-le, te rog, îndărăt Xantul şi Simoisul şi îngăduiele, tată, să mai înceapă o dată nenorocirile Ilionului.

Cuprinsă de o mînie straşnică Iunona îi răspunse atunci :

— Pentru ce mă faci să-mi curm tăcerea îndelungată şi să-mi arăt prin vorbe durerea, pe care am ascuns-o pînă acum ? Care dintre zei şi dintre oameni l-a silit pe Enea să pornească cu război şi să vină ca duşman al regelui Latinus ? Spui că a sosit în Italia din porunca destinului, ori, mai degrabă, din imboldul profeţiilor Casandrei. Fie. Dar noi l-am îndemnat oare să-şi părăsească tabăra şi să-şi încredinţeze viaţa vînturilor ; să lase grija războiului şi apărarea zidurilor pe seama unui copil, să caute prietenia etruscilor şi să tulbure nişte neamuri paşnice ? Ce zeu, ce neînduplecată putere a noastră l-a vîrît în atîtea primejdii ? Unde o mai vezi aici

[1] Amatonta, Pafos şi Idalia erau oraşe din Cipru, cunoscute pentru cultul zeiţei Venus.

www.dacoromanica.ro

pe Iunona şi pe Iris, care a fost trimisă din cer? Nu se cuvenea ca italicii să înconjure cu flăcări Troia abia zidită şi ca Turnus să vrea să trăiască pe pământul strămoşesc, el, al cărui străbun e Pilumnus şi mamă divina Venilia[1]? Atunci se cuvenea poate ca troienii să vină cu foc şi sabie asupra latinilor, să pună sub jug o ţară străină şi să jefuiască avutul altuia? Căci ce înseamnă altceva faptul de a-ţi alege cu sila socrii, de a smulge din braţele mamei o fată logodită, de a cere pacea cu ramura de măslin într-o mînă şi a atîrna cu cealaltă armele de pupele corăbiilor? Tu l-ai putut scăpa pe Enea din mîinile grecilor şi să laşi în locu-i o ceaţă ori o adiere zadarnică de vînt[2], tu ai putut să-i prefaci corăbiile în nimfe — iar nouă nu ni-i îngăduit să ajutăm cîtuşi de puţin pe rutuli? Enea e departe şi nu ştie nimic; să rămînă departe şi să nu ştie nimic. Eşti stăpîna Pafosului, a Idaliei şi a înaltei Citere; pentru ce aţîţi o cetate pornită la război şi nişte oameni atît de aprigi la fire? Oare noi am încercat să nimicim din temelie ce a mai rămas din puterile Troiei? Noi, ori cel ce i-a dat pe bieţii troieni pe mîna grecilor[3]? Din ce pricină a pornit cu război Europa împotriva Asiei, şi prin viclenia cui s-a rupt pacea? Cu ajutorul meu a venit oare Paris în Sparta? Eu i-am dat arme ori am uneltit războiul sprijinindu-i pofta? Atunci ar fi trebuit să te îngrijeşti de troienii tăi; acum e prea tîrziu să te ridici cu tînguiri nedrepte şi să faci imputări zadarnice.

Astfel vorbi Iunona şi toţi zeii murmurau în chipuri felurite, ca întîile adieri prinse în păduri,

[1] Nimfă italică.
[2] Aluzii la episoade din războiul troian relatate în *Iliada* (V, 314 şi XX, 318).
[3] Adică Paris.

www.dacoromanica.ro

cînd se pornesc freamăte ce vestesc cu murmure surde corăbierilor apropierea furtunii.

Atotputernicul stăpîn al lumii luă atunci cuvîntul. La glasul lui, înalta locuinţă a zeilor amuţi şi pămîntul se cutremură din temelii ; văzduhul tăcu ; vînturile se potoliră şi marea îşi înăbuşi valurile liniştite.

— Ascultaţi-mă, zise el, şi întipăriţi-vă în minte vorbele mele. Fiindcă nici o învoială nu poate uni pe ausoni cu teucrii şi vrajba voastră nu se mai sfîrşeşte, oricum ar sta acum fiecare şi orice nădejde ar avea troienii sau rutulii, de azi înainte nu voi face nici o deosebire între dînşii, fie că tabăra a fost împresurată din voia destinului, fie că a fost la mijloc numai o greşeală a troienilor, ce s-au lăsat ademeniţi de un sfat rău. Nu-i dezleg nici pe rutuli de hotărîrea mea. Fiecare îşi va datora muncii lui înfrîngerile şi biruinţele. Iupiter va fi nepăsător cu toţi : destinul se va împlini.

Spuse şi, luînd apoi mărturia apelor Stixului stăpînite de fratele său şi mărturia malurilor, între care fierb valuri negre de smoală, făcu un semn din cap, de se cutremură întregul Olimp. Astfel se isprăvi sfatul. Iupiter se sculă atunci din jilţul de aur, şi, rînduiţi în jurul lui, zeii îl însoţiră pînă în pragul palatului lui. În vremea aceasta, rutulii se opinteau la toate porţile pentru a le doborî apărătorii şi a da foc din toate părţile zidurilor. Oştirea eneazilor era închisă în întărituri fără nădejde de fugă. Stăteau, bieţii de ei, în picioare în turnurile înalte şi rîndurile lor rărite abia mai puteau apăra zidurile. Asius, fiul lui Imbrasus, Timete, fiul lui Hicetaon şi cei doi Assaraci şi Castor împreună cu bătrînul Timbris erau în şirurile dintîi ; lîngă dînşii se aflau cei doi fraţi ai lui Sarpedon, Clarus şi

Temon, din muntoasa Licie. Acmon din Lirnessa [1], înalt ca şi taică-su Clitius şi ca frate-său Mnesteu, se opintea cu toată încordarea trupului să aducă o stîncă uriaşă, o bucată întreagă de munte. Unii se apărau cu suliţe, alţii cu pietre, unii zvîrleau foc, alţii aruncau săgeţi. În mijlocul lor, Ascaniu, de care se îngrijea şi cu drept cuvînt Venera, îşi arăta preafrumosul lui cap descoperit, ce strălucea ca o piatră preţioasă, înconjurată de un cerc de aur, podoabă de pus la gît sau pe frunte, ori ca fildeşul încercuit cu meşteşug în lemn de merişor ori de terebint de Oricos [2]. Pe grumazul de lapte i se revărsau pletele legate de un subţire inel de aur. Şi pe tine, Ismarus [3], vrednic vlăstar al unei familii din Meonia, unde oamenii lucrează pămîntul rodnic, pe care Pactolul [4] îl sçaldă în aur, te-au văzut neamurile astea viteze aruncînd suliţe şi muindu-ţi săgeţile în otravă. Se afla de faţă şi Mnesteu, pe care faima de a-l fi alungat în ajun pe Turnus dincolo de ziduri îl ridicase în slăvi ; şi Capis, de la care şi-a luat numele oraşul Capua.

În timp ce ei înfruntau primejdiile acestei crîncene lupte, Enea spinteca valurile Tibrului la miez de noapte. După ce se despărţi de Evandru, ajunse în tabăra etruscilor, unde se duse la mai-marele lor şi-i arătă numele, neamul, ajutorul ce i-l cerea şi mijloacele pe care le avea, oastea pe care o strînsese Mezenţiu şi planurile războinice ale lui Turnus ; îi aminti de nestatornicia lucrurilor omeneşti şi adause şi rugăciuni. Tarchon nu zăbovi să-şi unească puterile

[1] Oraş din Misia, regiune microasiatică.

[2] Se referă la un lemn de culoare închisă. Arborele respectiv creştea în Epir, în împrejurimile oraşului *Oricos*.

[3] Munte din Tracia ; poetul dă acest nume unuia dintre luptători.

[4] Rîu din Lidia, cunoscut pentru nisipurile sale aurifere.

www.dacoromanica.ro

cu ale lui şi făcu învoiala cu jurăminţi ; scăpaţi de piedica ce le-o pusese destinul, etruscii se urcară în corăbii sub ascultarea unei căpetenii străine, aşa cum le porunciseră zeii. Corabia lui Enea mergea în frunte, avea o proră împodobită cu lei frigieni şi deasupra se înălţa Ida, atît de scumpă troienilor pribegi. Aici şedea marele Enea şi se chibzuia asupra schimbărilor ce se întîmplă în războaie ; la stînga lui se afla Pallas, care-l cerceta, cînd despre stelele ce le luminau drumul prin bezna nopţii, cînd despre cele ce pătimise pe mare şi pe uscat.

Deschideţi acum Heliconul, muze, şi inspiraţi-mi cîntecul ; spuneţi-mi ce voinici şi-au înarmat corăbiile şi au plecat de pe ţărmurile etrusce [1] şi au întovărăşit pe mare pe Enea.

În fruntea lor, Massicus spinteca apa pe o corabie cu un tigru de aramă la proră, cu o ceată de o mie de flăcăi, veniţi unii de la Clusium şi alţii din cetatea Cosa [2] ; aveau ca arme săgeţi, o tolbă uşoară pusă pe umăr şi arcul ucigaş. Alături se afla cumplitul Abas ai cărui oşteni erau împodobiţi cu arme ce-ţi luau ochii ; la pupa corăbiei lui strălucea un Apolo de aur. Patria sa, Populonia îi dăduse şase sute de flăcăi oţeliţi în războaie iar insula Ilva, nesleită în mine de fier, îi dăduse trei sute [3]. Cel de al treilea era Asilas, tălmaciul oamenilor şi al zeilor, care citea în măruntaiele jertfelor, în astrele

---

[1] Alianţa etruscilor cu eneazii comportă aluzii la legenda participării etrusce la alcătuirea Romei primitive. Săpături arheologice foarte recente au scos la lumină într-un sector al capitalei italiene un vas cu o inscripţie în limba etruscă, datată în secolul al VII-lea î.e.n. Astfel arheologia a demonstrat aportul etrusc la formarea cetăţii Roma.

[2] Clusium (azi *Chiusi)* şi Cosa, oraş de pe ţărmul mării, erau cetăţi etrusce.

[3] Populonia (actualmente *Piombino)* era un oraş etrusc de pe coastă ; insula Ilva se numeşte acum *Elba.*

www.dacoromanica.ro

cerului, în cîntecul păsărilor şi în luminile profetice ale fulgerului; el ducea cu dînsul în rînduri strînse o mie de ostaşi cu lănci groaznice, pe care îi dăduse oraşul etrusc Pisa, întemeiat de Pisa, de pe malurile Alfeului [1]. După dînsul venea frumosul Astur, mîndru de calul şi de armele lui în fel de fel de culori. Lui i se alăturaseră trei sute de ostaşi, ce locuiau în Cere, pe ogoarele udate de Minio, în străvechiul Pirgos şi în nesănătoasa Gravisca [2]. Un singur gînd îi însufleţea; să-l urmeze. Nu te voi uita nici pe tine, Cinirus, viteazul între vitejii ligurilor [3], nici pe tine, Cupavo, cu mica ta ceată, pe al cărui coif fîlfîiau pene de lebădă, semn al dragostei nefericite şi al schimbării pătimită de tatăl tău. Se spune, în adevăr, că în timp ce Cicnus jelea moartea prietenului său Faeton, la umbra plopilor, ce fuseseră odinioară surorile lui Faeton, şi îşi mîngîia cu cîntecul mîhnirea inimii îndrăgostite, se acoperise cu un puf alb ca nişte plete de bătrîn şi că, părăsind pămîntul, îşi luase zborul, cîntînd în văzduh [4]. Împreună cu oştenii de o seamă cu dînsul, fiul lui vîslea pe uriaşul *Centaur*, ce se înălţa din apă şi o ameninţa ca o stîncă năprasnică, în timp ce lunga-i carenă brăzda adînc valurile mării. Şi Ocnus aducea din ţara-i părintească o oaste; el era fiul profetesei Manto şi al Tibrului, fluviu toscan, şi ţi-a dat ziduri şi numele mamei lui, o, Mantua, bogată în strămoşi, dar nu de acelaşi neam cu toţii.

[1] Pisa era în vechime oraş etrusc. Se afirma că pisanii ar fi originari dintr-un oraş din Elida, lîngă fluviul Alfeu, numit tot Pisa.

[2] Pirgos era portul cetăţii etrusce *Caere*; în preajma oraşului etrusc Gravisca bîntuia malaria.

[3] Ligurii locuiau la nord de Etruria, în regiunea muntoasă de pe ţărmurile golfului Genova.

[4] Cicnus, prietenul lui Faeton, fusese prefăcut în lebădă. Surorile lui Faeton fuseseră transformate în plopi.

www.dacoromanica.ro

Capitală a trei popoare, fiecare cu patru triburi, ea își trage însă puterea din sîngele etrusc[1]. De aici s-au înarmat împotriva lui Mezenţiu cinci sute de războinici, pe care vasul, pe prora căruia se afla chipul lui Mincius, fiul lui Benacus, cu fruntea încinsă de trestie verzuie, îi ducea pe mare cu gînd vrăjmaș. Auleste venea la urmă, greoi și, ridicîndu-se, lovea cu o sută de lopeți marea; răscolite, apele se acopereau de spumă. Îl ducea uriașul Triton[2], a cărui scoică speria valurile albastre; vîrîtă în apă pînă la brîu, namila avea partea dinainte a trupului păroasă de om, dar pîntecele i se sfîrșea în balenă; valurile îi murmurau pline de spume sub pieptu-i de fiară. Atîţia războinici de frunte venea în ajutorul Troiei pe treizeci de corăbii ce spintecau cu boturile lor de aramă valurile mării. Lumina părăsise cerul și carul de noapte al zeiței Febe[3] ajunsese în mijlocul bolții cerești. Cum grijile nu-l mai lăsau să se odihnească, Enea își vedea el singur de cîrmă și de pînze. Pe la jumătatea drumului, iată că i se arătă înaintea ochilor ceata tovarășelor lui: nimfele pe care Cibele le pusese în rîndul zeiţelor mării și cărora le poruncise să fie nimfe în loc de corăbii. Ele înotau una lîngă alta și spintecau valurile, tot atîtea la număr cîte corăbii cu ciocul de aramă se aflaseră înainte la ţărm. De departe ele își recunoscură stăpînul și-i săriră în jur. Mai meșteră la vorbă, Cimodoce se apropie de coada vasului și apucă pupa cu mîna dreaptă, și,

[1] Cele trei popoare care alcătuiseră confederația mantuană sînt, probabil, grecii, etruscii, umbrienii; etruscii reprezentau elementul principal.

[2] Numele de Triton se referă atît la corabie cît și la zeul marin a cărui imagine orna prora năvii.

[3] Febe, zeiţa lunii, era alt nume al Dianei, sora lui Febus Apolo.

www.dacoromanica.ro

săltîndu-se deasupra cu spatele, vîslea cu stînga prin undele liniştite. Îi vorbi apoi aşa neştiutorului Enea :

— Veghezi, vlăstar de zei ? Veghează şi lasă pînzele în voia vînturilor ; noi sîntem brazii din creştetul sfînt al Idei, odinioară corăbiile tale şi azi nimfe ale mării. Cînd vicleanul rutul s-a năpustit asupra noastră cu sabia şi cu focul în mînă, noi ne-am rupt fără voie lanţurile. Acum te căutăm pe valuri. Făcîndu-i-se milă de noi, mama zeilor ne-a schimbat chipul şi ne-a hărăzit să ne petrecem viaţa ca zeiţe în apă. În clipa cînd vorbim, copilul tău Ascaniu este închis între zidurile şi şanţurile taberei, împresurat de oştile latinilor dornici să lupte. Călăreţii arcadieni şi cu vitejii etrusci au ajuns în locurile ce le-ai hotărît.[1] Turnus plănuieşte însă să le iasă în cale cu călăreţii lui pentru ca să nu se poată uni cu tabăra. Scoală-te şi, de cum s-o lumina de zi, grăbeşte-te să-ţi chemi tovarăşii la arme şi ia-ţi scutul neînvins, pe care ţi l-a dat însuşi nebiruitul stăpîn al focului[2] şi l-a tivit cu o margine de aur. Dacă nu-mi iei vorbele în deşert, mîine soarele va vedea mormane de leşuri rutule.

Spuse şi, înainte de a pleca, împinse cu multă dibăcie cu mîna-i dreaptă pupa înaltă a corăbiei ce lunecă pe valuri mai iute decît suliţa şi decît săgeata cea deopotrivă cu vîntul. În urmă, celelalte corăbii îşi zoriră şi ele mersul. Neştiutor de ce se întîmplase, troianul Enea rămase înmărmurit ; prevestirea îi oţeli totuşi sufletul şi, cu ochii îndreptaţi spre bolta cerului, o rugă pe zeiţă astfel :

— Sfîntă maică a zeilor, stăpînă a Idei, ocrotitoarea Dindimului şi a cetăţilor încununate cu

[1] Cavaleria fusese trimisă pe uscat spre tabăra lui Enea.
[2] Adică Vulcan.

www.dacoromanica.ro

ziduri, al cărei car e tras de doi lei puşi la jug ce ascultă de frîu, fii călăuza mea în luptă, împlineşte-ţi cît mai repede prevestirea şi ajută-i pe troieni cu bunăvoinţă.

Atît spuse, în timp ce ziua ieşea din ocean şi alunga cu lumina-i întoarsă întunericul. Enea le porunci mai întîi tovarăşilor să asculte de semnale, să-şi oţelească sufletele şi să se gătească de luptă. De pe înălţimea pupei unde stătea, el zări în curînd pe teucri şi tabăra lor ; cu stînga îşi înălţă el atunci scutul strălucitor. De pe ziduri, troienii scoaseră un chiot pînă la cer ; nădejdea îi cuprinse şi le spori mînia ; săgeţile le zburau din mîini, ca şi cocorii Strimonului[1] cînd dau semnalul plecării pe cerul de plumb şi se avîntă cu zgomot în văzduh, bucuros să scape de crivăţul iernii. Regele rutulilor şi căpeteniile italice se mirară la început de cele ce vedeau, pînă ce zăriră pupele întoarse spre ţărm şi marea se părea că se urcă o dată cu vasele. Vîrful coifului ardea pe capul lui Enea ; canaful îi vărsa flăcări, iar scutul de aur răspîndea valuri de pară, ca o cometă ce împrăştie o lumină mohorîtă în noaptea senină ori ca aprinsul Sirius[2], care, cînd răsare, aduce oamenilor istoviţi setea şi bolile şi mîhneşte cerul cu blestemata-i lumină. Pe cutezătorul Turnus nu-l părăsi cu toate acestea nădejdea de a ajunge el mai întîi la ţărm şi de a-i împiedica să scoboare pe uscat pe cei ce soseau. Se grăbi chiar să îmbărbăteze cu vorbe sufletele latinilor şi să-i aţîţe la luptă.

— A venit, în sfîrşit, clipa multdorită de a zdrobi pe duşman cu braţul vostru. Soarta războiului vă e în mînă. Să-şi amintească fiecare de nevastă, de

[1] Rîu din Tracia. Vergiliu se referă la păsările călătoare, care vin primăvara din sud.

[2] Stea din constelaţia Caniculei.

www.dacoromanica.ro

cămin, să se gîndească la faptele mari ale strămoşilor. Să mergem în grabă la ţărm, cît timp vrăjmaşii se scoboară încă cu teamă din corăbii. Norocul îi ajută pe îndrăzneţi.

Spuse şi se chibzui pe cine să ia cu dînsul împotriva duşmanilor şi în grija cui să lase zidurile împresurate. În timpul acesta Enea îşi aruncă punţile şi-şi scoborî ostaşii din corăbiile înalte. Mulţi aşteptau retragerea valurilor potolite pentru a se arunca pe nisip dintr-o săritură ; alţii se lăsau să lunece pe vîsle. Tarchon cercetă ţărmul, pînă ce găsi un loc unde valurile nu fierbeau şi nu se sfărîmau cu zgomot şi unde, în creşterea ei, marea aluneca fără nici o piedică. Acolo întoarse pe dată corabia şi într-acolo îi îndemnă şi pe tovarăşi :

— Lăsaţi-vă, prieteni, cu nădejde pe lopeţi ; ridicaţi şi împingeţi-vă corăbiile ; spintecaţi cu ciocul lor pămîntul ăsta duşman şi carena să-şi taie ea singură o brazdă într-însul. Pot să-mi zdrobesc vasul în portul ăsta, numai să punem piciorul pe uscat.

Abia sfîrşi Tarchon şi tovarăşii se şi ridicară la lopeţi şi împinseră spre ogoarele latine corăbiile pline de spume, pînă ce pupele se înfundară în nisip şi toate vasele se aşezară nevătămate pe uscat, toate, afară de corabia ta, Tarchon, căci nimerind într-un vad, rămase agăţată de o movilă de nisip şi se cumpăni multă vreme, ţinînd piept izbiturii valurilor, pînă ce se zdrobi, lăsînd pe ostaşi în voia talazurilor ; frînturile lopeţilor şi bărcile ce pluteau îi încurcau, iar mai apoi, în înapoierea lor, valurile îi trăgeau şi pe dînşii îndărăt.

Nici Turnus nu-şi pierdu însă vremea ; mînios, el îşi aduse întreaga oaste împotriva teucrilor şi o rîndui în faţa lor pe ţărm. Goarnele dădură semnalul. Enea se năpusti numaidecît asupra gloatelor

www.dacoromanica.ro

de țărani și, ca semn bun, doborî la pămînt pe latini, răpunînd pe Teron, cel mai înalt dintre toți, care se repezise asupra lui; cu o lovitură de sabie el îl răzbi prin zaua de aramă și prin tunica brodată cu aur, în coaste. Lovi apoi pe Lichas, ce fusese scos din sînul mamei lui moartă și închinat ție, Apolo, pentru că i-ai îngăduit micuțului să scape de cuțit. Doborî apoi pe puternicul Ciseu și pe uriașul Gias, care cu ghioaga lor culcau la pămînt rînduri întregi de dușmani. Nimic nu i-a putut scăpa; nici arma lui Hercule, nici brațele lor vînjoase, nici tatăl lor Melampus, tovarășul credincios al lui Hercule, cît timp și-a împlinit marile lui isprăvi pe pămînt. Învîrtindu-și sulița, Enea i-o înfipse lui Farus în gura deschisă, pe cînd îi arunca încă zadarnice ocări. Și tu, sărmane Cidon, îndrăgostit de curînd de bălanul Clitius, căruia abia îi dăduseră tuleile pe obraji ai fi fost culcat la pămînt de brațul lui Enea și nu te-ai mai fi gîndit la dragostea pe care ai avut-o întotdeauna pentru băieți, dacă ceata fiilor lui Forcus nu i-ar fi aținut calea lui Enea; erau șapte la număr și aruncară dintr-o dată șapte suliți; o parte săriră înapoi fără folos de pe coif și de pe scut; altă parte le abătu de lîngă trup Venera. Enea îi spuse atunci credinciosului său Ahate:

— Dă-mi din sulițele pe care le-am înfipt în pieptul grecilor pe cîmpia Ilionului. Mîna nu-mi va arunca nici una cu greș împotriva rutulilor.

Înșfăcă apoi o lance mare și o aruncă; în zborul ei, ea străbătu scutul de aramă al lui Meon și-i zdrobi platoșa cu piept cu tot. Alcanor se repezi atunci în sprijinul fratelui său care cădea; altă suliță îi străbătu brațul și, fără să-și piardă avîntul, trecu mai departe plină de sînge; mîna îi rămase spînzurată de umăr ținută doar de fibre. Smul-

www.dacoromanica.ro

gîndu-i sulița din trup, frate-său Numitor o aruncă îndărăt spre Enea, dar nu-l nimeri ; fierul sfredeli abia puțin coapsa marelui Ahate. În clipa aceasta, bizuindu-se pe puterea și tinerețea lui, alergă Clausus din Cures și aruncă de departe o lance, cu care îl atinse adînc sub bărbie pe Driops ; ea îi străbătu gîtlejul și îi răpi dintr-o dată și glasul și viața ; el se lovi cu fruntea de pămînt, vărsînd pe gură sînge închegat. Trei troieni, ieșiți din neamul străvechi al lui Boreu [1], și trei băieți ai lui Idas, din Ismara [2], căzură și ei din cîteva lovituri ; Helesus alergă cu ceata lui de aurunci ; în fruntea călăreților sosi și Mesap, fiul lui Neptun ; se opinteau cînd unii, cînd alții să-i alunge pe troieni ; lupta se dădea chiar pe pragul Italiei. În întinsa cîmpie a văzduhului adesea vînturile vrăjmașe se încaieră cu puteri deopotrivă ; nici vînturile, nici norii, nici marea nu dau îndărăt ; multă vreme lupta e îndoielnică. Toate stau încleștate unele împotriva celorlalte. La fel oștile troiene și latine se ciocneau și se înfruntau picior la picior, piept la piept.

În altă parte, unde apele unui șuvoi tîrîseră pînă departe pietroaie uriașe și copaci smulși din mal, siliți de așezarea neprielnică a locului să descalece și, nedeprinși să lupte pe jos, arcadienii dădeau dosul în fața latinilor ce-i urmăreau. Cînd îi văzu, Pallas făcu și el ce se mai poate face în clipe de primejdie : căută să-i înflăcăreze cînd cu rugăciuni, cînd cu mustrări amare :

— Unde fugiți, tovarăși ? În numele vostru și al faptelor voastre, în numele regelui Evandru și al războaielor în care a biruit, în numele nădejdii mele de a mă arăta vrednic de gloria lui, nu fugiți.

[1] După unele legende, Boreu ar fi fost inițial un rege trac.
[2] *Ismara*, adică Tracia unde se află muntele Ismaros.

www.dacoromanica.ro

Să ne facem cu fierul drum printre duşmani ; unde vă încolţesc mai mulţi acolo vă cere gloria patrici să mă urmaţi. Nu ne duşmănesc zeii nemuritori, sîntem urmăriţi tot de nişte muritori. Avem tot atîtea vieţi şi tot atîtea braţe ca şi dînşii. De o parte marea ni se pune în cale ca o stavilă puternică : de alta, pe uscat, nu mai avem unde fugi ; să ne aruncăm în valuri sau în tabăra troiană ?

Vorbi astfel şi se năpusti unde erau duşmanii mai mulţi. Ceasul rău îi scoase întîi în cale pe Lagus, pe cînd voia să smulgă un bolovan uriaş. Pallas îi aruncă o suliţă şi-l străbătu acolo unde şira spinării desparte coastele în două. Pe cînd se aplecase deasupra ca să i-o scoată din rană, mînios de moartea tovarăşului său, Hisbon se năpusti să-l lovească ; Pallas i-o luă însă înainte şi-i împlîntă sabia în plămînii umflaţi de mînie. Se năpusti asupra lui Stenius şi a lui Anchemolus din străvechiul neam al lui Retus[1], care pîngărise patul maşterii. Şi voi aţi căzut, amîndoi, în cîmpiile rutulilor, Laris şi Timber, gemeni ai lui Daucus, a căror asemănare îi înşela plăcut pe-ai voştri şi chiar pe părinţi. Pallas a făcut însă acum între voi o cumplită deosebire : căci ţie, Timbre, sabia lui Evandru ţi-a retezat capul ; pe tine, Laris, mîna-ţi dreaptă tăiată te caută şi degetele-ţi încă vii zvîcnesc şi mai umblă să apuce fierul.

Arcadienii se înflăcărară la cuvintele lui Pallas şi la vederea faptelor lui vitejeşti ; mînia amestecată cu ruşinea îi aduse îndărăt împotriva duşmanului. Pallas străpunse atunci pe Reteu, ce trecea în car pe dinaintea lui ; numai atîta i-a întîrziat o clipă moartea lui Ilus, căci împotriva lui îşi îndreptase

[1] Rege al marubilor care îşi alungase fiul pentru că o iubea pe mama lui vitregă, Casperia. Anchemolus se refugiase la Daunus, tatăl lui Turnus.

www.dacoromanica.ro

suliţa-i puternică : trecînd pe acolo, fugărit de tine, viteazule Teutra, şi de fratele tău Tires, Reteu a primit lovitura şi s-a rostogolit pe jumătate mort din car, lovind cu călcîile cîmpia rutulilor. Cînd vara se iscă vîntul, aşa cum doreşte, ciobanul dă foc miriştii din mai multe părţi ; locurile din jur se aprind pe dată iar vîlvătaia groaznică se lăţeşte pe tot întinsul cîmpiei ; ciobanul şade acum departe şi priveşte mulţumit flăcările biruitoare ; la fel te bucuri şi tu, Pallas, cum vitejia ţi-a împins grămadă tovarăşii împotriva duşmanului.

Aprigul în războaie Halesus se repezi însă să le iasă în cale. Adăpostit sub scut, el ucise pe Ladon, pe Feres şi pe Demodoc ; cu sabia-i strălucitoare reteză mîna dreaptă a lui Strimonius ridicată ca să-l lovească la gît ; lovi cu o piatră pe Toas drept în faţă, zburîndu-i ţeasta amestecată cu creier plin de sînge. Tatăl lui Halesus, care prezicea viitorul, îl ascunsese în păduri. De îndată ce moartea închise pleopele bătrînului, parcele puseră mîna pe fiu şi-l meniră să cadă sub armele lui Evandru. Înainte de a-l lovi, Pallas se rugă astfel :

— Taică Tibrule, îndreaptă fierul, pe care îl arunc acum, în pieptul cumplitului Halesus ; îi voi atîrna pe unul din stejarii tăi armele şi prada luată de la dînsul.

Zeul îl auzi şi, pe cînd Halesus îl acoperea cu scutul pe Imaon, nefericitul îşi descoperi pieptul gol în faţa suliţei lui Pallas. Lausus, unul din războinicii cei mai de frunte, nu îngădui însă ca oastea latinilor să se înspăimînte din pricina morţii unui viteaz atît de mare. Ucise întîi pe Abas ce-i ieşise în cale, singurul care-i împiedica şi-i întîrzia biruinţa. Floarea Arcadiei şi a Etruriei fu culcată la pămînt de Lausus, ca şi voi, teucri, ce aţi scăpat din mîna grecilor. Amîndouă oştile se încăierară cu puteri şi căpetenii deopotrivă. Rîndu-

www.dacoromanica.ro

rile din urmă se îndesară în cele dintîi aşa că înghesuiala nu le îngăduia să-şi mişte braţele şi armele. De o parte Pallas şi de alta Lausus împingeau şi urmăreau pe duşmani ; amîndoi erau cam de aceeaşi vîrstă şi la fel de frumoşi ; soarta îi menise să nu se mai întoarcă în patrie. Stăpînul Olimpului nu le învoi totuşi să se măsoare între dînşii ; destinul îl hărăzise pe fiecare loviturilor unui duşman mai mare. În timpul acesta, soru-sa, nimfa Iuturna, îl vesti pe Turnus să ia locul lui Lausus şi el îşi avîntă carul în mijlocul încăierării. De cum îi văzu pe rutuli, le strigă :

— E timpul să încetaţi lupta ; numai eu mă voi măsura cu Pallas ; numai mie mi-e sorocit Pallas ; aş dori ca şi taică-său să fie de faţă la luptă.

El spuse şi, pe dată, ostaşii îi făcură loc. Văzîndu-i pe rutuli dîndu-se la o parte, mirat de porunca trufaşă, Pallas cătă înmărmurit la Turnus ; plimbîndu-şi căutătura sălbatică pe trupul uriaş al rutulului îl înfruntă de departe şi îi răspunse apoi astfel :

— Ori voi fi proslăvit pentru prăzile bogate ce voi lua, ori pentru o moarte glorioasă. Tata va fi bucuros şi de una şi de alta ; încetează cu ameninţările.

Vorbind aşa, el înaintă în mijlocul cîmpiei ; sîngele îngheţă în inimile arcadienilor. Turnus sări din car, gata de luptă corp la corp. Ca leul ce se năpusteşte din vîrful muntelui, cînd vede un taur gătindu-se de luptă pe cîmpie, aşa părea şi Turnus sărind asupra duşmanului. Cînd îl crezu că e în bătaia suliţei, Pallas i-o luă înainte, în nădejdea că norocul îi va ajuta îndrăzneala, deşi nu se luptau cu puteri deopotrivă şi grăi astfel privind văzduhul :

— În numele ospeţiei primite de la tatăl meu şi al mesei, la care ai stat ca străin, te rog, Hercule, să mă sprijini în greaua încercare la care am pornit ; fă ca Turnus să mă vadă în clipa morţii luîndu-i armele

www.dacoromanica.ro

pline de sînge şi ca ochii împăienjeriţi să-şi îndure biruitorul.

Hercule îl auzi pe tînăr şi îşi înăbuşi în fundul inimii un geamăt adînc şi vărsă lacrimi fără de nici un folos. Iupiter îi vorbi atunci fiului său cu vorbe blajine :

— Ceasul fiecăruia e hotărît ; durata vieţii tuturor e scurtă şi fără clintire ; a-i prelungi amintirea prin fapte, asta e datoria virtuţii. Atîţia fii de zei au căzut sub zidurile înalte ale Troiei ! Şi fiul meu Sarpedon a căzut împreună cu dînşii. Şi pe Turnus îl cheamă ursita şi a ajuns la capătul vieţii ce i-a fost dată.

Astfel vorbi şi îşi întoarse privirile de la cîmpia rutulilor.

În vremea aceasta Pallas îşi aruncă suliţa din toate puterile şi-şi trase sabia strălucitoare din teacă. Suliţa zbură şi lovi acolo unde vîrful scutului se ridică deasupra umărului şi, făcîndu-şi drum pe la marginile lui, atinse, în sfîrşit, uriaşul trup al lui Turnus. Învîrtind-o mai întîi mult timp, Turnus îşi aruncă atunci şi el suliţa de lemn de stejar cu vîrful ascuţit de fier, vorbindu-i astfel :

— Vezi dacă suliţa mea nu pătrunde ceva mai bine.

Spuse şi vîrful ei ascuţit străpunse vîjîind mijlocul scutului, prin toate învelişurile de fier şi de aramă, prin toate pieile de taur puse unele peste altele ce-l acopereau şi, trecînd prin platoşa groasă, se înfipse în pieptul lui viteaz. Zadarnic Pallas smulse din rană fierul cald ; sîngele şi viaţa îi ieşiră însă pe aceeaşi cale. Se prăbuşi pe rană ; armele îi zăngăniră deasupra şi, murind, muşcă cu gura-i însîngerată pămîntul vrăjmaş. În picioare deasupra lui, Turnus strigă atunci :

— Arcadieni, ţineţi minte vorbele mele şi spuneţi-le lui Evandru. Îi trimit pe Pallas aşa cum a meri-

www.dacoromanica.ro

tat să-l vadă. Îi dăruiesc cinstirea mormîntului şi mîngîierea îngropăciunii. Ospeţia dată lui Enea nu l-a costat puţin.

Şi vorbind aşa, apăsă trupul neînsufleţit cu piciorul stîng şi-l despuie de greaua şi bogata curea a săbiei pe care era sculptată o faptă cumplită : cincizeci de tineri ucişi în noaptea nunţii şi paturile pline de sînge ; iată ce săpase Clonus, fiul lui Eurit, în belşug de aur. Turnus chiui de bucurie că pusese mîna pe aşa pradă [1]. Minte neştiutoare a omului de destin şi de ceea ce-l aşteaptă ; beţie a izbînzii, care nu ştie să-şi păstreze măsura ! Va veni vremea cînd Turnus va dori să răscumpere oricît de scump viaţa lui Pallas şi cînd va blestema ziua şi prada asta [2] ! Prietenii îl întinseră apoi pe Pallas pe un scut şi-l luară de pe cîmp în plînsete şi gemete. Ce durere şi ce mare cinste pentru tatăl tău cînd te vei întoarce acasă ! Aceeaşi zi te-a aruncat pentru întîiaşi dată în luptă şi tot ea ţi-a răpus viaţa, deşi laşi în urmă-ţi mormane mari de leşuri rutule. De data aceasta nu zvonul ci un sol mult mai sigur îi aduse lui Enea vestea că ai lui erau în pragul pieirii şi că era vremea să le vină în ajutor troienilor încolţiţi rău. El seceră cu sabia tot ce-i ieşea în cale ; aprins de mînie, îşi deschise cu fierul o pîrtie largă prin oastea duşmană, căutîndu-te pe tine,

[1] *Clonus* este un artist inventat de Vergiliu. Acest artist ar fi sculptat povestea danaidelor. Cele cincizeci de fete ale lui Danaus au fost obligate să se căsătorească cu cei cincizeci de veri ai lor, fiii lui Aegyptus. În noaptea nunţii, dînd ascultare sfatului tatălui lor, ele şi-au ucis soţii, cu excepţia celei mai mici, Hipermnestra care şi-a cruţat bărbatul său numit Linceu. Ei doi au fost părinţii lui Abas. Nepoata acestuia, Danae s-a căsătorit cu Pilumnus, strămoşul lui Turnus. Tocmai acest fapt explică bucuria eroului rutul.

[2] Vederea acestei curele, smulse lui Pallas, va decide pe Enea să nu-l cruţe pe Turnus şi să-i dea lovitura hotărîtoare (vezi mai jos).

www.dacoromanica.ro

Turnus, mîndru de noua-ţi ispravă. Înaintea ochilor i se arătau toate : Pallas, Evandru, masa primitoare, la care se aşezase pentru întîiaşi dată, legătura încheiată. Prinse apoi patru tineri, fiii lui Sulmon, şi alţi patru, pe care îi crescuse Ufens, pentru a-i jertfi manilor lui Pallas şi a stropi cu sîngele lor flăcările rugului [1]. Aruncă apoi departe asupra lui Magus o suliţă năprasnică ; el se aplecă însă cu viclenie şi suliţa îi trecu vîjîind pe deasupra capului. Îmbrăţişîndu-i apoi genunchii, îl rugă astfel :

— Pe sufletul tatălui tău, pe nădejdea ce pui în Iulus, cruţă-mi, te rog, viaţa şi pentru tata şi pentru fiul meu. Am un mîndru palat ; am îngropat în pămînt argintărie sculptată, am grămezi de aur lucrat şi nelucrat. Biruinţa teucrilor nu atîrnă de mine ; viaţa unui om nu trage atît de mult în cumpănă.

Vorbi şi Enea îi răspunse :

— Grămezile de aur şi de argint de care-mi vorbeşti, ţine-le pentru copiii tăi. Prin uciderea lui Pallas, Turnus a înlăturat cel dintîi orice învoieli de război. Iată ce cere sufletul lui Anchise, iată ce cere Iulus.

Şi cu vorbele acestea, îi smulse coiful cu stînga şi, împingîndu-i capul îndărăt, cu toate că-l ruga, îi înfipse sabia în gît pînă-n mîner. Nu departe de dînsul se afla fiul lui Hemon, preotul lui Apolo şi al Dianei ; o fîşie albă cu bentiţe sfinte îi încingea tîmplele ; strălucirea hainelor şi a armelor luau privirile. Enea se năpusti asupra lui şi-l fugări pe cîmp ; lunecînd, el se urcă pe dînsul şi-l acoperi cu umbra sa uriaşă ; Serestus îi culese armele şi le luă pe umeri ca să ţi le aducă ca trofeu ţie, zeu al războiului. Ceculus, fiul lui Vulcan, şi Umbro, venit din munţii

[1] Sacrificiile omeneşti apar şi în poemele homerice. Ahile jertfeşte doisprezece prizonieri troieni pe mormîntul lui Patrocle. (*Il.*, XXI).

www.dacoromanica.ro

marsilor, aprinseră din nou lupta. Enea își descărcă atunci mînia împotriva lor. Dintr-o singură lovitură de sabie, el retează mîna stîngă a lui Anxur și-i aruncă la pămînt întreaga roată a scutului. Anxur rostise niște vorbe de farmece și, închipuindu-și că i se vor împlini, nu mai putea de nădejde și-și făgăduia să trăiască mulți ani pînă la adînci bătrîneți. Mîndru de armele-i strălucitoare, Tarquitus, fiul lui Faunus și al nimfei Driope, îi ieși atunci în cale. Cu o singură lovitură de lance, pe care o aruncă, trăgînd-o îndărăt, Enea străbătu și țintui la un loc platoșa și scutul uriaș; și, fără să țină seama că-l ruga și că se pregătea să-i mai spună și altele, el îi tăie apoi capul și, pe cînd i se prăvălea la pămînt trupul cald, îi grăi cu astfel de vorbe dușmănoase:

— Să zaci de acum aici, temutule războinic. Maică-ta nu te va îngropa și nu-ți va ridica un mormînt în patrie. Vei fi lăsat pradă păsărilor sălbatice ori înghițit de mare, vei fi jucăria valurilor și peștii înfometați îți vor linge rănile.

Se aruncă apoi asupra lui Anteu și a lui Lucas, ce luptau în rîndurile dintîi ale oastei lui Turnus; urmări pe viteazul Numa și pe bălanul Camers, fiul mărețului Volscens, omul cel mai bogat în ogoare dintre ausonizi, care domnise peste tăcuta Amiclee [1]. Întocmai ca Egeon cel cu o sută de brațe, despre care se spune că vărsa flăcări pe cincizeci de guri și din cincizeci de piepturi, cînd, împotriva trăsnetului lui Iupiter, scotea tot atîtea scuturi și lovea cu tot atîtea săbii [2] — așa și Enea se dezlănțuia biruitor pe întreaga

[1] Amicleea era un oraș din Campania. Se pare că acest oraș fusese abandonat de locuitori din cauza șerpilor care-l invadaseră.

[2] Contrar tradiției homerice, Vergiliu face din uriașul Egeon, numit și Briareu (vezi mai sus), unul dintre giganții care au luptat împotriva lui Iupiter.

www.dacoromanica.ro

cîmpie, de îndată ce sabia i se încălzise în sînge. Iată-l că se repezi acum la cei patru cai de la carul lui Nifeu, ce veneau împotrivă-i ; cînd îl văzură însă de departe înaintînd şi scrîşnind de turbare, o luară la fugă speriaţi îndărăt şi-şi răsturnară stăpînul, iar carul îl traseră spre ţărm.

În clipa aceasta îşi făcu drum prin mijlocul troienilor Lucagus împreună cu fratele său Liger, pe un car cu doi cai albi ; Liger ţinea hăţurile şi mîna caii, în vreme ce aprigul Lucagus îşi rotea sabia scoasă. Enea nu putu răbda să-i vadă dezlănţuindu-se cu atîta furie, ci se năpusti şi le ieşi înainte ameninţător cu lancea întinsă.

— N-ai înainte, îi strigă Liger, nici caii lui Diomede, nici carul lui Ahile [1], nici cîmpiile frigiene ; ţi-a fost dat să-ţi găseşti pe pămîntul ăsta şi sfîrşitul războiului şi sfîrşitul zilelor tale.

Cuvintele nesocotite ale lui Liger se pierdură departe în vînt. Eroul troian nu se gîndi însă să-i răspundă, ci-şi aruncă sulița împotriva duşmanului. În timp ce Lucagus se apleca pentru a-şi îndemna caii, înţepîndu-i cu sulița, şi cu piciorul stîng întins înainte se gătea de luptă, lancea îi străbătu marginea de jos a scutului strălucitor şi se înfipse în coapsa stîngă ; aruncat din car, el se prăbuşi pe roate în pulbere ; piosul Enea îl dojeni atunci cu vorbe amare :

— Nu caii, care n-au ştiut fugi la timp mi-au dat carul tău, Lucagus, nici vreo viclenie deşartă nu i-a făcut să fugă de duşman, ci tu singur, sărind de pe roate, i-ai lăsat slobozi.

Vorbind astfel, el puse mîna pe cai. Răsturnat şi el din car, o dată cu fratele său, Liger îşi întinse spre dînsul mîinile fără arme :

[1] Aluzie la luptele purtate de Enea în timpul războiului troian împotriva lui Diomede şi a lui Ahile (Homer, *Il.*, V, 314 şi XX, 318).

www.dacoromanica.ro

— În numele tău şi al părinţilor, care au născut un astfel de viteaz, milostiveşte-te, troiene, de cel ce te roagă şi lasă-i viaţa.

Dar pe cînd voia să-i spună şi mai multe, Enea îi răspunse :

— Nu aşa vorbeai adineauri. Mori ; un frate nu trebuie să-şi părăsească fratele.

Îi străpunse apoi cu sabia pieptul, unde sălăşluieşte viaţa omului.

Iată cum conducătorul dardan răspîndi moarte pe cîmpie şi îşi arătă mînia ca un şuvoi de apă ori ca un negru vîrtej de vînt, pînă ce tînărul Ascaniu şi oastea zadarnic împresurată ieşiră din tabără şi se năpustiră asupra duşmanului.

În vremea aceasta Iupiter îi vorbi astfel Iunonei :

— Soră şi totodată şi preaiubita mea soţie, aveai dreptate ; Venera sprijină pe troieni ; braţul lor, în adevăr, n-are nici o vlagă la război ; n-au sufletul viteaz şi călit în primejdie.

Supusă, Iunona îi răspunse smerită :

— Pentru ce, iubite soţ, mă mai chinui, cînd mă tem atît de vorbele-ţi amare ? Dacă ai mai avea pentru mine dragostea de altădată, cum s-ar cuveni, nu m-ai împiedica, atotputernice, de a-l scoate pe Turnus din luptă şi de a-l păstra nevătămat tatălui său Daunus. Acum el trebuie însă să piară şi să-şi verse sîngele pios pentru a împlini răzbunarea troienilor. El îşi trage totuşi neamul din obîrşia noastră. Pilumnus e străbunul lui în a patra spiţă şi mîna lui darnică ţi-a încărcat adesea altarele cu daruri bogate.

Stăpînul Olimpului ceresc îi răspunse astfel în puţine cuvinte :

— Dacă îmi ceri să amîn moartea apropiată a lui Turnus sorocit pieirii şi crezi că pot s-o hotărăsc, scapă-l, făcîndu-l să fugă, şi smulge-l ursitei ce-l ameninţă. Pînă aici mi-i cu putinţă să o îngădui. Dacă

www.dacoromanica.ro

sub rugăciunile tale se ascunde însă o dorinţă mai mare, dacă socoţi că poţi tulbura şi schimba întreaga soartă a războiului, nutreşti nădejdi zadarnice.

Iunona îi răspunse lăcrimînd :

— O, dacă mi-ai da din toată inima ceea ce glasul nu vrea şi dacă i-ai lăsa viaţa lui Turnus ! Acum însă, ori eu mă înşel, ori cu toate că-i nevinovat îl aşteaptă o moarte cumplită. Cît aş dori să fiu jucăria unei temeri neîntemeiate şi tu să-ţi îmblînzeşti hotărîrile, aşa cum îţi stă în putere.

După ce vorbi astfel, ea se înfăşură într-un nor şi se repezi din înaltul cerului, aducînd cu dînsa furtuna, şi se îndreptă spre oastea troiană şi tabăra latinilor. Dintr-un abur uşor, zeiţa plăsmui apoi o umbră subţire, cu chipul lui Enea (uluitoare minune !), o împodobi cu arme troiene ; un scut la fel şi cu acelaşi canaf pe creştet ; îi dădu acestei vedenii vorbe goale, sunete fără gîndire şi chiar şi felul mersului, aşa cum se spune că zboară umbrele morţilor ori visurile ce ne înşală simţurile amorţite. Vedenia lui Enea se arătă mîndră în întîile rînduri, şi-l îndîrji pe Turnus cu armele şi-l întărîtă cu vorba. Turnus îi ieşi în cale şi de departe îi aruncă o suliţă ce şuieră prin văzduh ; vedenia îşi întoarse spatele şi fugi. Turnus crezu că Enea se trăgea îndărăt şi-şi umplu sufletul trufaş cu o nădejde zadarnică.

— Unde fugi, Enea ? Nu-ţi părăsi nunta făgăduită ; pămîntul, pe care l-ai căutat peste valurile mării, ţi-l va da braţul acesta.

Strigînd astfel, el îl urmări şi îşi scînteia sabia scoasă fără să vadă că vîntul îi împrăştia bucuria. Din întîmplare se afla acolo o corabie legată de mucheea unei stînci înalte, cu scările puse şi cu puntea aruncată, corabia cu care venise regele Osinius de pe ţărmurile Clusiului. Vedenia speriată a lui Enea fugi spre dînsa ca să-şi caute un ascunziş. Turnus o urmări

www.dacoromanica.ro

şi mai înverşunat ; urcă scările şi trecu peste puntea înaltă. De cum ajunse însă la proră, Iunona tăie odgonul şi dădu drumul corăbiei, pe care o luară valurile ce se retrăgeau. Vedenia uşoară nu mai umblă atunci să se ascundă ci, zburînd în văzduh, se topi în întunericul ceţei.

În timpul acesta Enea îl chema la luptă pe dispărutul Turnus şi, în drumul lui, răpuse o mulţime de războinici ; şuvoaiele luaseră însă pe Turnus în largul mării. Neînţelegînd ce se întîmplase şi nemulţumit că scăpase, el privi îndărăt şi îşi înălţă mîinile la cer, zicînd :

— Atotputernice părinte, m-ai crezut oare vrednic de aşa nelegiuire şi m-ai sorocit unei pedepse aşa de mari ? Unde sînt dus ? De unde vin ? Cum am fugit ? Cum am putut fi îndepărtat de pe cîmpul de luptă ? Îmi voi mai vedea eu tabăra şi zidurile Laurentului ? Ce vor spune ostaşii ce m-au urmat pe mine şi armele mele şi pe care (ce nelegiuire !) i-am lăsat unei morţi cumplite ? Îi văd cum fug care încotro şi aud gemetele celor ce cad. Ce-mi rămîne de făcut ? De ce nu mi se deschide pămîntul sub picioare, ca să mă înghită ? Ori, mai degrabă, milostiviţi-vă voi, vînturilor, de mine. Chiar eu vă rog să-mi izbiţi corabia de stînci, ori să o împingeţi în valuri şi nisipuri cumplite, unde să nu mă poată ajunge nici rutulii, nici amintirea faptei mele.

Vorbind astfel, el se zbuciuma cu gîndul în tot felul de hotărîri : să se străpungă cu sabia ori să-şi împlînte în piept fierul nemilos pentru a-şi spăla ruşinea, ori să se arunce în valuri şi să ajungă înot la ţărm ca să se năpustească din nou asupra armelor troienilor ? De trei ori încercă şi una şi alta, dar de trei ori Iunona îl opri şi plină de milă îl potoli pe tînăr. Corabia pluti spintecînd marea şi, ajutată de valuri prielnice, nimeri în cetatea străveche a tatălui său Daunus.

www.dacoromanica.ro

În vremea aceasta, din îndemnul lui Iupiter, vajnicul Mezenţiu îi luă locul şi se năpusti asupra troienilor biruitori. Oştile etrusce alergară atunci cu înverşunare împotriva lui, încolţindu-l, toţi pe unul şi coplesindu-l în ura lor cu o ploaie de săgeţi. Ca o stîncă ce se ridică în largul mării în calea vînturilor dezlănţuite şi bătută de valuri şi înfruntînd întreaga urgie a cerului şi a mării, rămîne neclintită, aşa şi Mezenţiu culcă la pămînt pe Hebrus, fiul lui Dolihaon, pe Latagus şi pe Palmus ce fugea de dînsul ; pe Latagus, care venea spre el, îl izbi în faţă cu un pietroi scos dintr-un munte ; mişelului Palmus îi tăie pulpele şi-l făcu să se prăvălească în pulbere, iar armele i le dărui lui Lausus ca să şi le pună pe umeri şi să-şi împlînte canaful în vîrful coifului. Ucise apoi pe frigianul Evas şi pe Mimas, de o vîrstă cu Paris şi prieten cu dînsul, pe care Teano, soţia lui Amicus, îl născuse în aceeaşi noapte în care regina, fiica lui Ciseu, purtînd în sîn o torţă, îl născuse pe Paris : Paris doarme acum în pămîntul strămoşesc, Mimas zace neştiut de nimeni în cîmpiile Laurentului. Mistreţul adăpostit multă vreme între brazii Vesulului [1], ori cel hrănit de mulţi ani în mlaştinile Laurentului, în hăţişul lor de trestii, cînd e scos din munţii înalţi de cîinii ce l-au încolţit, de cum se vede în mijlocul laţurilor vînătorilor, se opreşte, grohăie sălbatic şi-şi zbîrleşte părul de pe trup ; nimeni nu cutează să se apropie de dînsul şi să-l înfrunte, ci numai de departe şi de la adăpostul primejdiei vînătorii îl hărţuie cu săgeţile şi cu chiuituri ; fără să se înfricoşeze, fiara ţine piept în toate părţile, scrîşneşte din dinţi şi îşi scutură săgeţile din spate. Tot aşa, nici unul dintre războinicii pe drept înverşunaţi împotriva lui Mezenţiu nu îndrăznea să

[1] Munte din lanţul Alpilor, care desparte Franţa de Italia.

www.dacoromanica.ro

se repeadă cu sabia în mînă, ci-l hărţuiau de departe, cu săgeţile şi cu strigăte cumplite.

Venit din ţara străveche a Coritului, Acron, grec de neam, îşi părăsise logodnica ; Mezenţiu îl zări de departe cum vîra spaima în rîndurile latine, mîndru de penele şi de mantia de purpură dăruite de logodnică. Ca un leu chinuit de foame blestemată, care, cînd zăreşte în adîncurile pădurilor o căprioară speriată ori un cerb cu coarne mari, cască de bucurie o gură uriaşă, îşi zbîrleşte părul de pe trup şi se năpusteşte asupră-i de i se înfige în măruntaie, în timp ce sîngele îi umple gura nesăţioasă, la fel se năpusti şi Mezenţiu în grosul duşmanilor. Bietul Acron se prăbuşi, lovind cu picioarele pămîntul negru şi umplîndu-şi de sînge armele sfărîmate. Orode fugea ; Mezenţiu nu se înjosi ca să-l doboare ori să-l rănească din spate cu suliţa, ci alergă şi-i ieşi înainte, îl înfruntă din faţă, piept la piept, biruindu-l nu prin viclenie, ci prin puterea armelor. Punîndu-şi apoi piciorul pe duşmanul doborît, şi, sprijinindu-se în lance, spuse :

— Priviţi-l mort pe marele Orode, unul din fruntaşii războiului.

Tovarăşii scoaseră atunci chiote de bucurie şi cîntară vesel peanul.

— Oricine ai fi, spuse Orode murind, află că voi fi răzbunat şi că nu te vei bucura mult de biruinţă ; te aşteaptă şi pe tine aceeaşi soartă şi în curînd vei fi culcat în acelaşi pămînt.

La acestea Mezenţiu îi răspunse cu un zîmbet amestecat cu mînie :

— Pînă atunci mori tu ; tatăl oamenilor şi al zeilor va hotărî, pe urmă, şi cu mine.

Spunîndu-i acestea, îi smulse suliţa din trup ; o linişte grea, un somn de fier i se lăsă pe pleoape şi ochii i se închiseră în noaptea veşnică.

www.dacoromanica.ro

Cedicus ucise pe Alcatous ; Sacrator pe Hidaspe, Rapo pe Partenius şi pe vîrtosul Orses ; Mesap răpuse pe Clonius şi pe Ericete al lui Licaon, pe unul pe cînd zăcea la pămînt răsturnat de căderea calului fără frîu, pe celălalt, luîndu-se în luptă dreaptă pe jos. Licianul Agis înaintase ; vrednic urmaş al virtuţii străbune, Valerius îl culcă la pămînt ; Salius doborî pe Tronius, iar pe Salius, Nealces, dibaci la aruncarea suliţii şi a săgeţii care loveşte de departe şi fără să-i prinzi de veste.

Războiul împrăştia pretutindeni jalea şi moartea în amîndouă taberele deopotrivă ; biruitori şi învinşi se loveau şi se prăbuşeau laolaltă ; nici unii, nici alţii nu se gîndeau la fugă. În palatul lui Iupiter, zeilor li-era milă de furia zadarnică a amîndorura şi de cumplitele suferinţe îndurate de oameni. De o parte privea Venera, de cealaltă Iunona, iar palida Tisifona se dezlănţuia între miile de luptători.

Învîrtindu-şi suliţa uriaşă, Mezenţiu străbătea în timpul acesta cîmpia ameninţător. Asemenea uriaşului Orion [1] care, cînd îşi taie drum prin adîncile genuni ale mării, iese cu umerii din valuri, ori, cînd coboară din vîrful munţilor aducînd cîte un ulm bătrîn, păşeşte cu picioarele pe pămînt şi cu capul ascuns în nori, aşa păşea şi Mezenţiu sub armele lui uriaşe. După ce-l ochi în lungul şirag al oştirii, Enea se găti să-i meargă împotrivă ; fără să se teamă, celălalt rămase neclintit ca o stîncă şi-şi aşteptă duşmanul măreţ ; măsurînd apoi cu ochii locul cît îi trebuie unei suliţe, spuse :

— Braţul, singurul meu zeu şi suliţa, pe care sînt gata s-o arunc, să-mi fie prielnice acum ! Îţi făgăduiesc, Lausus, să te acopăr cu armele luate de pe leşul

[1] Orion, fiul lui Neptun, era un vînător de o statură uriaşă ; după moarte a devenit constelaţia mai sus-menţionată.

www.dacoromanica.ro

acestui tîlhar şi să-mi fii trofeul biruinţei mele împotriva lui Enea.

Spuse şi aruncă de departe o suliţă ce zbură şuierînd ; respinsă de scutul lui Enea, ea străpunse ceva mai departe între coaste şi şold pe mîndrul Antor, tovarăşul lui Hercule, care venise din Argos, şi se alipise de Evandru, aşezîndu-se într-un oraş italic. Izbit de o lovitură ce nu era pentru dînsul, bietul căzu cu ochii la cer, amintindu-şi înainte de a muri de iubitul lui Argos. Piosul Enea îşi aruncă atunci suliţa, care străbătu prin cele trei tăblii de aramă ale bolţii scutului, prin păturile de in şi cele trei învelişuri de piele şi se înfipse în şoldul lui Mezenţiu, unde i se slăbi puterea. Văzînd cu bucurie cum îi curgea sîngele, Enea îşi trase atunci sabia de la coapsă şi se năpusti asupra duşmanului înspăimîntat. Cînd îl văzu cu faţa plină de lacrimi, în dragostea lui pentru scumpul lui tată, Lausus gemu adînc. Dacă urmaşii vor crede că-i cu putinţă o faptă atît de frumoasă, nu voi trece sub tăcere în versurile mele nici împrejurările morţii tale, nici minunata ta jertfă, nici numele tău, tinere vrednic de a fi pomenit. În neputinţa de a mai lupta, cu suliţa vrăjmaşă prinsă în scut, Mezenţiu dădea îndărăt. Tînărul se repezi atunci şi se puse la mijloc între luptători ; şi, cînd Enea ridică braţul gata să-l lovească pe Mezenţiu, el se aruncă în calea săbiei şi-i înfruntă singur lovitura, întîrziind-o, pînă ce, apărat de scutul fiului, tatăl se putu retrage, însoţit de tovarăşii ce sosiră chiuind şi ţinînd în loc de departe cu săgeţile lor pe duşman. Enea turba de mînie, dar se puse în adăpostul scutului. Cînd norii se sparg în şuvoaie de grindină, plugarii şi lucrătorii fug de pe cîmp ; drumeţii se pun la adăpost, fie sub malul unei ape, fie în scobitura unei stînci înalte ; cît timp ploua, ei aşteaptă să iasă soarele ca să-şi poată vedea din nou de lucru. Cotropit din toate

www.dacoromanica.ro

părţile de săgeţi, Enea înfruntă şi el la fel furtuna pînă ce conteni, deşi-l mai mustra şi-l ameninţa pe Lausus :

— De ce te gîndeşti să mori ; de ce rîvneşti la lucruri mai mari decît puterile tale ? Dragostea de fiu te orbeşte.

Nebunul tot nu-şi înfrîna avîntul ; o mînie şi mai aprigă se trezi atunci în inima lui Enea şi parcele tăiară din caierul vieţii lui Lausus clipele din urmă.

Enea îi şi înfipse sabia puternică în coşul pieptului şi o împlîntă întreagă. Vîrful îi străbătu scutul, slabă armă pentru cît îndrăznise, şi tunica, pe care maică-sa i-o ţesuse din fire mlădioase de aur ; sîngele îi umplu sînul şi sufletul părăsi mîhnit trupul, zburînd prin văzduh spre lăcaşul de veci al umbrelor.

Cînd văzu chipul şi înfăţişarea celui ce trăgea să moară, şi faţa ce i se acoperise de o cumplită paloare, fiul lui Anchise se înduioşă şi, gemînd amar, îi întinse mîna, căci pilda dragostei acesteia de fiu îi strînsese inima [1].

— Ce ar putea să-ţi dea piosul Enea, nenorocite copil, care să fie vrednic de faptele şi virtutea ta ? Păstrează-ţi armele, de care erai atît de bucuros ; dacă mai ţii la asta, cenuşa ta va fi pusă la un loc cu cenuşa părinţilor tăi. Doar faptul că ai fost răpus de mîna marelui Enea te mai poate mîngîia, sărmane, de jalnica-ţi moarte.

Chemă, apoi, el singur pe tovarăşii lui Lausus, care şovăiau, şi-l ridică de jos pe tînărul, al cărui păr, pieptănat după datină [2], era murdar de sînge.

[1] Dragostea filială a lui Lausus l-a impresionat puternic pe Enea. Nu întîmplător îl numeşte aci Vergiliu, „fiul lui Anchise".

[2] Poetul se referă la datina etruscă ; pieptănătura etruscă e cunoscută şi din monumentele conservate pînă în vremea noastră.

www.dacoromanica.ro

În vremea aceasta, pe malul Tibrului, Mezenţiu îşi spăla rana cu apa fluviului şi îşi odihnea trupul, sprijinindu-se de trunchiul unui copac ; coiful de aramă îi stătea alături spînzurat de nişte crengi, iar armele i se odihneau pe iarbă. În juru-i se aflau oştenii cei mai aleşi ; slăbit, gîfîind, cu capul plecat, cu barba-i revărsată pe piept, mereu întreba de Lausus şi trimitea să-l cheme şi să-i spună că aşa dorea mîhnitul lui tată, pînă ce tovarăşii lui Lausus îi aduseră plîngînd, întins pe un scut, marele lui trup doborît de o rană cumplită. Numai după gemetele lor, tatăl îşi bănuia de departe nenorocirea ; îşi murdări atunci părul alb cu tină, îşi înălţă amîndouă mîinile la cer şi îmbrăţişă apoi trupul fiului său [1].

— Atît mi-a fost de mare, fiule, dragostea de viaţă, încît am putut îngădui celui pe care l-am născut să înfrunte în locul meu lovitura duşmanului ? Eu, tatăl tău, să-mi datoresc scăparea rănilor tale şi să trăiesc de pe urma morţii tale ? De abia acum simt nefericitul surghiun ; acum rana m-a pătruns pînă în adînc. Tot eu, fiule, ţi-am pîngărit numele cu fărădelegile mele, pentru care am fost alungat de ura supuşilor mei din scaunul părintesc. Se cuvenea de aceea să ispăşesc cu pedeapsă ura patriei şi cea a supuşilor mei ; şi aş fi suferit orice fel de moarte pentru a răscumpăra o viaţă plină de nelegiuri ! Eu trăiesc totuşi ; n-am părăsit încă lumea asta şi lumina zilei — dar le voi părăsi.

Şi vorbind astfel, se ridică pe coapsa lui bolnavă şi, cu toate că durerea rănii îl îngreuia, cu suflet încă nedomolit, porunci să i se aducă în grabă calul, fala

[1] Mezenţiu fusese prezentat de Vergiliu ca un nelegiuit, un tiran crud. Dar prin relevarea dragostei sale de tată poetul îl umanizează şi îi făureşte un portret deosebit de autentic. Darul de excelent observator, de fin psiholog al lui Vergiliu se evidenţiază astfel din nou.

www.dacoromanica.ro

şi mîngîierea lui, cu care se întorsese biruitor din toate luptele. Mezenţiu îl văzu mîhnit şi-i vorbi aşa :

— Rebe, am trăit amîndoi prea mult, dacă poate fi ceva prea mult pentru muritori. Azi ori te vei întoarce biruitor cu prăzi însîngerate şi cu capul lui Enea şi vei răzbuna împreună cu mine moartea lui Lausus, ori, dacă nu se va putea, vei muri o dată cu mine ; căci nu cred să asculţi, voinice, de porunca altuia ori să-i primeşti pe troieni ca stăpîni.

Vorbi astfel, şi-şi aşeză trupul pe spatele calului obişnuit cu povara lui, îşi încărcă amîndouă mîinile cu suliţi ascuţite, îşi puse pe cap coiful scînteietor cu un canaf de păr de cal şi se năpusti în mijlocul învălmăşelii. În suflet îi fierbea o ruşine fără margini, o tulburare amestecată cu jale ; dragostea de tată răscolită de nebunie şi încrederea în vrednicia lui. De trei ori îl chemă cu glas puternic pe Enea, care îl recunoscu şi se rugă voios :

— Facă tatăl zeilor, facă marele Apolo, ca să îndrăzneşti să te măsori cu mine.

Atîta spuse şi el îi şi ieşi în cale cu lancea amenințătoare. Mezenţiu îi strigă :

— Crezi tu, sălbatice, că mă mai poţi speria, după ce mi-ai răpus copilul ? El era singurul mijloc prin care să mă poţi pierde. Nu mă tem de moarte şi nici pe zei nu i-am cruţat. Nu mă mai ameninţa, căci vin ca să mor, dar mai întîi îţi aduc darurile astea.

Zise şi zvîrli în duşman o suliţă, urmată apoi de alta şi încă de alta, făcînd în zbor un larg ocol în jurul lui Enea. Scutul lui aurit le opri în drum. De trei ori Mezenţiu îl înconjură de-a călare spre stînga, zvîrlind suliţe într-însul, care stătea nemişcat ; de trei ori Enea se răsuci pe loc şi se acoperi cu scutul de aramă plin de suliţi înfipte. Cînd se sătură însă de a se vedea ţinut pe loc şi de a-şi tot smulge su-

www.dacoromanica.ro

liţele din scut, dornic să intre într-o luptă chiar şi neprielnică [1], după ce se chibzui în fel şi chip, se năpusti, la urmă, şi-şi aruncă sulița între tîmplele viteazului cal ; dobitocul se ridică în două picioare, bătînd aerul cu copitele, îşi răsturnă călăreţul şi, prăbuşindu-se peste dînsul, nu-l lăsă să se scoale, zdrobindu-i umărul.

Troienii şi latinii umplură văzduhul cu strigătele lor. Enea alergă şi, trăgîndu-şi sabia din teacă, îi spuse acestea :

— Unde mai e acum năprasnicul Mezenţiu şi cerbicia lui nepotolită ?

Întorcîndu-şi ochii spre cer şi venindu-şi o clipă în fire, Mezenţiu îi răspunse :

— Om fără inimă, de ce mă mustri şi mă ameninţi cu moartea ? Omoară-mă ; nu-i nici un păcat ; n-am venit la luptă ca să fiu cruţat şi nici Lausus al meu n-a făcut cu tine vreo învoială în privinţa mea. Un singur lucru îţi cer, dacă mai e vreo milă pentru duşmanii învinşi ; îngăduie să-mi fie trupul îngropat. Cunosc ura cumplită a supuşilor mei ; apără-mă, te rog, de urgia lor şi lasă-mă să împărtăşesc mormîntul fiului meu.

Vorbind astfel, primi în gîtlej lovitura pe care o aştepta şi-şi dădu duhul în valuri de sînge ce-i şiroiau pe arme.

[1] Neprielnică, pentru că Mezenţiu lupta călare şi Enea pe jos.

www.dacoromanica.ro

Zorile părăsiră în vremea aceasta oceanul. Cu toată grija ce-l mîna de a-şi îngropa tovarăşii, cu toată turbarea sufletului, pricinuită de atîtea morţi, de cum se crăpă de zi Enea îşi împlini făgăduielile făcute zeilor înainte de biruinţă. El aşeză pe o movilă un trunchi de stejar curăţat de crengi, şi-l înveli în armele strălucitoare luate de la Mezenţiu, şi ţi-l închină ţie ca trofeu, puternice zeu Marte; îi potrivi canaful înrourat de sînge, sulițele rupte ale viteazului şi platoşa atinsă şi străpunsă în douăsprezece locuri: la stînga, îi legă scutul de aramă şi-i atîrnă de grumaz sabia cu teaca de fildeş.

Începu apoi să le vorbească astfel căpeteniilor strînse cu voioşie în jurul lui:

— Prieteni, partea cea mai însemnată a sarcinii noastre s-a împlinit; n-aveţi nici o teamă pentru ce ne-a rămas de făcut. Ca început iată prăzile, iată prinoasele unui rege trufaş, iată-l pe Mezenţiu aşa cum l-au făcut mîinile mele. De acum ni-i drumul deschis la regele Latinus şi la zidurile Laurentului. Fiţi gata în gîndul vostru de luptă şi aşteptaţi-vă la război, ca să nu vă oprească nimic din neştiinţă şi să nu vă întîrzie teama, cînd zeii ne vor îngădui să ne smulgem steagurile din pămînt şi să scoatem

www.dacoromanica.ro

tinerimea din tabără. Pînă atunci să îngropăm trupurile tovarăşilor noştri rămaşi fără mormînt, singura cinstire ce-i mai aşteaptă pe celălalt tărîm. Mergeţi de aceea şi aduceţi cele din urmă onoruri sufletelor mari, ce ne-au cucerit ţara asta cu sîngele lor. Să-l ducem însă mai întîi pe Pallas în oraşul mîhnit al lui Evandru ; pe dînsul nu l-a răpus lipsa de bărbăţie, ci piaza rea l-a scufundat prea de timpuriu în bezna nopţii.

Astfel vorbi cu lacrimi în ochi şi-şi întoarse paşii la pragul casei, unde se afla întins trupul neînsufleţit al lui Pallas în paza bătrînului Acete, odinioară purtătorul armelor arcadianului Evandru, dar căruia îi fusese dat acum într-o supraveghere nu tot atît de norocoasă tînărul Pallas. În jurul trupului lui se îngrămădea mulţimea slujitorilor şi gloata troienilor şi troienelor cu părul despletit, după obiceiul de jale al înmormîntărilor. De îndată ce Enea intră sub porţile înalte, ele se bătură cu pumnii în piept şi umplură văzduhul cu bocete. Curţile răsunară de tînguirea lor. Cînd văzu capul strălucitorului Pallas rezemat de perini, faţa-i albă ca zăpada şi pe pieptul fraged rana făcută de lancea lui Turnus, vorbi astfel cu ochii plini de lacrimi :

— Oare soarta mi te-a răpit, bietul meu copil, tocmai cînd a început să-mi zîmbească, ca să nu te lase să-mi vezi izbînda şi să nu te întorci, biruitor, la căminul părintesc ? Nu asta i-am făgăduit-o eu la plecare lui Evandru, cînd, îmbrăţişîndu-mă, m-a trimis să mă pun în fruntea unei mari oştiri şi m-a înştiinţat cu îngrijorare că duşmanii noştri erau aprigi şi că vom avea să ne luptăm cu un neam războinic. Înşelat de o nădejde zadarnică, poate că el face chiar în clipa asta făgăduieli zeilor şi le încarcă altarele cu daruri, în timp ce, mîhniţi, noi însoţim, cu zadarnice onoruri rămăşiţele tînărului ce nu le mai dato-

www.dacoromanica.ro

reazã nimic zeilor din cer. Nefericit tatã, vei vedea înmormîntarea crudã a copilului tãu. Iatã cum ne întoarcem, iatã triumful pe care-l aşteptai, iatã rodul fãgãduielilor mele! Cel puţin, Evandre, nu-l vei vedea pe Pallas acoperit de rãni ruşinoase şi nu-i vei dori moartea, aflînd cã şi-a scãpat viaţa prin fugã. Ce sprijin pierde în tine Ausonia şi ce pierzi şi tu, Iulus!

După ce vorbi astfel plîngînd, Enea porunci sã i se ridice trupul şi alese din întreaga-i oştire o mie de rãzboinici pentru a întovãrãşi jalnicul alai şi a lua parte la lacrimile tatãlui lui: slabã mîngîiere pentru o durere atît de mare, cuvenitã totuşi bietului pãrinte. Alţii se grãbirã sã facã o targã moale de nuieluşe de copãcei şi mlãdiţe de stejar împletite şi acoperirã catafalcul înãlţat, cu un polog de frunze; deasupra îi aşezarã trupul pe un culcuş de iarbã de cîmp, ca o gingaşã viorea ori ca o galeşã zambilã culeasã de o mînã de fecioarã, ce nu şi-a pierdut nici strãlucirea, nici frumuseţea, cu toate cã pãmîntul n-o mai nutreşte, nici nu-i mai dã puteri. Enea porunci atunci sã i se aducã douã veşminte de purpurã brodate cu aur, pe care Didona bucuroasã sã lucreze pentru dînsul, le fãcuse chiar cu mîinile ei şi în a cãror urzealã vîrîse un fir subţire de aur. Cu unul îl îmbrãcã pe tînãr, pentru a-i aduce îndurerat cinstirea din urmã; cu celãlalt veşmînt îi acoperi pletele ce aveau curînd sã ardã; strînse apoi multe trofee luate în luptã de la latini şi porunci ca prada sã fie dusã în urma alaiului de un lung şirag de ostaşi; mai adãugã caii, armele de care îi despuiase pe duşmani; trimise şi prinşii cu mîinile legate la spate, pentru a fi jertfiţi manilor rugului. Porunci apoi ca înseşi cãpeteniile sã poarte trunchiuri de copaci acoperite cu arme smulse de la duşmani, pe care sã fie scrise numele învinşilor. Fu luat şi bietul Acete, doborît de

www.dacoromanica.ro

bătrîneţe, care cînd se bătea cu pumnii în piept, cînd îşi sfîşia obrazul, cînd cădea şi se rostogolea în ţărînă. Se aduse apoi carul stropit cu sîngele rutulilor ; iar, după el, venea calul de război al lui Pallas, Eton, fără podoabe, plîngînd, cu chipul stropit de lacrimi grele. Alţii îi duceau lancea şi coiful, căci celelalte arme căzuseră în mîna lui Turnus, ce-l răpusese. În urmă, mergeau toţi troienii, şi etruscii, şi arcadienii cu armele întoarse în jos. După ce întregul alai se scursese pînă departe, Enea se opri şi spuse acestea, gemînd din adînc :

— Acelaşi destin cumplit al războiului pe noi ne cheamă acum aiurea la alte lacrimi. Rămîi cu bine, viteazule Pallas, rămîi cu bine pentru veşnicie.

Şi fără să mai adauge ceva, apucă drumul zidurilor şi intră în tabără.

În vremea aceasta sosiră şi soli veniţi din cetatea Laurentului cu ramuri de măslin în mînă, care cereau să li se îngăduie să ia trupurile ostaşilor lor, ce zăceau împrăştiate pe cîmp, răpuse de fier şi să le îngroape în pămînt, căci nu încape duşmănie cu învinşii şi cu morţii. Să-i cruţe pe cei pe care i-a numit odinioară prieteni şi cu care voia să încheie legături de rudenie. Bunul Enea le încuviinţă bucuros dreapta lor cerere şi adăugă aceste vorbe :

— Ce soartă duşmană v-a putut împinge, latini, la un război atît de cumplit şi să vă facă să ne nesocotiţi prietenia ? Îmi cereţi pace pentru morţi, seceraţi de coasa războiului : eu aş voi să le-o dau şi celor vii. N-aş fi venit la voi, dacă ursita nu mi-ar fi sorocit aici un loc şi o patrie. Nu fac război neamului vostru ; regele vostru a rupt însă legăturile de prietenie şi s-a încrezut mai degrabă în armele lui Turnus, căruia i s-ar fi căzut să înfrunte el moartea. Dacă vrea să sfîrşească războiul cu mîna lui şi să izgonească pe teucri, cu armele astea ar fi trebuit

www.dacoromanica.ro

să se măsoare cu mine ; ar fi trăit din noi doi cel căruia un zeu ori vitejia i-ar fi scăpat viaţa. Duceţi-vă acum şi ardeţi cadavrele bieţilor voştri tovarăşi.

Enea vorbi ; solii tăceau înmărmuriţi şi se uitau tăcuţi unul la altul, pînă ce bătrînul Drances, duşmanul lui Turnus, pe care îl urmărea mereu cu ura si învinuirile lui, cuvîntă :

— Viteazule troian, mare prin nume dar şi mai mare prin arme, cu ce laude aş putea să te ridic în slavă ? Ce să admir mai mult : simţul tău de dreptate ori faptele-ţi războinice ? Plini de recunoştinţă, noi vom purta cuvintele tale în cetatea noastră ; dacă ne va îngădui soarta, te vom uni cu regele Latinus. Să-şi caute aiurea Turnus legături de rudenie. Vom fi chiar fericiţi să înălţăm zidurile făgăduite de destin şi să cărăm pe umerii noştri pietrele pentru înălţarea Troiei.

El vorbi şi murmurul tuturor îi întări vorbele. Încheiară o pace de douăsprezece zile, în timpul căreia troienii şi latinii umblară de-a valma prin păduri ; sub lovitura securii, frasinii vuiau ; doborîră brazi, cu creştetul pînă-n cer ; nu conteneau să spintece cu pana stejarii şi cedrii mirositori şi să ducă ulmii în căruţele ce gemeau sub greutatea lor.

În zborul ei, Faima, solul unei nenorociri atît de mari, umplu de îngrijorare pe Evandru, curtea şi cetatea lui, ea, care vestise mai înainte în Laţiu biruinţa lui Pallas. Arcadienii alergară la porţi cu torţe funerare, după datina străveche [1] ; drumul strălucea de un lung şirag de flăcări ce luminau pînă departe cîmpia. Troienii veniţi se contopiră cu norodul în lacrimi. Cum văzură alaiul apropiindu-se de ziduri, femeile umplură oraşul mîhnit cu bocete. Nici o pu-

[1] Vergiliu atribuie arcadienilor un străvechi obicei roman. Înmormîntările aveau loc noaptea, la lumina torţelor.

www.dacoromanica.ro

tere nu-l putu opri pe Evandru de a nu-şi face loc prin mulţime; cînd puseră jos targa, el se aruncă asupra lui Pallas, lipindu-se de dînsul, plîngînd şi gemînd; numai cînd durerea lăsă drum slobod glasului, vorbi:

— Nu aşa i-ai făgăduit-o, Pallas, tatălui tău, de a înfrunta mai cu pază urgia războiului. Ştiam doar ce înseamnă să-ţi pui nădejdea în gloria armelor şi cît e de dulce ispita de a te face cunoscut de la întîia luptă! Nenorocită încercare a unui tînăr! Cumplită ucenicie a unui război prea apropiat! Nici un zeu nu mi-a ascultat făgăduinţele şi rugăciunile! Ferice de tine, neprihănita mea soţie, că ai murit şi că ai fost cruţată de o durere atît de mare; pe cînd eu, dimpotrivă, am trăit mai mult decît trebuia şi am rămas după moartea fiului meu! Dacă aş fi mers eu cu oastea troienilor, pe mine m-ar fi doborît loviturile rutulilor; mi-aş fi jertfit viaţa şi alaiul ăsta m-ar fi adus pe mine acasă, nu pe tine, Pallas. Nu pe voi, troieni, vă învinuiesc, nici legătura, nici prietenia, pentru care ne-am înfrăţit mîinile; se vede că asta mi-a fost soarta sorocită bătrîneţii mele. Dar, dacă o moarte prea timpurie l-a pîndit pe fiul meu, mă mîngîie totuşi gîndul că a căzut, după ce a doborît mai întîi mii de volsci şi a deschis teucrilor drumul Laţiului. Nici eu n-aş fi putut, Pallas, să te cinstesc cu o înmormîntare mai vrednică decît cea pe care ţi-au făcut-o piosul Enea şi slăviţii troieni şi căpeteniile etrusce şi întreaga lor oaste! Ei te aduc înconjurat de glorioasele trofee ale armelor acelora pe care i-a răpus braţul tău. Şi tu, Turnus, n-ai fi acum decît un trunchi uriaş acoperit de arme [1], dacă Pallas ar fi fost de vîrsta ta şi ar fi avut puterea pe care ţi-o dau anii. Dar pentru ce, bietul de mine,

[1] Ca cei aduşi în cortegiul funerar al lui Pallas.

www.dacoromanica.ro

mai zăbovesc pe troieni de la luptă ? Duceţi-vă şi nu uitaţi să spuneţi stăpînului vostru aceste cuvinte : „Dacă, după moartea lui Pallas, mai prelungesc o viaţă nesuferită, o fac din pricina braţului tău, de la care aştept să-l jertfească pe Turnus şi tatălui şi fiului ; e singurul bine ce-l mai doresc de la tine şi de la soartă. Nu mai caut altă bucurie a vieţii, nu mai am nici dreptul ; dar vreau să-i aduc mîngîierea asta fiului meu în împărăţia umbrelor".

În vremea aceasta, o dată cu darul luminii, Aurora le-a adus bieţilor oameni şi necazurile şi ostenelile. Enea şi cu Tarchon înălţaseră de mult ruguri pe ţărmul scobit al mării, unde fiecare aduse, după datina strămoşească, trupurile oamenilor lor ; se aprinseră focurile şi un fum negru învălui pînă departe cerul în beznă. De trei ori ostaşii, cu armele lor strălucitoare, ocoliră rugurile aprinse ; de trei ori călăreţii înconjurară focul jalnic al morţii [1], cu strigăte de durere şi cu lacrimi ce cotropeau pămîntul şi armele; vaierul ostaşilor şi ţipetele trîmbiţelor se înălţau pînă la cer. Unii aruncau în foc prăzile luate de la latini; coifuri, săbii împodobite, frîie, roţi înfierbîntate ; alţii, podoabele cunoscute ale morţilor lor, scuturile şi armele ce n-au ştiut să-i scape de la pieire. În jurul rugului, jertfeau morţii mulţi boi ; ucideau porci cu părul lung şi oi aduse din toate ogoarele învecinate şi stropeau flăcările cu sîngele lor. Împrăştiaţi pe tot ţărmul, troienii se uitau la arderea tovarăşilor lor şi la rugurile mistuite pe jumătate, fără să se poată smulge de acolo, pînă ce noaptea umedă învîrti bolta cerului sprijinită de stele scînteietoare. Şi bieţii latini ridicară, în ce-i priveşte, nenumărate ruguri, mai îngropară chiar acolo o mare parte din trupurile osta-

[1] Vergiliu descrie o ceremonie tradiţională ; la Roma, în timpul incinerărilor, rugul era înconjurat de trei ori.

www.dacoromanica.ro

şilor lor[1], iar pe altele le trimiseră în ogoarele vecine ori în oraşul laurentin. Pe ceilalţi îi arseră într-un morman uriaş de leşuri aruncate de-a valma fără nici o cinste anume. Cîmpiile întinse străluceau de focurile aprinse în toate părţile. Cînd a treia aurora risipi de pe cer umbrele reci ale nopţii, veniră cu toţii mîhniţi să răscolească mormanul de cenuşă şi să scoată oasele ce se aflau de-a valma în jăratic, pentru a le acoperi cu o pojghiţă de ţărînă caldă încă.

La curţile şi în cetatea bogată a regelui Latinus domnea însă vaierul cel mai mare şi jalea cea mai crîncenă. Aici mamele, bietele soţii, surorile iubitoare, copiii orfani blestemau războiul sălbatic şi căsătoria lui Turnus.

— N-are decît, ziceau, să hotărască el însuşi prin arme, deoarece rîvneşte la domnia Italiei şi la cinstea de a fi mai mare decît toţi.

Neînduplecatul Drances îi aţîţa şi mai mult, spunîndu-le că Enea nu vrea să se lupte decît cu Turnus. În ciocnirea părerilor, multe glasuri se ridicau însă şi pentru Turnus, pe care îl mai apărau şi marea trecere a reginei şi marele lui nume cîştigat prin atîtea trofee meritate.

În timpul acestor frămîntări, în toiul tulburărilor, iată că sosi şi răspunsul adus de solii trimişi în oraşul lui Diomede; cu toată osteneala ce-şi dăduseră, nu izbutiră întru nimic; nici darurile, nici aurul, nici rugăciunile stăruitoare nu le fuseseră de nici un folos. Latinii trebuiau, de aceea, să-şi caute alţi prieteni ori să ceară pace de la regele troian. Însuşi Latinus se simţi zdrobit din pricina durerii prea mari. Mînia zeilor, mormintele proaspăt deschise înaintea privirilor îi dovedeau că Enea venise din voinţa făţişă a destinului. Pofti de aceea la curte sfatul fruntaşilor,

[1] La romani se practicau atît incinerarea cît şi înhumarea morţilor.

www.dacoromanica.ro

care sosiră în grabă pe uliţele pline de lume. În mijlocul lor, se aşează, cu chipul mîhnit, Latinus, cel mai în vîrstă dintre toţi şi cel dintîi prin putere; el le porunci apoi solilor întorşi din oraşul etolic[1] să arate ce au făcut şi răspunsurile, pe rînd, ce li s-au dat. Se făcu atunci linişte şi, după porunca regelui, Venulus vorbi astfel:

— Am văzut, cetăţeni, pe Diomede şi tabăra argienilor[2]. După o lungă călătorie şi după ce am biruit multe piedici, am strîns, în sfîrşit, mîna ce a dărîmat zidurile Troiei. El întemeia tocmai la poalele Garganului în ogoarele Iapigiei[3] un oraş, pe care l-a numit Argirippa, de la numele patriei lui. După ce am intrat şi ni s-a îngăduit să-i vorbim, i-am întins darurile, i-am spus numele nostru, patria şi ce popor s-a pornit cu război împotriva noastră, şi ce pricină ne-a adus la Arpi. După ce ne-a ascultat, Diomede ne-a răspuns acestea, prieteneşte: „Străvechi ausoni, popor fericit, peste care a domnit odinioară Saturn, ce ursită duşmană vă tulbură liniştea şi vă îndeamnă să porniţi un război care nu se ştie cum va ieşi? Noi toţi care am pîngărit cu fierul ogoarele troiene — şi nu mai vorbesc de cele pătimite cît ne-am luptat sub zidurile înalte ale Troiei, ori de războinicii înghiţiţi de apele Simoisului — noi toţi ne-am ispăşit fărădelegile în toate părţile lumii cu chinuri cumplite, de care i s-ar face milă şi lui Priam. Martoră e furtuna dezlănţuită de Minerva şi stîncile Eubeei şi

[1] Diomede era etolian. De aceea poetul numeşte Arpii „oraşul etolic".

[2] Diomede se căsătorise cu fiica sau nepoata regelui Adraste al Argosului, al cărui succesor a devenit. De aceea el a fost însoţit în expediţia sa de argieni.

[3] Muntele Gargan (azi *Monte di San Angelo)* se afla în sud-estul Italiei, în ţinuturile Apuliei, confundată adesea de poeţi cu Iapigia.

www.dacoromanica.ro

răzbunătorul Cafareu[1]. La întoarcerea din război, am fost cu toţii aruncaţi pe ţărmuri potrivnice : Menelau, fiul lui Atreu, a pribegit pînă la coloanele lui Proteu[2], iar Ulise a văzut ciclopii Etnei. Ce să-ţi mai spun de domnia lui Neoptolem, despre Idomeneu izgonit din ţara sa şi despre locrienii stabiliţi pe ţărmurile Libiei[3] ? Însuşi Agamemnon, căpetenia miceniană a vitejilor greci, a pierit pe pragul casei lui, răpus de pumnalul nelegiuitei lui soţii ; un ibovnic a doborît pe biruitorul Asiei ! Şi pe mine zeii nu m-au lăsat să mă întorc la căminul părintesc, la soţia mea iubită şi în frumosul oraş al Calidonului[4]. Şi acum mă urmăresc vedenii înspăimîntătoare : tovarăşii pierduţi şi-au luat zborul în văzduh şi colindă ca păsări în jurul apelor, umplînd stîncile cu jalnicele lor ţipete[5]. Groaznice chinuri pentru ai mei ! Trebuia, de altfel, să mă aştept la nerorocirile astea, din clipa cînd m-am năpustit ca un nebun cu sabia asupra zeilor şi am pîngărit mîna dreaptă a Venerei, rănindu-i-o. Nu mă mai ademeniţi la astfel de lupte. De la căderea Troiei nu voi mai purta război cu teucrii. Nu-mi amintesc şi nici nu mă bucur de suferinţele lor de atunci. Darurile, pe care mi le aduceţi din ţara voastră, daţi-le mai bine lui Enea. Eu i-am înfruntat armele năprasnice şi m-am măsurat cu dînsul ;

[1] Flota greacă fusese împrăştiată de furtună pe coasta sud-estică a Eubeei, în preajma promontoriului Cafareu.

[2] Menelau a fost azvîrlit pe ţărmurile Egiptului, în insula Faros, reşedinţa lui Proteu. Zeul marin Proteu a fost considerat rege legendar al Egiptului.

[3] După Vergiliu, locrienii, tovarăşii lui Aiax, fiul lui Oileu, au creat o aşezare pe coasta africană.

[4] Diomede nu s-a întors nici la Argos unde-l aştepta Egialeea, soţia sa, nici în Etolia, unde se afla Calidonul, cetatea tatălui său.

[5] O anumită legendă făcea din păsările de mare, care se adăposteau în trecere spre sud prin insulele din faţa Garganului, însoţitorii metamorfozaţi ai lui Diomede.

www.dacoromanica.ro

credeţi-mă pe mine că ştiu cît de cumplit se ridică să lovească cu scutul şi cît de vijelios îşi aruncă lancea. Dacă pămîntul Idei ar fi născut doi oameni ca dînsul, troienii s-ar fi năpustit ei mai întîi asupra oraşelor lui Inachus ; soarta s-ar fi schimbat şi Grecia ar fi plîns azi. Cît a durat războiul la zidurile Troiei, numai braţele lui Hector şi ale lui Enea au zădărnicit biruinţa grecilor şi au amînat-o zece ani. Amîndoi erau fără seamăn prin bărbăţie şi prin isprăvile armelor lor ; Enea îl întrecea însă prin pioşenie. Daţi-vă, de aceea, mîna cu dînsul, cu orice preţ ; feriţi-vă de a vă măsura cu el." Ai aflat acum, mărite rege, şi răspunsul lui Diomede şi părerea lui asupra acestui mare război.

Abia vorbiră astfel solii, că un freamăt nedesluşit se ridică tulbure pe buzele italicilor. La fel, cînd stîncile se pun de-a curmezişul valurilor repezi ale unui fluviu, se iscă un murmur în apa închisă şi ţărmurile vecine vuiesc de clocotul undelor. De îndată ce sufletele se potoliră şi zgomotele tăcură, Latinus se rugă mai întîi de zei şi apoi din înaltul scaunului regesc vorbi aşa :

— Înainte de a porunci lupta, latini, aş fi dorit şi ar fi fost mai cuminte să ne chibzuim asupra stării ţării, decît să ne adunăm sfatul acum, cînd duşmanul e în jurul zidurilor. Am pornit un război fără rost cu nişte oameni ieşiţi din zei, cu nişte războinici neînvinşi, pe care nici o luptă nu-i osteneşte şi care, nici cînd sînt biruiţi, nu vor să-şi lepede armele. Dacă aţi avut vreo nădejde în sprijinul etolienilor, părăsiţi-o. Nu ne putem pune speranţa decît în noi şi vedeţi cît e de slabă. Ce grea lovitură a primit puterea noastră, vă stă înaintea ochilor, puteţi pipăi cu mîinile voastre. Nu învinuiesc pe nimeni, tot ce putea face bărbăţia, a făcut-o ; ţara noastră s-a luptat cu toate mijloacele ei. Vă voi arăta acum, în puţine cu-

www.dacoromanica.ro

vinte, părerea ce a încolțit în sufletul meu, după multă chibzuială : lîngă Tibru am din bătrîni un ogor ce se întinde înspre apus dincolo de hotarele sicanilor. Auruncii și rutulii îl cultivă și brăzdează cu plugul dealurile aspre și le întrebuințează ca păşune pe cele mai sterpe. Întregul ținut, întregul munte acoperit cu brazi, să fie dat troienilor ca preț al prieteniei lor ; să încheiem cu dînșii o pace dreaptă și să-i chemăm ca tovarăși la domnie : dacă țin atît de mult, să se aşeze aici și să-și ridice ziduri ; dacă doresc însă să meargă în alte ținuturi și la alte neamuri, dacă cer să plece din țara noastră, să le înjghebăm din stejarii noștri douăzeci de corăbii ori chiar mai multe, dacă au cu ce le umplea ; toată lemnăria este pe mal ; să ne arate ei înșiși numărul și forma corăbiilor ; noi le vom da arama, lucrătorii, locuri unde să muncească. Pentru a le duce propunerile noastre și a întări învoiala, sînt de părere ca o sută de soli, aleși din familiile de frunte ale Latiului, cu ramuri de măslin în mînă, semn al păcii, să le ducă daruri și aur mult și fildeș, și scaunul de rege [1] și trabeea, însemnele domniei la noi. Chibzuiți-vă acum spre binele obștesc și găsiți un leac în toate nevoile astea.

Statornic în dușmănia lui față de Turnus, a cărui glorie îl rodea amarnic, cu o pizmă piezișă, se ridică atunci Drances. Bogat și darnic, mai bun de gură decît vrednic de război, privit ca sfetnic priceput în adunări, iscusit în răzvrătirea norodului, mîndru de spița mamei lui, căci nu-și cunoștea pe cea a tatălui [2], el se ridică și-l înfruntă pe Turnus cu aceste

[1] Scaunul curul *(sella curulis* în latină) era un fel de tron, făcut din fildeș sau din metal, aşezat pe picioare încovoiate. Pe acest scaun ședeau inițial regii și ulterior consulii, pretorii și alți magistrați importanți.

[2] Este aci o aluzie la rămășițele matriarhatului. În faza matriarhală originea se stabilea după mamă și nu după tată.

www.dacoromanica.ro

vorbe, ce aţîţară şi mai mult mînia tuturor împotriva lui:

— Bunule rege, deschizi o vorbă despre un lucru limpede pentru toţi, care n-are nevoie de sprijinul glasului meu. Toţi cunosc interesul poporului nostru, dar se tem să-l spună. Să-mi îngăduie de a vorbi şi să-şi moaie trufia acela, de pe urma conducerii şi purtării duşmănoase a căruia (şi o spun, oricît m-ar ameninţa cu sabia şi cu moartea) vedem că a pierit floarea căpeteniilor noastre şi s-a scufundat întreaga cetate în jale, în timp ce el, cu nădejdea de a fugi, se năpusteşte asupra taberei troienilor şi sperie cerul cu zăngănitul armelor lui. La darurile numeroase, pe care ai de gînd să le trimiţi lui Enea, te rog, bunule rege, să mai adaugi unul singur: să nu te împiedice samavolnicia nimănui, ca tu, ca tată, să-ţi dai fata după un ginere atît de vestit, vrednic de o astfel de căsătorie şi să întăreşti pacea printr-o legătură veşnică. Dar, dacă spaima a cuprins minţile şi sufletele tuturora, să-l rugăm pe însuşi Turnus şi să ne plecăm înaintea lui ca să se milostivească de a îngădui regelui şi patriei un drept, pe care el l-a căpătat [1]. De ce-ţi vîri mereu poporul în primejdii văzute de toţi, tu, care eşti capul şi pricina tuturor nenorocirilor din Laţiu? Nu-i nici o scăpare în război; cu toţii îţi cerem pacea, Turnus, şi totodată singura chezăşie nestrămutată a păcii. Eu, cel dintîi, pe care tu îl socoţi duşman şi nu tăgăduiesc că sînt, iată că vin şi te rog: fie-ţi milă de ai tăi, leapădă-ţi trufia şi, biruit, du-te. Fugăriţi de duşmani, am văzut destule morţi şi destule ogoare pustiite. Dar, dacă gloria ta te împinge, dacă ai atîta încredere în vitejia ta, dacă ţii atît de mult la o ţară luată de zestre, îndrăzneşte şi pune-ţi cu încredere pieptul în faţa duşmanului.

[1] Era dreptul lui Turnus, pentru că regele Latinus îi făgăduise solemn pe Lavinia.

www.dacoromanica.ro

Pentru a-i da lui Turnus o soţie de neam regesc, n-o să trebuiască doar ca noi toţi, oameni de rînd, să zăcem pe cîmpii, neîngropaţi şi neplînşi de nimeni ! Şi acum, dacă eşti bărbat, dacă ţi-a mai rămas ceva din vlaga strămoşilor, priveşte-l în faţă pe cel ce te înfruntă !

La auzul acestor cuvinte mînia lui Turnus se aprinse ; gemu şi rupse din inimă aceste vorbe :

— Gura ţi-a fost totdeauna, Drances, plină de vorbe, atunci cînd războiul cere fapte ; cînd sînt chemaţi la sfat bătrînii, tu vii cel dintîi. Dar nu e vremea să umplem curtea de vorbe, ce-ţi ies slobod din gură, fără primejdie pentru tine, cît te desparte un zid de duşman şi cît timp şanţurile noastre nu s-au umplut încă de sînge. Dă-i de aceea drumul vorbăriei tale, după obicei ; învinuieşte-mă de frică, tu, Drances, al cărui braţ a ridicat atîtea mormane de leşuri troiene şi ale cărui trofee se înalţă pretutindeni pe ogoare. Numai tu poţi să ne arăţi ce înseamnă o vitejie dîrză şi nici nu-i nevoie să căutăm departe pe duşmani ; ei ne împresoară din toate părţile zidurile. Să le mergem împotrivă ! De ce întîrzii ? Oare vitejia are să-ţi stea întotdeauna în limba-ţi lăudăroasă şi în picioarele bune la fugă ? Eu, învins ? Cine m-ar putea învinui, pe dreptate, netrebnice, că am fost biruit, cînd fiecare a văzut Tibrul umflat de sîngele troienilor, toată casa lui Evandru nimicită o dată cu moartea lui Pallas şi pe arcadieni despuiaţi de arme ? Nu aşa m-au cunoscut Bitias, uriaşul Pandarus, şi miile de războinici, pe care braţul meu biruitor i-a trimis într-o singură zi în Tartar, deşi eram închis în zidurile lor şi înconjurat de întăriturile duşmanilor. Nu-i nici o scăpare în război ? Să i-o îndrugi asta, nebunule, lui Enea, şi celor de o seamă cu tine! Nu înceta de a tulbura toate semănînd pretutindeni neliniştea şi teama ; ridică în slăvi puterile unui neam

www.dacoromanica.ro

de două ori biruit şi înjoseşte armele latinilor. După cum vorbeşti, parcă şi acum ar tremura în faţa armelor frigiene căpeteniile mirmidonilor şi Diomede şi Ahile din Larissa ; iar rîul Aufidus [1] ar fugi îndărăt departe de apele Adriaticii. Uite cum ticălosul se face că tremură înaintea ameninţărilor mele şi-şi înteţeşte învinuirile sub cuvînt că se teme. Nu te mai teme : niciodată braţul meu nu va strivi un suflet atît de nemernic ; sălăşluiască în tine şi rămînă într-un trup vrednic de dînsul. Acum, mă întorc la tine, tată, şi la marile tale sfaturi. Dacă nu mai pui nici o nădejde în armele noastre, dacă sîntem atît de părăsiţi şi dacă o singură înfrîngere ne-a doborît totul şi dacă Norocul nu ni se mai poate întoarce, atunci să cerem pace şi să ne întindem braţele fără arme. Dar chiar şi aşa, dacă ne-a mai rămas încă ceva din vitejia strămoşcască, acela e pentru mine mai fericit decît toţi în nefericirea lui şi mai viteaz, care, pentru a nu vedea aşa ruşine, a căzut murind şi a muşcat pentru totdeauna pămîntul. Dacă mai avem însă puteri, dacă ne mai rămîne o tinerime neatinsă şi mai sînt oraşe şi popoare italice gata să ne ajute, dacă biruinţa i-a costat şi pe troieni mult sînge (căci şi ei au avut morţi şi furtuna a bătut la fel peste toţi), pentru ce să ne dăm ruşinos bătuţi de la întîiul pas ? Pentru ce să ne intre frica în oase înainte de semnalul trîmbiţei ? Timpul şi necontenita prefacere a vieţii schimbă de multe ori lucrurile în mai bine. Norocul îşi bate joc de mulţi oameni pentru ca apoi să se întoarcă şi să-i pună din nou în loc sigur. Diomede şi Arpi nu ne vor da ajutor, ne vor da însă Mesap şi fericitul Tolumnius şi căpeteniile pe care ni le-au trimis atîtea popoare ; nu o glorie mică va dobîndi floa-

[1] Aufidus, azi *Ofanto*, se vărsa în Marea Adriatică, după ce uda ţinuturile în care se aşezase Diomede.

www.dacoromanica.ro

rea tinerimii Laţiului şi a ogoarelor Laurentului ; mai avem şi pe Camilla, din neamul strălucit al volscilor, cu ceata ei de călăreţi şi gloatele ei scînteietoare de aramă. Iar dacă troienii mă cheamă numai pe mine la luptă şi o încuviinţaţi şi voi şi dacă eu sînt singura piedică a binelui obştesc, biruinţa nu mi-a ocolit pînă acum întru nimic braţul, încît să nu fiu gata de a înfrînge orice în vederea unei speranţe atît de mari. Îl voi înfrunta vitejeşte pe Enea, chiar dacă l-ar întrece pe marele Ahile, chiar dacă ar pune ca şi dînsul arme făurite de mîinile lui Vulcan. Pentru voi, pentru socru-meu Latinus, îmi jertfesc viaţa, eu, Turnus, întru nimic mai prejos în vitejie nici unuia dintre strămoşi. Numai cu mine voieşte să se lupte Enea ? O doresc şi eu. Numai să nu moară în locul meu Drances pentru a-i împăca pe zei, dacă sînt supăraţi ; ori, dacă e o cinste şi o glorie de cîştigat, să nu mi-o ia el.

În vreme ce latinii se chibzuiau între dînşii asupra greutăţii stării lor, Enea ridică tabăra şi îşi puse în mişcare oastea. Iată însă că un vestitor sosi zorit cu mare zgomot în mijlocul palatului, după ce vîrîse oraşul în spaimă ; că troienii şi oştile etrusce scoborau în linie de bătaie dinspre fluviul Tibru şi umpleau întreaga cîmpie. Sufletele se tulburară pe dată, mintea norodului fu zguduită şi mînia porni din nou năvalnic. Aprinşi, cerură arme ; tinerimea ceru şi ea fremătînd arme ; bătrînii plîngeau mîhniţi şi murmurau, cînd în mijlocul acestei ciocniri de voinţe se înălţă în văzduh un vaier puternic ca atunci cînd stolurile de păsări se lasă în adîncurile pădurii, ori cînd lebedele umplu cu cîntecul lor răguşit apele pline de peşti ale Padusei [1] şi bălţile ei pline de zvonuri.

[1] Padusa era cea mai sudică dintre gurile fluviului Pad.

www.dacoromanica.ro

— Adunaţi sfatul, cetăţeni, prinse Turnus prilejul, şi din scaunele voastre lăudaţi pacea, în vreme ce troienii cu armele în mînă se aruncă asupra cetăţii.

Şi fără să mai spună ceva, părăsi sfatul şi se repezi afară din palatul înalt.

— Tu, Volusus, spuse el, porunceşte volscilor să se înarmeze ; ia-i şi pe rutuli. Tu Mesap, şi cu fratetău Coras să desfăşuraţi în cîmpie călărimea înarmată ; o parte să apere intrările cetăţii şi să ocupe turnurile ; cealaltă să vină înarmată, unde-i voi porunci.

Pe dată alergară din tot oraşul spre ziduri. Însuşi Latinus, tulburat de cele întîmplate, părăsi sfatul şi lăsă pe altă dată dezbaterile pornite, şi se învinovăţea mereu că n-a primit bucuros pe dardanianul Enea ca ginere şi nu l-a luat ca tovarăş de domnie. Latinii săpau şanţuri în faţa porţilor, ori căutau bolovani şi pari. Buciumul răguşit dădu semnalul luptei crunte. Femeile şi copiii umplură învălmăşiţi crestele zidurilor, unii peste alţii ; primejdia din urmă îi chema pe toţi. Însoţită de alaiul femeilor, însăşi regina se duse într-un car la cetăţuie cu daruri închinate templului Minervei ; lîngă dînsa se afla tînăra Lavinia, pricina atîtor nenorociri, cu frumoşii ei ochi cătînd în jos. Femeile intrară în templu, îl umplură cu fum de tămîie, şi rostiră chiar din pragul lui aceste cuvinte îndurerate :

— Zeiţă puternică în arme, hotărîtoare în războaie, fecioară Minerva, zdrobeşte cu mîna ta lancea tîlharului frigian, doboară-l la pămînt, şi culcă-l sub porţile noastre înalte.

Mînios, Turnus îşi încinse repede armele de luptă ; îşi puse o platoşă scînteietoare cu zale de aramă şi îşi acoperi picioarele în pulpare de aur ; cu capul încă gol, îşi încinse la coapsă sabia şi, sclipind de aur, se coborî din vîrful cetăţuiei ; cu inima voioasă,

www.dacoromanica.ro

în gînd i se părea că se şi încăierase cu duşmanul, ca un armăsar care, rupîndu-şi căpăstrul, scapă din grajd şi, în sfîrşit, slobod, pune stăpînire pe cîmpia întinsă ; acum se îndreaptă spre păşunea herghelliilor de iepe ; acum se scaldă în apa fluviului cunoscut, sare, îşi înalţă zburdînd capul în sus şi îşi scutură coama pe grumaz, pe umeri.

Înainte îi ieşi Camilla, întovărăşită de oştirea volscilor ; regina sări de pe cal chiar la porţile oraşului şi, după pilda ei, toată ceata descălecă la fel şi se lăsă pe pămînt. Îi vorbi apoi astfel :

— Dacă viteazul are dreptul să se încreadă într-însul, atunci m-aş încumeta să ies înaintea oştirii troiene şi să ţin singură piept călăreţilor etrusci. Îngăduie-mi să înfrunt cele dintîi primejdii ale luptei ; tu cu pedestraşii rămîi la ziduri şi apără întăriturile.

Cu ochii ţintă la îndrăzneaţa fată, Turnus îi răspunse :

— Fecioară, podoabă a Italiei, cum să-ţi arăt, cum să-ţi dovedesc mulţumirea mea ? Acum însă pentru că sufletul ţi-i mai presus de toate primejdiile, împarte cu mine truda războiului. După cum merge vorba şi după cum mi-o spun şi cercetaşii trimişi, înverşunatul Enea a repezit înainte călărimea uşoară ca să bată cîmpul în timp ce el, urcînd culmile munţilor, se îndreaptă prin locuri pustii spre oraş. Eu îi voi întinde o cursă pe o cărare a pădurii şi-i voi închide cu ostaşii amîndouă capetele strîmtorii. Tu porneşte-ţi steagurile şi loveşte cavaleria etruscă ; cu tine va fi şi aprigul Mesap, călărimea latină, şi războinicii lui Tiburtus ; împlineşte şi tu rolul de căpetenie.

El vorbi şi prin vorbe la fel îmbărbătă la luptă pe Mesap şi pe celelalte căpetenii şi porni apoi împotriva duşmanului.

www.dacoromanica.ro

Într-o înfundătură şerpuită a munţilor se afla o vale potrivită pentru curse şi viclenii de război ; închisă din amîndouă părţile de nişte dealuri acoperite cu pădure deasă, spre ea ducea o potecă îngustă, printr-o strîmtoare cu o intrare anevoioasă. Deasupra, pe vîrful cel mai înalt al muntelui, se întindea un podiş necunoscut troienilor, adăpost sigur, fie că ai fi voit să te năpusteşti asupra duşmanului, la dreapta ori la stînga, fie că ai fi voit să rămîi sus pe munte şi să rostogoleşti bolovani. Acolo se duse Turnus pe un drum ce-i era cunoscut şi se ascunse în pădurea vicleană.

În vremea aceea, fiica Latonei stătea de vorbă în lăcaşurile cereşti cu Opis cea iute [1], una din fecioarele ce o însoţeau, şi îi spuse aceste cuvinte mîhnite :

— Fecioară, Camilla porneşte la o luptă ce-i va aduce pieirea ; zadarnic şi-a pus arme la fel cu ale mele. Ea ni-i mai scumpă decît toate celelalte, şi dragostea Dianei pentru dînsa nu-i nouă şi nu i-a umplut de abia acum sufletul de o dulceaţă neaşteptată. Cînd, alungat din ţara lui de ura trezită de o cruzime trufaşă, Metabus a pornit din oraşul străvechi al Privernului [2] şi, strecurîndu-se prin mijlocul primejdiilor războiului, şi-a luat ca tovarăşă de pribegie fata, copilă încă, numită Camilla, cu o mică schimbare a numelui mamei ei Casmilla [3]. El singur o

[1] Nimfă a pădurii de origine tracă. Figurează uneori ca mesagera Dianei, numită aici „fiica Latonei".

[2] *Privernus* (actualmente *Piperno Vecchio*) era un oraş din ţara volscilor, în Laţiul meridional. Portretul lui Metabus prezintă similitudini numeroase cu cel al lui Mezenţiu.

[3] Trecerea de la *Casmilla* la *Camilla,* de fapt ilustrează numai o evoluţie fonetică. La Roma era numit *camillus* sau *camilla,* un copil (băiat sau fată) care ajuta pe un preot (în special pe *flamen Dianae),* în timpul sacrificiului. Acest copil trebuia să fie de neam nobil şi să aibă în viaţă pe amîndoi părinţii.

www.dacoromanica.ro

purta la sîn, şi s-a îndreptat cu dînsa spre vîrfurile îndepărtate ale munţilor singuratici ; săgeţile ucigaşe îl urmăreau din toate părţile şi volscii înarmaţi îi dădeau tîrcoale. Iată că în fuga lui, dădu peste Amasenus, ale cărui valuri umflate băteau spumegînd malurile : aşa prăpăd căzuse din nori. Gata să se arunce înot, Metabus fu oprit de dragul fetiţei şi tremură pentru scumpa lui povară. După ce se chibzui în fel şi chip, se opri la această hotărîre. Ca războinic el avea din întîmplare în mîna lui voinică o lance năprasnică de stejar cioturoasă şi călită în foc ; îşi înfăşură fata într-o scoarţă de plută sălbatică, o legă cum îi veni mai bine de mijlocul lăncii şi legănînd-o apoi cu mîna lui puternică se rugă astfel cu ochii la cer : „Sfîntă Diana, tu care sălăşluieşti în păduri, eu însumi, părintele ei, îţi închin ca slujitoare pe această copilă ; rugîndu-te şi purtîndu-ţi armele pentru întîiaşi dată, ea fuge prin văzduh de duşmanul ce o urmăreşte. Primeşte-o, te rog, zeiţă, ca un bun al tău pe aceea, pe care o încredinţez aerului vrăjmaş."

El vorbi şi trăgîndu-şi îndărăt braţul, zvîrli lancea ; valurile răsunară şi, o dată cu lancea şuierătoare, zbură şi biata Camilla pe deasupra fluviului iute. Încolţit tot mai mult de ceata sporită a duşmanilor, Metabus se aruncă apoi în fluviu şi, trecînd dincolo, smulse din brazdă lancea şi copila, ce fusese închinată Dianei. Nici o cetate nu-i dădu adăpost şi nu-l primi în zidurile ei şi nici firea lui sălbatică nu i-ar fi îngăduit să ceară să fie primit. Trăi de aceea ca cioban prin munţii singuratici. Acolo, printre hăţişuri şi bîrloage de fiare sălbatice, îşi hrăni fata cu laptele unei iepe sălbatice, mulgîndu-i ugerele pe buzele-i fragede. Cînd copila îşi lăsă pe pămînt urma întîiilor ei paşi, el îi şi puse în mînă o suliţă ascuţită şi atîrnă de umerii micuţei arcul şi săgeţile. În locul

www.dacoromanica.ro

unei panglici de aur, în locul unei rochii lungi, o piele de tigru[1] îi spînzura pe spate pornind de la creştet. Încă de atunci arunca cu mîna-i plăpîndă săgeţi copilăreşti; încă de atunci învîrtea în jurul capului cureaua rotundă a praştiei şi dobora cocorii Strimonului şi lebedele albe. Multe mame din cetăţuiele etrusce zadarnic au dorit să o aibă ca noră; mulţumită să slujească numai Dianei, neprihănită, ea şi-a închinat însă pentru totdeauna dragostea armelor şi fecioriei. Aş fi voit, ca mai puţin luată de patima războiului, să nu încerce a-i înfrunta pe troieni; mi-i scumpă, şi ar putea fi una din tovarăşele mele. Fiindcă soarta crudă o ameninţă, scoboară-te din cer, nimfă, şi du-te în ţara latinilor, unde se porneşte, sub semne rele, o crîncenă luptă. Ia arcul ăsta şi scoate din tolbă o săgeată care o va răzbuna; oricine va pîngări cu o rană trupul sfînt al Camillei, fie troian, fie italic, să-şi plătească cu sîngele fărădelegea. Iar mai pe urmă eu însămi îi voi ridica într-un nor trupul bietei fete, cu armele neatinse, şi o voi aşeza în mormîntul strămoşilor.

Ea spuse şi Opis se pogorî cu vuiet prin valurile văzduhului, înfăşurată într-un vîrtej negru.

În vremea aceasta se apropiau de zidurile Laurentului oastea troiană, căpeteniile etrusce şi toată călărimea împărţită în cete deopotrivă la număr. Caii zburdau cînd ici, cînd colo, şi fremătau pe tot întinsul cîmpiei, luptîndu-se cu frîiele ce-i opreau; şesul părea un lan de suliţe de fier şi ogoarele sclipeau pînă departe de armele ridicate. Din cealaltă parte, iată că se iviră Mesap şi latinii sprinteni, Coras şi frate-său şi călărimea fecioarei Camilla; cu braţele aduse îndărăt, ei îşi întindeau lăncile şi îşi învîr-

[1] Într-un trecut foarte îndepărtat marile carnasiere au trăit în codrii Europei meridionale.

www.dacoromanica.ro

teau sulițele ; o dată cu apropierea lor, vuietul războinicilor și al cailor creștea tot mai mult. Ajunse în bătaia unei sulițe, amîndouă oștile se opriră. Se năpustiră apoi cu chiote, îndemnîndu-și caii ce fremătau și își aruncară cu toții deodată sulițele ca o pulbere de zăpadă deasă ce întunecă văzduhul. Tirenus și aprigul Aconteu se repeziră unul asupra celuilalt cu lăncile, se ciocniră cei dintîi cu zgomot și își izbiră caii piept la piept. Răsturnat ca fulgerul ori ca piatra aruncată din praștie, Aconteu se rostogoli departe și-și dădu duhul. Rîndurile se rupseră pe dată și latinii își aruncară scuturile și își întoarseră caii spre ziduri. Troienii îi goneau duși de Asilas. Se apropiau tocmai de porți, cînd, la rîndul lor, latinii scoaseră un chiot și își întoarseră caii supuși. Troienii o luară atunci la fugă și se retraseră la ai lor, ca marea care, cînd înaintează, cînd dă îndărăt ; acum se repede asupra uscatului și-și aruncă pe deasupra stîncilor spuma valurilor pentru a scălda cu unde nisipul îndepărtat al țărmului, acum se trage îndărăt, luînd cu ea pietrele, pe care le adusese și părăsește țărmul cu apele-i scăzute. De două ori etruscii împinseră pe rutulii fugăriți pînă la ziduri, de două ori, respinși, o porniră îndărăt, acoperindu-și spatele cu scuturile. Cînd se întoarseră însă la luptă pentru a treia oară, rîndurile se învălmășiră și lupta ajunse corp la corp ; jur împrejur nu erau decît gemete de morți, arme și cadavre înotînd în sînge și cai pe jumătate morți rostogolindu-se de-a valma cu leșurile călăreților ; o luptă crîncenă se porni. Neîndrăznind să-l înfrunte de-a dreptul pe Remulus, Orsiloh își aruncă sulița în calul lui și-i înfipse fierul sub ureche. Înnebunit de lovitură, calul se ridică în două picioare și, neputîndu-și suferi rana, cu pieptul înainte izbea aerul cu copitele. Zvîrlit, Remulus se rostogoli la pămînt. Catillus doborî pe Ollas și pe

www.dacoromanica.ro

Herminius, pe atît de viteaz, pe cît era de voinic şi de meşter la arme ; cu capul gol, cu plete bălaie ce-i cădeau pe umerii goi şi fără teamă de răni, pe atît de mare îi era trupul, deschis lor ! Lancea lui Catillus străbătu umerii laţi ai voinicului, care se îndoi de durere. Oriunde te întorceai, curgea sîngele negru ; luptătorii se luau la întrecere ca să semene prăpădul şi în rănile primite de duşmani îşi căutau o moarte glorioasă.

În mijlocul măcelului se năpusti atunci amazoana Camilla cu tolba şi cu un sîn descoperit pentru a se lupta mai bine. Cînd arunca o ploaie de săgeţi, cînd neostenită, înşfăca o puternică secure cu două tăişuri ; pe umeri îi suna arcul de aur şi armele Dianei. Chiar dacă duşmanul o silea să dea îndărăt, ea îşi întorcea arcul, şi arunca din fugă săgeţi. În jur erau tovarăşele ei iubite Larina, Tulla şi Tarpeea [1], care învîrtea o secure de aramă ; toate de neam italic, alese de divina Camilla ca o podoabă şi ca să o slujească cu credinţă în timp de pace şi de război. Ca amazoanele Traciei ce bat ţărmurile Termodonului [2] şi se luptă cu arme colorate, fie că se strîng în jurul Hipolitei, fie că întovărăşesc carul biruitor al vitezei Pentesileea, zburdînd în urlete femeieşti, înarmate cu scuturi în formă de crai-nou. Pe cine l-ai doborît mai întîi sub loviturile tale, aprigă fecioară, pe cine la urmă ? Cîte trupuri neînsufleţite ai culcat la pămînt ? Mai întîi l-au ucis pe Euneu, fiul lui Clitius, străbătîndu-i pieptul descoperit cu o suliţă lungă de brad ; el căzu vărsînd şiroaie de sînge şi muşcă ţă-

[1] Cele trei nume de fecioare amintesc de cultul roman al larilor, de regele Tullus Hostilius şi de eroina care şi-a dăruit numele stîncii tarpeene din Roma.

[2] Termodonul, fluviu pe malurile căruia trăiau amazoane, curgea prin nordul Asiei Mici şi se vărsa în Marea Neagră. Uneori prin Tracia se înţelegea orice ţară aşezată la nord-est.

www.dacoromanica.ro

rîna însîngerată; murind, se prăbuşi peste rană. Ucise apoi pe Liris şi pe Pagasus; pe cel dintîi, cînd, prins sub calul căzut peste dînsul, căuta să-şi strîngă frîul, pe celălalt, cînd se apropia şi întindea prietenului gata să cadă o mînă fără armă; amîndoi se rostogoliră la pămînt deodată. Le mai adăugă pe Amaster, fiul lui Hippotas; urmări şi-i lovi de departe cu lancea pe Tereu, pe Harpalicus, pe Demofoon şi pe Chromis; au căzut astfel tot atîţi troieni cîte săgeţi a aruncat mîna fecioarei. Iată că de departe se ivi vînătorul Ornitus, pe un cal din Apulia şi cu nişte arme neobişnuite; pielea unui taur sălbatic cu care se luptase îi acoperea umerii laţi, pe cap avea drept coif gura căscată a unui lup, cu fălcile rînjindu-şi dinţii albi; în mînă purta o cange ţărănească; el se tot învîrtea în mijlocul cetei lui, cu capul pe deasupra tuturor.

Camilla îl străpunse (nici nu era greu, după ce-i risipise ceata) şi pe deasupra îi vorbi duşmăneşte aşa:

— Ce credeai, etruscule, că urmăreşti în pădure fiarele? A sosit şi ziua cînd o femeie să dea de ruşine îndrăzneala vorbelor voastre! Te vei duce totuşi la manii părinţilor tăi, nu fără cinste: spune-le că ai căzut de fierul Camillei.

Ucise apoi pe Orsiloh şi pe Butes, doi troieni ca nişte brazi; pe Butes îl străpunse pe la spate cu fierul lăncii, între coif şi platoşă, acolo unde gîtul călăreţului e descoperit şi unde scutul atîrnă de braţul stîng; cît despre Orsiloh, ea fugi mai întîi înconjurîndu-l într-un mare rotocol şi apoi intrînd înăuntrul cercului, îl urmări la rîndul ei pe cel ce o fugărise; înălţîndu-se cît putu mai mult, îi izbi de două ori, cu puternica ei secure, coiful şi ţeasta călăreţului, care acum se ruga fierbinte de dînsa; creierul cald i se scursese pe faţă.

www.dacoromanica.ro

Deodată îi ieşi în cale şi se opri speriat, cînd o văzut pe neaşteptate, fiul lui Aunus din Apenini, om însemnat printre liguri, cît i-a fost cu putinţă să înşele. Văzînd că nu se poate feri de luptă prin fugă şi nici să scape de fecioara ce-l urmărea, el încercă să întrebuinţeze o viclenie.

— Mare ispravă, femeie, zise el, să-ţi pui nădejdea în iuţeala calului. Nu mai fugi, scoboară-te şi măsoară-te de aproape cu mine, încaiere-te la luptă de jos şi vei vedea cît te minte o glorie deşartă.

Zise, iar ea, turbînd şi aprinsă de o cumplită mînie, îşi lăsă calul pe seama însoţitoarei şi îşi aşteptă neînfricată duşmanul, cu aceleaşi arme ca şi dînsul, numai cu sabia goală şi cu scutul fără podoabe.

Crezînd că viclenia i s-a prins, tînărul îşi întoarse atunci calul şi o luă fără zăbavă la fugă cu frîul slobod, îmboldindu-şi calul cu pintenii de fier [1].

— Ligurule viclean şi plin de o trufie nebună, spuse ea, zadarnic ai încercat să scapi cu vicleşugurile neamului tău ; înşelăciunea n-are să te ducă viu tatălui tău Aunus, care-i tot atît de şiret ca şi tine.

Rostind aceste cuvinte, învăpăiata fecioară îi întrecu cu sprintenele-i picioare calul, îl apucă de frîu şi se năpusti asupra duşmanului de-l pedepsi cu moartea, cu uşurinţa cu care uliul, pasărea sfîntă a lui Marte, se năpusteşte de pe înălţimea unei stînci asupra porumbiţei ce se ridică în nori, o înşfacă puternic şi-i sfîşie măruntaiele cu ghearele, în timp ce sîngele şi penele smulse cad din văzduh.

În vremea aceea, părintele zeilor şi al oamenilor nu privea nepăsător din înălţimea Olimpului la cele ce se întîmplau, ci aţîţă la luptă pe etruscul Tarchon, trezindu-i o aprigă mînie în suflet. El se năpusti de

[1] Comentatorii lui Vergiliu au remarcat aci un anacronism. În străvechile timpuri eroice, în care îşi situează poetul acţiunea, nu existau pinteni. Invenţia lor este mult mai recentă.

www.dacoromanica.ro

aceea călare în mijlocul măcelului şi al oştilor, care dădeau îndărăt; îşi îmbărbătă călăreţii cu îndemnuri, chemîndu-i pe fiecare pe nume şi aducîndu-i pe fugari înapoi la luptă.

— Etruscilor, inimi pururi slabe şi fără vlagă, ce spaimă, ce laşitate atît de grozavă v-a cuprins? O femeie vă ia la goană şi vă întoarce îndărăt oştile? La ce vă slujeşte fierul? La ce mai purtăm în mîini armele astea zadarnice? La dragoste şi în luptele ei de noapte nu mai sînteţi atît de blegi, iar atunci cînd fluierul vesteşte dansurile lui Bachus vă aruncaţi asupra bucatelor şi a paharelor de pe mesele ospeţelor. Iată ce vă place, iată cu ce vă îndeletniciţi; vă ajunge ca semnele cereşti să vestească primirea jertfei şi ca victimele grase să vă aştepte în fundul dumbrăvii sfinte.

Vorbind astfel, îşi avîntă calul în mijlocul vălmăşagului, hotărît să moară el însuşi şi, aprins, se năpusti asupra lui Venulus; înşfăcîndu-l de pe cal, îl strînse în braţe şi, opintindu-se, îl luă cu el la sîn. Un chiot se înălţă pînă-n văzduh şi toţi latinii îşi întoarseră privirea spre dînsul. Tarchon zbură ca vîntul ducînd cu el pe războinic şi armele lui; îi sfărîmă apoi fierul de la vîrful lăncii duşmanului şi căută locul deschis al platoşei pentru a-i da o lovitură de moarte; Venulus, dimpotrivă, se zbătea ca să îndepărteze mîna îndreptată asupra gîtului lui şi să înlăture puterea cu putere, ca vulturul roşcat, care, cînd răpeşte în văzduh un şarpe, îl strînge în gheare şi-i împlîntă unghiile în carne[1]; rănit, şarpele îşi încolăceşte inelele, îşi zbîrleşte solzii şi îşi înalţă capul şuierînd ameninţător, în timp ce vulturul îl sfîşie totuşi cu pliscul încovoiat şi spintecă totodată aerul cu

[1] Lupta dintre vultur şi şarpe fusese evocată şi în eposul homeric. (*Il.*, XII, 200).

www.dacoromanica.ro

aripile. La fel, îşi ducea Tarchon, biruitor, prada luată din ceata tiburtinilor [1], în timp ce, însufleţit de pilda şi de izbînda lui, meonizii [2] înaintau şi ei. În vremea aceasta, Aruns, căruia îi era scris să moară, se rotea înarmat cu o suliţă în jurul sprintenei Camilla şi, mai viclean decît dînsa, aştepta prilejul potrivit să o răpună. Oriunde se năpustea Camilla, neînvinsă, în mijlocul încăierării, Aruns o urmărea şi se ţinea, tăcut, de paşii ei ; dacă se întorcea biruitoare şi se îndepărta de duşmani, tînărul îşi întorcea şi el pe furiş calul. Încerca să se apropie de dînsa cînd aci, cînd dincolo ; îi dădea tîrcoale din toate părţile, învîrtind înverşunat o lance care să nu dea greş. Iată că Chloreu, închinat zeiţei Cibele şi preot al ei de multă vreme, lua ochii de departe prin strălucirea armelor lui troiene ; călărea un cal înspumat acoperit de pielea unei fiare cu solzi de aramă ca nişte pene, legată de cîrlige de aur. Îmbrăcat el însuşi cu o purpură ruginie străină, trăgea din arcu-i lician săgeţi gortinice [3]. Pe umăr îi suna o tolbă de aur, iar pe cap avea un coif de aur ; cu o copcă de aur îşi prinsese faldurile ce foşneau ale hlamidei de in galbenă ca şofranul ; tunica şi pulparele care-i acopereau picioarele, ca la barbari, îi erau brodate. Ori că voia să-i atîrne armele troiene în vreun templu, ori că voia să se împodobească la vînătoare cu aurul luat de la duşmani, dintre toţi războinicii, Camilla îl urmărea orbeşte numai pe dînsul, şi, fără nici o pază, alerga prin toate rîndurile luptei, rîvnind ca orice femeie la prada asta bogată. Din locul lui de pîndă, Aruns prinse prilejul prielnic şi îşi aruncă suliţa, după ce se rugă astfel de zei :

[1] Venulus era din Tibur.

[2] Adică cei care se trăgeau din Meonia, deci etruscii.

[3] Săgeţi cretane, pentru că Gortina era o cetate din insula Creta.

www.dacoromanica.ro

— Zeule puternic, Apolo, paznicul sfîntului Soracte[1], tu, pe care te slăvim mai mult decît toţi, tu, în cinstea căruia arde focul sfînt din mormane de brazi, iar noi, închinătorii tăi, mînaţi de credinţa noastră, păşim prin mijlocul focului, prin grămezi de cărbuni aprinşi, îngăduie-mi, părinte atotputernic, să şterg ruşinea asta de pe armele noastre ; nu rîvnesc la nici o pradă, nici la trofeul fecioarei biruite ; celelalte fapte îmi vor aduce destulă slavă ; să cadă numai asta sub loviturile mele şi mă voi putea apoi întoarce în oraşul părinţesc fără nici o glorie.

Apolo îl ascultă şi încuviinţă în sine să se împlinească o jumătate din dorinţă ; pe cealaltă o risipi în vînt ; îi îngădui celui ce-l ruga să o doboare pe Camilla, lovind-o pe neaşteptate ; nu-i îngădui însă să se mai întoarcă şi să-şi vadă puternica lui patrie ; vînturile îi luară cuvintele din urmă. Cînd suliţa, pornită din mîna lui Aruns, şuieră prin văzduh, volscii îşi întoarseră luarea-aminte şi îşi ţintiră privirile spre fecioară ; numai ea nu auzi vîjîitul aerului, nu văzu suliţa ce venea spre dînsa, decît cînd, izbind-o sub sînul descoperit, fierul i se înfipse adînc şi se adăpă din sîngele ei de fecioară. Tovarăşele o luară în grabă şi-şi sprijiniră stăpîna ce se prăbuşea. Mai îngrozit decît toţi, Aruns o luă la fugă cu o bucurie amestecată cu teamă şi nici nu mai îndrăznea să se mai bizuie pe lancea sa, ori să înfrunte loviturile fecioarei, ca lupul care, omorînd un cioban ori un taur puternic, înainte de a-l încolţi armele duşmanilor, lasă drumul şi o ia razna prin munţii înalţi ; dîndu-şi seama de îndrăzneala isprăvii, cu coada

[1] Zeul adorat pe muntele Soracte era o veche zeitate italică, numită iniţial *Soranus pater*, „tatăl Soranus", confundat ulterior cu Apolo. Sacerdoţii acestui zeu, numiţi de sabini *hirpi Sorani* (lupii Soractului) umblau cu picioarele goale pe cărbuni aprinşi. Era un rit purificator.

www.dacoromanica.ro

adusă pe burtă, el se afundă în pădure. Aşa şi Aruns, tulburat, se feri de privirile celorlalţi, cu gîndul la fugă şi se pierdu în mulţimea luptătorilor.

Trăgînd să moară, Camilla voi să-şi smulgă cu mîna suliţa, dar vîrful ascuţit al fierului, intrat între coaste, rămase înfipt adînc în rană, iar ea căzu neînsufleţită în şa ; ochii îngheţaţi îi lunecară în moarte, iar purpura de odinioară a obrazului păli. Gata să-şi dea duhul, ea vorbi astfel Accei, tovarăşa ei cea mai credincioasă, cu care îşi împărţea toate grijile :

— Pînă aici, Acca, m-au ţinut puterile ; acum m-a răpus rana cumplită şi toate în jur mi se învăluie în beznă. Aleargă şi du-i lui Turnus vorbele din urmă : să-mi ia locul în luptă şi să alunge pe troieni de la zidurile cetăţii. Şi acum rămîi cu bine.

Vorbind astfel, lăsă frîul din mînă şi, oricît se opinti, lunecă la pămînt. Frigul morţii o desfăcu apoi de legăturile trupului, îşi plecă gîtul mlădios şi capul îngreuiat de moarte, scăpînd armele, şi sufletul mîhnit îi zbură cu un geamăt printre umbre [1]. Un vaier năprasnic se iscă atunci lovind stelele de aur. O dată cu moartea Camillei, lupta se înteţi şi mai mult ; oştile troienilor, căpeteniile etruscilor, călărimea arcadienilor lui Evandru se năpustiră în rînduri strînse asupra duşmanului.

În vremea aceasta, trimisă ca strajă de Diana, Opis privea de mult liniştită de pe vîrful munţilor luptele. Cînd văzu de departe, în mijlocul ţipetelor războinicilor dezlănţuiţi, pe Camilla răpusă de o jalnică moarte, suspină şi glăsui aşa din fundul inimii :

[1] Camilla moare ca o războinică. Spre deosebire de Lausus sau Pallas, pe ea numai trădarea a putut-o doborî. Excelent portretist, Verigiliu nu omite totuşi dimensiunea feminină a acestei viteze fecioare. Ea are slăbiciunile sale : e credulă (episodul luptei cu Aunus) şi se lasă captivată de strălucirea aurului, ca toate femeile.

www.dacoromanica.ro

— Prea crud ai fost pedepsită, fecioară, pentru că ai îndrăznit să-i înfrunţi pe troieni. Nu ţi-a slujit la nimic că ai cinstit pe Diana în pădurile pustii şi că ai purtat ca noi tolba pe umeri. În ceasul din urmă, Diana n-a uitat totuşi să te cinstească ; moartea ta va fi pomenită între noroade şi nu vei pieri nerăzbunată — căci oricine ar fi cel ce ţi-a pîngărit trupul, îşi va ispăşi vina cu pieirea.

La poalele unui munte înalt se ridica mormîntul lui Dercennus, odinioară rege al Laurentului, o mare movilă de pămînt acoperită de umbra deasă a unui stejar. Frumoasa zeiţă se opri mai întîi acolo din zborul ei grăbit : din înălţimea movilei îl căută apoi din ochi pe Aruns. Cum îl văzu strălucitor de arme şi umflat de trufie, îi strigă :

— De ce fugi ? Îndreaptă-ţi pasul încoace ; vino şi pieri aici ca să-ţi iei răsplata cuvenită pentru că ai ucis pe Camilla. Merita oare un om ca tine să fie răpus de săgeţile Dianei ?

Zise, şi scoţîndu-şi din tolba aurită o săgeată sprintenă, traca [1] îşi întinse mînioasă arcul pînă ce i se îmbinară capetele încovoiate ; cu mîinile pe aceeaşi linie, cu stînga ţinea vîrful săgeţii, pe cînd dreapta aduse coarda arcului la sîn. Aruns auzi şuierul săgeţii şi vîjîitul aerului în clipa cînd fierul i se şi înfipsese în trup. El îşi dădu duhul scoţînd suspinul din urmă, iar tovarăşii îi lăsară leşul uitat în pulberea cîmpului, în timp ce Opis îşi luă zborul spre înălţimile Olimpului. După moartea Camillei, călărimea ei uşoară o rupse de îndată la goană ; rutulii fugiră şi dînşii îngroziţi ; fugi pînă şi aprigul Atinas ; fruntaşii risipiţi, gloatele fără călăuze, căutau să se pună la adăpost, întorcîndu-şi caii spre zidurile cetăţii.

[1] Vergiliu o numeşte pe Opis „traca", pentru că venea din nordul plin de codri şi fiare sălbatice, deci străbătut de Diana şi tovarăşele ei.

www.dacoromanica.ro

Nimeni nu îndrăznea să-i înfrunte cu armele ori să-i oprească pe troienii ce-i urmăreau şi-i secerau din spate ; toţi duceau pe umerii obosiţi arcurile slobode, iar copitele cailor loveau în goană cîmpia prăfuită. Cu dînşii se rostogoleau spre oraş vîrtejuri negre de pulbere ; de pe ziduri femeile se băteau cu pumnii în piept şi înălţau ţipete pînă la stelele cerului. Cei ce se năpustiră mai întîi prin porţile deschise fură zdrobiţi de mulţimea celor ce se îmbulzeau de-a valma peste dînşii, din urmă ; nu numai că nu scăpară de o moarte jalnică, ci pieriră străpunşi de lovituri chiar în pragul oraşului, înaintea întăriturilor patriei, în faţa adăpostului caselor lor. O parte închiseră porţile şi nu mai îndrăzneau să le deschidă celor ce-i rugau şi nici să-i primească între ziduri ; se porni atunci un groaznic măcel între cei ce apărau cu armele intrarea oraşului şi cei ce se năpusteau asupra armelor lor. Izgoniţi din oraş, chiar sub privirile pline de lacrimi ale părinţilor lor, unii dintre dînşii, îmbrînciţi, se rostogoleau în şanţurile adînci ; orbiţi de mînie, alţii îşi năpusteau caii cu frîiele slobode în porţi, izbindu-le drugii neclintiţi. În aceste lupte fără nădejde, cuprinse de dragoste de ţară şi după pilda Camillei, chiar şi femeile aruncau de pe ziduri arme ; înlocuiau fierul cu buşteni de stejar şi cu pari arşi la vîrf, şi fierbeau de dorinţa de a muri cele dintîi pe întăriturile patriei.

În vremea aceasta, Acca aduse jalnica veste lui Turnus în pădurea unde se afla, care-i umplu sufletul de o mare tulburare.

— Oştile volscilor au fost zdrobite ; Camilla a pierit ; biruitori, duşmanii sînt stăpîni pe cîmpul de luptă şi vin năvalnic ; spaima a ajuns pînă şi înăuntrul Laurentului.

Mînios (aşa voia hotărîrea neînduplecată a lui Iupiter), Turnus părăsi înălţimile unde se aşezase şi ieşi

www.dacoromanica.ro

din pădurea deasă. Abia plecase de la locul lui de pîndă şi intrase în cîmpie, că Enea şi pătrunse în strîmtoarea slobodă acum, trecu munţii şi ieşi din pădurea întunecată. Amîndoi se îndreptau astfel grăbiţi spre oraş cu toate oştile lor, la cîţiva paşi unul de altul. Enea zări de departe cîmpia învolburtă de praf şi văzu oştile Laurentului, iar Turnus îl recunoscu pe temutul Enea sub armele lui şi auzi pasul ostaşilor şi suflarea cailor. Chiar în clipa aceea ei s-ar fi încăierat şi ar fi încercat soarta armelor, dacă soarele nu şi-ar fi scăldat în valurile Iberiei [1] caii osteniţi şi dacă scăpătarea zilei n-ar fi adus noaptea. Ei îşi aşezară taberele înaintea oraşului şi le întăriră cu metereze.

[1] Adică marea Spaniei, deci Oceanul Atlantic.

www.dacoromanica.ro

Cînd Turnus văzu că, abătuţi de înfrîngerea lor, latinii îi cereau să-şi îndeplinească făgăduielile şi că toate privirile se aţintiseră asupra lui, el se aprinse şi mai mult şi se îmbărbătă ca leul din cîmpiile punice care, tocmai cînd îl rănesc mai greu vînătorii în piept, se pregăteşte de luptă; îşi scutură mîndru coama de pe grumazu-i vînjos, rupe fără frică arma înfiptă a vînătorului şi mugeşte cu gura-i însîngerată. La fel îl cuprinse şi pe Turnus mînia o dată aprinsă. Se duce atunci la rege şi, înfuriat, îi grăi astfel:

— Sînt gata; nu mai e nici un cuvînt ca mişeii de troieni să-şi ia vorba îndărăt şi să nu-şi îndeplinească învoiala. Mă voi lupta; găteşte sacrificiul, tată, şi hotărăşte soroacele învoielii. Ori braţul meu îl va trimite în Tartar pe troianul ăsta fugar din Asia, sub ochii latinilor, şi singur voi nimici cu sabia învinuirile, pe care mi le fac toţi, ori Enea îi va supune pe latini şi va lua ca soţie pe Lavinia.

Latinus îi răspunse astfel liniştit:

— Tinere cu suflet mare, cu cît te ridici mai presus de ceilalţi, prin vrednicie, cu atît se cade să mă gîndesc mai cu grijă şi să cumpănesc toate împrejurările. Tu ai ţara tatălui tău Daunus şi multe oraşe

www.dacoromanica.ro

cucerite cu braţul tău, iar aurul şi sufletul lui Latinus sînt ale tale. Mai sînt în Laţiu şi în Laurent şi alte fecioare de măritat şi nu de neam de jos. Dă-mi voie să-ţi spun fără înconjur lucrurile astea nu tocmai plăcute, iar tu ascultă-le cu băgare de seamă. Nu-mi era îngăduit să-mi mărit fata cu nici unul din vechii ei peţitori, după cum m-au povăţuit toţi oamenii şi zeii. Învins de dragostea ce am pentru tine, învins de legături de sînge şi de lacrimile mîhnitei mele soţii, am rupt toate făgăduielile ; am stricat logodna, m-am lăsat tîrît într-o luptă nelegiuită. Vezi şi tu ce nenorociri şi cîte războaie mă urmăresc din ziua aceea şi cîte suferinţe ai îndurat şi tu. Biruiţi în două mari lupte, abia ne mai apărăm zidurile oraşului, singura nădejde a Italiei. Apele Tibrului sînt calde încă de sîngele nostru şi cîmpiile întinse sînt albe de oasele alor noştri. Pentru ce mă tot schimb mereu ? Ce nebunie îmi tulbură mintea ? Dacă după moartea ta sînt gata să-i primesc ca tovarăşi pe troieni, pentru ce să nu pun mai degrabă capăt războiului cît timp tu trăieşti încă ? Ce vor spune rutulii, care sînt de acelaşi sînge cu noi, ce va spune toată Italia, dacă te-aş trimite la moarte (fie ca să nu mi se împlinească vorba !) pentru că mi-ai peţit fata şi ai căutat să te înrudeşti cu mine ! Gîndeşte-te la cîte se întîmplă în război ; fie-ţi milă de bătrînul tău tată, care tînjeşte departe de tine, în cetatea lui, Ardeea.

Mînia lui Turnus nu se îmblînzi însă la aceste vorbe, ci se întărîtă şi mai mult şi se amărî că voia să-l lecuiască în aşa chip. De îndată ce putu vorbi, el grăi astfel :

— Părăseşte grija pe care mi-o porţi, scumpe tată, şi îngăduie-mi să-mi dobîndesc gloria cu preţul vieţii. Şi noi ştim să mînuim armele şi fierul pornit din mîna noastră nu e neputincios, iar sîngele curge şi

www.dacoromanica.ro

din rănile făcute de noi. Zeița, maică-sa, nu va fi lîngă dînsul ca să-i învăluie fuga într-un nor rușinos și să se ascundă ea însăși într-o umbră deșartă [1].

Înspăimîntată de primejdia luptei ce se pregătea, regina plîngea însă și, hotărîtă să moară, se silea să potolească avîntul ginerelui ei:

— Turnus, pe lacrimile astea, dacă îi mai porți în sufletul tău vreo dragoste Amatei, tu, care ești singura nădejde și singurul sprijin al bătrîneții mele nenorocite, în mîna căruia e cinstea și domnia lui Latinus și pe care se reazimă toată șubreda noastră casă, îți mai cer un singur lucru: nu te mai lupta cu teucrii [2]. Oricare ți-ar fi soarta în urma acestei lupte, același destin mă așteaptă și pe mine; o dată cu tine voi părăsi și eu o viață nesuferită și nu voi vedea, ca roabă, pe Enea ginere.

Aceste cuvinte ale mamei sale îi îmbujorară obrajii Laviniei și-i umplură ochii de lacrimi; o vie roșeață îi acoperi chipul și alergă ca un foc asemenea fildeșului vopsit cu purpură sîngerie, ori cum se rumenesc crinii albi printre trandafirii roșii. Așa se împurpurară și obrajii fetei. Dragostea tulbură pe Turnus și, privind la chipul fecioarei [3], ardea și mai mult de dorința de a lupta și vorbi astfel în puține cuvinte Amatei:

— Nu mă însoți, mamă, cu lacrimi și cu semne atît de rele, tocmai acum cînd plec la o luptă grea; de altfel, chiar de ar trebui să mor, nu mai pot da îndărăt. Pleacă, Idmon, de-i du din parte-mi căpete-

[1] Umbră deșartă pentru că, susținut de Minerva, Diomede a văzut și chiar a rănit la mînă pe Venus, sosită în ajutorul lui Enea (Homer, *Il.*, V, 127).

[2] Amata evită să pronunțe numele lui Enea sau să se refere direct la el spre a nu jigni pe Turnus.

[3] Lavinia nu-și exprimă sentimentele, dar această roșeață pare să ateste o dragoste secretă. Cel puțin astfel interpretează Turnus împurpurarea obrajilor fetei.

www.dacoromanica.ro

niei frigienilor aceste cuvinte ale mele, ce nu-i vor plăcea. Mîine, cînd Aurora în caru-i de purpură va rumeni cerul cu întîile lumini, să nu-i scoată pe troieni împotriva rutulilor şi rutulii să-şi lase armele în pace ; să hotărîm soarta războiului prin sîngele unuia din noi ; Lavinia va fi cucerită pe cîmpia asta.

După ce rosti aceste cuvinte, se grăbi să se întoarcă în locuinţa lui ; ceru caii şi se bucură văzîndu-i sforăind ; dăruiţi cu mare cinste lui Pilumnus de Oritia[1], ei întreceau zăpada în albeaţă şi vîntul în iuţeală. Vizitii sprinteni le stăteau în jur, le mîngîiau pieptul cu palma şi le pieptănau coamele revărsate. El îşi înfăşură apoi umerii cu o platoşă împletită cu fire de aur şi de alamă albă, îşi prinse scutul şi coiful cu canaf roşu şi sabia, pe care chiar Vulcan o făurise pentru tatăl său Daunus şi o vîrîse, caldă încă, în apele Stixului. Apucă apoi cu putere o lance grea, rezemată de o coloană înaltă, din mijlocul curţilor, lance luată ca pradă de la auruncul Actor şi, învîrtind-o cu freamăt, strigă :

— A venit ceasul, o, lance a mea, tu care nu mi-ai înşelat niciodată chemarea ! Marele Actor te-a purtat odinioară ; iată că te poartă acum mîna lui Turnus ; fă să-l aştern la pămînt pe mieraticul frigian, să-i smulg şi să-i sfîrşii în bucăţi platoşa cu braţul meu puternic şi să-i murdăresc în ţărînă pletele încreţite cu fierul cald şi înmiresmate cu mirt.

Astfel îşi vărsa Turnus mînia ; scîntei ieşeau din faţa-i înflăcărată şi focul pîlpîia în ochii neastîmpăraţi ca taurul, care, cînd e să înceapă lupta, scoate mugete groaznice şi îşi încearcă coarnele ameninţătoare de trunchiul unui copac, izbeşte cu loviturile lor, împrăştiind nisipul în aşteptarea luptei.

[1] Fiica legendarului rege atenian Erehteu şi soţia lui Boreu.

www.dacoromanica.ro

În vremea aceasta, la fel de cumplit, sub armele dăruite de maică-sa, Enea îşi ascuţea vitejia şi îşi înteţea mînia, vesel că prin propunerea ce i se făcuse avea să isprăvească războiul. Îşi îmbărbăta tovarăşii şi mîngîia teama lui Iulus ce se speriase şi le aminti de hotărîrea ursitei ; trimise apoi soli regelui Latinus ca să-i aducă răspunsul lui hotărîtor şi să-i arate noimele păcii.

A doua zi, de îndată ce zorile începură să lumineze vîrfurile munţilor, cînd caii soarelui se înalţă din adîncile genuni ale oceanului şi varsă valuri de lumină pe nări, rutulii şi troienii măsurau şi pregăteau la picioarele înalte ale Laurentului cîmpul de luptă. La mijloc puseră focurile şi altarele de brazde pentru zeii celor două popoare. Înveliţi în fusta de jertfă [1] şi cu tîmplele încinse cu o cunună de verbine, unii aduceau apa şi focul. Dintr-o parte, înainta oastea italicilor, ale căror cete înarmate cu suliţi se revărsau prin porţile pline ; de cealaltă, înaintau oştile troiene şi etrusce, cu arme de tot felul, acoperiţi de fier, ca şi cum i-ar chema lupta aprigă. Prin mijlocul miilor de oşteni, se roteau căpeteniile ce-ţi luau ochii cu aurul şi purpura lor : şi Mnesteu, din neamul lui Assaracus şi viteazul Asilas şi Mesap, îmblînzitorul de cai, fiul lui Neptun. La un semn, cele două oşti se traseră în locurile lor hotărîte, îşi înfipseră sulițele în pămînt şi îşi puseră jos scuturile. Femeile venite în grabă, norodul neînarmat, bătrînii neputincioşi se suiseră în turnuri şi pe acoperişurile caselor, în timp ce alţii stăteau pe porţile înalte ale cetăţii.

În vremea aceasta, din vîrful muntelui numit azi Alban (atunci un munte necunoscut, fără cinste şi

[1] Era vorba de fapt de o fustă lungă, care cobora de la brîu pînă la glezne şi era tivită cu purpură. O purtau sacrificatorii romani în timpul jertfei.

www.dacoromanica.ro

slavă)[1], Iunona îşi plimba ochii pe cîmpie, privind cele două oşti, a laurentinilor şi a troienilor, şi oraşul lui Latinus şi vorbi, deodată, astfel surorii lui Turnus, zeiţa ocrotitoare a iazurilor şi a apelor zgomotoase[2]; înaltul rege al văzduhului i-a dat această cinste sfîntă în schimbul fecioriei, pe care chiar el i-o răpise:

— Nimfă, podoabă a apelor, multiubită inimii mele, ştii cum te-am deosebit dintre toate fecioarele Laţiului, pe care necredinciosul Iupiter le-a adus în patul lui şi cum ţi-am făcut loc în cer! Află, Iuturna, ce nenorocire te aşteaptă şi nu mă învinui pe mine. Atît cît norocul părea că o îngăduie şi parcele se învoiau ca treburile latinilor să izbutească, l-am ocrotit pe Turnus şi zidurile tale. Acum îl văd însă încingîndu-se la o luptă fără putinţă de izbîndă; ceasul cel rău şi puterea duşmănoasă a parcelor se apropie. Nu pot privi cu ochii mei lupta asta, nu pot privi învoiala încheiată. Dacă din dragoste pentru fratele tău îndrăzneşti să-i dai un ajutor mai de folos, du-te tu; ţie ţi-i îngăduit şi poate că zile mai bune se vor întoarce pentru cei nenorociţi.

Abia îşi isprăvi vorba, că Iuturna se puse să verse şiroaie de lacrimi şi se bătu mereu cu pumnii peste frumosu-i sîn:

— Nu-i timpul de lacrimi, îi spuse Iunona; grăbeşte-te, de-i cu putinţă; scapă-ţi fratele, ori aprinde

[1] Pe muntele Alban — numit acum *Monte Caro* şi situat la aproximativ douăzeci de km la sud-est de Roma — aveau loc în epoca istorică sărbătorile confederaţiei latine, aşa-numitele *feriae latinae*. Iniţial ele se celebrau într-un codru sacru; ulterior aceste ceremonii au fost strămutate într-un templu.

[2] Vergiliu face din Iuturna, nimfă ocrotitoare a rîului Numicus, sora lui Turnus şi îi acordă în ierarhia făpturilor mitice un rol mult mai important decît în vechile legende.

www.dacoromanica.ro

războiul rupînd învoiala încheiată ; chiar eu te sfătuiesc să îndrăzneşti.

Îndemnînd-o aşa, o lăsă nehotărîtă şi tulburată, cu sufletul rănit.

În vremea aceasta, regii se arătară. Latinus într-un car cu patru cai, urmat de alai mare ; pe frunte avea o cunună de douăsprezece raze de aur, semnul Soarelui, bunicul lui [1] ; Turnus venea într-un car tras de doi cai albi, strîngînd în mînă două sulițe cu fierul lat. Tatăl Enea ieşi şi el din tabăra lui, el, obîrşia poporului roman, luînd privirile cu focul împrăştiat de scutul şi de armele lui cereşti ; alături păşea Ascaniu, cealaltă nădejde a puternicei Rome. Un preot, îmbrăcat într-o haină albă, aduse un purcel păros şi o oaie netunsă încă, şi le apropie de altarele aprinse. Cu privirile întoarse spre răsărit, regii împrăştiară făina şi sarea, făcură semne cu cuțitul pe fruntea victimelor şi, cu cupele în mîini, vărsară pe altare prinoasele vinului. Trăgîndu-şi apoi sabia, piosul Enea se rugă astfel :

— Fiţi martori la chemarea mea, tu, Soare, şi tu, Pămînt al Italiei, şi tu, Iunona, pe care o nădăjduiesc mai milostivă, şi tu, strălucitule Marte, care hotărăşti cu puterea-ți divină în toate războaiele ; vă chem şi pe voi, izvoare şi fluvii, şi pe voi, zei ai înaltului văzduh şi ai mării azurii. Dacă biruința va fi de partea italicului Turnus, am hotărît ca învinşii să se ducă în oraşul lui Evandru şi Iulus să părăsească locurile astea ; iar mai pe urmă troienii să nu mai ia niciodată armele şi să nu mai tulbure cu fierul pacea acestei țări. Dar dacă, dimpotrivă, biruința e de partea noastră, după cum cred — şi fie ca zeii să-mi împlinească nădejdea — noi nu vom porunci italicilor să se supună troienilor şi nici nu voi cere pentru

[1] Mama regelui Latinus — Marica — era adesea identificată cu Circe, fiica Soarelui.

www.dacoromanica.ro

mine scaunul regesc, ci ca amîndouă popoarele neînvinse să trăiască sub aceleaşi legi într-o pace veşnică. Eu le voi da riturile religioase şi zeii ; socrul meu Latinus să-şi păstreze oastea şi puterea de mai înainte. Troienii îmi vor ridica zidurile mele, Lavinia îşi va da numele oraşului lor.

Astfel vorbi Enea, el cel dintîi ; după dînsul, cu ochii la cer şi cu mîna înălţată în sus, grăi Latinus :

— Jur ca şi tine, Enea, pe aceiaşi zei ; pe Pămînt, pe Mare, pe astre, pe cei doi copii ai Latonei, pe Ianus cu două feţe, pe puterea zeilor infernului şi pe împărăţia neînduplecatului Pluton. Audă cuvintele astea tatăl zeilor, ale cărui fulgere sfinţesc învoielile. Iau martore altarul, pe care pun mîna, focul de la mijloc şi pe zei. Orice s-ar întîmpla, italicii nu vor rupe niciodată învoiala încheiată şi pacea ; nici o putere din lume nu mă va abate de bunăvoie de la asta, chiar dacă potopul ar face pămîntul una cu apele şi cerul s-ar prăbuşi în Tartar. Aşa cum sceptrul ăsta (căci avea în mînă sceptrul) nu va mai da vlăstare cu frunză tînără, nici ramuri, nici umbră, o dată ce a fost despărţit de trunchiul lui din pădure şi şi-a părăsit rădăcina ce-l hrănea, iar ascuţişul fierului i-a retezat pletele ramurilor. Odinioară era copac ; acum mîna meşterului l-a ferecat în aramă strălucitoare şi l-a dat să-l poarte părinţii latini !

Prin astfel de vorbe, ei îşi întăriră legămîntul în faţa căpeteniilor. Înjunghiară apoi vitele după datină în flacăra focului, le smulseră de vii măruntaiele şi încărcară altarele cu farfuriile pline. De mult li se părea însă rutulilor lupta nepotrivită şi sufletele le erau zbuciumate de fel de fel de gînduri, mai ales cînd văzură mai de aproape că puterile nu se asemănau. Teama spori şi mai mult la ivirea lui Turnus, care înaintă cu paşi tăcuţi şi se închină smerit în faţa altarelor, cu ochii în pămînt, cu obrajii galbeni, cu o

www.dacoromanica.ro

sfîrşeală răspîndită peste toată înfăţişarea lui. Cînd soră-sa Iuturna văzu că şoaptele creşteau şi că sufletele norodului şovăiau, ea se strecură în mulţime sub chipul lui Camers [1], dintr-o familie cu strămoşi vestiţi, fiu al unui tată cunoscut prin vitejie şi el însuşi aprig în războaie ; ea se amestecă printre ostaşi şi, ştiind ce se petrecea, semănă cu dibăcie fel de fel de zvonuri, vorbind aşa :

— Nu vi-i ruşine, rutulilor, să lăsaţi ca un singur om să înfrunte primejdia printre atîţia viteji ? Nu sîntem oare şi noi deopotrivă în număr şi putere ? Iată-i, strînşi aici, pe toţi troienii şi arcadienii, pe care ni i-a trimis împotrivă soarta, şi oastea Etruriei, duşmană lui Turnus. Dacă ne-am încăiera, abia unuia din doi i-ar veni cîte un duşman. Gloria lui Turnus se va înălţa, ce-i drept, pînă la zei, pe al căror altar se jertfeşte, şi va trăi vie în gura tuturor, pe cînd noi, care trîndăvim pe aceste cîmpii, după ce ne vom pierde patria, vom fi siliţi să ascultăm de nişte stăpîni trufaşi.

Vorbele acestea înflăcărară din ce în ce mai mult sufletele tinerilor războinici şi un murmur se lăţi printre rînduri. Pînă şi latinii şi laurentinii îşi schimbară gîndul. Ei, care doriseră sfîrşitul luptelor ca să scape de pacoste, acum voiau arme, cereau ca învoiala să nu fie socotită ca încheiată şi se înduioşau de soarta nedreaptă a lui Turnus.

La această viclenie Iuturna adăuga una şi mai mare, iscînd un semn ceresc, cu care tulbură mai mult decît orice inimile italicilor, înşelîndu-i. Zburînd în văz-

[1] Iuturna va îndeplini aci rolul jucat în *Iliada* de Pallas Atena (IV, 78—105). Grecii şi troienii căzuseră de acord să soluţioneze litigiul lor printr-un duel între Paris şi Menelau. Dar Hera nu dorea o astfel de soluţie. Îndemnată de Hera, Atena ia chipul lui Laodoc (cum aci Iuturna adoptă trăsăturile lui Camers) şi aţîţă pe Pandarus. Acesta răneşte cu o săgeată pe Menelau şi reaprinde astfel bătălia generală.

www.dacoromanica.ro

duhul înroşit, un vultur gonea nişte păsări dinspre ţărm şi, pe cînd stolul fugea zgomotos, el se lăsă ca o săgeată pe valuri şi răpi în ghearele lui încovoiate o lebădă minunată. Priveliştea atrase luarea-aminte a italicilor ; începînd să mai fugă, zburătoarele se întoarseră îndărăt cu larmă (nemaivăzută minune !), întunecînd văzduhul cu aripile lor, năpustindu-se ca un nor asupra duşmanului lor, pînă ce, învins şi obosit de greutatea prăzii, vulturul îi dădu drumul lebedei din gheare în fluviu şi se făcu nevăzut în nori. Rutulii primiră cu strigăte semnul ceresc şi se gătiră de luptă. Augurul Tolumnius grăi numaidecît :

— Iată semnul, pe care l-am cerut de atîtea ori în rugăciunile mele ; îl primesc şi recunosc în el voinţa zeilor. Ascultaţi-mi îndemnul şi puneţi mîna pe sabie, nenorociţilor, pe care veneticul ăsta ticălos vă ameninţă cu război ca pe nişte biete păsări şi că vă pustieşte ţărmurile. Va fugi şi pînzele îl vor duce departe pe mare ; strîngeţi-vă într-un suflet rîndurile şi apăraţi-vă cu armele regele, pe care vor să vi-l răpească.

Spuse şi, ieşind din şir, aruncă o suliţă în duşmanii din faţă ; suliţa de corn şuieră şi spintecă aerul mergînd drept la ţintă [1]. Pe dată se iscă un vaier nemaipomenit ; şirurile se tulburară şi inimile se înfierbîntară de zarvă. În faţa lui Tolumnius, se aflau tocmai înşiraţi nouă fraţi, frumoşii fii ai arcadianului Glippus şi ai credincioasei lui soţii, o etruscă ; suliţa lovi în zborul ei pe unul dintr-înşii drept în mijlocul trupului, acolo unde cingătoarea brodată se freacă de pîntece şi paftaua uneşte cătărămile celor două ca-

[1] Desigur minunea impresionase pe italici. Dar anticii credeau că o minune nu are consecinţe decît dacă este acceptată ca atare şi tălmăcită. Tocmai acest lucru îl face Tolumnius, care aruncă o armă în rîndurile inamice, întocmai ca Pandarus în *Iliada*.

www.dacoromanica.ro

pete ; străpuns în coaste, frumosul tînăr cu arme strălucitoare căzu pe nisipul galben. Ceata vitează a fraţilor se aprinse de durere ; unii puseră mîna pe sabie, alţii înşfăcară sulițele şi se năpustiră orbeşte. În cale le ieşiră oştile laurentinilor ; de cealaltă parte, se repeziră în rînduri dese troienii, luptătorii din Agilla şi arcadienii cu armele colorate. Un singur dor de luptă îi însufleţea pe toţi ; răsturnară altarele ; o furtună de săgeţi umplu întregul văzduh şi se lăsă într-o ploaie de fier ; preoţii ridicară cupele şi vasele cu jăratic. Chiar Latinus fugi, luînd cu dînsul chipurile zeilor batjocoriţi prin călcarea învoielii. Unii îşi înhămară carele, alţii se aruncară dintr-o săritură pe cai şi se avîntară cu săbiile scoase.

Nerăbdător de a rupe învoiala, Mesap îşi năpusti calul drept asupra regelui etrusc Auleste, purtînd pe el însemnele domniei ; nenorocitul dădu îndărăt şi căzu în cap peste altarele din spate. Mesap se prăvăli asupra lui, vijelios, şi, fără să-i asculte rugăciunile, îi împlîntă în trup de sus, de pe cal, sulița lui mare ca un stîlp şi îi vorbi aşa :

— Uite-o ! Jertfa asta va fi mai plăcută zeilor !

Italicii alergară şi-i despuiară trupul cald încă. Luîndu-i-o înainte lui Ebusus, ce venea spre dînsul pentru a-l lovi, Corineu apucă de pe altar un tăciune aprins şi i-l aruncă în faţă ; barba stufoasă i se aprinse şi împrăştie în jur un miros de pîrlit ; folosindu-se de zăpăceala lui, Corineu se năpusti apoi asupră-i, îl înşfăcă cu stînga de chică şi, apăsîndu-l cu genunchiul, îl ţintui astfel la pămînt pentru a-i străpunge apoi pieptul cu sabia-i ascuţită. Văzîndu-l pe ciobanul Alsus cum se vîră printre sulițe în primele rînduri, Podalir îl urmări, ridicîndu-i deasupra sabia scoasă ; întorcîndu-se, dintr-o singură lovitură de secure, Alsus îi spintecă în două fruntea cu bărbie cu tot şi-i stropi armele cu şiroaie de sînge. O linişte

www.dacoromanica.ro

grea, un somn de plumb i se lăsară pe pleoape lui Podalir şi ochii i se închiseră în noaptea veşnică.

În vremea aceasta, piosul Enea, cu capul gol, îşi întindea braţul fără arme şi chema pe ai lui:

— Încotro vă duceţi? De unde a pornit vrajba asta neaşteptată? Stăpîniţi-vă mînia! Învoiala s-a încheiat; toate condiţiile s-au hotărît; numai eu am dreptul să lupt; lăsaţi-mă pe mine şi nu vă mai temeţi; braţul meu va şti să întărească învoiala; pe chezăşia sacrificiului făcut, Turnus nu-mi poate scăpa.

În mijlocul acestor strigăte, în mijlocul acestor vorbe, iată că o săgeată sprintenă zbură şuierînd şi-l lovi pe Enea. Ce mînă o aruncase? Ce putere o împinsese? Cine le aduse rutulilor o astfel de cinste? Întîmplarea ori un zeu? Nu se ştie. Meritul unei fapte atît de strălucite a rămas ascuns şi nimeni nu s-a făli vreodată că l-a rănit pe Enea.

Cînd îl văzu pe Enea că se trage de pe cîmpul de luptă şi pe căpeteniî că se tulbură, o nădejde neaşteptată îl înflăcără din nou pe Turnus; ceru numaidecît caii şi armele şi se avîntă dintr-o săritură, mîndru, în car, luînd hăţurile în mîini. În goana lui în toate părţile el ucise o mulţime de viteji, pe mulţi îi răsturnă pe jumătate morţi; zdrobi cete întregi sub roţile carului şi aruncă în fuga-i sulițele luate de la învinşi, ca Marte, care, însetat de sînge, se avîntă şi-şi loveşte scutul şi-şi sloboade caii năprasnici pe malurile îngheţate ale Ebrului [1]; ei zboară pe cîmpia deschisă mai iute ca vînturile; tropotul li se aude pînă în ţinuturile cele mai îndepărtate ale Traciei. Spaima cu faţa vînătă, Mînia, Vicleşugul, alaiul obişnuit al zeului, îl însoţesc; astfel şi năvalnicul Turnus, căl-

[1] Vergiliu se referă la un fluviu din Tracia — numit acum Mariţa — ţară îndrăgită de zeul războiului.

www.dacoromanica.ro

cîndu-şi fără milă duşmanii ucişi, îşi repezi prin mijlocul cîmpului de bătaie caii înăduşiţi ; iuţile lor copite împrăştiau o rouă însîngerată, amestecînd sîngele cu nisipul. Căzură şi Stenelus şi Tamirus şi Folus ; pe cei doi dintîi îi lovi de aproape, pe celălalt de departe. Tot din depărtare lovi şi pe cei doi fii ai lui Imbrasus, pe Glaucus şi pe Lades ; tatăl lor îi crescuse în Licia, şi-i împodobise cu arme la fel, învăţîndu-i cum să lupte pe jos ori cum să întreacă vînturile pe cal.

În altă parte, alerga în mijlocul luptei Eumede, viteazul fiu al bătrînului Dolon, cu numele bunicului, dar cu sufletul şi braţul tatălui său, care, odinioară, pentru a se duce să iscodească tabăra grecilor, cutezase să ceară ca răsplată carul lui Ahile. Diomede îi plătise însă cu alt preţ îndrăzneala, aşa că Dolon nu mai rîvneşte de atunci la caii lui Ahile [1]. De îndată ce-l zări pe cîmpia deschisă, Turnus îi aruncă mai întîi din depărtare o suliţă uşoară, îşi opri caii, sări din car şi năpusti asupra duşmanului, care lunecase la pămînt pe jumătate mort, cu piciorul pe grumazul lui, îi smulse din mînă sabia şi i-o înfipse strălucitoare în gîtlej, spunîndu-i pe deasupra :

— Troiene, iată pămîntul pe care voiai să-l cucereşti cu sabia ; măsoară cu leşul tău ţara Italiei ; asta-i răsplata celor ce îndrăznesc să se lupte cu mine. Astfel să-şi înalţe ei zidurile.

Cu o lovitură de lance îi dete apoi ca tovarăşi şi pe Asbite şi pe Chloreu şi pe Sibaris şi pe Dares şi pe Tersiloh şi pe Timete, căzut de pe grumazul calului ce se prăbuşise. Cînd, venit dinspre Tracia, Boreu se

[1] Troianul Dolon, plecat în recunoaştere în timpul nopţii, după ce i se promisese carul lui Ahile, a fost surprins de Ulise şi Diomede. Acesta din urmă l-a ucis, deşi Dolon le făgăduise, în schimbul vieţii, dezvăluirea poziţiei troienilor şi a aliaţilor acestora (Homer, *Il.*, X, 299—464).

www.dacoromanica.ro

năpusteşte urlînd pe Marea Egee, valurile se zdrobesc de ţărm şi norii gonesc pe cer încotro s-a dezlănţuit vîntul ; oriunde îşi deschidea drum Turnus, rîndurile dădeau îndărăt şi se spulberau ; viteazul era luat de avîntul lui, iar carul îi alerga împotriva vîntului ce-i flutura canaful. Nemaiputîndu-i răbda ameninţarea şi îndrăzneala, Fegeu i se aruncă înaintea carului şi abătu cu mîna-i frîiele înspumate ale cailor iuţi. Pe cînd se agăţase de jug şi era tîrît, fierul lăncii îl ajunse şi-i pătrunse în platoşa de zale din două ţesături, rupîndu-i-o, şi-l atinse uşor în partea de sus a corpului descoperită. Fegeu se întoarse acoperindu-se cu scutul şi se îndreptă cu sabia scoasă împotriva duşmanului său, chemîndu-şi prietenii în ajutor ; cînd se porni din nou la goană, carul îl lovi însă şi-l răsturnă la pămînt. Turnus se năpusti asupra lui, şi, nimerindu-l între coif şi partea de sus a platoşei, îi zbură capul cu o lovitură de sabie, lăsîndu-i trunchiul pe nisip.

În timp ce Turnus semăna biruitor moartea pe cîmp, Mnesteu şi credinciosul Ahate, întovărăşiţi de Ascaniu, îl duseră în tabără pe Enea plin de sînge. El se rezimă la fiecare pas pe lunga lui lance şi colcăia de mînie şi se lupta să-şi scoată din rană fierul săgeţii cu coada ruptă ; cerea un ajutor cît mai grabnic, să-i taie rana cu sabia cît mai adînc şi să i se răscolească pînă în fund locul unde se ascunsese vîrful săgeţii, ca să se poată întoarce la luptă. Iată că sosi şi Iapix, fiul lui Iasus [1], cel mai iubit decît toţi de Apolo, care, îndrăgostit o dată de dînsul, îi dăduse bucuros meşteşugurile lui, darul ghicirii, chitara şi săgeţile sprintene. [2] Pentru a lungi zilele tatălui său grav bolnav, el se puse însă să cerceteze puterea buruienilor şi folo-

[1] Numele lui Iasus aminteşte de verbul grecesc *iasthai*, „a vindeca".

[2] În mitologia antică, Febus Apolo era cunoscut tocmai sub aspectele relevate aci : profet, muzicant, arcaş şi medic.

www.dacoromanica.ro

sul lor în tămăduire, mulţumindu-se cu un meşteşug fără cinstire. Enea stătea în picioare clocotind de mînie, rezemat de lancea uriaşă, întovărăşit de mulţi tineri oşteni şi de Iulus plîngînd, nesimţitor totuşi la lacrimi. Cu haina-i suflecată ca Peon, bătrînul se trudea zadarnic cu mîna lui iscusită şi ierburile mîntuitoare ale lui Apolo; în zadar căuta cu degetele vîrful săgeţii şi-l apucă puternic cu cleştele. Norocul nu-l ajută; Apolo, dascălul lui nu-l sprijini şi în timpul acesta groaznica spaimă creştea din ce în ce mai mult pe cîmpie şi primejdia se apropia. Troienii vedeau cum cerul se acoperea de praf; călăreţii se apropiau şi o ploaie de săgeţi cădea în mijlocul taberei; văzduhul vuia de jalnicul vaier al războinicilor ce luptau şi cădeau într-o cumplită încăierare. În vremea asta, înduioşată de suferinţa nemeritată a fiului ei, Venera se duse de culese pe Ida din Creta dictamnul[1], buruiana cu tulpina acoperită cu foi mari şi încununată cu flori purpurii, cunoscută şi de caprele sălbatice, care o caută cînd săgeata iute a vînătorului li s-a oprit în trup. Înfăşurîndu-şi faţa într-un nor întunecos, Venera o aduse, o vîrî în apa unui vas cu pereţii strălucitori, şi îi dădu o putere şi mai tainică, vărsînd în ea sucul dătător de sănătate al ambroziei[2] şi al ierbii înmiresmate ce vindecă toate. Bătrînul Iapix spălă rana cu apa aceasta fără să-i cunoască puterea şi, pe dată, orice durere i se duse din trupul lui Enea; sîngele încetă să mai curgă din fundul rănii; supus mîinii vîrful săgeţii ieşi de la sine şi puterile i se întoarseră ca înainte.

[1] Dictamnul, numit astfel după Dicteu, pisc al Idei, era considerat de antici ca o plantă medicinală de mare valoare. Printre altele i se atribuia puterea de a face să cadă de la sine săgeţile pătrunse în muşchi.

[2] Ambrozia, în *Iliada* hrană a zeilor, este utilizată aci ca medicament.

www.dacoromanica.ro

— Zoriţi să-i aduceţi armele! Ce staţi? strigă Iapix, înflăcărîndu-l numaidecît împotriva duşmanului. Tot ce s-a întîmplat nu-i din mîna omului, nu-i din meşteşugul meu; nu mîna mea te-a scăpat, Enea, ci un zeu cu mult mai puternic a făcut totul şi te cheamă la fapte şi mai mari.

Dornic de luptă, Enea îşi puse pulparele de aur şi, fără să mai zăbovească, îşi învîrti lancea. După ce-şi potrivi scutul la coapsă şi platoşa în spate, îl cuprinse în braţe pe Ascaniu, şi, sărutîndu-l uşor prin deschizătura coifului, îi spuse:

— Învaţă de la mine, băiete, vrednicia şi adevărata statornicie; fericirea o vei învăţa de la alţii. Braţul meu te va apăra acum în luptă şi te va duce pînă la biruinţa din urmă. Curînd, cînd vei ajunge bărbat, nu uita de vorbele mele şi, amintindu-ţi pildele strămoşilor tăi, să te înflăcăreze gîndul că eşti fiul lui Enea şi nepotul lui Hector.[1]

După ce grăi aşa, ieşi mîndru pe poartă, învîrtind în mînă o suliţă uriaşă; cu dînsul zoriră şi Anteu şi Mnesteu, cu oştile lor în rînduri strînse; întreaga gloată se revărsă din tabăra golită. Cîmpul se învălui atunci de praf şi pămîntul se cutremură sub tropotul paşilor.

De pe o colină din faţă, Turnus îi văzu venind; italicii îi văzură şi ei şi un fior de gheaţă îi străbătu prin măduva oaselor. Înaintea tuturor latinilor, Iunona auzi şi recunoscu zgomotul şi, înspăimîntată, o luă la fugă. Enea zbură, ducîndu-şi oastea cumplită în cîmpia deschisă. Cînd se dezlănţuie furtuna, norii se năpustesc uneori din largul mării spre uscat; bieţii plugari îi văd de departe şi se înspăimîntă; le va smulge copacii şi prăpădi semănăturile; le va răsturna totul în cale; vînturile zboară înaintea furtunii

[1] Hector fusese fratele Creusei.

www.dacoromanica.ro

şi se izbesc zgomotos de ţărm. La fel îşi ducea şi conducătorul reteic [1] împotriva duşmanilor oştile ce se strîngeau în şiruri dese. Timbreu străpunse cu sabia pe voinicul Osiris ; Mnesteu îl ucise pe Arheţiu, Ahate pe Epulon şi Gias pe Ufens ; căzu şi augurul Tolumnius, care aruncase întîia suliţă împotriva troienilor. Un vaier se înalţă pînă la cer şi, dînd dosul, la rîndul lor, rutulii se risipiră într-un nor de praf pe cîmpie. Enea nu voia însă să-i doboare pe fugari, nici să se lupte cu cei ce-l aşteptau ori cu cei ce-i aruncau săgeţi ; prin pîcla deasă numai pe Turnus îl căuta, pe el numai îl chema la luptă.

Speriată de primejdia fratelui ei, fecioara Iuturna îl împinse printre hăţuri, sub oişte, pe Metiscus, vizitiul lui Turnus, şi, căzînd, îl lăsă departe ; semănînd în totul lui Metiscus, la glas, la chip, la arme, ea îi luă locul şi-i apucă în mînă hăţurile, pe care le slobozi ; ca neagra rîndunică ce zboară într-un palat bogat şi străbate în zbor încăperile frumoase, căutînd puţină hrană pentru puii ce lărmuiesc în cuib, iar ciripitul îi răsună acum prin porticurile goale, acum în jurul eleşteelor, aşa şi Iuturna îşi năpusti caii prin mijlocul duşmanilor şi îşi zbură carul sprinten pretutindeni, arătîndu-şi fratele biruitor, cînd ici, cînd colo, fără a-i îngădui însă să se lupte ci ducîndu-l departe de primejdie.

Enea făcea şi el toate ocolirile pentru a-i ieşi în cale ; îi umbla pe urme şi-l striga cu glas puternic printre oştile ce-i deschideau drum. De cîte ori îşi arunca ochii asupra duşmanului şi încerca să-i ajungă din fugă caii ce zburau, Iuturna întorcea carul în altă parte. Ce era să facă ? Dus ca de valuri, şovăi în zadar în tot felul de hotărîri potrivnice. În clipa aceasta, pe cînd trecea în zbor cu două suliţe cu vîrful

[1] Adică troian ; se referă desigur la Enea.

www.dacoromanica.ro

de fier în stînga, Mesap învîrti una cu putere şi o aruncă cu mînă sigură înspre dînsul. Enea se opri şi îndoindu-şi genunchii se adăposti sub scut ; sulița îi atinse totuşi vîrful coifului şi-i prăvăli canaful de deasupra. Aprins de mînie şi scos din răbdări de atîta vicleşug, cînd văzu că din nou caii şi carul lui Turnus zburaseră în altă parte, luîndu-i ca martori pe Iupiter şi altarele pîngărite prin călcarea învoielii, se năpusti, în sfîrşit, împotriva duşmanilor ; biruitor şi înfricoşător la înfăţişare, el semăna moartea fără cruţare, slobozind frîiele mîniei sale. [1]

Care zeu mă va ajuta acum să povestesc în versurile mele atîtea grozăvii şi măceluri felurite şi moartea atîtor căpetenii fugărite rînd pe rînd cînd de Turnus, cînd de Enea pe tot întinsul cîmpiei ? Cum de ai îngăduit, Iupiter, să se ciocnească două neamuri ce aveau să trăiască apoi într-o pace veşnică ?

Enea se năpusti asupra rutulului Sucron şi lupta aceasta opri în loc avîntul troienilor ; fără zăbavă îl lovi într-o parte şi, găsind locul pe unde moartea e mai sigură, îi împlîntă sabia ucigaşe între coaste, pavăza pieptului. Sărind din car, Turnus înfruntă pe Amicus, ce se răsturnase de pe cal şi pe frate-său Diores ; pe unul îl lovi cu lunga-i suliţă, tocmai cînd se pornise spre dînsul, pe celălalt cu sabia ; atîrnă apoi de car amîndouă capetele despărţite de trup şi le luă şiroind de sînge. Enea ucise pe Talon, pe Tanais şi pe viteazul Cetegus, pe toţi în aceeaşi luptă, şi cu dînşii pe mîhnitul Onites, fiul lui Ehion şi al Peridei ; Turnus pe doi fraţi veniţi din Licia, din ogoarele iubite de Apolo [2] ; şi pe tînărul arcadian

[1] Chiar după rănirea sa, Enea s-a străduit o bucată de vreme să respecte învoielile şi să nu se lupte decît cu Turnus.

[2] Vergiliu se referă la fraţii Clarus şi Temon, menţionaţi în cartea a zecea. Prin ogoarele lui Apolo se înţelege oraşul Patar din Licia, unul din centrele cultului zeului Apolo.

www.dacoromanica.ro

Menetes, care în zadar se ferise de război; el era pescar pe malurile lacului plin de peşte din Lerna[1]; ieşit dintr-o familie săracă, nu cunoştea pragul puternicilor şi taică-său semăna un ogor luat în arendă. Ca focul ce izbucneşte din mai multe părţi într-o pădure uscată şi în hăţişuri de laur ce trosnesc, ori ca nişte şuvoaie înspumate ce se rostogolesc venind din vîrful munţilor pe cîmpie, pustiind totul în cale — la fel de năvalnici, Enea şi Turnus se năpustiră printre luptători; mai mult decît oricînd mînia fierbea acum în inima lor ce nu ştia să fie învinsă; acum se dezlănţuiră ei din toate puterile lor de măcel. Pe Murranus, ce se tot lăuda cu strămoşii şi cu lungul şirag de regi latini, din care îşi trăgea obîrşia, smulgînd o bucată uriaşă de stîncă, Enea îl lovi cu putere şi-l răsturnă din car, culcîndu-l la pămînt; prins între hăţuri şi oişte, roţile îl zmuciră, iar caii, ce luaseră avînt şi nu-şi mai cunoşteau stăpînul, îl călcară sub copitele lor. Turnus îi ieşi în cale lui Hilus, care, turbat de mînie se năpustise asupra lui, şi îşi aruncă într-însul suliţa ce-i străpunse coiful de aur şi rămase înfiptă în creier. Braţul tău nu te-a scăpat de lovitura lui Turnus, nici pe tine Creteu, viteazul între viteji, iar zeii nu te-au ocrotit nici pe tine, Cupencus; văzîndu-i că se apropie, el îşi puse pieptul înaintea fierului lui Enea, deşi scutul de aramă nu-i întîrzie moartea. Şi pe tine, Eol, te-au văzut cîmpiile Laurentului murind şi acoperind pămîntul cu trupul tău uriaş; ai căzut tu, pe care nu te-au putut răpune oştile greceşti, nici Ahile, care a nimicit împărăţia lui Priam; aici ţi-a fost capătul vieţii; la poalele Idei aveai un mîndru palat; la Lirnessa[2] alt mîndru palat, iar mormîntul ţi-i în pămîntul Laurentului. Toate oştile se încăierară acum. Toţi

[1] Mlaştina Lerna se afla în Argolida, dar foarte aproape de marginile Arcadiei.

[2] Oraş aşezat în apropierea muntelui Ida.

www.dacoromanica.ro

latinii, toţi troienii, Mnesteu, aprigul Serestus, Mesap, îmblînzitorul de cai, viteazul Asilas, cetele etruscilor şi călăreţii arcadieni ai lui Evandru ; toţi, fiecare de la locul lui, se opintiră din toate puterile lor. Nici o zăbavă, nici o odihnă ; încăierarea era năprasnică.

În clipa aceasta, frumoasa Venera îi dădu în gînd lui Enea să pornească spre zidurile oraşului, îndreptîndu-şi cît mai curînd într-acolo oştile, pentru a-i speria pe latini, printr-o izbitură neaşteptată. În timp ce-şi rotea în toate părţile privirile, căutîndu-l pe Turnus printre oştile risipite, Enea zări oraşul ferit de grozăviile războiului şi nepedepsit, în linişte. Gîndul unei lupte şi mai mari îl înflăcără numaidecît ; chemă pe Mnesteu, pe Sergestus şi pe viteazul Serestus, căpeteniile armatei ; se urcă pe o movilă, unde se strînseră gloată ceilalţi troieni, fără să-şi lase scuturile şi suliţele. În picioare, în mijlocul lor, de pe movilă, el le vorbi aşa :

— Să mi se împlinească porunca fără întîrziere ; Iupiter e cu noi. Să nu zăboviţi pentru că prilejul e neaşteptat. Dacă nu vor mărturisi că primesc jugul şi că ascultă de biruitori, voi dărîma oraşul ăsta, pricina războiului, şi locul de scaun al lui Latinus, şi-i voi face una cu pămîntul curţile lui. Nu cumva o să mai aştept ca să binevoiască Turnus să se măsoare cu mine şi, după ce l-am învins, să se mai lupte o dată ? Aici a pornit războiul ăsta cumplit, aici o să se sfîrşească. Aduceţi repede torţe, ostaşi, şi cereţi cu flăcări împlinirea învoielii.

El spuse şi, cu sufletele pline de acelaşi avînt, se aşezară cu toţii în triunghi [1] şi se îndreptară în

[1] Cînd soldaţii romani doreau să străpungă liniile inamice, adoptau o formaţie în triunghi, aşa-numitul *cuneus*. Desigur că în vremea lui Enea nu putea exista un asemenea dispozitiv de luptă, dar a fost deja subliniată tendinţa lui Vergiliu de-a transfera în acele vremuri îndepărtate atîtea elemente ale timpului său.

www.dacoromanica.ro

gloată deasă spre oraş. Cît ai clipi ieşiră la iveală scările şi focul. Unii se repeziră la porţi de uciseră străjile ; alţii aruncară săgeţi întunecînd văzduhul. În fruntea lor, Enea întinse braţul spre ziduri şi-l învinui cu glas tare pe Latinus ; luă martori pe zei că l-a silit de două ori să ia armele, că de două ori latinii i s-au arătat vrăjmaşi, rupînd pentru a doua oară învoiala încheiată. Neînţelegerea se ivi atunci între locuitorii înspăimîntaţi ; unii voiau să deschidă poarta şi să-i lase pe troieni să intre, tîrîndu-l chiar pe rege pe ziduri, alţii luau armele şi stăruiau a apăra întăriturile. La fel, cînd un cioban dă peste un roi de albine în scorbura unei stînci, pe care a umplut-o cu fum amar, speriate, ele aleargă prin toate căsuţele lor de ceară ca să-şi arate mînia printr-un lung bîzîit ; un miros urît se răspîndeşte atunci în lăcaşul lor ; stînca vuieşte înăuntru surd, iar fumul se pierde în văzduh. O nouă nenorocire mai dădu peste latinii sleiţi şi zgudui din temelii oraşul de jale. Căci din palatul ei regina văzu înaintarea duşmanului, zidurile luate cu asalt, flăcările zburînd peste acoperişuri, fără ca să le stea împotrivă oştile rutule şi luptătorii lui Turnus, nenorocita crezu că tînărul pierise în luptă şi cu mintea rătăcită de durere începu să strige că ea-i pricina şi izvorul tuturor nenorocirilor şi, după ce-şi vărsă deznădejdea în vorbe nebuneşti, îşi sfîşie chiar ea cu mîinile hainele de purpură şi îşi prinse de o grindă înaltă un şireang, unealta unei morţi ruşinoase. Femeile latine aflară curînd de moartea Amatei ; fiică-sa Lavinia îşi smulse numaidecît cosiţele bălane şi îşi zgîrîie faţa trandafirie ; în jurul ei toate femeile se lăsară în voia deznădejdii ; palatul vuia pînă în fund de bocetele lor ; groaznica veste se împrăştie apoi în tot oraşul şi-i toropi pe toţi. Latinus îşi sfîşie hainele, doborît de moartea soţiei şi de pră-

www.dacoromanica.ro

pădul oraşului. El îşi întină părul alb cu ţărînă murdară şi se învinuia mereu că nu primise de la început pe Enea şi că nu şi-l luase de bunăvoie ca ginere.

În vremea aceasta în celălalt capăt al cîmpiei Turnus mai urmărea cîţiva duşmani risipiţi, dar şi avîntul lui scădea, şi nu mai era bucuros de iuţeala cailor lui. Vîntul îi aduse deodată un zvon amestecat cu strigăte neînţelese de spaimă. Urechile lui aţintite prinseră vaierul învălmăşit şi murmurul jalnic al oraşului :

— Vai, spuse el, de ce s-au umplut zidurile de ţipete şi jale ? Ce zgomot groaznic se ridică din toate părţile oraşului ?

Zise şi, înnebunit, trase hăţurile şi îşi opri calul. Soru-sa, care, sub chipul lui Metiscus, conducea carul, caii şi hăţurile, i-o luă înainte cu vorbele astea :

— Să urmărim pe troieni, pe unde biruinţa ne-a deschis întîi calea. Are cine apăra oraşul cu braţele. Enea s-a năpustit asupra latinilor şi s-a încăierat în luptă ; şi noi să împrăştiem moartea printre troieni. Nu vei ieşi din lupta asta cu mai puţine victime, nici cu mai puţină cinste.

Turnus îi răspunse :

— Te-am recunoscut, soră, de mult, din clipa în care viclenia ta a rupt învoiala şi te-ai aruncat în mijlocul luptelor ; şi acum zadarnic încerci să mă înşeli, ascunzînd că eşti zeiţă. Cine ţi-a îngăduit însă să te scobori din Olimp ca să te trudeşti atîta ? Te-a trimis oare ca să vezi jalnica moarte a bietului tău frate ? Căci ce-mi rămîne de făcut ? Ce nădejde de scăpare îmi mai lasă soarta ? L-am văzut pe Murranus, prietenul cel mai scump ce-mi rămăsese, murind sub ochii mei şi chemîndu-mă în ajutorul lui ; cît e el de mare, a fost doborît de o rană tot atît de mare. A murit şi bietul Ufens pentru a nu fi martorul

www.dacoromanica.ro

necinstei mele ; trupul şi armele lui au căzut pradă troienilor. Voi mai răbda oare să ni se dărîme şi casele ? Atît ne mai rămăsese. Braţul meu nu va face de ocară învinuirile lui Drances ? Voi da dosul şi pămîntul ăsta mă va vedea fugind ? E oare atît de jalnic să mori ? Fiţi buni cu mine cel puţin voi, zei ai infernului, pentru că mila zeilor de sus s-a întors de la mine ! Mă voi coborî la voi cu suflet curat, neştiutor de ruşinea asta şi pururi vrednic de marii mei strămoşi.

Abia vorbise, cînd, iată că, zburînd prin mijlocul duşmanilor pe un cal în spumă şi rănit la obraz de o săgeată, Saces se repezi spre Turnus, pe care-l rugă spunîndu-i pe nume :

— Turnus, în tine ni-e cea din urmă nădejde de scăpare : fie-ţi milă de ai tăi. Enea s-a dezlănţuit ca un fulger şi ameninţă să ne răstoarne turnurile înalte ale Laurentului şi să dărîme oraşul ; faclele zboară pe acoperişuri. Spre tine îşi îndreptă privirile latinii ; chiar regele Latinus se întreabă ce ginere să-şi ia, ori ce învoială să încheie. Pe lîngă asta, regina, care ţinea atît la tine şi-a ridicat viaţa chiar cu mîna ei şi a fugit îngrozită de lumina zilei. Numai Mesap şi aprigul Atinas mai înfruntă duşmanul în faţa porţilor ; în jurul lor se îndeasă din amîndouă părţile gloatele, ale căror săbii scoase par holde de fier ; numai tu îţi porţi carul la capătul celălalt al cîmpului pustiu.

Hărţuit de fel de fel de vedenii, Turnus înmărmuri amuţind. În fundul inimii îi fierbea ruşinea, o turbare amestecată cu deznădejdea, dragostea răscolită de furii şi încrederea în vitejia lui. De îndată ce i se risipi întunericul şi lumina i se limpezi în minte, el îşi întoarse privirile mînioase spre ziduri şi privi din car spre oraşul întins. Iată însă că tocmai atunci un vîrtej de flăcări se înalţă spre cer, încingînd caturile unui

www.dacoromanica.ro

turn, pe care el însuşi îl ridicase din bîrne înădite, îl pusese pe roţi şi-l aşternuse cu punţi înalte.

— Acum mi-a sosit ceasul; nu mă mai zăbovi, soră; să mergem unde mă cheamă zeii şi soarta cea aspră. Sînt hotărît să mă lupt cu Enea; sînt hotărît să înfrunt toată grozăvia morţii; n-ai să mai mă vezi, soră, ducînd o viaţă fără cinste; înainte de a muri, îngăduie-mi însă să-mi vărs mînia.

Spuse şi dintr-o săritură se repezi în car pe cîmpul de luptă; se năpusti apoi printre duşmani, printre arme, lăsîndu-şi sora mîhnită; în goana lui turbată îşi deschise drum printre oşti. Cînd se prăvale din vîrful muntelui o stîncă smulsă de vînt sau tîrîtă de ploi vijelioase, sau surpată pe dedesubt de vreme, ea se prăbuşeşte în gol, se rostogoleşte pe pămînt şi ia cu dînsa pădurile, turmele şi ciobanii; la fel se năpusti şi Turnus spre zidurile cetăţii printre oştile risipite, prin locuri unde pămîntul mustea de valuri de sînge şi aerul vîjîia de suliţe. Făcu un semn cu mîna şi strigă cu glas puternic:

— Opriţi-vă, rutuli, şi voi, latini, lăsaţi armele; oricare ar fi soarta luptei, numai pe mine mă priveşte; e drept să ispăşesc numai eu călcarea învoielii şi să hotărăsc cearta cu fierul.

La vorbele lui toţi se feriră şi făcură loc la mijloc. Auzind de numele lui Turnus, tatăl Enea şi părăsi zidurile şi turnurile înalte ale Laurentului şi dădu la o parte tot ce-i sta în cale; el opri lucrările începute şi, săltînd de bucurie, făcu să-i sune armele ca bubuitul tunetului; mare ca Atosul, sau ca Erixul, ori chiar ca tatăl Apenin [1], cînd îşi tremură stejarii ce freamătă, înălţîndu-şi pînă la cer piscul înzăpezit. Rutulii, troienii şi toţi italicii îşi întoarseră privirile spre dînsul, iar cei ce se aflau pe creasta zidurilor şi

[1] Vergiliu utilizează aci o gradaţie: muntele grec Atos, muntele sicilian Erix şi Apeninii italici.

www.dacoromanica.ro

cei ce le băteau cu berbecele temelia, îşi puseră scuturile jos de pe umăr. Însuşi Latinus înmărmuri, văzîndu-i pe cei doi războinici, veniţi din cele două capete ale pămîntului, gata să se încaiere şi să se măsoare cu fierul.

De îndată ce cîmpia le lăsă un loc gol, după ce-şi aruncară de departe suliţele, ei se năpustiră unul asupra altuia şi se porniră la luptă, ciocnindu-şi scuturile de aramă ; pămîntul gemu ; ei îşi dădură apoi cu săbiile lovituri groaznice ; întîmplarea şi vitejia se amestecară una cu alta. Cînd în întinsa pădure a Silei sau pe vîrful Taburnului [1], doi tauri se năpustesc unul asupra celuilalt, cap în cap, păstorii se dau la o parte speriaţi şi cireada întreagă stă mută de spaimă, iar juncele aşteaptă să vadă care din doi va stăpîni peste păşune şi pe cine îl va urma cireada. Taurii îşi fac unul altuia tot felul de răni, se împung, opintindu-se cu coarnele, şi-şi scaldă în şiroaie de sînge grumazul şi spatele. Întreaga pădure geme de mugetele lor. La fel şi troianul Enea şi eroul daunian [2] îşi ciocneau scuturile şi umpleau văzduhul cu zăngănitul lor cumplit.

Iupiter însuşi ţinea în mînă cumpăna cu limba neclintită şi punea în talgere şi soarta celor doi luptători, căutînd să afle pe care îl va osîndi lupta şi de partea cui se va apleca moartea [3]. Socotind că-i

[1] Sila era o pădure din *Bruttium*, iar Taburnul un munte din *Samnium*, regiune din sudul Italiei.

[2] Adică Turnus, fiul lui Daunus.

[3] Scena aceasta pare imitată din *Iliada* : Zeus pune pe balanţă destinul lui Ahile şi soarta lui Hector (XXII, 208—213). Este însă vorba numai de-o imitaţie pur formală, de un simplu ornament. Într-adevăr Zeus nu cunoscuse sfîrşitul, rezultatul luptei şi dorise să-l afle, pe cînd Iupiter ştia că Turnus va muri.

www.dacoromanica.ro

va izbuti, Turnus se înalţă cu tot trupul şi ridicîndu-şi sabia, lovi. Înfioraţi, troienii şi latinii scoaseră un strigăt; oştile amîndorura rămaseră aţintite. Neputincioasa sabie se rupse însă şi-l înşelă pe înflăcăratul Turnus în mijlocul avîntului său; fuga era singura scăpare ce-i mai rămînea. Cînd văzu în braţul dezarmat un mîner necunoscut de sabie, fugi mai iute decît vîntul. Se povesteşte că la începutul luptei, urcîndu-se grăbit în car, Turnus uitase sabia tatălui său şi apucase pe cea a vizitiului său Metiscus; cît timp urmărise pe troienii fugari, sabia aceasta îi fusese de ajuns; cînd înfruntă însă armele făurite de Vulcan, sabia ieşită din mînă de om se fărîmă de la întîia lovitură ca o bucată de gheaţă; ţăndările îi luceau risipite pe nisipul galben. Luînd-o la goană nebuneşte pe cîmpie, Turnus făcu fel de fel de ocoluri întortocheate, căci troienii îi închideau drumul peste tot printr-un şir de netrecut; de o parte îl oprea o mlaştină întinsă şi de alta zidurile înalte ale Laurentului.

Deşi picioarele, îngreuiate de rana primită de curînd, îl stinghereau uneori şi-l împiedicau la fugă, Enea nu-l urmări cu mai puţin avînt şi călca mînios pe urmele duşmanului său îngrozit. La fel, cînd dă peste un cerb oprit de un fluviu ori speriat de o momîie cu pene roşii, ogarul nu conteneşte să-l urmărească lătrînd; înspăimîntat şi de momîie şi de malul înalt al apei, cerbul aleargă şi se zbate în toate părţile, pe cînd sprintenul ogar din Umbria[1] îl urmăreşte cu limba scoasă; îl înşfacă sau crezînd că l-a înşfăcat îi clămpăneşc fălcile înşelate de o muşcătură în vînt.

În clipa aceasta se înalţă o larmă de răsunară de jur împrejur ţărmul şi lacul; cerul vuia de vaier.

[1] În antichitate erau vestiţi cîinii de vînătoare din Umbria, regiune din centrul Italiei.

www.dacoromanica.ro

În fuga lui, Turnus îi dojenea pe toţi rutulii, îi striga pe nume şi le cerea sabia obişnuită. Enea, din parte-i, îl ameninţa cu moartea şi cu o pedeapsă neîntîrziată, pe oricine s-ar apropia şi-i umplu de spaimă pe cei ce tremurau şi le striga că le dărîmă oraşul din temelii; deşi rănit, el îşi încolţi de aproape duşmanul. De cinci ori făcură astfel ocolul cîmpiei şi tot de atîtea ori porniră din nou, cînd ici, cînd colo, căci ei nu se luptau pentru o răsplată de nimic ca la luptele de circ, ci pentru viaţa şi sîngele lui Turnus.

Acolo se afla un măslin sălbatic cu frunze amare închinat lui Faunus, copac sfînt odinioară pentru corăbieri, care, cînd scăpau de urgia vînturilor, obişnuiau să-i aducă daruri zeului Laurentului [1] şi să-şi atîrne hainele hărăzite lui. Fără să ţină seama de sfinţenia lui, troienii îi tăiaseră trunchiul pentru a se putea lupta pe cîmpul gol. Aici se afla suliţa lui Enea; puterea cu care o aruncase, o dusese pînă acolo, înfigînd-o în rădăcina vînjoasă. Enea se plecă şi voi să o smulgă cu mîna pentru a-l urmări cu ea pe cel pe care nu-l putuse ajunge din fugă. Înnebunit de spaimă, Turnus spuse atunci:

— Faune, fie-ţi milă, te rog, de mine; şi tu, pămîntule binefăcător, ţine fierul, dacă-i adevărat că am cinstit întotdeauna toate cele închinate vouă, pe care le-au pîngărit troienii în războiul lor nelegiuit.

El spuse şi glasul nu ceru în zadar sprijinul zeului, căci, după ce se luptă mult în deşert cu trunchiul vînjos al măslinului, cu toată puterea lui, Enea nu izbuti să scoată fierul din muşcătura lemnului. Pe cînd se opintea mai aprig, iată că se arătă din nou

[1] Faunus, tatăl lui Latinus, era principalul protector al latinilor din Laurent.

www.dacoromanica.ro

zeița dauniană sub chipul vizitiului Metiscus și-i dădu lui Turnus sabia. Mînioasă de îndrăzneala nimfei, Venera se apropie însă și smulse sulița înfiptă în rădăcină. Amîndoi vitejii își ridicară capetele — sufletul le veni o dată cu armele ; unul se bizuia pe sabie, celălalt era mîndru pe lancea lui. Ei păşiră astfel unul împotriva celuilalt pentru o luptă năprasnică.

În vremea aceasta regele atotputernic al Olimpului vorbi astfel Iunonei, care privea lupta de la înălțimea unui nor strălucitor :

— Care va fi sfîrșitul luptei, draga mea soție ? Și ce mai dorești ? Știi tu însăți și mărturisește că știi că Enea își are locul printre zeii acestei țări și că ursita lui e să se înalțe pînă la stele. Ce mai unelteşti ? Cu ce nădejde mai stai în norul ăsta rece ? Se cuvenea oare ca un zeu să fie rănit de mîna unui muritor ? Și sabia asta (căci Iuturna nu putea face nimic fără tine) se cuvenea oare să i-o dai lui Turnus și să aprinzi nădejdea în învinși ? Pune capăt mîniei și pleacă-te rugăciunilor mele ; nu te mai mistui în tăcere de o durere atît de mare și din dulcea ta gură să nu mai aud numai jelanii. A sosit clipa din urmă. Ai putut să prigonești pe troieni pe mare și pe uscat, să aprinzi un război nelegiuit, să vîri jalea și necinstea într-o casă și să amesteci durerea [1] cu bucuriile nunții. Te opresc să mergi mai departe.

Astfel vorbi Iupiter ; cu ochii plecați, Iunona îi răspunse :

— Pentru că-ți cunoșteam voința, slăvite Iupiter, am părăsit silită și pe Turnus și pămîntul ; altfel nu m-ai vedea singură, într-un nor, suferind tot

[1] Iupiter face aluzie la moartea Amatei și la jalea provocată de ea.

www.dacoromanica.ro

felul de înfruntări, ci, înconjurată de flăcări, aş fi pe cîmpul de bătaie şi aş tîrî pe troieni la lupte ce i-ar nimici. Mărturisesc că am sfătuit-o pe Iutŭrna să vie în ajutorul bietului ei frate, şi am îndemnat-o chiar să îndrăznească şi mai mult pentru a-i scăpa viaţa, nu însă ca să arunce săgeţi ori să-şi întindă arcul ; mă jur pe izvorul necesat al Stixului, singurul de care şi zeii de sus se tem. Acum însă mă plec şi părăsesc luptele de care mi-e groază. Îţi cer însă, pentru latini, pentru măreţia regilor ce vor ieşi din sîngele tău un lucru pe care nu-l opreşte nici o scrisă a soartei. Cînd cele două popoare vor încheia pacea printr-o căsătorie fericită, cînd vor hotărî condiţiile învoielii lor, nu îngădui ca latinii, băştinaşii acestui pămînt, să-şi schimbe vechiul lor nume, să se facă troieni şi să se cheme teucri, nici să-şi uite limba şi portul. Latinul să rămînă latin şi regii albani să dăinuiască şi ei pe vecie ; puterea vieţii romane să se sprijine pe vrednicia italică. Troia a pierit ; îngăduie ca şi numele ei să piară cu dînsa.

Tatăl oamenilor şi al zeilor îi răspunse zîmbind :

— Soră a lui Iupiter şi fiică a lui Saturn, ce valuri de mînie îţi fierb în inimă ! Potoleşte-ţi furia zadarnică ; îţi dăruiesc ceea ce-mi ceri şi mă dau bucuros învins. Italicii îşi vor păstra limba şi obiceiurile strămoşeşti ; numele le va rămîne aşa cum este. Troienii se vor mistui numai în trupul neamului italic. Voi statornici datinile şi riturile sfinte ; îi voi face pe toţi latini şi vor avea o singură limbă. Din sîngele lor amestecat cu sîngele italic va ieşi un neam ce-i va întrece prin pioşenie şi pe oameni, şi pe zei şi nici un popor nu va aduce mai multă cinstire cultului tău [1].

[1] Iunona avea un templu pe Capitoliu şi cultul său era unul dintre cele mai importante în Roma antică.

www.dacoromanica.ro

Iunona îi încuviinţă vorbele şi, bucuroasă, se potoli. Părăsindu-şi apoi norul se întoarse în cer.

După aceasta, tatăl zeilor se chibzui în sine cum să îndepărteze pe Iuturna de lîngă fratele ei şi de la lupte. Sînt două urgii numite Furii, pe care bezna nopţii le-a născut dintr-o dată cu Megera din Tartar [1], încunîndu-le la fel cu şerpi încolăciţi şi dîndu-le aripi repezi ca vîntul. Ele stau de pază la picioarele scaunului lui Iupiter, în pragul temutului stăpîn, de unde vîră o spaimă ascuţită în bieţii oameni, atunci cînd regele zeilor le trimite moartea groaznică sau bolile, ori cînd ameninţă cu războiul cetăţile vinovate. Pe cea mai sprintenă dintre dînsele Iupiter o trimise din înaltul cerului şi-i porunci să meargă la Iuturna, ca semn al morţii apropiate. Furia zbură şi într-un vîrtej fără seamăn se îndreptă spre pămînt; după cum săgeata plecată din arcul unui part sau al unui cidonian [2], armă fără leac muiată în fierea unei otrăvi puternice, spintecă şuierînd negurile fără să fie văzută, tot aşa Furia se coborî din cer pe pămînt. De cum zări oştile troiene şi ale lui Turnus, se făcu deodată mică sub chipul cucuvaiei, ce se aşază uneori noaptea pe morminte ori pe acoperişurile caselor pustii şi îşi îndrugă pînă tîrziu cîntecul cobitor. Sub înfăţişarea ei, Furia trecu mereu pe dinaintea ochilor lui Turnus, cobînd şi lovindu-i scutul cu aripile. O moliciune necunoscută năpădi atunci trupul viteazului speriat, chica i se zbîrli de spaimă şi glasul îi pieri în gîtlej. Cînd o recunoscu de departe, după fîlfîitul

[1] În alte pasaje Vergiliu aşezase în Tartar pe toate cele trei Furii. Aci doar Megera stă în Tartar, în vreme ce Allecto şi Tisifona sînt aşezate în preajma tronului lui Iupiter.

[2] Locuitorii Cidonului (oraş din Creta) erau arcaşi renumiţi, ca şi parţii de altfel.

www.dacoromanica.ro

aripilor, Iuturna îşi smulse părul despletit, îşi sfîşie obrazul cu unghiile, bătîndu-se cu pumnii în piept :

— Cu ce te mai poate ajuta acum sora ta, Turnus ? Ce nădejde îmi mai rămîne, după ce am fost atît de crudă cu tine ? Prin ce mijloace să-ţi mai lungesc zilele ? Cum să mă lupt cu cobea asta ? Iată că părăsesc lupta. Nu-mi mai mări spaima, pasăre blestemată ; îţi cunosc bine fîlfîitul aripilor şi ţipătul de moarte şi nici nu mă înşel asupra poruncilor cumplite ale mărinimosului Iupiter. Iată ce mi-a dat în schimbul fecioriei mele. De ce mi-a dăruit viaţa veşnică ? De ce m-a scutit de legea morţii ? Mi-aş putea pune acum capăt durerilor şi l-aş întovărăşi pe bietul meu frate în împărăţia umbrelor ! Eu, nemuritoare ! Dar ce bucurie aş mai putea avea fără tine, frate ? De ce nu se deschide destul de adînc pămîntul pentru a putea înghiţi o zeiţă ?

Atîta vorbi şi apoi nimfa îşi încinse capul într-un văl vînăt [1] şi se scufundă gemînd în adîncul fluviului. În vremea aceasta Enea îl încolţea pe Turnus şi îşi săltă o suliţă mare cît un copac şi îi vorbi astfel fără milă :

— Pentru ce mai întîrzii ? Pentru ce dai îndărăt, Turnus ? N-o să ne mai luptăm acum din fugă, ci de aproape, cu arme, fără cruţare. Schimbă-te în orice vrei, adună-ţi toată bărbăţia ce ţi-a mai rămas şi toată dibăcia ; cere de la zei aripi, cu care să te înalţi pînă la cer ori să te scobori şi să te ascunzi în măruntaiele pămîntului.

Clătinînd din cap, Turnus îi răspunse :

— Nu mă sperie vorbele-ţi lăudăroase, sălbatice, ci zeii şi mînia lui Iupiter.

[1] Adică de culoarea apei, atribuită de poeţi divinităţilor acvatice şi veşmintelor pe care le purtau ele.

www.dacoromanica.ro

Şi, fără să mai adauge o vorbă, îşi aruncă privirea spre o piatră veche, uriaşă [1], ce se afla din întîmplare pe cîmp, pusă ca hotar între ogoare, ca să împiedice certurile pentru pămînt ; doisprezece oameni din cei de acum abia ar fi putut-o duce pe umăr. Turnus o înşfăcă grăbit cu o mînă şi, înălţîndu-se, o aruncă în duşman, dar nu-şi mai simţi puterea de odinioară nici cînd se duse spre piatră, nici cînd se întoarse, nici cînd o ridică şi o aruncă. Genunchii i se muiară şi sîngele îi îngheţă în vine ; piatra însăşi se rostogoli în golul aerului fără să poată străbate toată depărtarea şi să dea lovitura. Noaptea, cînd somnul adînc ne-a închis pleoapele [2], visăm adesea că voim zadarnic să fugim, dar cădem sleiţi în mijlocul trudei noastre. Limba nu ni se mai mişcă ; puterile obişnuite ne-au părăsit ; nu mai avem nici glas, nici vorbe. Aşa şi Turnus ; orice încerca să facă, neînduplecata zeiţă îi împiedica izbînda. În minte îi năvăliră atunci fel de fel de gînduri. Privi pe rutuli şi oraşul ; teama îl făcea să şovăie ; tremura ca suliţa lui Enea să nu-l lovească. Nu vedea însă nici cum să scape, nici cum să se năpustească asupra duşmanului ; nu-şi vedea nici carul, nici pe soru-sa, care ţinuse hăţurile pînă adineauri. Pe cînd şovăia, Enea îşi ridică suliţa şi, pîndind clipa prielnică, o aruncă din depărtare cu toată tăria braţului său. Niciodată nu vîjîie atît de puternic pietrele aruncate de maşinile de război, nici tunetul nu bubuie cu atîta zgomot. Suliţa zbură ca un vifor negru, ducînd cu ea moartea cumplită : străbătu şuierînd marginea de jos a platoşei şi buza

[1] Aruncarea pietrei este, probabil, inspirată de un episod homeric (*Il.*, XX, 285 şi urm.). Dar în pasajul homeric Enea era cel care aruncă bolovanul (împotriva lui Ahile).

[2] Această comparaţie este împrumutată din Homer (*Il.*, XXII, 199).

www.dacoromanica.ro

rotundă a scutului din şapte piei, pînă în mijlocul coapsei. Rănit, Turnus îşi îndoi genunchii şi se prăbuşi cît era de mare la pămînt. Rutulii scoaseră un geamăt de durere, căruia îi răspunseră munţii din jur şi adîncurile pădurilor îl trimiseră îndărăt. Umilit şi smerit, el îşi îndreptă ochii spre Enea şi îşi întinse dreapta rugător :

— Am meritat să mor şi nu mă dau îndărăt. E dreptul tău să mă ucizi. Dar dacă te poate mişca durerea unui tată (cum a fost pentru tine Anchise), fie-ţi milă, te rog, de bătrîneţea lui Daunus şi dă-i îndărăt feciorul, ori, dacă vrei, numai trupul lui lipsit de lumina vieţii. Ai învins şi italicii m-au văzut învins şi întinzîndu-ţi mîna : Lavinia e a ta, nu-ţi împinge ura mai departe.

Enea se opri neclintit sub arme, rostogolindu-şi privirea şi înfrînîndu-şi mînia ; vorbele lui Turnus începeau să-i înduplece din ce în ce inima ; şovăia, cînd zări deodată atîrnîndu-i de umăr nefericita cingătoare cu ţinte strălucitoare ce-i era atît de cunoscută, a tînărului Pallas, pe care Turnus îl învinsese şi-l ucisese şi acum i-o purta pe umeri ca un semn al biruinţii lui. La vederea acestei rămăşiţe, ce-i amintea durerea cumplită, aprins de furie şi groaznic în mînia lui, îi strigă :

— După ce te-ai împodobit cu prăzi luate de la ai mei, ai vrea să scapi de răzbunarea mea ! Pallas, da, Pallas te jertfeşte prin braţul meu şi se răzbună în sîngele tău blestemat.

Şi cu aceste cuvinte, năvalnic, îi împlîntă fierul în piept. Frigul morţii îngheţă pe dată trupul viteazului şi sufletu-i fugi gemînd în lumea umbrelor.

www.dacoromanica.ro

INDICE ALFABETIC DE NUME

Indicele nu cuprinde o listă completă a *numelor proprii din Eneida.* Au fost omise unele personaje secundare, eroi mai puțin însemnați, divinități minore etc. ca și unele denumiri nesemnificative de nume sau popoare, în special cele care apar o singură dată în text.

În dreptul fiecărui nume se indică numele cărții și al paginii din textul traducerii, eventual însoțită de cifra notei explicative de la pagina respectivă. Numărul cărții (prescurtat C.) este indicat printr-o cifră latină. Am menționat unele date esențiale (filiația, apartenența etnică, rangul la numele de persoane, poziția geografică la numele de popoare, țări etc.) și chiar unele episoade în care personajele importante au jucat un anumit rol, faptele însemnate ale eroilor, evoluția lor etc. Nu au fost consemnate pretutindeni toate atestările numelor.

www.dacoromanica.ro

A

ABAS : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. I, p. 8 ; C. X, p. 294.

ABAS : căpetenie etruscă, aliat al lui Enea, C. X, p. 285.

ACCA : luptătoare volscă, tovarășă a Comillei, C. XI, pp. 340—342.

ACAMAS : luptător grec din armata care cucerise Troia, C. II, p. 45.

ACESTE : troian, fondator și conducător al unei așezări siciliene, unde a găzduit pe Enea, C. I, p. 11 și urm. ; C. V, p. 122 și urm.

ACETE : luptător arcadian, tovarăș al lui Evandru, C. XI, pp. 313—314.

ACRAGAS : cetate în Sicilia, C. III, p. 91 n. 7.

ACTOR : troian, tovarăș al lui Enea, C. IX, p. 267.

ACTOR : aurunc, războinic italic înfrînt și ucis cîndva de Turnus, C. XII, p. 347.

ACVILON : vînt năprasnic al nordului, numit și Boreu, C. I, p. 7 n. 5.

AFRICUS : vînt care bătea dinspre coastele africane, C. I, p. 6 n. 2.

AGENOR : rege legendar al cetății feniciene Sidon, C. I, p. 18.

AGILLA : cetate etruscă, C. VII, p. 215 n. 3.

AGRIPPA : general și consilier al lui August, C. VIII, p. 247.

www.dacoromanica.ro

AHATE : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. I, p. 8 și urm. ; C. VI, pp. 156—161 ; C. VIII, p. 239 și urm.
AHEI : grecii civilizației miceniene, în *Eneida* nume generic al grecilor, C. I, p. 13 și urm.
AHERON : fluviu din infern, C. V, p. 125 ; C. VI, p. 159 ; C. VII, p. 212 și urm.
AHILE : celebru erou grec mort sub zidurile Troiei, fiul lui Peleu și al zeiței Tetis, C. I, p. 3 și urm. ; C. II, p. 36 și urm. ; C. III, p. 68 ; C. VI, p. 158 și urm.
AIAX : erou grec (dintre asediatorii Troiei), C. I, p. 4 ; C. II, p. 50.
ALBA LONGA : străveche cetate din Latiu, C. I, p. 2 ; C. V, p. 143 ; C. VI, p. 184 ; C. VIII, p. 224 ; C. IX, p. 263.
ALBANI : locuitori ai Albei Longa, C. I, p. 2.
ALCEU : bunicul lui Hercule — numit și Alcide — C. VI, p. 160.
ALETE : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. I, p. 8 ; C. IX, p. 261.
ALLECTO : Furie, divinitate infernală, C. VII, p. 204 și urm. ; C. X, p. 280.
ALLIA : râu italic, C. VII, p. 218.
AMASENUS : fluviu italic, C. VII, p. 217 n. 2.
AMATA : soția lui Latinus, mama Laviniei, C. VII, p. 205 și urm. ; C. XII, p. 346 și urm.
AMAZOANE : femei războinice, C. I, p. 24 n. 1 ; C. XI, p. 334.
AMOR : zeul dragostei, fiul Venerei, C. I, p. 31 n. 1 ; p. 32 și urm.
AMICUS : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. I, p. 12 ; C. IX, p. 277 ; C. X, p. 304.
AMICUS : căpetenie legendară a unei populații microasiatice, C. V, p. 135 n. 2.
ANCHISE : bătrîn fruntaș al troienilor, tatăl lui Enea, C. I, p. 29 ; C. II, p. 56 și urm. ; îndrumă plecarea pribegilor din Troia și peregrinările lor, C. III, pp. 65—91 ; moare în

www.dacoromanica.ro

Sicilia, C. III, p. 92 ; se celebrează jocuri în cinstea memoriei sale, C. V, pp. 123—143 ; chipul său apare noaptea în vis lui Enea, p. 147 ; este vizitat în infern de fiul său şi prevesteşte gloria viitoare a Romei, C. VI, pp. 181—192 ; C. VII, p. 202 şi urm. ; C. VIII, p. 228 ; C. IX, p. 272 şi urm.

ANDROGEU : luptător grec, ucis de troieni în noaptea căderii Ilionului, C. II, p. 49.

ANDROGEU : fiul legendar al lui Minos, regele Cretei, C. VI, p. 155 n. 4.

ANDROMACA : soţia lui Hector, C. II, p. 52 ; primeşte pe troieni în Epir ca soţie a lui Helenus, C. III, pp. 77—84.

ANNA : sora Didonei, C. IV, p. 93 şi urm.

ANTENOR : troian, C. I, p. 13 n. 2.

ANTEU : luptător italic din oştirea lui Turnus, C. X, p. 299.

ANTEU : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. I, pp. 10, 25 ; C. XII, p. 359.

ANTONIU : general roman, rivalul lui August, C. VIII, p. 248 n. 1.

ANXUR : luptător rutul, C. X, p. 299.

APOLO : zeu al soarelui, al artelor şi al profeţiei, C. II, p. 39 şi urm. ; C. III, p. 68 şi urm.

ARCADIA : regiune din Grecia antică, C. VIII, p. 228.

ARCADIENI : locuitori ai Arcadiei, C. V, p. 132 ; o parte dintre ei migraseră, după unele legende, în Laţiu şi erau conduşi de Evandru, C. VIII, p. 224 şi urm.

ARCTUR : stea, C. I, p. 33 ; C. III, p. 85.

ARDEEA : localitate din Laţiu, centrul principal al rutulilor, C. VII, p. 207 n. 1 p. 214 ; C. IX, p. 276 ; C. XII, p. 345.

ARGIENI : denumire generică a grecilor în *Eneida*, C. I. p. 4 n. 4.

ARGOS : cetate din Grecia, C. I, p. 15 ; C. II, p. 39.

www.dacoromanica.ro

ARGUS : monstru mitic, C. VII, p. 221.

ARGUS : pribeag care a încercat să-l omoare pe Evandru, C. VIII, p. 235.

ARICIA : nimfă, soția lui Hipolit, C. VII, p. 220.

ARPI : cetate din sudul Italiei, întemeiată de Diomede, C. VIII, p. 223 n. 1 ; C. X, p. 280 și urm.

ARUNS : luptător etrusc, C. XI, pp. 338—341.

ASCANIU : fiul lui Enea și al Creusei. Este proclamat de Iupiter strămoș al romanilor, C. I, p. 14 ; este chemat de Enea la curtea Didonei, p. 30 ; în Troia incendiată, C. II, pp. 59—61 ; în timpul rătăcirilor pe mare, C. III, pp. 65—92 ; în Cartagina, C. IV, pp. 96—116 ; se remarcă în timpul jocurilor date în cinstea lui Anchise, C. V, p. 141 și urm. ; vînează un cerb iubit de latini și provoacă astfel războiul, C. VII, pp. 209—212 ; C. VIII, p. 224 ; C. IX, p. 258 ; intră în luptă și ucide pe trufașul Remulus, C. IX, p. 272 ; C. X, p. 281 ; C. XII, p. 350 etc.

ASILAS : luptător italic din armata lui Turnus, C. IX, p. 270 ; C. XII, pp. 348, 363.

ASILAS : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. XI, p. 333.

ASILAS : luptător etrusc, aliat al lui Enea, C. X, p. 285.

ASSARACUS : strămoș al lui Enea și al seminției troiene, C. I, p. 15 ; C. VI, pp. 180, 185 ; C. IX, p. 272 ; C. XII, p. 348.

ASTIANAX : fiul lui Hector și al Andromacăi, C. II, p. 52 ; C. III, p. 84.

ATLAS : în mitologie un uriaș care purta cerul pe umeri, C. I, p. 33 ; C. IV, pp. 103, 111 ; C. VIII, p. 227 și urm.

ATRIZII : fiii lui Atreu, Agamemnon și Menelau, puternici basilei micenieni, cuceritorii Troiei, C. I, p. 22 ; C. II, pp. 39, 53 ; C. VIII, p. 227.

AVENTIN : colină din Lațiu, în locurile unde se va întemeia Roma, C. VII, p. 216 ; C. VIII, p. 230.

www.dacoromanica.ro

AVENTIN : luptător italic din armata lui Turnus, C. VII, p. 215.

AVERN : lac din Italia, C. III, p. 80 ; C. IV, p. 112 ; C. V, p. 150 și urm.

AUGUST : fiul adoptiv al lui Cezar, dictator și monarh al romanilor, contemporan cu Vergiliu : C. VI, p. 185 ; C. VIII, p. 247, 249.

AULESTE : căpetenie etruscă, aliat al lui Enea, C. X, p. 287 ; C. XII, p. 354.

AURORA (la greci EOS) : zeița dimineții, C. I, p. 34 ; C. IV, pp. 98, 115 și urm.

AURUNCI : semințe italică, C. VII, pp. 200, 219 ; C. XII, p. 347.

AUSONIA : vechie denumire a peninsulei italice, C. III, p. 83 *n. 2* ; p. 84 și urm.

AUSONI : locuitorii Ausoniei, italicii, C. X, p. 283 și urm.

AUSONIZĬ : vezi ausoni, C. X, p. 299.

B

BACHUS : zeul viței-de-vie, C. I, p. 33 n. 1 ; C. IV, p. 105 ; C. VII, p. 206 și urm.

BELLONA : zeiță războinică, C. VII, p. 204 ; C. VIII, p. 249.

BELUS : căpetenie feniciană, tatăl Didonei, C. I, p. 29.

BERECINTIA : zeița Cibele, C. VI, p. 185.

BEROE : femeie troiană, C. V, p. 143.

BOREU : vezi ACVILON, C. III, p. 90 ; C. X, p. 292 și urm.

BRUTUS : erou legendar al istoriei romane, C. VI, p. 187.

BUTES : erou mitologic din Asia Mică, C. V, p. 135.

BUTES : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. IX, p. 272 ; C. XI, p. 335.

www.dacoromanica.ro

C

CACUS : monstru ucis de Hercule, C. VIII, pp. 229—231.

CAICUS : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. I, p. 10 ; C. IX, p. 252.

CAIETA : aşezare din Italia, C. VI, p. 192 ; C. VII, p. 193.

CALCHAS : proroc grec, C. II, pp. 39—42.

CALIDON : cetate din Etolia (Grecia), C. VII, p. 204 ; C. XI, p. 321.

CALLIOPE : muză, C. IX, p. 268.

CAMERS : luptător rutul, C. X, p. 299 ; C. XII, p. 352.

CAMILLA : fecioară războinică, regina volscilor şi aliata lui Turnus, C. VII, p. 222 ; luptă şi moare eroic, C. XI, pp. 334 şi urm.

CAPIS : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. I, p. 10 ; C. II, p. 36 ; C. IX, p. 270 ; C. X, p. 284.

CAPITOLIU : celebră colină din Roma, C. VI, p. 188 ; C. VIII, p. 246.

CARIBDA : monstru mitic, C. III, pp. 81, 90 ; C. VII, p. 203.

CARON : luntraşul infernului, C. VI, pp. 166 şi urm.

CARTAGINA : cetate feniciană din Africa, C. I, p. 2 n. 5 şi urm.

CASANDRA : fiică a lui Priam, C. II, pp. 44, 50 ; C. III, p. 72 ; C. X, p. 281.

CATILINA : om politic roman, C. VIII, p. 247.

CATO : om politic şi scriitor roman, C. VI, p. 189 ; C. VIII, p. 247.

CECULUS : fiul lui Vulcan, căpetenie italică, C. VII, p. 216 ; C. X, p. 298.

CEDICUS : căpetenie etruscă, C. IX, p. 262 ; C. X, p. 306.

CELENO : una dintre harpii, C. III, pp. 73—75, 79.

CENTAUR : corabie troiană, C. V, p. 126 ; C. X, p. 286.

CENTAURI : fiinţe mitice, C. VI, p. 165 ; C. VII, p. 216.

CERBER : monstru mitic, paznic al infernului, C. VI, p. 171.

www.dacoromanica.ro

CERES : zeiţa grînelor, a recoltelor, C. II, pp. 61, 62 : C. IV, p. 95 ; C. VI, p. 173.

CHAONIA : teritoriu în Epir (Grecia), C. III, p. 77.

CHLOREU : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. XI, p. 338 ; C. XII, p. 356.

CIBELE : 1. străveche zeiţă a pămîntului, C. IX, p. 254 ; 2. munte din Asia Mică, vezi C. III, p. 69 n. 4.

CICLADE : arhipelag din Marea Egee, C. III, p. 70 ; C. VIII, p. 248.

CICLOPI ; fiinţe mitice, C. III, pp. 88—90 ; C. VIII, p. 238 : C. XI, p. 321.

CIMODOCE : zeiţă marină, C. V, p. 151 ; C. X, p. 287.

CINTUS : munte din insula Delos, C. I, p. 24 ; C. IV, p. 99.

CIPRU : C. I, p. 31 n. 1.

CIRCE : zeiţă, fiică a Soarelui, C. III, p. 80 ; C. VII, pp. 193, 200.

CISEU : căpetenie tracă, tatăl Hecubei, C. V, p. 140 ; C. VII, p. 204.

CISEU : luptător rutul, C. X, p. 291.

CITERA : insulă situată la sud de Peloponez, consacrată Venerei, C. I, p. 13 n. 7 ; C. V, p. 150 ; C. X, p. 281.

CITEREEA : nume al Venerei (vezi CITERA), C. I, p. 13.

CLAUSUS : căpetenie a sabinilor, aliat al lui Turnus, C. VII, pp. 217—218 n.1.

CLELIA : eroină legendară a istoriei romane, C. VIII, p. 246.

CLITIUS : troian, C. IX, p. 277 ; C. X, p. 284 ; C. XI, p. 334.

CLOANTUS : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. I, p. 25 ; C. V, p. 126 şi urm.

CLONIUS : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. IX, p. 270 ; C. X, p. 306.

COCIT : fluviu al infernului, C. VI, p. 160 n. 3 ; p. 166.

www.dacoromanica.ro

COCLES : erou legendar al istoriei romane, C. VIII, p. 246.
CORAS : grec, C. VII, p. 216, C. XI, pp. 328, 332.
COREBUS : frigian, aliat al lui Priam, C. II, pp. 48—51.
CORINEU : troian, tovarăş al lui Enea, C. VI, p. 163 ; C. XII, p. 354.
CORINT : oraş important din Grecia, C. VI, p. 188.
CORIT : 1. oraş al Etruriei ; 2. alt nume al Etruriei, C. III, p. 72 ; C. VII, p. 200 ; C. X, p. 305.
CRETA : C. III, pp. 69 şi urm.
CREUSA : soţie troiană a lui Enea, C. II, pp. 57—64 ; C. IX, p. 261.
CUME : aşezare din Italia, C. III, p. 82 n. 3.
CUPIDON : alt nume al lui Amor (vezi AMOR), C. I, p. 32.
CURES : oraş italic, C. VI, p. 187 ; C. X, p. 292.

D

DANAI : nume generic al grecilor, C. I. pp. 3, 7.
DARDANI : alt nume al troienilor, descendenţi ai lui Dardanus, C. I, p. 24 şi urm.
DARDANIA : ţara dardanilor, C. II, p. 46.
DARDANIZI : vezi DARDANI, C. I, p. 27.
DARDANUS : strămoşul troienilor, fondatorul Troiei, C. III, p. 72 n. 3, p. 84 ; C. VI, p. 180 ; C. VII, p. 201 ; C. VIII, p. 227.
DARES : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. V, p. 135 şi urm. ; C. XII, p. 356.
DAUNUS : căpetenie a rutulilor, tatăl lui Turnus, C. X, p. 303 ; C. XII, pp. 347, 376.
DEDAL : meşter legendar, C. VI, p. 155 n. 2.
DEIFOB : fiu al lui Priam, al treilea soţ al Elenei, C. II, p. 47 n. 1 ; C. VI, p. 174 şi urm.

www.dacoromanica.ro

DELOS : insulă din centrul Mării Egee, numită şi Ortigia, C. IV, p. 98.

DIANA (la greci ARTEMIS) : zeiţa vînătorii, C. I, p. 24 ; C. III, p. 90 ; C. VII, pp. 210, 220 ; C. XI, p. 330 şi urm.

DIDONA (sau DIDO) : căpetenia cartaginezilor, văduva lui Siheu. Primeşte pe troieni în cetatea sa şi pune pe Enea să-i nareze aventurile lui, C. I, pp. 25—29 ; se îndrăgosteşte de Enea, C. IV, pp. 31—33 ; devine iubita lui Enea, pp. 99—100 ; este abandonată de Enea şi se sinucide, pp. 105—120 ; C. V, p. 142 ; evită in infern pe Enea, C. VI, pp. 172—173.

DINDIM : munte din Frigia, consacrat Cibelei, C. IX, pp. 271, 288.

DIOMEDE : fiul lui Tideu, căpetenie greacă în războiul troian, emigrat ulterior în Italia, C. I, p. 23 ; C. II, p. 41 ; C. VIII, p. 223 ; C. X, p. 280 ; C. XI, p. 320 şi urm.

DIORES : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. V, p. 132.

DOLOPI : seminţie greacă, C. II, p. 35 şi urm.

DRANCES : fruntaş latin, C. XI, p. 316 şi urm ; C. XII, p. 366.

E

EGERIA : nimfă, C. VII, p. 220.

ELENA : soţia lui Menelau, Paris, Deifob, fiica lui Iupiter şi a Ledei, C. I, p. 30 ; C. VII, p. 205.

ELIDA : regiune din Peloponez (Grecia), C. III, p. 91 ; C. VI, p. 177.

ELISEU (sau CÎMPIILE ELISEE) : regiune a infernului, rezervată eroilor, C. V, p. 147 ; C. VI, pp. 175, 183.

ELISSA : alt nume al Didonei, C. IV, pp. 106, 116 ; C. V, p. 121.

ENCELAD : gigant, C. III, p. 87 ; C. IV, p. 100.

www.dacoromanica.ro

ENEA : fiul lui Anchise şi al Venerei, conducătorul pribegilor troieni, eroul principal al *Eneidei*, C. I, p. 1 n. 1 ; călăuzeşte pe timp de furtună corăbiile troiene, C. I, pp. 6—10 ; ajunge la Cartagina, p. 16 şi urm. ; convorbirea cu Venera, p. 17 şi urm. ; admiră imaginile căderii Troiei în templul Iunonei, p. 22 ; este primit de Didona şi începe povestirea, p. 29 şi urm. ; povestirea în C. II şi C. III ; devine iubitul Didonei, dar apoi o părăseşte, C. IV ; conduce jocurile în cinstea memoriei lui Anchise, C. V, pp. 123—143 ; porneşte spre Italia, p. 149 şi urm. ; ajunge în Italia la Cume, C. VI, p. 154 ; o consultă pe Sibila, p. 156 şi urm. ; coboară în infern, p. 165 şi urm. ; convorbirea cu Anchise, C. VI, p. 181 ; reîntoarcerea la lumină, p. 192 şi urm. ; sosirea în Laţiu, C. VII, p. 194 şi urm. ; tratativele cu Latinus, p. 200 şi urm. ; zeul Tibrului îl sfătuieşte să ceară ajutor de la arcadianul Evandru, C. VIII, p. 224 şi urm. ; călătoria pe Tibru spre Palatinul arcadian, p. 226 ; Enea la Evandru, pp. 227—243 ; pleacă spre tabăra etruscilor, p. 243 şi urm. ; primeşte scutul, descrierea acestuia, pp. 244—250 ; reîntoarcerea lui Enea în tabăra troiană, C. X, pp. 289—290 ; lupta începe, p. 291 şi urm. ; uciderea lui Lausus, p. 308 ; uciderea lui Mezenţiu, p. 311 şi urm. ; armistiţiul cu italicii, C. XI; p. 315 ; lupta reîncepe, p. 328 şi urm. ; pregătirea duelului cu Turnus, C. XII, p. 350 şi urm. ; reînceperea luptei generale şi rănirea lui Enea, p. 353 şi urm. ; vindecarea şi reintrarea eroului în luptă, p. 358 şi urm. ; duelul şi uciderea lui Turnus, pp. 368—376.

ENEAZI : troienii şi urmaşii lor, C. I, p. 9 şi urm.

ENOTRI : preheleni emigraţi în Italia, C. I, p. 26 şi urm.

ENOTRIA : ţara enotrilor, adică Italia, C. VII, p. 196.

ENTELLUS : bătrîn erou sicilian, C. V, p. 135 şi urm.

EOL : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. XII, p. 362.

EOL : zeul stăpîn al vînturilor, C. I, pp. 5—9 ; C. VI, p. 161 şi urm.

www.dacoromanica.ro

EOLIA : țară, arhipelagul lui Eol, C. I. p. 5 ; C. X, p. 280.
EPIR : regiune din nord-vestul Greciei, C. III, p. 77.
ERATO : muză, C. VII, p. 194 n. 1.
EREB : infernul întunecat, C. IV, pp. 94, 112 și urm.
ERIMANT : munte din Arcadia, C. V, p. 137 ; C. VI, p. 186.
ERIX : 1. fiu al Venerei, frate vitreg al lui Enea, C. I, p. 27 ; 2. munte din Sicilia, care luase numele acestuia, C. V, p. 122 n. 1 și urm. ; C. XII, p. 367.
ETNA : vulcan în Sicilia, C. III, pp. 87, 90.
ETOLIENI : locuitorii Etoliei, regiune din Grecia, C. XI, p. 320.
ETRURIA : regiune din nordul Italiei, actuala Toscana, C. VIII, p. 240.
ETRUSCI : locuitorii Etruriei. Nu se înrudeau cu celelalte seminții italice, C. VIII, p. 240 ; C. IX, p. 285 și urm.
EUMENIDE : vezi FURII, C. VI, p. 164.
EURIAL : tînăr luptător troian, prieten al lui Nisus, C. V, p. 132 ; C. IX (fapte eroice și moartea), p. 257 și urm.
EVANDRU : căpetenia arcadienilor stabiliți pe Palatin, C. VIII (primește pe Enea și se aliază cu el), p. 225 și urm. ; C. X, p. 307 și urm. ;
EURUS : vînt, C. I, p. 6 n. 2 ; C. II, p. 50

F

FAETON : fiul soarelui, C. X, p. 286 n. 4.
FAIMA : monstru, personificarea zvonurilor, C. IV, p. 100 ; C. IX, p. 266 ; C. XI, p. 316 și urm.
FAUNI : divinități minore ale cîmpurilor (de sex masculin), C. VIII, p. 234.
FAUNUS (la greci PAN) : veche divinitate italică a pădurilor, C. VII, pp. 195 și urm. ; C. XII, p. 370.
FEBE : sora lui Febus, zeița lunii (vezi DIANA), C. X, p. 287.
FEBUS : alt nume al lui APOLO, C. I, p. 17.
FEGEU : troian, C. V, p. 131 ; C. IX, p. 276.

www.dacoromanica.ro

FENICIENI : vechi locuitori ai Libanului actual, din care se trăgeau cartaginezii, C. I, p. 18 și urm.

FERONIA : zeiță italică, C. VII, p. 221 ; C. VIII, p. 242.

FLEGHETON : fluviu al infernului, C. VI, pp. 165, 176.

FORCUS : frate al lui Nereu, divinitate marină, C. V, pp. 130, 151.

FORCUS : latin, C. X, p. 291.

FRIGIA : regiune microasiatică ; uneori denumirea generică pentru Asia Mică, în special pentru ținuturile troiene, C. VII, p. 198.

FRIGIENI : alt nume al troienilor, C. I, p. 10.

FURII (la greci ERINII) : zeițe ale răzbunării (vezi și EUMENIDE) ; C. III, p. 75 ; C. IV, pp. 107, 111 ; C. VI, p. 165 și urm.

G

GANIMEDE : paharnicul zeilor, inițial tînăr pămîntean răpit de Iupiter, C. I, p. 3.

GERION : monstru cu trei trupuri, ucis de Hercule, C. VI, p. 166 ; C. VIII, p. 230.

GETULI : seminție care trăia în antichitate în Africa de Nord, C. IV, p. 105 ; C. V, pp. 123, 129 și urm.

GEȚI : locuitori străvechi ai teritoriului patriei noastre, C. VII, p. 213.

GIAS : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. I, pp. 12, 29 ; C. V, p. 126 și urm.

GIAS : luptător rutul, C. X, p. 291.

GLAUCUS : divinitate marină, C. V, p. 151 ; C. VI, p. 156.

GLAUCUS : troian, mort în războiul troian, C. VI, p. 173.

GLAUCUS : luptător troian, ucis de Turnus, C. XII, p. 356.

GORGONA : monstru ucis de Minerva, C. II, p. 57 ; C. VII, p. 205 ; C. VIII, p. 238.

GRACCHI : oameni politici romani, C. VI, p. 189.

GRECI : C. I, p. 22 și urm.

www.dacoromanica.ro

H

HALESUS : grec emigrat în Italia, aliat al lui Turnus, C. VII, p. 218 ; C. X, p. 294 și urm.
HAOS : C. IV, p. 112 ; C. VI, p. 165.
HARPII : ființe mitice, C. III, p. 73 n. 4 și urm.
HECATE : zeița lunii și a magiei, C. IV, p. 112 n. 4 ; C. VI, p. 159 și urm.
HECTOR : fiul lui Priam, principal erou al troienilor în timpul războiului cu grecii, C. I, pp. 7, 23 ; C. II, pp. 45, 55 ; C. III, p. 77 și urm.
HECUBA : soția lui Priam, mama lui Hector, C. II, p. 53 și urm.
HELENUS : fiul lui Priam, ajuns sclav al lui Neoptolem, ulterior stăpînitor al Epirului și soț al Andromacăi, C. III, p. 77 și urm.
HELICON : munte din Beoția, unde se spunea că locuiesc muzele, C. VII, p. 215 ; C. X, p. 285.
HELIMUS : troian, tovarăș al lui Enea, C. V, p. 124.
HERCULE (la greci HERACLES) : fiul lui Iupiter și al Alcmenei, erou celebru pentru forța și vitejia sa, C. III, p. 86 ; C. VI, pp. 160, 170 ; C. VII, pp. 215, 216.
HESPERIA : alt nume al Italiei, C. I, pp. 25, 27 ; C. II, p. 63 ; C. III, p. 71 și urm.
HIADE : constelație, C. I, p. 33 ; C. III, p. 85.
HIMERA : 1. corabie troiană, C. V, p. 126 ; 2. monstru legendar, C. VI, p. 166.
HIPOLIT : fiul lui Teseu și al amazoanei Hipolita, C. VII, pp. 220—221.
HIPOLITA : căpetenie a amazoanelor, C. XI, p. 334.
HIRTACUS : frumtaș troian, C. V, p. 139 și urm.

I

IANUS : vechi zeu italic al războiului, C. VII, pp. 199, 214.
IARBAS : căpetenie a getulilor, C. IV, pp. 94, 101, 105.
IDA : munte din Creta, C. III, p. 69 n. 3.

www.dacoromanica.ro

IDA : munte din Asia Mică, C. II, p. 60 ; C. III, p. 65 şi urm.
IDALIA : oraş din Cipru, consacrat Venerei, C. I, p. 31 ; C. X, p. 281.
IDAS : luptător troian ucis de Turnus, C. IX, p. 270.
IDAS : trac, C. X, p. 292.
IDEU : 1. vizitiul lui Priam, C. VI, p. 173 ; 2. troian, C. IX, p. 266.
IDOMENEU : căpetenie a cretanilor sub zidurile Troiei, C. III, pp. 70, 80 ; C. XI, p. 321.
ILIA : numită şi Rea Silvia, mama lui Romulus şi a lui Remus, C. I, p. 14 ; C. VI, p. 185.
ILION : alt nume al Troiei, C. I, p. 5 n. 3 ; C. II, p. 57 şi urm.
ILUS : luptător rutul, C. X, p. 293.
ILUS : strămoş legendar al troienilor, C. VI, p. 180 şi urm.
IMBRASUS : troian, C. X, p. 283 ; C. XII, p. 356.
INACHUS : fondatorul cetăţii Argos, C. VII, pp. 206, 221 ; C. XI, p. 322.
INZI : locuitorii Indiei antice, C. VI, p. 186 ; C. VII, p. 213.
IRIS : zeiţă, mesagera zeilor, C. IV, p. 119 ; C. V, p. 143 ; C. IX, p. 251.
ITACA : insulă din Marea Ionică, C. II, p. 76 ; C. III, p. 88.
ITALICI : locuitorii Italiei antice, C. V, p. 126 ; C. VI, p. 184 şi urm.
IULUS : alt nume al lui Ascaniu, C. I, pp. 14, 15 ; C. II, p. 59 şi urm.
IUNONA (sau IUNO, la greci HERA) : soţia şi sora lui Iupiter, zeiţa căsătoriei. Ura ei împotriva troienilor, C. I, p. 1 şi urm. ; roagă pe Eol să provoace furtuna, C. I, pp. 5—6 şi urm. ; cere Venerei s-o ajute la înfăptuirea unirii lui Enea cu Didona şi favorizează legătura de dragoste între aceştia, C. IV, p. 97 şi urm ; trimite pe Iris să curme chinurile Didonei muribunde, p. 119 ; trimite pe Iris să urzească distrugerea corăbiilor troiene, C. V, p. 143 şi urm. ; înţelegerea între latini şi troieni o înfurie : trimite pe Allecto să stîrnească vrajba, C. VII, p. 204 ; deschide porţile templului zeului Ianus, C. VII, p. 214 ;

www.dacoromanica.ro

C. VIII, pp. 225, 226 ; C. IX, pp. 251, 276, 278 ; ia cuvîntul în sfatul zeilor, C. X, p. 281 şi urm ; scoate pe Turnus din luptă, p. 302 şi urm. ; anunţă pe Iuturna că Turnus este în pericol, C. XII, p. 349 ; părăseşte pe Turnus la îndemnul lui Iupiter, p. 371 şi urm.

IUPITER (la greci ZEUS) : fiul lui Saturn, zeul cerului, stăpîn al Olimpului şi căpetenie a zeilor, C. I, p. 12 ; schiţează în discuţia cu Venera destinul eneazilor, p. 13 şi urm. ; C. II, p. 57 şi urm. ; trimite pe Mercur la Enea, C. IV, p. 102 şi urm. ; C. V, p. 131 şi urm. ; C. VI, p. 160 şi urm. ; C. VIII, p. 234 şi urm. ; sfatul zeilor, C. X, p. 279 şi urm. ; linişteşte pe Iunona şi-i evocă viitorul latinităţii, C. XII, p. 372 şi urm.

IUTURNA : nimfă, sora lui Turnus, C. XII, p. 349 ; înlesneşte ruperea armistiţiului, p. 352 şi urm. ; conduce în luptă carul lui Turnus, p. 360 şi urm. ; încearcă zadarnic să-şi ajute fratele în duelul cu Enea, p. 371 şi urm.

L

LABIRINT : palat uriaş din Creta, locuinţa Minotaurului, C. V, p. 142 ; C. VI, p. 156.

LACEDEMONA : alt nume al Spartei, C. VII, p. 205 şi urm.

LAOCOON : troian, preot al lui Neptun, frate al lui Anchise, ucis de şerpi, pe cînd se opunea primirii calului în Ilion, C. II, pp. 36—44.

LAOMEDON : rege legendar al Troiei, C. IV, p. 114 n. 1 şi urm.

LAPIŢI : fiinţe mitice, C. VI, p. 178 n. 1 ; C. VII, p. 204.

LARISSA : oraş din centrul Greciei, C. II, p. 43 şi urm.

LATINI : locuitorii italici ai Laţiului, C. I, p. 1 ; C. VII, p. 194 şi urm.

LATINUS : cîrmuitor legendar al latinilor, contemporan cu Enea, al cărui socru a devenit după multe peripeţii, C VI, p. 191 ; C. VII, p. 195 şi urm.

www.dacoromanica.ro

LATONA (la greci LETO) : zeiță, mama lui Apolo și a Dianei, C. I, p. 24 ; C. IX, p. 264.

LAȚIU : străveche regiune din centrul Italiei, locuită de latini, C. I, pp. 2, 3 ; C. VII, 194.

LAURENT : cetate a lui Latinus, centrul Laţiului, C. VII, p. 195 și urm.

LAURENTINI : alt nume al latinilor, C. V, p. 150 ; (vezi și n. 2 la p. 1) ; C. VI, p. 191 și urm.

LAUSUS : fiul etruscului Mezenţiu. A fost ucis de Enea, C. VII, p. 215 ; C. X, p. 294 și urm.

LAVINIA : fiica regelui Latinus, a cărei mînă era disputată de Enea și Turnus, C. VI, p. 184 ; C. VII, p. 195 și urm. C. XI, p. 328 ; C. XII, p. 346 și urm.

LAVINIU : cetate întemeiată de Enea în Laţiu după victoria asupra lui Turnus, C. I, p. 1, n. 2 și urm. ; C. VI, p. 158.

LEDA : iubită a lui Iupiter, mama Elenei și a Clitemnestrei, a lui Castor și a lui Pollus, C. I, p. 30 și urm.

LERNA : mlaștină din Peloponez, în care se adăpostea hidra ucisă de Hercule, C. VI, pp. 165, 186 ; C. VIII, p. 233 ; C. XII, p. 362.

LEUCATE : insulă și munte dintr-un arhipelag al Mării Egee, C. III, p. 76 ; C. VIII, p. 247.

LIBER : alt nume al lui Bachus, C. VI, p. 186.

LIBIA : nume dat Africii, în special Africii de Nord, C. I, pp. 3, 9 și urm. ; C. IV, p. 94 și urm.

LICAON : meșter armurier din insula Creta, C. IX, p. 261 ; C. X, p. 306.

LICIA : regiune microasiatică, C. IV, p. 98 ; C. VII, p. 218 ; C. X, p. 284.

LICIENI : locuitorii Liciei, C. I, p. 7 și urm.

LICUS : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. I, p. 12 ; C. IX, p. 269.

LIDIENI : locuitorii unei regiuni microasiatice, presupuși strămoși ai etruscilor, C. IX, p. 251.

www.dacoromanica.ro

LIEU : alt nume al lui Bachus, C. IV, p. 95.
LIGER : luptător italic din oastea lui Turnus, C. IX, p. 270 ; C. X, p. 300.
LIGURI : seminție străveche din nordul Italiei, C. X, p. 286 ; C. XI, p. 336 și urm.
LOCRI : cetate din sudul Italiei, C. III, p. 80.

M

MAIA : mama lui Mercur, C. I, p. 16 și urm.
MARCELLUS : celebru general roman din secolul al III-lea î.e.n., C. VI, p. 190.
MARCELLUS : nepotul lui Octavian August, C. VI, p. 190, 191.
MARSI : seminție italică din centrul peninsulei, C. VII, p. 220 ; C. X, p. 299.
MARTE (la greci ARES) : zeul războiului, C. I, p. 14 ; C. III, p. 66 și urm.
MASSILI : seminție din Numidia orientală, C. IV, pp. 98, 111 ; C. VI, p. 157.
MENELAU : basileu grec, fratele lui Agamemnon și soțul Elenei, C. II, p. 45.
MENETES : troian, C. V, p. 128.
MENETES : arcadian al lui Evandru, C. XII, p. 362.
MEONIA : ținut din Lidia, nume al întregii Lidii și chiar al Etruriei, (vezi LIDIENI), C. VIII, p. 284 ; (vezi și C. IV, p. 101 n. 4).
MERCUR (la greci HERMES) : fiul lui Iupiter și al Maiei, zeul comerțului, crainicul olimpienilor, C. I, p. 16 n. 2 ; C. IV, pp. 102—104 ; C. VIII, p. 227.
MESAP : căpetenie italică, aliat al lui Turnus, C. VII, p. 217 ; C. VIII, p. 223 ; C. IX, p. 252.
METISCUS : ruml, C. XII, pp. 360, 365, 369.
MEZENȚIU : fostă căpetenie a etruscilor, aliat al lui Turnus,

www.dacoromanica.ro

C. VII, p. 215 ; C. VIII, pp. 223, 240 ; C. X, p. 284 şi urm.

MICENA : cetate din Peloponez, reşedinţa lui Agamemnon, C. I, pp. 15, 30 ; C. II, p. 36 şi urm.

MINERVA (sau PALLAS, la greci ATENA) : zeiţa războiului, meşteşugurilor şi înţelepciunii, fiica lui Iupiter, C. I, p. 23 ; C. II, p. 44 şi urm.

MIRMIDONI : seminţie greacă, condusă de Ahile, C. II, pp. 35, 63 ; C. XI, p. 326.

MISENUS : C. III, p. 74 ; C. VI, p. 161 şi urm.

MNESTEU : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. IV, p. 104 ; C. V, p. 126 şi urm.

MURRANUS : luptător latin, C. XII, pp. 362, 365.

MUZE : C. I, p. 2 n 3 ; C. IX, pp. 253, 277.

N

NEOPTOLEM : fiul lui Ahile, ucigaşul lui Priam, C. II, pp. 45—55 ; C. XI, p. 321.

NEPTUN (la greci POSEIDON) : zeul mărilor, stăpînul suprem al apelor, fratele lui Iupiter, C. I, p. 8 ; C. II, p. 43 şi urm.

NEREIDE : zeiţe ale mării, fiicele lui Nereu, C. III, p. 68.

NEREU : zeu marin, C. II, p. 50 n. 3.

NIL : C. VI, p. 186 ; C. IX, p. 252.

NIMFE : C. I, p. 6 n. 1.

NISUS : luptător troian, prietenul lui Eurial, C. V, p. 132 ; C. IX, p. 257 şi urm.

NOMENTUM : aşezare italică din vecinătatea Romei, C. VI, p. 185 ; C. VII, p. 218.

NOTUS : vînt, C. I, p. 6 ; C. II, p. 50.

NUMA : luptător rutul, C. IX, p. 266 ; C. X, p. 299.

NUMICUS : mic fluviu din Laţiu, C. VII, pp. 198, 201 şi urm.

www.dacoromanica.ro

NUMITOR : rege legendar, urmaş al lui Enea, C. VI, p. 184.
NUMITOR : luptător rutul, C. X, p. 292.
NUMIZI : seminţie africană, vecină cu punii, C. IV, p. 103, 105.

O

OLIMP : 1. munte din Grecia, considerat reşedinţa zeilor ; 2. cerul, C. I, p. 13 ; C. II, p. 63 ; C. IV, p. 103 şi urm.
OPIS : nimfă din alaiul Dianei, C. XI, p. 330 şi urm.
ORCUS : denumire a infernului, C. II, p. 50 n. 1 ; C. IV, p. 102 şi urm.
OREADE : nimfe ale munţilor, C. I, p. 24.
ORESTE : fiul lui Agamemnon şi al Clitemnestrei, C. III, p. 78 ; C. IV, p. 111.
ORFEU : C. VI, p. 179.
ORION : constelaţie, C. I, p. 26; C. III, p. 85 ; C. IV, p. 95 ; C. VII, p. 218 ; C. X, p. 306.
ORONTE : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. I, p. 8 ; C. VI, p. 167.
ORSILOH : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. XI, pp. 333, 335.
ORTIGIA (sau DELOS) : insulă din Marea Egee, C. III, pp. 70, 71.
ORTIGIA : insulă în rada Siracuzei, C. III, p. 91.
OSCI : seminţie din sudul Italiei, C. VII, p. 219.
OSIRIS : luptător latin, C. XII, p. 360.

P

PACHINUM : promontoriu în Sicilia, C. III, pp. 81, 91 ; C. VII, p. 203.
PAD : fluviu în nordul Italiei, C. IX, p. 273.
PAFOS : oraş din insula Cipru, unde se afla un sanctuar vestit al Venerei, C. I, p. 20 ; C. X, p. 281.

www.dacoromanica.ro

PALINURUS : iscusit corăbier troian, C. III, pp. 73, 86 ; C. V, p. 121 şi urm. ; C. VI, pp. 167—169.
PALLANTEU : cetate arcadiană în Laţiu, C. VIII, p. 225.
PALLAS : strămoşul arcadienilor, C. VIII, pp. 224, 225.
PALLAS : fiul lui Evandru, C. VIII, p. 226 şi urm. ; C. X, p. 285 şi urm.
PALLAS : alt nume al zeiţei Minerva, C. I, p. 4.
PANDARUS : căpetenie liciană în războiul troian, aliat al lui Priam, C. V., p. 139.
PANDARUS : luptător troian, tovarăş al lui Enea, C. IX, p. 273 ; C. XI, p. 325.
PANOPEEA : nereidă, C. V, pp. 130, 151.
PANTUS : troian, C. II, pp. 47, 48, 51.
PARCE : zeiţele soartei, C. I, p. 3 n. 2 ; C. III, p. 80.
PARIS : fiul lui Priam, al doilea soţ al Elenei, C. I, p. 3 ; C. II, p. 57 ; C. V, p. 135 ; C. VII, p. 205.
PARŢI : seminţie iraniană, rivali tradiţionali ai Romei, C. VII, p. 213 ; C. XII, p. 373.
PELASGI : populaţie pregreacă, cei mai vechi locuitori ai Eladei şi deci nume generic al grecilor, C. I, p. 38.
PELOR : promontoriu în Sicilia, C. III, pp. 81, 90.
PENTESILEEA : căpetenia amazoanelor, C. I, p. 24 ; C. XI, p. 334.
PEON : medicul zeilor, C. VII, p. 220 ; C. XII, p. 358.
PERGAM : cetăţuia Troiei, alt nume al acestui oraş, C. I, p. 22 n. 2 ; C. II, p 55 şi urm.
PICUS : zeu italic străvechi, străbun al latinilor, C. VII, pp. 195, 200.
PIGMALION : fratele Didonei, ucigaş al lui Siheu, C. I, p. 18; C. IV, p. 105.
PILUMNUS : străbun al lui Turnus, C. IX, p. 251 ; C. X, pp. 282, 301.
PIRITOU : fiu al lui Iupiter, C. VI, pp. 169, 178.
PIRUS : alt nume al lui Neptolem, C. II, p. 52 şi urm.

www.dacoromanica.ro

PLUTON (la greci HADES) : fiul lui Saturn, fratele lui Iupiter şi al lui Neptun, stăpînul infernului, C. IV, p. 117.
POLITES : fiul lui Priam, ucis de Pirus, C. II, p. 54 ; C. V, p. 141.
PORSENNA : rege etrusc legendar, care a asediat Roma, C. VIII, p. 245.
PRENESTE : oraş italic, C. VII, p. 216 ; C. VIII, p. 242.
PRIAM : legendarul rege al Troiei, C. I, pp. 22—23 ; C. II, p. 36 şi urm.
PROSERPINA (la greci PERSEFONA) : zeiţă, soţia lui Pluton, C. IV, p. 119 ; C. VI, pp. 160 şi urm.
PUNI : cartaginezi, C. I, p. 16.

Q

QUIRINUS : alt nume al lui Romulus, C. I, p. 15 ; C. VI, p. 190.

R

RAMNES : luptător rutul, C. IX, pp. 262, 266.
REMULUS : luptător rutul, C. IX, pp. 270—272 ; C. XI, p. 333.
REMUS : fratele lui Romulus, C. I, p. 15.
REMUS : luptător rutul, C. IX, p. 262.
RETUS : luptător rutul, C. IX, p. 262.
RETUS : legendară căpetenie a marsilor, C. X, p. 293.
RIFEU : troian, C. II, pp. 48, 50, 51.
ROMA : C. I, p. 2 ; C. VIII, p. 245.
ROMANI : C. I, pp. 3, 14.
ROMULUS : fondatorul Romei, fiul lui Marte şi al Iliei, C. I, p. 14 ; C. VI, p. 186 şi urm.
RUTULI : seminţie italică, C. I, p. 14.

www.dacoromanica.ro

SABINI : semințic italică din centrul Italiei, C. VII, p. 216 ; C. VIII, p. 241.
SAGARIS : troian, C. V, p. 131 ; C. IX, p. 270.
SALIUS : luptător italic din oștirea lui Turnus, C. X, p. 306.
SALIUS : tînăr grec din Acarnania, regiune din nord-vestul Greciei, C. V, pp. 132 și urm.
SAMOS : insulă din Marea Egee, C. I, p. 2 ; C. VII, p. 200.
SARPEDON : căpetenia licienilor în războiul troian, ucis de Patroclu, C. I, p. 7 ; C. X, p. 283.
SATURN : tatăl zeilor, predecesorul lui Iupiter în conducerea Olimpului, C. I, p. 4 și urm.
SCEA : poartă a cetății Troia, C. II, p. 57 ; C. III, p. 79.
SCILA : monstru legendar, C. I, p. 11 n. 2 ; C. III, pp. 81, 90 ; C. VI, p. 165 ; C. VII, p. 203.
SCILA : corabie troiană, C. V, p. 126.
SERESTUS : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. I, p. 29 ; C. IV, p. 104.
SERGESTUS : luptător troian, tovarăș al lui Enea, C. I, p. 25 ; C. IV, p. 104 ; C. V, p. 126 și urm.
SERRANUS : cunoscut sub numele de Regulus, consul roman în secolul al III-lea î.e.n., C. VI, p. 189 n. 1.
SERRANUS : luptător rutul, C. IX, pp. 262, 266.
SIBILA : profetă din Cume, C. III, p. 82 ; C. V, p. 148 ; C. VI, p. 154 și urm.
SICANI : sicilieni, locuitorii Sicaniei (au locuit inițial pe continent), C. V, p. 122 ; C. VII, p. 221 ; C. VIII, p. 234 n. 5.
SICANIA : alt nume al Siciliei, C. I, p. 27 ; C. III, p. 91.
SICILIENI : locuitorii Siciliei, C. I, p. 11 și urm.
SICULI : denumire generică a sicilienilor, C. I, p. 3.
SIDON : cetate feniciană din Libanul actual, C. I, p. 18.
SIGEU : promontoriu microasiatic, C. II, p. 47.
SIHEU : soțul tirian al Didonei, C. I, p. 18 ; C. IV, p. 94 și urm. ; C. VI, p. 173.

www.dacoromanica.ro

SIMOIS : rîu din cîmpia troiană, C. I, pp. 7, 29 ; C. III, p. 77 ; C. V, pp. 132, 144.
SINON : trădător celebru, C. II, p. 37 şi urm.
SIRTA : golf de pe ţărmul Africii de Nord, C. IV, p. 95.
SORACTE : munte din centrul Italiei, C. VII, p. 217 ; C. XI, p. 339.
SPARTA : cetate grecească din Peloponez, numită şi Lacedemona, C. II, p. 56.
STENELUS : vizitiu al lui Diomede în războiul troian, C. II, p. 45.
STENELUS : luptător rutul, C. XII, p. 356.
STIX : rîu din infern, C. III, p. 74 ; C. V, p. 152 ; C. VI, p. 160 şi urm.
STRIMON : rîu din Tracia, C. X, p. 289.
SULMON : luptător rutul, C. IX, p. 264 ; C. X, p. 298.

T

TARCHON : căpetenie a etruscilor, aliat al lui Enea, C. VIII, pp. 241, 244 ; C. X, p. 284 ; C. XI, pp. 318, 336—338.
TARQUINII : regi legendari ai Romei, C. VI, p. 187.
TARTAR : zonă a infernului, C. IV, p. 103 ; C. V, p. 147 ; C. VI, p. 160 şi urm.
TENEDOS : insulă din Marea Egee, C. II, pp. 36, 43, 44.
TERSILOH : troian, C. VI, p. 173.
TERSILOH : troian, tovarăş al lui Enea, C. XII, p. 356.
TESEU : rege legendar al Atenei, fiul lui Egeu, C. VI, pp. 156, 160, 169.
TETIS : zeiţă marină, fiica lui Nereu, mama lui Ahile, C. V, p. 151 şi urm.
TEUCER : fratele lui Aiax, C. I. p. 29.
TEUCER (sau TEUCRUS) : strămoş legendar al troienilor, C. I, p. 12 ; C. III, p. 69 ; C. VI, p. 180 şi urm.
TEUCRI : urmaşii lui Teucer, adică troienii, C. I, p. 4 şi urm.

www.dacoromanica.ro

TIBRU : fluviu din centrul Italiei, C. II, p. 63 ; C. V, p. 124 ; C. VI, p. 158.
TIBRU : rege latin legendar, C. VIII, p. 224.
TIBUR : așezare din Latin, C. VII, p. 214.
TIDIDE : alt nume al lui Diomede, C. I, p. 7.
TIFEU : fiul Tartarului și al Pământului, trăsnit de Iupiter, C. VIII, p. 233 ; C. IX, p. 275.
TIR : cetate feniciană din Libanul actual, C. I, p. 18 ; C. IV, p. 94 și urm.
TIRENIENI : alt nume al etruscilor, C. VIII, p. 244.
TIRIENI : cartaginezi, descendenți ai Tirului, C. I, p. 2 n. 5 ; p. 17 și urm.
TIRRUS : latin, C. VII, pp. 209—211 ; C. IX, p. 252.
TISIFONA : una dintre Furii, C. VI, p. 176 ; C. X, p. 306.
TITANI : uriași legendari, C. VI, p. 177.
TITON : fiul lui Laomedon, soțul Aurorei, C. VIII, p. 266.
TOLUMNIUS : luptător rutul, C. XI, p. 326 ; C. XII, pp. 353, 360.
TRACI : populație antică din Balcani, C. I, p. 17 ; C. III, p. 65 și urm.
TRINACRIA : alt nume al Siciliei, C. III, p. 82.
TRITONI : zei marini, C. I, p. 9 n. 3 (la singular) ; C. V, p. 151 ; C. VI, p. 161.
TRITONIA : nume al Minervei, C. II, p. 42.
TRIVIA : nume al zeiței Hecate, C. VI, p. 134.
TROIA : cetate din nordul Asiei Mici, numită și Ilion, C. I, p. 1 și urm.
TROIENI : locuitorii Troiei, C. I, p. 3 și urm.
TURNUS : vitează căpetenie a rutulilor, rivalul lui Enea. Este vechiul logodnic al Laviniei, C. VII, p. 205 ; Allecto îl aține împotriva troienilor, p. 209—211 și urm. ; conduce oștile italice împotriva eneazilor, p. 213 și urm. ; C. VIII, p. 223 și urm. ; asaltează tabăra troiană în absența lui Enea, C. IX, p. 252 ; încearcă zadarnic să împiedice de-

www.dacoromanica.ro

barcarea lui Enea şi a aliaţilor lui, C. X, p. 290 şi urm.; ucide pe Pallas, p. 296 şi urm.; este salvat de Iunona, p. 302 şi urm.; polemizează cu Drances, C. XI, p. 325; lupta reîncepe, p. 328 şi urm.; provoacă pe Enea la luptă, C. XII, p. 344 şi urm.; în bătălia generală, pp. 360—365; lupta cu Enea şi moartea, pp. 368—376.

U

UFENS: luptător latin din armata lui Turnus, C. VII, p. 222; C. VIII, p. 223; C. X, p. 298; C. XII, pp. 360, 365.
UFENS: fluviu din Italia, C. VII, p. 219.
ULISE (în poemele homerice ODISEU): fiul lui Laerte, eroul *Odiseei*, C. II, p. 35 şi urm.
UMBRO: căpetenie a marsilor, aliat al lui Turnus, C. VII, p. 220; C. X, p. 298.

V

VELINUS: rîu din Italia, C. VII, p. 210.
VENERA (sau VENUS, la greci AFRODITA): zeiţa frumuseţii şi a dragostei, mama lui Enea. Cere lui Iupiter sprijin pentru troieni, C. I, p. 12 şi urm; întîmpină pe Enea lîngă zidurile Cartaginei şi-l îndrumă, p. 17 şi urm.; trimite pe Cupidon cu înfăţişarea lui Ascaniu să insufle Didonei dragoste pentru Enea, p. 31 şi urm.; opreşte răzbunarea lui Enea asupra Elenei, C. II, p. 56—58; consimte să sprijine unirea Didonei cu Enea, C. IV, p. 97 şi urm.; roagă pe Neptun să uşureze plutirea corăbiilor troiene, C. V, p. 149 şi urm.; cere lui Vulcan să făurească un scut pentru Enea, C. VIII, p. 236 şi urm.; dă scutul lui Enea, p. 244; în sfatul zeilor, C. X, p 280 şi urm.; vindecă rana lui Enea, C. XII, p. 358.
VENULUS: fruntaş latin, C. VIII, p. 223; C. XI, pp 320, 337.

www.dacoromanica.ro

VESTA : zeiţa focului, C. I, p. 15 n. 8 ; C. II, pp. 46, 56 ; C. IX, p. 259.
VIRBIUS : alt nume al lui Hipolit, C. VII, p. 221.
VIRBIUS : fiul lui Hipolit, C. VII, p. 220.
VOLCENS : căpetenie latină din armata lui Turnus, C. IX, pp. 263—266 ; C. X, p. 299.
VOLSCI : populaţie din centrul Italiei, C. VII, p. 222 ; C. XI, p. 329 şi urm.
VRAJBA : C. VI, p. 165 ; C. VIII, p. 249.
VULCAN (la greci HEFAISTOS) : zeul-făurar, C. VII, p. 216 ; C. VIII, p. 229 şi urm.

X

XANT : fluviu din cîmpia troiană, C. I, p. 23 ; C. III, pp. 79, 84 ; C. IV, p. 98 ; C. V, p. 144 ; C. VI, p. 158.

Z

ZEFIR : C. I, p. 8 şi urm.

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

Prefață III
Tabel cronologic XXXIII
Notă asupra ediției XXXIX

Cartea întîi 1
Cartea a doua 35
Cartea a treia 65
Cartea a patra 93
Cartea a cincea 121
Cartea a șasea 154
Cartea a șaptea 193
Cartea a opta 223
Cartea a noua 251
Cartea a zecea 279
Cartea a unsprezecea 312
Cartea a douăsprezecea 344
Indice alfabetic de nume 377

www.dacoromanica.ro

Redactor responsabil : TIBERIU AVRAMESCU
Tehnoredactor : ION TUDOR

Dat la cules 14.05.1964. Bun de tipar 25.08.1964. Apărut 1964. Tiraj 50.140 ex. broșate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coloi ed. 21,38. Coli tipar 14. Planșe tiefdruck 1. A. nr. 7132/1964. C.Z. pentru bibliotecile mari 871. C.Z. pentru bibliotecile mici 871=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 40.353 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.

www.dacoromanica.ro

„— Vergil ești tu? Fîntînă ești, al cării
torent — îi zisei cu rușine-acum —
bogat pornit-a fluviul cuvîntării?

tu marea faclă-n veci pe-al artei drum!
deci fie-mi de ajutor iubirea vie
și studiul lung în dulcele-ți volum.

Părinte-mi ești, maestru-mi ești tu mie,
tu singur ești acel ce-a dat o viață
frumosului meu stil ce-mi e mîndrie."

Dante, *Infernul*, I, 79—88
În românește de George Coșbuc

Lei 5

www.dacoromanica.ro